Művészet

Szerkeszti

Lyka Károly

Második évfolyam

Budapest 1903
Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat
támogatásával
Kiadja Singer és Wolfner

Hornyánszky Viktor cs. és kir. udvari könyvnyomdája, Budapest.

TÁRGYMUTATÓ

ÁLTALÁNOS MŰVÉSZETI CIKKEK

FESTÉSZET

SZOBRÁSZAT

ÉPÍTÉSZET

ROVATOK

A képek lajstromát és a művészek névmutatóját lásd a 437-ik oldalon.

ÚTBAN
FERENCZY KÁROLY PASZTELLRAJZA

A FESTÉSZET ESZTÉTIKÁJA

Nem arról a régi, német száraz tudományról lészen itt szó, a mi még a különben oly érdekes szépet, a művészi szépet is unalmassá tudta tenni. Nem a régi spekulativ esztétikáról óhajtunk itt szólani, hanem arról az újról, arról a fiatalos erőtől duzzadó esztétikáról, mely meghitt bizalmasa magának a művésznek s úgy iparkodik bepillantani az alkotó művészet, a teremtő képzelet pszichologiájának csodálatos titkaiba. Ez az új esztétika nem kóválygo többé a fogalmak ködös régióiban, hanem tényeket vizsgál, csak úgy, mint a többi tudomány, és pedig a művészeti tényeket, tapasztalati megfigyeléssel, sőt akár hiszik, akár nem, kisérletekkel is dolgozik, csak úgy, mint a többi tudomány.

Sajnos, nálunk még nem igen nyílt alkalma a nagy közönségnek ebbe az új esztétikába bepillantani, hiszen még szakköreink sem ismerik, annyira nem ismerik, hogy nem is tekintik az esztétika művelőjének azt, a ki erről az új esztétikáról mer szólani vagy ennek szerény munkása. Igazuk is van abban, hogy ez nem amolyan régi módi esztétizálás, fogalomfilozofálás, hanem modern pszichologiai tudomány.

És hozzá még milyen érdekes tudomány! A milyen unalmas volt az a régi esztétika száraz fogalomrágódásaival, hogy unalmassá tudta tenni magát a művészi szépet is, épp olyan érdekes ez az új esztétika, mely igazán meglepően mély bepillantást ad az emberi lélek benső, rejtett jelenségeibe, a művészi alkotás, a géniusz teremtő tevékenységének érdekesen titokzatos és mindenkoron csodálatra méltó fenséges titkaiba. Hiszen van-e valami nemesebb, valami szebb az emberben, mint a művészi lángész csodálatos alkotó ereje? Van-e a léleknek nemesebb, tisztább gyönyörűsége, mint a mit ez alkotásban talál?

A festészetről sem hinnők első hallásra, hogy az emberi lélek mennyi mindenféle finom titkával állunk itt szemben, hogy joggal beszélhetünk a festészet problémáiról.

Nos ezeket hivatva tárgyalni a festészet esztétikája, a tudomány területének egyik új, igen kedves afféle üdülőhelye. Csalogató, nevető lombú berke a tudománynak, mint a régiek szent berke; ez a tudománynak a művészi lángész számára szentelt berke.

I

A szín, a szinek. Mi is az ő szerepük a festészetben? — Minden.

Igen a szín minden a festményen s ezt soha se téveszszük szem elől. Ne add a vonalnak, a vonalművészetnek az elsőséget a színnel szemben a festményen. A vonal művészete a rajz. Festményen a szín a minden.

A festmény mindig első sorban színfoltok sajátos egésze, mely ilyen és ilyen sajátos hatással van ránk. Rajta a rajz is csak a színfoltokban hat. Baj, ha máskép，ha külön hat s nem a színfoltokba olvadva, nem velük egyetértőleg.

A szín annyira minden a festményen, hogy a festészet nem más voltakép, mint a szín művészete, szines művészet, minthogy a színművészetet másra foglalták le.

A festmény színfoltok olyan egésze, mely kifejezéséhez illő hangulatokat kelt fel benned. Hogyan? A színfoltok bennünk hangulatokat keltenek? Hogyan képesek erre?

Ha a szín így minden a festészetben, akkor mindenek előtt vele kell foglalkoznunk s első sorban is azzal az érdekes kérdéssel, hogyan képesek a szinek bennünk hangulatokat kelteni?

Minden egyes elemi benyomáshoz járul ugyanis bizonyos hangulati, érzésbeli szinezés, melyet találóan az illető benyomás hangulati velejárójának nevezhetünk. A benyomás e hangulati velejárójához tapadnak aztán bizonyos jelentést adó képzetkapcsolások. Az efféle az eredeti benyomáshoz hozzákapcsolódó hatásokat nevezték el aztán képzetkapcsolásbeli, asszociativ szépnek.

Ily hangulati velejárót s hozzátapadó jelentést adó képzetkapcsolásokat találunk már az egyszerű fehérnél s feketénél, a fénynél, az árnynál.

A napfény csodálatos vonzó hatással van a legtöbb élő lényre, mit fototropizmusnak nevez a tudomány. Ez a még eléggé nem magyarázott hatása a fénynek az élő szövetre okozza, hogy a növény feléje fordul, a pincelyukból, ha akármily görbe utat kell tennie, kikandikál a napvilágra, virágát a nap felé tárja, az állat meg szereti a fényt, a napot, keresi a napfényt, ott sütkérezik a napon. Innen a fény csodálatos asszociativ hatása is. A fény az élet melege, ezzel szemben az árny a hidegség, a halál képzeteivel kapcsolatos. És csakugyan míg a fény az élet melege, a mi magához vonz s felvidámít, a fekete a gyász szine, megborzaszt s lehangol.

Ez asszociativ hatásoknak már most fontos szerepe lesz a festő ábrázolásain. Ha valami olyat akar ábrázolni, a mi magához vonzzon, inkább használja a fehéret, vagy legalább fénynyel önti el alakját, ilyen például Munkácsy világraszóló remekén, a „Krisztus Pilátus előtt" képen magának Krisztusnak alakja. A hatalmas fehér lepel megteszi a maga hatását s magához vonzza tekintetünket. Később látni fogjuk, hogy itt még sok finom eszköz működik, a melyek mind a fő alakra irányítják a figyelmet.

Viszont feketével vagy legalább sötét szinekkel fogja ábrázolni a festő a visszataszítót, az ellenszenvest. Ilyenek az épp említett képen a lármázó, zajongó tömeg leghevesebb alakjai.

Így ha összekerül a fehér és fekete allegoriai ábrázolásokon, a milyeneket például a német Thuman-nál találunk, a fehér mindig inkább az ideálisabb alakot fogja ábrázolni, azt, a melyiket a festő úgy akar elénkbe varázsolni, mint mindnyájunk vonzalmának tárgyát, míg a fekete inkább a visszataszítóbb, vagy legalább földiesebb, reálisabb alakok ábrázolására lesz alkalmas.

Magához a fehérhez egyéb képzetkapcsolások is fűződnek. Ez az ártatlanság szine, a liliom szine. A tisztaság, a szennytelenség, a szeplőtlenség szine, melyen a legcsekélyebb folt is meglátszik. Nos tehát az ártatlanságot ábrázoló allegorikus alakra bizonyára a fehéret fogja használni a festő. Az angyalok ruházatának is egyetemes világdivatja a fehér.

A mint már most így a fehérnek s feketének megvan a maga sajátos hangulata és kifejezése, úgy a többi szineknek is, melyek közül csak egyet-mást fogunk felemlíteni példaképen.

A kék például nagyon könnyen felkeltheti az ég képzetét s csakugyan nagyon alkalmas is ég-háttérnek, miben azonban már más tulajdonságának jut az oroszlánrész. A vörös viszont a legrikítóbb szín, a vér, a láng szine, mindenesetre a sárgával együtt a legélénkebb szineket adják.

A fehérhez tehát legközelebb fognak állni élénkség dolgában a sárga és vörös színárnyalatok. A többiek, a zöld, a kék stb. már átvezetnek a feketéhez. A fehér, a sárga, a vörös tehát kiemel, magára hívja figyelmün-

ket, épp ezért nevezték el ezeket a piktorok meleg szineknek, míg a zöld, kék, fekete háttérbe tól, eltaszít mintegy magától s azért hideg szineknek nevezték.

No már most aképen nagyon fontos a meleg és hideg szinek használata, vagy mi egyre megy, a fény és homály elosztása. Hozzáveendő pedig még ehhez az is, hogy a fény, a meleg szinek az illető alakokra ráhívják a figyelmet, a homály, a hideg szinek meg valósággal elrejtik az illető alakokat.

Később arról is fogunk szólani, hogy szemünk természete olyatén csoportosítást kiván, hogy a fődolgok középen legyenek, a mellékesek a széleken. Mindebből már most az fog következni, hogy meleg szín aligha lesz a széleken, de annál több középen, hideg szín pedig alig lesz középen, de annál több a széleken. Vagyis a fény inkább a kép középrészét önti el s ez a homály elosztásának titka a képeken. A fény, a meleg szinek ki fogják emelni így a főalakot, illetve alakokat s viszont a homály, a hideg szinek háttérbe tolják a mellékalakokat, jó hátteret adnak. Gondoljunk csak megint Krisztus alakjára a Krisztus Pilátus előtt című nagy képen.

Összefügg ezzel az a jelenség is, hogy a képek szélein még a rajz is elmosódik, rajz, szín belevész a homályba.

Nagyon jól lehet a fény és árny ilyetén elosztását látni például Rafael „Madonna del Granduca" képén. A középrészt, a Madonna alakját elöntő égi fény meleg szineivel fokról-fokra olvad át a hideg szinek skáláján a kép szélének homályába.

De nemcsak a meleg és hideg szinekkel állunk itt szemben, hanem még egy dologgal, a mit Brücke, a jeles német fiziologus, ki nemcsak a szinekről írt a festő akadémiák hallgatói számára jó munkát,* hanem a ki az emberi testi szépségről is pompás munkát írt,** a kiemelkedő és hátráló szineknek nevezett.

A hogy ugyanis a fényképírónak a camera obscurát, úgy kell nekünk is szemünket a különféle távolság szerint külön-külön beigazítanunk. Ez izomműködés útján történik s erről „öntudatlan tudatunk" van, a melylyel a távolságot is megbecsülhetjük.

A nagyobb rezgésszámú sugarak, például a kékek most már jobban törődnek meg a lencsén, mint a kisebb rezgésszámúak, például a vörösek. Ha egy síkban nézek e szerint egy kék s egy vörös foltot, a kékről jövő sugarak jobban töretvén meg, ha jól akarom látni, szemem távolabbra kell beigazítanom, mint a vörösnél. Az egy síkban levő két folt közül tehát a kék távolabb levőnek fog látszani. „Képzeljük, mondja Brücke, hogy nem messze tarka üvegablakot látok, körülbelül egyformán világos vörös és kék négyszögekkel a fekete rács között, akkor könynyen támadhat az a gondolatom, hogy a vörös négyszögek közelebb vannak, mint a kékek, hogy kiemelkednek a felületből s a rács fekete közeit, mint lejtőket képzelhetem, a melyek a kék síkjába vezetnek. De sohasem jöhet az a gondolatom, hogy a kékek emelkednek ki s a vörösek vannak a háttérben. A kiemelkedő szinek a vörös, narancsszín és sárga; a hátrálók a kék különféle fajai. Zöld és ibolya határozottan egyik osztályhoz sem tartozik: mert a zöld kiemelkedő a kékkel, az ultramarin-nal, de hátráló a vörös, narancs-színnel és sárgával szemben; az ibolyát pedig azért nem lehet határozottan osztályozni, mert bár a színkép egyszinű ibolyája hátráló, de a festékek ibolyája az egyszinű ibolyán kívül kéket és vöröset is tartalmaz, tehát a színkép mindkét végéről vett fényfajták keveréke. Odajutottunk tehát, hogy síkminták már magukban bizonyos kidomborodás álomszerű képzetét ébreszthetik fel bennünk és hogy ebben a minta ránk ható varázsának lényeges tényezője rejlik."*

Ime, rendkívül érdekes eredményhez jutottunk a fennebbiekben Brücke útmutatásával. Síkminták, ábrázolások már magukban, már szineikkel felkelthetik bennünk a kidomborodás látszatát.

Egyelőre csak egy díszítmény-alaktant lapoz-

* Dr. Ernst Brücke: Die Physiologie der Farben für die Zwecke der Kunstgewerbe. Leipzig, S. Hirzel, 2. Aufl. 1887.

** Dr. Ernst Brücke: Schönheit und Fehler der menschlichen Gestalt. Leipzig, Braumüller 2. Aufl. 1893.

* Brücke: Die Physiologie der Farben für die Zwecke der Kunstgewerbe. 2 Aufl. 1887. 173—178 l.

TANULMÁNY
MÁRK LAJOS RAJZA

OCELOT
EDERER KÁROLY FESTMÉNYE

zünk végig, például Owen Jones „Grammatik der Ornamentik“ vagy a legtökéletesebbnek látszó Racinet A. „L'Ornement polychrome“-jának színnyomatos lapjait s meggyőződhetünk, hogy a mélyebbnek tetsző alap, háttér a diszítményeken rendesen kék, míg a rajta, belőle mintegy kiemelkedő alakok vörösek, sárgák, aranyosak és a többi.

Mindenki ismeri például a mór szalagfonadékos díszt, a mint káprázatos pompájával, szeszélyes fonadékaival káprázatos szuggesztióba ejti a szemlélőt az Alhambra falain. Az alap rendesen kék és pedig sötét kék. A szalag arany. Természetes lesz most már előttünk az a csodálatos hatás, hogy e szalag kiemelkedni látszik még síkbeli ábrázolásokon is. Viszont kék szalag sárga alapon furcsa hatást fog kelteni.

De nemcsak az ornamentikában játszanak e színhatások fontos szerepet. Érdekes példákra akadtunk a divat, a női divat körében is. Ha valami kiemelkedő szalagdíszt alkalmazunk, az alapszínnel, a háttér-színnel szemben kiemelkedő színt kell használnunk, különben bántó színhatásnak teszszük ki magunkat. Viszont ha sok ruhán található afféle hasításdíszt alkalmazunk, a hasítás-szín hátráló szín legyen a ruha szinével szemben. Innen érthető, hogy a hasítás szine legtöbbször sötét kék. Természetesen itt még egy színhatás játszhatik közre, a kontrasztoló, az ellenlábas szinek sajátságos hatása, a miről szintén fogunk szólani.

No már most a festészetben, a szín e sajátos művészetében még nagyobb szerepe lett a kiemelkedő és hátráló szinek használatának. Már a mit fennebb a meleg és hideg szinek használatáról mondottunk a kép középponti csoportosításával kapcsolatban, összefügg a kiemelkedő és hátráló szinek használatával is. A legtöbb kiemelkedő szín a kép közepén lesz, a legtöbb hátráló szín a széleken, de csak nagy általánosságban értendő ez. Mert ugyanis a képen külön meg kell különböztetnünk előtért s háttért s itt érvényesül aztán legérdekesebben a kiemelkedő és hátráló szinek hatása a festményeken.

Furcsának látszik, de mégis úgy van s épp az előbbiből következik, hogy a festő a perspektivát is első sorban a szinekkel, a megfelelő színhatásokkal éri el. Ezért is nevezik ennek csodás titkait piktor-nyelven egyszerűen színperspektivának, a mi meg tudományos értelemben is nagyon helyes.

E színperspektiva alapkövetelménye, mely épp a fennebbiekből folyik, már most éppen az lesz: a mit ki akarsz emelni, az előtérbe hozni, fesdd kiemelkedő szinekkel; a mit pedig a háttérbe akarsz tolni, fesdd hátráló szinekkel, csak így fogod kihozhatni szinekkel a perspektivát.

Nem oly egyszerű ez azonban a kivitelben. Sokszor bonyolultabbá válik, semhogy hinnők s a művész határozottan küzd vele az alkotásnál, küzd a színperspektivával.

Találó példát mondok egyik jó barátom prakszisából. A mi emberünk alkonyati képet akart festeni természet után, de olyat, mikor még a nap nem áldozott le, hanem teljes ragyogványával, még nem fogyatékos fénypompájával tündöklik ott a látóhatár szélén, fénypompájával beárasztva a fél eget. A tájkép különben hegyi tájkép s a távol hegyek szine természetesen kék. Mi történt most már! A nap, az ég, ez a sárga ég, a nap erős ragyogásától sárga ég mindig előre jött festő barátunknak s viszont a kék hegyek mindig messze bujtak a háttérbe, mintegy a nap mögé. Igen, mert a sárga kiemelkedő s a kék hátráló szín. Ime a festészet egyik érdekes problémája. Szinte hihetetlen e furcsa színhatás, ha nem látjuk a vásznon s ha nem maga a piktor panaszkodik az ily alkonyati kép felettébb nehezen megoldható színperspektivájáról.

Hogy már most hogyan oldja meg ezt a kérdést a festő, az éppen az illető művész titka. Egyik legérdekesebb eszköz az ilyesmire a kontraszthatás, az ellenlábas szinek ellentéthatása. Tudvalevőleg a kontraszthatással nyert szinek, noha csak látszólagosak, sokkal intenzivebbek a valóságos szineknél, mint az alábbbiakban majd látni fogjuk.

De meg aztán nem is szabad azt gondolnunk, hogy minden színösszeállítás, a mi csak a valóságban létrejő, le is festhető, művészileg fel is használható. Sok különös, nem valószínű színösszeállítás jöhet így létre a

valóságban magában, a mi művészileg még sem használható fel, mert a művésznek valószínűbbnek, természetesebbnek kell lenni sokszor magánál a valóságnál, a természetnél is. Épp úgy vannak, mint majd látni fogjuk, bizonyos vonalkapcsolatok is, a melyek bizony létre jönnek a valóságban s a vásznon hihetetlenek volnának. Nem elég a valóságot utánozni, mert bizony nem mindent lehet belőle a művész vásznán felhasználni.

A fenti példa világosan mutatja, hogy háttérnek nem való a sárga, a vörös, szóval a kiemelkedő szín, viszont előtérnek nem való a kék, e legfőbb hátráló szín.

Csakugyan nincs jobb háttérszín a kéknél. E hátráló szín pompás hátteret ad. Nem hiába az ég kék boltja a legjobb háttér nemcsak a valóságban, hanem a festményeken is. Ez a kék ég csakugyan hátrálni látszik s félgömbszerű háttért ad a képnek.

Viszont az előrész szinei a kiemelkedő szinek. Ha nincs elegendő ilyen kiemelkedő szín, vörös, sárga az első tér alakjain, az előtér nem jön eléggé előre, nincs meg a helyes színperspektiva.

És itt találjuk magyarázatát most már egyebek közt, mert más oka is van, a színvázlat készitésének. A festő ugyanis, mielőtt megfestené a lelkében fogalmazott s ha igazi isten kegyelte festő, akkor már lelkében szinesen fogalmazott tervét, az első vonalvázlat után színvázlatokat készít épp oly célból, hogy már előre megfigyelhesse a különféle, tervéhez szükséges színhatásokat.

Ha az ily egymásután következő színvázlatokat végig nézzük, azt fogjuk tapasztalni, hogy sokat változtat a festő épp egyrészt a már említett hideg, meleg szinek alkalmazásában, hogy a középponti csoportosítást kikapja, másrészt, főleg a kiemelkedő és hátráló szinek alkalmazásában s ezekkel kapcsolatban még a rajz szerkezetén is változtat, ha kell, hogy az előtér kellően előre jőjjön, kiemelkedjék s viszont a háttér kellően visszavonuljon, szóval, hogy kikapja a színperspektivát.

Érdekes e tekintetben megfigyelni a festő folytatólagos eljárását és sokszor valóságos küzdelmét. Szépen látható ez Munkácsynak mellékelt színvázlatain. Tudvalevőleg a Mester nagyon lelkiismeretes volt színvázlatainak készítésében. A rajzzal nem sokat törődött, mint afféle igazi, isten kegyelméből való festő, ki igazán a színnek a művésze. Annál többet vesződött szinei, színfoltjai elhelyezésével. A színhatások kiszámításában feltünő lelkiismeretességet mutat s még a rajzon, a szerkezeten is akárhányszor változtat a színhatás, főleg a színperspektiva kedvéért.

Pompásan láthatjuk ezt az Ecce homo nagy színvázlatát összevetve a végleges kép alakjával, szerkezetével. Ha csak színtelen metszetekkel hasonlítjuk össze a két képet, akkor is tisztán látható, hogy a színvázlaton alig-alig találjuk még nyomát annak a pompás színperspektivának, mely a képen magán oly szépen hat. A mester bizonyára legjobban érezhette e színvázlaton ezt a hiányt, a melyhez még valami különös jelenség is járult hozzá s csak rontotta a hatást. Az előtérben ugyanis a sok alak, a sok láb agyontagolja a képet s nincs egység s nincs kapocs, a mely egygyé olvaszsza e sok külön elemet.

Mind e hiányokkal szemben mit csinált már most a mester? Az egész előtért hatalmas lánccal kötötte össze, mely egy lépcső oldalköve s egy facövek közt függ. Az egész láncnak nyoma sincs a színvázlaton. Világos rendeltetését elárulja az is, hogy a kép legvilágosabb részei közé tartozik az oldalkővel s fa-cövekkel együtt. Egyrészt tehát összeköti a sokfelé tagoló alakokat, lábakat, másrészt előtért ad világos színfoltjaival. Hogy előtér legyen ezért került utólag a kutya is a képre, ezért került sok élénkebb színfolt az előrészre, a mit a színvázlaton még nem találunk meg. Viszont a háttér még sötétebb lett, főleg Krisztus alakja mögött és felett. Itt azonban megint kontraszthatással emelte ki a mester a Megváltó alakját. Az előtér kiemelkedő színfoltjai közt a metszeten is feltünő Magdolna mindkét fedetlen alkarja. A színvázlaton még nyoma sincs ez éles szín-, illetve itt a metszeten a hogy látjuk, csak fényhatásoknak (lásd a 10. oldal képeit).

Érdekesen figyelhetjük meg ezt a Honfoglalás különféle tervvázlatainál s színvázlatainál is. Munkácsy első ilyetén „ötlete" Árpádot gyalog ábrázolta. Nemcsak etikai motivumok-

AZ ÉDESANYA
SCHUSTER FERENC RÉZKARCA

SZERESD FELEBARÁTODAT MINT TENMAGADAT
SCHUSTER FERENC RÉZKARCA

Ecce homo. Az első vázlat.

Ecce homo. A kész kép.

ból ültethette már második tervén Árpádot lóra, nemcsak mert a magyar lovas népet akarta vele jellemezni s Árpádot mint fejedelmet a választott s a vallási kultuszban is szerepet játszó fehér paripán, nemcsak Árpád fölényét akarta vele elérni a képen, hanem bizonyára felmerült érzésében a nagy fehér folt, a világos szinek kiemelő szerepe a jó előtér érdekében. Hogy csakugyan törekedett erre, még jobban láthatjuk, ha a további változtatásokat összevetjük a színvázlaton s magán a képen. A képen ugyanis még több a világos folt az előtérben, mint a színvázlaton. Nemcsak Árpad lova kapott hosszú fehér csüngődíszt szügyelőjére, nemcsak Árpád lovának lett a farka még hosszabb, szinte földig érő, hanem a nézőnek jobb oldali előtérben álló lovas paripája is hosszú világos, lebegő farkot kapott, minek a színvázlat sötét foltjaiban nyoma sincs (lásd a 11. old. képeit).

De hogy az előtérrel, a színperspektivával még így sem volt megelégedve a mester, az abból látható, hogy egy egész új alak jött a képre, a minek nyoma sincs még a színvázlatban sem: a nézőnek háttal álló hódoló szláv alakja. Mért kellett ez? A felelet csak az lehet, hogy jó előtért csináljon. S ezt lehajló hátával, melyre a nap oly jól rá süt, pompásan el is érte a mester. Az előtér világos foltjaiból felhozhatnók még Árpád tolldíszét, a libegő zászlót, a szónokló szláv ingujjait, miknek nyomát sem találjuk a színvázlatban. De mégis a legtanulságosabb példa az egész új alaknak, a hódoló szláv alakjának behozatala a képre, a ki még a színvázlaton nem szerepel.

Ime micsoda finom színhatásokkal kell számolnia az alkotó művésznek, szerkezeti változtatásokat is kell tennie, hogy a jó színperspektivát kikapja. Nyájas olvasó, ki a teljesen elkészült képet nézed és élvezed, aligha jut eszedbe, hogy a kép alkotása, ha gyönyörűséges is, de hány küzdelmes, hány keserves órájába kerülhetett az alkotó művésznek. Munkácsyról például nagyon jól tudjuk, hogy nagyobb alkotásainál hányszor küzdött így önmagával, s hányszor nem volt megelégedve az egész alkotás teljes hatásával.

A Honfoglalásról külön feljegyezte Malonyay Dezső* Munkácsyról szóló érdemes nagy munkájában, mennyit vesződött a szegény mester a hódoló szlávok alakjaival, meg a nézőnek jobb oldali előtérrel, hol „nem akartak légtávlatba domborodni az alakok, ragadtak, a sok mély szín lapos volt: oda levegőt kellett teremteni . . . Hetekig vesződött ezzel, míg végre elhitte magának, hogy most már jól van“.

II

Rendkívül érdekesek a szinek kontraszthatásai. Ezek alatt azt értjük, hogy bizonyos kontraszoló, ellenlábas színpárok léteznek s ezek kisérletileg is kimutathatók, melyek egyikének erős érzékelése felkeltheti maga mellett vagy maga után a másik szín képét. Ily színpárok a fekete — fehér, a vörös — zöld, a kék — sárga. Ha a színfolt mellett lép fel a kontraszthatás, akkor ez egyidejű kontraszt; ha

* Malonyay Dezső: Munkácsy Mihály élete és munkái. Budapest, Singer és Wolfner, 1898.

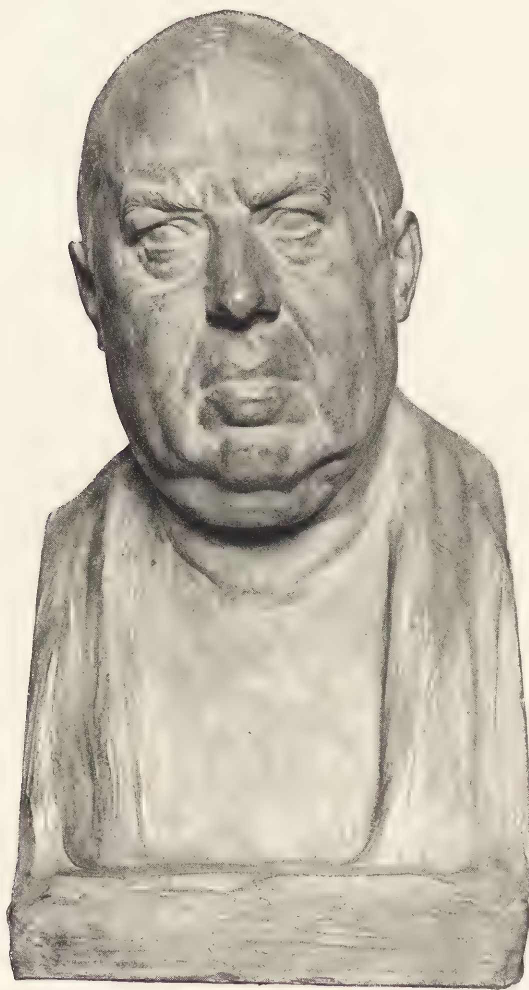

A honfoglalás. Az első vázlat.

A honfoglalás. A kész kép.

TANULMÁNYFŐ
TELCS EDE
GIPSZ-SZOBORMŰVE

A KÉTEZER KORONÁS
RÖKK SZILÁRD-FÉLE DÍJ
NYERTESE

a színfolt eltünése után, akkor ez utóidejű kontraszt, utókép.

Vegyünk például egy intenziv, fényes sárga szinű papirnégyszöget s tegyük fehér ív papirosra s tekintsünk hosszabb ideig állandóan a sárga négyszög közepére. Időt, fiziologiai időt kell engednünk a kontraszthatás kifejlődésére. Ha már eleget néztük mozdulatlan tekintettel, hirtelen ejtsük le a fehér ívpapírosról a sárga négyszöget, tovább is folyton az ívpapír közepére tekintve s akkor kék négyszöget fogunk látni a fehér ívpapíron. Ez az utóidejű ellentét, az utókép. Kék négyszög után sárga utóképet fogunk látni.

Vegyünk most vörös négyszöget s tegyük zöld ívpapirra. Szegezzük mozdulatlanul tekintetünket egy darabig a négyszög közepére s aztán kezdjük el mozgatni a vörös négyszöget a zöld alapon, azt fogjuk észrevenni, hogy mindenütt a vörös négyszöget intenzivebb zöld koszorú veszi körül magában a papir zöld szinében. Ez az egyidejű kontraszthatás s ez érvényesül a festményeken is. Tiszta, erős színfoltot ellenlábas szinének koszorúja veszen körül. A szín kontrasztolja ellenlábas szinét maga körül.

Az egyidejű kontrasztra még érdekesebb kisérletünk van. Zöld ívpapirra helyezzünk kis szürke négyszöget s fedjük be az egészet áttetsző selyempapirral, a szürke négyszög vörösnek fog tetszeni. Ugyanaz a szürke papiroska vörös alapon zöldnek, kék alapon sárgának, sárga alapon kéknek, fekete alapon fehérnek s fehér alapon feketének fog tetszeni.

MÁRVÁNY-KÉPMÁS
TELCS EDE SZOBORMŰVE

Nos, hasonló jelenségekkel állunk szemben a festményeken is. A nagy francia festőről, Delacroix-ról beszélik, hogy egyik női alakja arcán sehogy sem tudta egyszer kihozni az arc rózsaszinű ragyogását. Akárhogy próbálta, sápadt, fakó maradt az arc, vagy nagyon vörös lett. Egyik alkalommal, mikor megint hasztalan kisérletezett, lehangolva az utcára sietett. Épp akkor sütött ki a nap az üdítő tavaszi eső után. Az utcán bérkocsik álltak. Az eső tisztára mosta szineiket. Az egyik intenziv sárga oldalú volt s Delacroix meglepve vette észre, mily pompás, éteri finomságú s eleven ibolyás kék foltot kontrasztolt az árnyékos aszfaltra az a narancssárga kocsioldal, mely az esőtől tisztára mosva ragyogott még az üdítő, tavaszi cseppektől.

Ez elég volt Delacroix-nak, több nem kellett neki s meg volt oldva a szerencsétlen női arc problémája. Haza ment s az arc fölé egészen közel hatalmas, élénk zöld szinű lombozatot festett, szóval a női alakot fa alá helyezte, tehát szerkezeti változtatást tett épp a szinhatás érdekében. S mi történt? Az az erős zöld folt pompás pírt kontrasztolt a sárga arcra s az egész szép rózsaszinbe olvadt össze. Az ily kontrasztolt szinek sokkal szebbek is, könnyedebbek, finomak a valóságosaknál.

A festő tehát nemcsak a kiemelkedő és hátráló színhatások, a színperspektiva miatt kénytelen sokszor szerkezeti változtatásokat is eszközölni magán a rajzon, hanem a kontraszthatások miatt is kénytelen lesz sokszor ezt tenni.

III

Most jövünk a szineknek talán legrejtettebb, legkülönösebb hatásaihoz, tudniillik a színnek, magát a színfolt látszólagos nagyságát növelő hatására. Kisérletileg kimutatható tény, hogy teljesen egyenlő nagyságú négyszögek nem fognak egyenlő nagyoknak látszani, ha különféle szinűek.

Még az az eset a legismeretesebb, ha teljesen egyenlő nagyságú fehér és fekete négyszöget veszek, akkor a fehér mindig jóval nagyobbnak látszik, mint a fekete. Hogy mi ennek az oka, azt is megmagyarázza a tudomány. A jelenség tudományos neve a belesugárzás (irradiatio). Magyarázata pedig az, hogy látó hártyánkon egy egész tenger érző elem fogja fel az ily négyszöget, már most az érző elemeknek az a sora, a melyekre a kép széle esik, ha erős a fény, teljes izgalommal felel, ha azonban gyenge mint a feketénél, semmiféle izgatást nem hoz létre s így egy egész érzőelemsorral kisebb lesz a látszólagos kép, holott a fehérnél épp azért lesz annyival nagyobb.

Jól tudja e jelenség praktikus oldalát a divat is. A régi fehér harisnyák helyett hölgyeink ma feketéket hordanak. A fehérben határozottan nagyobbnak látszik a láb, a fekete csak segítségére van e tekintetben „a pici apró lábak“-nak, mikről a poéták énekelnek. Fekete derékben sokkal karcsúbb a termet.

Újabb ügyes kisérletezők, így az amerikai Pierce s a francia Larguier des Bancels azonban azt is kimutatták, hogy nemcsak a fehér s fekete mutat ily eltérést, hanem az összes szineknek egész skálája mutatható ki, a mint különféle fokban növelik a terület látszólagos nagyságát. Bármily érdekesek e kisérletek, itt csak a végeredmény ismertetésére szoritkozhatunk. Az ibolya színnél legkisebbnek látszik a folt. Utána fokozatosan növekedik a szinek e sora szerint: vörös, kék, zöld, narancsszín, sárga. A sárga legjobban növeli a folt látszólagos nagyságát. A fehér körülbelül a narancsszínnel áll egy fokban, a fekete meg a vörössel.

Mindebből már most az következik, hogy például csak valamivel nagyobb kék négyszög vagy szalag lehet egyenlő a kisebb sárga négyszöggel vagy szalaggal. Érdekes megfigyeléseket tehetünk ez irányban is a divatban és az ornamentikában.

A női divat szalagdiszeinél bizonyára azt fogjuk tapasztalni, a hol egyenlő sárga és kék szalagrácsozatot alkalmaz, hogy a kék szalag szélesebb lesz, a sárga keskenyebb, ha mégis azt akarjuk elérni, hogy egyenlőnek lássék.

A fenti ornamentikai példában, az arab szalagfonadékban tisztán láthatjuk, hogy jóval

szélesebb kék szalag tart egyensúlyt a kiemelkedő aranyszalaggal.

Nos a különféle szinek ily, a felületet látszólag különfélekép növelő hatásával a festőnek is számolnia kell és számol is öntudatlan érzésével.

Ezért is kell a színvázlat. Sőt az igazi, isten kegyelméből való festő már szinesen fogalmaz is, szinesen tervez is. Ezért nem lehet a festés sohasem csak rajznak kiszinezése, mert a rajz egészen más s a festés is egészen más. A legjobb rajz eltorzulhat a szinezéssel. S viszont itt találjuk annak okát is, hogy gyakran a legfinomabb nyomat, metszet sem elégít ki, mert a színfoltok rajztorzító hatásán nem segített. Ezért jó a színnyomat, jobb minden metszetnél. Viszont az ügyes rézkarcoló vagy metsző, ha igazán művész, segíteni fog, simítani fog a színfoltok-okozta torzításokon.

A ki először pontosan megrajzolná tervét s aztán lassan fogna a kiszinezéshez, akkor tapasztalná csak, hogy a szerint, a mint sárga vagy kék foltot alkalmaz, kisebbé vagy nagyobbá torzult a rajz. A művész nem így jár el, a művész folyton alkot az utolsó ecsetvonásig a lelkében élő eszménykép után.

A rajz folyton változik az egyik színvázlatban, a másikban, a végleges képen, a mint a festés előrehalad. Jó példa összevetnünk Munkácsy tanulmányrajzát a Lakodalmi hivogatók-hoz magával a képpel. A főalak fejét mennyire nagyobbította a sziluet s kezében tartott kalapját épp a homályos világítás miatt mennyire kellett nagyobbítani a mesternek, hogy kicsinek ne lássék s még így is hosszú, lelógó szalagdíszt volt kénytelen rátenni, mely nemcsak az arányt segíti, hanem a színperspectivát is pompásan előmozdítja.

Ime, mennyi mindenre kell a festő művésznek vigyázni a szinek dolgában: a meleg, hideg szinekre, a kiemelkedő hátráló szinekre, a kontraszthatásokra, a felületet növelő színhatásokra, ha kifogástalan műremeket akar létrehozni, mert bizony a festmény első sorban a szín művészete.

Innen van, hogy a festő színvázlataiban ide-oda tologatja színfoltjait mindaddig, míg a kellő hatást eléri, míg a kellő színperspektivát megkapja, az alakok kellő nagyságát, kiemelését, szinét stb.

Mennyi finomsága, mennyi titka, mennyi ügyes-bajos csinja-binja van maguknak csak a szineknek. Arra csakugyan születni kell s

A falu hőse. Az első vázlat.

még akkor is egész élet kell hozzá, hogy e titkoknak bizalmas beavatottja legyen a festő öntudatlan érzése.

IV

A színfoltok természetesen vonalakat is adnak, de azért sokkal csekélyebb fontosságú a festészetben a vonalak szerepe, mint a szineké.

Afféle technikai rajzokon található vonalak itt szóba sem jöhetnek. Nem matematikai vonalak ezek, hanem csak a valóság testein található vonalak.

A falu hőse. A kész kép.

Sokkal nagyobb szerepe van a vonalnak például az ornamentikában vagy pedig a grafikai művészetekben, a milyen például a rézkarc, mely kiválóan a vonal művészete s talán a rajz legnemesebb művészete.

HUBAY ANDOR ÉS TIBOR
TELCS EDE MÁRVÁNYSZOBRA

Ha a festészetben kis szerepét találjuk is a vonal külön művészetének, mégis egyetmást felemlítünk a vonal esztétikájából.

A legegyszerűbb vonalhoz is, épp úgy mint a szinekhez, kapcsolódnak bizonyos jelentésadó képzetműködések, s a legegyszerűbb vonalnak is megvan a maga hangulata. Első sorban függ ez a vonal irányától. A vonalok esztétikája tehát szorosan kapcsolatos az irányok esztétikájával.

Hogy e kettő oly szorosan összefügg, arra érdekes világot vetett az új fiziologiai pszichologia, mely csalhatatlanul kimutatta, hogy a vonalfelfogáshoz, így az olvasáshoz is, mely csupa vonalfelfogásból áll, nélkülözhetetlenül szükségesek a szemmozgás érzései, azok az érzések, melyek öntudatlanul arról értesítenek, mily irányba viszem tekintetemet, mily irányba nézek. Minden vonalfelfogás tehát voltaképp összetett irányfelfogás.

No most már minden irányhoz megfelelő képzetkapcsolások fűződhetnek. A függőleges vonal így mindig inkább az erő képzetével kapcsolatos, a mi él, a mi áll még. „Él magyar, áll Buda még“, ha ezt allegorikusan ábrázolni akarnók, vízszintes vonalakkal nem igen fejezhetnők ki. Viszont annál több függőlegest kellene használnunk.

A vízszintes vonal sokkal inkább a nyugalmat, a pihenést, esetleg a pusztulást, halált fejezi ki. Találóbb példát keresve se találhatnánk erre egyik magyar képnél, Feszti Árpád „Tűzvész után“ című képénél. Szinte túlozni látszik a leégett házak kopasz, tető nélküli falainak egyhangú vízszintes vonalát, de épp ezzel éri el célját. Ez a sok egyenes, ez a sok vízszintes vonal találóan fejezi ki a leégést, a pusztulást. Vagy jusson eszünkbe Madarász Viktor hatásos képe: Hunyadi László. A fehér lepellel letakart holttest hosszú vízszintes vilá-

ÖZV. BÁRÓ BORNEMISSZA IGNÁCNÉ ARCKÉPE
TELCS EDE SZÍNEZETT GIPSZ-MŰVE

gos foltja a sötét háttérben találó irányesztétikai kifejezése az egész kép hangulatának.

Lehetnek a valóságban bizonyos vonalhatások, melyek sokszor oly hihetetlenül valószinűtlenek, hogy festményen egyáltalán nem használhatók. Ilyen példa egy háromláncú függő lámpa, ha úgy, oly helyről nézem, hogy két lánca összeesik, fedi egymást, a vonalvezetés ilyenkor oly aránytalan, oly ferde, valósággal torz-egészet ad, hogy ilyennek lemásolására művész-ember nem is gondolhat. Még élesebb lesz s valósággal hihetetlen e torzítás, ha a három lánc mindenike lefelé középtől kezdve két ágra oszlik, akkor ha az előbbi helyzetből nézem, szinte nem értem, hogy le nem dől az egyik oldalra a lámpa.

Sokat szólhatnánk itt még a különféle irányok kellemes, kellemetlen, megszokott vagy szokatlan voltáról, sőt egyes vonalfelfogásbeli érzékcsalódások érdekes szerepéről, mind ez azonban inkább az építészetet vagy az ornamentikát illeti első sorban s nem a festészetet. Térjünk át azért inkább a vonal más irányú szereplésére, a perspektivára.

A festményeken előforduló perspektiva részletekre megint csak annak az isten kegyelméből való festőművésznek adunk igazat, a ki úgy tanítja a növendékeit: „Kérem csak ne

szerkeszszenek a képen. Nem technikai rajz ez." Igaza van. Nem technikai rajz, egészen más valami a festmény. Kiszinezett technikai rajz még korántsem festmény.

Nem tagadjuk a perspektivával való elméleti foglalkozás hasznát, hanem a képen ne szerkeszszen a művész. Csinálja, ha lehet, ezt is természet után. Akkor fogja látni, mint kombinálódik mindez a különféle színhatásokkal.

Meg aztán még valami játszik itt szerepet. Vannak a perspektivának, már a valóságos perspektivának, oly finom titkai, mikkel a perspektiva technikai tudománya nem is foglalkozik. A valóság perspektivája ugyanis a legtöbb egyenest finom, észrevétlen finomságú görbékké torzítja, ezért is nevezik görbevonalú perspektivának. Ezzel szemben a technikai szerkesztés mindig merev perspektivát fog adni.

Megesik az is, hogy perspektivabeli anomáliák jönnek létre a művészi hatás egyéb céljai érdekében s ilyenkor mindig a művészi hatásnak kell adnunk az elsőbbséget. Ilyesmit láthatunk Munkácsy Ecce Homoján. E képen hátul két boltív szerepel. A színvázlat e két boltívnek még aránylag némileg helyesebb perspektiváját adja. Ez a fal ugyanis igaz, hogy kissé hátrál a kép közepe felé, de ez eltérés alig jöhet a perspektivánál szóba. Szemmel láthatólag csak a felső egyenes vonalnál nem akart teljes vízszintest a mester, a mi mindenesetre merevvé tette volna a kép tetejét. No már most ha ez a fal körülbelül olyannak vehető, mintha párhuzamos volna a néző vállai vonalával, akkor a kép közepe felé eső boltívnek, mint a melyik a nézőhöz közelebb esik, nagyobbnak kellene lenni s a szélről esőnek, mint a mely a nézőtől messzebb esik, kisebbnek. De épp fordítva találjuk a képen. A középen levő kisebb, a szélről eső nagyobb és pedig jóval nagyobb. A színvázlaton még nem tünik fel annyira, de a képen feltünően nagyobb. Mi lehet e perspektivabeli anomáliának az oka? Ennek okát csak abban találhatjuk, hogy a kép szélén igyekszik a festő öntudatlanul is mindent elmosni, ily helyen a rajz is rendesen belevész a homályba, a szemünk természetéből folyó középponti csoportosítás követeli ezt. És tényleg a szélen a boltív rajza is elvész. Itt tehát szemben állt a perspektiva a középponti csoportosítással s ez utóbbi rongálta meg a perspektivát, mint sokkal kevésbbé fontosat a képen.

A középponti csoportosítás szemünk ama sajátságából következik, hogy bizonyos nagyságú kör terjedelmében ott látunk legvilágosabban, a hova tekintünk. Ezen az éleslátású körön túl is látunk, de sokkal homályosabban. Ez a környéki látás. Tekintetünk oly mozgékony azonban, hogy mindent, a mire figyelmünk ráirányul, rögtön középponti látásba vesz s ez a tekintés.

E tények, egyrészt tehát a középponti éleslátás s a környéki homályosabb látás s másrészt a figyelem tárgyát tevő képrészletnek éles középponti látásba vétele a mozgékony tekintettel, fiziologiai alapjai annak, a mit a festészetben középponti csoportosításnak nevezünk.

E középponti csoportosítás már most egyrészt azt követeli, hogy a mire a figyelmet, a néző figyelmét akarom irányítani, lehetőleg a középponti részbe essék, ebben csoportosuljon, másrészt látásunk élességének megfelelően e középső rész a képen is élesen, tisztán kidolgozott lesz, míg a szélek felé elmosódik a rajz, a színárnyalatokat is elmossa a homályba, a környéki látás homályosságának megfelelően. Példa erre az épp itt említett Ecce Homo, de példa erre úgyszólván minden kép. Az Ecce Homon nemcsak a boltív mosódik így el tehát, hanem kifelé sokkal sötétebb minden alak, mint a középrészen.

Jó példa más tekintetben ugyancsak Munkácsytól „A falu hőse" első ötlete, melyen még a főalak, a „falu hőse" meglehetősen a kép szélén van. Már magán a képen majdnem középre került s az összes alakok csoportosítása oly körben történt, melynek középpontjába került a főalak (l. a 15-ik old. képeit).

Hogy mennyire összefügg a középponti csoportosítás a tárgyak nagyságával és szinével, arra nézve érdekes kisérleteket végzett a fent említett Pierce, a melyekben kimutatta, hogy mennél csekélyebb fontosságú, kisebb az alak, annál messzebb eshetik a középponttól, hogy nagyobb fontosságúval szemben egyensúlyt tarthasson. Már most mivel a sárga szalag szélesebbnek látszik, az éppen

A VETÉLYTÁRSAK
TULL ÖDÖN FESTMÉNYE
AZ ESZTERHÁZY-FÉLE VÍZFESTMÉNY-DÍJ NYERTESE

olyan széles kék szalagnál, a sárga szalagot közelebb is kell tennünk s a kéket messzebb a középponttól, ha azt akarjuk, hogy egymással egyensúlyt tartsanak.

A mit Pierce sárga és kék szalagokkal mutatott ki, ugyanaz a törvény érvényes lesz a festmény különféle színű oldalalakjaira is. A sárga oldalalaknak közelebb kell állania a középponthoz, mint a másik oldalon álló kék alaknak, ha ezzel mintegy csoportosításbeli egyensúlyt van hivatva fentartani. Élénk színfolt ezért sem igen lehet a kép szélén. Így a középponti csoportosítás szorosan kapcsolatos a fény, árny, meleg, hideg szinek, a kiemelkedő és hátráló szinek használatával. Sok tekintetben közös célra munkálnak mind e különféle eszközök.

Mindenek felett áll pedig a kifejezés. Föltétlen úr ő a művészetben. A zenébe is belekerülhet több-kevesebb disszonancia, ha a kifejezés sajátos eszköze gyanánt szerepel. Így a festményen is ez a fő s itt megszünik perspektiva, rajz, minden.

A festőnek pedig, mint a szín tulajdonképpeni művészének, főeszköze a szín s így a festésbeli kifejezésnek is főeszköze a szín lesz. Kell, hogy a színperspektiva meglegyen, hogy jó előtér legyen, hogy a háttér jól huzódjék vissza a mélységbe, hogy jó középponti cso-

portosításunk legyen, de lesz mindezek mellett még külön általános, egységes színhatása is a képnek. Valami víg népjelenet képe ragyogó napfényben egészen más színtónusokból fog állani, mint valami sötét, tragikus, véres jelenetnek a színtónusai. Munkácsy Siralomházának tónusai, egész színhatása teljesen más, mint például a Honfoglalásé. A Siralomház tónusai szinte sírnak, oly tragikusak, egyike ama ritka festményeknek, mely tragikumot fejez ki. A Honfoglalás szinei örvendenek, az általános öröm szinei ezek. Vagy jusson eszünkbe a Kalvária rettenetes színhatása, melynek minden foltja azt kiáltja: „befejeztetett!“ . . .

A kép egészleges színhatása is fejezze ki tehát a kép sajátos hatását. Ez afféle finom követelmény, a milyen valami zeneműnél a hangnem. Bizonyos hangulat kifejezésére alkalmasabb ez a hangnem, mint a másik. A szineknél is van ily hangnem-féle, mely ott munkál a festőművész csodálatos érzésében.

Ime mennyi mindenféle finom titka van a festés esztétikájának, melyre bizony eszünk ágába se jut gondolnunk, mikor a művész kész alkotását élvezzük; nem is gondolnók, mennyi keserves küzdelmébe, lelke mennyi igaz munkájába kerülhetett neki ez a nemes lelki gyönyörűséget okozó alkotás, melybe finom érző művész-lelke minden érzését, tudását beleadta. Annál jobban meg fogjuk azonban becsülni, ha így egy kissé mélyebben bepillanthatunk a festészet esztétikájának, a szín sajátos művészetének csodás titkaiba.

DR. PEKÁR KÁROLY

MÁRCIUSI EST
FERENCZY KÁROLY OLAJFESTMÉNYE
A LIPÓTVÁROSI KASZINÓ EZER KORONÁS DÍJÁVAL JUTALMAZOTT MŰ

KANN GYULA

Kann Gyula építész és festő. Ez a két művészete kölcsönösen hatott egymásra: az építész nevelte a festőt, s a festő vezeti, irányítja az építészt. Építészetében nevezetes szerepe jutott a festőiségnek, képeiben pedig a perspektivában való öröm nyilvánul. Hanem azért a két művészet határai nem folytak össze az ő műveiben: Kann Gyula nem téveszti össze a művészetek kifejező módjait, inkább csak a hangulat egységének mondható két művészetének ez az egyformasága. Ennek a hangulatának alapja a monumentalitásban való öröm. A természetben és az építményben a nagy konstrukciót látja, a nagy méreteket érzi, az alkotó elemeket a részletek közül ösztönszerűleg kiválasztja. Ezek a sajátságok a kifejezést mindig nagystílűvé teszik; ezekből a sajátságokból támad a kifejezés nagy pátosza. Ezt a pátoszt pedig különböztessük meg attól a másiktól, a melyet a tartalomnak teatralikus kifejezésére való törekvés fakaszt; a mely a hatásosság elemeiből a szinész tudatosságával konstruálja a kifejezést, míg amaz a nagy méreteknek, nagy mélységeknek, nagy perspektiváknak természetes kifejezése. Az egyik a tartalom és a kifejezés szervetlen összefüggéséből támadt aránytalanság, míg a másik a tartalom és kifejezés szerves összefüggésén alapuló egybevágás. Az egyik deklamáció, a másik őszinteség. Az egyik a szárnyait csattogtatja, míg a másik gyökerekkel fogódzik. Kann Gyulánál a nagystílűség inkább az építészetben nyilvánul, míg festése, perspektivákat kereső festése, a természet festőiségét még csak inkább konstatálja, mint kifejezi. Azt mondhatnám, hogy a távlatokon érzett örömének szinte feláldozza a távlat tartalmát.

Abból, hogy hogyan lett, könnyen megmagyarázhatni azt, a mivé lett. Az építészet a maga demonstrált háromméretűségével másféle térlátásra nevel mint a festés az ő magától értetődő háromméretűségével. Az építészet a teret konstruálva kitölti, míg a festés a teret csak érezve látja; az építésznek a tér a matériája, a festésnek a themája. Az építész a rajzában a teret a felületre projiciálja, míg a festés a képben a felületből a teret rekonstruáltatja. Az építészet a tér pozitiv konstatálója, a festés pedig a tér intuitiv megérzője. Szinte természetes, hogy az építészeten nevelkedett festő a perspektivák mámorosa lesz, s hogy a tájékot nem annyira festői themának mint távlati problemának tekinti. De természetes az is, hogy a bármin is nevelkedett festő, ha igazán festő, — olyan, a kinél a festés nemcsak technika, — s ha a nevelése és a művészete közt ellentétek merültek föl: nem a nevelésébe kapaszkodik, hanem a művészetébe menekül. Kann Gyula az építészeten átal jutott a festéshez, de már odáig eljutott benne, hogy ne az építészi szükségességeken keresztül nézze a piktura lehetőségeit. Már nem vetíti a teret a vásznára, már megelégszik a színfoltokkal, mint nagy

eredőkkel. Még gyönyörködik a nagy távlatokban, de a perspektiva már nem panorámát, hanem a dekorációt láttatja vele.

A fejlődés emez útjának stációi szinte előre megszabattak. Az útnak keresztül kellett szegnie a konstatáló naturalizmuson, majd a festői elemeket kiválasztó fölöslegiszonyaton, míg eljutott ahhoz a stilizáláshoz, a mely a természetet vagy misztikus hangulat vagy szines dekoráció formájában mutatja be. A tér pozitivistája elkerülte a tér metafizikus benépesítését, inkább a tér nagy színhatásainak észrevételére szorítkozott. Valóságos ívben kerülte ki azt a tájfestést, mely hangulatokat tájékokkal szimbolizál, és egyenesen a mellé a tájfestés mellé szegődött, a mely a táják színpompájával, nagy foltjaival, mély árnyékaival, széles ragyogásával hangulatokat vált ki. Mind a két tájfestés a lira szolgálatába szegődteti a technikai tudást, de míg az egyik a festést alárendeli a poezisnak, a másiknál a poézis a festésnek nyilvánulása. Amabban a poéta fest, emebben a festő poétikus hatást kelt. Ez pedig nem szavakkal való játék, hanem a művészetek határain annak a megfigyelése, hogy a szomszédok közül melyik mennyire hatol be a másik területére. Kann Gyula sohasem tartozott a hangulatfestők közé, a kikről különben jó lesz azt konstatálni, hogy a tájfestésnek a romantikus stilizáltsághoz való visszatérését jelentik. Mert a ködös melankólia semmivel sem különb és nem is modernebb, mint az érzelgős heroizmus. A modern hangulatképnek ugyanaz az alapja, mint volt annak idején a vízeséses, hegyi patakos, várromos, sziklahasadékos, holdvilágos romantikus képé. És nem dönthető el az sem, hogy a ködhangulat és a romantikusan heroikus hangulat közt melyik az őszintébb és melyik — az egészségesebb. Az a festés, a mely a Kann Gyuláé is, a pusztán csak pikturai szépsé-

FALUVÉGE
KANN GYULA OLAJFESTMÉNYE

ÖREG HALÁSZ
KANN GYULA VÁZLATA

geknek pusztán csak pikturai kifejezésére törekszik. A hangulatfestésben a természet stilizálása költői stilizálás, míg a tájékot dekorációnak festő művész képében a stilizálás festői művelet.

Kann Gyula az építészetnek és festésnek az ő művészetére való kölcsönös hatását valahogy ki tudta egyenlíteni, de teljesen megóvta a festés szuverenitását ott, a hol az a poézissel találkozott. Elfogadván a tájék- és a vidékfestés között tett distinkciót: őt a vidékfestők közé sorozhatjuk, de annak a hangoztatásával, hogy a vidéket nem tette meg a költői kifejezés elemévé, hanem a hangulatot ébresztő szines dekorációt, — tehát csakis a festőiséget látta meg benne. A vidéket mindig a mély perspektívákat kereső tekintettel látja, s a vidékben mindig megérzi a nagy méreteket, talán a nagy építészi alkotásokra alkalmas teret is. Ezért mindig nagystílű az ő tájképe, ezért nem tud intim lenni még a falusi utcarész festésében sem. A mélységbe nyúló kertrészlet nála csak része a rengeteg térnek, a lefestett vidék nála a messzeségnek kezdete, a tájkép nála a messzeségnek sejttetése. Rám az ő tájképei úgy hatnak, mintha, a mikor festette őket, a tájékot nemcsak nézte volna, hanem valahonnan, a tekintetet távlatokba csalogató helyről, felülről ránézett volna a vidékre. A német ezt a nézést Draufsicht-nek nevezi; talán nem germanizmus, hanem magyarosnak is beváló fogalommegjelölés a ránézés szó. De akár az, akár nem az, hadd jelölhessem vele Kann Gyula tájfestését. A ránézéstől könnyen panorámának látszik a tájék, és panorámaképekké lehetnek a tájfestmények, mint a hogy azok például Bracht képei, a melyeket nálunk sokan úgy köszöntöttek, mint valami új megnyilatkozást. Hanem a panorámakép mindig a vidék konstrukciójának konstatálása, és a szinek, árnyékok, fényfoltok szépséges dekorációjának semmibe vétele. Szinte csudálatos, hogy Kann Gyula, az építészeten keresztül fejlődött, tér konstruálásán nevelődött, a ránézéssel néző, a távlatokat hajszoló festő, mégis távolmaradt a panoráma-festéstől, és ránézésével, messzibe nézésével csak a nagyszerű dekorációt, a szinek szépséges tarkaságát, a foltok megkapó hatását látja a tájékban.

S ha nagyvonalúsága érdekessé teszi a festését, nagyméretűvé lesz tőle az architektúrája. Nem tudom hogyan van Kann Gyula az ő két művészetének megbecsülésével, de én az építést tartom az igazi terrénumának. Ebben a művészetében nyilvánul meg az egyénisége, míg festésében eddig csak érdekes sajátosságot látok. Ebben a művészeté-

ben nyilvánul meg a gondolkozása, míg a festésében eddig csak a tetszésének egyik kifejező formáját látom. Az ő építészete a nagy formák szuverenitása a részlet fölött. Az építészet a diszítés szolgálójává lett, a mióta a nagy stílekből kihajtottak a variánsok. A variánsokba azután bele-beleúnt a világ és mindig újakat eszelt ki, a nagyművészet a kisművészet mesterei fantáziájának porondjává lett, az építészet a konstrukció nagyszerűségétől elpártolt a diszítés szépségéhez, majd meg a szépségtől a kecsességhez, a kecsességtől a fenhéjázáshoz. Az eltévelyedés a hazugságba vitte az architektúrát. Az orgonán kezdtek menuetteket játszani és regisztereit úgy igazították, hogy az orgona muzsikáján táncolhassunk. Az építészet, a nagystílű, nagyszabású, monumentális művészetek közül a diszítő művészetek közé sülyedt. Közben-közben egy-egy mester visszaakarta neki hódítani a régi rangot; és a nagyvonalúság jussát, a maga formái szuverenitását, a szerkezet nagyszerű őszinteségéhez való jogot akarja megszerezni neki a modernség. Nem az, a melyet szecessziónak neveznek, s a mely úgy indult meg, mint demonstráció, mint lázadás az építészet meghamisítása ellen, s a mely már-már ugyanazt a bűnt követi el az architektura ellen, mint azok, a kik ellen föllázadt. Lesz divattá, lesz új diszítéssé, lesz a nagyművészetnek megifjodott kisművészet alá rendelése. De a fölszabadító modernség nem az új stílust erőszakoló szecessziósok művészete, hanem azoké az alkotó individualitásoké, a kik az építészet nagy formáit újjá alakítják, a kik a nagy vonalaknak új ritmust adnak, s a kik az építészetben a szabást ismét a részlet gazdájává teszik meg.

Ezek közé tartozónak tudom ezt a mi fiatal magyar építészünket is. A stílvariánsok közül kiszabadult a maga egyéni építészetébe. A monumentalitásnak ő is vissza akarja szerezni a jogait abban a művészetben, a melyet

GYÜMÖLCSÖS KERT
KANN GYULA FESTMÉNYE

EGY MÚZEUM TERVRAJZA
KANN GYULA MŰVE

kifejezésének törvényei a nagy pátoszra utalnak. Arra, a melyről föntebb emlékeztem meg mint a tartalom és kifejezés egybevágásából fakadt őszinteségről. A nagy méret és a kis részlet, a konstrukció és a diszítés, a mondanivaló és az orthografia egymáshoz való arányát ő is helyreállítja. Az építészet a nagy benyomásnak dolgozik, és elemei a nagy vonalak, a nagy formák. Ime annak a ránézésnek magyarázata, a melyet Kann Gyula képeinek magyarázásánál emlegettem. A ránézőnek meg kell értenie az épitményt, és neki kell róla benyomást szereznie, nem a részleteket ókumlálónak. Ennek az egyszeriben benyomást keltésnek művésze Kann Gyula. Az épitményeit rögtönösen a maguk egészében megértjük. És rögtön kiérezzük belőle a megalkotásuk sajátosságát. Ez az érzés beválik hangulatnak. A nagystílűség, a természetes nagy pátosz mindig hangulatot kelt. Ettől a hangulattól imponál az, a mi nem szertelen. Ez a hangulat a nagyszabásúnak megértésén való öröm. A szertelenség megrémit, de nem imponál, a nagyszabás tiszteletre késztet és örömre is, a miért megérthetjük vagy intuitive megérezhetjük. S a modern építészetnek nagyszabásúnak kell lennie, hogy visszaszerezhesse a diszítő művészetté lefokozott architektura becsületét. Nagynak kell lennie a monumentális benyomás keltéssel és az egyszerűségben való őszintességgel. Nagynak, erősnek kell lennie a szinészségtől való tartózkodásban. Mert a szinészségre az építészet még inkább rászokott azóta, hogy a profán ház építésében a célszerűség a diszítés alá rendeltetett. Pedig a nagyvonalúság a profán építkezés őszinteségének is a legegyszerűbb módja. A vonalak ritmusa, a formák szabása és nem a dekoráció kelti azt az első nagy benyomást még a profán, a legprofánabb házról, a bérházról is. Kann Gyulának bérház-építkezései ezt az egyszerű nagyvonalúságot, ezt az egyéni vonalritmust, ezt a sajátos formaszabást, de ezt a célt bevalló őszinteséget is mutatják.

Épiteni sokat nem építhetett, s a bérház építése nem is elégíthette ki. Az egyéniség küzködésre szorul, hogy kifejlődhessék, a mű-

EMLÉKMŰ
A VÍZ PARTJÁN
KANN GYULA
TERVRAJZA

vészet próbálkozásra szorul, hogy megérjen, a törekvés érvényesülésre vágyakozik, hogy az igaza beigazolódjon. A mi építési viszonyaink között nem igen érvényesülhet sem az egyéniség, sem a művészet, sem a törekvés. Már az építkezésre nehezedő gazdasági viszonyok sanyarúsága folytán sem. Így történt, hogy Kann Gyulának a rajztábla és a vázlatkönyv lett az építő-terrénuma. A művészet nem várhat a megrendelésre, s az a művész, a kinek mondani valója van, nem várhat rá, míg kérdést intéznek hozzá. A mi művészünknél, a monumentalitásban való örömhöz a festőiségben való gyönyörködés járult; nem is kereshetett számukra jobb teret, mint a vázlatos könyvét. A melyben a művészet szabad s a gondolat bátor lehet, s a melyben egyáltalán megengedett, ki nem tiltott, le nem nézett, fölöslegesnek nem nyilvánított elem a gondolat és az ötlet. A saját gondolat és saját ötlet. És kezdett megtelni az a vázlatkönyve tervekkel, formát öltött gondolatokkal. A szabadságtól nemcsak bátrabb, hanem mélyebb is lett a monumentalitása. A kifejezés lap lap után tisztább lesz, az egyéniség egyre jobban kiválik. Az iskolának éppen csak a tanítása maradt meg munkájában: a tudás, a melyet adott, de eltünik a zsarnoksága, a mely a tudás nevében a művészetet lenyügözi. Sokféle iskola hatása alól kell szabadulnia: Bécs, Berlin, főképen a féltegnapi és még mindig csak félig mai Berlin a maga nagyszerűen deklamációs épitésével erősen hat a pátoszra rezonáló fiatal építészre. Ennek a szabaduló útnak valóságos naplóját látom Kann-nak abban a vázlatkönyvében, a

KILÁTÁSI TORONY
TANULMÁNY
KANN GYULA
TERVRAJZA

mely a bécsi Schroll cég kiadásában nemrég megjelent. A magyar építészetnek is dicsősége az, hogy külföldi kiadó, tekintélyes kiadó, magyar építésznek vázlatait kötetbe fűzi és a német piacra küldi. Ez az „Architektonische Skizzen“ című munka egy érdekes egyéniség kifejlődésének okmánytára. Még nem tudhatjuk, hogy a fejlődés útjának végső állomására ért-e benne Kann Gyula, de azt már tudom, hogy az önállóságra, a függetlenségre rátermettségét ez után a könyve után azok sem vonhatják kétségbe, a kik az építésznek egyéniségre való jussát tagadják, és e juss érvényesítésére való törekvést a művészet megállapodottsága ellen törő anarchiának mondják.

Ebből a könyvből, de Kann Gyula egyéb művei közül is egész sor képet reprodukálunk e sorok kapcsán. Építményeket, szobortalapzatokat, síremlékeket ábrázolnak. Valamennyi a jussába visszahelyezett architektúrának alkotása. A nagy forma szuverenitása a részlet fölött, s a részlet hozzásimulása a nagy formához, meglátszik e képeken is. És meglátszik egyik-másikon az is, hogy az anyagszerűség hogyan alakítja a formát. A Zsolnay-szobor talapzata e tekintetben mintaalkotás. Ez a talapzat nem is lehet más, csakis keramikus. A materia adta meg a vonalat, mint a hogy a materia szabja meg az új architektura formáit. Hogy architektonikusak maradjanak s a diszítő mámorba, — sem a régibe, sem az újba, — bele ne vesszenek, erre ügyeljen a modern építőművészet. Kann Gyulát pedig ebbe az őrségébe bátran besorozhatja.

Gerő Ödön

MYSKOVSZKY·ERNŐ·

EUGÈNE MÜNTZ

Meghalt a renaissance művészetének legalaposabb tudósa és esztétikusa, — a francia Müntz Jenő. Szívgörcs ölte meg. Titkárával rendezte dolgozószobájában a „Musée d'Art" utolsó íveit: hirtelen összeesett s vége.

Érdekes kis ember volt. A mit olyan jellemzően nevez a francia paquet de nerfs-nek, valóságos ideg-nyaláb — és csupa elme.

Elzászi származású volt, a német alaposság egyesült benne a francia elmésséggel és logikával; de ő nemcsak tudta, imádta is a művészetet. A szerelmes szemével nézte s olyan szinte buján reszkető kézzel cirógatta, ha egy-egy renaissance holmi került elébe.

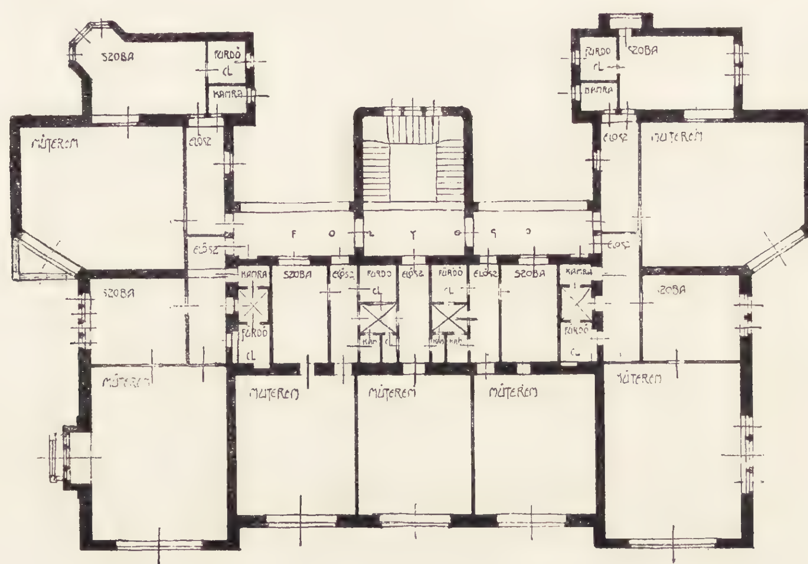
És milyen renaissance módra tudott élni ez a kis tudós! Beillett volna X. Leó pápa udvarába s a frakk helyett bíbor-reverenda kellett volna mozgékony termetére.

Öcscsével, a nagy Berthelot jeles munkatársával, a vegyész Müntzcel vittek közös háztartást, olyan művész-menázst, mint a Goncourt-testvérek. Hetenkint egyszer, pénteken fogadtak s olyankor a zsúfolt rue de Condéi Müntz-szalon, könyvtár, dolgozó szoba és ebédlő a párisi társaság javával telt meg. Szép asszonyok, — óh, a legszebbek! — és hires asszonyok: Madame Adam, Comtesse Dyane, a verselő Vacarescu Heléna; és az urak: Taine, Berthelot, Oppert, Anatole France, Munkácsy, Daudet, Flammarion, Vogüé, Dieulafoy, Yriarte, Polignac, Pottier, Sir Charles Dilke. A konyhája epikureusi volt, pincéje olyan gazdag mint a könyvtára. Egy kacsa fölszeletelése a terített asztal mellett kimerítette s volt rá eset, hogy tizennyolc órát töltött egyhuzamban íróasztala mellett.

Kevés ember dolgozott annyit, mint ő. Huszonkét esztendős korában kezdte bujni az itáliai archivumokat, kilenc évig jegyezgetett s azután adta sorra a művészetek históriájában dátumos köteteit: Précurseures de la Renaissance, Raphael, Histoire de la Tapisserie, a három kötetes Histoire de l'art Italien pendant la Renaissance, Leonard de Vinci, Florence et la Toscane.

Durand Gréville elég szigorúan ítélt munkássága fölött s mégis, nem habozik kimondani, hogy Müntz a XIX. század legjobb művészethistorikusai közé tartozik egész Európában; irtózott a modern okvetetlenkedésektől s azt tanította, hogy a magára maradt idealizmus menthetetlenül eltéved; hogy a nagy olasz primitivek, — mindannyian naturalisták, — a természet megbecsülésére oktatták az utókort; hogy az olasz aranykor volt a realizmus és az idealizmus legszerencsésebb találkozása.

A BUDAPESTI
MŰTEREM-BÉRHÁZ
KANN GYULA MŰVE

VÁZLAT A MŰTEREM-BÉRHÁZ KAPUJÁHOZ
KANN GYULA RAJZA

TEMPLOM-RÉSZLET
KANN GYULA RAJZA

De hát nem bucsúznám, itt a magyar nyilvánosság előtt, se az idegen tudós, se a kedves jó emberem emlékétől, ha elmulása némi gyászt meg nem érdemelne magyar részről is.

Szeretett, értett és becsült minket. Foglalkozott nagy királyunk, Mátyás korával (készült hozzánk Fadrusz remekének a leleplezésére is); többször írt rólunk; a Kisfaludy Társaság Berzeviczy Albert ajánlására kültagjai közé választotta; tudom, hogy több magyar művésznek és tanulónak tett jelentékeny szivességet Párisban.

Megérdemel egy kegyeletes sóhajtást Magyarországról is.

Néhány papiros van itt előttem az asztalon, teleírva lilatintás apró betűivel. Halálának hírére kerestem elő.

Tíz év előtt, 1893-ban, nekiültem Párisban, hogy leforditom magyarra mesteri munkáját, az Olasz művészet történetét a renaissance korában, legalább az egyik kötetet. Ő maga járt kezemre, részben átdolgozva az első kötetet a magyar közönség számára.

A munka javát el is végeztem s már kiadó is igérkezett a költséges, pazarul illusztrált könyvre. Müntz pedig írt egy kis előszót hozzá.

A magyar kiadás dolga kátyuba rekedt s ma is ott tesped még.

Előkerestem az Előszót, — az van ezeken a papirosokon Müntz apró lila betűivel, — s most közlöm itt, legalább ezt, szószerinti forditásban:

„Kedves Malonyay Úr,

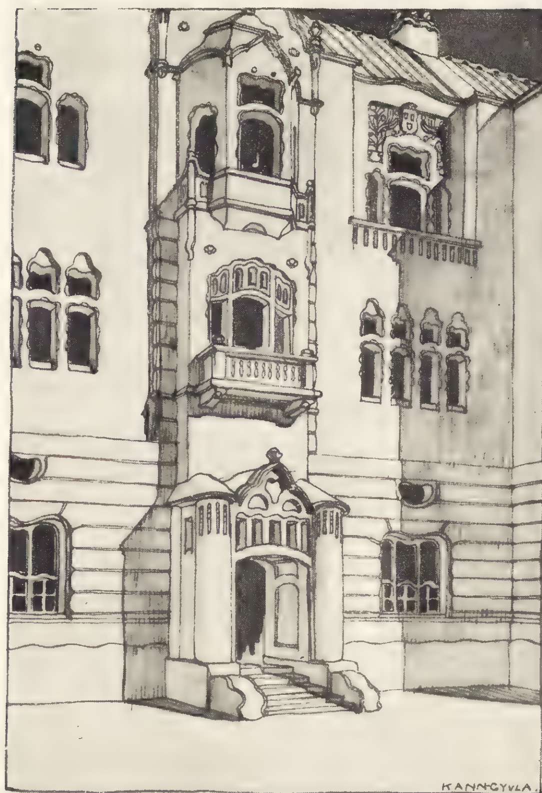
Az Alpeseken túl az északra telepedett nemzetek közt, Magyarország, — a nagy Korvin Mátyás oltalma alatt, — elsőnek fogadta be a renaissance principiumot. Misem lehet tehát megtisztelőbb reám nézve, mint az Ön munkája, hogy leforditja anyanyelvére azt a könyvemet, a melyen oly sok esztendőn át minden erőmmel és iparkodásommal dolgoztam.

Talán nem csalódom, azt állítván, hogy a megoldásra magam elé tüzött föladatnak az értéke és érdekessége nem csupán retrospektiv; a kérdések közt, a miket a renaissance kerített szőnyegre, alig akad olyan, hogy akár ma is ne tüzelhetné még a közvéleményt; közülök nem egy, például a nevelés nagy

kérdése, szüntelen napirenden van. Nem kell tehát hosszasan bizonyítanom, hogy a mi modern társadalmunk mily számtalan okulást szerezhet annak a nemes korszaknak a tanulmányozásából.

Nem hangsúlyozhatjuk eléggé, hogy a renaissance nem csupán egy irodalmi vagy művészeti doktrinát vitt diadalra: az emberi gondolkozás, az európai társadalom lelkiállapotának teljes megújulását eszközölte. A mívelődés minden ága, a pozitiv tudományok s a történelmi tudományok, az ipar, a diplomácia, a hadviselés tudománya, — szóval mindazok a disciplinák, a melyekhez a birálat eszközeivel férkőzhetünk, megérezték a renaissance dúsan termékenyítő hatását.

Igen, mert a renaissance programmja, — ez az egyszerű s mégis oly mélységes programm, — abban állott, hogy fűzzük a mult tanulságait az új nemzedékek intellektuális hóditásaihoz.

ÉPÍTÉSZETI TANULMÁNY
KANN GYULA RAJZA

ÉPÍTÉSZETI TANULMÁNY
KANN GYULA RAJZA

Ellene támadt a túlságos maradiságnak, a mi a hagyományok bálványozásában zsibbasztja meg a haladást s egyben ellene a mohó kezdés túlzásainak, a mi nem szánná újra kezdetni minden nemzedékkel, sőt minden egyes emberrel a tapogatódzást, semmibe sem véve a megelőző korszak becses tapasztalatait.

Az efféle kisérletezés, mint azt a renaissance bölcsen megértette, merő időpocsékolás, sőt, a mi még károsabb, eltékozlása olyan erőnek, a mit a vakmerő újítók sehol össze nem böngészhetnek többé.

E nagy korszak egyik legdicsőbb képviselője, a ki származásánál fogva magyar volt, Dűrer Albert, nem csalódott, azt állitván, hogy „a művészetnek titkai könnyen elvesznek s tömérdek fáradság, tenger idő kell megtalálásukhoz“.

E látszólag össze nem egyeztethető két elem egyessége a hagyomány és a haladás uniója adta meg a renaissance erejét és nagyságát.

Szükségesnek tartom, hogy ezt éppen most hangsúlyozzam, most, a mikor a klasszikus kulturát, — a melynek annyi hálával tartozik fensőbbségeért az európai civilizáció, — mindenfelől támadják; most, a mikor az irodalom és a művészet anarkistái eszeveszetten robbantanák a nevelés ama becsületes alapjait, a miket a XIV., a XV. és a XVI. század humanistái raktak le.

LAKÓHÁZ BUDÁN
KANN GYULA MŰVE

És a mi ideálunk bölcsője is ott ringott.

Egyébként, a renaissance műve az a csuda is, hogy egyazon kultuszban egyesültek az összes európai nemzetek, Skandináviától le Hispániáig, Angliától el Lengyelországig.

— — — — — — — —

Ezek s a hasonló tanulságok azok, a melyek alapján remélni merem, hogy a francia olvasók számára készült munkám szíves fogadtatásra talál az ön fordításában a nemes nemzetnél, a hol a klasszikus antikvitás emlékét annyira megbecsülik.

És ezzel végzem, megjegyezvén még, hogy hálámnak, megtisztelő s megható szivességeért kellőbb formát nem találtam, mint hogy előbb még egyszer átnéztem és átdolgoztam munkámat, hogy lenne annál méltóbb a vendéglátáshoz, a melyben Magyarország kegyeskedik részesíteni.

Ez a könyv tehát, a mit az Ön közreműködésével honfitársai ítélete elé bocsátunk, nem csupán egyszerű fordítás, de egészében új és eredeti kiadás.

Fogadja, őszinte hálámmal, becsülésem és barátságom nyilvánítását.

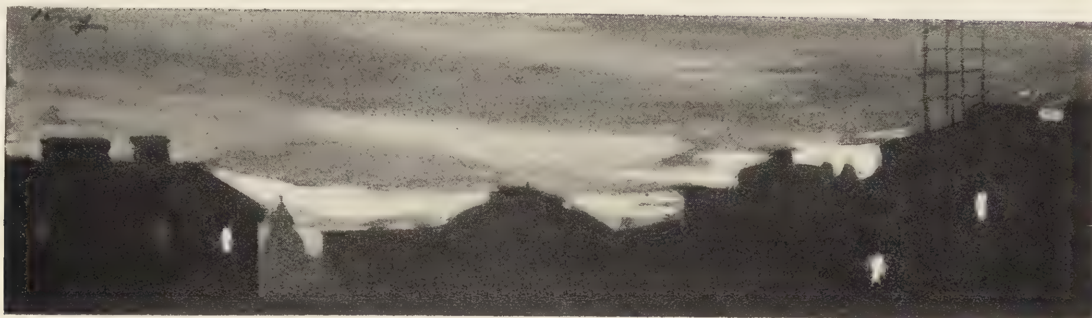
Páris, 1894. szeptember tizedikén.

Eugène Müntz, a francia Akadémia (Institut) tagja."

Szó sincs róla, sem az irodalomban és művészetben, sem a politikai és közgazdasági tudományok világában, sem az erkölcs, sem a gondolatfejlődés terén a renaissance meg nem oldott minden kérdést. Sőt joggal vádolhatnók, hogy voltak hibák, a miket nem támadott elég bátran; de legalább visszavívta az igazi módszer becsülését, tiszteletet szerzett a tudományos kutatás elveinek, az igaz küzdés ez igaz fegyverének. E tekintetben megbecsülhetetlen szolgálatot tett. A XVII. és a XVIII. századnak már csak követnie kellett a renaissance programmját, hogy új dülőre jusson diadalról diadalra.

MALONYAY DEZSŐ

HAMIS PALOTÁK

Egy-két esztendeje, hogy a városliget kőszépségét: a történelmi épületcsoportot bontogatni kezdték. Jött a tót munkások csákányos hada s rövid idő alatt nagy halom tégla és mészpor jelezte a bontogató munkát. Mindnyájan sajnálkoztunk fölötte, hogy ime szegényebbek lettünk egy kőbe formált illuzióval. Mint mikor a nagyapó meséit hallgatja az aprónép, s mikor az öreg mesélő elhallgat, felsóhajt a naiv hallgatóság: de kár, hogy vége van! Azt hiszem, sokszor sóhajtoztak úgy, mikor eltünt a föld szinéről ez a mese-illusztráció: a történelmi épületcsoport. Mert ha az ember ott járt, falai között, könnyen gerjedtek benne poétai hangulatok. Egész kis külön világot, régi daliás magyar idők emlékeit támasztotta bennünk ez az architektura. Jóleső gyönyörűsége volt szemünknek, látni ezt a felidézett romantikát a gyárkéményes Budapest falai között. Ám egyszerre hír kapott szárnyra, s jött az első szűkszavú kommüniké: bontják a történelmi épületcsoportot. Nem csoda, ez az épület gyenge szervezettel született, s rövid életűnek volt szabva. Csak azért volt, hogy megmutassuk idegenek kiváncsi szemének. A millenniumzaj elcsendesült, s ezzel együtt betelt az épületcsoport hivatása. Roskadozott, repedezett, elhagyta életereje, mint a halálos beteget. S egy szép napon csákánycsapások alatt kimult. Csak a szemnek szólt, mint a cukrosbolt kirakatában a cukorból készült fellegvárak. Kártyavár volt, minőt a kis gyerek épít az asztalra, s még a fuvallatra is ügyel, nehogy összeomoljon.

Bár ez a Potemkin-vár összedőlt, a szépség iránt fogékony, művészlelkű emberek nem hagyták annyiban. Jeles férfiak nyilatkoztak s egyhangú követelésük volt, hogy a lebontott épületcsoportot építsék föl, de szilárd, állandó anyagból. Ez egyértelmű követelésnél különböző szempontokra hivatkoztak. Az épületcsoport elsőben is artisztikus látnivaló, a mi nagyban emeli a hely szépségét, a hol áll. Az a terület, melyen szép sorjában helyezkednek el: a Műcsarnok, a Szépművészeti Múzeum, a millenniumi emlékmű s a történelmi épületcsoport, — ily módon egyik legérdekesebb része lesz a fővárosnak, építészeti szempontból. E diszítő, szépségterjesztő hatáson kívül még másra történt utalás. Arra, hogy ez az épületcsoport a művészi nevelés szolgálatában áll. Több stíluselem vegyül benne össze, a román, a gót, a renaissance. Nos, a midőn a tanár az iskolában a három stílust magyarázza, ez az épületcsoport kézzelfogható illusztráció hozzá. Csak ki kell menniök a növendékeknek s szép példákon megértik e letünt stílusok formanyelvét. A városligetben

LAKÓHÁZ BUDAPESTEN, A CSÁKY-UTCÁBAN
KANN GYULA MŰVE

a magyarázó bemutathatja a növendékeknek, hogy a román stílusnak milyen gyönyörű példája a jáki templom. És hogy ez a mi földünkön készült. Ilyen és hasonló argumentumok szóltak tehát a mellett, hogy a történelmi épületcsoport támadjon fel poraiból. Annak idején egy kis bőkezűséggel megakadályozhatták volna ezt a Potemkin-architekturát, a ráfordított budgetnek megtoldásával felépíthették volna időtálló anyagból is. Nem tették, a Potemkin-falak bedőltek, s velök veszett a millió is. Ez öreg hiba volt, s csak úgy tehetjük jóvá, ha a dolgot újra kezdjük, — mondták a felépítését sürgetők. S e sürgetéshez a közönség szivesen volt kórus. Hisz utóvégre is, mint mindig, úgy itt is ő jön számításba. Ha az épületcsoport újraépül, ez nem egy-két álmodozó lélek számára történik, hanem azért, hogy a nagyközönségnek legyen mindennapi gyönyörűsége.

S a kiáltó szó nem hiába hangzott el. Nyomában újra jöttek a kőmívesek, a mészégető tótok, a festőmunkások, hogy visszavarázsolják a lebontott kőelbeszélést. Szóval: a történelmi épületcsoport épül. S a kinek ez a szivéhez nőtt, az bizonyára örömmel veszi tudomásul. Már nincs messze az újrakeresztelés aktusa. — Mielőtt azonban odáig érnénk, felemlíthetünk egyet-mást, a minek megbeszélését mi elkerülhetetlenül fontosnak tartjuk.

Az első kérdést így formálhatjuk: tulajdonképen mért is építik föl újra azt, a mit a föld szinéig lebontottak? Erre azt hiszem általában azt válaszolják: azért, mert az épületcsoport szép és élvezetes néznivaló. Hogy szép, ezt mi is szivesen nyugtázzuk. De rögtön utána szerény ellenvetést teszünk. Ez a fenti válasz nekünk nem elég. Épületet emelni azért, mert az külsőleg, formális szempontból, s ezt erősen hangsúlyozzuk: csak formális szempontból szép, — ez kevés argumentum. A formális, a diszítő szempont nem födözi teljesen egy épület szükségességét. Nagyon egyszerű annak a megértése, hogy a festők mért óhajtják az újraépítést. Ők festő-szemmel nézik a dolgot, s csak a formanyelv szépségeit látják, a harmonikus arányokat, a plasztikus és figurális díszt. De az igazi építő szemének egyéb követelései vannak. Az építő azt keresi, hogy a külső ruhával, az architektura külső arculatjával minő viszonyban áll a a belső téralakítás. Az még kevés, ha az épület a maga nagyvonalúságával, arányos részeivel, s minden egyéb diszítő járulékaival esztétikai hatást kelt. Ha a külső ruha, a belső konstrukcióval nincs szoros szervi összefüggésben, ez szépséghiba, vagy esztétikai hamisság. Minden igazi stílszerűségnek ez az első parancsolatja: a formális kiképzés és a belső téralakítás egymást magyarázza. Az épületnek itt is kifejezett célja van s rendeltetése. A szerint, a mint a célnak megfelel, az épület jó vagy rossz. Kórháznak kórházala-

kítás kell, múzeumnak múzeumszerkezet. Merő stílszerűtlenség, ha a kórháznak olyan a külső képe, hogy bátran rászabhatjuk egy múzeumra vagy kórházra is. A külső mögött rögtön meg kell sejtenünk a bensőt, s kiéreznünk a térbeosztást. Az épület nem kulissza, hogy csak dísznek álljon a nap alatt. Rendeltetése van, s mindennek ehhez kell simulnia: a bejárónak, a folyosóknak, az ablakoknak, udvarnak stb. Nem a homlokzatra szabjuk az alaprajzot, hanem megfordítva. Ha az alaprajz múzeum számára készül, úgy a külső forma, az esztétikai burok szintén múzeumnak vallja magát s ne például várkastélynak.

Azonban nehogy félreértessünk: e teoretikus beszéddel nem azt mondjuk, hogy a történelmi épületcsoport, úgy a mint van, hát elhibázott architektura. Egy percig se állítjuk, hogy a belső kiképzés, a térbeosztás, a külsőnek tiszta ellentétje. De egészen más alakot ölt a dolog, ha ismételjük a fent leírt kérdést: mi a rendeltetése a történelmi épület-csoportnak? Mért építjük fel: azért-e, hogy diszítse a városligetet kulissza gyanánt, vagy pedig egy praktikus célt akarunk vele szolgálni? Igen, az egészet nem parádénak építjük föl, nem kell félnünk, hogy üresen marad, mert múzeum lesz belőle — mondhatná közbe valaki, a ki tud róla. Szóval a rendeltetése az, hogy múzeum legyen, még pedig mezőgazdasági múzeum.

Nos, itt van az akhilleuszi sarok.

Ez a több stílusból összekombinált épületcsoport nem való mezőgazdasági múzeumnak. Nincs semmi, a mi ily múzeummá avathatja. Sem a több formanyelvből szőtt külső ruhája, sem a belső szerkezete. Hiányzik belőle annak minden előfeltétele. Eltekintve ettől, úgy a mint van, szép és jó. De ha arról van szó, hogy múzeummá legyen, erre teljesen alkalmatlan. Képzeljük el, hogy egy idegen ember kimegy a városligetbe, megnézni a történelmi épületcsoportot. Megáll, s elsétálván előtte, gyönyörködik benne. De bárhogy is töri a fejét rajta, nem hiszszük, hogy ki tudná találni azt a célt, melyet szolgálnia kell. Eszébe sem

SZOBORTALAPZAT
KANN GYULA MŰVE

jut, hogy a jáki templomrészben vagy a Vajda-Hunyad várkastélyszerű fala és gót ablakai mögött mezőgazdasági múzeum leledzik. A hogy belép a boltíves kapuzaton s feljut a szűk, megtört világítású folyosókra, bizonyára meglepődik, hogy üvegszekrényekben mezőgazdasági tárgyakat talál, muzeális elrendezésben. Mert nincs semmi, a mi őt erre már kint figyelmeztetné. Egy jel sem mutat arra, hogy ime: múzeummal állunk szemközt. Pedig az kellene, hogy az épület maga így mutatkozzék be: mezőgazdasági múzeum vagyok. S mikor ezt mondja, ne füllentsen, hanem tényleg stílszerü múzeum legyen, a tér belső elosztásában is. Ez az épületcsoport egy szóval sem utal arra, hogy e múzeumszerepet tölti be. S ha belépünk, a belső architektura szintén nem mezőgazdasági múzeumszerű egy csöppet se. Mintha várkastélyban volnánk, szinte várjuk, hogy mikor toppan elibénk

valamelyik fordulónál egy daliás, sisakos lovag. A stílszerű múzeum egészen más szempontok szerint épül. Csak úgy hamarjában irunk ide egy párat: nyugodt, nagy vonalú homlokzat, bő bejárattal, nagy ablakokkal, hogy minél több fény áradjon be, tágas csarnokkal, egyszerű folyosókkal, s egyenletes tiszta világítású termekkel. Ez a szó: múzeum, a falaknak, a térnek egészen más elosztását, más formálását követeli, mint pl. a templom vagy iskola. S a külső képnek tisztára ebből, a belső szerkezetből kell kinőnie.

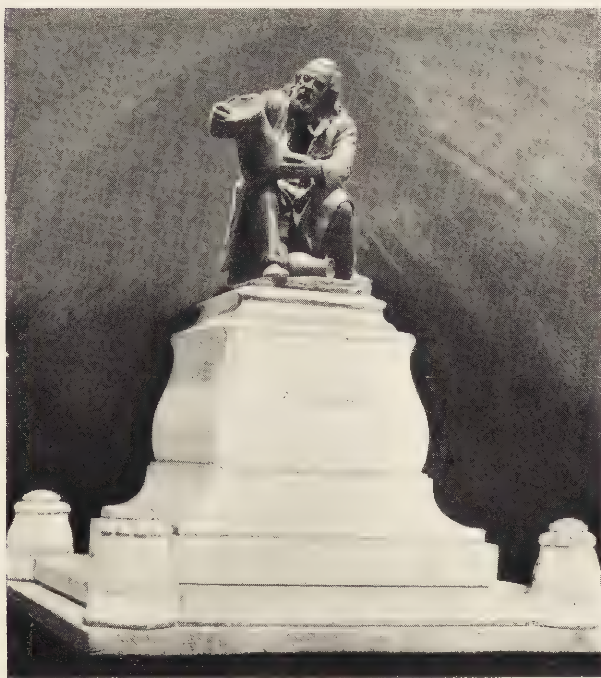
Szó sincs róla: a történelmi épületcsoportban, ha fölépült, el lehet helyezni üvegszekrényeket múzeumi tárgyakkal. De nevezzék bármennyire mezőgazdasági múzeumnak, ez a név nála csak álnév. Épp ily joggal lehetne más névre is elkeresztelni. Hogy most mezőgazdasági múzeumnak kereszteltük, legyünk őszinték s valljuk be, hogy ez tévedés. Nincs módunkban, hogy az újraépítést megakadályozzuk. Nem is célunk. Ez az épületcsoport festői szempontból szép, s ha fölépítik, ám jól van, építsék zavartalanul. De azért

SÍREMLÉK
KANN GYULA MŰVE

minden elkeresztelés dacára, az architektúrája nem való erre a célra. S így marad a mi tulajdonképen volt: több stílus formanyelvéből összeillesztett szemelvény. A kinek kedve van hozzá, tanulhat rajta stílustörténelmet.

Kétségtelen, hogy ezzel még nem mondhattuk ki az utolsó szót e pittoreszk és tanulságos épületcsoport felett. — Tudnánk számára oly rendeltetést is, a mely éppenséggel nem sértené az építőművészet legszentebb alapelveit. El is mondjuk, de mindjár megjegyezzük, hogy nem mi találtuk ki és nem is utólag, mert ez az eljárás szintén építészetellenes volna. Ha már áll ez az épületcsoport: adjuk át annak őseredeti, igazi rendeltetésének, a melynek szemmeltartásával a régi derék architektusok ezeket az épületeket épitették. Semmi egyebet se kellene tennünk, mint kikutatnunk, mi célra alakították a régi építőművészek ezt a folyosót, termet, szo-

SZOBORTALAPZAT
KANN GYULA MŰVE

bát, tornyot. Ha megtaláltuk, a mi igazán nem nehéz: ám rendezzük be arra az eredeti célra. A kápolna kapjon oltárt, a lovagterem fegyvereket, az ebédlő asztalt, pohárszéket, teljes felszerelést és így tovább. Olyasmi alakulna itt ki minden furfangos tervelgetés nélkül, a mire úgy is égető szükségünk van: a magyar kultúra múzeuma. A román kortól Mária Terézia koráig, sőt azon túl is lássuk kulturánk jellemző képét: a magyar ember lakását, eszközeit, otthona teljes felszerelését. Még pedig nem technikai vagy tárgyi sorrendben, megszámozva, hanem a maga teljes kerekségében restaurálva. Mintha még ma is lakná a gazdája.

A mezőgazdasági célokat szolgálja más, erre való, külön e célra tervezett palota. De ezek a paloták itt mívelődési dokumentumok. Szolgálják tehát eredeti céljukat.

Most pedig, mint az erkölcsi mesék végén szokás, az egészből egy jó példázatot vonhatunk le: a jövőben óvakodjunk ilyen tévedéstől. Mert ez csak megzavarja a közönség építészeti fogalmait. Mert valaki még esetleg elhiszi, hogy a múzeum épp oly architekturát kiván, mint a gót várkastély, vagy a víztorony.

Dömötör István

SÍREMLÉK
KANN GYULA MŰVE

A TEMETŐ MŰVÉSZETE

Az élők városai mellett ott a holtaké: emberi kéz építette össze ezt is, mégis egészen más az architektúra a temetőben: felszabadul a gyakorlati élet céljaitól s keres valamit, a mit talán meg sem értünk egészen, csak úgy sejdítünk. Homályosan tapogatózó elménket ősrégi érzések vezetik s egyszerre ott találjuk magunkat egy sejtelmes kháoszban, a melyben gyenge lidércfények pislognak: bölcsek mondatai a lélek halhatatlanságáról, költők versei a nirvánáról, a saját szívünk vágya egy örökre elköltözött szív után. Észszel meg nem közelítjük a halál gondolatát. Csak ezek a messzi, messzi lidércfények adnak irányt sejdítéseinknek.

A megoldhatatlan, sötét miszteriumból vallás lett s a halál szüntelenül ismétlődő fenomenje rítust formált a temetésből. A halál pillanata leghatalmasabb perce az életnek s minden képzelhető emberi páthosznak legnagyobbja. Elektra sír és Hamlet elborul a szinpadon: de a halál pillanatában minden emberben száz Elektra és Hamlet sürűsödik egygyé. A temetés így lett a legtragikusabb ünnep. Minden páthosz e nagy gyászban tör ki. A temetés a legrégibb szertartása az emberiségnek: a páthosz szertartása, a mely minden egyébbnél erőteljesebben súrolja le rólunk azokat a gondolatokat és érdekeket, a melyek e világ bármely dolgához kötnének. Maga az, hogy a pathetikus nagy gyász szüntelenül ismétlődik az emberek nyájában, az ismétlődés hatalmas ritmusát adja neki. Így volt ez hatezer év előtt Mezopotámia füves síkjain, így van ez ma is, mindennap, a kerepesi temetőben.

És a temető mindenütt visszatükrözi a legnagyobb páthosz e ritmusát. Valami különálló, rokontalan város ez, sehol másutt nem látható kő- és bronzformákkal, más növények gyökereznek itt, más rendben sorakozik alkotmány alkotmány mellé. Kicsiny piaci szempontból nézve ezek a kövek és bronzok céltalanok, mert semmi működés nem folyik le bennük, körülöttük, nincs ható funkciójuk. És valaki azt is mondhatná ebből a szempontból, hogy bár építészek csinálták ez építményeket, még sem architektúra az alkotásuk, mert hiányzik a gyakorlatias cél, a mely a jó építésznek sorvezetője. Az okoskodás hibája a „gyakorlatias“ szóban rejtőzik egyrészt, másrészt azoknak egyoldalú vélekedésében, a kik tagadják, hogy az architektúra lelki hangulatok kifejezésére is használható. Hányan gúnyolják a hangulat szót, a midőn művészi appreciáció során említjük! És tudni sem akarnak hangulat-építészetről, hangulat-szobrászatról. A kik e fogalmakat meg szeretnék fosztani a létjogosultságuktól, azoknak a temető sem lehet egyéb vállalkozási objektumnál. Azok ridegen és siváran állanak e faragott és öntött alkotmányok előtt, a melyeknek majdnem minden része kisiklik a gyakorlatias építészet és gyakorlatias szobrászat köréből. Persze, mindig a java munkákról szólunk. És miután nem találnak e művekben gyakorlatiasságot,

a melyet sikerült vagy nem sikerült megoldásnak minősíthetnének, egyúttal elvesztették a lábuk alól a kritikai talajt s nem tudják tisztán megitélni, jó-e, rossz-e valamely mű odakünn a temetőben.

Pedig széles szárnyalású művészet a halál páthoszának művészete. Neki köszöni a világ a leghatalmasabb művészi ensemblet: a Mediciek sírját. Páratlan művész emelte azt Firenze egyik kápolnájában; utána száz és ezer kisebb talentum ékesítette a temetőket olyan művekkel, a mikben kisebb erővel csillan meg valami annak a nagy műnek tartalmából.

A temető tehát különleges, magában lezárt művészeti problémává lett néhány nagy művész kezén. S ennélfogva művészeti gondolatokat költöget az oly emberek elméjében, a kik nem érzéketlenek az artisztikum iránt. E gondolatokat olykor egyes kiváló sírdiszítő művek élesztik, olykor pedig maga a temető összhangja, annak a szomorú nagy kertnek genius loci-ja. Sürűn sorakoznak egymás mellé, szépen összerendezhetjük tehát s ha elmélyedünk bennök, talán kapunk olyan képeket, a melyek ezt a különleges művészetet jobban megértetik velünk vagy ráterelik valamely művész figyelmét a problema új oldalaira.

A ki a tárgygyal foglalkozni kiván, annak egyet ajánlunk: tegye félre hirtelenül felbukkanó gondolatait olyan órákra, a midőn az élet apró külsőségei nem zavarják. Minden tiszta logikájú, evidens gondolat kizárja e művészet lényegének átérzését. Azok a tiszta és evidens gondolatok nagyon is durva világossággal cikáznak a homályon, a mely a temetőt és a halált fedi s vaksötétté teszik a derengő félhomályt is. Ha Petőfi, a midőn a Tiszát megénekli vala, e nagy víz mennyiségi analizisére gondol: e világos és evidens gondolatok menten meggátolták volna abban, hogy gyönyörű sorait megírja.

Szerencsére az élet bajai olykor elzsibbasztják lelkünket, kiűzik belőle az aktiv gondolatokat. S hirtelenül fogékonyakká leszünk a napi élet érdekein túl terjedő érzések, benyomások iránt. Azt hiszem, hogy a nagy művészeknek gyakran voltak s vannak ilyen óráik. Akkor jönnek ezek a sejdítések: messziről, mint a vándormadár, eleinte alig hogy látjuk, majd egyre észrevehetőbb formában, de mindig oly magasan fölöttünk, hogy csak homályos körvonalaikat látjuk.

RÉSZLET A LIPTHAY-SÍREMLÉKRŐL
DONÁTH GYULA MŰVE

S ha ily órákban fogja el lelkünket a kérdés, hogy ősidők óta miért s miként építik az élő emberek a holt emberek városait s miért és miként férkőzik a művészet a halál problemájához, talán kapunk rá valamicske választ is.

A ki egyedül és zavartalanul jár a temetőben: nem érezhet semmi olyat, a mi a halált borzalmasnak mutathatná. Csak akkor

BÁRÓ LIPTHAY BÉLA SÍREMLÉKE
DONÁTH GYULA MŰVE

RÉSZLET KOZMA SÁNDOR SÍREMLÉKÉRŐL
KALLÓS EDE SZOBORMŰVE

tátong fel hirtelenül az élés és nem élés közt való megkülömböztetés, ha egy közönyös hang a napi élet valamely kérdését veti bele szemlélődésünkbe. A köznapiasság a páthosz egyetlen legyőzője. Tiszta szívvel és egyedül járva a holtak városában, csak a nagy közösség gondolata járhat át minket. Mind testvéreink, a kik itt pihennek s testvérként szállunk le mi is hozzájuk, hogy átalakuljunk valami mássá, mint a mik most vagyunk. Sírjuk van és sírt kapunk mi is, fakeresztet, követ vagy bronzot, új lakóhelyet megmásult egyéniségünk számára, más házat, mint az élők házai. De a házat nem a gazdája építteti, nem lehet olyan, a mint a milyennek ez kivánná. A mecénás ízlése nem tapad a műhöz. Művészek készítik, a kik talán nem is ösmerték az elhunytat, vagy a kik előtt ő közömbös vala. És jól van ez így. Az a halott, a ki odalenn fekszik, nem az az egyéniség többé, a ki éltében volt, az élő jellemzése tehát nem lehet jellemzése a holtnak. Mi tehát a művészi sarkpont abban a processzusban, a midőn az építész vagy szobrász elméjében lassankint kialakul a mű képe? Ha igazi művész, úgy a műve csak visszhangja lesz annak, a mit lelke húrjain a halál és a temető gondolata kelt. Nem-e ilyen a Mediciek sírja is? Mit fejez ki, kit jellemeznek e heverő férfi- és nőalakok? Kinek életrajzára céloznak, kit dicsőítenek? Medici Lőrincet talán? De mi volt Medici Lőrinc egyénisége Michelangelo lelki élményei közt, hogy őt dicsőítené? Muló emlék, a külső világ egy bár fényes, de parányi jelensége. Azt az óriást, a ki egy egész világot épített önmagában, meg nem ihlette: Michelangelo a puszta campagnán kószálva s a próféták zord könyveit olvasva formálta magában a halál szimfoniáját. E hideg kőformák előtt állva mindig az az érzés járta át a lelkemet, hogy a halál nagy páthoszához soha élő ember gondolata közelebb nem férkőzött, mint ez a géniusz. A midőn ez a felséges buvár leszállott e feneketlen mélységekbe, vajjon szüksége volt-e a Mediciek emlékére, hogy az megihlesse őt? Soha. A ki a halált nem érezte élő lelkében, ehhez hasonlót az nem teremthet.

Így lesz a temető nagy megnyilatkozásává a leghatalmasabb emberi páthosznak. A síremlék egy művésznek a halálról való érzését foglalja látható formába. De ez az érzés szertelen nagyságában világosan meg nem fogható, pontosan meg nem határozható: sejdítés, köd. Ki tudná szigorú formákba rögzíteni azt, a mi biztos határ nélkül való? A nagyerejű is csak közeledhetik feléje, csak elmo-

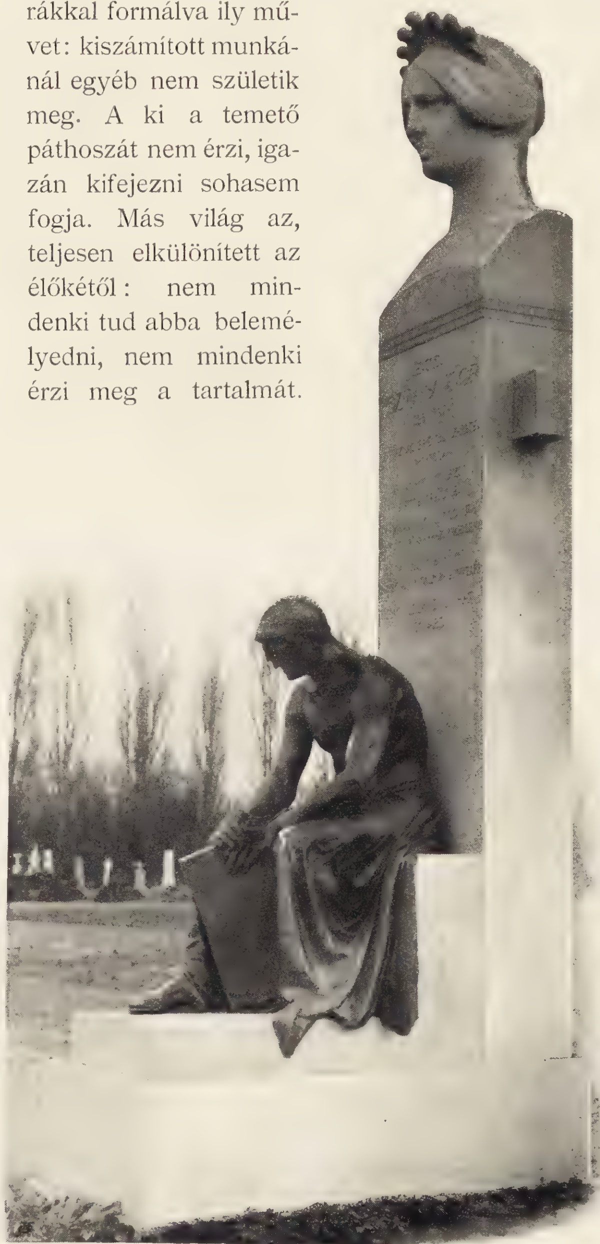
RÉSZLET A KOZMA-SÍREMLÉKRŐL
KALLÓS EDE SZOBORMŰVE

sódott daguerrotipet adhat róla. De kő és bronz biztos és határolt formák: miként alakítsa a művész, hogy kifejezze velök ezeket a kialakulatlan érzéseket?

Az épitésznek vannak obeliszkjei, oszlopai, párkányai, falai és oromzatai. Mit kezd az obeliszkkel, a mely érzéstelen geometria? Mily terhet rakjon oszlopaira, hogy azok ott állhassanak? Talán tetőt, párkányt, vagy oromzatot? De mit keressenek ezen a helyen olyan épülettagok, a melyek a gyakorlati életnek céljaiból születtek meg? Nem volna-e irónia az élők köznapi életéről beszélgetni a holt ember pihenőhelyén? Nem volna-e ez a legsivárabb köznapiasság, a halál hatalmas páthoszának megölője?

Az épitész, ha lelke képes a temető páratlan hangulatát magába szívni, messzi elveti magától a piac e formáit. Velük ezúttal semmi dolga sincs. Formáit ezúttal nem vezetheti le a gyakorlati cél követelményeiből, mint egyéb alkotásainál. Neki azt a hatalmas érzést kell kifejeznie, a mit szivében a temető páthosza keltett. Csak egy vezetheti: a hangulata. Mint egy zsarnok, úgy rendeli alá ennek az egyetlen vezetőelvnek fantáziája minden formakészletét. Új tagok támadnak, távolról sem hasonlók azokhoz, a melyek az élő emberek hajlékait diszítik. Megfejthetlenek és céltalanok magukban: egyetlen feladatuk, hogy összevéve a legnagyobb kérdésről szóljanak a többi emberhez. Vagy legalább arra hangolják, hogy fogékony legyen a temető tartalma iránt.

És mit kezdhet az élő formák mintázásával foglalkozó szobrász? Lehet-e reális ott, a hol semmi kézzelfogható sem adatik? Utánozhat-e kővel, bronzzal valamit, a mit csak homályos érzésünkkel sejdítünk? Állítson-e monumentumot egy egyéniségnek ott, a hol minden egyéniség megszünése bizonyíttatik? Utaljon-e képben a megholt cselekedeteire, jellemére, tehát olyan dolgokra, a melyek csak a többi ember emlékezetében élnek, de a nagy univerzumban nyomtalanok? Ha így cselekednék, talán derekas, de köznapi munkát végezne, a mely nem lecsapódása a temető nagy páthoszának. A szobrászt is csak az vezetheti, a mi az épitészt: a hely hangulata. Az ő formáinak is csak egyetlen feladatuk lehet: a legnagyobb kérdésről szólni a többi emberhez. Vagy legalább arra hangolni őket, hogy fogékonyok legyenek a temető tartalma iránt. Nemcsak a talentum erejétől függ itt minden: az őszinteség a döntő. Okoskodva és lassú korrekturákkal formálva ily művet: kiszámított munkánál egyéb nem születik meg. A ki a temető páthoszát nem érzi, igazán kifejezni sohasem fogja. Más világ az, teljesen elkülönített az élőkétől: nem mindenki tud abba belemélyedni, nem mindenki érzi meg a tartalmát.

KOZMA SÁNDOR SÍREMLÉKE
KALLÓS EDE MŰVE

POLÓNYI ILONKA SÍREMLÉKE
MARGÓ EDE ÉS MÁRKUS GÉZA MŰVE

Tudjuk, hogy e sorok nem adtak semmi kézzelfoghatót. Csak azok számára iródtak, a kik bele tudják ringatni magukat a temető nagy melancholiájába. De a ki elsétálgat a temetőben, kap ott kézzelfogható formákat is: ezer és ezer síremléket. Hogy közelebb hozzuk a kérdést olvasóinkhoz, három új és művészi síremlék képét közöljük itt. Az egyiknek szerzője Donáth Gyula, a másodiké Kallós Ede, a harmadiké Margó Ede szobrász és Márkus Géza építész. És figyelmeztetjük a szemlélőt arra, hogy tekintetét éppen e művek imponderabiliáira függeszsze. Donáth művén ne a témát nézze, ne azt, hogy ime egy géniusz eloltja az élet fáklyáját. Hanem nézze a rendkívüli attitüdöt, a szokatlan fordulatot, a mely az izmokon és az egész mozdulaton általvillan és megérteti velünk, hogy valami rendkívüliről, a közönséges eseményeken felülemelkedő momentumról van szó. Kallós művén pedig tekintsen leginkább a herma-fő messzinéző szemébe s szívja magába e rejtélyes pillantás delejét. E szempár szinte túltekint értelmünk horizontján is. A ki megérzi e tekintetet, annak sokat, de betűkkel ki nem fejezhetőt fog az mondani. Ez a plasztika privilégiuma. A harmadik síron pedig nézze meg, mint nőnek ki e kőformák a földből, gyakorlatias ok nélkül, pusztán azért, hogy szokatlan komoly tömegükkel, vonalaikkal belénk oltsák a rendkívüliség páthoszát. Miért öltöttek éppen ilyen formát a kőtagozatok? Nem lehet ezt formálisan elemezni. Érzés dolga.

Sok érték rejlik e művekben. Megérdemlik, hogy elmélyedjünk beléjük.

Lyka Károly

A KISVÁROS VÉGÉN
FÉNYES ADOLF RAJZA

IPOLY SÁNDOR

A magyar művészetnek, melyet az elmult esztendőben oly sok veszteség ért, megint halottja van.

Ipoly Sándor, az újabb festő-nemzedék egyik szorgalmas és talentumos tagja költözött el az élők sorából 1902. november 30-ikán a fővárosi dologkórházban. Gyönge szervezete éveken át szivósan dacolt a lappangó betegséggel, mely végre is diadalmaskodott rajta és kicsavarta kezéből az ecsetet.

A halálnak ezúttal nehéz munkája volt, mert abban a vézna és sorvadó testben bámulatosan nagy lelkierő s a művészetnek szinte rajongó szeretete lakozott. A gyarló testtel még csak könnyű lett volna elbánnia, de minden erejét meg kellett feszítenie, hogy kioltsa azt a hatalmas lángot, mely ebben a szépért rajongó, de beteg szívben lobogott és benne az életet tartotta.

Attól fogva, hogy őszre fordult az idő, már állandó harcban állott a pusztulással, de azért görcsösen ragaszkodott az ecsetjéhez és életének csaknem utolsó napjáig dolgozott. Két utolsó művét — egy arcképet és egy gyümölcs-csendéletet — még beküldte volt a Téli Kiállításra, a hol a két elárvult festményről kevéssel ezután gyászfátyol hirdette alkotójának szomorú elköltözését.

Ipoly Sándor, a kit eredetileg Janicseknek hívtak, 1858-ban Budapesten született és egyik előkelő fővárosi nyomdaintézet főszedőjének volt a fia. Kis gyermek korában az a szarencsétlenség érte, hogy dajkája elejtette, a minek egész életére kiható végzetes következményei voltak. Belső, nemesebb szervei elcsenevészedtek, s minden valószinűség szerint ez volt egyik legfőbb oka korai halálának.

Művészeti tanulmányait az Országos Mintarajziskolában kezdette meg, a hol különösen a fametszéssel foglalkozott Morelli Gusztáv tanár vezetése alatt. Ezen a téren aránylag rövid idő alatt nagyon szép előmenetelt tett és csakhamar kilépett az iskolából. Nem igen jutván munkához, kiment Berlinbe, a hol összeköttetésbe lépett az ösmert Bong céggel, mely fölismerve talentumát és tudását, valósággal elhalmozta őt munkával. Rövid idő mulva Berlinből visszatért Budapestre és innen dolgozott az említett cégnek, mely munkáit oly szépen fizette, hogy ebből tisztességesen megélhetett. Nem sokáig tartott azonban a jómód, mert kezdte nehéznek és fárasztónak találni a fametszést, úgy, hogy csakhamar kénytelen volt teljesen fölhagyni vele. Ekkor adta magát a festészetre és megint beiratkozott az Országos Mintarajziskolába, hol Greguss János tanítványa volt, de ezenkívül Lotz Károly iskoláját is szorgalmasan látogatta.

A nyolcvanas évek vége felé kiment Párisba, hol részint a Julian, részint a Colarossi isko-

lában tanult s az utóbbiban Collin egyik legkedvesebb tanítványa volt. Az aktrajzolás terén rövid idő alatt bámulatos tökélyre vitte és valósággal tekintélyre tett szert, úgy hogy tanárai, ösmervén szűkös anyagi viszonyait, fölmentették a tandíj fizetése alól, sőt később oly nagy bizalommal voltak iránta, hogy időnként a többi növendékek munkáinak a korrigálását is reábízták.

Párisban sokszor nagy nyomorúsággal kellett küzdenie, mert gyönge szervezete már ekkor útját állta annak, hogy nagyobb munkásságot fejtsen ki. Részben fametszéssel, részben pedig avval tartotta fönn magát, hogy a Louvre-ban és a Luxemburg-ban másolgatott és másolatait szerény áron értékesítette. Ezen a téren sokat köszönhetett Kádár Gábor honfitársunknak, a ki időnként elég szépen jövedelmező megrendelésekkel látta el őt. Olykor kisebb arckép-megrendelései is voltak, s mikor egészséges volt, nagy megerőltetéssel keresett annyit, a mennyiből, ha nem is gondatlanul, de megélhetett. Voltak azonban időszakai, a mikor ágyhoz szegezte a betegség, s ilyenkor egy Madam Charlotte néven ösmert jószivű elszászi asszony viselte gondját, a kinek kis cabaret-je és pensio-ja volt, melynek Ipolyi Sándoron kívül még igen sok magyar festő és szobrász élvezte önzetlen vendéglátását.

Első művét, a „Családi boldogság"-ot, még Janicsek Sándor néven Párisból küldte be 1891-ben a Képzőművészeti Társulat kiállítására, a hol azonban semmi különösebb feltűnést nem keltett vele.

A kilencvenes évek elején megunván a sok nyomorgást, visszatért Budapestre, a hol a Benczúr-féle festészeti mesteriskola tagjává

ERKEL FERENC GÉNIUSZA
IPOLY SÁNDOR FESTMÉNYE

lett, s az a pár esztendő, melyet a mesteriskolában töltött, volt életének egyik tűrhető, sőt kellemes időszaka. Ingyen modell és ingyen műterem állván rendelkezésére, szabad szárnyra engedte régóta szunnyadó művészi ábrándjait s gyors egymásutánban megfestette: „Krisztus megtériti a hitetlen Tamást" (1895), „Dante és Beatrix" (1885) és „Erkel Ferenc géniusza (1897) cimű műveit, melyek az elhunyt művésznek legnagyobb szabású és legkimagaslóbb alkotásai. Ezek közül az elsőt a király váltotta magához, a harmadikat pedig a magyar állam vásárolta meg és az Országos Magyar Kir. Zeneakadémiában helyezte el.

Ez a három mű egyúttal markánsan körvonalozza azt a teret, a melyen a művész dolgozni és alkotni szeretett volna, a miben azonban gyönge szervezete megakadályozta. Ez a három nagyobbszabású alkotás teljesen kimeritette fizikai erejét, úgy, hogy ettől fogva csak apró vázlatok és tanulmányok formájában vetette papirra vagy vászonra a lelkében forrongó monumentális koncepciókat, melyeknek megvalósítására, sajnos, gondolnia sem lehetett. Időközben ideje lejárván, a mesteriskolát is el kellett hagynia, a mi megint nyakába zúdította a megélhetés keserű gondjait, és teljes dekadenciába sodorta őt.

Az utolsó három-négy esztendőben már csak igénytelen arcképekkel, egy-egy gyümölcscsendélettel vagy kisebb méretű vízfestménynyel jelent meg a tárlatokon, s míg lelkében titkon szőtte tovább merész művészi álmait, csüggedten, mint a szárnyaszegett madár járt-kelt kollegáinak nagyobbszabású művei közt és keserűen gondolta magában, mi mindent tudna ő festeni, ha pénze és — egészsége volna hozzá.

De hát egész életében éppen ebből a kettőből jutott neki a legkevesebb. A magasban szárnyaló lelke örökös harcban állott vézna testével, a melynek sokszor még legszerényebb igényeit is alig volt képes kielégiteni. Illusztrálással és művészi plakátok rajzolásával is megpróbálkozott, s a Képzőművészeti Társulat rendes plakátpályázataiból két ízben került ki győztesen. De mindez csak ideigóráig lenditett egyet-egyet a sorsán, mely vaskövetkezetességgel sodorta őt bele a legnagyobb nélkülözések bajaiba.

Szótlan megadással, sőt bizonyos derült humorral viselte mostoha sorsát, s csak olyankor hagyta el bölcs flegmája, mikor egy-egy nyilvánvaló igazságtalanság játszódott le körülötte. Ilyenkor szinte szemlátomást megnőtt a kis emberke alakja, szúrós tekintetű szemei szinte szikrákat hánytak, sustorgó, szines hullámokban áradt ajkairól a szó, s az ember szinte azt hitte, hogy a szocializmusnak egy apostola áll előtte és szónokol az elnyomatásról, a hatalmasok túlkapásairól és az emberi jogokról.

Egyébként pompás elbeszélő volt, s mikor néha ötévi párisi tartózkodásának tarka élményeire fordította a szót, mindenki elnémult a társaságban és gyönyörűséggel hallgatta közvetlen, életteljes, szines és plasztikus előadását, s meg vagyok róla győződve, hogy ha az ecsetet fölcserélte volna a tollal, legkiválóbb elbeszélőink sorába emelkedhetett volna.

Nem tartozott az egetostromló talentumok közé, de komolyan fogta föl a hivatását, s vézna testének minden idegszálával, érző lelkének minden porcikájával, örök és olthatatlan szomjúsággal csüggött a művészetén. Ezzel s az előkelő és becses emberi tulajdonságoknak egész sorozatával megszerezte kollegáinak és ösmerőseinek őszinte szeretetét és becsülését, mely a sokat hányatott művészt utolsó útjára is elkisérte.

December 2-ikán temették el a rákoskeresztúri temetőbe, kollegáinak és tisztelőinek fájdalmas részvéte mellett.

Ambrozovics Dezső

CIGÁNYTANYA
CSÓK ISTVÁN RAJZA

BUDAPEST MAGÁNKÉPTÁRAI

AZ ENYEDI-GYŰJTEMÉNY

Enyedi Lukács hosszú évek gyűjtési buzgalmának gazdag gyümölcseit Eötvös-utcai szép otthonában helyezte el. Őt a Dél nagy művészete ihlette meg, egész szeretete e felé fordult. Míg a legtöbb budapesti magángyűjteményben a németalföldi művészet uralkodik túlnyomón, addig Enyedi gyűjteményén meglátszik, hogy Olaszország keltette fel benne a művészet szeretetét s így természetes, hogy figyelme főképen az olasz mesterek felé fordult. És bár ezen a téren manap a legbajosabb a kiváló művek gyűjtése, mégis sikerült neki egy sor jellemző műtárgygyal gazdagítania gyűjteményét. S itt mindjárt megjegyezzük azt is, hogy figyelme épp oly szeretettel fordult a szoborművek, mint a festmények felé.

Az olasz festészet régibb korára nyúlik vissza egy kis fa-triptichon, 45 : 40 cm. nagyságú. A középrészen aranylapra temperával festett Mária látható a gyermek Jézussal és szentekkel. A két szárnyon hasonló módon festett szentek láthatók a felső mezőn, egy-egy térdő angyal az alsón. Ez az érdekes triptichon annakelőtte XIII-ik századbeli sienai munka gyanánt szerepelt, minden valószinűség szerint azonban a XIV-ik század második feléből származó firenzei mű. Nemcsak a vereses testszín utal erre, hanem még inkább a zenélő angyaloknak csaknem Fra Angelico modora felé hajló alakítása. Épp így a XV-ik századbeli sienai iskola cége alatt szerepelt eddig a gyűjteménynek egy másik darabja: arany alapra festett Mária a gyermek Jézussal, szentekkel, angyalokkal (fára festve 49 : 66 cm., jó régi keretben). Beható vizsgálat után azonban megállapíthatjuk, hogy ez a kép nem tempera-mű, hanem olajfestmény, hogy nem régi, csak régieskedő, mivelhogy számos oly elem egyesül rajta, a melyek a XIV-ik és a XVI-ik századra utalnak. Mindez, továbbá a Madonna sajátságos merev alakítása azt a nézetet kelti bennünk, hogy valamely görögkeleti vallású megrendelő számára készült kései művel állunk szemben.

Valósággal a sienai iskolához tartozik azonban egy másik kép (fára festve, 54 : 76 cm.), a mely Tóbiást mutatja az angyal társaságában. Az egész előadás Giacomo Pacchiarottira vall, még pedig a mesternek ama korszakára, a midőn még nem került Sodoma hatása alá, hanem Bernardino Fungait követte. Erre utal a kép világos szine. Egy másik sienai művésznek, Baldassare Peruzzinak, a festőépítésznek adhatjuk a gyűjtemény két épületképét. Ezek egyike régi mészmetszésű keretben templom belsejét mutatja, Krisztus és a házassagtörő asszony alakjával. Az épület távlata kiváló

úgy ezen, mint a másik képen (Krisztus kiüzi az Isten házából a kufárokat), míg az alakoknak csak alárendelt szerep jutott. Egy harmadik idevaló kép, a Napkeleti bölcsek (89 : 94 cm.) tisztán és határozottan mutatja a XVI-ik század végéről való sienai iskola jellegét. Ama kor elmodorosodott művészeitől jólesőn elüt e sienaiak naturalizmusa, bár ez néha keresett keménységgé és rútsággá növi ki magát. Ezt tapasztaljuk a szóbanforgó festményen is, a melyet jelzőbetűinél fogva (V. S. B. N. S. V. 1587) Ventura Salimbeni di Bevilacquanak kell tulajdonítanunk. Ezen a képen, a sienai kései naturalizmus mellett, a mely különösen a rajzban érvényesül, érdekesen mutatkozik Federico Baroccionak barokkos befolyása, kiváltképen a testrészek szinében.

A régibb velencei iskolához tartozik egy nagyobb kép: a trónoló Madonna a kisded Jézussal (fára festve, 90 : 115 cm.), a mely valószinűleg egy triptichon középső része volt. Ez a kép Adamovics tanácsos gyűjteményéből való, a ki azt állítólag ajándékba kapta a bajor királytól. Annakelőtte Luigi Vivarini nevén szerepelt, később Francesco Cotignolenek tulajdonították szerzőségét, Enyedi Lukács azonban valószinűleg helyesen taksálta, a midőn Giovanni Bellini iskolájának tulajdonítja. Csakugyan ennek az iskolának ismertető jeleit viseli magán. Az umbriai iskola egyik műhelyképe a Mária koronázása cimű, egykorú keretben (fára festve, 51 : 78 cm.). Míg Mária és a kisded Jézus alakja egy Pinturicchio befolyása alatt állott derekas ecsetre vall, addig az angyalok s kivált a koronázó angyal rossz iskolamunka. Egy másik madonna a gyermek Jézussal és szent Jánossal (kerek kép, fára festve, 73 : 73), Rosso Rossi aláírását mutatja. Nemcsak az aláírás hamis, de még az elkeresztelés is téves, mert a kép előadása Észak-Olaszországra utal.

Sokkal több figyelmet érdemel egy másik madonna a kisded Jézussal (40 : 92 cm., a triesti püspök gyűjteményéből), a mely nemcsak ezt a névjelzést mutatja: Vincentius Catena pinxit 1516, hanem mindenképen elárulja, hogy csakugyan Catenától származik. Bizonyítja ezt a semmitmondó szinezés és a ruharedők keménysége és szegletessége. Egy másik érdekes, fekete márványra festett Madonnát a gyermek Jézussal, szent Jánossal és assisi szent Ferenccel (31 : 56 cm.), bizonyára joggal tulajdonítja Enyedi Domenico Ricci, köznéven Brusasorci ecsetjének.

Egy töviskoronás Krisztus (fára festve, 46 : 62 cm.) világosan magán viseli a XVI-ik század végéről való firenzei iskola jellegét és Santi di Tito tipusára visszanyuló kiváló rajzáért, valamint szinezéseért is joggal viseli Lodovico Cardi, köznéven Cigoli nevét. Egy másik kép, az „Angyali üdvözlet“ (fára festve 155 : 155 cm.), rendkívül édeskés, a mozdulatok s kivált a kezek modorosak, miért is Cristofano Allorit mondhatjuk szerzőjének. Egy gyermekarckép pedig Bronzino unokaöcscsére, Alessandro Allori ecsetére utal. Ezen rajta van a festő jelzése is: A. Allori fec. 1560, de e jelzés utólag került a képre, mivelhogy az arckép kétséget kizárólag erre a mesterre vall. Nem érdektelen egy nagyméretű, három darabból összeállított kép: Cornaro Katalin (6 méter hosszú, 2 méter magas). Egy küldöttség nyujtja át ajándékait a koronás asszonynak. A háttérben hegyes táj terül el. A kompozíció erősen pózoló, a rajz erőtlen, a szín hideg és bágyadt. Mindazonáltal a kép jól hat tizennyolc életnagyságú alakjával, tornyával és tájképeivel. A mű szerzője bizonyára Paolo Veronese fiainak és tanítványainak körében keresendő. Hasonlóképen velencei eredetű egy másik nagy kép: a virágfüzért kötő velencei nő (124 : 127 cm.), eredete a Bonifazio művészcsalád körében vagy utánzói közt keresendő. A virágok oly naturalisztikusan vannak festve, hogy szinte németalföldi mesterre gondolnánk, ha a kép egyéb részeinek előadása nem volna oly tősgyökeresen velencei. Végül megemlítünk még egy nyilván XVII-ik századbeli jó másolatot Rafaelnek egyik szent családja nyomán, a kép egykorú keretben van.

Nagyon érdekes egy XV-ik század végéről való spanyol mű. Fapredella, eredeti keretében, (69 : 33 cm.), a préselt aranylapon négy arckép látható: IV. Sándor pápa, Nicolao de Lira egyházi író, szent Lucia és egy püspök. A festés üvegszerűsége és az éles jellemzés

TANULMÁNY
VASZARY JÁNOS RAJZA

TANULMÁNY
NAGY ZSIGMOND RAJZA

egészen világosan mutatja a flamand befolyást. Egy másik spanyol, helyesebben sevillai munka, a XVI-ik század végéről való két oltárszárny (66 : 117 cm.), egy-egy zenélő angyallal, azt a vélelmet kelthetné, hogy valamely Rafael hatása alatt álló olasz festővel van dolgunk, ámde a belső részek fából faragott szines szent Jánosa és Dávid királya oly meglepő naivsággal vannak formálva, hogy csak spanyol és pedig sevillai művésztől eredhetnek.

A flamand iskola munkái közt időrendben első helyen áll két kis hártyára festett kép (8 : 11 cm.), az egyik valamely öreg ember arcképe, a másik egy szent nő ihletett arcát mutatja, mind a két képecske Rogier van der Weyden modorára emlékeztet. Egy parasztlakodalom képe (fára festve, 68 : 18) jellemzően vall az idősb Piet Brueghelnek, köznéven Paraszt-Brueghelnek módjára, valószinűleg tőle is való. Egy másik kép némi változtatással Teniers brüsszeli „Bucsú"-ját mutatja, ez, mint a névjelzés és sok részlet elárulja, Matheus van Hellemontra vezethető vissza. A Bombelles-gyűjteményből ered két kisebb kép (fára festve, 40 : 30), ezek ott Teniers nevén szerepeltek. Az egyik tekéző parasztokat, a másik a korcsma előtt iddogáló parasztokat mutat. A hűvös szinezés és a kicsinyes előadás Teniers utánzójára, Theobald Michaura utal.

Jordaens modorára vall a gyűjtemény két képe: a kisebbik bacchánst mutat, a nagyobbik, a mely talán magára a mesterre vezethető vissza, éjjeli zenét, ez utóbbin különösen a világitási hatás nagyon erőteljes, de a rajz és szín kissé durva. Egy kánai menyegző (rézre festve, 63 : 51 cm.), a melyen olasz és flamand modor egyesül, derekas részleteivel és hűvös szineivel a Francken-családra és első sorban Frans Franckenre utal. Még több olasz befolyást mutat az „Apolló a muzsákkal" (fára festve, 78 : 47), a mely az első pillantásra majdnem Hendrick van Balenre emlékeztet, a kinek neve alatt eddig szerepelt, de mégis inkább Cornelis Corneliszre vagy ennek iskolájára vall. Az „Istenek lakomája Tempe völgyében" (82 : 52 cm.) azonban egyenest Hendrick van Balentől való, a kinek legjobb művei közé tartozik, úgy hogy igazoltnak látszik az az állítás, hogy mint máskor, úgy e képnél is a Bársony-Brueghel segitett neki s ő festette az alakokon kívül a kép egyébb részeit. Végre itt említhetjük meg Philippe de Champaignenek egy arcképcsoportját is, a mely hűvös, gyöngéd szinezésével és a ruharedők kissé modoros előadásával a művésznek arra a fejlődési szakára utal, a midőn már megszabadulva a flamand befolyás alól, az egykorú francia iskola hatása alá került.

A hollandi iskola művei közül első sorban az itt is bemutatott „Mulatozás" érdemel említést, a mely a rajta levő névjelzés szerint közös munkája Adriaen Brouwer és Jan van den Hecken ecsetjének (119 : 86 cm.). Nemcsak a névjelzés mutatja Brouwer monogrammját és Hecken teljes nevét, hanem a kép maga is kétféle kéz munkája. Az egyik nem elég erős a rajzban, sőt elrajzolásokba is esik, kemények a körvonalai, rikító a szine. A másik kéztől nyilván csak három alak ered: az egyik, a kép közepén levő, teljesen hasonlít Brouwer ösmert arcképéhez, mögötte egy egészen Brouwerre emlékeztető groteszk alak, a kép jobb szélén pedig egy előkelő személyiség, erről azt tartják, hogy van den Hecken képmása. Jól jellemzi Aart van der Neer modorát egy holdvilágos tájkép (fára festve, 45 : 46 cm.), a mester A. V. és D. N. monogrammjával ellátva: nehéz felhőtömegeken törekszik által a holdfény, a mestert jellemző finom fény-homálylyal. Jó a J. Molenaerről elnevezett kép is, szatócsok és korcsolyázók a jégen (fára festve, 39 : 90 cm.), ennek széles ecsetvonásai és kissé széjjeleső kompoziciója világosan Frans Hals befolyására mutat. Csak az épületrészek zavarnak, ezek nyilván más kéztől valók. Ez a rész talán Jan Beerestraetentől ered. Kiváló mű az „Anya és gyermeke" című arcképcsoport, a mely Nicolas Maestól való s a mester névjelzésével is el van látva. A fény-homály még Rembrandt teljes hatását árulja el, de az eleven és erélyes szín s a gyermek pompás mozdulata és pillantása Maesnek erőteljes egyéniségéről is tanuskodik. Sokkal gyengébb a Hendrik Bloemaertról elnevezett „Öreg asszony" (fára festve, 62 : 82 cm.). Meg kell

még említenünk Joshua Reynoldsnak egy érdekes kis gyermekarckép-vázlatát (31 : 36), azután egy klasszikus, Nicolas Poussin-nek bizonyára joggal tulajdonítható képet, a mely Venust és Amort mutatja (67 : 53 cm.), végre egy érdekes kisebb képet (47 : 30 cm.), a „Szerelem kertjét“, a mely egy az előtérbe ízléstelenül helyezett szerelmes pártól eltekintve annyira magán viseli Watteau jellegét, hogy esetleg magának e mesternek tulajdoníthatja valaki.

Ha igaz, hogy manapság jó régi képek gyűjtéséhez nemcsak ízlés, szakösmeret és pénz kell, hanem első sorban szerencse is, úgy kétszeresen áll ez a szobrok gyűjtéséről. A képgyűjtés divata élt már a renaissance idején is, a könnyen szállítható kép épp oly könnyen cserélhetett gazdát s könnyen kerülhetett a legtávolabbi vidékekre is. De a szobrok, főképen a nagyobb méretűek, szinte helyhez valának kötve. Épp ez okból sürűn kerülnek a művásárra a legjobb képek is, a szobor azonban a legnépesebb árverésen sem gyakori. Igaz, hogy a nagyobb műkereskedésekben mindig találhatunk idevágó műveket: az olaszoknál leginkább márványt, a nürnbergieknél főkép fafaragást, a párisiaknál leggyakrabban bronzot. De ezekkel a műtárgyakkal szemben nagyon helyén van az óvatosság. A legtöbb műkereskedéseknek ilynemű tárgyai majdnem csupa utánzat vagy hamisítvány. S ez könnyen érthető. Míg a könnyen szállítható képek dolgában a műkereskedő bátran versenyre kelhet a múzeumokkal, addig a nehezen szállítható szobrok dolgában a helyi múzeumok könnyen lefőzhetik a kereskedőt. A ki szobrot gyűjt, annak főkép a kisebb helységek magánházait kell átkutatnia. S az efféle vállalkozáshoz szerencse kell. Enyedi Lukács keze szerencsés, mert nemcsak hogy sikerült neki egy érdekes plasztikai gyűjteményt összeállítania, hanem aránylag kevés csalódást okozott neki az a néhány másolat és hamisítvány, a mi gyűjteményébe került.

Gyűjteménye a Krisztus születése előtti időktől a XVIII-ik századig terjed. Legértékesebb és egyúttal legrégibb darabja egy görög papnő teljes alakja. Penthéli márványból készült, e nemes anyag pompás fényjátéka életet és mozgást ad a műnek, a melyet a IV-ik századra valló szigorú mozdulat és a III-ik és II-ik század átmeneti korának graciózus realizmusa jellemez. E műben, mint azt fényképmásolatunk mutatja, van valami a tanagraszobrocskák gyengédségéből. Ezekhez az elemekhez sorakozik a kéztartás és a ruharedő némiképen barokk vonása, úgy hogy hajlandók vagyunk e művet a III-ik század valamely jó tipusára visszavezethető kései nagygörögországi munkának tartani. Egy márványból faragott ülő női alak (a feje utólagos toldás) egészen biztosan római munka a Kr. u. II-ik századból, de az is bizonyos, hogy az alexandriai iskolának valamely régibb szép tipusára vezethető vissza. Hasonló időre és irányra vall egy jó torzo, a melyet Herculessé egészítettek ki. Az ifjú Nero márványfejét Chiusi mellett ásták ki. Ravennából való egy kicsiny kőkoporsó, lapos dombormű női és férfialakokkal diszítve, ez jó példája a római provinciák kései művészetének.

E szemlével elhagyjuk az antik világot, de el Olaszországot is, a melyet a felsoroltakon kívül még három plasztikai tárgy képvisel a gyűjteményben: egy csinos román oszlopfő, palmettákkal, madarakkal, azután egy kiváló figyelmet érdemlő mű, a melyre még röviden kitérünk. Nagy márványdombormű, Jézus, jobbján öt, balján hat apostollal. Tanulságosan mutatja a szobrászat átvedlését a plasztikai principiumról a festőire. A Bernini-féle túlzott mozdulatoknak még nincs nyoma, de az alakok elrendezésében már a távlat festői elve jut uralomra. Némi naturalizmus is jelentkezik az alakokon, a mi talán Caravaggio iskolájának hatására vezethető vissza, a mű egész megjelenéséből arra következtethetünk, hogy a XVI-ik század végéről való délolaszországi alkotással van dolgunk. Végezetül olasz munka, a XVII-ik század közepe tájáról, a zenélő angyalok csoportja, a melyen, mint képünk mutatja, a Bernini-féle „furor“ szeretetreméltó pajzánsággá vedlett, a minek tetszetősségét még a mérsékelten alkalmazott szinezés is emeli.

A spanyol művészetet a föntebb említett oltárszárnyakon kívül egy érdekes homokkődombormű képviseli. Mária koronázását mutatja,

EBÉD UTÁN
RIPPL-RÓNAI JÓZSEF PASZTELLRAJZA

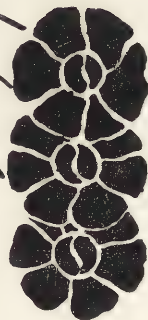
balra Jézus, jobbra az Atyaisten, fönt a szentlélek galamb-képe. Sajátos szinezése és aranyozása a XV-ik század végére mutat. Van itt még egy erősen barokk szines és bronzos fafaragvány a XVII-ik század végéről: a betlehemi jászol. Ugyanebbe a korba és iskolába tartozik két szép nagy csavart barokk oszlop fából, gyümölcs-, madár- és amorett-díszszel. Ezek is szinesek és aranyozottak.

A francia művészetet egy XVII-ik századbeli érdekes márványdomborművű képviseli: Krisztus megcsúfolása, azután két szép bronzmű, az egyik „Bacchansnő és Amor", ez Quesnetől való, a másik „Faun és nimfa", Clodion névjelzésével. Német kéztől négy mű ered: egy szines, fából faragott „Pietà", délnémet munka a XV-ik század elejéről; egy „Mária a kisded Jézussal", fafaragvány a XV-ik század végéről, eredete északibb vidékre mutat; egy szent Sebestyén, jó egész alak, délnémet mű a XVI-ik század első feléből, végre egy szines fadombormű, szent Jeromos a pusztában, valószinűleg rajnamelléki munka a XVI-ik század végéről.

DINER-DÉNES JÓZSEF

TÁRCA

LEVÉL EGY, TÖBB, SOK KOLLEGÁHOZ

A tavasz első derüje kicsal a pattogó rügyek közé, tüdődet kitárod a langy szellőnek, festéket, vásznat földrehányva ott ülsz, jársz, vagy fekszel a természet zöldjében, várva az újjáébredés minden kis változását s lelked e közben megtelik gyönyörűséggel, s a névtelenül maradt érzések zsibongnak benned és ezt az állapotot szinte boldogságnak nevezed.

Ezt a tavaszt Te megérzed.

De hát miért nem érzed meg akkor most az emberi lélek tavaszából kelt új, soha nem érzett üdeségű fuvallatot is, mely lelkedet a menyországgal töltené be?

Miért nem érzed a Szép új fogalmának bimbajából áradó édes illatot? Miért nem hallod, hogy pattognak a magasabb gondolkodás rügyei, s miért nem látod, hogy minő gyönyörűségesen hímes, virágos újruhát ölt a fantázia végtelen mezője, a hol a szimbolumok ezer tarka lepkéje kergetőzik?

Te azt hiszed, hogy hozzá vagy kötve az anyaghoz, én pedig azt látom, hogy Te kapaszkodol görcsösen belé s nem akarod látni, hogy a gondolat benső világában a végtelen szabadság tere vár.

Pedig hiába tanulod és tudod a fülemile hangját még olyan jól is utánozni, azért nem kelted sem a más szivében azt az érzést, a mit az a kicsi kis madárka csattogása belénk varázsol, te magad nem érzesz gyönyörűséget benne, csak a torkod szárad ki, csak a tüdődet rontod.

Nézd, a buzát őszszel vetik el s tavaszig, nyárig fejlődik; az igazi bölcs éveken át figyeli önnönmagát, míg megnyilik ajka, a kenyérre is várni kell, míg megkel, megsül, csak Te nem akarsz érési időt engedni a látható érzéki jelenségekből bevett képeknek, hogy azt előbb lelked egyéniségén keresztül szűrve, annak sajátos formájában juttasd elő tisztultabb szinben.

Nem, Te nem érsz rá, Te lázas sietséggel fejted le a szegény modellről, legyen az csendélet, tájkép, állat, vagy ember, a formát, a színt, a mozgást, a kifejezést, s azon nyersen, azon éretlenül, individualitásod valódi bélyege nélkül, gondolat nélkül, egy előre betanult formában, a mi éppen kelendő a szezonja szerint, nyujtod, kínálod a hangos vásáron — a bámulatosan utánzott fülemülefüttyöt. Az orfeumhoz szokott közönség pedig tapsol neked. Látod, hová jutottál?

Hát nem tudod még most se, hogy az a forma, meg szín, meg mozgás, a mit a látható érzéki jelenségekről lefejtesz, csak olyan szimbolum, mint a szó, a képzőművészet szava, a mit a gondolatvilág az érthető beszéd számára gyűjt, s ha csak szavakat mondasz, hát lehet kedves, míg gagyogó, naiv gyermek vagy, de ha felnőttél, akkor már összefüggő mondatot várnak tőled, a minek á propos értelme van.

Tekints csak egyszer önönmagadba, meg fogod ott lelni a külső érzéki világ teljes képét egy tisztultabb, nemesebb formában, mint a hogy azokat úgy hamarjában, a külső szemlélődés útján látod, s arról készíts, ott belülről vázlatokat, ott nem fog zavarni, hogy az árnyék a napfordultával odább csúszott, hogy a reflex szine megváltozott, hogy a mozgás más lett, mert jóllehet a benső világban is járnak felhők, a mik elhomályosítják gondolkodásod napját, ma nap süt, holnap ködös-borongós minden, de ez a körülmény nem hogy zavarna, sőt gazdagítja megfigyeléseidet.

Ténferegsz, kóválygosz szüzsét keresve a külső jelenségvilágban, míg ha önmagadba fordulnál, hát azt se tudnád, melyikhez kapj, annyi tárulna eléd.

Mikor pedig mindent összehajhásztál már szüzséért és nagyon jó is akarsz lenni, akkor megfested az alamizsnáskodó jószivűt, a mint kenyeret ád a szegénynek.

Hát így akarod kifejezni azt a viszonyt, a mivel ember emberrel szemben áll?

A szegénynek akarod-e ezzel azt mondani, hogy jól teszi, ez a módja, ha nincs neki, hát kolduljon, majd vetnek oda neki valamit, vagy a gazdaggal akarod elhitetni, hogy teljesen elég, ha alamizsnát vet s lelkiismerete a továbbiakra nyugodt lehet?

Az alamizsnálkodás még a legjobb esetben is olyan, mint a hidegvíz; ha forróságban nyujtod, megenyhül az epedő, beteg, de ha hideg van, akkor borzongással tölti el még a gondolata is.

Csak a viszonyok szülte másodrendű dolog.

Legelső, hogy világosíts annak, a ki a sötétben jár s tereld a világosság felé szóval és tettel.

De . . . de, úgy látszik, Te magad is a sötétben jársz s még nem nyilt meg számodra a benső világosság menyországa. Szerencsétlen, hát akkor iparkodjál, törd magad, készíts utat, hogy kisugározhassék rajtad a fény, mert addig hiába beszélsz — lám, még beszélni is akartál pedig a sötétben, azt se tudva kinek, azt se tudva mit. Azt gondolod, hogy a fáklya, a mit a kezedbe nyomtak, világít, s Te viszed, viszed, pedig már rég a fényes nap süt, de Te nem látod a fáklyád füstjétől, s nem is elől jársz, hanem egészen hátul s fáklyád füstjét elnyeli a nagy sötétség.

Veszprém, 1903. jan. 9.

Nagy Sándor

TRÓNOLÓ SZŰZ MÁRIA A GYERMEKKEL
GIOVANNI BELLINI ISKOLÁJÁBÓL
ENYEDI LUKÁCS GYŰJTEMÉNYÉBŐL

HAZAI KRÓNIKA

NINCS NEMZET A FÖLDKEREKSÉGÉN, a melynek magas életcéljai közt ne foglalna el elsőrangú helyet az a vágy, hogy lelkének minden gazdagságát megcsillantassa, nemzeti jellemét visszatükrözze művészetében. Nincs ilyen nemzet, a földkerekségén — a magyaron kívül. A ki ebből a szempontból nézi művészetünk alkotásait, az okvetlenül ily meggyőződésre jut. Mi, a kik művészetünk alakulásának titkos szálait is ismerjük és módunkban van a műhelyekben folyó munka szövevényeibe is bepillantanunk, oda helyesbíthetjük ezt a lesujtó kritikát, hogy a nemzeti művészetre való törekvés hatalmasan él és lüktet festőink, szobrászaink, iparművészeink és építészeink legjobbjainak lelkében és hogy a nemes ízlésű közönség és ennek szócsöve: a magyar sajtó megérti, kivánja, követeli ezt a nemzeti művészetet, ámde az éppen ott, a hol leginkább érvényesülnie kellene, az építőművészetben, mégsem jut érvényre. Az érzésből és gondolatból nem születik meg a tett. Az ige nem válik testté. Ma is ott tart még a nagy tömeg és az irányadó körök konzervativ része, hogy a magyar nemzeti építőművészet problemájával kár vesződni, mert az meg nem oldható.

A kik így beszélnek, azokról könnyű volna bebizonyítani, hogy hijján vannak úgy a művészi értelemnek, mint a művészi érzésnek. De mit érnénk e kellemetlen bizonyítgatással? Inkább arra kell igyekeznünk, hogy módot találjunk az egészséges fejlesztésre, hogy alkalmat adjunk jobb tehetségű fiatal építőgárdánknak az érvényesülésre, szóval, hogy a nagy célra felhasználható erőket összpontosítsuk s hűségesen kikotorjuk azt a medret, a melyben nemzeti művészetünk a jövő felé viszi hullámait.

A kérdés voltaképpen a nevelés-ügy körébe esik. Kérdjük, hol nyilik alkalma a fiatal magyar építésznek, hogy e magasrendű célra felkészülődjék? Végig járja a műegyetemet, e kétségtelenül derék és nélkülözhetetlen intézetet, a mely azonban inkább csak az építészet tudományával szolgál neki, de nem az építészet művészi tartalmával, mert hisz ez nem is rendeltetése. A ki megtanulta a megtanulhatókat, kimegy Bécsbe, Berlinbe, Párisba s ha lelke fogékony, bécsi, berlini, párisi ideákat hoz haza. Hogyan várhatunk tőle magyarosságot, magyar formanyalvet, magyar jellem és érzés, magyar észjárás kifejezését?

Arról kell tehát gondoskodnunk, hogy azok a fiatal építészek, a kik sem külföldieskedni nem akarnak, sem százados sablónokat nem akarnak ismételgetni, a műegyetem elvégzése után itthon kaphassanak oly speciális művészi nevelést, a mely módot ad nekik e magasrangú célok előbbrevitelére. Minden civilizált ország felismerte ennek szükségességét, csak mi nem. Mindenütt ott van a politechnikumon kívül az építészeti mesteriskola, csak nálunk nincs meg.

Nem kell rögtön valamely nagyszabású intézményre gondolnunk. Elég, ha szerény kezdeményezéssel próbálkozunk meg s ha az olcsó kisérlet beválik, ám fejleszszük nagyobbá. Szükségünk volna olyan építészeti mesteriskolára, a melyben a fiatal tehetséges építészek szabadon csoportosulhatnának egy éppen ily nemzeti célokat kereső mester köré, a ki velük együtt munkálkodnék, nem teoretice, hanem a leggyakorlatiasabb' módon, belevonva a testvérművészetek technikáit is. Csak ily együttes működéssel, gyakorlati munkával lehetne oly építész-csoportokat teremteni, a kik a magyaros építőművészet gondolatát kitartó munkával fejlesztenék s közelebb vinnék a megvalósuláshoz. Olyasfajta intézményre gondolunk, mint a milyen a régi német építészek Bauhütte-je volt.

Ha a nagy célt, melyet így meg akarunk közelíteni, szem előtt tartjuk, szinte nevetséges csekélységnek látszik az áldozat, a melyet az intézmény kivánna. Sőt ha okosan, viszonyainkhoz simulva szerveznők azt, úgy voltaképen nem is eshetnék szó számbavehető költségről, mert ez a mesteriskola elkészíthetné mindazokat a kisebb építészeti feladatokat, a melyeknek mindig bőviben van az állam.

Csak az akarat s a szép iránt való lelkesedés hiányzik. Hiába kérjük és várjuk ezt évek óta. Pedig kockázat nélkül való vállalkozásról van itt szó, a mely nem ártana senkinek, ha esetleg nem válnék be: mérhetlen erkölcsi és művészeti haszonnal járna azonban, ha — mint erősen hiszszük, — megállja a helyét.

MÁRIA A KIS JÉZUSSAL
VINCENZO CATENA FESTMÉNYE
AZ ENYEDI-GYŰJTEMÉNYBŐL

A RAJZTANÍTÁS KÉRDÉSE. Már közhelylyé vált, de igaz, hogy iskoláinkban a rajztanítás rossz rendszerben folyik és csaknem vigasztalan. Nincs lélekölőbb robot, mint a mit gyermekeink végeznek, a midőn egy görög ékítményt kell lekaligrafálniok. Értelmüknek idegen az az antik minta, szemük-kezük pedig nem nevelődik a sablónos kaligrafálással. Voltaképen csak azt tanulják meg, hogyan kell a másoló papirost és a törlőgumit ügyesen kezelni. Éveken át folyó gyötrődésnek mindössze ez az eredménye. Nem állítjuk, hogy nincs széles Magyarországon iskola, a hol a hivatalos sablóntól eltérően és helyesen tanulnának rajzolni a gyermekek. De ezeknek az iskoláknak száma elenyészően csekély.

A mai állapot egyrészt hiábavaló gyermekkinzást jelent, másrészt nagy mulasztást. Semmi eredményt nem fogunk elérni addig, míg a rajz csak a tanterv egy rovatának kitöltésére szolgál. Annak fontos és hathatós nevelési eszközzé kell nemesbülnie. A nálunk most uralkodó rendszer azonban egyenest kizárja e cél elérését. Más országokban már megkongatták a harangot az elavult rendszer felett, különösen a hamburgiak járnak elől a reformok terén, a mióta Lichtwarck megkezdte üdvös tanításait. Semmi sem volna üdvösebb, mint a forráshoz küldeni azokat, a kik nálunk a rajztanárokat nevelik: tanulják meg ott azt, a mit nálunk is érvényesíteni lehet és kell.

Decemberben tért vissza hamburgi tanulmányútjáról Györgyi Kálmán s az érdeklődők egy kis csoportja előtt előadást tartott tapasztalatairól. Egyben bemutatta több németországi iskola növendékeinek rajzait, a melyek már az új rendszerű tanításnak eredményei. E rajzlapokon nem láttunk egy palmettát és egy meandert sem. Ellenkezőleg: csupa közönséges holmi képét rajzolgatják a gyermekek, oly holmit, a mely nem exotikum rájuk nézve, hanem a melyet jól ösmernek. A tanítóik azon voltak, hogy necsak formailag ösmerjék ezeket a tárgyakat, hanem tanuljanak igazán látni is, meglátni ezeket a dolgokat. És ha jól meglátták, rajzolják le, nem ám kaligrafikus tisztasággal és unalommal, hanem a lényeges dolgok erőteljes jelölésével. Természetes, hogy az így keletkezett rajzok nem hasonlítanak egymáshoz: nincs oly rajz-egyenruhájuk, mint a mi rendszerünk termékeinek. De elvégre nem a fő, hogy szépen „kiradirozott“, egy kaptafára készült rajzlapokat mutathasson be a tanító az év végén, hanem hogy a rajztanulással töltött órákon nevelődjék a tanuló látási intelligenciája. Ez olyan momentum, a melynek hatása megérzik egész gondolkozásukon is.

Fontos volna hozzáfogni ezekhez a reformokhoz. Mentül tovább halasztjuk, annál több pusztítást végez a mai rendszer. Igazán művészi érzéket és művészi kulturát csak a rajzoktatás alapos rendszerváltoztatásával érhetünk el. Ez legyen az alap, nélküle nem mehetünk semmire sem.

MULATÓ TÁRSASÁG
ADRIAEN BROUWER ÉS JAN VAN DEN HECKEN FESTMÉNYE
AZ ENYEDI-GYŰJTEMÉNYBŐL

CSALÁDI HÁZAK. A Művészet szerkesztősége pályázatot hirdet egy kisebb családi lakóház tervrajzára, azt a célt tüzvén maga elé, hogy a művelt magyar közönség egy sor kiváló tervrajzzal ismerkedjék meg, a melyek hivatva vannak bebizonyítani, hogy a kevésbbé tehetős építtetők is művészi tervrajzokhoz juthatnak, ha megtudják, hogy kinél kell ilyesmit keresniök. A kik manap kis családi házat építtetnek, többnyire tehetetlen olcsó Jánosokhoz fordulnak, a kiktől valamely német mintakönyvből kilopkodott művészietlen és sablónos tervet kapnak. Pedig úgy áll a dolog, hogy igazi építőművészektől is megszerezhetik ugyancsak jutányosan a terveket s ezek aztán eredeti, művészi és praktikus megoldásokra adnak módot. A közönség bizonyos rétegének előítéletét akarja e tervpályázat eredményeinek bemutatásával megtörni.

Az érdeklődők a „Lejáró pályázatok“ című rovatunkban találják a pályázati feltételeket. Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy a pályázat tárgya kisebb lakóház terve oly család számára, a mely nem akar utcasorban lakni, hanem falun, vagy valamely város környékén, városmelléki kertben. Nem nyaralóról van szó, hanem lakóházról, mely kellemes és állandó otthont ad egy közepes igényű polgári családnak. A tervelők tartsák szem előtt, hogy a ház felépítése olcsóbb vidéken a 11,000, drágább vidéken, a 13,000 koronát meg ne haladja. A terveknek — ez önként értetődik — művésziesnek és magyaros jellegűeknek kell lenniök. Reméljük, hogy építőművészeink mentül tömegesebben vesznek részt e szép feladat megoldásán.

DEBRECENI MŰPÁRTOLÓ EGYESÜLET. 1902. február havában megalakult Debrecenben a „Debreceni Műpártoló Egyesület“, de a kezdet nehézségeivel küzdvén, csak őszszel kezdhette meg tulajdonképeni működését. Az egyesület november hóban az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat támogatásával kiállítást rendezett, a melyre Budapestről 138 mű érkezett, Debrecenből pedig 23. A kiállítás november 19-én nyilt meg s tartott december 7-ig, ez idő alatt a tárlatot 4500-an látogatták. Hogy mily jelentékenyen hatott ez a kiállítás magának az egyesületnek megerősbödésére is, azt abból látjuk, hogy az egyesületnek a tárlat megnyitása előtt csak 153 tagja volt, ez a szám pedig a tárlat bezártáig 238-ra emelkedett.

A kiállítás művásári adatai a következők: a Budapestről küldött műtárgyakból eladatott 7 darab 1335 korona értékben, a debreceni művészekéből elkelt 4 darab 440 koronáért, összesen 11 műtárgy 1775 koronáért. Az egyesület tagjai közt való kisorsolásra vásároltak 4 műtárgyat a Budapestről küldött anyagból, ezenkívül a debreceni művészek még 4 művet ajándékoztak az egyesületnek hasonló célból. A közhangulatból ítélve a debreceni közönség érdeklődését az egyesületnek nagy mértékben sikerült felkeltenie s remény van arra is, hogy a vételkedv is megnagyobbodik.

MŰÉPÍTÉSZEK FEGYELMI TANÁCSA. A Magyar Építőművészek Szövetsége januári egyetemes ülésén foglalkozott Kőrösi Albert rendes tagnak egy terjedelmes emlékiratával, a melynek célja fegyelmi tanácsot alakítani és fegyelmi szabályzatot teremteni az építészek körében. A magyar építészek mindezideig szűkölködnek olyan szervezet vagy hatóság nélkül, mely a karban olykor jelentkező tulkapásokat korlátozza, ha kell, megbélyegezze és ez által az építtető közönség és a működő építész között az annyira szükséges bizalom kapcsolatát megszilárdítsa. Az állam az építészetet mindezideig szabad iparnak tekinti, építésznek bárki vallhatja magát. A Magyar Építészek Szövetsége, mely föladatául tüzte ki a független, önálló építészek tömörülése által a kar tekintélyének emelését, az építőművészet fejlesztését, egy fegyelmi szabályzaton dolgozik, melynek alapján egy külön e célra alkotott fegyelmi tanács lesz hivatva minden olyan kérdésben dönteni, a hol az építész szakmájabeli működéséhez a kari méltóság szempontjából szó férhet. Természetes, hogy a tanács hatáskörének csakis a szövetség tagjai vannak alávetve, mégis, mivel egyrészről önálló építészeink már jobban tömörülnek a szövetség zászlaja alá, másrészt ilyen fegyelmi eseteket a tanácsnak mindenki bejelenthet, sőt az hivatalból is köteles minden tudomására jutott esetben eljárni, a fegyelmi tanács működésének nagy erkölcsi eredménye lehet és ezt várják is tőle építészeink.

MŰVÉSZI FEJLÉC ÉS ZÁRÓDÍSZ. A könyvdiszítő fejléc és záródísz eddigelé nem igen talált nálunk buzgó mívelőkre. Bizonyára nem azért, mert a könyvnyomtatással foglalkozók csak ritkán érezték e rajzdísz szükségét. Most, hogy már a közönség is kivánja a szép könyvet, a kiadók nem igen tudják hol keresni a művészeket, a kik éppen ilyféle rajzokkal foglalkoznak. Hogy e részben intenzivebb működésre serkentsük éppen a fiatalabb művész-nemzedéket, lapunk pályázatot hirdetett az Iparművészeti Iskola és a Mintarajziskola és Rajztanárképző-Intézet növendékei közt. Kivántunk a Művészet számára műbecsű fejléceket és záródísz-rajzokat. A pályázat örvendetes módon sikerült. Köszönettel tartozunk érte mindkét intézet igazgatóságának, a mely előzékenyen fogadta az ötletet, azután a szaktanároknak, a kik buzgó útbaigazítással és kritikával támogatták a fiatal művészeket, végre a pályázóknak, a kik számra nézve 34-en, nem kevesebb mint 314 pályaművet készítettek és küldtek be.

Január első hetében döntött a pályadíjak ügyében a biráló bizottság, a mely állott Ambrozovics Dezső, Dudits Andor, Lyka Károly, Ujváry Ignác és Wolfner József tagokból.

A döntés nem volt könnyű feladat, mert oly sok jó munka akadt a beérkezettek közt, hogy csakugyan nehéz volt a választás. A pályabiróság az eredetileg kitüzött három díjat egy negyedikkel toldotta meg, hogy munkáján könnyítsen. Szavazattöbbséggel így esett a döntés: a 70 koronás első díjat Vőgerl Rezső nyerte, az 50 koronás második díjat Karl Ernő, a 30 koronás harmadik díjat Pálka-Pavlicsek Károly és az ugyancsak 30 koronás, utólag megállapított díjat Éberling Gyula.

A biráló bizottság azonkívül megvásárolt a Művészet számára 64 darab rajzot, a melyek szerzői a következők: Aichenauer Bruno, Bittlingmayer János, Bodor Aladár, Bokor K., Csécsi Andor, Éberling Gyula, Guttmann Berthold, Hendrich Antal, Karl Ernő, Koris Kálmán, Pálka-Pavlicsek Károly, Rauscher Mariska, Roth Paula, Szilassy József, Takáts Ferenc, Tary Lajos, Tscheik Ernő, Vőgerl Rezső, Völkel József, Wessely Vilmos.

Az összes pályaművek január 6., 7. és 8-án nyilvánosan ki voltak állítva a városligeti Műcsarnok tanácstermében.

A díjazott és megvásárolt művek közlését e számunkban már megkezdtük.

A CÉGÉR ÉS KIRAKAT MŰVÉSZETE. Érdekes művészi vállalkozásba fogott a Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Egyesülete: őszszel bemutatja a jeles mesterek kezéből eredő szép régi cégéreket, bemutat egy sor művészi ízléssel rendezett mintaszerű kirakatot, végre pedig hazai művészek közreműködésével pályázat útján szerez be művészies és modern cégtáblákat és bolti jelvényeket. A kiállítás az Iparművészeti Múzeum üvegfedelű udvarán lesz, a rendezésre az Egyesület néhány magyar művész közreműködését is kikéri. Életrevaló, derekas ötlet, a mely remélhetőleg örömöt szerez művészeinknek is. Egykoron Munkácsy, Barabás, Heinrich Ede s mások is készítettek hasonló műveket. A modern művészet temérdek új formát és technikát talált ki, a mi még könnyebbé teszi hasonló feladatok megoldását. Jó gondolat volt egyszer az utca művészetét is ápolás alá fogni, s egyúttal egybegyűjteni idevágó régi ereklyéinket.

NEMZETI SZALON. A legutóbbi három hónapban négy kiállítást rendezett a Nemzeti Szalon Budapesten és a vidéken, ezek közül háromnak

statisztikája fekszik előttünk. Az első a Kassán rendezett tárlatról szól, a melynek összesen 3248 fizető látogatója volt, ezek közt 500 tanuló és 500 munkás. Elkelt 32 mű 6773 korona értékben. A Budapesten rendezett Paál László-kiállításnak 2000 fizető látogatója volt, elkelt 10 kép 19,700 korona értékben. Az ugyanott magyar festők műveiből rendezett kiállításon 9 kép kelt el 1892 korona értékben.

A Nemzeti Szalon Budapesten február 22-én új kiállítást nyit. Május elsejére nagy rajzkiállítást tervez, a melyre a kormány két vagy három díjat fog kitűzni. Ezt megelőzőleg április elsején a Szalon budapesti helyiségeiben nemzetközi művészi fényképkiállítás nyílik. November 15-től december 15-ig Ferenczy Károly külön-kiállítása foglalja el a helyiségeket. Vidéki programmja szerint Szabadkán március 8-án nyitja meg a Szalon a kiállítását.

SCHUSTER FERENC a szerzője az „Édes anya“ és a „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat“ című képeknek, a melyeket e füzet 8-ik és 9-ik oldalán reprodukáltunk. Mind a kettőnek eredetije szines rézkarc. E művész neve még teljesen ismeretlen nálunk, pedig bensőséges és kifejezésteljes művészete megérdemli az érdeklődést. Bemutató gyanánt közöljük szines rézkarc-gyűjteményéből ezt a két lapot s ide jegyzünk néhány életrajzi adatot. Schuster Ferenc Fehértemplomban született, atyja kovácsmester s tíz gyermeke legidősebbikét, a mi művészünket, vaskereskedőnek szánta. A gyerekember fejében más ideálok éledeztek: a cirkusz és a színház volt vágyainak netovábbja. Szülei azonban tudni sem akartak az efféle vágyakról. Három évet töltött a vaskereskedésben, a hol abban lelte legfőbb örömét, hogy principálisa kis gyermeke mulattatására mindenféle képet festegetett. A tanoncévek elmultával Budapestre jött egy nagyobb vaskereskedésbe, de mindjárt az első hetek után engedett eredeti vágyának s elhatározta, hogy a művészeti pályára lép. A dolog nem ment könnyen, mert művészünk édes-keveset ösmert a földi javakból, azonfelül mindjárt az első lépésnél keserves csalódás érte. A Mintarajziskola ajtaján kopogtatott, a hol egyenest a szemébe mondta az igazgató, hogy teljesen hijján van a művészi tehetségnek. A lerongyollott, inséges, szegény fiú lelkét szörnyű válság érte. De ideáljáról mégsem akart lemondani. Fantasztikus terveket eszelt ki: beáll ecsetmosogatónak valamely művészhez, csakhogy közelebb jusson a szentek szentéhez. Itt is, ott is kopogtatott: vállvonogatás, szánakozó mosoly volt a válasz. Látva, hogy Budapesten minden út el van zárva előtte, elvergődött Bécsbe. Egy pár jószivű embert talált ott, a kik pártját fogták, bejuthatott az akadémiába is, a hol azonban csak nagyritkán foglalkozhatott tanulmányával, mert ideje legnagyobb részét szerény kenyérkeresésre kellett fordítania. Négy-öt évig barangolt azután itthon, Németországban és Bécsben s ezalatt végigcsinálta a nyomor egész iskoláját. Ez időben karcolta rézre az „Édesanya“ című művét, a mely egy karcsorozatnak első képe. Bécsben Pochwalsky tanár e ciklus láttára megtisztelő feltételek mellett felvette iskolájába. Még ez évben egyhangulag neki ítélték az arckép-jutalomdíjat, a következő évben pedig az Unger-féle hires rézkarcoló-iskolában osztrák császári szubvenciót kapott az Anya-ciklus kiadására, az év végén pedig a Füger-aranyérmet nyerte el egy kompozicziójával. Ezzel befejezte iskolai tanulmányait.

Schuster Ferenc a rézkarcain kívül olajfestményeket is festett, a melyek egy részét a többi közt Bécsben is bemutatta egy külön kiállításon. Az odavaló kritika szivesen fogadta e műveket, a melyeket látni valószinűleg a budapesti közönségnek is alkalma nyilik. Schuster művészete érzésművészet, lelki élmények intim visszatükrözése, mélyen szivünkben gyökerező sejdítések formába való foglalása. Életrajzát ösmervén megértjük az okot is, a mely őt e félig szimbolikus alkotásokra birta. A szenvedő ember tisztult lelke szól hozzánk belőlük. Nagyértékű és nemes érzelmeken épül e művek koncepciója.

FERENCZY KÁROLY „Utban“ című képét szines reprodukcióban mellékeljük ehhez a füzethez. Eredetije pasztellrajz. Ugyanennek a művésznek műve a 20-ik oldalon reprodukált „Márciusi est“ című kép, a melylyel a Képzőművészeti Társulat 1902/03. téli tárlatán a Lipótvárosi Kaszino ezer koronás díját elnyerte. Eredetije olajfestmény. Ez utóbbit a Könyves Kálmán részvénytársaság jogosításával reprodukáltuk.

ÉBERLING GYULA rajzolta az 1-ső és 59-ik oldalon levő fejlécet. Éberling nyerte el a „Művészet“ fejlécpályázatán a harmadik díjat.

MÁRK LAJOS „Tanulmány“ című rajza díszíti a 4-ik oldalt. Eredetije szénrajz.

EDERER KÁROLY a szerzője az 5-ik oldalon levő „Ocelot“ című képnek. Eredetije egyszinű olajfestmény.

TULL ÖDÖN festette a „Vetélytársak“ című képet, a melyet a Könyves Kálmán részvénytársaság jogosításával a 19-ik oldalon közlünk. Eredetije vízfestmény. Ez a mű nyerte el az 1902/03. téli műtárlaton a 600 koronás Eszterházy-díjat.

HAZAY ALADÁR rajzolta a 21-ik oldalon levő fejlécet és a 32-ik oldalon levő záródiszt.

HEGEDÜS LÁSZLÓ rajzát közöljük a második mellékleten. Eredetije ceruzarajz s előzetes tanulmány a százkoronás bankjegy tervéhez.

NAGY SÁNDOR rajzolta a harmadik mellékletünkön reprodukált meseillusztrációt. A szöveget Szabó Sándor írta.

TELCS EDE négy új szoborművének képét közöljük a 12., 13., 16, és 17-ik oldalon. E szoborművekkel nyerte el a Képzőművészet Társulat 1902/3-iki téli tárlatán a 2000 koronás Rökk-díjat.

GÖRÖG PAPNŐ ANTIK SZOBORMŰ AZ ENYEDI-GYŰJTEMÉNYBŐL

MYSKOVSZKY ERNŐ rajzolta a 28-ik oldalt diszítő fejlécet.

KACZIÁNY ÖDÖN műve a 33-ik oldalon levő fejléc.

LAKATOS ARTUR rajzolta a 38-ik oldalon levő fejlécet.

FÉNYES ADOLF műve a 45-ik oldalon levő „Kisváros végén“ cimű kép. Eredetije szénrajz.

VESZTRÓCZY MANÓ rajzolta a 46-ik oldalon levő fejlécet.

NAGY VILMOS műve a 48-ik oldalon levő záródísz.

CSÓK ISTVÁN rajzolta a 49-ik oldalon levő „Cigánytanya“ cimű képet. Eredetije szénrajz.

GUTTMANN BERTOLD műve az 50-ik oldalon levő fejléc. Ez a rajz a Művészet fejléc-pályázatából került ki.

VASZARY JÁNOS tanulmányát közöljük az 52-ik oldalon. Eredetije szénrajz.

NAGY ZSIGMOND tanulmányát közöljük az 53-ik oldalon. Eredetije tusrajz ecsettel.

RIPPL-RÓNAI JÓZSEF „Ebéd után“ cimű képét közöljük az 56-ik oldalon. Eredetije pasztellrajz.

HAVAS JÓZSEF rajzolta az 57-ik oldalon levő fejlécet.

KITÜNTETÉSEK. A Képzőművészeti Társulat téli tárlatán a 2000 koronás Rökk Szilárd-dijat Telcs Ede kapta a „Tanulmányfő“ című gipszszoborművére, a 600 koronás Eszterházy Miklós Móric gróf-féle vízfestmény-díjat pedig Tull Ödön, a ,,Vetélytársak“ című vízfestményére.

A hódmezővásárhelyi Fekete Sas vigadó- és szállóépület tervpályázatára 11 pályamű érkezett be. A biráló bizottság szerint ezek közt egy sem akadt, a mely az építési programmnak mindenekben megfelelne. Azért ez első díjat nem adta ki, de javasolta, hogy az első és második pályadíj egybevonassék és a ,,Turul“, ,,Fekete sas“ és ,,Sas I.“ jeligéjű tervek szerzői közt kiosztassék azzal, hogy e szerzők új, szükebb pályázatra hivassanak fel. A ,,Turul“ jeligés mű szerzője Somló Emil, a ,,Fekete sas“-é Himler Dezső és Málnai Béla, a ,,Sas I.“-é Pártos Gyula. A biráló bizottság egyúttal dicséretre ajánlotta a ,,Takarékos“ és „H. M. V.“ jeligéjű tervek szerzőit.

A 2000 koronás Lotz-díjat az 1902-ik évre Lotz Károly Roskovics Ignácnak ítélte oda a kecskeméti római katolikus nagytemplom falfestményeiért.

A pozsonyi m. kir. posta- és távirdaigazgatóság épületterveire kiírt pályázaton 31 pályázó vett részt 37 pályatervvel. A zsüri döntése szerint az 1500 koronás első díj nyertese Pártos Gyula, az 1000 koronás második díj nyertese Petz Samu, a 800 koronás harmadik díj nyertese Riemer Márkus, Károlyi Emil és Márton Ákos lett.

A győri kereskedelmi és iparkamarai székház tervpályázatára beérkezett művek felett január 21-én döntött a zsüri. A bizottság az első díjjal egyhangulag a „Tágas" jeligéjű tervet tüntette ki, szerzői Málnai Béla és Román Miklós. A második díjat a „Mercur', jeligéjű terv kapta, szerzői Szőts Imre és Paller Ernő. Végül megvételre ajánlotta Hübner Jenő „A" jeligéjű művét.

A Millacher-féle kutpályázat másodizben is meddő maradt, a mennyiben a főváros tanácsa elfogadta a pályabiróság abbeli határozatát, hogy kivitelre a pályatervek egyike sem fogadható el. Ellenben 400—400 koronával jutalmazták Füredi Richárd és Markup Béla, Holló Barnabás, Jankovich Gyula, Ligeti Miklós és Jámbor és Bálint, végre Damkó József pályatervét. Ugyanezeket és Donáth Gyulát újabb, szükebb pályázatra szólították fel.

A mátyásföldi új r. kath. templom tervére kiírt pályázaton az első díjat Wenninger Ferenc, a második díjat Ungár Vilmos nyerte el.

A Vörösmarty-szobor pályázatának sorsa felett február 7-én döntött a pályabiróság. A szükebb pályázatra hivott Kallós Ede, Róna József, Tóth István, Ligeti Miklós és Telcs Ede műveinek egyikét sem vélelmezte a biráló bizottság két harmada kivitelre alkalmasnak. A díjakat azonban kiadta. A 3000 koronás első díj nyertese Kallós Ede és Márkus Géza, a 2000 koronás második díj nyertese Róna József és Leitersdorfer Béla, az ezerkoronás harmadik dij nyertese Tóth István és Pogány Móric, az ezer koronás negyedik díj nyertese Ligeti Miklós és Bálint Zoltán és Jámbor Lajos, az ezer koronás ötödik díj nyertese Telcs Ede és Márkus Géza.

KÜLFÖLDI KRÓNIKA

ELHALT MŰVÉSZEK. — Arons Philipp arcképés életképfestő (szül. 1822-ben) Rintelnben meghalt.

Brummer Wilhelm festő Milanoban meghalt.

Bauqué Louis Amand műépítő (szül. 1852-ben) Bécsben meghalt.

Breuning Gustav festő (szül. 1827-ben) Graudenzben meghalt.

Besset Cyrille, francia festő (szül. 1862-ben) meghalt Nizzában.

Boeckmann Wilhelm műépítő Berlinben meghalt.

Bernhard Heinrich, a berlini üvegfestészeti intézet igazgatója (szül. 1847-ben), meghalt Berlinben.

Hansen Alfréd szobrász (szül. 1875-ben) Berlinben meghalt.

Kay Hermann festő (szül. 1839-ben) meghalt Berlinben.

Leemputten Corneille, van, belga állat- és tájfestő meghalt Bruxellesben.

Liska Emanuel cseh festő, a prágai iparművészeti iskola tanára, 51 éves korában meghalt Prágában.

Litke Theodor szobrász (szül. 1878-ban) meghalt Berlinben.

RÓMAI CSÁSZÁRNÉ
AZ ENYEDI-GYŰJTEMÉNYBŐL

Breton Emile francia festő (szül. 1830-ban), Breton Jules testvére, Courriéres-ban meghalt.

Cluysenaer Alfred belga festő (szül. 1837-ben) Bruxellesben meghalt.

Decorcis Pierre francia csendéletképfestő (szül. 1834-ben) meghalt Párisban.

Fagan Luigi olasz festő és műtörténész Firenzeben meghalt.

Haber Rudolf festő (szül. 1833-ban) meghalt Drezdában.

Hautmann Johann szobrász (szül. 1820.) meghalt Münchenben.

Heinefetter Johann festő (szül. 1815-ben) Baden-Badenben meghalt.

Heise Johanna festő Berlinben meghalt.

Heising Kaspar festő Coblenzben meghalt.

Mayer Friedrich Karl épitész és épitészeti festő 79 éves korában meghalt Münchenben.

Mescserszkij A. tanár, orosz tájfestő (szül. 1844-ben), a pétervári művészegyesület elnöke, meghalt Péterváron.

Nast Thomas, német születésű amerikai torzképrajzoló és festő (szül. 1840-ben) meghalt Guayaquilban, Délamerikában.

Neumann Emil tájfestő, a kasseli művészeti akadémia tanára (szül. 1842-ben) meghalt Kasselben.

Pagliano Eleuterio olasz festő (szül. 1865-ben) meghalt Milanoban.

Panciera-Besarel Valentino velencei szobrász és fafaragó (szül. 1830-ban), meghalt.

Poggenbeek George, németalföldi tájfestő (szül. 1853-ban) Amsterdamban meghalt.

Preusser Karl Louis festő (szül. 1845-ben) Drezdában meghalt.

Schmidt Paul dekorativ-festő (szül. 1855-ben) meghalt Párisban.

Stauber Karl festő (szül. 1815-ben), a ki majd fél századon át volt a „Fliegende Blätter" dolgozótársa, Münchenben meghalt.

Törmer Hugó festő, Loschwitzban meghalt.

Ulmann Emil műépítő (szül. 1854-ben) meghalt Párisban.

Weber Karl szobrász-tanár (szül. 1854-ben) Majna-Frankfurtban meghalt.

Weigl Robert, bécsi szobrász (szül. 1850-ben) meghalt Bécsben.

ADATOK MŰVÉSZETÜNK TÖRTÉNETÉHEZ

A DOBÓI KASTÉLY MENNYEZETKÉPE. Dobó Sáros vármegyében Héthárs vasúti állomástól félórányira van s kastélyát a XVII. században a ma is virágzó Dobay-család épitette. A kastélyt a XVIII. század végén nagyrészt gyökeresen újjáépítették s e korból belső berendezése, mely empire stílusban készült, most is nagyobbára változatlan. Kissé megrongált állapotban ugyan, de napjainkig fönmaradt a kastély nagytermének mennyezetképe, a mely 1700-ban készült s természetes nagyságú alakokkal az Olympost tünteti föl. A korára nézve jellemző széles formájú alakokból álló nyugtalan kompozició nem elsőrangú munka, de érdekes adalék XVII. századbeli festészetünk történetéhez, a melynek kutatói figyelembevételét nem mellőzhetik.

—44.

MUNKÁCSY MIHÁLY ŐSEIRŐL. Rhody Alajos Bártfa szab. kir. város polgármestere a Művészet számára egy 278 oldalra terjedő XVIII. századbeli kódexet volt szives ösmertetés végett átengedni, a melynek címe ez: „Liebische Denckhmalen so seith Anno 1639 Geschehen". A kódex nagy nyolcadrét formájú, préselt bőrkötésének a diszítése gránátalma motivumokból összerótt, aranyozott ékítményekből áll; belső borítékját, mai kifejezéssel előzékpapirosát diszkrét hatású stilizált napraforgók diszítik, a melyek sárga szinükkel pompásan válnak el az irizáló szinű brokát mustra formájú alapról, a melyre domborúan nyomattak. A XVIII. század második felében irott, s csaknem kizárólag családi följegyzéseket tartalmazó kódex, a melynek papirosán a vízjegy stilizált liliommal kezében balra néző fantasztikus asszonyi alakot ábrázol, minden valószinűség szerint Munkácsy Mihály őseinek a családi krónikája s mint ilyen beható ösmertetést érdemel.

A művészet világában ugyan az ősök nem számítanak; az érdeklődésnek megfelelően azonban, a melylyel mindazok iránt viseltetünk, a kik a művészet egy-egy nagy alakjával kapcsolatban állottak, mindig kivánatos, ha a műtörténelem a kiválóbb művészek származására vonatkozó adatokat is egybegyűjti. A Munkácsy őseinek a családi följegyzéseit tartalmazó kódex, a mely a bártfai városház levéltárában maradt ránk, annyival is inkább érdekes, mert fölvilágosít arról, mint származott át a mester családja külföldről hazánkba, s olyan adatokat is tartalmaz, a melyek arra vetnek fényt, hogy a Lieb-családban nem Munkácsyban nyilvánult először a művészet iránt való hajlandóság. Külföldi irók Munkácsyról szólván, rövidesen azt jegyzik meg származásáról, hogy német szülők gyermeke volt, a ki pályája kezdetén német nevét a magyarral cserélte föl. Mint látni fogjuk, már az első Lieb, a ki hazánkba átszármazott házassága révén magyar nemesi családokkal került rokonságba, s ha családi följegyzéseit mindvégig német nyelven írta, ennek oka pusztán az, hogy Mária Terézia korában, a mikor élt, nálunk az államhatalom németesítő törekvéseinek megfelelően a hivatalos és családi életben egyaránt a német nyelv volt az uralkodó.

A bártfai Lieb-kódexet Lieb János Ferenc Antal írta, a kinek családi följegyzései és okmánymásolatai azonban a Lieb-családról föl- és lefelé harmadíziglen foglalnak magukban kimerítő adatokat. A

kódex első lapjának a tartalma ez: „Laudetur Jesus Christus. Az egyetlen Lieb János Károly Ferenc 1639-ben a bajor választó ő fenségének alapítványi titkára (Legations Secretarius volt) s 1681-ben befejezvén földi pályáját, két fiút hagyott hátra. Az első Lieb Ferenc József, a második Lieb János György Antal. Ez utóbbi 1679-ben szeptember 3-án Söfflingben született, a mint ezt a következő keresztlevél másolat bizonyítja". A szószerint közölt keresztlevél után a kódex írója megjegyzi, hogy Lieb János György Antal befejezvén tanulmányait, katona lett s a Schwind gróf-féle ezredben hadnagyságig vitte. Leköszönvén rangjáról, 1706-ban Schwäbisch Gmünd-ben megnősül s a város főbirájának leányát, Möszgang Mária Barbarát veszi feleségül, a kitől hét gyermeke született. Ezek azonban két fiú és egy leány kivételével meghaltak; a két fiú pedig idővel külföldre szakadt.

Kódexünk írója most rövid följegyzésekkel megszakított okmánymásolatokban tárja elénk apja életét, a ki ezek szerint 1707-ben „Sindicus über 13 Reichstäudte zu Pfalz", „1715-ben Bécsbe költözik, hol Bancal-Hof-Gubernaments-Accessist 200 frt fizetéssel s egyéb pótlékkal, 1717-ben Hoff-Kriegs-Buchhalterei-Ingrossist 560 frt alapfizetéssel, 1723-ban Prágába helyezik át, 1733-ban visszakerül Bécsbe s 1737-ben a spanyolországi Compostellába való zarándok-útjában meghal.

Lieb János György Antal leánya Mária Klára a kódex hetedik lapján levő följegyzés szerint 1743-ban egy morva harmincados fiához, valami Mathesi nevűhöz megy férjhez. A kódex-író öcsese Lieb Miklós Farkas Dagobert 1736-ban a Koháry ezredbe véteti föl magát s mint a későbbi följegyzésekből a 34. és 59. lapokon nyilvánvaló 1756-ban Szent-Pétervárban Oroszországban huszárhadnagy (Leutnant de Ungarj Huszars Regiment du sel bien merité pour le Service de Sa Maj. Imp. Russe), 1764-ben pedig ugyanott mint huszárkapitány hal meg.

Kódexünk írója, a magyarországi Lieb-család alapítója Lieb János Ferenc Antal 1708-ban a pfalzi Launingenben született. 1731-ben a bécsi kamara a sáros-vármegyei Soóvárra, Eperjes mellé császári és királyi sóhivatali írnoknak nevezi ki 150 frt fizetéssel és megfelelő pótlékkal. 1735-ben 170 frt fizetéssel Holz-Schafter (?) lesz, 1741-ben feleségül veszi Frank Mária Katarinát, egy soóvári sótiszt leányát, 1745-ben a sárosmegyei Palocsára kerül sótárnoknak (Salz-Versilberer), 1748-ban ugyanily minőségben 300 frt fizetéssel Bártfára helyezik át, a hol felesége, a kitől három fia született, 1750-ben meghal, Lieb János Ferenc Antal még ugyanez év dec. 10-én feleségül veszi Bereczky Zsuzsannát, Bereczky János bártfai főbiró és neje Péchujfalusi Péchy Zsuzsánna leányát, a kitől öt leánya született. 1781-ben Lieb már mint jubilált sótiszt nyugdíjba kerül s 1784-ben följegyzéseinek vége szakadt. Miként azt a bártfai róm. kath. plébánia anyakönyveiből Harbabusz Imre káplán szives volt kikutatni, Lieb János Ferenc Antal 1785 december 12-én halt meg, második felesége, a kitől csak leánygyermekei születtek 90 éves korában 1810-ben halt meg. Első feleségétől származó fiai közül csak egy maradt életben, a második feleségétől való leányok közül három. Ez utóbbiak mind még apjuk életében mennek férjhez, még pedig a Bártfán állomásozó katonaság tisztjeihez, a kikkel aztán szülőföldüktől elszakadnak. Lieb János Ferenc Antal egyetlen életben maradt fia Lieb Benedek József Ferenc 1744-ben Soóváron született s Chyzer András városi iskolamesternek a kódexben közölt bizonyítvány másolata szerint 1755-ben végzi az alsó grammatikai osztályt, 1760-ban már Kis-Szebenben találjuk, a hol Szepessy Gábor iskolaigazgató bizonyítványa szerint a piaristák gimnáziumában a retorikai osztályt jól végezte és a logikaira bocsáttatik. A kódex 138. lapján levő följegyzés szerint Benedictus Josephus Franciscus Lieb Mahler 25 éves korában egy Mária Anna nevű leányt vesz feleségül, a kitől 1770-ben október 24-én Bártfán Georgius Joannes Josephus Lieb nevű fia születik.

Lieb Benedek József Ferenc 1774-ben elhunyt feleségének a 223. lapon levő halotti levele szerint Artis pictoriae studiosus, vagyis a festőművészetet üzi. Ugyanez a Lieb 1779-ben a bártfai plébánostól bizonyítványt kap, hogy felesége a sárosmegyei Fricska nevű faluban meghalt, a hol a görög katholikus pap temette el s így ismét szabadon nősülhet. Nyilván meg is nősült; de csak később, mert ennek az 1785-ben az öreg Lieb hagyatékából a bártfai városház levéltárába került kódexben már nyoma nincsen. Ha volt is több fia, minden való szinűség szerint György János József, a Bliha Mária Annától 1770-ben született fiú volt Lieb Leó Mihály apja, a ki mint dédapja s valószinűleg apja is kincstári sótiszt volt, s a kinek keresztlevele alapján, a melyet felkutatnunk nem sikerült Munkácsy Mihály családfáját még teljesebbé tehetnők. Tudjuk, hogy Lieb Leó Mihály lánglelkű fia Munkácson született, a hová a sótisztet alighanem Soóvárról helyezték át. Rétay Kálmán sziráki plébános kérésünkre a miskolci plébánia anyakönyvéből szives volt Munkácsy apjának halotti levelét kiírni. Ennek bizonysága szerint Lieb Leo Mihály 1802-ben Soóváron született s Miskolczon 1852. május 14-én apopleliában halt meg. Lieb Leo Mihály szüleinek a nevét az okmány nem tartalmazza, mindazonáltal a bártfai hagyományon kívül az a körülmény is valószinűvé teszi a bártfai kódexnek a Munkácsy családjával való kapcsolatát, hogy írója és Munkácsy apja valamint minden valószinűség szerint nagyapja is egyazon hivatalt viselte. Az egyazon foglalkozásnak egy családban nemzedékről-nemzedékre való átszállása régebben általános volt. A külföldről Magyarországra szakadt Lieb sótárnok utódai is sóhivatalnokok lettek, az öreg

Lieb János Ferenc Antal fiának a kivételével, a ki, hogy a szokástól elterőleg festő lett, ennek rendkívül érdekes okáról szintén kódexünk nyujt fölvilágosítást.

A 40. lapon kezdődik a végrendelet másolata, a melyet kódexünk írójának anyai nagybátyja Ebenhecht Berlinben 1756. okt. 18-án tett s a melyet Lieb János berlini szobrász és Schilinszky potsdami udvari asztalos kérésére, 1757. febr. 25-én Berlinben publikáltak. Ebenhecht György Ferenc a bártfai Lieb anyai nagybátyja egész vagyonát unoka öcscseire, illetve ezek fiaira hagyta, úgy azonban, hogy a tőkét föl nem használhatják, hanem csak a kamatokat s ezeket is pusztán azoknak a Lieb fiúknak a neveltetésére fordíthatják, a kik művészi pályára lépnek vagy más magasabb rendű hivatásra rátermettek: „die Zinsen davon auf abgedachte seine Erben zu Erlernung nützlicher Künste und Professiones wozu sie fähig befinden würden, verwendet werden sollen“.

Más természetű följegyzések után a kódex 60. lapján találjuk a berlini Lieb János szobrász 1757. márc. 5-én kelt levelét, a melyben ez a bártfai Liebet nagybátyjuk haláláról és az örökségről értesíti s arra kéri, hogy többi külföldre szakadt rokonának a címét is közölje és hogy őt a végrendelet végrehajtására fölhatalmazzák. A levél másolata után a 65. lapon a bártfai Lieb följegyezte, hogy kik tarthatnak igényt az örökségre:

1. A berlini Lieb János szobrász fiai András és József.
2. János öcscsének Lieb Ferenc bécsi ötvösnek fiai és utódai.
3. Az előbbi kettő unokatestvérének a bártfai Lieb János Ferenc Antalnak a gyermekei.
4. Az Oroszországban katonáskodó Lieb Miklós gyermekei.

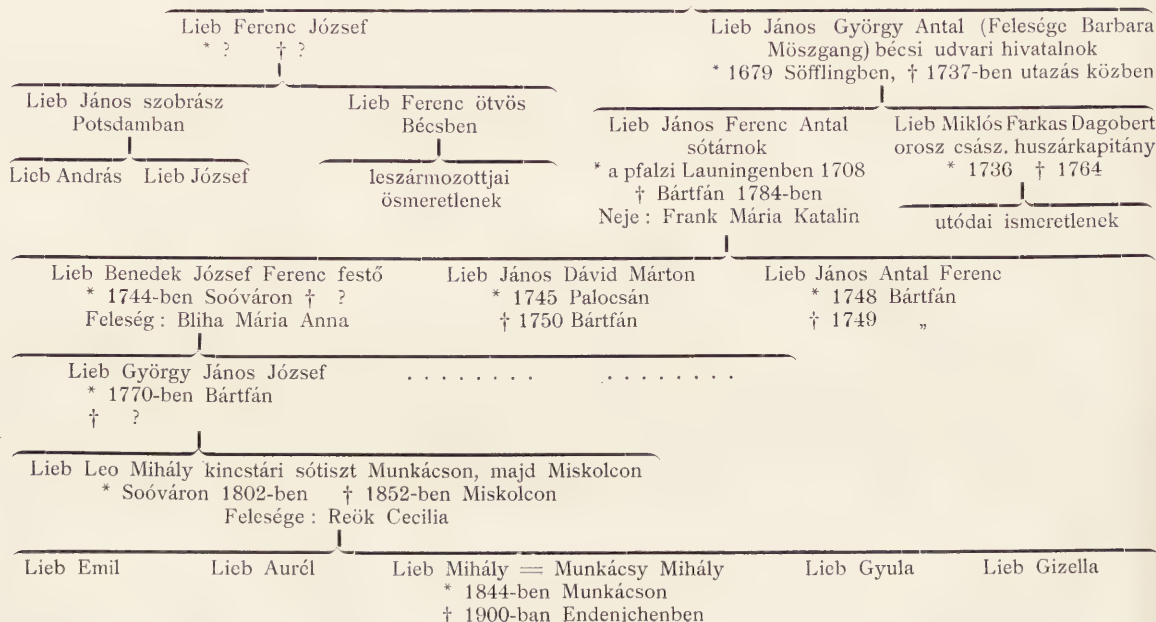
A hagyaték kamatai évenkint 1016 porosz tallért vagyis 1524 frt 16 krt tesznek ki.

A bártfai Lieb sótárnok 1767-ben folyamodik Berlinbe a városi magistratushoz, hogy fiának a kamatokból megfelelő részt juttasson. E végből a bártfai főbiró és szenatorai terjedelmes bizonyságlevelet adnak neki, a mely 1767. január 23-án kelt s a mely szerint fia az akkoriban 20 éves nőtlen fiatalember alkalmasnak látszik arra, hogy festőnek képezzék ki: „als ein fähiges Subject zu der Mahler Kunst applicirt ist“.

Hogy a folyamodványnak foganatja lett volna, annak kódexünkben nyoma sem maradt fönn, a minthogy Lieb festőről sem tudunk az eddig mondottaknál többet. Az élet sajátságos és kegyetlen játéka, hogy a midőn a Lieb-családban egy igazán Isten kegyelméből való művészi tehetség termett, ennek fogalma sem volt a tekintélyes alapítványról, a melyet egyik őse leszármazottjainak a művészi nevelése végett tett s a mely alapítvány, ha a XVIII. és XIX. századbeli politikai viharok folyamán meg nem semmisült, talán még most is megvan Berlin városában.

Befejezésül az alábbiakban közöljük Munkácsy Mihály őseinek nemzedék-rendjét, a mint ez a bártfai Lieb-kódex s az ennek adatai nyomán megtalált anyakönyvi följegyzések alapján meghatározható.

—45.

ZENÉLŐ GYERMEKCSOPORT
SZINES TERRAKOTTA
AZ ENYEDI-GYŰJTEMÉNYBŐL

MŰVÉSZETI IRODALOM

ILLUSZTRÁLT ÉS MŰVÉSZI DÍSZŰ KÖNYVEK. Nem tagadhatjuk, hogy a magyar illusztráló és könydiszítő művészet fejlődésnek indult. Akadtak könyvkiadók, a kik erre is költenek és akadtak művészek, a kik egész lélekkel foglalkoznak a nemes grafikának ezzel az ágával is. Főkép pedig akadt közönség, a mely ma már megköveteli a szép könyvet. Természetes, hogy ma, a kezdet kezdetén, nem sikerül minden úgy, a hogy sikerülni kellene. Ám fejleszszük a meglevőt, hámozzuk ki az egészséges magot, tápláljuk, majd csak lesz belőle valami. Egy pár ilyfajta munkával már is meg lehetünk elégedve. A főhiba persze legtöbbször az, hogy a könyvdísz és művészi illusztráció csak nagy ritkán rendeződik valóban művészi elvek szerint, művészi érzékkel. A kiadó találomra kiválaszt egy rajzolót, odaadja neki a szöveget, hogy rajzokat készítsen. A rajzoló legtöbbször úgy kénytelen munkáját végezni, hogy nem is ösmeri előre pontosan a repodukció technikáját, a betű faját, a papiros minőségét, a szövegtördelés módját, a klisék elrendezését. Szinte mechanikusan folyik a reprodukció, a nélkül, hogy egyetlen rendező kéz kormányozná az egész mű artisztikus diszítését. A kik ily dolgokkal foglalkoznak, idővel majd rájönnek, hogy igazán jót ily módon nem lehet alkotni s hogy gyakran sok költséggel is csak azért érnek el csekély eredményt, mert egy kiválóan művészi munkát művészi érzék és technikai szaktudás nélkül végeznek. Biztosak vagyunk, hogy idővel belátják ennek tarthatatlanságát és épp ezért alapos a reményünk, hogy a magyar illusztráció és könyvdiszítés majd csak eléri azt a nemes színvonalt, a melyre már ma is igényt tarthatna.

Ezen a helyen állandóan figyelemmel fogjuk kisérni a művészi szempont alá vonható újabb magyar könyveket. Egyelőre, míg e részben nagyobb fellendülést nem tapasztalunk, az újabb könyvillusztráció és könyvdísznek csak ama vonásait fogjuk keresni és kiemelni, a melyekben egészséges, fejlődésre érett elemeket találunk. Azon leszünk, hogy e figyelmeztetésekkel kezére járjunk a könyvkiadóknak, a kik leginkább foglalkoztatják az illusztráló művészeket. Egy-egy siker csak buzdíthatja őket a megkezdett akció folytatására, a melynek érdekében nem szününk meg a közönséget is buzdítani, hogy szeresse meg és szerezze meg a művészi díszű könyvet. Ezzel művészetünk egyik magas célját igyekszünk elősegíteni.

A karácsonyi könyvpiac három olyan könyvet hozott nekünk, a melyek a fönt vázolt szempotok alá esnek. Ezek kettejének művészi dísze Nagy Sándortól való.

Ő rajzolta Csizmadia Sándor «Küzdelem» című verskötetének (Budapest, 1903. A Népszava könyvkereskedés kiadása, nyomtatta Krammer és Erhardt) könyvdíszeit, mintegy harminc darabot. Szerző és rajzoló ritkán akad egymásra oly atyafiságosan, mint e könyv lapjain. A költő merőn új hangon szólal meg, a művész merőn új vonalritmussal lep meg. Mind a kettőn egyszeriben megérzik, hogy a meggyőződés emberei. Van nemes, leszűrt, emberséges hitvallásuk. A mennyire szívből jöttek a szocialista költő versei, annyira szívből eredők Nagy Sándor rajzai is. A föld rabjai című ciklushoz készített rajz nemcsak tökéletes formális megoldás, de egyúttal meghatón kifejező is. Ugyanez illik a ciklus 6-ik verséhez rajzolt díszre s az apró záróvignettákra. E versek során megkapó szimbolisztikával is találkozunk: a művész átlátszó vonalformát tudott adni ennek az elemnek is, példa rá a Pusztaságban című versképe. A gőgös és falánk palota ember-ábrázatot kapnak, a költőt ebben az utcában ijesztő monstrum vezeti, a mai társadalom réme: csonttá aszott szörny, a melynek fejéből haj helyett könyvlapok nőnek ki, agyveleje és szeme munkálkodását a lokomobilgép transzmissziós szíjja dolgoztatja. Nem a keblében, de künn a ruháján viseli szivét. Bár a könyv rendkívül olcsó, mégis a legszebbek egyike, mert kevés eszközzel gazdag élvezetet ad. Külön dicséretet érdemel a nyomda munkája is.

A másik mesekönyv. (Legszebb magyar mesék. Az ifjuságnak és népnek meséli Móka bácsi [Halász Ignác]. Harmadik sorozat. Nagy Sándor eredeti rajzaival és három szines képpel. Budapest, Lampel Róbert [Wodianer F. és Fiai] kiadása.) Nagy erénye e mintegy százhusz rajznak, hogy egészen a mese naiv hangján beszél. Ritkán láttunk olyan tősgyökeres meserajzot, mint a milyen ezeknek javarésze. A hétfejű sárkány alszik, hosszan kilóg az ágyból mind a hét nyelve. Olyan mesevárat, mesearchitekturát sem látni egyhamar, mint a 61-ik oldal képén: művészies, nagyértékű, hosszan gyönyörködtető. Kitünő a paripáján magasba ugrató királyfi. Csalóka Péter egész csalafintasága benn van a hunyorgató szemében (65. l.). A Nótás Kati kis egér-regimentjével, vagy beszélő virágaival a legkedvesebb és legmagyarosabb rajzok egyike, a melyeket valaha láttunk. Nagy fantázia és rendkívüli dekoráló, stílus-érzék áll Nagy Sándor rendelkezésére. A Zöld király bajai mellett látunk egy olyan illusztrációt, a mely elsőrangú vonalművésznek mutatja őt (215. l.) Könyveibe merülve ül a tudós, annyit olvasott, hogy mértföldes szakálla nőtt: körülfutja az asztallábat, kinő a házból, mint valami futóka kúszik a fára, rácsavarodik a derekára: a szakállok szakálla. Szörnyek, elátkozott békák, kakasok népesítik meg a tájakat: őseredeti figurák, az elátkozottság minden humoros melancholiájával. Bűvös esetek tárulnak szemünk elé: forgószelek, pörgettyük, a miket nem tudnánk hamar elképzelni, de itt készen kapjuk s most már evidensek. A legapróbb apróságig terjed művészete: egy libaorrú csónak (169. l.), az üvegkirály palotája (melléklet), egy sor bájos iniciále a rajzolási delikatesznek is kiváló példái. A mesevilághoz megkivántató humor és frappáns jellemzés bőven megnyilatkozik a 183. és 222-ik lapokon. Külön élvezni való apróságokban majd minden rajzlap bővelkedik, itt csak röviden utalunk a 43-ik oldal mesés fájára. E stilizált rajzok majdnem mind ornamentális megoldásokban csendülnek ki, rendkívül változatosan. Ugyanide vág a művész-tervezte kötési tábla, a melynek technikai kivitele is jól sikerült. Művészeti szempontból ez a legszebb és legmagyarabb mesekönyv.

A harmadik, minket e szempontból érdeklő könyv «Tóth Ede válogatott munkái» (Bevezetéssel ellátta Váradi

Antal. Garay Ákos rajzaival. Budapest, 1902, Lampel Róbert [Wodianer F. és Fiai] kiadása.) Tizennyolc tollrajz, külön papirosra nyomtatva, kék és vörösbarna színben. Garay Ákost a magyar vidéki élet tipikus rajzolójának ösmeri a közönség, Tóth Edének munkáit minden bizonynyal azért bizták az ő rajztollára. Csakugyan, e rajzok javarészén sürün ismétlődnek a kisvárosi és falusi élet jellemző alakjai, a melyek közt különösen a hájas, jómódú öreg gazdát, a tagbaszakadt henteslegényt, a megrokkant kintornást, a korcsmárost és hajdút jóízű előadásban látjuk viszont. A népesebb jeleneteknél gyakran kiváló tipusokra akadunk a hevenyészve rajzolt mellékalakok közt is. Sőt alakjai annál jobbak, mentül kevesebb gondot látszik rájuk fordítani. A kötet legjobb darabja a 182-ik laphoz mellékelt rajz, a «Kintornás család»-ból. Egyszerű, könnyed előadása és az öregnek jól eltalált tipusa teszi azzá.

GÖRÖG FÖLDÖN. Írta Hekler Antal. Budapest, 1903, Grill Károly kiadása. 80 oldal. Görögországban szerzett uti tapasztalatait öntötte szines fejezetekbe a szerző, kevesebb súlyt helyezve a mai hellének életére, a mely különben is annyira idegen nekünk, hogy hosszas tanulmányéveket emésztene fel a megismerése, — inkább a régi, dicsőséges Hellasz nagyszerű művészeti emlékein pihen meg s elmondja nekünk a hatást, a mit azok benne keltettek. Olimpia, Mikéné, Tirinsz, Athén a fő-állomáshelyek. A szerzőt épp a művészet emlékei érdeklik, sőt ezek olykor valóságos ódai lendületűvé emelik prózáját, gyakran a világosság rovására. Műtörténeti ujságot nem várunk a könyvtől, a melynek úgy látszik első sorban az a célja, hogy lelkesítse az olvasót a tárgy iránt. A szerzőnek gazdag az analizáló, összehasonlító apparátusa, bár a sok hasonlat néha kevésbbé világítja meg a mondanivalóját, mint inkább szines ködbe burkolja. Minket az Olimpiáról írt fejezet érdekelt leginkább Sajnáljuk, hogy a rendkívül gazdag s irodalmunkban még alig méltatott athéni múzeum kincseiről nem ad körülményesebb ismertetést. Egyik hátránya a könyvnek, hogy a szépirodalmi burokból gyakran csak meglehetős fáradsággal lehet a művészeti magot kihámozni. Különben szeretettel igyekszik a szerző Péterfy Jenő stílusát követni, a kinek a kis könyvet ajánlotta

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY. A Magyar Numizmatikai Társulat megbizásából szerkeszti Gohl Ödön. Budapest, Hornyánszky Viktor könyvnyomdája. Ezen a télen megalakult a Magyar Numizmatikai Társulat s ezzel együtt megszületett a Numizmatikai Közlöny is, a melynek 1902-iki első évfolyama és az 1903-iki évfolyam első füzete előttünk fekszik. A vállalkozásra tudományos szempontból igazán szükség volt. Sokkal több éremgyűjtőnk van, mintsem hinnők s ezek tanulmányaik közben majdnem kizárólag a külföldi szakirodalomra voltak utalva. S mert amott bizony nem jut bőséges hely a magyar numizmatikának, hát hazai gyűjtőink figyelme is akarva, nem-akarva inkább a külföldre terelődött. Pedig ezen a téren is sok kiépíteni, sok kikutatni valónk van még. Ez a lap hivatva van a hiányt pótolni, szerkesztését kitünő kezekre: Gohl Ödönre bízták. A vállalkozás a műtörténészt is érdekli, első sorban az érmek és plakettek művészi technikája alakulásának szempontjából. Mondanunk sem kell, hogy még számos egyéb szál is szervesen összekapcsolja a kutatás e két szomszédos mezejét. Az eddig megjelent füzetek (a kiadvány negyedéves) tartalmasak, a minket is érdeklő cikkek lajstromát e rovatunk végén adjuk.

HAVI SZEMLE. Szerkeszti Olgyai Bertalan dr. Főmunkatárs Zivuska Jenő. Besztercebánya, 1902. Előttünk fekszik annak a szépirodalmi, tudományos és művészet, folyóiratnak második évfolyama. Az évzáró füzet kellemes meglepetést rejt magában: Olgyai Viktor egy eredeti rézkarcát «Őszi est» címmel. Az évfolyam átlapozásával látjuk, hogy komoly és értékes vállalkozással állunk szemben, a mely bőségesen foglalkozik művészeti kérdésekkel is. Olgyai Bertalan, Pekár Károly, Kajlós Imrei Ipolyi Béla hosszabb-rövidebb tanulmányai érdekeltek minket a mi szempontunkból leginkább. A lap grafikai mellékleteket is ad: kőnyomatot és rézkarcot, oly eredmény, a melyekhez gratulálhatunk.

OESTERREICHISCHE KUNST IM NEUNZEHNTEN JAHRHUNDERT. Ein Versuch von Ludwig Hevesi. Leipzig, 1903, E. A. Seemann. 334 oldal, számos képpel. — Magyar író vállalkozott az osztrák művészet történetének megírására. Egy magyar talentum megbecsülését látjuk abban, midőn egy kiváló művészeti kiadó-cég, a mely most monografiákban adja közre az egyes nemzetek művészetének történetét, Hevesi Lajost kérte fel arra, hogy az osztrák művészetnek a mult századra terjedő részét írja meg. Hevesinek feladata nem volt könnyű: könyve ebben a terjedelemben az első ilynemű munka. Csak lexikonok, az egykorú irodalom adatai, széjjelszórt cikkek álltak rendelkezésére, kutató, rostáló, összehasonlító munkát kellett tehát végeznie. De ez még sem a legnagyobb nehézség. A főbaj a tárgy természetében rejlik. Ha valaki az osztrák művészet történetét akarja megírni, először is az a kérdés tolul eléje, van-e osztrák művészet, vagy jobban mondva: van-e oly művészet, a mely a jellenvonásaiban elárulja osztrák mivoltát.

Osztrák faj épp oly kevéssé van, mint osztrák nyelv. A politikai határok nem adhatnak keretet a művészetnek. Azok a művészek, a kik Ausztriában festettek, faragtak, építettek, a szélrózsa minden irányában szétszórt nemzeteknek, fajoknak képviselői. Mi köze az olasz Segantininek a lengyel Matejkóhoz, a cseh Broziknak a bécsi Makarthoz, az újabb morva, illir, tiroli festőknek egymáshoz? Mi az a közös jellemvonás, a mely őket egymáshoz köti, hol van az a tapasz, a mely e heterogén elemeket egységgé formálja?

Biz az nincs sehol. A bécsiek persze osztráknak vallják mindezeket a művészeket, de alaposan kiteszik magukat annak, hogy lengyel, cseh, morva, olasz részről nyomatékkal megreklamálják az elkobzott ősi tulajdont. A németek már is megcselekedték ezt s cselekszik még folyton. Például Gurlitt nagy könyve: «Die deutsche Kunst des XIX. Jahrhunderts» egyszerűen belesommázza

Makartot, Sicardsburgot, Donnert s a bécsi művészek egész sorát a németség kincsesházába. A lengyelek épp ily alaposan védekeznek az ellen, hogy Matejkóikat valaki osztráknak minősítse. Szóval a művészettörténetnek ez a területe örökös határvillongásoknak van kitéve s a magunk részéről azt tartanók a leghelyesebbnek, ha a műtörténetírók Ausztriát felbontanák alkotó elemeire, már most, a politikai felbomlást megelőzve.

Igaz, hogy Bécs olykor művészeti központ volt, jeles mesterek működtek ott, a kik iskolát is nyitottak, ezekben aztán sokféle nemzet fia tanult. Bizonyos organikus kapocs fűzi össze a mestert tanítványával s ez a kapocs megengedi, hogy iskolai hatásról beszéljünk. De ez a kapocs felette laza s éppen a legkiválóbb művészeknél csak muló epizódot jelent. Jogcímet még nem ad arra, hogy osztráknak minősítsük a Bécsben tanult lengyel vagy olasz festőt s maguk a bécsiek is protestálnának, ha valaki a franciák közé osztályozná valamely mesterüket, a ki épp francia hatás alatt állott.

Ezekben képet akartunk adni arról, miféle ködös, szétfolyó anyagból kellett Hevesinek a könyvét összeépítenie. Feladatát kitünően oldotta meg ott, a hol maga a feladat nem jelentett önmagának való ellentmondást. Ha már írnia kellett azokról a művészekről, a kiket a bécsiek a magukénak mondanak, hát megirta róluk a mondanivalóját, még pedig a stílus ama tökéletességével, a melyről a szerzőt ösmerjük. Hevesi mestere a jellemzésnek: két sorban képes egész kis korképet festeni, egy megjegyzéssel úgy megvilágítani valamely művészegyéniséget, hogy hirtelenül belelátunk a veséjébe. Tudjuk, hogy Hevesi volt a modern áramlatnak legelszántabb harcosa, egyik úttörője Bécsben. Tárcái a hevesen küzdő, céltudatos forradalmár művei. Ebben a könyvében, a melyben nem űz művészeti politikát, megenyhült éle, s a kép, a melyet előttünk kiterít, nyugalmas, élvezetes, tele színnel, plasztikával. Bemutatja azt a XIX-ik századbeli festészetet, szobrászatot, építészetet, iparművészetet, a melyet Bécsben osztráknak vallanak; de nemcsak képet fest, hanem elmésen bontogatja ki előttünk az alakulások és átalakulások rejtett szálait is. Ezzel hirtelenül elevenné válik könyve s témája fürgén és gazdagon pereg le előttünk, mint valami tökéletes kinematogramm.

A művészi ízléssel kiállított és gazdagon illusztrált könyvnek hasznát vehetik a magyar művészet kutatói is, mert jól megösmerkednek benne azokkal a műhelyekkel, a melyekben sok művészünk tanulgatta az ábécét.

OLASZ FÖLDÖN. Írta Jánossy Gábor. Szombathely, 1902, szerző tulajdona. 242 lap. Uti emlékek, a melyek nagyobbára Velence, Firenze, Róma, Nápoly, Pompéji műkincseivel foglalkoznak, többnyire Ruskin és Symonds nyomán. Egy szép dolgokért rajongó lélek szerény jegyzetei, önálló műtörténeti igények nélkül.

ÁLTALÁNOS MŰVÉSZETI CIKKEK

Volkmann a látás művészeti neveléséről. Irta Pekár Károly dr. Uránia, dec. 1.

Az ókori egyiptom. Irta Mahler Ede. (A 3-ik fejezet az egyiptomi művészetről szól.) Budapesti Szemle, 312. sz.

Jánosi Béla: Az aesthetika története. Ismerteti K—ny F—c. Budapesti Szemle, 312-ik (decemberi) szám.

A Képzőművészeti Társulat téli tárlatát ismertették: Alkotmány dec. 16., Budapesti Hirlap nov. 28., Budapesti Napló dec. 30., Budapesti Szemle januári füzet, Havi Szemle dec. 25., Hét dec. 7., Huszadik század 1903, 1. szám, Neues Pester Journal dec. 3., dec. 23., Pester Lloyd dec. 4., Uj Idők dec. 7.,

Műgyűjteményeink. Irta Ferenczy József. Hazánk, december 25.

A művészet és az élet a cinquecentoban. Irta Berzeviczy Albert. Budapesti Napló, december 25.

A Nemzeti Szalón téli kiállítását ismertették a napilapok december 28-iki számai, a Pesti Hirlap december 30-iki száma, az Új Idők január 4-iki száma.

A téli tárlat után. Irta Charon. Magyar Hirlap, jan. 16.

Modern rajzkiállítás Bécsben. Irta H. L. Magyar Nemzet, jan. 16.

Neue Schätze im Nationalmuseum, Irta Palóczy L. Neues Pester Journal, jan. 16.

Utóhang a téli tárlathoz Irta Yartin. Budapesti Napló, jan. 18.

Művészeti részletüzlet Irta gé. Pesti Napló, jan. 23.

Levél gróf Andrássy Gyulához. (A Képzőművészeti Társulat és a Nemzeti Szalón feladatairól.) Irta Kadocsa-Lippich Elek. Egyetértés, jan. 27.

Újabb felfedezések a pécsi őskeresztény cubiculumban. Kivonat dr. Czobor Béla előadásából. Akadémiai Értesítő, 1903 januári füzet.

FESTÉSZET

Szinyei-Merse Pál. Irta Tamacs. A Hét, nov. 30.

Rippl-Rónai József műveinek külön kiállítását ismertette a Budapesti Hirlap dec. 13-iki, a többi napilap dec. 14-iki száma, az Uj Idők és a Hét dec. 21. sz. Huszadik Század, februári szám.

Munkácsy Mihály leveleiből. Első közlemény. Vasárnapi Ujság, december 14., második közlemény dec. 21.

A praerafaelista testvérek. Irta dr. Maksziányi Dezső. Magyar Hirlap, december 25.

Krisztus megkereszteltetése. (Markó Károly festménye.) Irta Sz. T. Vasárnapi Ujság, december 28.

Paál László képeinek a Nemzeti Szalónban kiállított gyűjteményét ismertette a Budapesti Szemle és a Huszadik Század 1903. januári füzete.

XVI-ik századbeli magyar festő műve a kassai székesegyházban. Irta dr. Éber László. Archaeologiai Értesítő, 1902 dec. 15.

A kassai képíró-céhről. Irta Kemény Lajos. Archaeologiai Értesítő, 1902 dec. 15.

Nécsey István. Emlékbeszéd. Irta A. Aigner Lajos. Rovartani Lapok, X. köt. 1. füz.

Kelety Gusztáv hátrahagyott műveinek kiállítását ismertették a napilapok január 28-iki számai.

Tahi Antal hátrahagyott műveinek kiállítását ismertették a napilapok január 28-iki számai.

A fiatalok kiállítása (A Mintarajziskola és Rajztanártanárképző növendékeinek kiállítása). Budapesti Hirlap, feb. 1.

TANULMÁNY
A SZÁZKORONÁS BANKJEGY
EGYIK ALAKJÁHOZ
HEGEDŰS LÁSZLÓ RAJZA

JOGAR és KOLDUSBOT

Réges régen volt a mesék világában. A rengeteg erdőben egy gyönyörűséges cserje pompázott.

Meglátták a király emberei és így szóltak:
- Ebből királyi pálcát nyesünk urunknak.
És lenyesték a cserjének egyik ágát.
Arra vetődött egy szegény ember,
Meglátta a cserjét és így szólt:
- Ebből koldusbotot nyesek magam-
nak.
És lenyeste a cserjének másik ágát.

SZOBRÁSZAT

Donner szobrászról és a süttői márványról. Irta Takáts Sándor. Archaeologiai Értesítő, 1902 dec. 15.

A Vörösmarty-szobor pályázatot ismertették a napilapok febr. 3., a hetilapok feb 8. számai.

ÉPÍTÉSZET

Budapester Neubauten. Irta Palóczi L. Neues Pester Journal, november 29-iki szám.

A hódmezővásárhelyi «Fekete sas» szálló tervpályázatának birálati jegyzőkönyve. A Magyar Mérnök- és Építész Egylet Heti Értesítője, dec. 14.

Az architektura szépsége. Épitőipari Lapok, december 21-iki szám.

Modern építészet. (Kann Gyula építészeti tanulmányai.) Magyar Nemzet, december 25-iki szám.

Divald Kornél: A sárospataki vár. Ismerteti a Havi Szemle (Besztercebánya) december 25. száma.

Városfejlesztési programm. Pesti Napló, jan. 23

A budavári Domokos-templom kiásatása. Irta dr. Szendrei János. Archaeologiai Értesítő, 1902 dec. 15.

A pozsonyi posta- és távirdapalota tervpályázatának eredményét ismertették a napilapok jan. 27. és 28. sz.

IPARMŰVÉSZET

Cégtáblák kiállítása. — Esti Ujság, dec. 3-diki sz.

Báró Vay Béla: Az én régi pénzeim. Ismerteti Gohl Ödön. Budapesti Szemle, 312-ik (decemberi) szám.

Az Iparművészeti Társulat karácsonyi kiállítását ismertették a napilapok december 14-iki számai, a Pester Lloyd dec. 16-ik száma, a hetilapok dec. 21-iki számai.

Az otthoni izlés. Írta O. D. Egyetértés, dec. 21.

Az otthon szépsége. Írta Lyka Károly. Magyar Lányok január 1.

Halasi csipke, felsőbányai edény. Írta Szmik Antal. Budapesti Hirlap, dec. 25.

Ráth György: Az iparművészet könyve. Ismerteti Malonyay Dezső. Magyar Iparművészet, V-ik évf. 6-ik sz.

Ex libris. Irta Rozsnyay V. H. Kálmán. Magyar Iparművészet, V-ik évfolyam, 6-ik szám.

Az iparművészet vándorúton. Írta Donatello. Magyar Iparművészet, V-ik évfolyam, 6-ik szám.

Az 1790—91-ik évi országgyűlés által veretett emlékérmek. (Würth János művei.) Írta Fraknói Vilmos. Numizmatikai Közlöny, I. évf., 1902.

Ujdonságok. (Beck Ö. Fülöp, Teles Ede és Szirmai Tony legújabb emlékérmei és plakettjei.) Numizmatikai Közlöny, I. évf. 1902.

Kazay Sámuel éremgyűjteménye. Írta Grünn Albert. Numizmatikai Közlöny, II. évf. 1. füzet.

A Nyitra-zoborhegyi nagy emlékérem. (Pittner műve.) Írta G—l. Numizmatikai Közlöny, II. évf. 1. füzet.

A magyar orvosok és természetvizsgálók 1842-iki Besztercebányán tartott vándorgyűlésének emlékérme. (Karl Henrik műve). Numizmatikai Közlöny, II. évf. 1. füz.

A művészi cégtábla. Esti Ujság, jan. 28.

Uj Iparművészet Irta Danatello, Urania 1903 febr.

MŰVÁSÁR

VÁSÁRLÁSOK AZ ORSZÁGOS MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETI TÁRSULAT 1902/3. ÉVI TÉLI KIÁLLÍTÁSÁN

a) A királyi palota vásárlása.

Mednyánszky László báró: Hegyi tó. Olf.
K. Spányi Béla: Nyires hajnalban. Olf.
K. Spányi Béla: A gájai két királytölgy. Olf.
Aggházy Gyula: Vonó négyes holdvilágnál. Olf.
Telepy Károly: Santa Croce mellől. Olf.
Vastagh György, id.: Esti Ujság. Olf.
Nagy Zsigmond: Az utolsó darab kenyér. Olf.
Vajda Zsigmond: Pázmán Péter. Olf.
Róna József: Koszorút fonó leány. Bronzszobor.
Bruck Lajos: Könyvtár. Olf.
Telepy Károly: Ködoszlás a Balatonon. Olf.
Zemplényi Tivadar: Aggódás. Olf.
Deák-Ebner Lajos: Vadvirágok. Olf.
Bihari Sándor: Programbeszéd. Olf.
Telepy Károly: Juhakol Ventén. Olf.
Vastagh, György id.: Szénagyűjtő leány. Olf.
Vastagh, György id.: Enyelgés. Olf.
Katona Nándor: Est az erdőben. Olf.
Katona Nándor: Fenyőerdő. Olf.

b) Az állam vásárlása.

Szinyei-Merse Pál: Pipacsok a réten. Olf.
Grünwald Béla: Itatás. Olf.
K. Kovács László: Út az erdőben. Olf.
Ligeti Miklós: Szerelem. Márványszobor.
Teles Ede: Földműves. Eredeti terrakotta.
Basch Gyula: Bűnhődés. Olf.
Zemplényi Tivadar: Udvar. Olf.
Poll Hugó: Templom és romok Szigligeten. Pasztell.
Poll Hugó: Bucsúról hazajövet. I. Pasztell.
Poll Hugó: Bucsúról hazajövet. II. Pasztell.
Magyar-Mannheimer Gusztáv: Carmella. Olf.
Bruck Miksa: Csendes otthon. Olf.
Pongrácz Károly: Zagyva-torok éjjel. Olf.
Bihari Sándor: Kecskepásztor. Olf.
Bihari Sándor: Learatva. Olf.
Túry Gyula: A Via Carlotta Lacroma szigetén. Olf.
Benczúr Béla: Háborgó tenger. Vizf.
Pállya Celesztin: Hetivásár. Olf.
Pállya Celesztin: Hazafelé. Olf.
† Tahi Antal: Alkonyat. Olf.
† Tahi Antal: Falusi csendélet. Olf.
† Tahi Antal: Pihenő. Olf.
† Tahi Antal: Tájkép várrommal. Vizf.
Eisenhut Ferencz: Hunyadi kirohanása. Olf.
Csók István: Öcsényi menyecske. Olf.
Koszta József: Zöldben. Olf.
Nyilassy Sándor: Kapálás. Olf.
Szlányi Lajos: Parkrészlet. Olf.
Knopp Imre: Halászbárka a Maas-on. Olf.
Glatz Oszkár: Cserfák. Olf.
Zombory Lajos: Bajor szürke. Olf.

Szenes Fülöp: Erdei ösvényen. Olf.

Éder Gyula: Bellerophon. Olf.

Nagy Sándor: Tovább, tovább...! Tollrajz.

Háry Gyula: Zaandam. Olf.

Háry Gyula: A rotterdami nagy templom. Olf.

Chabada Béla: Arckép. Rézkarc.

Chabada Béla: Gyurkovics barátom. Rézkarc.

Chabada Béla: Gizella. Rézkarc.

Gráf Ilma: Oberstdorfi fűrészmalom. Kőrajz.

Nádas Dezső: Műértők. Fametszet.

Olgyai Viktor: Tél az erdőn. Rézkarc.

Székely Árpád: Oláh viskó. Rézkarc.

Székely Árpád: Erdőrészlet. Rézkarc,

Székely Árpád: Szadai részlet. Rézkarc.

Székely Árpád: Rézbányai részlet. Rézkarc.

Helbing Ferenc: Vizió. Kőrajz.

Helbing Ferenc: Este. Kőrajz.

c) Társulati nyerőtagok vásárlása.

Szlányi Lajos: Fűzes. Olf. Vevője: Várbeli Casino.

Knopp Imre: Az új kikötő Dordrechtben. Olf. Vevője: Stein Félix.

Knopp Imre: A Vorstraatshaven Dordrechtben. Olf. Vevője: Strasser Lipót.

Knopp Imre: Est Dordrechtben. Olf. Vevője: Janny Gyula dr.

Kriesch A.: Tájkép. Temperaf. Vevője: Wachot Ottomár.

K. Kovách László: Szakadó esőben. Olf. Vevője: Vadas József.

Bruck Hermina: Magány. Olf. Vevője: † Adler Mór.

Tornai Gyula: Rabszolganő. Olf. Vevője: Zipernovszky Károly.

Pállya Celestin: Rossz úton. Olf. Vevője: Brüll Gusztávné.

Gergely Imre: Macskával játszó gyermekek. Olf. Vevője: Virág Mór.

Mendlik Oszkár: Egy nyári nap az Adrián. Olf. Vevője: Kriegler Miksa.

Innocent Ferenc: Cantilena. Olf. Vevője: Scherr Thoss Béla gr., valamennyien Budapesten.

Háry Gyula: Porto-Ré. Olf. Vevője: Zalamegye nemesi pénztára, Zalaegerszeg.

Telepy Károly: Az akarati szakadék. Olf. Vevője: Zalamegye nemesi pénztára.

Poll H.: Malom. Pasztell. Vevője: Ferenczy Imre, Eger.

Poll Hugó: Fák. Pasztell. Vevője, Hadik Karolina grófnő, Bécs.

Tölgyessy Arthur: Reggeli szürkület. Olf. Vevője: Gyulai Pál, Budapest.

L. Hilberth Irén: Bazsarózsák. Olf. Vevője: Matuska István, Budapest.

Kacz Endre: A mi utcánk. Olf. Vevője: Geiger Richard, Rákospalota.

Szirmai Antal: Szőlő. Olf. Vevője: Turnovszky Jenő dr., Budapest.

Bruck Miksa: Zborói konyha. Vevője: Harkányi Frigyes báró, Budapest.

Szlányi Lajos: Virágzó almafa. Olf. Vevője: Strobl Alajos, Budapest.

Vastagh Géza: Oroszlánfej. Olf. Vevője: Özv. Tisza Kálmánné, Budapest.

Vastagh Géza: Baromfi-csoport. Olf. Vevője: Szathmáry Béla, Budapest.

Peske Géza: Tempi passati. Olf. Vevője: Horváth Á. János, Kőbánya.

Szenes Fülöp: Boudoirban. Olf. Vevője: Strasser Lipót, Budapest.

Telepy Károly: A Tátralomnicról. Olf. Vevője: Szakmáry Károly, Kassa.

Grünwald Béla: Nyári délelőtt. Olf. Vevője: V. ker. reáltanoda, Budapest.

Knopp Imre: A Beguinage környéke. Olf. Vevője: Bihari Sándor, Budapest.

Nádler Róbert: A Bacino di S.-Marco. Olf. Vevője: Schulek Frigyes, Budapest.

Basa Jenő: Ima. Olf. Vevője: Zichy Mihály, Szent-Pétervár.

Poll Hugó: Esthangulat. Pasztell. Vevője: Siliga Ferenc, Budapest.

Bihari Sándor: Olvasó leány. Olf. Vevője: Friedrich Vilmos dr., Budapest.

Fényes Adolf: Kis város végén. Olf. Vevője: Klinger József, Budapest.

d) Egyéb vásárlások.

Knopp Imre: A tengerpart Scheweningenben. Olf. Vevője: Baumann Márton, Budapest.

Knopp Imre: A Maas Dordrechtben. Olf. Vevője: Baumann Márton, Budapest.

Poll Hugó: Szigliget nyugati oldala. Pasztell. Vevője: Basch Gyula, Budapest.

Aggházy Gyula: Részlet Lovranából. Olf. Vevője: özv. Szontág Árpádné, Budapest.

Bihari Sándor: Zivatarban. Olf. Vevője: Kohner Adolf, Budapest.

Bihari Sándor: Tanulmány. Olf. Vevője: Révai Ödön, Budapest.

† Tahi Antal: Parasztudvar. Olf. Vevője: Halászy László dr., Budapest.

Gyenis János: A bognár. Kőrajz. Vevője: özv. Szontágh Árpádné, Budapest.

Barta E.: Kőrajz. Vevője: Goldberger Jenő, Budapest.

Tolnay Ákos: Múzsa. Pasztell. Vevője: Fischer István, Budapest.

Nagy Lázár: A tusnádi virágos völgy. Olf. Vevője: Kiss-Faragó Ilona, Budapest.

Vaszary János: Esti hangulat. Olf. Vevője: Andrássy Gyula gróf, Budapest.

Peske Géza: Rajta! Olf. Vevője: Frischmann J. Frigyes, Budapest.

Poll Hugó: Balaton. Pasztell. Vevője; Andrássy Tivadar gróf, Budapest.

Mendlik Oszkár: Scirocco. Olf. Vevője: Haggenmacher Róbert, Budapest.

Szinyei Merse Pál: Tölgyerdőben. Olf. Vevője: Kohner Ágost, Budapest.

Grünwald Béla: Ruhaszárítás. Vevője: Szabó Antal, Budapest.

Poll Hugó: Badacsonyi hegycsoport. Pasztell. Vevője: Hertelendy Ferenc, Budapest.

Poll Hugó: Kilátás a csetényi dombról. Pasztell. Vevője: Hertelendy Ferenc, Budapest.

Csók István: Öcsényi menyecske. Olf. Vevője: Rákosi Jenő, Budapest.

Nagy Zsigmond: Iskolakerülők. Olf. Vevője: Spitzer Ede, Budapest.

Poll Hugó: Részlet a györki határról. Pasztell. Vevője: A Lipótvárosi Casino, Budapest.

Bihari Sándor: Szürke hangulat. Olf. Vevője: A Lipótvárosi Casino, Budapest.

Szenes Fülöp. Kokett szobaczicza. Olf. Vevője: A Lipótvárosi Casino, Budapest.

Pállya Celesztin: Falu vége. Olf. Vevője: A Lipótvárosi Casino, Budapest.

Nádler Róbert: Porto di Duga. Olf. Vevője: Szabó Antal, Budapest.

Tornay Gyula: Favorita. Olf. Vevője: Haggenmacher Oszkár, Budapest.

Telepy Károly: Alföldi táj. Olf. Vevője: Kovács Ferenc, Budapest.

Tornay Gyula: Régiségkereskedő. Olf. Vevője: Neuschloss Marcell, Budapest.

Szenes Fülöp: Böske. Olf. Vevője: Moskovics Adolf, Budapest.

Poll Hugó: Jegenyefacsoport. Pasztell. Vevője: Hadik Carolina grófnő, Bécs.

Poll Hugó: Balaton-Györök. Pasztell. Vevője: Hadik Carolina grófnő, Bécs.

K. Kovács Làszló: Tél az erdőn. Olf. Vevője: Schwarz Helén, Budapest.

Poll Hugó: Homályos napsütés. Pasztell. Vevője: Glacz Antal, Budapest.

Vastagh Géza: Kakas és tyúkok. Olf. Vevője: Berczik Árpád, Budapest.

Telepy Károly: Szélmalom. Olf. Vevője: Berczik Árpád, Bndapest.

Vastagh Géza; Baromfiak. Olf. Vevője: Geszti Andor dr., Budapest.

Tölgyessy Artur: A Tápió mentén. Olf. Vevője: Bisicz Lajos, Budapest.

Fényes Adolf: Szegény ember. Olf. Vevője: Leipziger Vilmos, Budapest.

Bruck Lajos: Séta után. Olf. Vevője: Frankl Henrik, Budapest.

Bihari S.: Ebéd. Olf. Vevője: Frankl Henrik, Budapest.

Tornay Gyula: Utcarészlet. Olf. Vevője: József Ágost kir. herceg, Budapest.

Tölgyessy Arthur: Ceglédi szélmalom. Vevője: Nicholson W. Fülöp, Budapest.

Tornay Gyula: Mecset kapuja. Olf. Vevője: Sachs E. T., London.

Poll Hugó: Szigliget keletről. Pasztell. Vevője: Vészi József, Budapest.

Bihari Sándor: Zugutca. Olf. Vevője: Vészi József Budapest.

Telcs Ede: Öregasszony. Terrakottaszobor. Vevője: Műbarátok Köre, Budapest.

Poll Hugó: Szigligeti romok. Pasztell. Vevője: Műbarátok Köre, Budapest.

Poll Hugó: Szeptemberi hangulat. Pasztell. Vevője: Műbarátok Köre, Budapest.

Nádler Róbert: A Canale Ogni Santi. Olf. Vevője: Műbarátok Köre, Budapest.

Olgyai Viktor: Téli reggel. Kőrajz, Vevője: Műbarátok Köre, Budapest.

Pállya Celesztin: Vásári részlet. Olf. Vevője: Műbarátok Köre, Budapest.

Nádler R.: Trabaccolo. Olf. Vevője: Visch Béla, Bpest.

Neogrády Antal: Őszutó. Olf. Vevője: Cserny Károly, Budapest

Grünwald Béla: Nyíres Olf. Vevője: Girgl Kálmán, Budapest.

VÁSÁRLÁSOK A NEMZETI SZALON PAÁL LÁSZLÓ KIÁLLÍTÁSÁN

Nádfedeles házak. Olf. Megvette a kormány.
Berzovai út. Olf. Megv. u. az.
Fatanulmány. Olf- Megv. u. az.
Szeptember. Olf. Megv. u. az.
Erdőrészlet. Olf. Megv. u. az.
Tölgyfatanulmány. Olf. Megv. u. az.
Erdőmélye. Olf. Megv. gróf Andrássy Gyula.
Este. Olf. Megv. Kohner Adolf
Réten. Olf. Megv. Kohner Ágost.
Faluvége. Olf. Megv. Baronyi Artúr, valamennyien Budapesten.

A HAZAI MŰVÁSÁRLÓK EGYESÜLETE VÁSÁRLÁSA

Bihari Sándor: Velencei virágvásár. Olf.
Vesztróczy Manó: Nyári nap. Olf.
Ujváry Ignác: Poros út. Olf.
Istók János: Öreg honvéd. Gipszszobor.
Magyar-Mannheimer: A római campagnából. Olf.
Tull Ödön: Cataniai utca. Vízf.
Tull Ödön: Munka után. Olf.
Fényes Adolf: Parasztgazda. Olf.
Telepy Károly: Téli táj Olf.
Csók István: Kedves emlék. Olf.
Aggházy Gyula: Tót atyafi. Olf.
Glatz Oszkár: Parkrészlet.
Kacziány Ödön: Zord tenger. Olf.
Kacziány Ödön: Az Adrián. Olf.
Kacziány Ödön: Három kőrajz.
Kann Gyula: Estebéd
Barta Ernő: Idill.
Nagy Zsigmond: Kis cocotte. Olf.
Nagy Zsigmond: Egy tót. Olf.
Ferenczy Károly: Tél. Olf.
Márk Lajos: A modell. Olf.
Grünwald Béla: Hó a faluban. Olf.
Bruck Lajos: Bánffyhunyadi leány. Olf.
Tölgyessy Arthur: Balaton partján. Olf.
Kernstock Károly: Nyár. Olf.
Markó Ernő: Budapesti látkép. Olf.

Markó Ernő: Őszi táj. Olf.
Kézdi-Kovács László: Hulló pelyhek. Olf.
Peske Géza: Pajzán kedvtelés. Olf.
Szenes Fülöp: Tanulmányfej. Olf.
Major Jenő: Őszi táj. Olf
Major Jenő: Tavaszi táj. Olf.
Major Jenő: Fák. Olf.
Koszkol Jenő: Csendélet.
Rosenmeyer X. Ferenc: Falusi részlet Olf.
Rosenmeyer X. Ferenc: Menyecske. Olf.
Eisenhut Ferenc: Cserkesz harcos. Olf.
Braunecker Stina bárónő: Park. Olf.
Knopp Imre: Florenci utca. Olf.
Bruck Hermina: Abbáziai részlet. Olf.
Szirmai Antal: Szőlő. Olf.
Vaszary János: Öregasszony. Olf.
Vaszary János: Tanulmány. Olf.
Konek Ida: Viareggioi kikötő. Olf.
Pörge Gergely: Téli táj. Olf.
† Ipoly Sándor: Süldő leányka Olf.
Kimnach László: Hallja-e? Olf.
Kárpáty Rezső: Tórészlet. Olf.
Neogrády Antal: Magányban. Vízf.
Gulácsy Lajos: Campanillából. Olf.
† Tahi Antal: Régi kút Taorminából. Vízf.
† Tahi Antal: Sziciliai táj. Vízf.
Szlányi Lajos: Tolnavégi utca. Olf.
Rubovics Márk: Alkony. Olf.
Pállya Celesztin: Ökrös fogat. Olf.

VÁSÁRLÁSOK A NEMZETI SZALON BUDAPESTI TÉLI TÁRLATÁN

Knopp Imre: Andrássy-út. Pasztell. Megv. br. Edelsheim-Gyulai L.
Hegedüs László: Tél. Olf. Megv. u. az.
Kézdi Kovács László: Őszi alkonyat. Olf. Megv. Forster Géza.
Rubovics Márk: Tél. Olf. Megv. dr Lévay József.
Tölgyessy Artúr: Mosás. Olf. Megv. Hartenstein Zs.
Kézdi Kovács László: Őszi tájkép. Olf. Megv. u. az
Tolnay Ákos: Női fej. Olf. Megv. Weisz Julián.
Rónay Kinga: Ferkó. Olf. Megv. Hegedüs Ödönné.
Kézdi Kovács László: Estefelé. Olf. Megv. Wellisch Alfréd.
Thein Miksa: Kacér. Olf. Megv. gróf Zichy Jenő.
Ifj. Berkes Antal: Külvárosi részlet. Olf. Megv. dr. Graner V.
Baditz Ottó: Mandolinata. Olf. Megv. Baronyi Artúr.
Ujházy Ferenc: Csendélet. Olf. Megv. ifj. Lőwy Salamon.
Déry Béla: Alkony. Olf. Megv. br. Bohus Zs.
Katona Nándor: Est. Olf. Megv. Wolfner Gyula.
Katona Nándor: Fatörzs-tanulmány. Olf. Megv. u. az.
Kézdi Lovács László: Patak a nyíresben. Olf. Megv. Engel Ernő.
Knopp Imre: Tavasz. Olf. Megv. Lámm Mór.
Kézdi Kovács László: Erdőszélen. Megv. u. az.
Csók István: Női fej. Olf. Megv. Jónás Adolf.
Szenes Fülöp: Nehéz munka. Olf. Megv. Zinsenheim Zs.
Neogrády Antal: Őszi séta. Olf. Megv. Saxlehner Ö. G.
Bruck Miksa: Erdőben. Olf. Megv. u. az.
Bruck Hermin: Kertben. Olf. Megv. Strasser Sándor.
Wetzel György: Olasz városrészlet. Olf. Megv. Rózsahegyi G.
Kézdi Kovács László: Őszi reggel. Olf. Megv. Barta Arnold.
Peske Géza. Fürdővendég. Olf. Megv. u. az.
Marlin Molly: Tanulmány. Kőr. Megv. a kormány.
Marlin Molly: Tanulmány. Kőr. Megv. u. az.
Marlin Molly: Tanulmány. Rézk. Megv. u. az.
Marlin Molly: Pihenés. Kőr. Megv. u. az.
Marlin Molly: Tanulmányfő. Kőr. Megv. u. az.
Vadász Miklós: Feketeruhás nő. Rézk. Megv. u. az.
Munkácsy Mihály: Alvó nő. Olf. Megv. Giergl K.
Berkes Antal: Városligeti részlet Olf. Megv. u. az.
Telkessy Valér: Virágok. Olf Megv. u. az.
Hegedüs László: Munkás. Olf. Megv. Friedmann.
Keményffi Jenő: Falurészlet. Olf. Megv. u. az.
Boemm Ritta: Virágok. Vízf. Megv. u. az.
Edvi Illés Aladár: Raguzai táj. Olf. Megv. Giergl K.
Major Jenő: Falu vége. Olf. Megv. dr. Bauer Lajos.
Major Jenő: Nádas. Olf. Megv. u. az, valamennyien Budapesten.
Ifj. Berkes Antal: Téli est. Olf. Megv. Havas Ágost, Veszprém.

VÁSÁRLÁSOK A NEMZETI SZALON KASSAI TÁRLATÁN

Rubovics Márk: Vízpartján. Olf. Megv. dr. Kempner.
Rubovics Márk: Hazatérés. Olf. Megv. u. az.
Koszkol Jenő: Castel nuovo. Vízf. Megv. Schell Sarolta.
Wolf Károly: Csunya. Olf. Megv. Péchy Zs.
Éder Gyula: Álom. Olf. Megv. Maléter István.
Márk Lajos: Női fej. Olf. Megv. u. az.
Tölgyessy Artúr: Zsilip. Olf. Megv. Répászky Gyula.
Tölgyessy Artúr: Napnyugta. Olf. Megv. u. az.
Reinfuss Ede: Előőrsön. Olf. Megv. br. Halmos K.
Rubovics Márk: Esti hangulat. Olf. Megv. Stess Ernő.
Konek Ida: Rózsák. Olf. Megv. Szekerák Ella.
Kézdi Kovács László: Késő őszszel. Olf. Megv. Polinszky Sz.
Szenes Fülöp: Ave Maria. Olf. Megv. dr. Horváth Balázs.
Zeller Mihály: Holdkelte. Olf. Megv. Legányi Andor.
Lám-Hilbert Irén: Tera. Olf. Megv. u. az.
Telepy Károly: Halász. Olf. Megv. Polinszky Sz.
Siliga Ferenc: Lecke. Olf. Megv. Legányi Andor.
Kacz Endre: Téli est. Olf. Megv. u. az.
Marlin Molly: Tanulmány. Rézk. Megv. dr. Holzmann D.
Kézdi Kovács László: Szürkület. Olf. Megv. Legányi Andor.
Déry Béla: Lovranai part. Olf. Megv. sorsolásra a Szalon.
Markó Ernő: Pest környéke. Olf. Megv. u. az.

Hegedüs László : Bikaviador. Olf. Megv. a kassai múzeum.

Szenes Fülöp : Kertben. Olf. Megv. u. az.

Zemplényi Tivadar: Bubi reggelizik. Olf. Megv. u. az.

Fényes Adolf : Öreg asszony. Olf. Megv. u. az.

Chabada Károly: Varrónő. Olf. Megv. dr. Stehlo Kornél.

Reinfuss Ede : Kubikos. Olf. Megv. u. az.

Telkessy Valér : Tünődés. Olf. Megv. u. az, valamennyien Kassán.

VÁSÁRLÁSOK RIPPL-RÓNAI JÓZSEF KÜLÖN-KIÁLLÍTÁSÁN

A tánti (Mme Compagnon). Pasztell. Megvette : dr. Geszty Andor.

Az öreg juhász. Pasztell. Megvette : dr. Szitányi.

Ősz, a bibrichi parkból. Pasztell. Megv. Gelléri Jolán.

A terebesi kastély éjjel. Pasztell. Megvette : a «Művészet.»

Naplemente a tengeren (Pyrenei kép). Olf. Megvette: Arany Lászlóné.

Tél : az Eszterházy Pál-major Aszalóban. Pasztell. Megvette : dr. K. E.

Téli est, Somogyi táj. Pasztell. Megv. dr. Kiss Adolf.

Piacsek bácsi olvas. Pasztell. Megvette : Hatvani-Deutsch József.

Rajz, Andrássy Tivadarné gr. után. Pasztell-rajz. Megvette : Szüry Dénes.

Gondolkodó nő. Szénrajz vízfestéssel. Megvette : Szüry Dénes.

Karácsonyest : lila, havas tájkép Somogyból. Pasztell. Megvette : Révai Ödön.

Két vasuti munkás. Pasztell. Megvette : Révai Ödön.

Vörös hajú meztelen nő. Pasztell. Megv. Révai Ödön.

Tenger (osztendei kép). Pasztell. Megv. Vojnovich Géza.

Jeanne Evens, a párisi Gaieté-színház tagja. Pasztell. Megvette : dr. Jánossy Béla.

Leány galambbal. Pasztell. Megv. dr. Löwengard János.

Hattyúk a tó partján. Olf. Megv. dr. Löwengard János.

A Balaton, Fürednél. Pasztell. Megvette: Révai Ödönné.

Két hivatalnok. Pasztell. Megvette : Rácz Arnold.

Osztendei plage, Megvette : Kiss József.

Eörs vidéke őszszel. Pasztell. Megvette : Ibrányiné.

Liszt Ferenc, Munkácsy után. Rézkarc. Megvette : Becker Béla.

Szirének kertje, szökőkutas parkrészlet Bibrichből. Pasztell. Megvette : Török Kornél.

«Mit csinálhat az a szegény Sándor gyerek ?» Pasztell. Megvette : Török Kornél.

A somodori híd : tájkép, nyári hangulat. Olf. Megvette : Erdélyi Sándor.

Táj a Pyreneusokból (zöld kép). Olf. Megvette : Petrovics.

Két nő a fűben, egyik fehér, másik fekete ruhában. Olf. Megvette : Petrovics.

Sárga tetejű pince a hegyoldalban (banyulsi kép). Pasztell. Megvette : Deutsch Sándor.

A Leopold-park (Osztendében) a kastélylyal. Pasztell. Megvette : Bardy Rachel.

Dekoltált urinő, virágos kalappal. Pasztell. Megvette: Bardy Rachel.

Katalániai leányka. Pasztell. Megvette : Révai Artúr.

Nagy fa, nagy felhő. Akvarell. Megvette : Révai Artúr, valamennyien Budapesten.

KIÁLLÍTÁSOK NAPTÁRA

1903 február 20-ikán lejár a bécsi «Genossenschaft der Bildenden Künstler Wien's» kiállításának a beküldési határideje.

1903 február 22-én megnyilik a Nemzeti Szalon második tárlata.

1903 február 24-ikén megnyilik a hannoveri mű-kiállítás.

1903 február 28-ikán megnyilik a müncheni Secession tavaszi kiállítása.

1903 március 1-én lejár a Szegedi Képzőművészeti Egyesület VIII-ik szegedi műtárlatára szánt művek beküldésének határideje. A műtárgyak az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat városligeti műcsarnokába küldendők Budapestre.

1903 március 1-én megnyilik a hamburgi Kunstverein kiállítása.

1903 március 5-ikén lejár az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Tavaszi Nemzetközi kiállításának a bejelentési határideje. Bejelenteni csak a külföldi művészeknek kell.

1903 március 8-án megnyilik a Nemzeti Szalon szabadkai kiállítása.

1903 március 10-ikén lejár az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Tavaszi Nemzetközi kiállításának a beküldési határideje.

1903 március 10-én nyilik meg a Nemzeti Szalonnak Szabadkán rendezendő műtárlata.

1903 március 15-ike és 31-ike közt kell beküldeni a veneziai nagy nemzetközi kiállításra szánt műveket.

1903 március 22-ikén nyilik meg a Szegedi Képzőművészeti Egyesület Tavaszi kiállítása.

1903 április 1-én nyilik meg az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Tavaszi Nemzetközi kiállítása.

1903. április 1-én megnyilik a Nemzeti Szalon nemzetközi művészi fényképkiállitása.

1903 április 3-ikán nyilik meg az athéni művészeti kiállítás.

1903 április 3-ikán nyilik meg a berlini Secession VII-ik kiállítása.

1903 április 15-ikén jár le a müncheni Secession nemzetközi kiállításának a bejelentési határideje.

1903 ápril 22-ikén nyilik meg az V-ik veneziai nemzetközi kiállítás.

1903 április 30-ikán záródik a hannoveri művészeti kiállítás.

1903 április 30-ikán záródik a hamburgi Kunstverein kiállítása.

1903 április 30-ikán jár le a müncheni Glaspalast évi kiállításának a bejelentési határideje.

1903 május 1-én megnyilik a Nemzeti Szalon rajzkiállitása.

1903 május 2-ikán nyilik meg a berlini Nagy Nemzetközi kiállítás.

1903 május 15-ikén záródik az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Tavaszi Nemzetközi kiállítása.

1903 május 15-én jár le a salzburgi műkiállítás bejelentési határideje.

1903 június 15-ikén nyilik meg a salzburgi műkiállítás.

1903 június 15-ikén záródik a berlini Secession VII ik kiállítása.

1903 október 1-jén záródik a salzburgi műkiállítás.

1903 október 4-én záródik a berlini Nagy Nemzetközi kiállítás.

1903 október 25-ikén lejár az Országos Magyar Képzőművészeti Társuiat Téli kiállításának a beküldési határideje.

1903 október 31-ikén záródik az V-ik veneziai nemzetközi kiállítás.

1903 november 15-ikén nyilik meg az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Téli Kiállítása.

1903 november 15-én megnyilik Ferenczy Károly különkiállitása a Nemzeti Szalonban.

1903 december 15-én záródik Ferenczy Károly különkiállitása a Nemzeti Szalonban.

LEJÁRÓ PÁLYÁZATOK

1903 február 28-ikán lejár a Vajdahunyad város székháza terveire kiírt pályázat. Első díj 500 korona. Csak magyar honpolgárok pályázhatnak. A pályázat titkos. A városi tanács kiköti magának, hogy az esetben, ha a pályaművek egyike sem felel meg igényeinek, új pályázatot hirdethet és a nem díjazott tervek bármelyikét 300 koronáért megveheti. A pályaművek a kiírt határnapig a vajdahunyadi polgármesteri hivatalba küldendők, a mely a részletes feltételeket és a telek helyszínrajzát kivánatra díjmentesen megküldi.

1903 évi március hó 2-ikán esti hat órakor lejár a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet 1902-ik évi Ybl-pályázata. Tervezendő a budapesti Ferenciek-templomának a Kossuth Lajos-utca és Ferenciek-tere sarkán levő és a Ferenciek bazárjával kapcsolatos homlokzatrészének építőművészi megoldása. A megoldás módja teljesen a tervező belátására van bizva; a megoldást 1 : 50 mértékű alaprajz-, egy homlokzat- és esetleg egy metszetben kell föltüntetni. A jelenlegi homlokzat fényképe és a magassági, valamint egyéb méreteket tartalmazó rajz az egyesület titkári irodájában megtekinthető. A terveket jeligével és jeligés levéllel ellátva 1903. évi március hó 2-án esti 6 óráig az egyesület titkárságánál kell benyujtani. Pályadíj az Ybl-érem és 100 korona. A biráló bizottság tagjai: Fittler Kamill, Förk Ernő és Pecz Samu.

1903 március 15-én délben lejár a pécsi újonnan építendő háromeletes városháza tervrajzára kiírt pályázat. A pályázati feltételek a következők: 1. A pályázatban csak hazai építészek és mérnökök vehetnek részt. 2. A pályázat titkos és csak 1 : 200 mértékben készitendő tervvázlatokról szól, melyekhez a műszaki leírás és egy hozzávetőleges költségvetés csatolandó, mely utóbbi az épület által az alagsor szintjétől a főpárkányig terjedő köbtartalom szerint legyen számítva. 3. Az építési összeg 650,000 koronát meg nem haladhat, a mely összegben a vízvezeték, fűtés- és szellőztetési, valamint világításberendezési költségeknek is bent kell foglaltatni. 4. A pályázók kötelesek minden emeletsornak egy alaprajzát, az épület mind a négy homlokzatáról egy-egy homlokzati rajzot és az eszme megértéséhez szükséges metszetrajzokat benyujtani. 5. Az építési programm s a beépítendő teleknek a magassági adatokat is tartalmazó helyszínrajza a városi mérnöki hivatal által minden irásban jelentkezőnek 45 fillér postaköltség beküldése ellenében haladék nélkül megküldetik. 6. A pályatervek benyujtásának határideje 1903 március 15-ik napjának déli 12 órája, a mely időpontig azok lepecsételve, jeligés levelek kiséretében Pécs sz. kir. város polgármesteréhez benyujtandók. 7. A kitüzött haiáridő nem hosszabbíttatik meg és azon túl beérkező tervek figyelembe nem vétetnek. 8. Pályadíjak: Első díj 2000 korona. Második díj 1200 korona. Harmadik díj 800 korona. A nem díjazott pályatervek bármelyike a város közönsége által 400 koronáért megvehető. 9. A pályadíjak a beérkezettek között viszonylag legjobbnak és aránylag legolcsóbb három műnek mindenesetre kiadatnak, ha azok az építési programmnak megfelelnek és kivitel alapjául elfogadhatók. A város fentartja magának azon jogot, hogy a díjazott vagy megvett tervvázlatok bármelyikét fogadhatja el a kivitel alapjául. 10. A díjazott és a netalán megvett tervek a város tulajdonába mennek át, azokkal szabadon rendelkezik, úgy, hogy művezető szabad választása mellett ezen tervek bármelyikét is felhasználhatja. A nem díjazott, illetve meg nem vett pályaművek a felbontatlan jeligés levéllel együtt a benyujtáskor kapott elismervény visszaszolgáltatása ellenében a szerzőknek vissza fognak adatni. 11. A pályaterveket egy kilenctagú biráló-bizottság fogja megbirálni, melynek itélete a pályadíjak díjazása tekintetében végérvényes. Ezen biráló-bizottság következőképen fog összeállittatni: polgármester elnöklete alatt helyettes-polgármester, gazd. tanácsos, városi főmérnök, Kovácsfi Kálmán kir. főmérnök, Horváth István, Piacsek Gyula és Zsolnay Miklós törvényhatósági bizottsági tagok és egy tag a magyar mérnök- és építész-egylet részéről.

1903 március 15-én, délben lejár a Magyar Iparművészeti Társulatnak következő pályázata: Terveztessék a társulat részére a M. I. T. monogrammját magába foglaló művészi jelvény (vignetta), mely levélpapiroson, tagsági jegyen, folyóiraton, szóval a társulat bármely nyomtatványán használható legyen. Kivánatos, hogy e vignetta érthetően és egyszerűen kifejezze a társulat működésének körét. A pályázaton csakis magyar honpolgár vehet részt. Pályázni lehet néválaírással, vagy jeligés levéllel A pályázatot a Magyar Iparművészeti Társulat végrehajtó bizottsága és állandó juryje fogja eldönteni. Pályadíj 300 korona. A pályaműveket a Magyar Iparművészeti Társulat titkári hivatalába (Üllői-út 33—37.) kell beküldeni.

1903 március 20-án lejár a földmívelési miniszterium által az államkincstári telepítményeken építendő templomok tervrajzaira hirdetett pályázat. Kívántatnak tervrajzok:
1. 800— 900 lélekből álló r. k egyh.-közs. templomára
2. 800— 900 » » ev. ref. » »
3. 1200—1400 » » r. kat. » »
4. 1200—1400 » » ev. ref. » »
5. 2000—2200 » » r. kat. » »
6. 1700—1800 » » ág. ev. » »
7. 4000—4300 » » r. kat. » »

A pályázatban csak hazai építészek vehetnek részt. Elkészítendők a terv megértéséhez szükséges összes alapmetszet és homlokrajzok 1 : 200 mértékben, a hozzávetőleges költségvetés és a műleírás. A templomok szabad térre tervezendők. Az építészeti stílus meghatározása a tervezőre bizatik, kívántatik azonban, hogy a művészeti kiképzés egyszerű és a telepközségek falusi jellegének megfelelő legyen. Falanyagul tégla veendő számításba. Az építési költségek, ide nem értve a belső berendezés és felszerelés költségeit, az 1. és 2. alatt említett templomoknál 30,000 koronát, a 3. és 4. alatti templomoknál 40,000 koronát, az 5. és 6. alatt említett templomoknál 55,000 koronát, a 7. alatt említett róm. kat. templomnál pedig 70,000 koronát meg nem haladhatnak. A tervek jeligével és jeligés levéllel ellátva 1903. évi március hó 20-án délután 2 óráig a földmívelésügyi miniszterium segédhivatali főigazgatójánál nyujtandók be. Pályadíjak: *a)* Az 1. és a 2. alatt említett templomok terveire nézve az első díj 300 korona, a második díj 250 korona, a harmadik díj 200 korona. *b)* A 3. és 4. alatt említett templomok terveire nézve az első díj 400 korona, a második díj 300 korona, a harmadik díj 200 korona. *c)* Az 5. és 6. alatt említett templomok terveire nézve az első díj 500 korona, a második díj 400 korona, a harmadik díj 300 korona. *d)* A 7. alatt említett templom tervére első díj 600 korona, a második díj 500 korona, a harmadik díj 400 korona. A bíráló-bizottság a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet által kijelölt tagokból fog állani. A díjazott tervrajzok az államkincstár tulajdonába mennek át, azonban azoknak más alkalommal vagy más célra való fölhasználási joga a tervezőt illeti. A részletes terv- és költségvetés, továbbá a munkaterv és részletrajzok kidolgozása iránti megbizást a miniszter magának fentartja, a mennyiben díjazott pályaművet fogadnák el a kivitel alapjául, annak tervezője a pályadíj helyett a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet díjszabásában megállapított díjazásra tarthat igényt. A művezetést és felülvizsgálatot állami közegek fogják teljesíteni. A föntebbi föltételeknek meg nem felelő tervek a díjazásból kizáratnak.

1903 március 20-án lejár a Bács-Topolyán építendő róm. kat. templom tervrajzára kiírt pályázat. A pályázat titkos, csak magyar állampolgár vehet benne részt, a pályaművek Lippay Imre bács-topolyai plébánoshoz küldendők a fentírt határidőig. A szabadon, magasabb dombon álló templom 5000 hivő befogadására legyen alkalmas. A maximális építési költség 190,000 korona. A terv és költségvetés megértéséhez szükséges alaprajzok, metszetek, valamint legalább egy főhomlokzati, oldal- és hátsó nézet melléklendő 1 : 100 méretben. A költségvetés részletes legyen. A templom stílusa dolgában szabad a választás, csak az van kikötve, hogy a tervezet összhangzó, művészileg befejezett legyen. A költség nem engedi meg drága diszítő-anyagok felhasználását. A teljes szolidsággal építendő templom kiképzése is csakis szerkezetének célszerűségével, az aránylagos és egyszerű tagolásával hasson. Első díj 1200 korona, második díj szintén 1200 korona. A díjazott tervek a hitközség tulajdonába mennek át. Az első díjat nyert terv fog a kivitel alapjául szolgálni, tartozik azonban tervezője a művezetést elvállalni, a netáni módosításokat eszközölni, az összes részletrajzokat stb. elkészíteni. Mindezért kap 1000 korona uti átalányt és 4000 korona jutalmat. A pályatervek szakszerű megbirálásáról a főegyházmegyei hatóság fog gondoskodni. Bővebbet l. a «Művészet» jelen számának hirdetései közt.

1903 március 31-én lejár a pozsonyi új középület tervpályázataj (Bővebbet l. Művészet I. évf. 368-ik old.)

1903 április 15-én lejár a «Művészet» szerkesztősége által kisebb családi lakóház tervrajzára hirdetett pályázat. Csak művészi becsű pályamű jöhet tekintetbe. Kívántatik, hogy a tervezet eredeti és magyaros jellegű legyen. A mérlépték 1 : 100, ily arányban készítendő egy alaprajz, a megérthetéshez szükséges homlokzatrajzok és metszetek. A pályaművek reprodukcióra alkalmas technikával legyenek készítve, lehetőleg kevés szín igénybevételével vagy csak fekete tussal rajzolva. A pályaművek 1903 április 15-ig jeligével és a szerző nevét rejtő jeligés levéllel ellátva a «Művészet» szerkesztőségébe (Budapest, Andrássy-út 10) küldendők. A pályabiróság tagjai: a Magyar Mérnök- és Építész-Egyletnek, a Magyar Építőművészek Szövetségének, a Magyar Képzőművészek Egyesületének egy-egy tagja, továbbá Lechner Ödön építőművész, Gerő Ödön szakíró, Lyka Károly, a «Művészet» szerkesztője. A zsüridöntéshez legalább 4 tag jelenléte szükséges. Első díj 300 korona, második díj 200 korona. A «Művészet» szerkesztősége azonkívül magához válthatja a pályamunkák bármelyikének a «Művészet»-ben való sokszorosítási jogát, a lap rendes honoráriumtáblázata szerint. Ha a pályázaton nem találtatnék jutalomra érdemes mű, a mit a zsüri $^{2}/_{3}$ szavazattöbbséggel dönt el, úgy a pályázat megismétlendő. A pályadíjakat nyilvánosan kiállíthatja a «Művészet» szerkesztősége. A díjazott és megvásárolt művek szerzői egyébben teljesen birtokában maradnak a művészi tulajdonjognak. Csak magyar tervelők pályázhatnak. Kimerítő prospektust bárkinek szivesen küld a «Művészet» szerkesztősége.

1903 április 15-én délben lejár a Magyar Építőművészek Szövetségének a Wellisch Alfréd alapítványából hirdetett pályázata. A pályázatban csakis a M. É. Sz. levelező tagjai vehetnek részt. A pályadíj 400 korona. Tervezendő a János-hegy csúcsán emelendő kilátó-torony. A torony alsó része zárt helyiségnek, felső része nyiltan képezendő ki. A stílus megválasztása a tervezőre bizatik. Kívántatik alaprajz, az egymástól eltérő homlokzatok rajza, metszetrajz, valamennyi 1 : 50 léptékben — és egy tervleírás. A pályatervek 1903. évi április 15-ikének déli 12 órájáig lepecsételt jeligés levéllel együtt küldendők be a M. É. Sz. titkárához, Bálint Zoltán mű-

építészhez (Budapest, VI., Nagymező-utca 43.). Elkésett tervek visszautasíttatnak, olyanok pedig, a melyek a pályázati feltételeknek meg nem felelnek, kizáratnak. A pályabiróság tagjai : Hauszmann Alajos, Lechner Ödön és Wellisch Alfréd M. É. Sz. r. tagok.

1903 április 15-én délben lejár a Magyar Építőművészek Szövetségének Wellisch-féle műegyetemi tervpályázata. A pályázatban csakis a kir. József Műegyetem építészi szakosztályába 1902|3. tanévre beírt rendes műegyetemi hallgatók vehetnek részt. A pályadíj 200 korona. Tervezendő kis útszéli kápolna, egyszerű, de jellegzetes kiképzéssel. A stílus megválasztása a tervezőre bizatik. Kivántatik alaprajz, az egymástól eltérő homlokzatok rajza, egy hossz- és egy keresztmetszet, valamennyi 1 : 50 léptékben — és tervleirás. A pályatervek 1903. évi április 15-ikének déli 12 óráig lepecsételt, jeligés levéllel együtt küldendők be a M. É. Sz. titkárához, Bálint Zoltán műépítészhez (Budapest, VI., Nagymező-utca 43.). Elkésett tervek visszautasíttatnak, olyanok pedig, a melyek a pályázati feltételeknek meg nem felelnek, kizáratnak. A pályabiróság tagjai : Hauszmann Alajos, Lechner Ödön és Wellisch Alfréd M. É. Sz. r. tagok.

1903 ápril 15-én lejár a Kaposvárott építendő törvényszéki épület tervpályázata. Bővebb felvilágosítás az igazságügyi miniszterium segéghivatali főigazgatójánál kapható.

1903. ápril 30-áig beküldendők a Magyar Iparművészeti Társulat titkári hivatalába (Üllői-út 33) az eladásra szánt iparművészeti tervek. A Magyar Iparművészeti Társulat megismerni óhajtja mindazokat, a kik művészi szinvonalon álló iparművészeti terveket késziteni tudnak, a végből, hogy alkalmat adjon nekik tudásuk s munkáik értékesítésére ; felhívja tehát az összes hazai iparművészeket, hogy az iparművészeteknek hazánkban meghonosult bármely ágára, nevezetesen a bútorasztalosságra, a vasművességre, a diszítő szobafestészetre, bőrdíszművességre, ékszerészetre, ötvösségre, szövészetre, (hímzésre), üvegiparra s anyagművességre vonatkozó terveiket a társulathoz beküldjék Csak oly tervek vehetők figyelembe, melyek teljesen eredetiek, feltétlen műbecsűek és közvetlennül kivihetők. Különösen kivánatos, hogy a terven a nemzeti jelleg alkalmas módon kifejezésre jusson. A társulat kész szakjuryjének meghallgatásával, a kivánt feltételeknek megfelelő terveket az e célból rendelkezésére álló alapból, megfelelő tiszteletdíjért megvásárolni, mely tiszteletdíj esetleg kölcsönös egyetértéssel lesz megállapítandó.

1903 április 30-án, délben lejár a Magyar Iparművészeti_Társulat következő pályázata: Terveztessék az ipari munkások jutalmazására szolgáló elismerő oklevél. A tervrajz teljesen kidolgozott és befejezett legyen s rajta a magyar állam és az ipari munka jelképei fel legyenek tüntetve s hely hagyandó a körülményekhez képest módosítható szöveg számára. A pályázaton csakis magyar honpolgár vehet részt. Pályázni lehet névaláírással vagy jeligés levéllel. A pályaműveket a «Magyar Iparművészeti Társulat» titkári hivatalába (Üllői-út 33—37.) kell beküldeni, ahol a közelebbi programm is megkapható. Pályadíj 300 korona.

1903 május 31-én lejár az Erzsébet-emlékmű pályázata. (Bővebbet 1. Művészet I. évf. 232-ik old.)

1903 szeptember 15-én lejár a világposta-egyesület alapításának emlékére Bernben emelendő emlékmű nemzetközi pályázata. A művet szabadon és tetszés szerint alakíthatja a pályázó, kivántatik azonban, hogy világosan emlékeztessen a világposta-egylet alapítására és a térhez alkalmazkodjék. A művet esetleg díszkúttal is egybe lehet formálni. Az anyagot szabadon választhatja a művész. Beküldendő : 1. Az emlékmű modellje a természetes nagyság $^1/_{10}$-ében. 2. Az ajánlott anyag leirása. 3. Az emlékmű fekrajza, annak a helynek pontos megjelölésével, a hová azt a pályázó állítani szándékozik. Lépték : 1 : 200. 4. A mű perspektivikus képe. 5. Kötelező költségvetés. A pályaművek Bernbe, a szövetségtanács palotájába küldendők 1903 szeptember 1-eje és 15-ike közt. E határidőn túl érkező művek figyelembe nem vétetnek. A pályázat titkos, a művek jeligével látandók el. Mellékelendő a szerző nevét rejtő zárt boríték, a mely a jeligével van ellátva. Egy másik, szintén zárt, jeligével s ezenkívül e szóval : «Devis» ellátott boríték a kötelező költségvetést tartalmazza. Minden küldemény a következő felírással látandó el : «Concours pour le monument de l'Union postale universelle». A kivitel a művészi tiszteletdíjjal együtt legfeljebb 170,000 frankba kerülhet. Ebbe az összegbe nincs beleszámítva a kész műnek Bernbe való szállítása, a vámdíj és a terep szintjéig terjedő alapfalazásnak költsége ; mindezt a szövetségtanács viseli. Hasonlóképen a szövetségtanács viseli a pályaművek modelljeinek Bernbe való szállítása költségeit. Külföldi pályázók költségkimélés céljából a szükséges szállítási iratokkal lássák el magukat. A szövetségtanács nem szavatol a modellt szállításközben érhető balesetekért. A csomagolási és biztosítási költség a pályázót terheli. A zsüri tagjai : Hake, titkos posta-főtanácsos (Berlin), Hellmer Edmund szobrásztanár (Bécs), gróf de Lalaing festő és szobrász (Brüsszel), Meldahl F. a képzőművészeti akadémia igazgatóhelyettese (Koppenhága), Velada Urioste építész (Madrid), Bartholomé A. szobrász (Páris), Armstead H. H. a képzőművészeti akadémia tagja (London), Stróbl Alajos szobrásztanár (Budapest), Ximenes Ettore szobrásztanár (Róma), Bluntschli F. művészeti tanácselnök (Zürich), Ruffy Eugen a nemzetközi világpostahivatal igazgatója (Bern). A zsüri 15,000 frankkal rendelkezik díjazás céljaira. A pályadíjak számát és nagyságát a zsüri határozza el s a szövetségtanács azt a művészt bízza meg a kivitellel, a kit erre a zsüri ajánl. Sikertelenség esetén esetleg szükebb pályázat lesz. A pályaművek egy hónapig ki lesznek állítva Bernben. A díjazott művek a világposta-egyesület tulajdonába mennek át. Bővebb felvilágosítással s a szükséges térrajzokkal az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat titkári hivatala (Budapest, Városliget, új Műcsarnok) szolgál.

Felelős szerkesztő : LYKA KÁROLY

Kiadótulajdonos : SINGER és WOLFNER
Budapest, Andrássy-út 10

Hornyánszky Viktor cs. és kir. udvari könyvnyomdája.

LEGYEZŐ
GIACOMO FAVRETTO VIZFESTMÉNYE
GLÜCK FRIGYES GYŰJTEMÉNYÉBŐL

FAVRETTO

Venezia, a sajátos, egymagában álló város, a XIX. század első felének festői közül keveset lelkesített arra, hogy maga körül széttekintsen s a körülötte látható, csodálatosnál csodálatosabb dolgokat deszkájára vagy vásznára átvarázsolja. És ha valaki mégis ilyen munkára vállalkozott: azt annyi szentimentalizmussal csinálta, hogy csak unalmat keltett minden jobb ízlésű emberben. Venezia holdas éjjelei és szerenádái, a képes ábrázolásokban színpadi jelenetek voltak, halvány és kendőzött másai a valónak. A mit Hugó Viktor mondat Nadirral: „J'ai tant cherché le beau que j'ai trouvé le laid", elmondhatta magáról a mindent idealizálni akaró veneziai festőművészet. Az örökké vasárnapi díszben pompázó gondolások és popolánák keresetten kecses mozdulataikkal unalmasakká, közönyösekké váltak s legfölebb arra az idegenre hatottak, a ki csak hire után ismerte a szép Veneziát.

Végre aztán magok a képírók is belátták, hogy ezek a művészeti, de éppen nem művészies hazugságok csak arra szolgálnak, hogy a közönség ízlését megrontsák s Venezia egész művészetét rossz világításba állítsák. Festeni kezdték a csodás várost olyannak, a minőnek a természetben látták, a maga szépítésre nem szoruló valóságában. A sötét, misztikus csatornákat, az elárusítók zajától visszhangzó callékat, a szinek változatos skálájával pompázó gyümölcs-piacokat, a napsugarakban fürdő lagunákat képírók lepték el, kik végtelen gyönyörűségüket találták abban, hogy végre a szabadba jutottak s nagy buzgalommal igyekeztek ellesni a szinek titkait, a sugárkévék szétömlésének következményeit.

Vállalkozásukat azonban nem mindjárt követte a várt siker. A közönség és kritika ízlése ekkor már annyira meg volt mételyezve, hogy a természetet a maga valóságában visszatükröztető képek megdöbbenést, sőt nem egyszer visszatetszést keltettek. Molmenti följegyezte, hogy F. Zandomeneghi a szépművészeti akadémia tárlatába, hol addig csak választékos ízlésű, művelt közönség számára készített képek voltak láthatók, egy festményt küldött, mely piszkos zug közelében ácsorgó utcaseprőt ábrázolt. Ez a festmény, noha nem volt rajta semmi illemsértő, valóságos botrányt idézett elő. A kiállítás rendezői felháborodtak s a különben jól festett képet visszautasították. Zandomeneghi szerényen félrevonult s a következő évben az utcaseprő helyett rongyos és szurtus facchinókat festett, kik valamely kapu-

A SZENT CSALÁD
FAVRETTO ELSŐ KOMPOZICIÓJA
SZANA TAMÁS GYŰJTEMÉNYÉBEN

aljában lebzselnek. A kiállítás termei ezúttal már megnyiltak a festő előtt; de a közönség úgy vélekedett, hogy a rút és szennyes alakokat ábrázoló festmény valóságos merénylet a jóízlés ellen. A képen csak kevés néző előtt tünt föl a mélyen megindító, búskomoly hangulat, melyet a nyomor látása idéz elő s csak kevesen vették észre azt is, hogy a művész egyszerű eszközökkel igyekezett elérni nagy hatásokat.

A festők azonban ekkor már érezték, tudták, hogy az igazat, a természetet kell tanulmányozniok apró részleteiben, minden alakjában. Erre intette őket saját tapasztalásuk s ezenkívül az a példaadás, melyet a Veneziában tartózkodó idegenektől kaptak. Azt hiszem, nem leszek igazságtalan az újabb olasz művészekkel szemben, ha minden habozás nélkül kimondom, hogy a lagunák városában a modern művészeti irány meghonosodására első sorban a bécsi születésű Lodovico Passini, azután a hollandiai Van Haanen voltak nagy hatással. Ezek az idegen festők tiszta, elfogulatlan szemmel nézték a maga nemében pá-

ratlan várost; omladozó épületeiben fölfedezték szomorúságának költészetét; beleszerelmesedtek eleven, ötletes, a sors minden csapását megadással viselő lakosságába s a mit láttak, azt a maga valóságában, de a költészet fényétől megvilágítva igyekeztek visszatükröztetni az élet melegségétől sugárzó képeiken. Ők nem a külsőségeket, hanem a dolgok lelkét festették, a maga őszinte és poétikus megnyilatkozásában. Művészi meghatottsággal szemlélték a vakolatlan, omladozó falak vörös tégláinak meleg tónusait; fölkutatták az elhagyatott, sötét sikátorokat, az árnyékkal és titokzatossággal teljes sottoporticókat, az apró tereket, a hol vidám csevegés közt borzas hajú és tüzes szemű popolanák fűzik cérnaszálra a különböző szinű gyöngyöket; inspirációt kerestek a halárus, a foltozó varga egyszerű viskójában; megfigyelték a nép fiainak ruganyos mozdulatait, az arcok különböző kifejezéseit s a szinek és a világosság csodálatos harmóniáját tudták elönteni nagy igazsággal és egyszerűséggel készített műveiken. A modern Veneziát ez a két idegen mutatta be először a maga igaz arculatával, meghamisítatlan lokális szinezetével, a minőnek mi mindnyájan látjuk, kik csodás műemlékei közé évenként elzarándokolunk, hogy a mindennapi élet szürke és unalmas prózájából menekülve, a zavartalan nyugalom, az összhang és a szép élvezésének áldásaiban részesülhessünk.

Van Haanen és Passini munkája valóságos fölfedezés volt. Fölfedezése egy gazdag erű kincsbányának, melyet igazi tulajdonosai sokáig meg nem becsültek és ki nem aknáztak. Példaadásuk után nagyobb vagy kisebb szerencsével mind többen és többen buzgólkodtak a kutatás munkájában; de az a szerencsefia, ki előtt a bánya később kincseit teljes gazdagságában és változatosságában föltárta, mégis egy veneziai szegény asztalosmester fia — Giacomo Favretto volt.

Az ő halhatatlan nevéhez fűződik a dicsőség, hogy szülővárosát visszaadta a művészetnek. A csak imént lefolyt században ő az a mester, ki a festőművészetben Veneziát a lángész legtöbb fényével és igazságával képviseli.

II

Giacomo Favretto, mint sok más kiváló szellem, alacsony sorsban született. Atyja, Domenico, szegény asztalosmester volt, ki még az olasz földön minden tekintélyesebb iparosnak megadott artista-elnevezést sem használta, mert nagyon szerény mértékben űzte foglalkozását, idejét csaknem kizárólag ócska bútordarabok (és pedig nem is elsőrendűek) tatarozásának szentelve. A kis Giacomo születése, 1849 augusztus 11-dikén, azzal kecsegtette a derék embert, hogy a fiú öregebb éveire segítsége lesz mesterségében. És csakugyan, alig kezdett serdülni a gyermek, már gyalut és fűrészt nyomott a kezébe, hogy erejéhez képest támogassa a nagyon is szűkes viszonyok között élő családot. A fiú azonban nagyon vézna, nagyon gyönge volt az erősebb testi munkára. Az atyja féltette, megszánta s csakhamar egy papirkereskedőhöz adta, hol szabad perceiben ollójával embereket és állatokat vagdalt fekete papirosból. Egy ószeres: Vincenzo Favenza meglátta ezeket az alakokat, tehetséget fedezett föl készítőjükben, s addig fáradozott, míg néhány veneziai műbarát, Giovanelli, Papadopoli, Mocenigo s az ismert kiadó: Ferdinando Ongania támogatásával kieszközölte, hogy a kis Favretto a művészeti akadémiába léphetett.

Giacomo ekkor tizenhat éves, eleven eszű, de teljesen tanulatlan fiú volt. Ismerősei, művésztársai mondják, hogy nálánál szorgalmasabb növendéke nem volt az akadémiának. Grigoletti és az öreg Molmenti vezetése alatt már 1870-ben az első díjat nyerte el a meztelen test rajzolásában. Ugyanekkor történeti föladványok megoldásáért akadémiai dicséretet aratott.

Ebből a korszakból egy igen érdekes ceruzarajzát őrzöm, művészbarátom: Vittorio Bressanin szivességéből. A kompozició a Szent Családot ábrázolja. Mária két kezével támogatja a járni tanuló Jézus-gyereket s előttük, szemeit a kisdeden áhitattal legeltetve, József térdepel. A rajz hihetőleg magánszorgalmaskodás terméke, mert Mária alakjához mintául nővérét, a Józseféhez atyját használta, kik később is gyakran szerepelnek képein. Érde-

AZ EGER
GIACOMO FAVRETTO FESTMÉNYE
A BRERA TULAJDONA MILANÓBAN

VÁSÁR A SAN PALO-PIACON
GIACOMO FAVRETTO FESTMÉNYE
AZ OLASZ KIRÁLYI CSALÁD KÉPTÁRÁBAN

kes tünemény, hogy mindjárt az első korszakban az életből és pedig közvetlen környezetéből veszi mintáit. Megrajzolja a helyzetet, a mint azt maga előtt látja, a szabályos kompozició vonalainak kínos keresése nélkül, nem stilizálva, nem idealizálva az arcokat. A szabad óráiban készített rajzok szerzik meg számára Antonio Zanetti gróf ismeretségét, ki tanácscsal és pénzzel segíti, midőn a szegény asztaloscsalád ajtaján a nyomor is bekopogtat. Az ő házában, különösen a téli estéken, szeretettel mereng Paolo, Tintoretto, Tiepolo, Rosalba festményein, másolja Rembrandt, Tiepolo rézkarcait, Longhi és Guardi festményeit, sőt ceruzával, tollal és vízfestékkel a család tagjainak arcképeit is elkészíti. Ugyanekkor néhány liráért lefest másokat is, hogy szülőinek sanyarú helyzetén segíthessen. Szegényebb sorsú veneziai családoknál ma is láthatunk szabatosan rajzolt, de száraz és hideg szinezésű arcképeket, melyek Favretto iskolázásának idejéből származnak, köztük a Bacino di San Marcot környező házak egyikében egy mosolygó arcú, ragyogó szemű meztelen gyermeket, ki évek mulva, fiatalsága virágában, az afrikai hadjáratnak lett áldozatává.

Akadémiai tanulmányainak első, nyilvánosság elé is került gyümölcse egy elkínzott alak: Juno volt, melyből még prófétai lélekkel is nehéz lett volna megjövendőlni a későbbi idők Favrettó-ját. A rideg, kifejezésnélküli kompozición az iskola nyügei még erősen szorongatják a fiatal művész tehetségét. Szerencséjére a viszonyok csakhamar arra kényszerítik, hogy az iskolát elhagyja s csekély tudásával a család támogatására siessen. Kisebb igényű műbarátoknak sok arcképet fest, de készít önálló képeket is. Érdeklődése szabad kompozicióiban ekkor még az iskolai élet mozzanataihoz tapad. A veneziai akadémia közös dolgozó-termét három változatban is megfesti, s ezek egyike az „Anatomiai lecke“ (1873), melyben a művészek sok finomságot találnak, a milanói akadémia képtárába kerül.

Favretto ezen a festményen is jól, de egy kissé még szárazon látja a természetet s mert nagyon is szabatosan másol, festési modora itt-ott kemény és nehézkes.

Ugyanebből az évből van egy másik képe is. Utazásból hazatérő öreg urat festett, a mint az asztal mellé telepedve, táskáját kinyitja s orrán szemüveggel, a hihetőleg ajándéknak szánt ékszerben gyönyörködik. Egy fiatal szolgálóleány vizet hoz az öreg úrnak és tágra meresztett szemmel bámulja a nagy gazdagságot. A képet nem láttam; de Boito, kiben okom van megbízni, úgy emlékezik róla, mint finom, szabatos, szellemes és könynyed munkáról. Ez a dicséret már jelent valamit, mert a milanói kritikus még egy évvel később is (1874) arról panaszkodik, hogy a veneziai festők „keveset és rosszul látnak“.

Mindezek a képek csak a műértők szükebb körében találtak elismerésre. A fiatal művész első, igazi sikerét a milanói Brera kiállításán (1878) aratta az „Egér“-rel. Metszetek és fényképek után jól ismerhetjük ezt a kedves, humoros képet. A szegényesen bútorozott, lomos szobában egér garázdálkodik. Minden megjelenése zavart idéz elő. A szoba lakói — fiatal, szép leányok — öltönyeiket fölkapdosva a lócára menekülnek, s egy közülök félénk kézmozdulattal mutat az almáriomra, mely alatt ügyes taktikával keresett menhelyet a piciny jószág. Üldözni, a földön elhasalva, csak két kis fiú meri az egeret, míg a leányok meg vannak szeppenve s nagy kiváncsisággal várják a hajsza kimenetelét. Az életből mesteri érzékkel kimarkolt csoportozat pompásan tükrözi vissza a semmiért csinált sok hű-hó komikus voltát. Favretto ezen a művén még a történelmi kompoziciók által vezetett ízlés hatása alatt áll: szükségét érzi, hogy a modern életből vett képnek is meséje legyen. Az „Egér“-nek a közönségnél rendkívüli sikere volt. A kritika egy része azonban úgy találta, hogy a kép tárgya száraz, szinei szürkék és piszkosak. A téma köznapiassága — mondták — méltó társra talált a technika szegényes voltában. A kik azonban elfogulatlan, tiszta szemmel nézték az „Eger“-et, a veneziai festő-iskola új életre ébredésének bizonyságát találták benne. Örömmel láthatták, hogy van már veneziai festő, ki elfordul a klasszikus és romantikus tárgyaktól, melyek gondolatban, követelő voltuk dacára is, nagyon szegénye-

VÁZLAT
GIACOMO FAVRETTO RAJZA
SZANA TAMÁS GYŰJTEMÉNYÉBEN

sek voltak s lelkesítést a néptől kérve, átlép a komikum birodalmába, mely tág és termékeny, mint maga az élet. A jobb ízlésűek a fiatal Favrettóban remélték megtalálni azt a művészt, ki nyiltan ki meri mondani, hogy a művészetnek semmit sem szabad kiaknázatlanul hagyni Veneziából; hogy annak minden köve képtárgygyá lehet, mihelyt olyan festőre talál, a ki fölismeri a bennök rejtőző költészetet. És a technika? Nem kínos kisérletek után elsajátított festési modor volt az, hanem az igazi impressziónak szinekben és formákban való őszinte megnyilatkozása.

Az 1880-diki turini kiállításon Favretto a közönség általános érdeklődését, sőt csodálkozását vonta magára. Ezúttal már nem marad a zárt szobában, kilép a szabad természetbe, a csodás világosságú kék olasz ég alá. Itt érezi magát egészen elemében, itt mutatkozik be a maga sajátos művészi arculatával. És a veneziai ég szelid azurja alatt pezsgő élet minden kincsét fölfedezi művész fiának. Favretto most már mindent élesen és biztosan lát és sohasem kicsinyesen. A modern festők színpadi Veneziája helyett az igazi Veneziát festi a maga kendőzetlen szépségeivel.

A torinoi kiállításon két képe volt: a „Zöldségek és gyümölcsök“ és a „Metszetek és könyvek“. Milyen vidám, milyen beszédes képek! A természet derüs, mosolygó szinekben mutatja magát a derüs szellemnek. A rózsás arcok, a hullámos, szőke hajak az omladozó falak vörös alapjából, vagy a zöldséges- és gyümölcsös-boltok élénk szinei közül emelkednek ki. A művész érezi, hogy a környezetnek, a háttérnek uralkodó szerepe van. A veneziai popolánák, világos szinű öltönyeikkel a mi modern városainkban legalább is szokatlanok volnának, míg Veneziában ritka összhangzással olvadnak be a háttérbe, mely a nap sugárözönében maga is a legkülönbözőbb árnyalatait mutatja a vibráló, élénk szineknek.

Favretto mesteri ábrázolója volt ennek a bámulatos fény- és színpompának. Színakkordjaiban új és vonzó zene szólalt meg s ugyanekkor az igaznak olyan átérzése, hogy a közönség és a művészek egyaránt elálmélkodva álltak meg vásznai előtt. Általa visszanyerte régi jogait a szín, mely a lefolyt század első felében a festőművészet leggyöngébb eleme volt Veneziában.

A Torinóba küldött másik kép; a „Metszetek és könyvek“ szintén érdekes lap a modern Venezia életéből. Valamelyik kisebb piacon, ruhával leterített hosszú asztalra rakta ki könyveit az öreg ószeres. Kopott kötésű, régi nyomtatványuk ezek s meg vannak sárgulva és szakadozva a metszetek is, melyek szép sorjában egymás mellett a falon függnek. Az asztal egyik végénél, kendőjébe burkolva, öreg asszony ül, a másiknál, háttal a nézőnek, kopott kabátos öreg úr (talán a művész atyja?) telepedett le s valamely érdekesebb munka lapozásában van elmerülve. A kép közepén,

A KIS HALOTT
GIACOMO FAVRETTO FESTMÉNYE
SZANA TAMÁS GYŰJTEMÉNYÉBEN

A JEGYESEK TÁVOZÁSA
GIACOMO FAVRETTO FESTMÉNYE
I. S. FORBES GYŰJTEMÉNYÉBEN LONDONBAN

egy fiatal leány s előtte két pap fekete alakja köti le figyelmünket. Közönséges, gyakran látható jelenet; de a két sötét pont a háttér világos részeiből művészi módon emelkedik ki és szélesebb, erőteljesebb hátteret már képzelni is alig lehetne.

A torinói kiállítás esztendejében, 1880-ban, Milanóban is szép sikere volt Favrettónak. A Brera tárlatában a Principe Umberto-díjat nyerte el „Vandalizmus"-ával, melyet ugyanakkor a milanói szépművészeti akadémia meg is vásárolt. A művész véletlenül barbár jelenetnek volt szemtanúja Buranóban. Szurtos, homályos helyiségben ült a csipkét készítő fiatal nő, míg mellette a kontár festő Tiepolo egyik nagy vásznának kijavításával bibelődött. Szegény régiek! Sóhajtott föl Favretto, aztán a képnek még épen maradt részét, az angyalok csoportját, megvásárolta s haza vitte magával Veneziába. A Buranóban látott jelenettől azonban nem tudott megszabadulni s nemsokára megszületett sokat magasztalt képe: a „Vandalizmus". A kompozició szerfölött egyszerű; de Tiepolo nagyszabasú festménye s előtte a kiéhezett arcú, kontár festő, ki talán a tulajdonos bölcs utasításai szerint javítja a mestert: önkénytelenül is a komikum érzését keltik föl minden nézőben.

Vidám hatású volt legközelebbi képe, az „El difeto xe nel manego" is (1881), mely öreg esernyőjavítót ábrázol. Nagy szakértelemmel vizsgálja a javítás végett átvett ócska esernyőt, míg az előtte álló fiatal leányok hamiskás mosolylyal kisérik fontoskodását.

Az 1883-diki római kiállításon Favretto négy festménynyel szerepel s ezek mindegyike más oldalról mutatja be szeretetreméltó tehetségét. A „Velencei calle esős napon" hideg, borus hangulat megnyilatkozása; „San Polo piaca" ezzel ellentétben a vidám és zajos veneziai külvárosok élethű képe, s talán a legnaposabb festménye Favrettonak; a „Kis halott", a mester egyetlen szomorú tárgyú munkája, a szegény család tragikumát festi mélyen megható közvetlenséggel, míg az „Egyedül!"-ben már az elmult időkbe tekint vissza, s első darabját adja annak a fényes ciklusnak, melyben Goldoni alakjai kelnek új életre előttünk.

Favrettónál jobban kevés művész ismerte és szerette a XVIII-ik századot. A mint Guardi és Longhi festményei a szabadosan vidám korszak embereit és erkölcseit szemei elé varázsolták s Goldoni vígjátékaival, Burati gyakran frivol de mindig kecses verseivel megismerkedett, álmaiban csak csipkekendőt viselő, előkelően könnyelmű Watteau-hölgyeket, spádéval, hajporos parókával, szines kabáttal és jól gondozott lábikrákkal büszkélkedő uracsokat látott. Mint Párisban a Goncourt-testvérek, ő is csak akkor érezte magát boldognak, ha a veneziai modern élet mindennapi szürkeségéből ezek társaságába menekülhetett. Nem könyvekből, hanem a kor reánk maradt emlékeiből tanulmányozta őket. Éveken át az amateur szenvedélyével és kitartásával kutatta a régiségkereskedők boltjait, a pusztulásnak indult paloták lomtárait, hogy magának beszédes környezetet teremtsen azokból az emlékekből, melyek e poetikus korszak szellemességét s könnyed életfelfogását hirdették. Műterme ekképen valóságos múzeumává lett a régi bútoroknak, kacér formájú aranyos tükröknek, selyemmel hímzett férfi és női öltönyöknek, keztyűknek, legyezőknek, szines harisnyáknak csattos cipőknek. A falakon perzsa szőnyegek, gobelinek; a szépfaragású polcokon bronztárgyak, régi majolikák s a szivárvány szineiben játszó muranói üvegek; az állványokon olasz mesterek eredeti képei és drága szines metszetei; az egyik sarokban különös formájú hangszerek, a másikban hatalmas antik óra, melynek gépezete valamely kisebb faluban az összes lakosság számára szolgálatot tehetett volna. Az egész környezet a leviharzott, régi jó időkre emlékeztetett. Favretto előtt minden apró tárgynak, szövetdarabnak és rongynak megmérhetetlen becse volt, mert ezekből a lomokból az elmult világ hangjai szólottak hozzá. Később Tiepolo vidám, ragyogó szineit, szabad komponálási modorát, merész rövidítéseit kezdte tanulmányozni. Szellemében a Villa Valmarana képeinek gyűjteményéhez Ongania megbizásából címlapot készített s közönséges veneziai vászonlegyezőket népesített be rózsákat hintő Flórával, virágfüzéreket tépdeső kövér amorettekkel, melyek alá odajegyezhette volna a nevét maga Giambattista

Tiepolo is. Két ilyen legyezője van gyűjteményemben; mind a kettő fényes bizonysága szelleme nagy befogadó képességének és bámulatos rugékonyságának.

Favretto annyira bele tudta élni magát a XVIII-dik század szellemébe, hogy ízlésének, divatának, szokásainak és erkölcseinek ábrázolása neki legkisebb fejtörést sem okozott. Mielőtt azonban festő-állványa elé telepedett volna, szükségét érezte annak, hogy szemeit a bronzok patinájával, a muranói üvegek szivárványfényével, a régi szőnyegek, gobelinek összhangzatos szinfoltjaival, a hímzésekben gazdag selymek ragyogásával megittasítsa. És csak ha már szive, lelke csordultig megtelt a mult idők emlékeivel, jött meg nála a festés szükségének érzete, a munka gyönge láza. Ezért aztán a XVIII. század emberei: a kacér hölgyek és piperkőc urak nem halvány kisértetekképen jelennek meg nála, hanem saját életüket élik vásznain, s azt a benyomást teszik ránk, mintha egy százados útból tértek volna vissza kedves Veneziájukba, hogy megszokott napi sétáikat, az udvarlást és emberszólást tovább folytassák.

Az „Egyedül!" csakugyan mindenkit elragad nagy közvetlenségével s az előadás ritka bájával. Fehérre festett, vékony aranycirádákkal diszített rokoko-teremben, a pamlagon szorosan egymáshoz simulva, ül a fiatal szerelmes pár. Fejük fölött Tiepolo egyik festménye, mely azonban csak elmosódva, körvonalaiban látható. Az egész környezet vidámságot lehel s hallani véljük a szerelmes szavak édes suttogását. Ezen a kompozición minden arra szolgál, hogy a nézőt a helyzetnek megfelelő hangulatba ringassa. A képen alig van egyéb fekete és fehér színnél: ezek azonban gazdag árnyalataikban csodásan emelik a jelenet intim hatását.

A római kritika, mely Favrettóban csak a veneziai vidám népies jelenetek ábrázolóját kereste, nem érezte meg sem a „Kis halott" mély érzelmességét, sem az „Egyedül!" előkelő finomságait. Azt találta, hogy a művész beleszerelmesedett a néválàírásába, stílusa pedig elpuhult, elnőiesedett. Azt nem vették észre, hogy látóköre kiszélesedett, az igaznak szeretetében erősbödött, s hogy fotografiai hűség helyett az alakok és dolgok lelkének mutatásával kiván hatni.

A következő év (1884) Torinóban újra meglepetéseket hozott a nézőknek. „Zanze"* jellemzetes alakja mellett ott láthattuk a „Fürdő után"-t, a meztelen női test pompás tanulmányát, melyben pezsgő élet lüktetett, s ott volt „Zsuzsánna és a két öreg" is, melynek újabb átdolgozása egyik büszkesége a Magyar Nemzeti Múzeum modern képgyűjteményének. „Zsuzsánna" úgy hat ránk, mint Gallina valamelyik vígjátékának pajzán jelenete. Két öreg udvarol a munkája mellett ülő szép szőke veneziai leánynak. Az egyik az asztalra hajolva gyöngéden a kezét szorongatja, a másik kényelmesen a divánra helyezkedik melléje s már nagyobb merészségekre gondol. Zsuzsánnát ez a leereszkedés hidegen hagyja; szemét félig lesüti, s úgy látszik, hogy nem akarja megérteni a mézes-mázos szavakat. Favretto ritka jó érzékkel válaszotta ki a tipusokat s elhelyezésükben mesteri módon tudta jellemezni a helyzetet.

Ugyanekkor a mult század utcai életének tanulmányozását is folytatta, két napfényes képen. Az egyik a Porta della Carta előtt, a másik a ponte della Paglia lépcsőin mutatja be Venezia előkelő urait, a mint egymást kimért bókkal üdvözlik vagy bizalmas társalgásba merülnek. Mind a két képről a régi társadalom vidámsága, felületessége és ledérsége szól hozzánk. Ennyi igazsággal csak Longhi jellemezte századának elegáns és ledér alakjait.

Favretto fürkésző szeme ritka érzékkel tudta fölfedezni azokat a lokális eredetiségeket, melyek a mai, mindent nivelláló művelődésben elhalványodnak vagy teljesen kivesznek. A gondola és a gondolások szintén neki köszönhetik, hogy Venezia művészetében újra elfoglalhatták az őket megillető helyet. Emilio Castelár csak úszó koporsókat lát a gondolákban s a barcaiuolók kiáltásait ismétlődő jajveszékelésekhez hasonlítja, melyek a gyász, a pusztulás eszméit keltik fel az idegenben. Szerinte a gondola Venezia életében a legszükségesebb, de egyúttal a leghallgatagabb, a

* Angela rövidítése.

A SÉTA
GIACOMO FAVRETTO FESTMÉNYE
A MODERN NEMZETI KÉPTÁRBAN RÓMÁBAN

A MOSTANI OLASZ SÉTA
GIACOMO FAVRETTO FESTMÉNYE
AZ OLASZ KIRÁLYI CSALÁD KÉPTÁRÁBAN

leggyászosabb tárgy. A művészek, különösen az idegenből Veneziába került képírók, ezzel ellentétben úgy a gondolát, mint a barcaiuolót az elbeszélések és költemények leírása után mintázzák és alakítják át. Így lesz a luná-val és laguná-val rímelő gondoletta bruna festményeiken konvencionális, unalmas tárgygyá, maga a gondolás pedig kinyalt, piperkőc színpadi alakká. A gondola Favrettónál az, a mi az életben — Venezia járműve. A művész úgy a „Jegyesek érkezésé"-ben (1879), mint később a „Jegyesek elindulásá"-ban (1884) polgárjogot szerzett a naptól megvilágított s vonalaiban nagyon is festői, karcsú gondolának. Maga a gondolás a poppán, elégett arcú, rosszul öltözött veneziai, a minők a barcaiuolók csaknem kivétel nélkül. Ebben a két festményben, majd később a „Traghetto"-ban, utolsó műveinek egyikében, jobban megnyilatkozik Venezia költészete, mint a poeták verseiben vagy azokon az idegenek számára készített képeken, melyek virágfüzérekkel és szines lámpákkal diszítve mutatják be a fehér ruhát, szines övszalagot viselő, nyalka legények által kormányzott gondolát. Favretto szegény ember módjára ruházkodó olasz parasztjai, mosdatlanságuk dacára is érdekesek, míg E. Blaas és társai fehér arcú és gondosan kipödrött bajuszú legénykéi csak arra valók, hogy a mézeshetet élő parvenük ízlésének hizelegjenek.

Így lesz Favretto művészete mind szélesebbé és mélyebbé. Így szaporodnak alakjai, tárgyai; így nyer az élet igazsága mind határozottabb és szinesebb kifejezést fiatalságtól sugárzó műveiben. Az idegenek kik nem eltelt, kifáradt szemmel s a megszokottság közönyével nézik a csodaszép Veneziát, páratlan gyönyört találnak alkotásaiban s úgy tekintik őt, mint szülővárosának egyetlen igaz, festői tolmácsát. Az olasz kritika azonban még mindig talál kifogásolni valót műveiben, s majd a rajz fogyatékosságát, majd a formák puhaságát, majd a kompozició vonalainak nem éppen szerencsés megválasztását emlegeti. De elérkezik végre az 1887-diki országos művészeti kiállítás, nagy idők óta a szépművészetek első nyilvános versenye a lagunák városában. Olaszország művészeti központjai legjobb erőiket indítják útnak a küzdőtérre, a giardino pubblico újonnan épített palotájában tágas termek telnek meg elsőrangú alkotásokkal s ebben a nagy versenyben ismét csak Favretto emelkedik ki tehetségének frisseségével, ábrázolásának ritka őszinteségével.

Három képet: „Traghetto", „Liston" és „Rialto" küldött a kiállításra s ez a három mű a kritika általános elismerését szerezte meg számára. Ezúttal még ellenfelei is letették fegyverüket, elismerve, hogy a jobbnak és jobbnak kutatásában bámulatos energiával fáradozik. A „Rialto"-t nem sorozom Favretto elsőrendű alkotásai közé. A kép egyik-másik alakjában nincs kellő szilárdság: szinei itt-ott kiabálnak és zavarják a kompozició összhangját és nyugalmát. A másik két kép azonban minden tekintetben elsőrangú alkotás. Favretto bámulatos érzéke a szín és világítás iránt talán sohasem nyilatkozik meg annyi erővel, mint a „Traghetto"-ban. Itt megtaláljuk Venezia vizének minden poezisét, a gondolának és a barcaiuolónak egész életét. A mester nagy vízfelületet mutat be s ennek a felületnek csodás zománca, csaknem hihetetlen átlátszósága van. Még bámulatosabb a víz fölött vibráló levegő fénye, melynek megfestése Lionardótól kezdve le napjainkig nem egy nagy képírónak volt nagy öröme és kínos gyötrelme. Favretto bámulatos könnyűséggel győzi le a nehézségeket. Az előttünk elterülő panoráma nem festmény többé, hanem maga az élet. A gondolások, kiket részint az elindulás, részint a megérkezés pillanatában ábrázol, a mint hosszú evezőiket a vízbe merítik, vagy járműveikben gubbaszkodnak, megszólalásig igaz részletei a modern Veneziáról emlékünkben élő képnek. Hallani véljük a bárkából fölhangzó dallamfoszlányokat, a part és sottoportico közönségére tett csipős megjegyzéseket. Favretto megmutatta, hogy a legegyszerűbb tárgyakat is érdekessé lehet tenni az előadás művészetével.

A „Liston" talán még a „Traghetto"-nál is csodálatosabb. Ez a kép a mult század előkelő világának szokásaiba és erkölcseibe enged bepillantanunk. Fontoskodó öreg urak, elegans nagyvilági hölgyek, tricot-ban, hímzett kabátban, oldalukon divatos karddal feszelgő

dandyk végzik a Sansovino hires loggettája előtt napi sétájukat. Egy részük földre szegzett szemekkel halad előre; a szárazföldi sarkantyús hazafi az új prokuráciák alá akar befordulni, míg mások apró csoportokat képeznek, hogy a napi eseményeket megbeszéljék, a távollevőket szidják, szapulják vagy egymásnak — a kor divatához képest — bókokat mondjanak. A XVIII. század egész társadalma előttünk áll; a Watteau-hölgyek és spádét, fehér parókát viselő uracsok korszaka ez, melynek családi életében nagy szerepet játszik a cicisbeo. Valami kábító illat, a lágyan csengő hangok, ezüstös nevetések édes zűrzavara árad felénk a képről. Favretto teljesen beleélte magát a XVIII. század szellemébe; s a „Liston"-t látva mi is átéljük azokat az időket, midőn a környezet vidámsága és élvezetvágya új életet adott a művészeteknek. A vidám, szerelmi vágyakkal teljes korszak ábrázolására mintegy rátermett a Favretto szinekben duskáló, napfényben úszó művészete. Tárgy és előadási mód ritkán egyesülnek annyi szerencsével, mint a „Liston"-on, ezen a csodás alkotáson, mely beszédesebb és meggyőzőbb, mint a kornak bármely emlékirata vagy krónikája.

Műértők és laikusok büszkeséggel vegyes elragadtatással zarándokoltak a Favretto vásznai elé, míg egy júniusi nap délelőttjén váratlanul gyászfátyollal bevont koszorúkat találtak a fiatal mester élettől és erőtől sugárzó festményei előtt. Favrettót, ki pár év előtt még egyik szemének elvesztésekor hősies bátorsággal állta ki a nehéz műtétet, korai sírba sodorta egy eleinte jelentéktelennek tartott betegség. Midőn a boldogság teljes fényében mosolygott reá s oly módban élt, hogy magának és családjának minden kényelmet megszerezhetett, akkor kellett megválnia az élettől, melyet méltán szeretett; szülőitől, kik támaszukat birták benne s barátaitól, kiknek egyszerre testvérük és mesterük volt.

Mikor ama végzetteljes júniusi reggelen váratlan halálának híre a kissé távoleső sancassianói negyedből a város mozgalmasabb pontjaira megérkezett, senki sem akart hitelt adni a Hiób-posta jelentésének. Olyan szokatlanul, olyan hihetetlenül hangzott, hogy Giacamo Favretto — nincs többé. Hát lehetséges meghalni, mikor a tehetség egész erejében tündököl, mikor a szívben és az agyban oly élénk vágya él az alkotásnak? Nem kegyetlenség-e a sorstól, hogy valakit ma összetiporjon, midőn tegnap még annyi szeretettel mosolygott reá?

Nem. Favretto váratlan halála az isteni Gondviselés munkája volt, mert a fiatal mesterre a halálnál is súlyosabb csapás várakozott. Az, hogy a szemevilágát teljesen elveszíti; hogy eljön az idő és talán nemsokára, midőn nem láthatja többé szülővárosának kék egét, titokzatos vizi sikátorait, omladozó márványpalotáit, nem láthat semmit abból a színpompából és ragyogásból, mely szivének örökös vágya, hírnevének, dicsőségének egyik forrrása volt. Az ég nagy kegye, hogy meg nem érhette ezt a kétségbeejtően szomorú napot.

Műtermében befejezetlenül maradt egy egész sor sokatigérő kompozició: „Az alvó szolga", a „Vígjátékát fölolvasó Goldoni" s befejezetlenül maradt a „Mai séta" is, mely méltó társául készült a „Liston"-nak. Favretto ebben a két képben akarta bemutatni a régi és modern veneziai társadalom kétféle arculatát. A „Mai sétá"-n csak egy-két alakot tudott befejezni; a többi sebtiben van oda dobva s mintegy fátyolon keresztül látható.

Veneziát művész-fiának halála gyászba borította. A különben mindig vidám város lakosai az egyszerű asztalos-család veszteségében az olasz művészet, a haza veszteségét látták s mindent megtettek, hogy az utolsó bucsú méltó kifejezése legyen a nagy csapás fölött érzett igaz fájdalomnak.

Mindenki ismeri a XIII. században épült S. Maria Gloriosa dei Frari-egyházat, a régi veneziaiak hires temetkezési helyét. A nagy pestis idején, 1576-ban itt adták meg Tizianonak az utolsó tisztességet, jóllehet a köztársaság szigorú rendeletet tett közzé, hogy a szörnyű járvány szomorú napjaiban a templomban vagy a templomból eltemetni senkit sem szabad. Háromszáz év után Favretto koporsóját is oda vitték, mert Venezia érezte, hogy hálával tartozik annak a fiának, ki műveiben az olasz művészetet új életre keltette.

VÁZLAT
GIACOMO FAVRETTO RAJZA
SZANA TAMÁS GYŰJTEMÉNYÉBEN

III

Ritka tünemény, hogy valakiben az ember és művész olyan teljes összhangban olvadjon össze, mint a hogy összeolvadt Giacomo Favrettóban. Az ő egyszerű, őszinte, becsületes és vidám lénye bámulatos módon tükröződik vissza az igazság mélyéig hatoló s a szinek csodás összhangját mutató festményeiben s én a ki szerencsés voltam barátságával dicsekedhetni, nem tudom: a derék embert becsüljem-e többre benne, vagy a művészt, ki alkotásaival annyi lelki gyönyörűséget szerzett?

Favretto életéből a régi veneziai nép őszintesége és becsületessége sugárzik felém. Alacsony sorsban születik, zsenge ifjúságát küzdelmek, nélkülözések közt éli át; de a csüggedést nem ismeri, fiatal embernél szokatlan kitartással tör mindig magasabbra s a mikor fáradozásainak gazdag gyümölcsét látja, a világgal kiengesztelődve, egész teljességében élvezi mindazt, a mit az élet neki földi javakban és kitüntetésekben ad.

És nagy sikerei nem teszik elbizakodottá, sem tehetségének kizsákmányolására nem csábítják. Midőn a közönség egyhangú kritikája a veneziai festő-iskola fejévé emeli s társai a hódolat bizonyos nemével közelednek feléje: fennsőbbségét egy pillanatra sem érezteti, sőt szerényebb, mint valaha volt, mert tudja, hogy a művészetben eleget tudni sohasem lehet. Szivének azok az összeköttetések a legkedvesebbek, melyeket még fiatalságának sanyarú napjaiban szerzett s ha régi barátai közül közeledik feléje valaki, azt tanácscsal, ha kell, pénzzel támogatja, de hogy hozzá leereszkedett, sohasem érezteti.

Szerette és szive jó sugallatából támogatta pályatársait. Nem mehettem Veneziába, hogy valamelyik tehetségesebb fiatal képíróra föl ne hívta volna az érdeklődésemet s nem hagyott addig nyugtot, míg azt a képírót, társaságában, föl nem kerestem. Így vitt el Fragiacomohoz, Laurentihez és Milesihez, kit nagyon szeretett. És ha levelet írt (pedig gyakran írt!), mindig megemlékezett közös barátainkról, elmondva, hogy egyiknek-másiknak újabban minő sikerei voltak. Az irigység sohasem bántotta; örökké vidám, kedélyes volt s ha a hangulat művésztársai közt néha izgatottá vált, rendesen az ő szava és jelenléte csillapította le a háborgásra hajló kedélyeket. Társai olykor tréfálkoztak vele, de elsőbbségét azért mindig bevallották, mert ismerték nagy tehetségét s végtelen jóságát, mely minden szavából, egész életének minden tettéből elősugárzott.

TRAGHETTO
GIACOMO FAVRETTO FESTMÉNYE
AZ OLASZ KIRÁLYI CSALÁD KÉPTÁRÁBAN

Volt a nyolcvanas években Veneziának egy szerényebb tehetségű, de nagy szorgalmú genrefestője, ki nemcsak az olasz, hanem a külföldi kiállításokat is elárasztotta az olasz népéletet ábrázoló édeskés festményekkel. Ennek a képírónak nagyon fájdalmas perceket szerzett, ha művei a kiállításokból visszavándoroltak. Elcsüggedésében már-már arra az elhatározásra jutott, hogy bucsút mond a festőművészetnek. Favretto, ki iskolatársa volt, megszánta szegényt s egy napon ezekkel a szavakkal fordult felém:

— F. barátunk közelébb önöknél is szerencsét próbál. Kisebb képet küld s az igényei szerények lesznek. Ajánlja, kérem, valakinek s ha más vevőt nem talál, vásárolja meg a képét — számomra.

A festmény pár hóval később csakugyan lejött Budapestre s meg is vette egyik ismerősöm, ki elajándékozás céljából valami olcsóbb műtárgyat keresett. A jó Favretto jobban örült ennek a vásárnak, mint talán maga az eladó piktor.

Midőn neve a torinoi kiállítás után Európaszerte ismeretessé vált s a külföldi műkereskedők is gyakran fölkeresték műtermét, hogy újabb és újabb képeit a francia és angol amateurök számára megszerezzék: lázas buzgalommal és sokat dolgozott. Mintha csak sejtette volna korai végét: újabb és újabb vásznakat tett festőállványára, mit sem gondolva azzal, hogy ez a lázas tevékenység könnyen fölemésztheti a gyönge organizmust. Nem a pénz szeretete zaklatta, mert hiszen ugyanekkor számos barátjának festett emlékül értékes apróságokat s nem volt olyan jótékony cél, melynek sikeréhez munkásságával hozzá ne járult volna; de folyvást dolgozott, mert érezte, hogy sok mondani valója van s élnek öreg szülői, kiken a fiúi szeretet rajongásával csüggött.

Jobb fiút, mint Favretto, a költő fantáziája sem alkothatott volna; de viszont fiút sem szerettek jobban szülői, mint művészünket az öreg Domenico mester s házias erényekben gazdag hitestársa. A Favretto-család élete a maga egyszerűségében példányszerű volt. Az öreg foltozó-asztalos életmódján mit sem változtatott az a jólét, melyet a Giacomo tüneményes tehetsége teremtett. Akárhányszor láttam, hogy a ház előcsarnokában, görnyedező testtel erős fatuskókat fűrészelt, vagy súlyos ládákat cipelt föl az emeletre, hogy azokban az ő kedves fiának messzeföldre vándorló képeit elhelyezze. Favretto mindig tiltakozott az ilyen buzgólkodás ellen és szerette volna, ha az öreg hátralevő napjait nyugalomban tölti el; de nem fogott rajta semmi szó s fia gyöngéd figyelmeztetésére rendesen így vágott vissza:

— Ne háborgassatok engem szokásaimban, a dologtalan élet nekem halálom volna.

És Favretto hagyta tovább is piszmogni a jó öreget, mert nemes szive nem tudta volna elviselni, hogy atyjának — habár merő jóindulatból — boszúságot okozzon.

Gyöngédsége anyjával szemben talán még nagyobb volt. Míg műtermében nagy gonddal a XVIII. század régi bútorait, kelméit s apró csecsebecséit gyűjtötte össze, az anyja tágas konyháját is maga szerelte föl, a XVII. század fényes cin- és sárgaréz-edényeit vásárolván össze, hogy a régi köztársaság divatát legalább a háztartás berendezésében föleleveníts e.

Egy napon Margherita, az olaszok bájos királynéja is meglátogatta Favrettót san-cassianói házában.

A királyné nagy gyönyörűségét találta a készülőben levő festmények és a szebbnélszebb vázlatok látványában s csaknem egy óra hosszáig időzött a mester műtermében. Aztán mindenkit elbájoló mosolyával fordult Favrettóhoz:

— El vagyok ragadtatva s nagy örömömre szolgálna, ha valami kivánságát teljesíthetném. Van-e valami óhajtása, kedves mester?

Favretto egy pillanatig habozva állt a bájos királyné előtt, majd ezt mondta:

— Engedje meg felséged, hogy anyámat bemutathassam.

Erre a szomszédszobából elővezette a remegő öreg asszonyt, ki aztán a jóságos királynénak megmutatta a díszes konyhát is, mely fia után büszkélkedésének főtárgya volt. Margherita királyné mosolyogva hallgatta az öreg anyókát; de mosolya az édes meghatottság bizonyítéka volt s boldoggá tette az egész családot.

Favretto ebben a san-cassianói házban a szép kultusza s a házi béke örömei közt élte le rövid életét. Maga körül itt csak összhangot és derűt látván, nem csoda, ha az élet vidám oldalait kereste a ház küszöbén kívül, az Isten szabad ege alatt is. Szeme így fedezte föl a színnek ezer árnyalatát, a fénynek csodás vibrálását szülővárosának emlékein. De nemcsak festőtábláján élénkek a tónusok, mozgalmasak a képein ábrázolt jelenetek is.

A művész kívülről-belülről ismeri s a bennszülött vonzódásával szereti Veneziáját. Tárgyat talál mindenütt, az élettől pezsgő piacokon épp úgy, mint a külvárosok szűk calléiban, a virág- és gyümölcsárusok sátrai előtt vagy otthon a szegényes, lomos szobában, hol a család zenével üzi el az unalmat. A séta Sansovino hires loggiája előtt épp úgy vonzza, mint bucsúsok körmenete vagy a sottoporticók népsége, mely egymást lökdösve, taszigálva tör előre, hogy a gondolába szálló új párt láthassa. Favretto mindezeket a jeleneteket a legnagyobb egyszerűséggel festi, nem hajhászva a jellemzetest, mint teszik az idegenek, kik ezért aztán igen gyakran a keresettség és mesterkéltség hibájába esnek. Képei első sorban mindig az igaz szeretetének s az előadás bámulatos őszinteségének köszönik sikereiket.

Hogy hatásukban a kolorit erejének és bűbájának is nagy szerepe van: tagadhatatlan. Favretto festményei vonzanak és elkábítanak, mint a világos szineket kedvelő veneziai popolanák, kiknek mosolya fényt ad a szemeknek s visszatükröződik beszédükben épp úgy, mint mozdulataikban.

VÁZLAT
GIACOMO FAVRETTO RAJZA
SZANA TAMÁS GYŰJTEMÉNYÉBEN

A szinek és fények alkalmazásában Favretto a paletta valóságos bűvésze volt. De azért nem szabad azt állítanunk, mint újabban némelyek teszik, hogy képei csakis a látóidegeket ingerlő vidám és fényes látványok. Nála a szinek édes összeolvasztásában nem csupán a kéz nagy ügyessége nyilatkozik meg, hanem megnyilatkozik és pedig első sorban a jellemek és a hely mesteri ábrázo-

lásának művészete is. Hogy a színt itt-ott nagyon is túlbecsülte, hogy olykor inkább a színfoltok, mint a kompozició adtak életet festményeinek: olyan hiba, melybe a nagy koloristák mindenütt beleesnek. A csillogó tarkaságnak a festőművészetben veszélyes bűbája van. Példa rá Mariano Fortuny, a ki a szinek és szeszélyes technika birodalmában olyan merészen csapongott, hogy művei olykor alig voltak egyebek szemkápráztató tüzijátékoknál. Favretto, a kellő mértéket megtartva, kerülni tudta a nagy spanyol túlkapásait. Művészi tudatában benne élt a szellemes kritikus tanítása: „A szín a festészetben olyan, mint a nőnél a szűziesség; kivánunk belőle, de nem annyit, hogy a faj szaporodását lehetetlenné tegye“.

Általában Favrettót nem számíthatjuk a minden áron csak szokatlant és meglepőt kereső újítók közé. Meg volt benne a nyugtalanság bizonyos foka, mely nélkül valódi művészt alig képzelhetünk; de ennek a nyugtalanságnak nem volt semmi köze a mindent fölforgatni akaró törekvésekkel. — Géniusza nem emésztő, hanem életet és világosságot adó láng. Eredetiségét megtartotta; de azért hasznot tudott húzni a mások kisérleteiből s nem kicsinyelte a régieket, sőt tudásukat mindenkor nagyra becsülte. Lelkesedett a jelenen; ám a multból is megtartotta mindazt, a mit a megtartásra hasznosnak és méltónak talált.

Biztossága a rajzban szintén olyan tulajdonság, melyet a régi mesterek tanulmányozásának köszönhet. Favrettónak csak futólagosan, pár vonással kellett följegyezni vázlatkönyvébe egy-egy alakot vagy mozdulatot, hogy aztán műtermében minden minta, minden segítség nélkül dolgozhasson. Barátaitól hallottam, sőt párszor magam is tanúja voltam annak, hogy nagyobb csoportok megfestésénél órák hosszáig minden segítség nélkül, fejből dolgozott.

A veristák, kik azt követelik, hogy a képíró minden aprólékosságot természet után fessen meg, aztán azzal vádolták Favrettót, hogy alakjai nem eléggé plasztikusak s mozdulataikban nélkülözik a természetességet. Ez a vád azonban csaknem mindig alaptalan volt.

A KALITKA
GIACOMO FAVRETTO FESTMÉNYE
I. S. FORBES TULAJDONA LONDONBAN

Favretto annyira ismerte művészetének minden csínját-bínját s mielőtt vászna elé ült volna, thémájának minden részletét annyira áttanulmányozta, hogy a komponálás és kidolgozás neki nem okozott, úgyszólván, semmi nehézséget s a természetet csak akkor kellett segítségül hívnia, ha régibb megfigyeléseinek értékére vonatkozólag kételyei támadtak. A „Liston“ cicomáskodó alakjai, a természet

után festett háttér-tanulmány fölhasználásával, csaknem kivétel nélkül a san-cassianói műteremben kerültek a vásznára s ez a kép mégis egyike a leglevegősebb festményeknek, alakjai pedig oly szabadon és fesztelenül mozognak, hogy az élet teljes hatását teszik ránk s egy pillanatra sem éreztetik a beosztással és elhelyezéssel való bajlódást. A gondosan öltözött gavallérok, a fiatalos mozdulatokban tetszelgő öregurak és kacér Watteau-hölgyek annyira készen éltek a művész emlékezetében, hogy áthelyezésük a vászonra, mondhatni, csak gyermekjáték volt. És éppen Favretto nagy tudásának eredménye az az egység, melyet képein annyira megszeretünk és csodálunk. Nála a keresgélésnek, az alakok beállításával való bajlódásnak semmi nyoma. Stílusa világos, egyszerű, derült és folyékony, mint Goldoni valamelyik párbeszéde, vagy Burattinak a veneziai erkölcsöket festő versei.

Nem csoda, ha ilyen tulajdonságaival művésztársai közt is gyorsan hódított. Az újabb veneziai festők közül egy sem tudott szabadulni a hatása alól s hogy a természet kultusza a lagunák városában csakhamar általánossá vált: az első sorban neki köszönhető. De nem csupán művészi hitvallásának, előadási módjának is nagy számmal akadtak utánzói. A ragyogó szinek és fények alkalmazása, a lágy színfoltokkal való rajzolás általa annyira divatossá vált, hogy a régi iskolák modorában készült édeskés veneziai genreképek a művészeti kiállításokból csakhamar egészen kiszorultak. Volt idő, midőn Veneziában, sőt Olaszország más városaiban is minden festő a Favretto csábító modorában akart festeni.

Ma már egykori tanítványai is egyéni kifejezésmódokat keresnek s a legújabb művészeti áramlatok hatása alatt, főleg az eszmei tartalom visszaadására törekszenek. A régi gárdából úgyszólván csakis Milesi az, a ki tradicióit megőrizte s még mindig tántoríthatatlan híve a nyolcvanas évek elején kibontott zászlónak. Ő folyvást a Favretto kedves Veneziáját festi kócoshajú, ragyogó szemű popolánáival, harsányszavú halárusaival s a traghettók körül ácsorgó szurtos népséggel. A többiek irányt változtattak s a körülöttük pezsgő népéletnek bucsút mondva, a misztikus és szimbolikus jelenetek felé fordulnak érdeklődésükkel. Műveikben előkelő fölfogás nyilatkozik meg, párosulva az előadás nem közönséges tökélyével. Ezek a művek azonban rendszerint minden nagyobb föltünés nélkül olvadnak be a legújabb művészeti áramlatok termelésébe. Nem árulják el az olasz művészt s még kevésbbé azt, hogy a lagunák városában születtek. A modernség tetszetős bélyege megvan rajtuk; de az éghajlat befolyását már nem látjuk. Kellemes világpolgárok; de nagyobb érdeklődésünkre, a különleges vonások hiányában, nem számíthatnak.

Venezia poezisét még ma is Favretto erőtől és ifjúságtól sugárzó művei tükrözik vissza leghívebben. A csodás város érdekes életét a maga valódiságában csak ő tudja emlékezetünkbe visszaidézni az igaz őszinte szeretetével s a művészi előadás mesterkéletlen bájával. A lagunák gyönyörű városának lehetnek kiváló képírói, de minden izében művészi tolmácsa ma is csak egy van: Giacomo Favretto.

Szana Tamás

TANULMÁNY
B. PRAVOTINSKY LAJOS RAJZA

EGY „MŰVÉSZ-TÁRSASÁG" ESZMÉJE 1832-BEN

ÉS GR. SZÉCHENYI ISTVÁN

Széchenyi István egyik legjellemzőbb mondása: „tiszta lélek, tiszta szándék, akár siker, akár nem" azt sejtetné, hogy a „legnagyobb magyar" még a legkalandosabb terveknek is szives szószólójuk volt, ha azokat tiszta lélekből jövő tiszta szándék vezérelte. A valóságban mégis semmitől se idegenkedett annyira, mint éppen az időszerűtlen s a gyakorlatban kivihetetlen tervektől. Az egyszerre sokat akarásnak éppen ő volt a leghevesebb ostorozója. Szeretett mindent — rohanva haladó honfitársaitól eltérőleg — az első lépéssel kezdeni s nem egyszer koczkáztatta népszerűségét (a mire úgy se adott sokat) bátor, sőt kiméletlen szókimondásával.

Közéleti hatásának jellemzése az 1825/7-iki országgyűléstől 1832-ig, nagyon messze vinne tárgyunktól; de miután néhány, eddig teljesen ismeretlen adat segélyével alkalmunk lesz gondolkozásának gyakorlatiasságát a magyar művészet érdekei szempontjából is megvilágitani, közéleti működésének főbb körvonalait is jeleznünk kell, hogy sokoldalú egyéniségének egyöntetűsége e kérdésben is kitünjék.

A mit ő tervel, az nem csupán a napi szükséglet érdekeiből kivánatos, hanem mindig lényegbe vágó nemzetünk egész jövőjére. Kaszinóival nem zártkörű kártyázó és pipázó társaságokat akar teremteni, hanem egy józan közvéleménynek társadalmi úton történő kifejlésére óhajt közremunkálni. A vagyonilag biztos alapra helyezendő játékszínnek Pesten történő fölállításával nyelvünk terjedését, a főváros megmagyarosodását s ezzel egész társaséletünknek nemzeti irányban való kifejlését kivánja előmozdítani. „Hitel"-ével a nemesi rozoga szervezetnek fogyatékosságaira mutatva, az ő új magyar társadalmát ennek romjain kivánja fölépíteni. Ő költőinkre hagyja a „régi dicsőség" emlegetését, magasztalását. A saját lelkében egy nagy jövő ábrándos képeit szövi a ridegen számító ész nyugalmával. De a miként magát se engedi elragadtatni valósíthatatlan ábrándoktól: akként honfitársait se mulasztja el, bár a legudvariasabb formában, terveik valósíthatatlan voltára figyelmeztetni.

Társadalmi állapotainkat alapjaikban fölrázó föllépése oly egészséges forrongást hozott létre minden téren, hogy szinte magától kinálkozik

TANULMÁNY
MAJOR JENŐ RAJZA

TANULMÁNY
MAJOR JENŐ RAJZA

az a kérdés: minő nézetei voltak a magyar szépművészetekről annak a Széchenyinek, kiben 1833-ban már meg volt az a bátorság, hogy a hírneves Ender Jánossal nyiltan szakítson, pedig az ő társaságában járta be Olasz- és Görögországot s így bizonyos tekintetben mestere volt művészi ízlése kifejlesztésében. Midőn Bajza kérdést intézett Széchenyihez arcképe lemásolása ügyében, ezt írja neki Enderről: „ő igazi mázoló lett s ezt nyersen s tán igen is nyersen szemére lobbantám". A tanítvány hálája nem tartóztatta őt vissza attól, hogy őszinte véleményt ne mondjon akkor, midőn mesterénél a hanyatlás jeleit veszi észre s leplezetlenül bevallja Bajzának: „ő és én felette ellenséges lábon vagyunk." *

Ezt a tényt azért említjük meg, hogy Széchenyinek művészi kérdésekben is erős és határozott véleményéről tegyünk tanubizonyságot s így igazoljuk álláspontjának művészi alapvető tanulmányokon fölépülő helyességét egy oly kérdésben, mely váratlanul, zavarbaejtőleg lepte volna meg akkori közéletünknek csaknem mindegyik államférfiát. Egy magyar „Művész-társaság" eszméjét a legtöbben bizonyára megmosolyogják s hallgatással mellőzik, egyedül Széchenyinek lehetett bátorsága ahhoz, hogy véleményt mondjon egy oly tervről, mely kalandosnak látszott, de csupán időszerűtlensége volt nyilvánvaló, mert alapjában véve közműveltségünknek egyik legnevezetesebb s bizonyára legjobban elhanyagolt oldalát érintette.

Midőn Pyrker 1827-ben elfoglalta az egri érseki széket s Eger városával egyetértőleg rajziskolát állított föl, a rajztanári székre egy lelkes magyar fiút hivott meg, Joo Jánost, kinek kineveztetését 1828-ban a Helytartótanácsnál ki is eszközölte. Ez a fiatal tanár ott élt akkor is Egerben — épületterveket szerkesztve, akvarelleket festegetve, tanítva — midőn Széchenyi föllépése fölvillanyozta az országot. „Ez időben hangzottak föl Széchenyi lángszavai — írja Joo János kézirati önéletrajzában — melyek az ifjabb nemzedéket tettre lobbantották a haza újjászületésére közremunkálni. Én is ez úttörők közé állottam" . . . Ez az úttörő ifjú aztán levelet írt Széchenyinek és egy „Művész-társaság" fölállításának szükséges voltát fejtegette. E levél, sajnos, eddig ismeretlen s így Joo János terve részleteiről biztosat nem mondhatunk, de annál értékesebb Széchenyi válasza e levélre. Hogy Széchenyi válaszra méltónak tartotta Joo János levelét, már ebből is arra következtethetünk, hogy érdemes embernek tartotta íróját, tervét alapjában célravezetőnek s így a terv megvalósítása nem annak ábrándos és kivihetetlen voltán, hanem csakis időelőttiségén mult. Széchenyi leplezetlenül bevallja, hogy Joo János „intézetét" szükségesnek és elmulhatlan hasznunak ítéli maga is, de bevallja azt is, hogy hazánknak egyebekre van még szüksége, aztán — mintegy magát mentve — szerényen hozzáteszi: egy ember képtelen arra, hogy mindent ő vigyen körösztül. Sok dolga miatt se vállalkozhatnék a kivitelre. Hogy nem tekinti nevetséges ábrándképnek a „projectumát", éppen levelével bizonyítja legjobban, mert minden hazafiúi érzésnek s így a Joo Jánosénak is örökös tisztelője. A „tiszta lélek, tiszta szándék" megbecsülése másoknál is, így válik Széchenyinél testté, de viszont vonakodik másokat is arra buzdítani, hogy „akár siker akár nem", hozzáfogjanak terveik kiviteléhez. Ennél az elvnél csak magára gondol, mint a ki a külső siker előtt nem szeret kalapot emelni.

De álljon itt maga a levél, szószerinti szövegében, mint eddig ismeretlen adalék, Széchenyi nagy egyéniségének új oldalról való jellemzéséhez:

Pesten, Január 13-án 1832.

„Igen tisztelt Hazámfia! Hazafiúi meleg érzéssel teljes sorait a' napokban vettem, mellyben egy Művész-Társaságnak Pesten leendő felállíttatását javasolja; világosan a legnyomósabb okokkal tünteti ki abban ezen Intézet' szükséges voltát, valamint elmulhatlan hasznát; s errül én szint úgy meg vagyok győződve, mint annak lelkes javaslója. Azonban tudom, Ön igen átlátja milly sokra van hazánknak szüksége, mennyiben vagyunk hátra, 's azt is, hogy egyes mind ezen hátramaradások gyökeres orvoslására elégtelen, valamint hogy egynek mindent egyszerre kezdeni nem

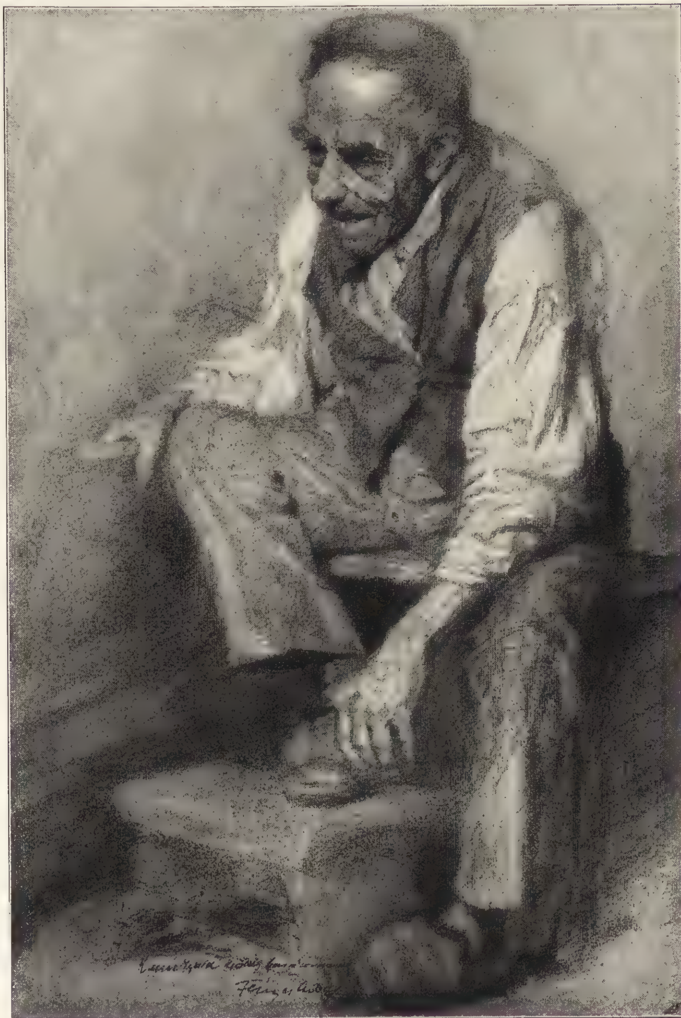
* L. Széchenyi levelei: Budapest, 1889. I k 236 l. és L. Hevesi: Oesterreichische Kunst im 19-ten Jahrhundert. Leipzig, 1903. 23 lap.

lehet. Hátramaradásunkon valamennyire segíteni', a' mennyire individualis tehetségem engedi, tudja Isten, éjjel nappali fáradozásom, 's e' tisztem teljesítésében most is izzadok szünetlen, 's valóban a' tárgy, mellyen fáradok, minden erőm 's tehetségem concentratióját megkivánja; megvallom tehát őszintén: projectumát életre hoznom lehetetlen, mert ahoz se időm se tehetségem, mind kettőt más, ítéletem szerint, sürgetőbb tárgy foglalja el. Dolgom sok, igen sok; de felelet nélkül hagyni levelét mind a' mellett nem akarom — levelét, — melly a' haza java előmozdítását czélozza.

Vegye egyenes őszinteségemet bizodalmam 's tiszteletem jeléül, 's legyen meggyőződve, hogy hazafiúi érzésének örökös tisztelője maradandok.

Széchenyi István."

*

TANULMÁNY
FÉNYES ADOLF RAJZA

Hogy mi lehetett a lényege ennek a „Művész-Társaságnak", azt némileg sejthetjük Joo Jánosnak ily című, eddig nagyon kevés figyelemre méltatott munkájából: „Nézetek a magyar nemzet műveltségi és technikai kifejlése tárgyában." (Buda 1841.) Ebben ugyanis szó van téve egy Pesten felállítandó s a „nemzet méltóságához illő" Athenaeum-épület tervéről. Ebben a harmadik osztály „műintézet — politechnicum" „festészeti és szobrászati osztályokkal" bírna. Ebből azt lehetne következtetni, hogy a Joo János „Művész-Társasága" olyan művészeti akadémia-félének volt tervelve. Erre enged következtetni idézett művének egy más helye, hol így szól: „felállhatna egyebek mellett egy jól rendezett műintézet, mely utóbbit annyiból is remélhetjük, miután honfiakban már nem egy jeles művészszel dicsekhetünk. Van Ferenczynk, van Barabásunk, Kisünk és vajjon mit nem kellene megtenni a nemzetnek, hogy Markó-ját sajátjának és határi közt tudhassa, azon honfit, kinek munkáját elég egyszer látnunk, hogy tökélye által bámulatra ragadtassunk? Valóban pirulnunk kell, midőn halljuk, hogy némelly hazánkfiai a művészetben magokat majdnem világhiressé tevék, és e nagyság eléréséhez a hon nem nyujta segédkezet; de meg is vagyunk büntetve ezért, mert mi őket csak név szerint birjuk, nem, mi — és csak egyedül talán — tudjuk, hogy hazánk szülöttei; a külföld birja őket egészen, ez ad nekik kenyeret úgy, mint dicsőséget a nélkül, hogy megemlékeznék a nagy mesterek szülőföldjéről; és mi habár méltatjuk is őket némi figyelemre, mit sem teszünk érettök. Haszontalan hirdetik folyóiratink e jeles művészek

magyar származásikat, ez reánk nézve gyaláztatás ; csak ha honunk határi közt birandjuk őket, fogjuk arathatni egyedül az óhajtott dicsőséget . . . Nincs tehát egyéb hátra, mint míveltségi és technicai kifejlésünk előmozdítására az e' munkában javallott 's bizonnyal nem egészen czélszerűtlen eszközök mielőbbi létesítése". . . .

Azt, hogy vajjon a Széchenyivel 1832-ben közölt terv teljesen azonos volt-e ez újabbal, vagy hogy a régi terv 1841-ig kialakult és kibővült, ma már — adatok hijában — teljes lehetetlen eldönteni. Kétségtelennek csak a következő három dolog látszik: 1. hogy Joo János magyar művészek vezetése alatt álló művészképző iskolát tervelt ; 2. hogy az idegenbe szakadt magyar művészek hazai alkalmazásától várta a hazai művészet föllendülését és 3. hogy Széchenyi e tervet komolyan vette, helyeselte, de időelőtti voltára és a saját sokoldalú elfoglaltságára tekintettel, kivitelére nem mert vállalkozni.

A művészetek terén való hátramadásunkat azonban mások is érezték, s hogy tervezgetőkben később se volt hiány, az a tény is bizonyítja, hogy Trefort Ágost már 1838-ban indítványt tett egy Pesten fölállítandó Műegylet létesítésére. Trefort szerencsésebb volt Joo Jánosnál, mert az általa indítványozott Műegylet 1840-ben tényleg megalakult.

Illő, hogy az utókor hálásan emlékezzék meg az úttörők becsületes igyekezetéről a magyar művészet megteremtése körül is.

Bayer József

TANULMÁNY
GLATZ OSZKÁR RAJZA

Julia szép leány

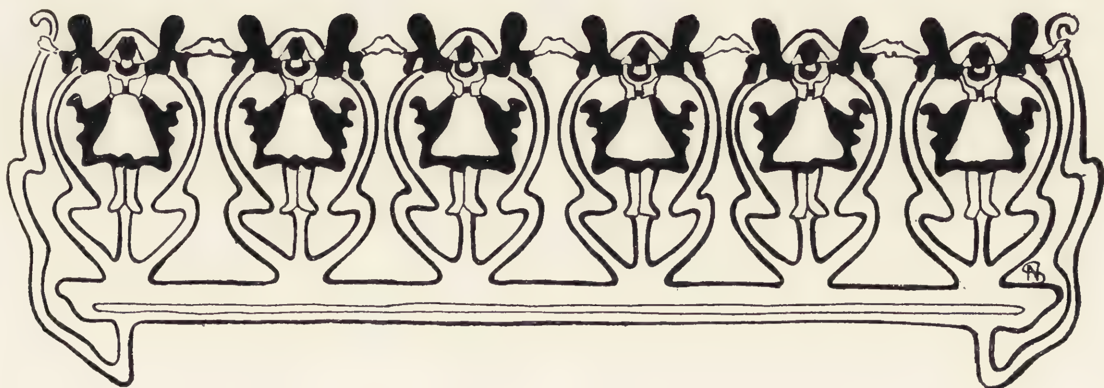
Julia szép leány egykoron kimöne
Búzavirág szödni a búzamezöbe,
Búzavirág szödni, koszorúba kötni,
Koszorúba kötni, magát ott mulatni.
Föl is fö tekinte a magoss egekbe,
Egy szép gyalog ösvény hát ott jödögel le,
Azon ereszködék fodor fehér bárány,
A napot s a hódat szarva között hozván;
A fényös csillagot a homlokán hozta;
Két szép arany perecz aj! a két szarvába,
Aj! a két oldalán két szép égö gyertya;
Mennyi szöre szála, annyi csillag rajta.
Szóval mongya neki fodor fehér bárány:
Még ne ijeggy töllem Julia szép leány!
Mett most esött héja szüzek serёginek,
Ha eljönél velem, én oda vinnélek
A mennyei karba, a szönt szüzek közi,
Hogy bételnék veled azok kögyes rendi;
A mennyei kócsot adnám a kezedbe;
Elsö kakasszókor jönék nézésödre,
Másod kakasszókor tégöd megkérnélek,
Harmad kakasszókor tégöd elvinnélek.

Az annyához fordúl Julia szép leány,
Szóval mongya neki: anyám, édös anyám!
Én is csak kimönék búzavirág szödni,
Búzavirág szödni, koszorúba kötni,
Koszorúba kötni, magamot mulatni;
Föl is fö tekinték a magoss egekbe,
Egy szép gyalog ösvény hát ott jödögel le,
Azon ereszködék fodor fehér bárány
A napot s a hódat szarva között hozván,
A fényös csillagot a homlokán hozta;
Két szép arany perecz aj! a két szarvába,
Aj! a két oldalán két szép égö gyertya;
Mennyi szöre szála, annyi csillag rajta.
Szóval mongya nekem fodor fehér bárány:
Még ne ijeggy töllem Julia szép leány!
Mett most esött héja szüzek serёginek.
Ha elmönnék velle, hogy oda vinnének,
A mennyei karba, a szönt szüzek közi,
Hogy bételnék velem azok kögyes rendi;
A mennyei kócsot a kezembe aggya,
Elsö kakasszókor jönek látásomra,
Másod kakasszókor ingömöt megkérnek,
Harmad kakasszókor ingömöt elviszнek.

Sirass, anyám, sirass, éltömbe hadd hajjam,
Hadd hajjam éltömbe, hogy siratsz hóltomba.

Leányom, leányom! virágos kertömbe
Éső raj méhömnek gyönge lépecskéje,
Gyönge lépecskének sárguló viassza,
Sárog viasszának födön futó füstye,
Födön futó füstye s mennybeható langja!

A mennyei harang húzatlan szólalék,
A mennyei ajtó nyitatlan megnyilék,
Jaj! az én leányom oda bévezeték.

A SUMÍR NÉP MŰVÉSZETE

Hol a szentírás tanai szerint az Éden kertje állt s az első emberpár élte bűntől még tiszta ifjú napjainak derült reggelét; a hol később, nagy idők multával, az ókor egyik leghatalmasabb birodalma, Babilon alakult: megszámlálatlan évezredekkel ezelőtt ott, az Eufrát-Tigrisközön egy nép ütött tanyát. Későbbi kultuszának s kultúrájának számos tünetéből az gyanítható, hogy nem autochton volt a két folyam közén, hanem a keleti hegységeken át nagy messzeségből, talán Ázsia belsejéből vándorolt oda s beköltöztekor halászat volt a főfoglalkozása. A létért való küzdelem azonban csakhamar érvényesitette rajta átalakító hatását. A halásznép földmívelővé vált, kiszárítván a mocsarakat s vízlevezető meg öntöző csatornákkal szelvén körösztül-kasul az országot. Fényes városokat alapított aztán, azokban isteneinek roppant templomokat, fejedelmeinek tágas palotákat emelvén. Kereskedelmi hajói a folyamokon, tengereken, karavánjai a kontinenseken messze vidékeket összejártak, a népre nagy jólétet, dús gazdagságot árasztván, a mi viszont a művészet magas fejlődését eredményezte.

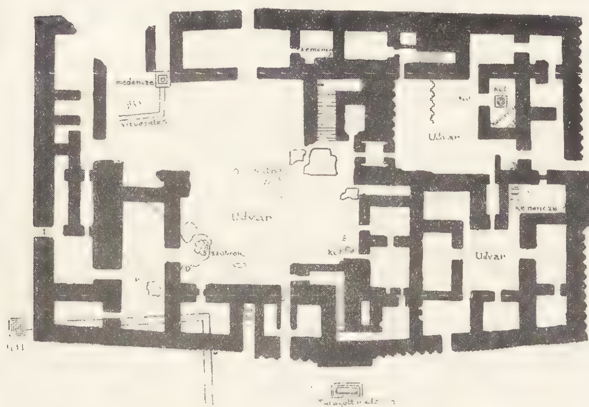
De jöttek nehéz napok. Idegen csordák törtek a népre, hogy szorgalmának gyümölcsét tőle elrabolják, értelmessége által hihetetlenül buja termékenységűvé tett földjét eltulajdonítsák. Századokig, nem is, évezredekig folyt e küzdelem, mígnem az ős nép végre letörött s részben kibujdosott, részben beleolvadt a győztesek tömegébe. Majd ezek fölött is „beteljesedének az idők“. Újabb és újabb népfajok követték egymást s váltották föl az uralomban. Fű verte föl az egykori fényes városok rombadőlt templomainak, palotáinak a helyét. Folyvást növekvő földréteget borítottak föléjük a muló századok, évezredek s a késő nemzedék emlékéből nevük is végkép kiveszett azzal a népével egyetemben, a melynek létezésüket köszönhették.

A jó sors korunknak tartotta fönn, hogy ezt az átkot, ezt az igézetet megtörje. Hogy fölszakítsa azt a hétszeres pecsétet, a mely ezeket az emlékeket koporsóba zárta évezredeken át.

Míg eladdig csupán néhány szemes utazó ejtett el egy-egy szót a perzepoliszi romok közt látott sajátságos betű-idomokról: a mult század negyedik évtizedének végén rendszeres kutatás indult meg az Eufrát-Tigrismelléken, Bábel, Ninive s némely más hajdankori város romjai között. Bő zsákmány jutalmazta a fáradozást s midőn a legkitünőbb nyelvészek vállvetett összeműködésének sikerült a talált nagyszámú fölírásos téglák s kő-lapok szövegének értelmét fölfejteni: egészen új látókör nyilt meg a tudomány előtt, a mely Babilon és Assziria történetét s népéletét eddig nem is sejtett világításban tüntette föl.

Bár e leletek túlnyomó többsége ékjegyekben irott volt és sémi nyelven szólt: akadt köztük egy-két darab, a melynek írástipusa a többitől nagyon elütő, azoknál sokkalta ódonabb volt s nyelvének szerkezete amazokétól szintén jelentékenyen különbözött. A műtárgyak közt is akadtak olyanok, a melyeknek alakjai nem asszir, hanem egészen más népfajra mutattak. Végre a fölfejtett semita szövegekben is számos jelenség valamely előző műveltség léteztére engedett következtetést. S megindult a tudósok közt a vita, egyik állítván, másik tagadván, hogy a semita kort más műveltség előzte meg.

A hetvenes évek folyamán De Sarzec, a francia köztársaságnak akkor bassorai alkonzula, a Tigrist és Eufrátot összekötő Sat-el-Hai alatt 10—12 kilométer hosszúságban elnyúló tellohi dombokra lett figyelmetessé s kezdett bennük ásatást. Rendkívüli volt az eredmény, mely az érintett vitát is, minden elfogulatlan tanulmányozó előtt, az előzetes civilizáció léteztét vallók javára döntötte el. Ékjegynek, semita nyelvnek itt már híre sincs a nagy mennyiségben kibontott leleteken s az írástipus végtelenül archaikusabb még azokénál is, melyek az előző leletek közt a legódonabbak voltak. Szinte megdöbbentő ezek mellett az az ellentét, melyet a kiásott műtárgyak mutatnak. Számos darab közülök az alkotási képesség, a művészet csecsemő-, sőt embrio korára mutat ugyan; igen sok azonban a fejlettség oly magas koráról, oly tökélyről tanuskodik, mely a későbbi babiloni, de kivált asszir alkotásoknak messze fölötte áll. Némely szakember állítása szerint bizvást a görög művészet legfényesebb szakába volna beosztható e műtermékek egynémelyike, ha fölirásaik jellege és tartalma el nem árulná, hogy nem is századokkal, hanem évezredekkel előző kor maradványai.

1. GUDIA TELLOHI PALOTÁJÁNAK ALAPRAJZA

Szintén a mult században, a kilencvenes évek közén, az úgynevezett Pennsylvanian expedition Babilonnak egy másik vidékén, Nipferben, az egykori Bél-templom romjai közt tett mélyreható kutatást, csaknem 30 méter mélyen, egészen a vadföldig lehatolván a csákánnyal. Műkincs tekintetében a zsákmány itt nem oly bő mint amott, némely darabja azonban még távolabbi időkre nyúlik s a kibontott romok az ős építkezésnek is számos értékes részletével ismertetnek meg.

Mostanig ennyi az egész. Mert noha most már kétségtelen, hogy Babilonnak még számos tellje (romhalom) telve hasonló történetírási és műkincscsel: azokat eleddig jóformán csak megpiszkálgatták a kutatók. No de majd rákerül a sor ezekre is.

Beérhetjük ezzel az eredménynyel is, legalább egyelőre. A két helyen meg-megújuló s napjainkban is folyó kutatások újabb meg újabb leleteket hoznak napvilágra, megismertetvén a világot azzal az évezredek előtt kihalt nemzettel, mely az első írásjegyek megalkotásával a történelmi kort megnyitotta s polgárosodásban, tudományban, iparban, művészetben legrégibb, sőt első úttörője volt az emberiségnek, megismertetvén vele, hogy tisztelettel adózzunk emlékének.

Ez a nép a sumír nép volt. Hova-tovább kétségtelenné válik, hogy tagja, talán első kiágazója az ural-altáji népeknek, a kihez tehát minket magyarokat is a vérrokonság számos köteléke fűz. Sumírnak mondjuk bizonyosabb név hiányában. Mert hogy a maga nyelvén mikép nevezte magát, arra nézve saját fölírásain még nem találkozott semmi útbaigazítás. Babilon nagy királya, Hammurabi azonban, ugyanaz a fejedelem, kitől a halálos döfést kapta, sumír néven említi. Ugyanazért megnyugszunk benne, hogy csakugyan úgy hívták.

E bevezető sorok után áttérhetek a sumír nép művészetének főbb vonásaiban való ismer-

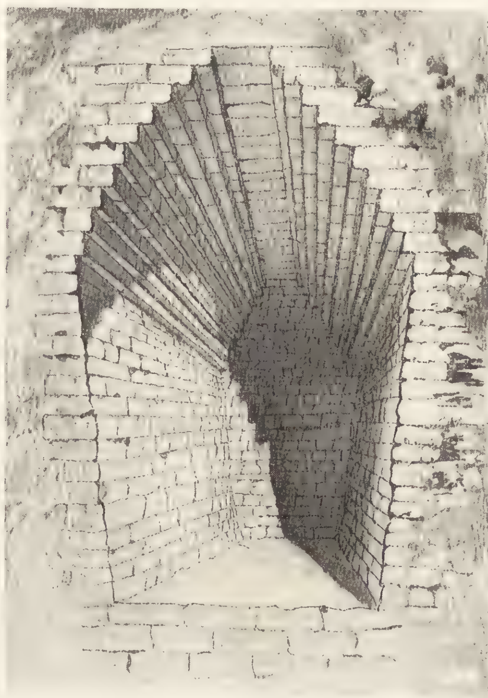
2. GUDIA TELLOHI PALOTÁJÁNAK OSZLOPZATA

tetésére s kezdem az építészeten. Sajátságos volt ez a sumír építészet. Nem igen volt mássa sem az ó-, sem az újvilág akármelyik kulturterületén.

Könnyű volt Egyiptom faraóinak megépíteni a szfinxeket, piramisokat, roppant templomaikat, szobraikat. A Nilusvölgy keleti szegélyét képező hegyláncolatban kéznél kapták építkezéseikhez a legkitünőbb anyagot. Aztán kész minta állt már előttük, a melyből okulhattak, a melyet sajátságos ízlésük szerint fejleszthettek.

Nem így a sumírok.

Az Eufrát-Tigrisköz föl Bagdádig, vagy még tovább, merő allúvium, honnan a folyamok hordaléka csak nagy lassan szorítgatta alább és alább a tengerárt. A végtelen rónaságon semmi hegy, szikla, kő, legfeljebb ha a tavaszi áradat egy-két kisebb vagy nagyobb kavicsot dob a folyamok valamelyikének a partjára. Talán még régi hazájukból ismerték a sumírok a kő becsét. Hanem hogy itt, az új honban e drága anyaghoz juthassanak, az arab félsziget körülkerülésével hajókat kellett Maganba, a Vörös-tenger északkeleti partvidékére járatniok, vagy a Felső-Eufrátot szegélyező hegyláncolatokhoz s Keletre a perzsa hegyek alá küldeniök. A követ ugyanazért nem is vesztegették holmi apró építkezésekre, hanem csak szobrokat faragtattak, vagy fogadalmi táblákat, szentelt pecséthengereket stb.

3. Ó-SUMÍR ÁLBOLTOZAT

4. NIFFERI ZÁRÓKÖVES BOLTHAJTÁS

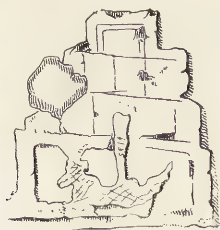
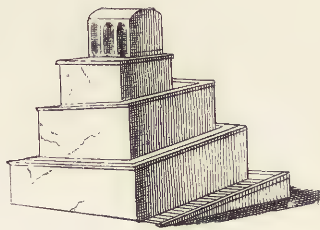
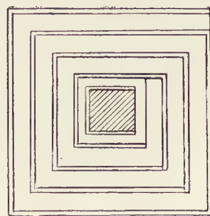
készíttettek belőlük. Sirbarla hires patíszije (patíszi = „papfejedelem"), Gudia (Kr. e. 3100) egyik szoborfölírásán büszkén hirdeti, hogy az a szobor „. . . nem ezüstből, sem lapisz lazuliból, nem is rézből, sem ónból, sem pedig bronzból, hanem . . . dioritból készült"; Ur város ős királya („király" = lugal) Lugalkigub-nidudu (a Kr. e. VI. évezred elején) pedig Inlil (Bél) isten nipuri templomát egy márványtömbbel ajándékozván meg, a kegyelet még kétezer év mulva is érintetlenül őrizte a drága adományt.

Szükében volt az ország a gerendának s födélzethez, födemezéshez való fának is, miután a pálma, a mely helyben is bőven került volna, erre a célra nem volt alkalmatos. Az Amanus és Libanon hegyvidékeiről, nagy messzeségből, nagy fáradsággal, teketóriával kellett szállítniok a cédrust meg a ciprusfenyőt, a melyeket tehát szintén nem vesztegethettek aprólékos dolgokra.

Hanem a mit a természet a sumírok földjétől egy irányban megtagadott, némi kárpótlást nyujtott azért más irányban, egyszersmind alkalmat szolgáltatván a nép szellemi képességének kifejlődésére, találékonyságának, ügyességének érvényesülésére. A két folyam közén a televénydús allúvium alatt vastag rétegekben fekszik az agyag és csapóföld, a mely főkép vályogvetésre, téglaégetésre alkalmas. S ehhez kiválóan értettek is a sumírok. Tanúság erre azok a két láb hosszaságú és szélességű s öt hüvelyk vastagságú téglamonstrumok, melyek a nifferi romokból kikerültek; meg a kisebb dimenziójú többi tégla, melyeknek beégetett fölírásait annyi évezred viszontagsága sem birta lekorhasztani. Az Alsó-Eufrát mentén továbbá a számos naftaforrás ma is bőven adja a legkitünőbb ragasztékot, maltert szolgáltató földszurkot. Végre a földmívelés korán fölvirágozván, volt elég polyva is, a minek sumír ga-raš neve éppen „építő anyag" jelentéssel birt. A sumír ész csakhamar eltalálta, hogy mindez együtt mire is használható; ugyanazért közönséges építkezésnél fecskerakás, vert- és vályogfal volt az átalános.

Természetes, hogy az anyagnak ez a kvalitása szabályozta a nagyobb, a monumentalis építkezést is. Hozzájárult ehhez a talaj alacsony fekvése, vizenyőssége, a mi magas feltöltést, mély alapozást tett szükségessé s a falak roppant vastagságát vonta maga után. Nin-Girszu istennek Ur-Bau (Kr. e. 3300.) által emelt katedraléja az E-ninnu, tíz sing magas földhányásra volt fölépítve. A tellói, mukajári, varkai stb. romokban pedig közönséges a 3—4 méteres falvastagság, sőt a nifferi templom bástyafala még ezen is túltesz, ez a fal nem kevesebb, mint $13^1/_4$ méter vastag levén. (1—2. kép.)

De a sumír élelmesség tudott segítni a fahiányon s az építkezésnél ebből származó kalamitáson is. Az egyik mesterfogás erre nézve abból állt, hogy a folyosókat, termeket, szobákat, kivált eleintén, aránytalanul kes-

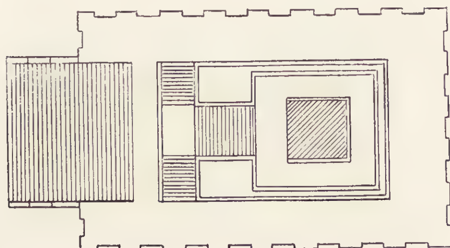
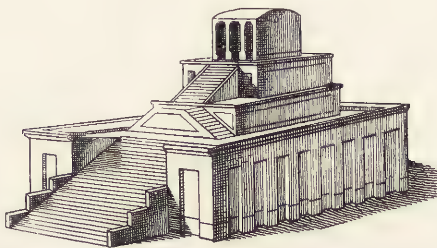

5. ZIKKURAT. ALAPRAJZ ÉS REKONSTRUKCIÓ

kenyre hagyták, úgy hogy a födémezésnél a rövidebb, gyengébb gerenda is eléggé megtette a szolgálatot. Utóbb, midőn a libánoni és amanusi erdőségekből Gudia 25, 50, sőt 75 singes gerendákat szállíttatott, ez a kényszerhelyzet nagyot javult s az ő termei már meglehetősen arányosak. A magukon-segítés másik módja az álboltozat alkalmazása volt: előbb-előbbre bocsátották a téglasorokat, mígnem utoljára hegyes csúcsban záródtak. (3. kép.) Sőt hogy ismerték a boltozatépítés tökéletesebb módját is, tanúság arra nézve az a bolthajtásos csatorna, melyet az Expedition Pennsylvanian első vezetője Haynes, mélyen a nifferi templom legrégibb burkolata alatt fedezett föl s a melynek kiömlő szádája az építészet történetében bizonyára a legelső zárköves ív (keyston arch) (4. kép.) Az elliptikus idomú ív 71 cm. magas, 51 cm. fesz-távolsággal és 33 cm. emelkedéssel. A téglák, melyekből épült, igen jól kiégetettek, planokonvex formájúak voltak s domború oldaluk volt kifelé fordítva. Buborék tehát az építészeti irodalomnak az a hagyománya, mely az ivezet föltalálását s első alkalmazását az etruszkoknak tulajdonítja. Hol volt még akkor az etruszk nép, mikor a sumírok a bolthajtást Nifferben s több más helyen és pedig nem csupán földalatti csatornáknál, pöce-árkoknál, hanem kapunyílásoknál, sőt némely termeknél is már széltében alkalmazták!

Ugyancsak a nifferi templomtelepen Haynes az alsó burkolat alatt egy 11 méter hosszú, 3·54 méter széles, 2·60 méter magas termet bontott ki, a melynek áttöretlen massziv falán semmi nyílás, vagy ajtó-nyom, úgyhogy kétségtelenül fölülről történt bele a lejárás, tehát valóságos pince volt. Hasonló — bár valamivel nagyobb — földalatti helyiséget De Sarzec is talált Tellóban. Úgy itt, mint amott égetett téglából rakott keskeny polc futotta körül a terem belvilágát, mindkét oldalán ellátva alacsonyabb fekvésű padkákkal. A nifferi helyiség csaknem teljesen üres volt, ellenben De Sarzec a tellói terem polcán és padkáin mintegy harmincezer darab beírt téglatáblát, kavicsot, hengert, apró szobrot stb. talált, a miből kétségtelen, hogy — egymás analogiájára — mindkét pincehelyiség levéltárul és raktárul szolgált, hol a templom védőistenéhez intézett fogadalmi fölírások, kegyes adományok, vagy az ő szentséges őrizetére bizott okmányok voltak elhelyezve.

Szintén a kő- és fahiány szülte legsajátosabb specialitása volt a sumír építészetnek az

6. ZIKKURAT. ALAPRAJZ ÉS REKONSTRUKCIÓ

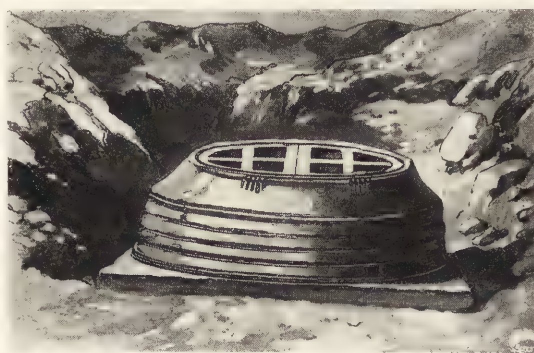

7. VÁZÁK ÉS EDÉNYEK ÉGETETT AGYAGBÓL

emeletes- vagy torony-templom, az E-ši-un, szokottabb babilon-semita nevén zikkurát, a melyből formálták — Hommel szellemes megokolása szerint — az egyiptomiak is a maguk piramisát. A sumírok a szó mai jelentésének megfelelő emeletek rakásához nem értettek. Hogy azonban isteneik dicsőségét és hatalmát a számukra emelt templomok nagy magassága által is kitüntessék: azzal a mesterfogással éltek, hogy a magas földhányásra rakott s legnagyobb részben tömör alépítmény fölé folyvást kisebbedő szakaszokat halmoztak. Ily módon minden szakasz fölső síkja terrasz-szerű térség volt, melyből a kisebb térimějű új emelet, ebből hasonló módon egy másik stb. emelkedett ki, míg aztán a legfölső szakasz csonkakúp idomban végződött, ez levén egyszersmind az istenség szentélye. Voltak három- egész hétemeletes ily zikkuratok, melyeknek egyes szakaszait széles följáró kötötte össze az alább eső terraszszal, vagy a melyekre sikló-szerűen, csigavonalban történt a följárás. (5., 6. kép.) Fekrajzuk legtöbb esetben egyenoldalú, néhánynál hosszukás négyszöget formált. Ilyen volt a nifferi is, 59 méter hosszasággal, 39 m. szélességgel, tehát 2300 □-méter alappal.

Mint a sumír nép magas fejlettségű csillagászati tudásának egyik bizonyítékát, fölemlítem még, hogy fekvésükre nézve mind a templomok és zikkuratok, mind a fejedelmi paloták pontosan tájoltak voltak. Azzal a különbséggel csupán, hogy a sumíroknál a mi északnyugatunk, északkeletünk, délkeletünk és délnyugatunk volt a négy főirány; ezt a beosztást szolgai utánzóik a babiloniak és asszirok szintén megtartották.

Hanem az az agyag és csapóföld, melyet a két folyam közének allúviuma borít, vályogvetésre, téglaégetésre kitünő ugyan, azonban nem eléggé finom szemcséjű s nem eléggé összetapadó. A babiloni és asszir gerencsér-ipar nem is birt fölvirágozni s e két nép cserépedényei, vázái soha nem állottak nagy becsben. Annyival nagyobb a sumír ügyesség és művészet érdeme, hogy az anyagnak e selejtességén is diadalmaskodni birt és oly készítményeket produkált, a melyek Haynes-t a következő magasztalásra ragadják: „... Ha ezeket a tárgyakat a fölsőbb rétegekben leltük volna: minden habozás nélkül görög erede-

8. CSUKOTT SÍR

tűnek tartanók őket, vagy legalább a görög művészet befolyásának tulajdonítanók tökéletességüket". — Vonatkoznak az előkelő amerikai archeologusnak és kutatónak ezek a szavai azokra a váza- és edénytöredékekre, melyeket mélyen a nifferi templomnak Sárgon és fia Nárám-Szin (Kr. e. 3800) által épített alsó burkolata alatt talált.

Igen szép ily edény-darabokat szolgáltatott a tellói kutatás is, a melynek leletei közül néhányat mellékelve mutatok be. (7. kép.)

9. ZOMÁNCOS CSERÉPKOPORSÓ FEDÉLLEL

De a sumír gerencsérség nem szorítkozott csupán fazekak, tányérok, vázák s más ilyenfélék készítésére, hanem — mint azt több különböző helyről származó lelet tanúsítja — fa és kő hiányában foglalkozott sírboltok, sőt koporsók előállításával is. Különösen a varkai (Uruk = Erech város) és mukajari (Ur város) romok tartalmaznak számos ily cserépkoporsót, magasabb fekvésénél fogva e mindkét hely fő-fő nekropolisa levén a sumír előkelőségnek. (8., 9. kép.)

10. INTÍMÍNA TÉGLAFÖLÍRÁSA

Átírás: I. 1. dingir Nin-Gir-szu, 2. ur-szag dingir In-lil-ra. 3. In-tímí-na, 4. pa-tí-szi, 5. Sir-bur-la-ki. II. 1. šag-pad-da 2. dingir Nina 3. pa-tí-szi gal 4. dingir Nin-Gir-szu-ka; 5. dumu In-an-na-du 6. pa-tí-szi. III. 1. Šir-bur-la(-ki)-ka(-gi), 2. galu ab ninnu 3. dingir Nin-Gir-szu-ka 4. ru-a 5. dingir-ra-ni. 6. dingir Nun (?) . . . šir. IV. 1. (ud)-ul-la-ku 2. nam-ti-la-ni-⁻u. 3. dingir Nin-Gir-szu-ra. 4. í ninnu-a 5. hi-na-ku-tum.

Fordítás: I. 1. Nin-Girszu istennek 2. Inlil isten hősének 3. Intímina 4. patíszí(-je) 5. Širburla város(-nak). II. 1. szív-kiválasztott(-ja) 2. Nina istennő(-nek), 3 nagy patíszi(-je) 4. Nin-Girszu istennek 5. fija Inannadu (nak), 6. patíszi(-jének). III. 1. Sirburla város-(énak), 2. a ki az ötvenes szám házát 3. Nin-Girszu istennek 4. építé, 5. az ő istenének 6. . . . . IV. 1. Jövő időkre 2. az ő jó sorsáért 3. Nin-Girszu isten számára 4. az ötvenes szám templomában 5. álljon fönn.

Hogy a sumír művészetben a festészet bizonyára képviselve volt, arra abból az egyszerű tényből vonhatunk következtetést, hogy a nyelvben megvolt a „festeni" ige és a „kép" főnév egyenértékese. A talált műtárgyak, rajzok, karcolatok, aztán az edény és váza-töredékek stb. egynémelyikén csakugyan észrevehető is a festés, szinezés nyoma s a fölírásokból tudjuk, hogy a paloták, de kivált a zikkuratok külső falait különböző színre zománcozott téglaborítékkal diszítették, a mely szinezés némely Zikkuratnál emeletenkint másmás volt. Legdöntőbb bizonyítéka mindezek mellett a festészet létezténck mégis Gudia egyik szoborfölírása, a mely arról ad értesítést, hogy a Sirbulának ez a patíszije az Amanus erdőségeiből hozatott cédrusgerendák egy részét Nin-Girszu isten E-ninnu nevű kathedraléja számára ajtókká dolgoztatta föl s ezekre az ajtókra „pompás képeket festetett".

A dolog természetében fekszik azonban, hogy a romok fölött évezredeken át összehalmozódott sorszoros földréteg alatt ezek a festmények végkép elmosódtak, fölemésztődtek s az egykori szinezésnek még a korhadással dacolni biró tárgyakon is legföljebb ha itt-amott maradt némi sejthető nyoma. Dőre

11. LEGRÉGIBB SUMIR KARCOLATOK

12. LEGÓDONABB PECSÉTHENGER

kisérlet volna ugyanazért a sumír festészet állásáról, fejlettségi viszonyairól csak szólani is, nemhogy róla ítéletet mondani.

Hasonlíthatatlanul kedvezőbb a helyzet a sumír képfaragás és szobrászat tekintetében. A már is nagymennyiségű s úgyszólván naponta szaporodó leletek* nemcsak léteztüket emelik evidens bizonyossággá, hanem — mintegy panoptikumban — elléptetik őket előttünk, hogy fejlődésüket a csírából a legmagasabb tökélyre jutás stadiumáig s csaknem megszakadatlan láncolatban, megfigyelhessük.

A sumír — mint említettem — a nagy messzeségből nagy fáradsággal kerített gránit, diorit, bazált, márvány s más egyéb követ nem igen pazarolta holmi építkezésre, hanem részint fölírásos táblákat, részint különféle műtárgyat készített, később pedig szobrokat faragott belőlük. Ugyanez a sors várt arra az egy-két kavicsra, mely a folyamok partján megrekedt. Akad néhány oly műtárgy is a leletek között, a mely kagylóból készült. Jelentékeny szerepköre volt ezek mellett a sumír művészetben az agyagnak, márgaföldnek is, a mely lemezekké égetve, részint fölírásokhoz (10. kép), részint a rajztábla céljaira lett fölhasználva, sőt a melyet domborművekké is faragtak. Végre hogy az érceket ismerték, tanuság arra Gudia föntidézett fölírása. Ugyanő Miluhhából és Hahumból aranyat és arany-

* Eltekintve Botta, Place, Layard, Smith, Lenormant, Babelon stb. régibb műveitől, különösen gazdag illusztrációkban van bemutatva az ős-sumír művészet Menant „Catalogue mèthodique et raisonné de la collection de Clerq“, „Les cylindres orientaux du cabinet royal, de la Haye“, „Recherches sur la glyptique orientale“, Perrot et Chipiez „Histoire de l'art. Tom. II.“, de kivált de Sarzec „Découvertes en Chaldée“ és Leon Heuzey „Les origines orientales de l'art. Première partie“ című munkáiban.

port szállíttatott, Kimašban rézbányákat tartott rendszeres művelés alatt s a nyert anyagot műtárgyakká dolgoztatta föl, a miből az is kitetszik, hogy az érc- és fémművészet a sumíroknál már abban az időben igen kifejlett iparág volt. Sőt az volt nagy idővel Gudia előtt, mint arról Intímína ezüst serlege meg azok a bronz öntvények tanuskodnak, a melyek Tellóban az Ur-Nina korát elöző réteg alól kikerültek. Csupán a vasat nem ismerte még a sumír, mert ezzel az érccel az emberiség, vagy legalább Elő-Ázsia és az akkori civilizáció székhelye, a Földközitenger vidéke, csak a Kr. e. XV. évszázadban s a khéta nép útján ismerkedett meg.

A sumír képzőművészet fejlődésében három fő korszakot különböztethetünk meg: a kezdetet, melyet Ur-Ninával, körülbelül a Kr. e. 5000—4500 táján zárhatunk; a sirburlai „ó"-patísziken, aztán Sárgonon, Nárám-Szinen át Ur-Bau-ig, a Kr. e. 3300-ig lenyúló, gyorsabb menetű fejlődési kort; végre a Kr. e. 3000 táján Dungival záruló virágzás szakát, innentől kezdve a sumír közreműködés jóformán megszünvén s a helyébe lépő semita vezetés alatt a művészet mindinkább elsilányodván.

Azt tartom, nem igen fogok hibázni, midőn ebben a sorrendben a de Clerq-féle gyűjtemény (Ménant: „Catalogue méthodique et raisonné de la Collection de Clerq") karcolatait (11. kép) állítom a sumír képzőművészet alkotásainak élére. Hogy a letünt aeonok tömkelegének melyik évezredéből származnak: ki birná azt meghatározni? Talán első megnyilatkozásai az ember szépészeti érzékének; első kisérletezés a gondolatnak nemcsak hallhatóvá, hanem már láthatóvá is tételére. Az egyik tábla alakjai még merő fatuskók, a melyeknek csak alsó és felső nyulványai gyaníttatják, hogy bennük az ős-Pálik állatokat és embereket iparkodott bemutatni. A többi táblán fokozatos előmenetelű az ügyesedés. Az alakok mindjobban fölismerhetőkké válnak. Sőt kezdjük eltalálni, hogy karcaival mire törekedett a művész. Az egyik táblán mintha a létért való küzdelem szemléltetése lett volna a cél: idomtalan madarak szertelen csőreikkel, karmaikkal vagdossák a négylábú monstrumokat. Itt-ott fa emelkedik a sumír hitregében jellegzetes hét ággal, vagy egy-egy hal látható szakasztott azzal a formával, melylyel a sumír írástudomány az ideogrammok közé is fölveszi. Ismét más kép az állatszelídítés első mozzanatainak ábrázolását célozza kétségtelenül. Jelentkeznek végre zsámolyon ülő istenalakok, fejükön a később is szokásos kétszarvú föveggel, előttük a napkoronggal.

Lassankint izmosodik a művészet. Szintén a de Clerq-gyűjtemény egy másik darabja (12. kép) a rajta levő fölírás szerint Girszu valamelyik ős patíszijének pecséthengere, már nem karcolat többé, hanem kész dombormű, melyen a Gilgamisz-mithoszból vett alakok elég jól idomítvák. Tetszetős darab a tellói leletek egyike a „toll-bokrétás ember" is (13. kép), melyen egyszersmind föltünik az első ruha, a Heuzey által kaunakesnek nevezett lebernyeg, a meztelenül hagyott mell alatt deréktól lefelé szoknyaként födvén az altestet. A vállra leomló dús hajzat hálóba van szorítva, némi nőiességet kölcsönözvén

13. A TOLLBOKRÉTÁS EMBER

az arcnak, a mit azonban a pofa két oldalán s az áll alatt mutatkozó és bizonyára szakált

14. BRONZBÓL KÉSZÜLT FOGADALMI ALAKOK

jelképező hullámvonások mégis eléggé ellensúlyoznak. Az alak előtt hatalmas bunkókban végződő három pózna mered, bizonyára emberünk polgári vagy egyházi előkelő állását jelképezvén, a mit még valószinűbbé tesz a fejét diszítő s sioux-indián főnökökre emlékeztető két csomó tollbokréta, melytől a kép „l'homme aux plumes" francia nevét is kapta. A tábla mindkét oldalát legódonabb tipusú írás borítja, a mely azonban nagy korhadtsága miatt nem volt kibötűzhető.

15. OLTÁRDISZÍTMÉNY

Szintén e korból valók a már említett bronzöntvények. (14. kép.) Az emberalakokat föltüntető s tetszetős kivitelű darabok valószinűleg fogadalmi tárgyakul szolgáltak s nyélszerű alsó nyujtványaiknál fogva voltak valamely székesegyház raktárában a polcokon vagy padkákon levő lyukakba tűzdelve.

Érdekes maradványa az ős domborművészetnek az a darázskő- („tuf") töredék is, a melyet de Sarzec szintén a tellói romok legalsóbb rétegében talált. (15. kép.) Formája arra enged következtetni, hogy valamely kerekded oltár diszítményének része, a mely diszítmény hasonló faragványokkal kőrítette az oltárt. Töredékünk izmos vállaikkal szorosan egymáshoz simuló négy ember-alakot tartal-

16. OROSZLÁNFEJES KŐBUNKÓ

maz, hosszudad nagy szemekkel, hatalmas sasorral, hosszú tömör hajjal és szakállal, ezek göndörségét, hullámzását vastag csíkok jelölik. A test fölső része itt is meztelen s csak derékban mutatkozik a kaunakès kezdődése. Szakértelem és ízlés tekintetében a kidolgozás fölötte áll némely későbbi darabénak is és főkép a keblen összekulcsolt kezek kivitele arról tanuskodik, hogy a művész magasan kiemelkedett egykorú szaktársai köréből. Méltó párja ennek Míszilim király fütykösének oroszlánfejes kőbunkója, a mely szintén a tellói romok alsó rétegéből került elő. (16. kép.)

Galgóczy János

(Folyt. köv.)

CSALÁDI HÁZAK

Csekély áldozattal kényelmes, kellemes és szép otthont adni a családnak: hány ember vágya! De a nagyobb városokban a legkevesebben valósíthatják meg. A tökéletes családi otthon olyan probléma, a mely csak egy család számára való házacskákkal valósítható meg. Ezeket pedig egyenest kitiltják a nagyobb városok büszke utcasoraiból a mi szerencsétlen városrendezési szabványaink. Bérpaloták, emberraktárak kellenek ide, hivalkodó kaszárnyák, a melyekre gipszből és pléhből formálnak mindenféle cifraságot, hogy lehetőleg úgy hassanak, mint egy nagyúri olasz palazzo. Minden egyéb mellékes.

Jobb helyzetben vannak a kisebb városok és falvak lakói. Ott sokkal könnyebben megy a fészekrakás, kevesebb a gát, szaporább az alkalom. Mégis csak nagy ritkán akadunk kisebb vidéki helyeken is jó és kényelmes családi házakra, arra pedig alig nyilik alkalom, hogy ez a kis családi ház művészi élvezetet is nyujtson a szemlélőnek és a lakójának. Ha már odáig jutottak és építtetők, hogy csakis a saját családjuk számára formáltatják házukat, mégis megakadnak a művészi formálás pontjánál. A mi szempontunkból pedig az is lényeges. Talán nem is kell ismét szóvá tenni, hogy egy artisztikus, igazán szép házacska mily intenzive tud hatni lakójának kedélyvilágára. Fogva tartja s otthonlakóvá teszi. Hat ízlésére, bizonyos fokig befoly gondolatainak kormányzására is. Persze csak akkor, ha igazán művészi.

A míg az építészek csak gót, renaissance, barokk s egyéb régi stílusokban tudtak gondolkozni, szó sem lehetett arról, hogy a családi házak teljesen megfeleljenek a mai ember lelki világának. Hisz maguk ezek a stílusok rég letünt idők eszejárásának tükrei. Mi pedig azt kivánjuk a kis háztól, hogy az a mi eszünk járásához, a mi kedélyvilágunkhoz alkalmazkodjék, sőt, hogy mindezeket visszatükrözze már külső megjelenésén is. A régi stílusok mindezt nem adhatják meg nekünk. Ellenben a modern építészet éppen azért hódít sikeresen, mert képes a mai ember életének megfelelő házakat produkálni. Hisz ez az új stílus mindnyájunk kortársa, láttuk lassú kialakulását, vele haladtunk, együtt jártuk az élet iskoláját.

De még egy erénye van az új stílusnak, a mely éppen a családi ház problemájánál

A RÁKÓI NYARALÓTELEP
NAGYOBBIK HÁZTIPUSA
BÁLINT ÉS JÁMBOR TERVE

A RÁKÓI NYARALÓTELEP
KISEBBIK HÁZTIPUSA
BÁLINT ÉS JÁMBOR TERVE

esik latba: könnyű alkalmazkodóképessége, szerény igényei, meglepő változatossága. Miután formái nincsenek semmiféle sablónhoz kötve, a ház művészi kialakítása szabadon követheti a gazda szükségleteit. A belső beosztás nem kénytelen ahhoz alkalmazkodni, hogy ajtó, ablak ilyen vagy amolyan sorba kerüljön. Az épülettest a legszabadabban tagolódhatik s a háznak nem kell éppen óriási kockát vagy hasábot képviselnie. Aháztető is szabadabb silhouettet ad. Ennyi szabadság elegendő a legélénkebb építési fantáziának is. Vegyük még hozzá az e célra felhasználható anyagfélék bőségét: a kő, tégla, majolika, fa, vas, bádog változatos felhasználása temérdek új ötletet ad, új formára inspirál. De még az újfajta szerkezeti módok, a monier-falazás, a burkolt vastartó stb. szinte maga kivánja a művészi formálást. Egy-egy ily kis ház, ha tehetséges ember terveli jó kedvvel, örömmel, valóságos architektonikus csemegévé válhatik. És nem drágább, mint sok gipszpalotácska.

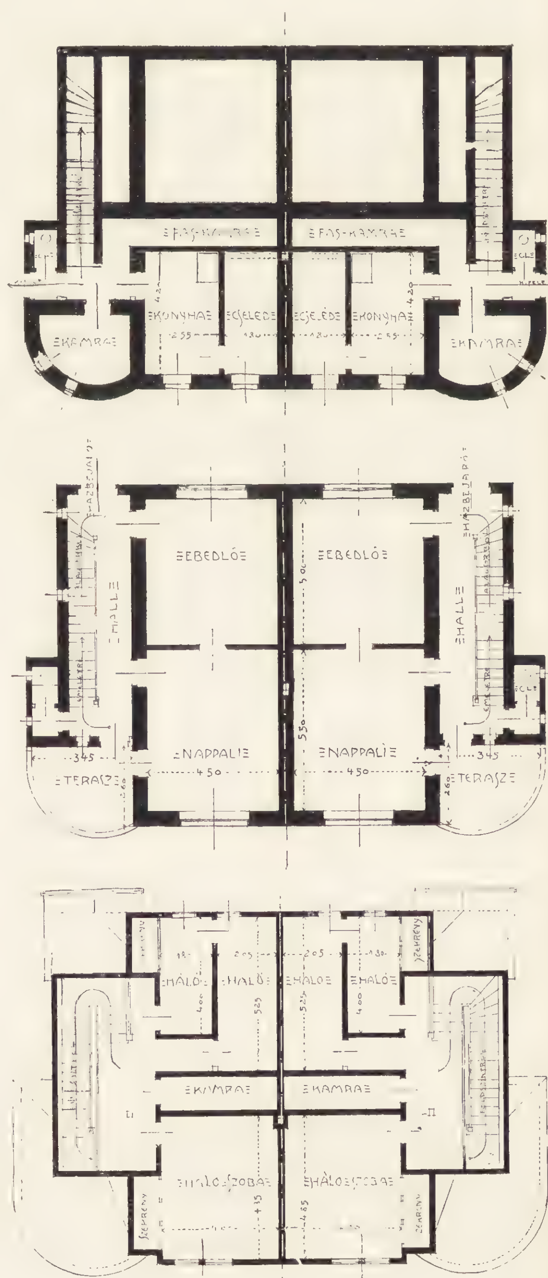
Bizunk benne, hogy a művészi családi háznak nálunk is akadnak hívei, még pedig annál szaporábban, minél több jó tervet lát a közönség. S a családi ház kérdésével kapcsolatos egy másik probléma is, a mely szintén megérdemel egy-két szót. Ez a nyaralótelepek kérdése.

Gyakran hallottuk a panaszt, hogy hazánkban kevés az olyan nyaralótelep, a hol a városi ember igazi kényelemmel és mégis olcsón töltheti a nyár forró hónapjait. Újabban Budapest környékén támadt néhány ilyen telep, a mely részben kielégíti ezeket az igényeket. Ámde, ha végignézünk rajtuk, sajnálattal látjuk, hogy bizony sekélyes ízléssel vannak ezek a telepek megtervelve s nem felelnek meg a modern ember esztetikai érzésének.

Erre kellene az ilyen nyaralótelep tervelésénél súlyt helyezni. Miért szenvedje meg éppen a nyaraló a higvérű építkezés kellemetlenségeit? Miért kerüljön éppen a viruló természet körébe a régi kaptafára húzott nyaralótipus prózája? Igazán ideje volna ezt a kérdést művészi szempontból latolgatni, valahányszor arról esik szó, hogy valamely új nyaralótelep épüljön vagy kibővíttessék.

A haladás örvendetes jelének veszszük gróf Keglevich István új nyaralótelep-tervét, a melynek elkészítésével Bálint Zoltán és Jámbor Lajos építőművészeket bizta meg. Ezen a terven, a melyet több részletrajzban mutatunk be, a gyakorlatiasság párosul a művésziességgel.

A telep Rákón, Miskolc közelében fog épülni. A feladat az volt, hogy olyan házak építtessenek, a melyek akár aránylag csekély évi bérért bérelhetők, akár pedig az egész építési

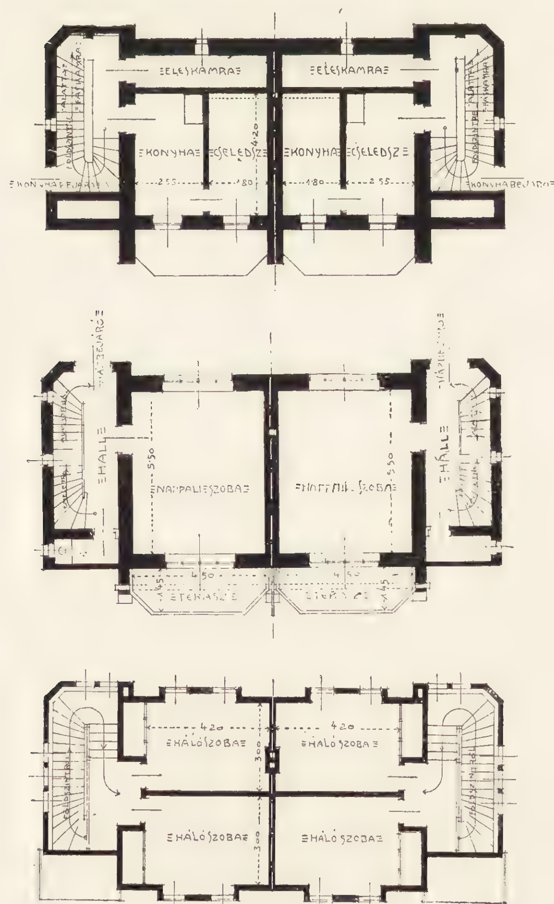

A nagyobb háztipus alaprajzai

tőke amortizációjával a kevésbbé vagyonos középosztály által birtokul megszerezhetők legyenek.

A két művész villatipusokat tervezett és pedig egy kisebb és egy nagyobb tipust. A házak az Osztromos-hegy lejtőjén épülnének, a menedékes szerpentin-út mentén, egymás felett két sorban, olyformán, hogy a kisebb és nagyobb tipusok mindig váltakoznának. Ez az egész telepnek változatosságot biztosít, de a festőiség szempontjából még arra is gondot fordítanak az építőművészek, hogy a különben teljesen egyforma házak tetői oromzataik és végződéseikkel más és más silhouettet adjanak.

A háztipusokat úgy oldották meg, hogy két-két egyazon tipusú — tehát két kisebb, illetőleg két nagyobb ház — össze van építve. Egy közös fedelük van, a mi által az építészek is egy fal emelését, meg két homlokzat kiképzését takarítják meg a nélkül, hogy ez által az alaprajzi elrendezés bármit is vesztene. Még előnyös is ez az összeépítés, mert ez által a különben kis házak hatásosabbak.

A kisebb háztipus alaprajzai

A házak mind a lejtőn épülnek. Bejárójuk hátulról van, tehát a hegyoldal felől. A bejáró egy kis hall-ba vezet. Innen jutunk a nappali szobákba.

Ez az épületeknek tulajdonképeni földszintje, mely azonban kifelé már emeletet ad, miután a hegylejtő úgy van kihasználva, hogy a földszint alatt konyha és cselédszoba meg egy kamra van a sziklába vágva. Ezekhez a hallból lépcső vezet, de lent a konyhának külön kijárása is van. Ugyancsak a hallból vezet fel a lépcső az emeleti szobákba, melyek részben a manzárdba vannak beépítve. A tető-szerkezet minden kis helye faliszekrények és fülkék beépítésére szolgál. Terrászok és a szükséges mellékhelyiségek egészítik ki az alaprajzot.

A kisebbik háztipus hallt, egy nagy nappali szobát (ebédlőt), terrászt és két hálószobát, konyhát, cselédszobát és kamrát foglal magában. Egy ilyen ház építési költsége 5600 korona.

A nagyobbik háztipus hallt, a földszinten két szobát (ebédlőt és nappalit), terrászt, egy nagyobb és két kisebb hálószobát és az öszszes szükséges mellékhelyiségeket foglalja magában. Ennek a háznak építési költsége 8700 korona.

A házak aránylag nagy kényelműek és teljesen modern beosztásúak. Ha még tekintetbe vesszük a művészi egyszerűséggel és ízléssel kiképezett homlokzatokat, a házak festői megjelenését, úgy ezek a legolcsóbb építkezések, a miket hasonló rendeltetéssel terveztek. Ez pedig fontos. Hisz éppen azt kell szem előtt tartanunk, hogy a családi ház megvalósítható vágya legyen a nem éppen gazdag polgárembernek is. Ezen a ponton az építőművészet a legszebb modern szociális kérdésekkel találkozik. Emez adja a feladatot, amaz megoldja. Látni való, hogy az így felfogott építőművészet nemcsak abban modern, hogy korunk szülötte, de abban is, hogy részt vesz társadalmi kérdéseink alakításában.

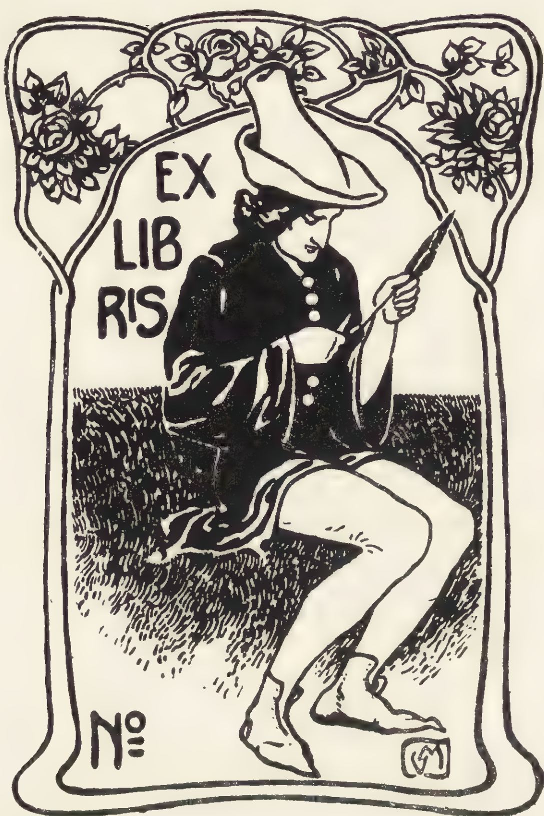
Lyka Károly

TANULMÁNY
BORUTH ANDOR RAJZA

TANULMÁNY
RIPPL-RÓNAI JÓZSEF RAJZA

EX-LIBRISEK
VESZTRÓCZY MANÓ RAJZAI

EX-LIBRISEK
MOSONYI-PFEIFFER HELLMANN RAJZAI

A KECSKEMÉTI NAGYTEMPLOM FALFESTMÉNYEI

Volt idő, leginkább a renaissance kezdetén, hogy Magyarország bátran versenyezhetett műemlékek tekintetében Közép-Európa bármely kulturállamával. Az Anjouk olasz műveltséget, tudományt s művészetet honosítottak meg, a későbbi mostohább viszonyok nem ölhették el a fejlődésnek indult művészeti ágakat. Apátságok, templomok, várak és várkastélyok eléggé foglalkoztatták úgy a bevándorolt, mint az itthon fejlődött erőket.

Hollós Mátyás, a nagy király, mesés fényű budai palotáját Európa elsőrendű műalkotása gyanánt emlegetik az itt megfordult tudósok, művészek, utazók. Budának, a soktornyú Budának messzeföldön hiresek voltak szentegyházai s a Boldogasszony templomának műkincseiről sokat regélnek a krónikák.

Minő reményteljes hajtásai egy gazdagnak igérkező nagy és szép vegetációnak, melyet százötven hosszú év alatt teljesen elsorvasztott az ozman számum mindent leperzselő szele.

Manapság sajnos, de nagyon igaz, műemlékek, műremekek dolgában Magyarország Európa kulturállamai közt a legszegényebb.

S ha éppen legkülönösebben templomokról, mint érdemes és számottevő műemlékekről akarnánk szólani, rövidesen számlálhatjuk el azokat a fővárosban és országszerte, a melyeket megnéznie érdemes a műértelemmel megáldott utazónak.

Egyike a legutóbb elkészülteknek ezek között a kecskeméti nagytemplom.

E derék magyar város közönsége tetemes anyagi áldozat árán fényesen renováltatta régi templomát, Roskovics Ignác alkotásai révén kiváló érdekű műemlékké avatva azt. E freskókért néhány hónappal ezelőtt szép elismerés jutott részül a művésznek: az 1902. évre esedékes Lotz-dijat kapta e müveire. Így hát azoknak írásban és képben való bemutatása kétszeresen időszerű.

Mi sem sarkalja jobban az alkotó művész becsvágyát, mint ha nagy feladatokra hivatva anyagával szabadon rendelkezhetik. A templom mennyezet-síkjai, falterületei mintegy felhívják annak bizonyítására, hogy minő s mire képes alkotó ereje, fantáziája, dekorativ érzése és művészi tudása.

Roskovics már két nagy templomban mutatta meg, hogy a föntebb elsorolt tulajdonságok minő mértékben támogatták tehetségét.

Mint önálló gondolkozású s az egyházi festészet terén kiválóan jártas művész, úgy

HEGYSZOROS
FRECSKAY ENDRE RAJZA

A TEREBESI KASTÉLY ÉJJEL
RIPPL-RÓNAI JÓZSEF PASZTELLRAJZA

A KECSKEMÉTI NAGYTEMPLOM FRESKÓI
AZ ATYAISTEN A SZENTÉLY ÍVÉN
ROSKOVICS IGNÁC FESTMÉNYE

egyházi, mint művészi szempontból egységes vezéreszme érvényesítését tekintette feladatának ezúttal is. A szentélyt bezáró oltár fölötti boltozaton reggeli nagy fényességben felhőkön trónol az áldó Atya-Úristen. A szentély boltozatának közepén fehér galamb képében a Szentlélek. Oldalt jobbra és balra ugyane boltozaton az oltári szentség (monstranciát tartó angyalcsoporttal), míg a hódolat egy Istennek három személyben, tömjénező angyalcsoport által van mély értelműleg szimbolizálva.

A templom hajójának boltozatán a nagy menyezet-képen Magyarország védasszonyának Szűz Máriának hódolnak a magyar szentek.

Nappali fényű tiszta kék égnek felhős magaslatán angyalok közepette áll Mária előre tartva fiát, a gyermek Jézust. Lábaihoz szent Erzsébet s szent Margit rózsát s liliomot helyez gazdag levéldíszszel, s e hódolatul bemutatott növényzet szine nemzeti szineinket szimbolizálja. Mária előtt a szentek csoportjának három főalakja térdel: szent István, a koronát fölajánlva, szent László s szent Imre. Mögöttük Gizella első királynénk s szent Adalbert, hittérítőink egyike. A magyar szentek e főcsoportja alatt a kép peremén keresztelőmedence viruló rózsákkal a most is élő hitet jelképezi. A közelebbi csoport élén állnak: boldog Özséb, szent Pál első remete (a Pálos-rend védszentjének ereklyéjét tartva), térdelnek boldog Ágnes, Ilona, Gertrud és szent Kinga. Egy csatlakozó csoportból kiemelkedik Asztrik érsek alakja, kezében a kettős kereszttel, majd szent Gellért vértanú püspök, szent Mór, a bencés pécsi püspök, János hitvalló s boldog Pál.

Kiválik Kapisztrán János harcra lelkesítve, kezében a Mária-zászlóval, mögötte Hunyadi János és második Endre király a keresztesek lándzsái közt. E csoport alatt ismét a kép peremén törött zászlók, fegyverek, mint diadaljelvények jelképezik a régi dicsőséget.

A kupola felső részén az Árpádok címerét tartó angyalok lebegnek. Alattuk a peremen emlékkövet (a szent év számát s a festés idejét jelezve) tart egy angyal, míg egy másik az emlékkövet borostyánnal övezi.

A kép legalsó szélén Magyarország címere látható, mellette két angyal, egyike koronát tart a címer fölé, másika szent István kardját védőleg emeli eléje. Mellettük két kisebb angyal a királyi jogart s az országalmát kettős kereszttel cserlombok fölött tartja.

A kupola két oldalán kis boltíven mély értelműleg jelképezve: szent István jobbkeze (ereklyeszekrényben) angyaloktól tartva: és szent László ezüstszobra kis szárnyas angyaltól támogatva.

A második menyezetkép a főhajóban: szent Miklós püspök, a város védszentje, megáldja a város régi pásztor- és földmívelő-népét. A kép hangulata nyári este. Öreg pásztor kecskét nyújt föl szent Miklósnak, mellette boj-

tárjai. Mögötte az asszony búzakévével, sarlóval, s a férje kaszával. Szent Miklós mellett egy angyal tartja a város címerét.

Holdvilágos éjszakát látunk a harmadik menyezetképen. A nagytemplom tornya körül éneklő angyalkar csoportosul. Fölöttük Mihály arkangyal, paizszsal, kardját a toronyra téve, mint az anyaszentegyház védelmezője; míg Gábor arkangyal liliomokat tartva, az egyházi élet tisztességét jelképezi. Lebegő, éneklő angyalok gazdag csoportja a felhők között. A kép két oldalán hangszerek, angyalfők láthatók.

A templom szentélyét a hajótól elválasztó főfalon a két ajtó fölött: szent Péter, könyvvel, kulcscsal és szent Pál, leveleit s kardot tartva, Isten igéjét hirdetve. A végső boltíven Krisztus keresztje a töviskoronával felhők között, fejezi be a falképek sorozatát.

A KECSKEMÉTI NAGYTEMPLOM FRESKÓI
A MAGYAR SZENTEK HÓDOLNAK SZŰZ MÁRIÁNAK
ROSKOVICS IGNÁC FESTMÉNYE

A KECSKEMÉTI NAGYTEMPLOM FRESKÓI — ANGYALCSOPORT ROSKOVICS IGNÁC FRESKÓJA

Bár mindaz, a mit e szűkszavú leírás keretében nyujthatunk, messze mögötte áll a valóságnak, mégis megerősíti azt, hogy a művész egységes vezéreszmét érvényesített. A szentély fölötti boltozaton, az Atya Isten reggeli világosságból sugárzó képével kezdődik a képsorozat s ez fokozatos átmenetekben, a nappal s alkonyaton át záródik a holdas éjszaban végbemenő jelenettel.

Nyilvánvaló az a céltudatosan választott s nagy festői érzékkel keresztülvitt intenciója a művésznek, mely míg egyrészt gazdag skáláját nyujtja a szín- és fényárnyalatoknak, másrészt az Atya Istent, mint a fény és világosság forrásában trónolót tüntetve fel: vallásfilozofia szempontjából is erős és biztos alapra helyezi tervezetét.

A templomba lépőt sötét éjjeli kép fogadja s a homályból fokozatosan jut az örök világosság elé.

Nemcsak a vallásfilozofia, de a keresztény vallás magasztos költészetének mélyen átérzett igazsága is nyilvánul a művész felfogásában.

Másik nagy érdeme felfogás tekintetében ez alkotásoknak teljesen eredeti magyaros mivoltú tervezetük. Magyar város templomában mi foglalhatná el méltóbban a legfőbb helyet, mint a nemzet védasszonyának képe a magyar szentektől környékezve s nemzetünk történetéből vett, szimbolisztikus vonatkozású diszítési motivumokkal.

Ez alkotás mintegy súlypontja a sorozatnak, kinyilatkoztatván a művész: íme az örök fény s világosságból kapta fényét nemzetem

A KECSKEMÉTI NAGYTEMPLOM FRESKÓI
SZENT MIKLÓS MEGÁLDJA A PÁSZTOR- ÉS FÖLDMÍVELŐ NÉPET
ROSKOVICS IGNÁC FESTMÉNYE

fényes multja, elmult dicsősége, mely a kereszténység öléből sarjadt s a keresztény vallás védelmében nőtt nagyra.

Ha azt mondanók, hogy az első képen az epikai történeti felfogás uralkodik, úgy a két utolsónak a lírai elem adja meg alaphangját.

A napi munka után estimára gyűlt népet megáldó szent Miklós s a nagytemplom tornya körül a holdas éjszakában zengedező angyalok költői gondolat, a legtisztább lirai intencióval.

Kevés művészről mondhatjuk, úgy mint Roskovics Ignácról, teljes meggyőződéssel, hogy tökéletesen benne él a barokk stílus szellemében, érzi, érti s a szó magasabb értelmében felfogja követelményeit az előadási módnak, a forma-nyelvezetnek.

Kompoziciójában érdekességre, ötletességre törekszik s a fény és árny elosztása, úgy a folthatások változatossága tekintetében megérzik művein a nagy barokk mesterek alapos és beható tanulmányozása és egyéniségének ereje.

Formai nyelvezetében nem hiányzik bizonyos naturalisztikus merészség, mely erős egyéni ízléssel párosulva a természet nyujtotta motivumok használásától sem riad vissza.

Előadási módja világos, mindenkinek könynyen érthető, ötletei játszi fordulatokban bővelkedve kellemes és tetszetős meglepetésekben részesítik a nézőt festői szempontból.

Mint oly művész, ki kora ifjúságában a templomfestésen kezdte pályáját, könnyed virtuozitással bánik az ecsettel s teljesen érti a nagy mesterek hagyományai alapján a dekoratív festészet minden csinját-binját.

Mint sokoldalú művészről, teljes méltatásával művészi egyéniségének megemlékezni más alkalommal lesz módunkban.

Kacziány Ödön

SZENT PÉTER SZENT PÁL
ROSKOVICS IGNÁC FRESKÓKÉPEI A KECSKEMÉTI NAGYTEMPLOMBAN

VÁLASZ EGY-KÉT KOLLEGÁTÓL NAGY SÁNDORNAK

Köszönöm leveled. Hogy elolvastam, oly érzésem lett, mintha nyugtalan, kora tavaszi napon, szélüzött felhőrongyok között valahol távol a nap kisütne, messze vidéken rügyező fákon s igérné a virágzást.

Egyedül voltam, mikor átolvastam. A szürkület leszállott s a lenn az utcán felpuffanó villamos gömbök fénye szétdobta a nagy ablak rácsát a műterem mennyezetére, a közelieket élesen, a távoliakat mind puhábban. Sürű hálóban indultak szét az árnyak az ablak tetejétől, keresztül-kasul szelve egymást sávolták a falat és benyultak a lenn ülő homályba. Olyan lett tőlük a szoba, mint egy lugas.

Bár a festőműhelynek, a szabadság kalitjának a rácsa mindig árnyékkép lehetne. De az a rács, melyet az utca fénye borít a műterem fölé, nem mindegyikben szimbolum csak, de sokban nyomasztó valóság. Azoknak arcán, kiket az élet lekötött, leveled szkeptikus, keserű mosolygásnál alig ébresztett egyebet. Nekik a sors kezükbe kényszerítette a fáklyát, melynek füstje bár könyüt csal szemökbe, még sem dobhatják el, míg járni tudnak.

Nem szólhat szózatod azoknak sem, kiknek lelki határa olyan szűk, hogy távolságot nem találnak benne az átvonuló fénysávok és fellegárnyak, visszfények s tükrözések szemlélésére, a kik kényszerülve szomszédjaik vállán tekintenek át s így sejtik meg az örök mozgást. Azoknak is hiába szóltál.

De tán azoknak szól, a kik elszántak s szabadok, kik kevéssel beérő nyugalommal leintenek, ha legkedvencebb ételükkel kinálja is meg őket az élet vesztegető szeszélye? A szabad vágygyal járóknak?

Ezek sorából egynéhánynak nevében küldök választ. Szavad érzésünkhez szól, művészi lelkiismeretünkhez. Felhív, tanácsot ad és számon kér. Sőt vádol is. Kérdi mint a biblia kérdezője: „Mit miveltél te a talentumoddal, mely reád bízatott?“

És válaszunk: Ébren talál minket a riadó. Nem ismeretlen az előttünk. Hallottuk régen, hallottuk sokszor a néma éjszakák háromszor áldott magánosságában. Mintha óriás kéz óriás hárfa húrjait összhangra fogná, olyan volt a hangja. S fiatal szivünk megdobbant, a vágy elfogta, elébe sietni a hívó szónak. De a homály fátyolt kötött szemünkre, mécsünk fénye alig világította meg a helyet, melyen álltunk és fárasztott az úttalanság. A hajnal ott virradt reánk, pár lépésnyire a helytől, honnan elindultunk s végigborzongott bennünk a fájdalomteljes gondolat változhatlan, gyógyíthatlan reménytelenségről:

„Fáradt vagyok, halálra fáradt, engedj aludnom!
— Nem! Én vajjon alszom-e? felel a kérlelhetlen eszme. Gondolkozó, hajolj meg a törvénynek, rabszolga vonszold láncodat! Mit törődöm a testtel? Járjon tovább, szenvedjen és haljon meg! Nyomorult szolga, rajta, a dolgodra! az én órám megérkezett.“ *)

Az akkor volt, de ma az öntudatlan homályában nem keressük többé a szépségtitok megoldását. Nem várjuk egyetlen kinyilatkoztatástól, mely hirtelen örök távolságokat nyitna meg szemüknek. Ma nem vagyunk az életről lemondani tudó szenzitiv aszkéták, sem orgiasztikus mámor- és álomfantaszták. A miszticizmus zavaros dagályossága érthetetlen nekünk. Nem akarunk ,,gondolkozó“ művészetet. A belső szemlélődés képei oly szétfolyók, oly bizonytalanok, előhivásuk elvon az érzéki léttől, világuk félhomály és félvalóság és

*) Victor Hugo: Les Contemplations.

A KECSKEMÉTI NAGYTEMPLOM BELSEJE

elmulásuk űrt hagy bennünk, mint a hasisnak mámora.

Igazad van, tudatunk az, hogy kötve vagyunk az anyaghoz és görcsösen kapaszkodunk belé. Szeretjük őt, mert végtelen s örök. Nem a túllét, de az ittlét vágyunknak tárgya, minden törekvésünk transzcendentális céloktól el az élet felé fordul, hogy belőle alkothassunk műremeket hivatásunk és tehetségünk hatalmán belül. De hát a föld tán nem az égben van? És a külső s belső határa vajjon olyan nagyon világos, van-e egyáltalán határ közöttük és szemünk recehártyája elválasztó-e avagy kapcsoló?

Igazad van, járunk a természet zöldjében, várva az újjáébredést, tüdőnket kitárjuk a langy szellőnek, lelkünk megtelik gyönyörűséggel és ezt az állapotot boldogságnak nevezzük. De érzésünk nem névtelen, életöröm a neve s nekünk a művészet nem mást jelent, mint erős életérzésnek legfokozottabb kifejezését. De fénysóvár és eleven szemünk nem nézheti az érzéki jelenségvilágot a gépiesen másolónak közönyével, fény- és árnyékfelületek összhangját, színértékek szimfoniáját élvezi, lelkünk érez és genetikusan újjáteremt. A fülemülefütty, az utánzás képessége, az eszközök eredménybiztos kezelése nélkülözhetlen kellék, hogy a nyert boldogságot kényszerítő, szuggesztiv hatalommal másoknak is adhassuk. És vajjon a természetnek elbűvölt utánzója, minden egyes lélekzetvételének, a mult és jövő nélkül való pillanatnak rajongója csakugyan olyan felszinen járó s művének nem volna semmi köze a mélyben rejlő lelki s szellemi erők titokzatosságához? Emlékezzünk a Sternbald szavára: „Egy színbe, egyetlen egy színbe elmerülni milyen gyönyörűséges. Honnan van az, hogy az égbolt tiszta, távol kékje vágyódást ébreszt bennünk, az est bíborfénye megindít, egy virág aranysárga szeme megnyugtat és vigasztal, miért van az, hogy szomjas szemünk olyan sóváran issza a ragyogó zöldnek üdeségét?" S ez érzésképességet akarjuk még érzékenyebbé tenni, ápolni és fokozni, hogy nyerjen erőben és állhatatosságban. Hogy ott is, hol látszólag legsivárabb, legigénytelenebb a lét formája, érzésünk ihlete el ne apadjon. Ellenőrizzük felelősségünket: a hatalommal, melyet így nyerünk, nem rendelkezünk olyan célból, hogy embertársainkat ámuló zavarba ejtsük, de hogy érzésüket nemes módon indítsuk meg, hogy finomultabb érzéki világba mutassunk nekik utat, nem lázas zürzavaros álmok felé. És minél egyszerűbb módon

érjük el azt, annál valódibb, annál életteljesebb a művészetünk. Mivel a művészet az egyszerűknek is szól, sőt első sorban nekik szól, nem maradhat úgysem soha „la recherche pédantesque des sensations rares.“

Az elv nem új, sem mi nem vagyunk korszakalkotók. De az örökké régi és örökké új szépség szenvedélyes követelésével szivünkben járunk mi is tovább fáradhatatlanul. Idealizmusunk reális, de jól megértve: az eszme lángoló, rajongó hívei vagyunk. Szuverenitását nem ingatja sem szeretet, sem gyűlölet, részrehajlatlan az és megvesztegethetlen. Fénye az élet fájának törzsén világít ugyan végig, de sejteti az öntudatlan mélyébe nyuló gyökerét, égbe virágzó koronáját. Az egyedüllét erejét kívánja, a lemondást külső sikerről, az önrendelkezés szabadságát s az éntudatnak nyugodt hatalmát. Túl minden fáradt hitnek kétkedésén s képmutatásain.

Azért egykedvű mosolygással nézzük mi is az „orfeum“ színpadán lejátszódó harisnyakötőszövevényeket, az „ideális“ élőképeket, a charlatánokat, kiket hangos gesztusú impresszárióik kisérnek s beszélnek viharokról, hősiségről és fenséges homlokra illő töviskoronáról. S elszomorít, hogy a szenvedés impotenciája kóros jelenség lett minálunk, panasz nélkül küzdeni senki sem tud és a templom kufárok háza lett.

Ne ámítsuk magunkat, művészete mindegyikünknek csak annyit ér, a mennyit etikailag kiki maga. Magánügy, mint a hit és másnak adni nem lehet. Igaza van mindegyikünknek, de csak saját magára nézve. S azért is, bár formában eltér hitünk, az eszmében egyetértünk veled. Oly messze nem járunk egymástól, hogy szavunk érthetően át ne hallják és túl az erdőn, a magas felé, ottan találkozunk. A cél közös. Zászlódat üdvözöljük és örültünk annak, hogy ily őszintén kibontottad szineit. Legyen ösvényed fénysütötte s árnyékid hűvösek.

Ez a mi válaszunk.

Magam hozzá csak annyit tehetek:

Nemrég találkoztam valakivel, a legvalódibb művész volt a sok között, kit eddig láttam. Átlátszó volt a lelke, mint a forrás vize, úgy tükrözte a végtelent, a hogy az visszanéz az égre s élete is úgy folyik el csöndes csobogással vadvirágos pázsit között. Műveit te is szereted bizonynyal, mert olyan ő, a milyet te kivánsz. Akkoriban az én szkeptikus Diogenesem elfujta lámpását, mert embert talált.

Ilyet sokat kivánok a mi művészetünknek én is, csakhogy ilyenné lenni nem lehet. Mi tehetségesek vagyunk, ő geniális, csak ez a különbség.

Azért hatott rám leveled, mint egy koratavaszi napsugár, a mely igéri a virágzást.

München, 1903 márczius 21.

Olgyai Viktor

HAZAI KRÓNIKA

A MAGYAROS ÍZLÉS TERJESZTÉSE korántsem folyik oly buzgón, mint kellene. Nem tagadjuk ugyan, hogy ennek az életerős és modern áramlatnak lelkes hívei támadtak a művészet sokféle technikájában, de az alkotó művészek munkálkodása meddő marad, ha a magyar társadalom, a sokféle hivatalos fórum és egyesület nem jár erélyesen a kezükre. Ezt annál is inkább elvárhatnók, mert pénzáldozatról itt szó sincs: a mit érte latba kell vetni, pusztán a jóakarat. A kereskedő, a ki installációt készíttet üzlethelyisége számára, épp úgy magyarosan terveltethetné azt, mint tervelteti mindenféle régi módi és külföldies stílusban. A templomok kegyurai és a főpapság épp úgy magyaros ízű szerelvényeket rendelhetnének meg, mint a hogy az orosz kegyúr orosz ízlésű művekkel ékesíti templomát. A házat építtető város, község, hivatal és magánember ugyanazon a pénzen magyaros ízű építményt készíttethet, mint amennyien készítteti most művészietlen sablónjait. Ennek a magyaros ízlésnek át kellene terjednie a könyvtáblára, a cartonnage-művekre, a plakátra, mint a lakásberendezésre, az épületre, az utca díszére. Lássák meg mindenen, hogy nem a külföld ránk tukmált limlomja az, a mit mi környezetnek óhajtunk, hanem hogy tudunk nekünk való, jellemünket, szokásainkat, fajbeli érzéseinket kifejező művészi környezetet is alkotni.

Épen most, a kezdeményezés nehéz idejében szerezhetnek e szép feladatok megoldása körül érdemet és dicsőséget azok, a kik ezt az ügyet előbbre viszik, a kik ezeket az eszméket terjesztik. E részben a magyar művészet a legérdekesebb stádiumát éli most, egy megújhodó quattrocento bátor, de még elszigetelt mozgalmát. Lesz toll, a mely a kezdeményezők és terjesztők munkásságát és érdemeit megrögzíti, hogy jövendő műtörténetíróink hiteles adatokat kaphassanak arról, kinek mit köszön ez a mozgalom, a mely bizonyára nemes és szép gyümölcsöt fog teremni akkortájig.

Olykor szerény méretű propaganda is megteszi a maga hatását. Hisz a nagygyá dagadó lavina is egy gördülésnek indult kavicsból ered. Egy-két jó példa minden szép beszédnél többet tesz s hatása néha kiszámíthatatlan. A magunk tapasztalatából igtatunk ide egy tanulságos példát. Kecskemét városa székházat építtetett, még pedig helyes érzékkel modernt és magyarosat. Egyike ez a legszebb ilyfajta magyarországi épületeknek. Tetszett az embereknek: formáit, a melyek eleinte talán ujságuk miatt különöseknek hathattak, szép lassan megszokták, azután rájöttek az új ízlés szépségeire, végre megszerették a művet. A kecskemétiek azonban nem álltak meg ennél az első stációnál. Mikor nemrégiben bérházat akart a város építtetni: ismét modern és magyaros tervet kivántak. A bérház javában épül, még pedig általános érdeklődés közepette. Előre tudjuk, hogy megszeretik ezt is és a harmadik épület, a melyet a város építtetni fog, ismét magyaros lesz.

De itt még nem szakad vége a rövidke építéstörténetnek. A legtanulságosabb rész most következik. Kecskemét derék polgárai az ő hagyományos okosságukkal felkapták ezt a magyaros stílust s a hol könnyű szerrel lehet, kisebb s egészen kicsiny objektumokon is alkalmazni igyekeznek a formáit. Valaki megreparáltatja a portáját: meghagyja a mesternek, hogy csináljon oda olyasféle valamit, a mit a székházon látni. A gölöncsérnek meghagyják, hogy ezt vagy azt a formát csinálja meg, dísz gyanánt, a kis házra. Mint a hogy egykoron a legszerényebb épület-dísz is a nagy épületek stílusát utánozta egy-egy rész-

letben, úgy igyekeznek most Kecskeméten is a jobb ízlésű háztulajdonosok „olyanfélét“ csináltatni, a milyet azon a magyaros nagy épületen láttak. Így terjed majd el ez az ízlés, apránkint, eleinte csak szerény részletekben, később mind erőteljesebben. Kecskemét városa lefőzi ezen a téren a többi magyar várost.

Úgy látszik, okos, művészi érzékű, magyar érzésű emberek irányítják ott az efféle ügyeket. Munkásságuk nem lesz meddő. Ők mutatták a tett propagandájának legszebb példáját. Míg nálunk Budapesten a legékesebb nevű kupaktanácsok elveszekszik az időt meddő, úgynevezett elvi és lojalitási diskussziókkal, azalatt ez az egészséges érzékű magyar város a maga szerény eszközeivel teljesíti idevágó szép feladatát. Öröm nézni, mint virulnak ki abból a magyar televényből azok az eszmék, a melyektől — mert újak és félreérthetetlenül magyarok, — borsódzik a háta nem egy tiszteletreméltó budapesti testületnek.

A magyaros művészet körülbelül ugyanazokat az időket éli ma, a melyeket élt a magyar színművészet a Déryné-vázolta időkben. A színművészetből is az egészséges vidéki városok formáltak magyar művészetet, a lojális, „nyugati színvonalon álló“ Beschwichtigungsratok ellenére. Ugyanez a küzdelem folyik most az alkotó művészetek terén. Ezek is onnan fogják életerejüket kapni, a honnan kapta a szegény, kinevetett, üldözött magyar színművészet. Csak Kecskemét példáját kell utánozni.

SZEGEDI KÉPZŐMŰVÉSZETI EGYESÜLET. A mult év nem volt kedvező erre a fontos feladatú egyesületre nézve. Mint az 1902-ről szóló beszámolóban olvassuk, a tagok száma a lefolyt évben ismét jelentékenyen alászállt. Mult évben még 621 rendes tagot számlált az egyesület s ma már az 58 alapító tagon kívül csak 530 tagja van az Alföld százezer lakosságú metropolisában. Az Egyesület vezetősége egyelőre évenkint egy műtárlat rendezését határozta el. A mult évi tavaszi tárlat látogatottsága az állandó rossz idő ellenére kedvező volt. Elkelt összesen 22 festmény 7490 korona értékben. Ebből 2100 korona esik az Egyesületre a sorsolásra vásárolt 13 festmény után.

A mult év őszén Istvánffy Gyula rendezett saját műveiből kollektiv kiállítást, a mi az eddigi őszi tárlatot némileg pótolta. Az Egyesület vezetősége, hogy tagjainak kedveskedjék s a művészetet is támogassa, az Istvánffy-féle kiállításból és Zombory Lajos festőművésztől 19 festményt vásárolt 800 korona értékben, kisorsolásra. A lefolyt évben tehát az Egyesület révén összesen 41 festmény kelt el 8290 korona értékben.

A zárószámadás szerint tagdíjakból befolyt 5855 korona, a tavaszi tárlat jövedelme 1148 korona 90 fillér. Kisorsolt festményekre 3160 koronát költött az Egyesület. Az év végén a pénzmaradvány 962 korona 76 fillér.

FAVRETTO GIACOMO legyezőjének reprodukcióját közöljük első mellékletünkön. Eredetije selyemre festett akvarell és Glück Frigyes gyűjteményében van Budapesten.

KRIESCH ALADÁR rajzát közöljük második és harmadik mellékletünkön. A „Julia szép leány“ kezdetű székely népballadához készült. Eredetije tusrajz.

WESSELY VILMOS rajzolta a 81-ik oldalon levő fejlécet.

B. PRAVOTINSKY LAJOS rajzolta a 102-ik oldalon levő tanulmányt.

TARY LAJOS műve a 103. oldalon levő fejléc.

MAJOR JENŐ két tájkép-tanulmányát közöljük a 104-ik és 105-ik oldalon. Eredetijük ceruzarajz.

FÉNYES ADOLF tanulmányát közöljük a 107-ik oldalon. Eredetije szénrajz.

GLATZ OSZKÁR ceruza-tanulmányát közöljük a 108-ik oldalon.

NAGY SÁNDOR rajzolta a 109-ik oldalon levő fejlécet és a 141-ik oldalon levő ex-librist.

BORUTH ANDOR rajzolta a 124-ik oldalon közölt tanulmányt. Eredetije szénrajz.

RIPPL-RÓNAI JÓZSEF szénrajz-tanulmányát közöljük a 125-ik oldalon.

VESZTRÓCZY MANÓ rajzolta a 126-ik oldalon látható két ex-librist.

MOSONYI-PFEIFFER HELLMANN rajzolta a 126-ik és 145-ik oldalon közölt ex-libriseket.

FRECSKAY ENDRE Hegyszoros című tusrajz-tanulmányát közöljük a 128-ik oldalon.

GUTTMANN BERTOLD rajzolta a 135. oldal fejlécét.

AICHENAUER KÁROLY rajzolta a 138. oldal fejlécét.

VADÁSZ MIKLÓS műve a 140-ik oldalon közölt ex-libris.

ROZSNYAY KÁLMÁN rajzolta a 144-ik oldalon levő két ex-librist.

FARAGÓ JÓZSEF műve a 145-ik oldalon közölt egyik ex-libris.

EX-LIBRIS
VADÁSZ MIKLÓS RAJZA

MAGYAR EX-LIBRISEK. Pár hét alatt szálló igévé lett ez a két latin szó. Úton-útfélen hallani, a műtermekben, a szalónokban és a kávéházak asztalainál. Nálunk ez most valami új dolog. A mint a nyugoti kultur-népektől eljutott hozzánk iparművészetünk reformálása, hogy átvedlett a bútorunk, szőnyegünk, függönyünk és asztali edényünk, hát elkövetkeznek az aprólékosságok is. A könyvkötés, könyvjegy, ex-libris . . .

Mikor ezek a sorok kikerülnek a sajtó alól, megnyilott már az iparművészeti múzeumban az ex-libris kiállítás egész légió külföldi, különösen sok angol és egy szép gyűjtemény magyar munkával.

Sajnos, legkiválóbb művészeink, a rajztoll nagy mesterei nincsenek képviselve. Idegenkednek az ilyen apróbb munkától, a miben pedig éppen úgy nagyot, nemeset alkothatnának mint az öles vásznakon. Sőt le is nézik. Pedig e műfaj mestereinek sorában olyan neveket sorolhatunk fel, mint Puvis de Chavannes, Morris, Burne-Jones, Leighton, Herkomer, Stuck, Menzel, Charpentier, Dagnan-Bouveret.

Csudálatos véletlen, hogy az ex-libris ük-apja magyar eredetű ember. A békés-gyulai Ajtósok ivadéka, Albertus Dürer, a nürnbergi nagy mester. A legrégibb könyvjegy, melyet ismerünk az ő műve. Másról nem tudunk s így el kell ismernünk, hogy ez a művészi csecsebecse az ő teremtménye. Akkortájt könyvtára csak egy-két fejedelemnek, várúrnak, kolostornak volt s így a papirlapocska dekorativ rajza a címer volt, néha egy-egy mottóval a bibliából vagy a lantosokból.

Az ezerhétszázas évek második felében különösen divatját élte az ex-libris. Divatba hozta a művészi szépet kedvelő és kultiváló francia udvar. Ebben az időben a rézmetszetet használták reprodukálásra. A rajz a kor hangulatának megfelelő kecses, bájos vonalú virág-guirlandok, tövissel körülfont szivek, röpködő ámorkák s más efféléből állott.

A könyvnyomtatás fejlesztése, a technika előrehaladása, az olvasó közönség gyarapodása mindinkább olcsóbbá, hozzáférhetőbbé tette a könyvet s a mult század első felében kevésbbé vagyonos emberek, polgárok is rendeztek be maguknak kisebb-nagyobb könyvtárakat, megszerezhették azokat a műveket, a melyekre szükségük volt, a melyekben lelki gyönyörűséget leltek. A rendezett könyvtárakkal terjedt az ex-libris használata is és azokon szimbolizálni kezdték a tulajdonos foglalkozását, kedvtelését.

Mihozzánk Franciaországból került. A párisi társaságban élő Esterházyak, Grassalkovichok, Marczibányiak, Apponyiak hozták haza.

Általában a könyv első lapjára jegyezte a tulajdonos a nevét, a mi bizony sokszor rontotta a gonddal, művészi ambicióval összeállított címlap hatását. Azután, a hetvenes években jött a legízléstelenebb valami, a kékfestékes, indigós stambil, a mit sajnos még a múzeumok is átvettek, valóságos barbarizmust űzve annak használatával.

Most végre eljött az ex-libris országa. Kiállítást rendeznek belőle, pályázatot írnak ki (első volt a Nemzeti Kaszinó-é) s művészi lapjaink egyremásra ösmertetik írásban és képben a grafikai művészet ezen faját.

Az Iparművészeti Múzeumban megnyilt kiállításon különösen gyönyörűek Nagy Sándornak egyszerű, de gondolattal teli, finom vonalú és kompoziciós ex-librisei. Szeretem, úgy magamban, Nagy Sándort a magyar Morrisnak tartani. Az ő tudása, minden ízében magyaros volta, erős munkálkodása és munkaereje sok és nagy dolgokra képes. Faragó József különösen szép könyvjegyet rajzolt dr. Dirner profeszornak. A hosszas formájú exlibrisen egy finoman és érzéssel megrajzolt női akt van. Igen ízléses Udvary Géza ex-librise. Több érdekes tervet csinált Helbing. Mind igen ötletes és kifejező. Papp Herik, Horti Pál, Hegedüs László, Katona Nándor, Barta Ernő és Nagy Vilmos készítettek még érdekesebb és értékesebb ex-libriseket.

A jövő emberei is erősen dolgoznak. Azok között, a miket tőlük láttam, a legszebb Vadász

Miklós rajza Beethoven fejével. Csupa hangulat az a csöpp rajz és szubtilisan finom. Kár, hogy nem rézbe metszette. Szentmiklósy Zoltán, Lakatos Artur, Cserna Rezső, Gerstner Ödön, Burg-Pravatinsky Lajos, Sarkadi Emil egytől-egyig megemlítésre méltó rajzokkal igyekeznek népszerűvé tenni könyvjegyeiket.

Csak még azt jegyzem meg, miért használjuk mi az „Ex-libris“ kifejezést magán a könyvdíszen is. Hiszen van rá kifejezésünk, hát ne ragaszkodjunk azon időkéhez, mikor mindenhol latin szót használtunk. Irjuk, ha sok, sok könyvünk van: „könyvtárából“ — ha kevesebb, a „könyves polcáról“, „könyveiből“, „könyve“, „ez az én könyvem“, stb. jelzést.

Lehet valakinek két-három, sőt több könyvjegye is, ha éppen úgy tetszik más-más művésztől. Mert némely rajz nagyon redukálva elvész. Kicsiny könyvekbe egész kicsiny és lehetőleg egyszerű, inkább vignetta-szerű rajzok valók.

A legcsudásabb könyvtár, melyet világéletemben láttam, a Southerlandi hercegasszony pár száz kötetnyi kézi bibliothekája volt. A nagyúri dáma csak azokat a könyveket gyűjtötte össze, a melyeket szeret. Mindegyiknek a kötése remekmű, külön tervezve bőrből, ezüstből vagy egyéb ércből, brokátokból, berakott falapokból. Két egyformát se találni. Ezekben láttam, hogy egyenest a könyv belső lapjára van komponálva egy-egy külön exlibris. Mindig egy-egy hires mester műve, némelyike kis vagyonba került, vagy legalább is annyiba a mennyit nálunk egy jó társaságbeli dáma eltippel a tavaszi versenyeken. SC

EX-LIBRIS
NAGY SÁNDOR RAJZA

KITÜNTETÉSEK. Az Iparművészeti Társulat által polgári lakószoba falának és mennyezetének patrónnal festett díszére kiírt pályázaton a biráló bizottság az első díjat nem adta ki. A 250 koronás második díj nyertese Pálka-Pavlicsek Károly, 200 koronás díjakat kaptak Stiaszny Aladár, Sződy Szilárd és Nagy Lázár, az utóbbi kettőt.

A vésztői községháza terveire kiírt pályázatra 29 pályamű érkezett be. Az első díjat Szuhy József, a második díjat ifj. Opaterny Flóris kapta.

A zágrábi országos jelzálogbank tervpályázatára 63 pályamű érkezett. A zsüri az első díjat nem adta ki, a második és harmadik díjat egyesítve 1500—1500 koronát a „Zrinyi“ jeligés műnek (szerzői Kármán Aladár és Ullmann Gyula) és a „Kosmos“ jeligés műnek (szerzője Hans Ungethüm) itélték oda. Megvenni javasolta egyenkint 600 koronáért a „Fotografia“ jeligés művet (szerzői Hőnigsberger és Deutsch), a „Zágráb“ jeligés művet (szerzője Ernst Lindner és Theodor Schreier), a „Rustika“ jeligés művet (szerzői Sándy Gyula és Förk Ernő) és a „Fekete kör“ jelű művet (szerzője Alfred Hübner).

A Gallauer-síremlék pályázaton az első díjat és a kivitellel való megbízást Udy Endre kapta.

A Magyar Mérnök- és Építész-Egyletnek egy nagyváros pályaudvarának tervelésére kiírt pályázatán az első díjat (nagy aranyérem és 1200 koronás utazási ösztöndíj) Vágó József nyerte el. Az ezüstérmet Habich Ferenc kapta, Förk Ernő pályaművét pedig dicsérettel tüntette ki a pályabiróság.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter által iskolai szemléltető képekre hirdetett pályázaton díjat kaptak: Helbing Ferenc, Barsy Adolf, Dudits Andor, Löschinger Hugó, Hegedüs László, Krenner Viktor, Gergely Imre.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter Kézdi Kovács Lászlónak és Zombory Lajosnak adományozta az ismeretlen műbarát által felajánlott 4200—4200 koronás festészeti ösztöndíjat.

Az Iparművészeti Társulat karácsonyi kiállításán a pályabiróság nem adta ki az aranyérmet. A 2000 koronás állami nagydíjat Forreider és Schiller kapta, állami érmet kapott Mocsay József, Hibján Samu, Fischer Jenő és Kovalszky Sarolta.

A Magyar Mérnök- és Építész-Egyesület a szegedi Vásárhelyi Pál-emlékmű szűkebb pályázatára beérkezett munkák közül Szécsi Antalét fogadta el kivitelre, Kiss György és ifj. Mátrai Lajos pályaművét pedig jutalomban részesítette.

KÜLFÖLDI KRÓNIKA

DREZDA. — A szász műegyesület ez év elején kiállítási helyiségeiben bemutatta a közönségnek a pár évvel ezelőtt elhalt Giovanni Segantini hátrahagyott műveinek azt a becses gyűjteményét, mely két esztendővel ezelőtt az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Tavaszi Nemzetközi Kiállításán is látható volt és művészi értékén kívül még mesés áraival minálunk is általán feltünést keltett.

Egy német lap ebből az alkalomból közli a gyűjtemény néhány darabjának 1896-ban és most kért árait, a melyeknek az összehasonlításából mi is rendkívül becses tanulságot meríthetünk.

Így az „Alpesek májusban“ című olajfestmény ára 1896 novemberben 3000 márka volt, míg most 40,000 márkát kérnek érte.

A „Műteremben“ című rajzot 1896-ban 400 márkáért meg lehetett volna kapni, most pedig 3500 márka az ára.

Az „Anya“ című rajzot 1896-ban 250 márkáért kinálták, míg most 3000 márkát kell fizetnie annak, a ki magához akarja váltani.

A „Szénakaszálás“ című rajz az 1896. évi katalógusban 325 márkával, a mostaniban 3500 márkával szerepel.

Végül „A birkanyírás“ című szines rajzot a műkereskedő 1896-ban csak 400 márkára becsülte, míg most 8000 márkára tartja.

Ezeken kívül ez idő szerint a zürichi Henneberg-féle képtárban, melyet árúba bocsátanak, szintén van egy Segantini kép eladó, — a „Tavaszi táj fehér tehénnel“, a melyért a tulajdonosok nem kevesebb, mint 70,000 frankot kérnek.

Ezekből az érdekes adatokból kettős tanulságot vonhatunk le. Az egyik tanulságot, mely abban áll, hogy a műtárgyak vásárlása — persze sokat igérő, vagy már is jónevű művészektől a — legbiztosabb és a legjövedelmezőbb befektetés, még pusztán a legridegebb üzleti szempontból is, jó volna, ha művásárló közönségünk szívlelné meg.

A másik tanuságot pedig azoknak a köröknek ajánlanók szives figyelmébe, a melyek arra vannak hivatva, hogy állami művészeti gyűjteményeink anyagát gyarapítsák.

Csak a közelmultból is nem egy olyan esetet tudnánk felsorolni, a mikor a mi illetékes vásárlóink mesés összegeket fizettek egy-egy olyan művésznek gyengébb műveiért, a kinek legkiválóbb alkotásai közül csak pár évvel ezelőtt is olcsón válogathattak volna.

De elég, ha utalunk itt Böcklin a „Hullámok játéka“ című művére, melyet pár esztendővel ezelőtt potom 15,000 márkáért megvásárolhattunk volna, ezt az alkalmat azonban az állami vásárlások akkori intézője könnyelműen elszalasztotta. Helyette azután most két esztendeje nem kevesebb, mint 84,000 koronáért megvásároltuk Böcklin „Centaur a kovácsműhelyben“ című alkotását.

A „Hullámok játéka“ azóta a müncheni állami gyűjteménybe került, melynek egyik legszebb és legbecsesebb dísze.

Most is a külföld jónevű művészeinek egész sereg alkotása van a városligeti Műcsarnokban fölhalmozva. Csak kissé éles szemmel és iskolázott ízléssel sok olyan művet lehetne itt most vásárolni, a melynek ára rövidesen a mostani ár háromszorosára vagy négyszeresére fog felszökni. Ha az eddigi rendszert követjük, úgy minden valószinűség szerint majd csak akkor fogunk közülük válogatni.

PÁRIS. — Az itteni École National des Arts Decoratifs egy idő óta érdekes kisérleteket tesz. Eddig ugyanis az élő modellek után való rajzolás vagy mintázás úgy történt, hogy a modellt beállították valami művészileg érdekes attitüd-be, s a növendékek az ily módon álló, ülő vagy fekvő modellt rajzolták és mintázták. Most azonban próbaképpen behozták azt, hogy a modellek járnak-kelnek, futkároznak, ugrálnak a növendékek előtt, hogy játékokat, versenyeket, fölvonulásokat és ehhez hasonlókat rendeznek s a növendékeknek mozgás közben kell ezeket a jeleneteket lerajzolniok vagy megmintázniok s vázlataik nyomán hat nap alatt kötelesek egy-egy teljesen kész művet bemutatni.

Evvel az újítással azt akarják elérni, hogy az eddiginél több életet hozzanak a festményekbe és szobrokba.

A növendékek egyelőre minden hónap egyik felében mozdulatlan, másik felében pedig mozgó model után dolgoznak.

MÜNCHEN. — Itteni művészkörökben körülbelől egy esztendő óta nagy mozgalom indult meg, melynek a német művészek gazdasági érdekeinek a megvédésére irányuló szervezet létrehozása volna a célja. A mozgalom megindítója a Münchenben 1901 októberében megindult „Die Werkstatt der Kunst“ című folyóirat volt, mely másfél esztendei fönnállása óta mély gyökeret tudott verni a németországi művészi életben. Az említett mozgalom az utóbbi időben nagy lépéssel közelebb jutott céljainak a megvalósításához, a mennyiben a müncheni Szecesszio legutóbb tartott közgyűlésén egyhangulag elhatározta, hogy testületileg csatlakozik az üdvös és nagy horderejű mozgalomhoz, mely lassankint határozottabban kezdi eddig csak homályosan sejtetett céljait is körvonalozni. Ezek közé a célok közé tartozik egyebek közt az is, hogy a művészek hathatós befolyásra tegyenek szert a művészet védelmére, a művészek jogvédelmére irányuló törvények létrehozása körül, megszüntessék az üzleti forgalomban megrögzött visszaéléseket, a pályázatok kiírása és eldöntése körül tapasztalható visszásságokat stb.

Mindenesetre ajánlatos volna, ha ezekkel a fontos kérdésekkel lassankint a magyar művészek is kezdenének foglalkozni, mert a fönnebb említett kérdésekben nálunk is a legteljesebb anarchia uralkodik.

(—)

BÉCS. — A szecesszió érdekes és fölötte tanulságos kiállítást rendezett január és február hónapban. Alkalmunk van a legjavából egy kisebb gyűjteményt a budapesti tavaszi kiállítás keretében is láthatni.

A képzőművészetnek, de legkülönösebben a festőművészetnek az az iránya, a melyet impresszionizmus néven ismerünk, került itt bemutatásra, a 16-ik század közepétől napjainkig. A katalógus magyarázatában kissé egyoldalúlag fogja fel a tárgyat. Tisztán és kizárólag a szinoptikai megjelenésre helyezvén súlyt, elhanyagol egy másik nem kevésbbé jelentőségteljes részt, a formai megjelenés magyarázatát úgy a szobrászatnál, mint a festőművészetnél. A kiállítás szobrászati művei közül Houdon, Carpeaux, Rodin és Meunier kiváló alkotásai a szó szoros értelmében nem ez irányt képviselik, míg a többi ezen irány rovására dolgozó epigónok művei komoly birálat tárgyát alig képezhetik.

Ha a művész a természet friss, rögtöni megjelenését, mely lelkét első pillanatban elfogja, a maga egységes hatásában megörökíti s ez elvet tartja szem előtt úgy a tárgy választásánál, mint művészi eljárásában, akkor joggal nevezzük impresszionistának.

Ez tehát oly irány, mely bizonyos elvet követve, a természettel szemben oly dolgokra helyez súlyt, melyek a több művészeti irányoknál javarészt mellékesek.

Az ily alkotások birálatánál hasonló irányelv szerint kell eljárni, ha helyesen, igazságosan akarunk ítélni.

Az impresszionisztikus művészetnek is, mint a legkitünőbbeknél látjuk, megvan a maga logikája, kánonja; és sajnos, megvannak kinövései is. Legveszedelmesebbek e kinövések a szobrászatnál, sőt mondhatni, már a beteges hóbort talaján mozognak, midőn a nap- és holdsütés benyomását akarják márványban vagy bronzban megörökíteni. Rubens fejtanulmányai a bécsi szépművészeti múzeumban, melyeket hol arcképeihez, hol történeti képeihez festett, teljesen impresszionisztikus jellegűek. Sőt még inkább mondhatni, hogy a dekorativ impresszionizmus, az ő csodásan egyéni szín- és formanyelvén jellemzi ez irányt leginkább. E tanulmányok a kontraszt-szinek elméletének alapján mozaikszerűleg halmozva bizonyos távolságból adják a természeti megjelenés igaz képét.

Rubens tehetsége, temperamentuma, egyénisége ily módon érvényesült ez irány keretében.

Minő más Velazquez minden tekintetben. A nagy és előkelő realista, valeurök óriása, mestere, monochrom skálán oldja meg azt, a mihez Rubensnek egy mesevilág szinei kellettek.

Annak az impresszionizmusnak, mely a modern francia művészetben is szerepet játszott, ősapja s elérhetlen nagy mestere Velazquez volt. Elég hivatkoznunk a Villa d'Esteben festett tanulmányaira. Ezek közt például egy szökőkút, a lehető leggeniálisabb egyszerűséggel, bámulatos módon adja az ugráló, csobogó víz benyomását. Sajnos, hogy éppen Velazquez egy meglehetősen kétes arcképpel van e kiállításon képviselve.

Kisebb gyűjteménybe fogva látjuk Francisco Goyát. Legérdekesebb a bikaviadal. Energikus hatású színfoltjában meglepőn sok élet és nagy mozgás jelentkezik.

A francia impresszionisták legelseje a hires karrikaturarajzoló: Daumier volt (1808—1879). „Az amateur" és „Don Quixotte" szellemes felfogással frappáns hatású dolgok.

Monticelli, ki szintén egyike a legrégibb impresszionistáknak (1824—1886), nincs oly kiválóan képviselve, bár a „Kerti ünnepély" számot tevő alkotás a többek között.

Kilenc művét látjuk Manet-nak (1833—1883). Művészi érték tekintetében meglehetősen külömbözők. Manet „házának kertje" egységes hatás, frisseség tekintetében meg közvetlenségben is legkiválóbb. Gonzales Éva festőnő arcképe egész alakban (állvány előtt ül) széles hatás s a középtónusok igazságát nézve legsikerültebb.

Manet-nál teljesebb, tömörebb s formailag is képzettebb tehetség Claude Monet.

A nyolc kiállított kép közül csak az etrat-i vihart mondhatnók gyengébbnek, a többi mind magas művészi színvonalat ér el.

Sőt klasszikusnak mondhatjuk minden tekintetben „Kert"-jét (párisi motivum). Magas házak közt egy nyilvános park, alant nyüzsög s hullámzik a tömeg, kocsik, omnibuszok sora halad. Minő meleg, üde s életteljes a fák zöldje s a felhős ég a házak fölött mily nagy igazsággal van felfogva. A „reggeli" szoba belsejét mutatja életnagyságú alakokkal, a megjelenés igazsága, szín, erő s egyszerűségre nézve Velazquezre emlékeztet. A „Tavasz" s a „Havas táj" finomság, igazság s az előadási mód könnyedsége által vonzanak.

Pissarro öt műve közül „Téli táj" s a „Boulevard Clichy" a figyelemre legméltóbb.

A finom hatások s egyszerű motivumok mesterének Sisley mutatkozik. „Virágzó almafák", „Őszi hangulat", „Loigny mellett" minden tekintetben elsőrendű alkotások. Renoir és Degas jól vannak képviselve. Az előbbinek hires képe a „Színházi páholy" szintén itt látható.

Besnard életnagyságú művével, „lovak a vízparton" s virtuozitást kereső előadási modorával hat.

Cottet művei közt igazság s egyszerűség tekintetében legsikerültebb a „bucsúlakoma". A nagy stílust törekszik meghonosítani ez irányban Gaston La Touche. „Krisztus gúnyoltatása" s a „Szent éjszaka" érett művészi alkotások.

EX-LIBRIS
ROZSNYAY KÁLMÁN RAJZA

Komoly s erős tehetségű művész Lucien Simon, ki a színhatás mellett a formai részt is erősen hangsúlyozza. Alakjai életteljesek, telve mozgással. Néhány vázlata valóságos csemege a finom műértőnek.

Whistler, Vallotton, Forain, Lieberman s a pointillista Rysselberghe jó képekkel is vannak képviselve.

Van ezenkívül jó egy pár tucat kiforratlan munka, ezekről az a hír jár, hogy a legújabb irányt vannak hivatva képviselni. A mi érdeklődésünket nem köthették le.

Kacziány Ödön

Az osztrák főváros Erzsébet-szobor pályázata az általános és csaknem egyhangú vélemény szerint a legteljesebb kudarccal végződött és csak az osztrák szobrászművészek szánalmas tehetetlenségéről tesz bizonyságot. Több mint hatvan pályamű érkezett be, a melyek közül a legnagyobb rész tehetségtelen iskolai kisérletnek minősíthető. Alig van köztük néhány olyan, mely megüti a művészi mértéket, de ezeknek jó tulajdonságai is belefulnak a legköznapibb sablonokba s egyáltaljában nem képesek a föladat magaslatára emelkedni. Ezek után mindenki nagy érdeklődéssel nézett a pályabiróság ítélete elé, mely annyiban kielégítette a közvéleményt, hogy az első díjképpen kitüzött megbizást a pályázók egyikének sem ítélte oda. A többi három díj kiosztása ellen azonban nagy a fölháborodás a művészek körében, a kik igazságtalannak tartják, hogy a második díj Pitterlich gyönge munkájának, a harmadik Müller Hans silány pályaművének jutott, míg Metzner Franz-nak, a ki az összesek között a legjobb tervvel pályázott, csak a negyedik díjjal kellett beérni.

A művészek körében most széleskörű mozgalom indult meg az iránt, hogy Metzner szobrásznak adják ki a megbizást, bár azt mindenki elismeri, hogy ez a pályamű is lényeges módosításokra szorul.

Elhalt művészek. Besard, Valentin szobrász (szül. 1830-ban) meghalt Veneziában.

Dennerlein, Thomas szobrász (szül. 1847-ben) meghalt Münchenben.

Dorsch, Ferdinand festő Drezdában meghalt.

Fauveau de Courmelles szobrásznő (született 1866-ban) Párisban meghalt.

Flickel, Paul tanár és tájfestő (szül. 1852-ben) Nerwben meghalt.

Forier, Henry akvarell-festő (szül. 1843-ban) meghalt New-Yorkban.

Fresenius, Richard német táj- és tengerfestő (szül. 1844-ben) meghalt Monte-Carloban.

Glosz, Ludvig festő és szobrász (szül. 1851-ben) Mödlingben meghalt.

Guglierero, Angelo szobrász Torinoban meghalt.

Helm, Adolf szobrász (szül. 1832-ben) meghalt Berlinben.

Hofelich, Ludvig festő (született 1842-ben) Münchenben meghalt.

Huguenin, Oskar illusztrátor (szül. 1842-ben) Bondry-ban meghalt.

Jimenez, Fernandez festő, a madridi modern művészeti múzeum igazgatója Madridban meghalt.

Kleinertz, Alexius templom-festő (szül. 1831-ben) Kölnben meghalt.

EX-LIBRIS
ROZSNYAY KÁLMÁN RAJZA

EX-LIBRIS
FARAGÓ JÓZSEF RAJZA

Kopf, Joseph szobrász (szül. 1827-ben) meghalt Rómában.

Kowalevszky P. O. csatakép-festő és tanár (szül. 1843 ban) meghalt Péterváron.

Köppen, Theodor történelmi festő (született 1828-ban) Nymphenburgban meghalt.

Leclaire, Laurent szobrász (szül. 1826-ban) meghalt Párisban.

Mahlknecht, Ed. táj- és állatfestő (született 1820-ban) Bécsben meghalt.

Malakates, Jakobos görög szobrász (született 1811-ben) meghalt Münchenben.

Nordenberg, Bent svéd festő (szül. 1822-ben) Düsseldorfban meghalt.

Ochs, Friedrich szobrász meghalt Berlinben.

Penrose, Francis építőművész, a londoni „Royal Institut of British Architects“ tagja, meghalt Londonban.

Peters, P. F. tájfestő (szül. 1819-ben) meghalt Stuttgartban.

Ponscarme, François érem-szobrász (született 1827-ben) Malakoff-ban meghalt.

Rossbach, Arved szász műépítész Lipcsében meghalt.

Van Hammée, Antoine festőtanár (született 1836-ban) Bruxelles-ben meghalt.

Weiszenbruch, Hendrik németalföldi tájfestő (szül. 1824-ben) meghalt Hágában.

Weniger, Ottó festő (szül. 1872-ben) meghalt St.-Gallenben.

ADATOK MŰVÉSZETÜNK TÖRTÉNETÉHEZ

A SPILENBERGER KÉPIRÓ-CSALÁD. Kassán a 15-ik században számos tagból álló képírócéh volt s a céh a 16-ik század első felében még népes. A század végén — 1590-ben — egyedül Strobel Frigyes képíróról szólnak a jegyzőkönyvek s a következő században már névszerint sem említik a mahlert annak a jeléül, hogy egyedül volt. Így az 1604-ik évbeli számadó könyvben olvassuk: „30. Augusti. Mehr zahlten wir den Mahler umb das er in der Radstub das Wappen renovirt, den leichter, item 2 thiergericht gemalt fl. 18. Mehr ihme zahlt von einer Drummel zu mahlen, auch etlich vers iber der Thir fl. 3“. 1612-ben ismét: „28. Februarii haben wir den Mahler umb 4 Wappen, so auf ihr Mäiestet begrebnus in der Kirchen angeheft, geben fl. 1 den. 50“. 1614-ben pedig: „Item mer beim Oberthor, wo der Moler gemaldt, das gerist gemacht“.

Ez a képíró, a ki címereket, csillárt, dobot fest, majd a felső kaput valószinűen sgrafitókkal ékesíti, talán Kurtzweil Kristóf volt. 1614-ben már mint néhait említi a kassai plébániai anyakönyv, a mely évben Erzsébet nevű leányát Fridel György fegyverderékgyártó nőül vette. Eszter nevű árváját 1619 június hó 15-én Spilenberger János képíró vette feleségül. Ez a Spilenberger János volt az őse annak a képíró-családnak, melynek tagjai eleinte

EX-LIBRIS
MOSONYI-PFEIFFER HELLMANN RAJZA

Kassán működnek, majd a szomszédos Ausztriába származnak s legutolsó ismert tagja, szintén János, Augsburgban, majd Bécsben udvari festő volt.

Első János 1621. február hó 4-én „supplicál az város igasságáért" s bemutatván keresztlevelét a városi tanács előtt, elnyeri a polgári jogot, fizetvén érte 3 frtot.

Egy Spilenberger Sámuel nevű orvos 1612-ben él Kassán, a ki 1619-ben Lőcsére távozik, ott házat szerez, melyen ma is látható címerük, az ágaskodó oroszlán. Sámuel még 1634-ben is Lőcse város orvosa.

János képíró 1624. április hó 19-én ismét kérelemmel fordul a városhoz, hogy „az minemű ház és kertecske volna az város számára, Farkas Tamástól maradott, adnák neki pénzen". A város deliberátuma ez: „Járjon szert tőle és hozza fel szombaton a pénzt".

1636. június hó 5-én ismét „supplicál 4 avagy 5 ezer tégláért ajándékon, mert az házat akarna olaszfokra csináltatni".

1628. február hó 11-én a szepesmegyei Görgőre való Medveczky János képíró nyert Kassán polgárjogot. Spilenbergerben feltámad a kenyérirígység s „contradicál, bizonyos dolgokat akarván reá — t. i. Medveczkyre — bizonyítani, hogy nem érdemlené azt". Zokon esett neki az is, hogy a közgyűlés tagjai közül kiesett s a tanácsot megvádolja. Ezért 40 frttal birságolják. „Mivel az nemes tanács titkát vizsgálja" — szólt a határozat — „és azt mondja, hogy elhitte azt, hogy azért lett az nemes község közül kimaradása, hogy az, mit pretendál, igaz; pro eo elmarad az fl. 40".

Medveczky febr. hó 17-én a tanácshoz fordul elégtételért „mivel ez minap rutul gyalázott kegyelmetek előtt, kivánom, hogy előljönne, hadd felelne meg neki. Deliberatum: Törvény előttök".

Március hó 30-án Tucz Mihály panaszolja: „Mivelhogy az Spillenberger János az ő felsége czeigháza felől és abban levő mesteremberei felől rutul szólt, törvény nélkül nem engedi". A tanács most is kitér előlük azzal: „lássa ő".

Spillenberger működéséről alig maradtak adataink: címereket, epitaphiumokat festhetett s a céhszabályzatokat ékesítette. Bethlen Kassán tartotta 1626-ban menyegzői lakodalmát Brandenburgi Katalinnal; Spillenberger írta meg a királyi házat és a városházát is ez alkalommal; valószinűen a gyulafehérvári fejedelmi palotát is megékesítette. Fizetése azonban elmaradt s 1629. február hó 1-én a városi tanácshoz fordul, hogy „Béllaváry uramat — Bethlen udvari főtisztjét — találnák meg, hogy az ő felsége menyegzői lakodalmára való munkájáért fizetne meg. Deliberatum: Megtalálják".

Május hó 17-én ismét supplicál ez ügyben, hogy „az mivel tartozik Béllaváry uram, adatnák meg vele, és az városházát hogy megirta, az festékért fizetnének meg. Deliberatum: Vessenek számot vele, az más dolgot occasióval promoveálják".

A képírás nem fizetvén ki magát, Spillenberger 1631-ben hámort vesz, 1638-ban pedig a nemes tanácshoz fordul, hogy „az papiros malom csináltatásnál mind engedelemmel s mind oltalommal lenne". A tanács határozata „csinálják, majd megleszen kivánsága". A papiros malom építésére 1640-ben három polgártársától vesz fel kölcsönt, köztük Spillenberger Gáspár rokonától is.

1640-ben templomgondnok és 1650-ben tagja annak a küldöttségnek, mely Eperjesen Pálffy János nádor elé járult. Pálffy Kassára jött a vallás ügyében s ezzel függ össze, hogy „Spillenberger uramnak az tanácsháznak renovatiójáért fl. 10. den. 14.", fizettek október hó 16-án. 1652-ben már halott.

Öccse volt-e? nem tudjuk eldönteni, keresztnevét sem ismerjük — valószinűen Sámuel — „Spillenbergerné fia", a ki azzal a kéréssel járult 1640-ben a város elé, hogy „az anyai jók exadáltassanak neki. Deliberatum: Mivel jó képíró, marasztani kell, két arbitereket kibocsátván, ha lehet, alkudtassák meg a supplicanst". Lehet, hogy a két Spillenberger Sámuel közül valamelyik. Az egyiknek neje, szül. Gatz Zsuzsánna 1645-ben özvegy és ekkor végrendeletet tesz, sógorára, Spilenberger Sámuelre hagyván könyveit; mostohafiára, Jánosra 50 frtot; „item die Kartendrukerey ist mir von fl. 50 zugetheilt worden, die verlest sie auch Ihme". „In gleichen auch die farben, so mein theil belangt von fl. 30". Egyéb javait leányára, a Boroszlóban férjnél levő Susanna Schifferdeckerinre hagyta.

Ennek a Spillerbergernek lehetett első neje Klementisz Magdolna, a kinek fiai Pál és János, 1664-ben óvást emelnek az egri káptalan előtt sógoruk, Schönlein János Fülöp „philosophiae et medicinae doctor", Eperjes város orvosa, elhunyt testvérük, Katalin férje ellen egy lőcsei ház, egy tarczali és két bodrogkeresztúri szőlő iránt. A lőcsei ház esetleg az említett orvosra, Spillenberger Sámuelre látszik utalni.

A másik képíró Sámuel „der Kunstreiche", 1647-ben kertet vesz 25 frton az Ispotály-utcában; háza a Lakatos-utcán volt. 1658-ban „supplicál azon, hogy valami hempler (= himpellér) képírók vannak itt az városban, kik az ő mestersége ellen publice és bőven exerceálják az képiratást és mesterséget, azokat az nemes tanács inhibeálná vagy megfogatná, avagy az városról elküldené. Deliberatum: Biró uram magához hivatja s admoneálja, hogy ez után attól ellegyen, mert ha megtudja biró uram, megfogatja. Spilenberger uram is oda menjen s vádolja". Időközben (1662) templomgondnokká lett és 1667-ben tribunus plebis.

Első Jánosnak volt fia János, a bécsi udvari festő (1629—1679). A városi jegyzőkönyvek atyja halála évében (1652) emlegetik, hogy „Hans Spilenbergernek maradván egy árvája és nem lévén közelebb való atyafia nálánál" t. i. a kérvényező Illenfeld Sámuelnél, „méltóztassék az nemes város

azon árvának házát kezéhez bocsátani, míg Isten az árvát hazahozza".

1654-ben Spilenberger Sámuel jelenti, hogy „Spillenberger N. árvájának Forgács-utczai háza romlott állapotban" van.

Az árva a művészet földjén, Olaszországban járhatott, majd Augsburgban és Bécsben udvari festő lett. Ő festette a kitzbüchli (Tirol) parochialis templom főoltárának képét. „A képeknek szinezete — Ilg szerint — fölötte erélyes, felfogása nagyszerű s szép compositiója méltó 17. századbeli olasz mesterre". Festett Brünnben, Bécsben a sz. István dómban, a minoriták, az ágostaiak, sz. Orsolya Himmelpforte, hajdan domokosok templomában és a göttweihi zárdában. Műveit vagy teljes nevével, vagy „J S. Hung.(arus)" jelezte. Lucretiát ábrázoló festményét Spilnberger Márton metszette rézbe. Vajjon egy-e vele az a Spillenberger János, a ki zenét is írt? és vajjon ugyanaz a Spielberg-e, a kit művésztársa Sandrart említ életrajzaiban? vagy nem kell-e a tiroli Spilbergre reámutatnunk, mely a halhatatlan olasz művész Irene Spilimbergoját hozza emlékezetünkbe? —46.

RÉGI MAGYAR FAMETSZŐK. A budai egyetemi nyomda fametszője. A tizennyolcadik század végén Hederich Frigyes egyik betűszedője volt a kir. egyetemi könyvnyomdának s önképzés útján megtanulta a fametszést; különösen számos vignettát metszett. Meghalt 1807-ben. Az általa metszett képek másolatai a „Verzierungen in Abgüssen für die Pressen der Königlichen Ungarischen Universitäts-Buchdruckerey. Ofen. 1824." című füzet első részében láthatók.

Az „Episcopatus Nitriensis" című 1838-ban, Pozsonyban megjelent mű címlapjain levő metszet alatt: „Farkas sculp. Posonii. 1838." olvasható.

Ifj. Waandza Mihály „A búsongó Ámor" című munka szerzője e művét sajátkezűleg metszett képekkel ékesítette, a mint a rajtuk levő „metz. Wandza Mih." felirat tanusítja. A mű 1806-ban jelent meg. —47.

KEMÉNY LAJOS

EINSLE ANTAL magyarországi működéséhez. A mult század negyvenes éveinek elején hosszabb ideig hazánkban tartózkodott a bécsi udvari és főúri körök kedvelt arcképfestője, Einsle Antal. Ott lakott Budán, a nádori palota mellett, mert ide is József nádor felhivására jött. Valószínű tehát, hogy József főherceg budavári palotájában lesznek is tőle festmények. Mi ezúttal egy Kölcsey-képéről akarunk megemlékezni, melynek készítéséről Bártfay László emlékezik meg ama naplójában, a melyet a Nemzeti Múzeum irodalmi levéltárában őriznek. Az első idevágó feljegyzést 1838 dec. 11-éről találjuk, mikor megemlíti, hogy Kende szatmári alispán levélileg megbízta egy Kölcsey-kép festésével. Már dec. 14-én azt írta naplójába, hogy Einsle felkereste és mikor őt a gróf Sándor-házban volt műtermében és lakásán felkereste, precizirozta, miként gondolja e kép festését. „Kölcsey ülve legyen ábrázolva — adta az instrukciót Einslének, naplója szerint — ülve azért, mert más kép nem létezvén, mint a mely birtokomban van s azon egy kissé meghajlott nyakkal, fővel ül a boldogult, mi neki életében is természetes attitüdeje volt... Előtte legyen asztal zölddel borítva, tanácskozás asztala; a zöld takaró egyik sarkában Szatmármegye címere. Háta megett egy-két oszlop és kárpit. Kezében a szónoklat jeléül egy-két félig nyilt tekercs. A padlózata a teremnek márvány kövezet. Egyébiránt a nyilt teremből szabad ég legyen látható és szabad táj: nevezetesen a pozsonyi Au-nak néhány tája és a Duna, távolabb a pozsonyi hegy várfalaival. Öltözete: egyszerű fekete köntös — ünnepély és gyász jeléül". Einsle elfogadta ez eszmét és az 1839. jan. 1. bejegyzés szerint 125 aranyban állapodtak meg honoráriumképen. Ez év májusában már át is vette a képet, melynek rámáját 1840. január 26. Bécsből Sundt szállította. Ez év júliusában már Einsle Bécsbe költözött és műterem berendezését is elárverelte. Mint Bártfay naplójában feljegyzi, ugyanakkor Einsle Wesselényit is festette és e képe sokkal jobb volt, mint Barabásé, mit a báróról Gräfenbergben festett. Lásd még a 22-ik számú adatot is. —48.

BOGDÁN JAKAB, FESTŐ. A XVII. század végén a magyar főurak kastélyaiban működött. Születése helye mindeddig ismeretlen. Egyedül az ismeretes, hogy a festészetben Bécsben képezte magát. A művészet jelentékeny fokára emelkedett és különösen madarak, virágok és gyümölcsök, csöndélet-képek festésével tünt fel. Később Angliába utazott, hol Anna királyné is igénybe vette ecsetjét, számos megrendelést kapott és nagy vagyonra tett szert. Eddig egyetlen festménye sem ismeretes. Az angol udvari képtárak jegyzékeiben dacára a fenti adatnak, nevét nem találjuk. Van azonban a képjegyzékekben számos a XVII. század végén és a XVIII. század elején festett madár- és virágkép, melyeknek festője ismeretlen. Úgy látszik, ezek közt a képek közt kell keresnünk Bogdán Jakab festményeit is. —49.

SPANGOWSKY JAN, kassai festő. A kassai levéltárban 1653. október 6-iki kelettel egy érdekes nyilatkozatot olvasunk a fenti, eddig még névleg sem ismert XVII. századbeli festőről. E szerint e festő kinyilatkoztatja, hogy mindaddig, míg a magyar concivisséget (honosságot) meg nem szerzi, addig „képíró mesterségével élni nem fog". E szerint e feltételhez kötötték működésének megkezdését. Festményei közül eddig egyet sem ismerünk, de működése úgy látszik kapcsolatos a felvidéki városok XVII. századvégi szellemi életével és az akkor épült egyházak oltárképei között kell keresnünk alkotásait. —50.

NAMÉNYI LAJOS

MŰVÉSZETI IRODALOM

EGYETEMES IRODALOMTÖRTÉNET. Szerkeszti Heinrich Gusztáv. Első kötet. Ó-kori keleti népek és hellének. 40 műmelléklettel és 238 szövegképpel. A vallás- és közoktatásügyi miniszter támogatásával kiadja a Franklin-Társulat. Budapest, 1903. XX. és 742 l. — Közelről érdekel minket is ez a nagyszabású irodalmi vállalat. Mert a legrégibb népek és idők irodalma semmiképpen sem választható el a művészetüktől, sőt például Babilonban, Egyiptomban, Perzsiában úgy a művészet, mint az irodalom legrégibb ereklyéi közösek. Igen sokszor kell az irodalomtörténet-írónak a műtörténet-íróhoz fordulnia a helyes interpretációért és viszont. Oly közös mező az előttünk fekvő gazdag kötet legnagyobb része, a melyen vállvetve kell dolgoznia mindkét doktrina munkásainak. Hogy ez így van, arról meggyőz minket a kötetbe vetett futólagos pillantás is. Az illusztráció-anyagban ugyanis szinte műtörténeti atlaszt kapunk. És bár a képek válogatásában kidomborodik az az elv. hogy a bemutatott emlékek igazán irodalmi vonatkozásúak legyenek (a mi kiválóan sikerült is), mégis a művészet gazdag kertjében képzeljük magunkat, a midőn e lapokat forgatjuk. A nagy képtömeg csupa hiteles emléket mutat s ezek jó része kitünő művészek alkotása. Kivételt talán csak Chipiez két zsidó-stílus-rekonstrukciója képez, a melyek bármily szép a rajzuk mégis felette problematikusak. A színdús keleti mesékbe helyez át minket az öt színnyomatú melléklet, a melyek az „Arabok“ című fejezetet díszítik. Ezek a XVI—XVIII. századbeli Korán-lapok páratlanul előkelőek, ragyogó színjátékukat emeli a formák gazdag fonadéka.

A kötet első fele India, Khina, Japán, Egyiptom, Asszíria, Babilonia, a héberek, arabok, perzsák és örmények irodalmát ismerteti, Fiók Károly, Kühnert Ferenc, Mahler Ede, Neumann Ede, Goldzieher Ignác, Kégl Sándor és Patrubány Lukács dolgozataiban. Másik fele egészen a helléneké (szerzők: Hegedűs István, Latkóczy Mihály és Petz Vilmos) Ebben a részben megnyilnak a múzeumok gazdag gyűjteményei s a hellén szobrászat és építészet válogatott remekművei illusztrálják a szerzők irodalomtörténeti fejtegetéseit. Nem is volna a régi görög irodalom egészen világosan megérthető e bámulatos plasztikai alkotások szemlélete nélkül. Homeroszt csakugyan akkor értjük meg teljesen, ha szemünk elé kerülnek oly művek is, mint a Menelaosz-Patroklosz csoport, a mely felvilágosít minket arról is: miképpen fogta föl a görög ember a nagy eposzt. És Melpomene méltóságos vatikáni szobrába bele van öntve az egész görög dráma. Az illusztrációk tehát sikerrel közvetítik nemcsak a szorosan vett irodalmi dokumentumot, hanem egyúttal megismertetik az olvasót annak a népnek lelki dispoziciójával, a melyből az irodalom sajátos formáit vette.

Így kapcsolódik össze helyes rendszerré e kötetben a műtörténeti, illusztratív elem magával az irodalomtörténettel Remélhető, hogy ezzel a rendszerrel találkozunk a következő négy kötetben is.

KARÁCSONY A MŰVÉSZETBEN. Írta dr. Walter Gyula. Esztergom, 1903., Buzárovits könyvnyomdája. 32 old. Ez a kis füzet a karácsonyi biblikus esemény művészi feldolgozásával foglalkozik a katakomba-művészet korától máig. Tekintettel arra, hogy a karácsony mintegy másfélezer éven át adott tárgyat a művészeknek, a szerző csak nagy vonásokban adja e változásainak képét. A tárgy iránt érdeklődőknek a szépen megírt kis füzet jó vezérfonalul szolgálhat.

M. TULLIUS CICERO BESZÉDE VERRES ELLEN A MŰKINCSEKRŐL (de signis). Latinból fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Gurnesevics Lajos. Budapest, 1903., Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai) kiadása. 96 oldal.

EMILE ZOLA, MALEREI. Mit einer Einleitung von Herman Helferich. Berlin 1903., Verlag Bruno Cassirer. Egy képpel, 170 l. — Huszonhatéves volt Zola Emil, a mikor a párisi Szalon kiállításairól kritikákat írt az Événementbe. Csak néhány cikke jelenhetett meg ott: a szerkesztő rövid úton felváltotta őt egy lágyabb, az igazságot kevésbbé szerető s éppen nem radikális kritikussal. A szerkesztő ugyanis féltette az előfizetőket, a kik sorából elmaradoztak az akadémikus klikkek rokonai és barátai. Harminc évvel utóbb ugyanez a szerkesztő kérte Zolát, hogy írjon számára műtárlati kritikát. Zola meg is tette. Tehette annál inkább, mert a három évtized művészeti eseményei fényesen igazolták az ő radikális igazságszeretetét. Hisz azokat a festőket, a kikről oly lelkesedve írt fiatal korában, azóta (nagyobbára holtuk után) az egész világon hatalmas művészeknek ismerték el és azok az akadémikusok, a kiket oly merészen támadott, immáron által vannak adva a feledésnek. Ki ismeri ma az akkor ünnepelt Dubuffe nevét a francia határokon kívül s ki ne értékelné igazi becse szerint Manet-et?

Pedig, midőn a fiatal Zola radikális cikkei napvilágot láttak, ezeknek az utóbb említett nagy művészeknek képeit be sem fogadták a tárlatokra s általában bolondszámba vette őket a közönség. Zola volt az ő védőjük az ő úttörőjük, Zola állott a újítók élére, ő küzdött a művészet maradi elemei ellen a leghevesebben s az új stílusnak iparkodott híveket szerezni. Elszánt igazságszeretetét kritikusi állásával fizette meg, annál fényesebb elégtételt adott neki az általa megprófétált jövő.

Az előttünk fekvő kötet német fordításban adja ezeket az inkriminált cikkeket, hozzáfűzve Zola nagyobb tanulmányát Edouard Manet művészetéről. Ez a tanulmány a legszebb része a kötetnek. Világosabban, meggyőzőbben, alig lehet e nagy mester és újító művészetét fejtegetni. A kritikákban egyúttal megismerkedünk Zola művészeti hitvallásával is. Itt találkozunk azzal a hiressé vált mondásával, hogy a művészet voltaképpen egy darabja a természetnek — egy temperamentumon át nézve. A szalonkritikák természetesen véges-végig támadók és hevesek. De a művészet további fejleményei igazolták, hogy helyes volt ezekért az új eszmékért a legradikálisabb fegyverekkel küzdeni.

A MAGYAR MŰVELŐDÉS A XV. SZÁZADBAN Antonio Bonfini Rerum Hungaricarum Decades-ének alapján írta Császár Imre. Budapest, 1902., kiadja a Szent-István-Társulat tud. és irod. osztálya. 166 old. Bonfini nagy könyvét dolgozta fel a szerző oly célból, hogy a magyarság XV-ik századbeli míveltségi állapotáról kerek képet festhessen. Bonfini műve éppen Mátyás korára nézve az egyetlen egykorú, egységesen feldolgozott históriai forrásmunka. Helyes gondolat volt a nagy munkából óvatos kritikával kiválogatni azokat az adatokat, a melyek egy találó művelődéstörténeti képet formálhatnak. Minket főkép azok a fejezetek érdekelnek, a melyek műtörténeti vonatkozásúak. Ilyek a II-ik, a mely a többi közt az iparművészetet tárgyalja, ilyen a III-ik, a mely a tudományon kívül az építészet, festészet, szobrászat anyagát öleli fel. Császár már azzal is érdemes munkát végzett, hogy helyes kritikával kikereste és összeállította a műtörténetíróra nézve értékes adatokat, úgy hogy ezek után nem kell többé az eddig elszórt művészeti adatok miatt az egész nagy munkát végig olvasnunk. Ily értelemben műve jó műtörténeti segédkönyv. De a feldolgozás, a különféle helyekről összeszedett adatok csoportosítása oly ügyes, hogy a laikus közönség is örömmel és érdeklődéssel olvashatja. Bonfini természetesen egyoldalún fogja fel a tárgyat, van igen sok gyengéje s korántsem pártatlan. De a szerző elég gyakran utal ezekre a fogyatékosságokra s más egykorú forrásművekből vett adatokkal igazítja helyre a szépszavú olasz humanista tévedéseit. A műtörténetíró is figyelembe fogja venni ezt a körülményt, különben pedig örömmel fogadja ezt a hasznos könyvet.

MAGYAR PÁLYÁZATOK. Megjelenik havonta. Szerkesztik Fejér Lajos és Ritter Ignác. A szerkesztők kiadása. Első évfolyam, első szám, 38 l. Új és hasznos vállalat; célja, hogy a kiváló építészeti tervpályázatok, a melyekben valamely művészi érték rejtőzik, ne menjenek veszendőbe. A folyóirat egy-egy füzete egy-egy építészeti tervpályázat legjobb műveit mutatja be s ezzel nemcsak azt éri el, hogy a Budapesten kívül élő építészek is lássák az új munkákat, hanem azt is, hogy a rendesen rövid ideig látható versenyműveket jó reprodukcióban bármikor tanulmányozhassák. Sok érték és szellemi kincs halmozódik fel a jobb pályázatokon, de a zsüri-döntés után rendesen visszakapja minden pályázó a maga rajzát s az aztán átadatik a feledésnek. Az új vállalat bő összehasonlításra ad alkalmat, sőt módot nyujt arra is, hogy a tárgygyal foglalkozó felülbirálhassa a zsüri döntését. Az első számban a pozsonyi posta- és távíró-épület díjnyertes és értékben kiváló pályaműveit látjuk együtt: tizenegy szerző 38 rajzát, a hozzávaló szöveggel. Látjuk a pályázati hirdetés helyszínrajzát, elolvashatjuk a pályázati programmot, végre a birálati jegyzőkönyvet is, úgy hogy rögtön tisztában vagyunk azzal, ki felelt meg legjobban a feltételeknek, kinek műve a legművészibb és mily alapon formálta a zsüri a döntését? A folyóirat teljesen szakszerű és objektiv szellemű. Kívánatos, hogy erősre fejlődjék. A füzetek kiállítása egyszerű és csinos.

MINTALAPOK. Nyolcadik évfolyam, harmadik sorozat, szövő- és nőipari füzet. A kereskedelemügyi miniszterium támogatásával kiadja Hornyánszky Viktor. E nagy folio-lapok szines nyomatban közlik Horti Pál, Boros Rudolf, Faragó Ödön, Lechner Ilona, Dékáni Árpád és Nagy Lázár terveit párna, asztalterítő, függöny, csipke, ellenző számára. A terveken modern magyaros törekvések nyilvánulnak. A füzet azonkívül természetes nagyságban készített részletrajzokat is tartalmaz a közvetlen kivitel megkönnyítésére. Rövid szöveg magyarázza a rajzokat.

ÁLTALÁNOS MŰVÉSZETI CIKKEK

A szombathelyi műkiállítás. Írta Kézdi. Pesti Hirlap február 10.

A Nemzeti Szalon budapesti tavaszi kiállítását ismertették a napilapok február 22-iki számai, a hetilapok február 29-iki számai,

Magyar stíl. Írta Kemény Lajos. Felsőmagyarország, március 3.

Taine. Írta Alexander Bernát. Budapesti Hirlap, március 17.

A művészet az iskolában. Írta Márkus László. Alkotmány, március 24.

A rút kultusza. Írta Szana Tamás. Tárgymutató a szegedi képzőművészeti egyesület 1903. évi tavaszi kiállítására.

A Képzőművészeti Társulat nemzetközi tavaszi műtárlatát ismertették: a Budapester Tagblatt, Budapesti Hirlap, Egyetértés, Hazánk, Magyar Hirlap, Magyar Nemzet, Magyarország, Neues Pester Journal, Pester Lloyd, Pesti Hirlap és Pesti Napló márc. 31-iki számai.

A tavaszi tárlat (Szegeden). Írta: Cs. F. Szegedi Hiradó, márc. 22., 25., 26. 27. száma.

A tavaszi tárlat (Szegeden). Írta: Domokos László. Szegedi Napló, márc. 22., 25., 28., 29., április 1. száma.

FESTÉSZET

Winter György Bártfa városbirájának arcképes zászlója és emlékköve Bártfán. Írta Myskovszky Viktor. Archaeologiai Értesítő, február 14.

Új képtár a Louvreban. Írta Medveczky Kornél. Budapesti Hirlap február 14.

A tegnap művészete. Írta Guthi-Guttmann Oszkár. Budapesti Napló, március 14.

La bella Simonetta. Írta Guthi-Guttmann Oszkár. Uj Idők, március 22.

Bethlen Gábor a festőjének fizetést rendel. Történelmi Tár, 1903., 1 füzet.

ÉPÍTÉSZET

Kiss István emlékezete. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Heti Értesítője, febr. 8.

A székely csűr. Írta: Szinte Gábor. Ethnographia, 1903., 1—2.

A Szent-István bazilika. Budapesti Hirlap, márc. 13.

SZOBRÁSZAT

Hétköznapok a műteremben. Írta Silhouette. A Hét, február 8.

A költő szobra. Írta Tóth Béla. Pesti Hirlap, febr. 8.

A Vörösmarty-szobor pályázat eredményéről cikkeket közölt a Pester Lloyd február 6., a többi napilap február 8-iki, a Magyar Nemzet és Budapesti Napló február 10., az Uj Idők február 8. száma.

Kallós Ede hódmezővásárhelyi Kossuth-szobrát ismertették a hetilapok március 22-iki, a napilapok márc. 23-iki számai.

IPARMŰVÉSZET

Régi övek a M. N. Múzeumban. Írta: dr. Szendrei János. Archaeologiai Értesítő, febr. 15.

A zürichi múzeum színes ablaktáblája. Írta: Poór Antal. U.-ott

Két vaskori aranyékszer a M. N. Múzeumban. Írta: dr. Éber László. U.-ott.

Adatok az ötvösség és pénzverés történetéhez. Írta: Kemény Lajos. U.-ott.

Ráth György: Az iparművészet könyve. Ismerteti dr. Szendrei János. U.-ott.

A karácsonyi kiállítás. (Az Iparművészeti Társulat téli kiállítása). Írta: Almási Balogh Loránd. Magyar Iparművészet, januári szám.

Eduard Wiegand Budapest, ein ungarischer Gewerbe-Künstler. Írta: Lyka Károly. Innen-Dekoration (Darmstadt), 1903. márciusi szám.

Iparművészeti régiségek Felső-Magyarországon. Írta: Divald Kornél. Magyar Iparművészet, 1903. március.

Az iparművészeti iskola kiállítása. Írta: Györgyi Kálmán Ugyanott.

Modernség az iparművészetben. Irta: dr. Ágai Béla. Magyar üveg- és agyagipar, III. 1.

Eredeti agyagipart! Írta: dr. Lázár Béla. U.-ott.

A pécsi Zsolnai-gyárak. Írta: Örley J. Ugyanott, III. 4.

A műfazekasság. U.-ott.

MŰVÁSÁR

VÁSÁRLÁSOK A NEMZETI SZALON BUDAPESTI TAVASZI TÁRLATÁN

Vaszary János: Tükör. Megv. ifj. Lőwinger Salamon.

Glatz Oszkár: Tájkép. Megv. Pfeifer Antalné.

Ujváry Ignác: Útmentén. Megv. a Lipótv. Kaszinó.

Kézdi-Kovács L.: Hold sarlója. Megv. ugyanaz.

Kézdi-Kovács L.: Őszi hangulat. Megv. J. M.

Ifj. Berkes Antal: Első napsugár. Megv. Wolfner Gy.

Ifj. Berkes Antal: Részlet a Rákos mellől. Megvette Weiser Kálmán.

Ifj. Berkes Antal: Városligeti részlet. Megv. Unterauer József.

B. Mednyánszky László: Reggeli hangulat. Megv. Giergl.

Katona Nándor: Őszi tájkép. Megv. ugyanaz.

Rubovics Márk: Falu vizparton. Megv. Lukács Pál.

Markó Ernő: Téli est. Megv. Csillag Géza.

Markó Ernő: Tájkép. Megv. Beöthy Zsolt.

Markó Ernő: Gellérthegyi viskó. Megv. Pfeifer Antalné.

Markó Ernő: Budapest télen. Megv. a székesfőváros.

Székely Andor: Négy pasztell. Megv. a «Művészet» szerkesztősége.

Thury Gyula: Spalatói öböl. Megv. Unterauer József.

Gyöngyvirági Eug. Csibés tyúk. Megv. Szamotáné.

Lámné Hilbert Irén: Balaton partján. Megv. Pfeifer Antalné.

Kende István: Holdfeljötte. Megv. Forche Román.

Szontágh Tibor: Csősz ház. Megv. N. N. Valamennyien Budapesten.

Kézdi Kovács László: Magány. Megv. Ifj. Kintzing János, Arad.

Rubovics Márk: Vadász az erdőn. Megv. u.-az.

Révész Imre: A helység kalapácsa. Megv. Ring Géza, Arad

Révész Imre: Rég veri már a magyart a teremtő. Megv. u.-az.

Rubovics Márk: Tél. Megv. Havass Ágost, Zirc.

Ifj. Berkes Antal: Pinkavölgye. Megv. u.-az.

Ifj. Berkes Antal: Sámfalvi templom. Megv. dr. Kohner Adolf, Szászberek.

ELADÁSOK A KELETY-TAHI KIÁLLÍTÁSON

Kelety Gusztáv hátrahagyott műveiből elkelt 126 olaj- és vízfestmény, továbbá 128 rajz. Ezekből 14 festményt és 2 rajzot az állam, öt festményt és 9 rajzot a Műemlékek Országos Bizottsága, két festményt és 11 rajzot az Iparművészeti Iskola vásárolt meg, a többit magánosok váltották magukhoz.

Tahi Antal műveiből összesen elkelt 266 olaj- és vízfestmény, továbbá 101 rajz és karc, a melyekből 5 festményt és 3 rajzot az állam, a többit magánosok vettek meg.

Mind a két művésztől tehát összesen 621 mű talált vevőre.

LEJÁRÓ PÁLYÁZATOK

1903. április 15-én lejár a «Művészet» szerkesztősége által kisebb családi lakóház tervrajzára hirdetett pályázat. Bővebbet l. «Művészet» 1903., 1. füzet, 79-ik old.

1903. április 15-én lejár a Magyar Építőművészek Szövetségének pályázata kilátó torony tervére. Bővebbet l. «Művészet» 1903., 1. füzet, 79-ik old.

1903. április 15-én lejár a Magyar Építőművészek Szövetségének műegyetemi tervpályázata. Bővebbet l. «Művészet» 1903., 1. füzet 80-ik old.

1903. április 15-én lejár a Kaposvárott építendő törvényszéki épület tervpályázata. Bővebbet l. «Művészet» 1903., 1. füzet 80-ik old.

1903. április 15-én lejár a halasi gazdasági bank részvénytársaság Kiskunhalason építendő emeletes bérházának tervpályázata. Első díj 400 kor., második díj 300 kor. Bővebb felvilágosítást az igazgatóság ad Kiskunhalason.

1903 április 24-én lejár az alább következő pályadíjakra pályázó művek beküldési határideje: pályadíj figurális rajzra: 500 kor., tájrajzra 500 kor., a könyv természetéhez alkalmazkodó rajzra 500 kor., eredeti metszetre, karcra vagy kőnyomatra 600 kor., akvarellre 500 és 300 korona. A pályaművek a Nemzeti Szalón rajzkiállítására küldendők. Pályabiróság a Képzőművészeti Tanács. A díjakat a közoktatásügyi miniszterium adományozza.

1903 április 30-án délben lejár a brassai kereskedelmi és iparkamara székházának tervére és költségvetésére hirdetett pályázat. Építési összeg 75,000 korona Első díj 600 korona, második díj 400 korona. E két terv a kamara tulajdonába megy át. Bővebb tájékoztatást a kamarai iroda vezetősége ad Brassóban, Kapu-utca 65. sz. a.

1903 április 30-án lejár a Nemzeti Kaszino következő pályázata: Terveztessék egy könyvjelző (ex-libris), mely a Nemzeti Kaszinó könyvtárának minden egyes kötetébe fog beragasztatni, tehát annak tulajdonjogát fejezze ki egyszerűen, érthetően és művésziesen. Figyelembe veendő, hogy a Nemzeti Kaszinó gróf Széchenyi István által 1827-ben oly célból alkotott egyesület, hogy az a hazai társadalmi életnek központját képezze. A könyvjelző felirata: «A Nemzeti Kaszino könyvtárából» legyen. A pályázaton csakis magyar honpolgár vehet részt. Pályázni lehet névaláírással vagy jeligés levéllel. A pályabiróság tagjai Berzeviczy Albert, Vécsey Tamás. Radisics Jenő és Ilk Mihály. A jogos művészi igényeknek és a pályázat feltételeinek mindenben megfelelő pályamű díja 300 korona. A pályadíjjal jutalmazott műnek korlátlan tulajdonjoga, beleértve a kizárólagos sokszorosítási jogot, a Nemzeti Kaszinót illeti meg. A pályaművek az Orsz. Magy. Iparművészeti Múzeum könyvtárába küldendők

1903 április 30-áig beküldendők a Magyar Iparművészeti Társulat titkári hivatalába (Üllői-út 33.) az eladásra szánt iparművészeti tervek. A Magyar Iparművészeti Társulat megismerni óhajtja mindazokat, a kik művészi színvonalon álló iparművészeti terveket késziteni tudnak, a végből, hogy alkalmat adjon nekik tudásuk s munkáik értékesitésére; felhívja tehát az összes hazai iparművészeket, hogy az iparművészeteknek hazánkban meghonosult bármely ágára, nevezetesen a bútorasztalosságra, a vasművességre, a diszítő szobafestészetre, bőrdíszművességre, ékszerészetre, ötvösségre, szövészetre, (hímzésre), üvegiparra s agyagművességre vonatkozó terveiket a társulathoz beküldjék. Csak oly tervek vehetők figyelembe, melyek teljesen eredetiek, feltétlen műbecsűek és közvetlenül kivihetők. Különösen kivánatos, hogy a terven a nemzeti jelleg alkalmas módon kifejezésre jusson. A társulat kész szakjuryjének meghallgatásával a kivánt feltételeknek megfelelő terveket az e célból rendelkezésére álló alapból, megfelelő tiszteletdíjért megvásárolni, mely tiszteletdíj esetleg kölcsönös egyetértéssel lesz megállapitandó.

1903. április 30-án lejár a Magyar Iparművészeti Társulat oklevél-pályázata. Bővebbet l. «Művészet» 1903., 1. füzet, 80-ik old.

1903 május 2-án délben lejár a Magyar Iparművészeti Társulatnak a kereskedelemügyi miniszterium megbizásából hirdetett következő három pályázata: 1. Terveztessék a budapesti tanoncok és segédek munkáiból rendezendő, augusztusban megnyiló kiállításának plakátja. Kevés szín kivántatik, a 63×98 cm. nagyságot nem szabad túllépni. A plakáton alkalmazandó szövegről a társulat titkári hivatala ad felvilágosítást. 2. Terveztessék a fentemlített kiállításra vonatkozó oklevél, tetszésszerinti nagyságban. A szöveg és aláírásokra hely hagyandó. 3. Terveztessék elismerő oklevél oly mesterek számára, a kiknek inasai e kiállításon kitüntek. Mind a három pályázaton csak magyar honpolgár vehet részt, névaláírással vagy jeligés levéllel. Bármely technika használható. A sokszorosításra elfogadott legjobb mű 300 kor. tiszteletdíjat kap. Bővebb felvilágosítást a Magyar Iparművészeti Társulat titkári hivatala ad, Budapesten, Üllői-út 33.

1903 május 30-án délben lejár a Magyar Képzőművészek Egyesületének a Kis-Kun-Dorozsma község elöljáróságától nyert felhatalmazás alapján hirdetett pályázata, a város kegyurasága alá tartozó római kath. templom festőművészeti munkálatainak vázlataira az alábbi feltételek mellett: A pályázatban csakis magyar honos művész vehet részt. A templomba 5 mennyezeti freskó kép tervezendő, azonkívül kivántatik a templom dekorativ festése enyvfestékkel, valamint a meglevő főoltárkép (olajfestmény) kijavítása. Mindezen munkálatokért 17,000 korona tiszteletdíjat biztosít a község. A tiszteletdíjban benfoglaltati a szükséges állványozások, anyag stb. költsége is. A festészeti munkák 1904 tavaszán hajtandók végre. Pályázóktól kivántatik: az 5 mennyezeti kép közül a főoltár felettinek és ezenkívül egy második mennyezeti képnek vázlata és az utóbbival összefüggő falfelületek dekorativ kiképzésének vázlata is. Végre pedig a többi képek tárgyának leírása, esetleg az egész festés tervezetének leírása. A vázlatok alakja a pályázó művészre bizatik, mégis kiköttetik, hogy a vázlatok hosszabb oldala egy méter legyen. A freskók tárgya bibliai, vagy a magyar történelemből vett bibliai vonatkozású lehet. Pályadíj a kivitellel való megbizatás. A pályabiróság tagjai: A Magyar Képzőművészek Egyesülete részéről Dudits Andor, Grünwald Béla, Jámbor Lajos és Tornai Gyula; Kis-Kun-Dorozsma község részéről Tajthy Ferenc jegyző, Nagy Zakár plébános, Czékus Imre biró és Erdős Ferenc községi mérnök, a kik közül azonban a biráló bizottságban csak három vesz részt, a negyedik valamelyik akadályoztatása esetén mint póttag szerepel. A jeligével és jeligés levélkével ellátott pályaművek lepecsételve a „Magyar Képzőművészek Egyesülete elnökségének, kis-kun-dorozsmai templomfestési pályatervek" felírással ellátva f. évi május hó 30-án déli 12 óráig nyujtandók be a városligeti műcsarnokban az Orsz. Képzőművészeti Társulat titkári hivatalában. Később érkezett, valamint a pályázati feltételeknek meg nem felelő pályaművek nem fognak figyelembe vétetni. A festendő felületek méreteit kitüntető alap és metszetrajzok a pályázók rendelkezésére állanak. E rajzok az Egyesület titkáránál (Budapest, Nagymező-utca 43.)

naponta a délutáni órákban vehetők át. Miután csakis abszolut becsű vázlatok szerzői bizhatók meg a kivitellel, az esetben, ha a beérkezett pályaművek között egy sem volna olyan, a melynek alapján a biráló bizottság a kivitelre megbizást adhatna, fentartja magának az Egyesület a jogot, hogy újabb pályázatot hirdessen.

1903 május 31-én lejár az Erzsébet-emlékmű pályázata. Bővebbet l. «Művészet» I. évf. 232-ik old.

1903 junius 15-én lejár a zalathnai Kaszinókör által Lukács Béla volt kereskedelemügyi miniszternek emlékszobrára kiirt pályázat. Egész alak vagy mellszobor kivántatik, a zalathnai Kaszinókör helyisége előtti kert számára. A kivitelre 6000 korona áll rendelkezésre. Ez összegbe azonban nincsenek beleértve az alapozási munkálatok, az egész emlékhez szükséges kőanyag és a tisztán kőfaragó-munka költsége, ezekről a Kaszinókör gondoskodik. A kőfaragó-munka részletrajzait természetes nagyságban a tervező művész köteles adni. A tájékoztató helyszínrajzzal a bizottság szolgál. Pályázhatik minden magyar honpolgár. A jeligével ellátott pályaművek június 15-ig a zalathnai állami kőfaragó és kőcsiszoló iskola igazgatóságához küldendők, hol azok egybeállitásáról szakemberek fognak gondoskodni. A pályadíjak csak művészi becscsel biró és kivitelre alkalmas műveknek adatnak ki. Az első helyen jónak itélt mű szerzője külön pályadíjat nem kap, hanem a mű kivitelével bizatik meg. Második díj 400 korona, harmadik díj 200 korona jutalom. A nyertes művek, a Kaszinókör tulajdonába mennek át. A kivitellel megbízott művész munkáját bronzba öntve, fennebb említett helyen felállítani s legkésőbb 1904 április hó 21-ig a szoborbizottságnak átadni tartozik. A pályabiróság a Kaszinókör részéről kiküldött 5 tagból s a Képzőművészeti Társulat két felkérendő szakértő tagjából fog állani. A pályázat eredménye legkésőbb 1903 évi június 30-ig ki fog hirdettetni.

1903 szeptember 15-én lejár a világposta-egyesületnek Bernben felállítandó emlékműve tervpályázata. Bővebbet l. «Művészet» 1903., 1. füzet, 80-ik old.

1903 szeptember 21-én délben lejár a magyar Iparművészeti Társulat Trefort Ágoston emlékét megörökítő emlékérem vagy plakett-pályázata. Kivántatik, hogy Trefort arcképe hű és jellemző legyen, a mintán ki legyen fejezve Trefortnak a hazai iparművészet meghonosítása és kifejlesztése körül kifejtett munkássága. A pályázó emlékérmet vagy plakettet készithet. Külön gipszminta kívántatik az előlapról és hátlapról, a végleges nagyságnak háromszoros vagy négyszeres méretében. Csak magyar állampolgárok pályázhatnak, névvel vagy jeligés levéllel. Pályabiróság: a Magyar Iparművészeti Társulat állandó zsürije és két szobrász. Első díj 500 korona, második díj 300 korona. A viszonylag legjobb két pályamű okvetlenül megkapja a díjat. A műveket az Iparművészeti Társulat titkári hivatalába (Budapest, IX. Üllői-út 33) kell küldeni.

1903 október 31-én lejár a Kisfaludy-Társaság által kitüzött következő pályázat: Kivántatik a képírás mai irányainak ismertetése és esztétikai birálata. Jutalma a Lukács Krisztina-alapítványból ezer korona.

KIÁLLÍTÁSOK NAPTÁRA

1903 április 22-én nyilik meg az V-ik Veneziai Nemzetközi Kiállítás.

1903 április 24-én lejár a Nemzeti Szalon rajzkiállításának beküldési határideje.

1903 április 30-ikán záródik a hannoveri művészeti kiállítás.

1903 április 30-án záródik a hamburgi Kunstverein műkiállítása.

1903 április 30-ikán jár le a bejelentés határideje a müncheni Glaspalast ez évi kiállítására.

1903 május 1-én nyilik meg a párisi Salon Annuel műkiállítása.

1903 május 1-én nyilik meg a Nemzeti Szalon rajzkiállítása.

1903 május 2-án nyilik meg a berlini Nagy Nemzetközi Kiállítás.

1903 május elején nyilik meg Drezdában a szász művészeti kiállítás.

1903 május 1. és 10-ike közt kell a müncheni Secession kiállítására szánt műtárgyakat beküldeni.

1903 május 15-ikén záródik az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Tavaszi Nemzetközi Kiállítása.

1903 május 15-én jár le a salzburgi műkiállítás bejelentési határideje.

1903 június 1-én nyilik meg a müncheni Glaspalast kiállítása.

1903 június 1-én nyilik meg a müncheni Secession nemzetközi kiállítása.

1903 június 15-én nyilik meg a salzburgi műkiállítás.

1903 június 15-én záródik a berlini Secession VII-ik műkiállítása.

1903 október 1-én záródik a salzburgi műkiállítás.

1903 október 4-én záródik a berlini Nagy Nemzetközi Kiállítás.

1903 október 25-én jár le az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 1903/1904. évi Téli Kiállításának a beküldési határideje.

1903 október 31-én záródik az V. Veneziai Nemzetközi Kiállítás.

1903 október 31-én záródik a müncheni Glaspalast évi kiállítása.

1903 október 31-én záródik a müncheni Secession kiállítása.

1903. november 15-én nyilik meg az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 1903/1904. évi Téli Kiállítása.

1903 november 15-én megnyilik a Nemzeti Szalonban Ferenczy Károly külön kiállítása.

1903 december 15-én záródik a Nemzeti Szalonban Ferenczy Károly külön kiállítása.

Felelős szerkesztő: LYKA KÁROLY

Kiadótulajdonos: SINGER és WOLFNER
Budapest, Andrássy-út 10.

Hornyánszky Viktor cs. és kir. udvari könyvnyomdája.

A RAJZ

Némely jel arra mutat, hogy a rajz iránt ismét érdeklődni kezdenek az emberek. Nemcsak a nemes grafika lett hosszú idő óta ismét népszerűvé, hanem a közvetlen rajz is, a mely nincs mechanikus sokszorosításra szánva. Nálunk ezt a jelt abban az érdeklődésben véljük megpillantani, amelyet a közönség a Nemzeti Szalónban május elsején megnyilt rajzkiállítás, nemkülönben az Országos Képtár e nyári metszetkiállítása iránt mutatott. A rajz e kedvelése azokat is érdekelheti, a kik a kor lelkét tanulmányozzák: kulturhistóriai adatokkal is szolgál ez a mozzanat. Minket azonban e helyen leginkább az foglalkoztat, hogy mit jelent a rajz a művészre nézve, miképpen nyilvánul ebben a vérmérséke, lelkének minden dispoziciója. Egyszerű módszerrel fogjuk ezt kutatni s fel fogjuk tárni az érdeklődők számára a rajz pszichológiáját, életét, erényeit. De előbb egy rövid kitérést engedünk meg magunknak. Hogy egész megdöbbentő nagyságában állíthassuk az olvasó elé a rajz jelentőségét, néhány sorban elmondunk egyet-mást a világ egyik legnagyobb rajzolójáról, Hokuszáiról.

Messze, messze, a Sárga-tenger partján, Jedo egyik külvárosában született másfélszáz esztendővel ezelőtt Hokuszái, a japáni rajzmesterek legnagyobbika. Ő magát több képén gvakiojinnak, a „rajz bolondjának“ nevezte, csakugyan ez volt a főszenvedélye, hosszú életének tartalma. Rövid életrajzát ő maga írta meg ilyképpen:

„Már hat éves koromban főszenvedélyem volt a tárgyak formáinak lerajzolgatása.

„Midőn elértem ötvenedik életévemet, már végtelen sorát adtam ki a rajzoknak. De mindaz, a mit hetven éves koromig teremtettem, szóra is alig érdemes.

„Hetvenhárom éves koromban kezdtem kissé megérteni az igazi természet, az állatok, a füvek, a fák, a madarak, a halak és bogarak formáit.

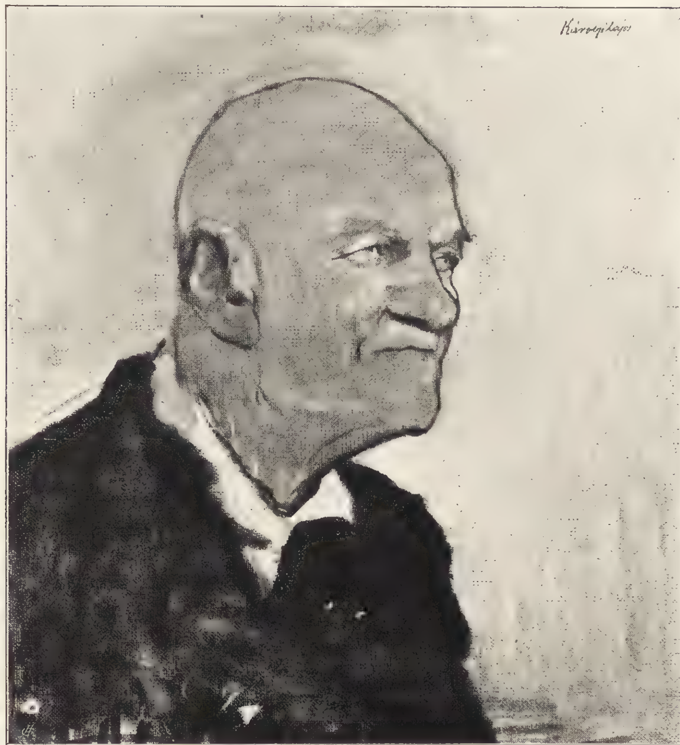
„Következésképpen nyolcvan éves koromban még jobban fogok előre haladni. Kilencven éves koromban be fogok hatolhatni a dolgok misztériumába. Száz éves koromban bizonyára csodálatos tökéletességet érhetek el s ha száztiz éves leszek, minden vonal, minden pont, a mi csak kezem alól kikerül, eleven lesz.

„Felszólítom azokat, a kik épp oly sokáig fognak élni, mint én: győződjenek meg róla, ha vajjon szavamat álltam-e.

„Írtam hetvenöt éves koromban, én, az egykori Hokuszái, mostani nevén: Gvakio Rojin, azaz: vén bolondja a rajznak.“

Az öreg rajzmester 1849. évi május hó 10-én halt meg nyolcvankilenc éves korában. Tehát éppen küszöbén annak az időszaknak, a melyben a programmja szerint behatolt volna a dolgok misztériumába. Az az egy év azonban nem határoz. Hokuszái csak az időelőirányzatban tévedt: amit igért, azt holtáig beváltotta. A rajz vén bolondja csakugyan egyúttal a rajzolás csodája is. Európa dúsgazdag műtörténetének kincsei közül is úgy nézünk ennek a sárgaképű japáni mesterembernek a munkáira, mint valami egészen különleges, páratlan kinyilatkoztatásra. Ez az öreg mindent tudott, a mit a rajzban tudni lehet. Ha első tekintetre a laikus előtt talán kissé szokatlan az ő előadása, hát ez nem a rajz minőségén mulik, csak a más, mienktől eltérő kézíráson. Olyan, mint egy bűvös zenedarab, a mely nem a mi fajunk zenefundamentumaiból épült ki. Olyan, mint egy gyönyörű költemény, a melyet csak akkor tudunk tökéletesen élvezni, ha megtanultuk a nyelvét.

Szükséges lesz itt még néhány statisztikai adatot elmondani a „rajz bolondjának“ működéséről, hogy aztán néhány futólagos jegyzetet írhassunk melléjük. Önéletrajzából már kitünt, hogy semmi külső eseményt sem tartott lényegesnek, hanem egészen a rajzban való tökéletesedése szerint állapította meg a maga értékét. Egy ember, a kinek a világa a rajz, élettörténete a rajzolás. Monografistái lankadtan dobják el a tollat, a midőn arra kerül a sor, hogy némi átnézetet adjanak Hokuszái munkáiról. Von Seidlitz számokba merte foglalni hátrahagyott munkáit, persze csak hozzávetőleg. Szerinte Hokuszái körülbelül 30,000 rajzot adott ki, azonfelül illusztrált mintegy ötszáz kötet könyvet. Goncourt 207 könyvet ismer tőle, 646 kötetben. Van például egy műve, a Simpen szuiko gvaden című, a mely 90 kötetből áll. Ezt végig Hokuszái illusztrálta. A Hok'szái Mangva (azaz Hokuszái rajzötletei) tizenöt kötetet tesz ki, 1812-ben jelent meg az első, hatvanhét évvel utóbb az utolsó. Ezek a kötetek különböző tárgyúak és természetűek. Köztük a Mangva-könyv egyike a legérdekesebbeknek: csupa szabad ötlet, korlátlan sáfárkodása egy nagy művész fantáziájának. Közeli rokonságban állanak ehhez azok a könyvek, amelyeknek nem illusztráció a céljuk, hanem amelyekben Hokuszái rajzmintákat ad, vagy amelyekben az életvásáron ellesett epizódokat, tájrészleteket mutat be. Ilyen a Densin Gvakio („a rajz szellemének megnyilatkozása, a mely a szív reflexe“), ilyen a Hokuszái gvasiki, amelyben bemutatja a saját rajzolási módját. Fudzima Szuzabro táncmesterrel szövetkezve képekben ad egy „útmutatást a tánc művészetének elsajátítására“. Máskor útirajzot ad ki, amelyben pontosan bemutatja Jedo és Kioto közt szerzett összes tapasztalatait. Ehhez közel áll a

TANULMÁNY
KÁROLYI LAJOS RAJZA

„Fuzijama száz látképe“ című hires könyve, a mely a japániak szent vulkánhegyének változatos képeit adja. Olykor Plutárkussá válik: Jéhon szakigaké címen bemutatja Khina és Japán hőseit s hazája ötven költőjét. Némely kötete csupa erkölcsös, tanulságos mese, mint a hogy a didaktikus él sok más művében is megvan, például kötetet ad ki temérdek rajzzal az urához hű szolgáról, a gyermeki szeretetről, a családi nevelésről (1828-ban jelent meg levélformában, tehát körülbelül őse a nálunk divatozó levélbeli oktatásformának). Olykor írásra és rajzolásra akar tanítani, ilyen művei: a Riakugva haja sinan (a gyorsrajzolás tanfolyama), a Jéhon szényimon = költemény százféle írásformában, aztán a Gvado hitori kejko, a mi körülbelül a néhai nürnbergi tölcsérnek felelhet meg, alkalmazva a rajzban való önképzésre. Sőt készít egy háromkötetes divatlapot is I. majó kujsi kiszeru hinagata címmel, — magyarul: divatos fésű- és pipaminták. A ki tudja, hogy minő nagy a szerepe ennek a két tárgynak a japáni divatban, értékelni fogja a „rajz vén bolondjának“ ezt a munkáját is.

De mindez elveszőn csekély töredéke Hokuszái kötetben foglalt rajzainak. Hát még az a temérdek, szertelen számú egyes lap, a melyet egy vagy két ecsettel rajzolt, fába metszett! Évtizedek munkájába fog kerülni ezeket valamiképp összegyűjteni, annál is inkább, mert bár Hokuszái csaknem az összes munkáit aláírta, mégis előbb össze kell majd állítani azt a temérdek - hogy is mondjuk: álnevet, a melyet használt. (A mestert tulajdonképpen Kacusika Hokuszáinak hívták, fia volt Nakajima-Ize érctükör-csiszolónak.)

Milyen egy japáni művésznek a lelke, mi izgatja őt, mi vezeti ecsetjét? Melenget-e olyasfajta ideálokat, mint az európai festők, van-e valamelyes lélekközössége velük?

Van. A legnagyobb mértékben, tökéletes teljességben. A rajzra való talentum benne sem másmilyen, mint a minő Dürerben, Rembrandtban, Goyában, a nagy olaszokban lakozott. Mindezek a géniuszok egyet kerestek rajzolás közben: az élet lüktetését, lendületét, apró, kifürkészhetlen véletleneit. A formákat és mozgásokat, a melyek által tudjuk, hogy valami él, fejlődik, küzd. Hokuszái is, mint Rembrandt, Dürer, Velazquez becsavarogta az utcákat és kereste s rajzolta a lótó-futó, tereferélő, pörlekedő embereket, a munkást, a ki követ tör, terhet cipel, pálinkázik, nagyot duhajkodik, pihen, táncol, ünnepi ruhában hetykélkedik a piacon vagy szomorú sorsán kesereg. Gyerekeket, a mint a porban játszanak, az iskolában írnak, hallgatják a nádpálcás tanító oktatását, kergetőznek. Leányokat és asszonyokat a piperés szobájukban, pletyka közben, táncvigasságban, sétálva és kacérkodva, nevetve, virágot szaggatva, dalolva vagy fürdés közben. Azután kereste a különös szituáció hatásait: szélroham kerekedik, tépi a fákról a levelet, fölforgatja az utcai árus vándorboltját, összevissza csavarja a bő ruhákat, majd eldönti az embereket. Vagy birkózó suhancokat, atlétákat, csepürágókat rajzol excentrikus mutatványaik közepette, a hol minden izom szokatlan módon feszül, hogy készen álljon egy pillanat alatt valami nehéz akrobata-munkára. Tizszer, százszor megrajzolja ugyanazokat az alakokat, hogy ellesse a mozdulatok dinamikáját, a formák fokonként való változását: valóságos kinematográfiai képek. Hokuszái élesszemű kémlelője, detektivje az élet jelenségeinek, a formák változásainak. És mert oly rengeteg sok vázlatot rajzolt s szüntelen csak rajzolt: tökéletesen megértette, kezébe kapta mindezeket az életváltozatokat.

Az ő rajzolásának eszköze vékony ecset volt, a melyet tusba mártott. Ez adja meg rajzainak a különleges zamatú technikát. Kényelmes, alkalmas rajzolási mód, újabban több művész használja nálunk is. A vonalat egy ecsethuzásra erőteljesen lehet vastagítani ott, a hol a formának a vékony vonal adta ridegségből, szárazságból át kell alakulnia lágy, simulékony, elmosódott formává. Ehhez a mesterfogáshoz páratlan ügyességgel értett Hokuszái. Nála majdnem önálló lénynyé válik egy-egy vonal, tökéletesen uralkodik rajta, bűvészmódon kormányozza, a nélkül, hogy valaha is csak éppen technikai bravuroskodást végezne. Neki szüksége volt erre a vonalbiztonságra, ez eszközül szolgált arra, hogy hibázhatlanul lestenografálhassa az emberek muló, gyors mozdulatait, a melyek egy-egy attitüdöt jellemeznek. Mentül kevesebb eszközzel, mentül

TANULMÁNY
KRIESCH ALADÁR RAJZA

TANULMÁNY
KRIESCH ALADÁR RAJZA

hibázhatlanabbul jellemezni: ez lehetett a vágya. Talán a rejtett jellemvonásoknak biztos felkutatása és előadása az, a mit élete programmjában a „dolgok misztériuma“ alatt értett.

Ily vágyakkal szemlélvén a természetet, nem lehet csodálni, hogy naturalistává lett, amit a japáni konzervativ művészek annyira roszszalnak benne. Semmi sincs benne abból a kaligráfus művészetből, amelyet Japánban a szélésebb rétegek annyira szeretnek s amely szép és megdöbbentően pontos ugyan, amely számbeli hűséggel tünteti fel egy hal pikkelyeit, egy madár tollait, de mégis holt dolog Hokuszái élettől zsibongó rajzai mellett. Dicsérik — főképp gyűjtők — Hokuszáinak szurimonóit, amelyek között néhány „az utolsó hajszálig ki van dolgozva“. Ezt azonban ne tartsuk tősgyökeres Hokuszái-stílusnak, a nagy művész itt engedményeket tett a közizlésnek s kiadói vagy megrendelői számára — bizonyára azok kivánságára — legvégsőig kirajzolta ezeket a lapokat, amelyek a japáni fényüzés jellemző apróságai. (A szurimono körülbelül megfelel azoknak a már divatjukat mult újévi gratulációs-kártyáknak, amelyekre rózsát, nefelejtset, angyalkákat pingáltak.) Még az ilyen munkáiban is szuverénül uralkodott az élet, a nagy vonal. A japáni publikum ilyfajta művészi követelményeivel Hokuszái nagy versenytársa, Utámáro, a gésák hires festője is csak nagy nehezen tudott megküzdeni.

Hokuszái tulajdonképpen a fametszésen kezdte művészi tanulmányait. Tizennégy éves korában tanulta meg ezt a mesterséget, amely azonban nem elégítette ki, mert egyre más művészek munkáit kellett pontosan másolnia, holott őt ellenállhatlan varázszsal vonzotta az élet közvetlensége. De amit ott tanult, azt tovább fejlesztette és későbbi periodusaiban is híve maradt ennek a szép művészeti technikának. Szines fametszetein ismét a vonal csodálatos hatalmával ismerkedünk meg: két, három és több duccal készültek, e ducoknak különböző festékkel való egymásranyomásából nagyon kellemes hatású képek egész sorozatát készítette. Uralkodik rajtuk a kék, sárga és barnaveres szín. Tárgyuk épp oly változatos, mint a vázlatkönyveié, de miután a kiadók széles körökben iparkodtak ezeket terjeszteni, sok népies legenda, romantikus történet, szerelmes história, rablókaland s más efféle tér vissza bennük. A tárgy exotikumának varázsa azonban itt sem elég erős arra, hogy elvonja figyelmünket Hokuszáinak csodálatos rajztudásától, mélyen szenvedélyesen vonalérzésének megélvezésétől. Itt is csak olyan kiváltságos nagy mesternek látjuk, mint a hires Mangvakönyvben. Ezekkel, mint többi műveivel, halhatatlanságot biztosított magának a „rajz vén bolondja“.

Íme egy élet, a mely rajzzal telt el s a melynek boldogságot adott a rajz. Szinte érthetetlen jelenség olyan világban, amely egykedvűen sétál el a művészetek mellett. Pedig a japáni rajzmester nincs egymagában. Rembrandt is a rajz bolondja volt, Goya is, a mi Zichynk is az. Pedig rájuk nem fogható semmiféle chinoiserie. Kell, hogy a rajzban olyasmi rejtőzzék, ami elbűvöli az embereket.

Ez a rejtelmes erő nemcsak a művészre hat, hanem általában az emberekre. Minden gyermek szeret rajzolni: e kicsiny naiv geniek mindaddig művelik e kedvtelést, a míg az iskola kusza tanterve ki nem ragadja őket belőle s szivükről le nem törli a természetes észjárást és a naivságot. És az ősember is sokat rajzolt, csontokra karcolta figuráit már a kőkorszakban, tehát rengeteg sok évezredekkel ezelőtt is. A rajzolásból alakult ki a betűvetés és a festészet. Honnan ered a rajz e kultusza? Első sorban bizonyára a kézügyesség bámulásából. Ismét a gyermekekre utalunk, a kik csoportba verődve bámészkodnak az asztalos-műhely előtt: imponál nekik a kéz ügyessége, a kéz mindenhatósága. Egy nemét látják ott az átalakítás, az újjáformálás, a teremtés hatalmának. A rajzoló e naiv körökben épp ily tisztelet és bámulat tárgya. Hisz ő is jelentéktelen eszközökkel formálja figuráit, jóformán semmiből teremt valamit. Ez lebilincselőn érdekes diadala a kéznek, örül neki mindenki. S a mit itt, mint az emberi lélek öntudatlan, naiv megnyilatkozását látunk, ugyanazt megleljük a művészi rajz méltatásánál. A művészi rajzon is első sorban a végtelen egyszerű eszközökkel való teremtést bámuljuk meg, azután az emberi kéz mindenhatóságát, diadalát. Tény, hogy a hozzáértők mindig azokat a rajzokat szerették leginkább,

a melyek a lehető legjelentéktelenebb, legegyszerűbb eszközökkel készültek. Viszont a legnagyobb rajzolók hasonló elvet vallottak. Mihelyt a rajz ebből az ősi egyszerűségéből kilép és festményt vagy plasztikát akar utánozni, szegényes parvenűvé sülyed. A rajz csak akkor sokatmondó, ha megtartja rajzkarakterét, ha világosan elárulja, hogy miképpen keletkezett.

Könnyen számot adhatunk magunknak a rajz-erényekről és rajz-hibákról, ha meglesünk egy rajzoló művészt munkálkodása közben. Tegyük fel, hogy mezítelen modell áll előtte, ennek alakját igyekszik fehér papirosra fekete szénnel rajzolni. Eleinte inkább csak jelöl, mint rajzol: vázlatosan megállapítja az alak nagyságát, a fej, a kéz, a láb, a törzs arányait. De a mint a kéz e pár jelölő vonalat húzza, a rajzoló már önkénytelenül is eldönt egy fontos dolgot: a mozdulatot, az egész testnek hajlását, egy kar gesztusát. Már sejtjük e pár odavetett vonal hajlásából, hogy a törzs kissé hajlik, a fej előrenyúlik, az egyik kéz hirtelen mozdulatot árulva el, nyúlik hátra. A rajzoló, a midőn e mozdulatot legnagyobb arányaiban lekapta az alakról, szinte önkénytelenül maga is vele mozdul, akárcsak ő volna a lerajzolandó modell. Számtalanszor megfigyeltük ezt a mozzanatot s úgy véljük, hogy ez a rajzba való elmélyedés, az ábrázolt dologgal való együttérzés, hogy úgy mondjuk: a részvétel jelensége. Láttunk rajzolókat, a kik a munka hevében szinte görnyedt helyzetbe vágták magukat, a midőn egy görnyedő alakot rajzoltak. Sőt talán ebbe a körbe tartozik az a megfigyelésünk is, hogy különösen a kevésbbé rutinos rajzolók csaknem a saját alakjuk karakterisztikumait viszik bele a lerajzolt alakba: a köpcösek kissé köpcösebbnek, a szikárak kissé szikárabbnak rajzolják a modellt a valóságnál. Azért említjük ezt itt, mert bizonyítékát látjuk benne annak az önfeledt, elmerült részvétnek, a mely e teremtő műveletkor a rajzolón úrrá válik. A míg bizonyos fokig naiv a rajztudása, csakugyan a saját képére és hasonlatosságára teremt.

Emberünk a biztosra rögzített határokon belül azután megrajzolja a kisebb, de fontos részleteket. Így lassankint kialakul az arcél, a hát vonala, a vállból kifejlődő kar és így tovább. A kezdő keserves toldozó-foldozó munkával végzi ezt a műveletet. Hisz oly nehéz egy emberi test körvonalainak szerves kapcsolódását nyomon követni, lerajzolni. Lám, a hol a nyak hatalmas izmai belenyúlnak a vállba s onnan a felső karba: temérdek forma mutatkozik, a melyek nemcsak egymás mellett foglalnak helyet, hanem általmetszik egymást, néhol elfödnek egy darabot, másutt ismét hirtelenül előtünnek. Ha mindezt egy pontról, azaz perspektivikusan nézzük, még azt is látjuk, hogy ez a sok forma megrövidül, hol pedig szinte láthatatlanná válik, mert elfödi egymást. A kezdő rajzoló verejtékesen követi nyomról-nyomra mindezeket a formákat, átmetszéseket, rövidüléseket, a melyek tulajdonképpen mégis csak egyetlen egy vonalat adnak, a mely, igaz, számtalan helyen meg van törve, elhajlik. Ezeket a töredezettségeket, elhajlásokat mind darabról-darabra odaírja a papirosra. A ki azonban bírja a rajz készségét, nem végez ilyen részlet-munkát. Egy pillantásra tisztában van a komplikált forma-rendszerrel s merész kézzel, egyetlenegy húzással rajzolja oda azt a körvonalat, a melyet kezdő kollégája csak sok töredezett vonallal bírt valahogy megközelíteni. És lám, ha összehasonlítjuk ezt a két rajzot, látjuk, hogy a természet szerves egységét sokkalta inkább közelítette meg az, a ki egyetlenegy vonalba tudta összefoglalni a körvonalat, mint az, a ki sok apró vonalra bontotta fel.

A rajz művészetéé tehát a nagy egységesítő hatalom. És innen van az is, hogy az egyszerű kifejezési módot sokkalta magasabb rangúnak érezzük, mint a komplikáltat.

Emberünk ezek után folytatólag világosabb és sötétebb árnyékokat rajzol oda, hogy a test felületén elszórt formákat kifejezze. Ezek az árnyékok adják meg a testszerűséget, a plasztikai látszatot. De bármint erőlködjék is, teljesen plasztikussá nem varázsolhatja a rajzot, hisz azt csak mintázással lehet elérni. Ha emberünk tapintatos művész, úgy nem fogja erőszakolni azt, a miről előre is tudja, hogy elérése lehetetlen. Megmarad tehát annál, hogy mintegy csak jelzi a formákat. Ez pedig fontos mozzanat. Helyes művészet ugyanis csak az lehet, a mely ismervén anyagát, ezt az anyagot

PIACSEK BÁCSI
RIPPL-RÓNAI JÓZSEF PASZTELLRAJZA

csak arra használja, amire sikerrel használható. Ez az anyag tulajdonságainak művészi megbecsülése. A rajz nem való plasztikai míveletekre, a tapintatos művész tehát nem fordítja erre. Ellenben kimutatja a rajz felett való uraságát, legyőző képességét, szuverénitását azzal, ha a rajzot úgy fejleszti, ahogy csak a rendelkezésére álló anyagból fejleszthető. Ha ismeri a rajzanyag szabta korlátokat és anyaga minden rejtett tulajdonságát, akkor az utóbbikat a legmagasabbra fokozza, a korlátokból pedig hasznot húz, úgy, mint ahogy a versköltő hasznot húz a rímszabta korlátokból.

Miképpen fokozza a mi rajzoló emberünk az ő anyagának tulajdonságait, képességeit? Mindjárt meglátjuk, ha meglessük, miként húzza széndarabjával a papirosra a váll vagy a hát körvonalát. Felötlik nekünk, hogy vonala hol szélesebb, hol keskenyebb, emitt csak futólagos, porhanyós, épp csak hogy a szén érintette a papirost, amott pedig erőteljesen, majdnem durván nekiszánt a papirosnak s ott széles, mély fekete vonal támad. Ezekkel a változatokkal eléri, hogy a körvonal emitt lágyabb, amott keményebb, emitt puha izmot, amott kemény, a bőr alá rejtőzködött csontot sejtet. Látnivaló, hogy művészünk e szerény változatokkal jellemezni tudja a test legfontosabb tulajdonságait. Ha most előkeresünk egy olyan rajzot, a melyről ezek a változatok egészen hiányzanak, a hol a vonalak mindenütt egyformán kemények vagy lágyak, a hol szinte körül van drótozva a test: rögtön megérezzük, hogy erről a test tulajdonságainak e jellemzése hiányzik. Az ily rajz rendesen kemény, sablónos, alig kifejező, mert a vonal egyformasága bizonyos gépies jelleget ad neki és nem érezteti velünk a kézimunkaszerűséget, a kézimunká-

SZOMORÚ FRISS ISTVÁN
RIPPL-RÓNAI JÓZSEF PASZTELLRAJZA

ban rejlő egyéniséget. Látjuk tehát, hogy művészünk helyes úton járt, a midőn e változatokat megteremtette. S megteremtette oly fokban, a mennyire az anyaga tulajdonságaival, a porhanyó szénnel elérhető.

A figyelmes szemlélőre egyéb meglepetés is vár. Észreveszi ugyanis, hogy emberünk ezeket a változatokat nem kínos töprengéssel, nem darabos részletmunkával rajzolja a papirosra, hanem szinte fürgén, okoskodás nélkül. A vastagabb, keményebb vonalból egy szempillantás alatt vékonyabb, lágyabb vonal bontakozik ki, sőt egyetlen egy kanyarításra készül egy hoszszabb vonal is, a mely ezeket a változatokat magában rejti. Míg a kéz így rajzol, az agynak alig van ideje logikus okoskodással megállapitani, hogy a vonal vékonyodása vagy megerősbödése mely pontnál kezdődjék, sőt ez a biztos határpont egyáltalán fel sem lelhető a rajzon. Mi vezeti a rajzoló kezét, ha nem a megállapító, ellenőrző agy? A festőműhelyekben ezt felelik rá: az érzés. És ez alá az egy szó alá foglalják a rajzolás mindazon eredményeit, a melyek nem a tudós agy nyilvánvaló logikai műveleteiből erednek. A műhely-terminológia szerint épp így az ellenőrizhetlen érzés dönti el, hogy erősebben, vagy lágyabban nyomja-e meg a szenet itt vagy ott a kéz. Vagy hogy mely ponton kapja el hirtelenül a papirosról a szenet, hogy a vonal szinte láthatatlanul folytatódjék a levegőben. A hegedűs is ilyen hirtelen intuicióval dönti el, hol és milyen erővel kell a húrt megnyomnia, hogy az épp megkivántatott hangot adja és pedig éppen abban a finom változatban, a melyet a művész kiván. Sőt mint a hogy a húr hangján egy kevéssé megérzik az ujj parányi reszketése, úgy megérzik az igazi művész rajzán is ez a bizonyos reszketés: a kézimunka becsületes jegye.

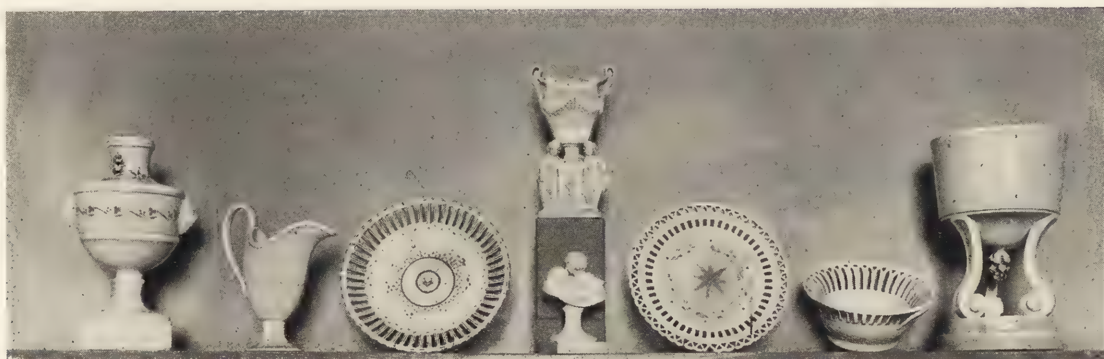
Aprólékosságnak látszik mindez, pedig döntő szerepe van a rajzban. Ezek a tulajdonságok varázsolják élővé a rajzot, ezekkel nyomja a rajzra a művész egy élő teremtő jelenlétének jegyét. Ez által válik a rajz igazán az ő tulajdonává, egy darabbá az ő húsából és véréből, gyermekévé, önéletrajzzá, sőt némelyiknél egy egész nagy emberélet tartalmává.

Művészünk dolgozgatván a rajzán, egy bizonyos pontnál abbahagyja a munkát és befejezettnek tekinti művét. Annak az időpontnak megválasztása, amikor ez megtörténjék, egyike a legfontosabbaknak. A ki nem találja el, könynyen vétkezik a rajz karaktere ellen.

Mindabból, a mit eddig a rajzról mondottunk, önként következik, hogy emberünk helyesen cselekszik, ha a rajzot akkor hagyja abba, a mikor az még csakis rajzszerű, azaz a mikor csak olyan részeket mutat fel, a melyek a rajzolás eszközeivel kiválóan kifejezhetők. Így például hibát követ el, ha rajzát még plasztikai hatással akarja ellátni, mert erre a plasztikai anyagok valók. Épp úgy félreismeri a rajz jellemét, ha vele egy olajfestmény vagy fénykép hatását akarja a maga egyetlen szinével elérni. Mind erre más anyagok valók. A rajz természetében rejlik, hogy a valószerűség teljes hatásáról le kell mondania a rajzolónak. S ha ez áll, akkor jól teszi, ha a rajznak e tulajdonságát már azzal is kiemeli, hogy nem is törekszik ily teljesen valószerű hatásra. Lássék meg rajzán azonnal, hogy a szerzője csak egy bizonyos fokig megy el az előadásban és hogy tudatosan hagy bizonyos hézagokat. Ne zsúfoljon tehát össze mindent, a mit csak lát, de hangsúlyozza erősen, a mit a látottakból rajzzal teljesen ki lehet fejezni. Ezzel rajza érdekessé válik, a mi szintén fontos mozzanat. Ennek az érdekességnek a forrása miben rejlik? Abban, hogy a rajz látszólagos befejezetlenségei és hiányai a néző fantáziáját arra ösztökélik, hogy öntudatlanul is tovább építse, folytassa azt, a mit itt maga előtt lát. Munkára birja tehát a fantáziát, ötletet, feladatot, teremtési vágyat önt beléje. A mi erre izgat minket, azt érdekesnek nevezzük.

A rajz sajátságairól, rejtett hatásairól beszéltünk eddig, oly művekre gondolva, a melyek tisztán a rajz anyagával készültek. De szólhatunk rajzról oly műveknél is, a melyeket olajjal festettek vagy márványból véstek. Itt a rajz többnyire elveszti önálló és független jellegét. Hangszerré válik egy nagy orchestrumban. A jó karmester észreveszi: helyesen szól-e az ochestrumban ez vagy az a hangszer. Épp így felfedezi a festményen és a plasztikai műveken is a hozzáértő a rajz helyes vagy helytelen szereplését.

Lyka Károly

KASSAI FAYENCE-EDÉNY A KASSAI MÚZEUMBAN

A KASSAI MÚZEUM

Vidéki múzeumaink ügye a legutóbbi évek folyamán örvendetes lendületnek indult. Miként a múzeumok országos bizottságának ujabban megjelent évkönyvéből is kitünik, a már meglevő gyűjtemények mellett számos új múzeum keletkezett, a mely ha egyelőre kezdetleges állapotában nagy igényekre nem is tarthat számot, biztos menedéke lesz régi művészetünk emlékeinek s hathatós eszköze annak, hogy oly helyeken is, a hol ezzel eddig vajmi keveset gondoltak, tudomást szerezzenek a modern magyar művészetről.

Egyelőre ugyan jóformán csak a kormány gondoskodik arról, hogy vidéki múzeumaink gyűjteményei évről-évre néhány modern magyar műtárgygyal is gyarapodjanak. Az érdeklődés azonban, a mely a vidéki műkiállítások kapcsán művészetünk iránt már nem egyszer lobbant föl szinte váratlanul lelkes módon, remélnünk engedi, hogy a vidéki városainkban nem egy helyütt virágzó kulturális egyesületek helyes irányítása esetén, egyesek és társulatok szintén részt kérnek majd művészi életünkből s maguk is gyarapítani fogják művészeti gyűjteményeiket. Minél inkább gyarapodnak vidéki múzeumaink modern műtárgyakkal, az érdeklődés azok iránt annál szélesebb körű lesz s így izlést fejlesztő hatásuk is egyre jelentősebb. S ha vidéki városaink és ezek lakósai egyelőre pusztán múzeumuk kedvéért lesznek műpártolókká s vesznek évenkint egy-két műtárgyat, művészi életünk virágzása, a melynek művészeink anyagi boldogulása bizonyára nem az utolsó föltétele, már akkor is hatalmas lépéssel jut közelebb a megvalósuláshoz.

Nem kevésbbé fontos a vidéki múzeumok hivatása régi művészetünk emlékeinek megóvása tekintetében. Hogy mily hajmeresztő mulasztások történtek nálunk e téren még nem régiben is, ennek részletes bizonyítása bizonyára fölösleges. Monumentális emlékeink megóvása érdekében a Műemlékek Országos Bizottsága megtesz mindent, a mire megszabott hatáskörében képes. Igazában azonban műemlékeink pusztulását gyökeresen csak akkor akadályozzuk meg, ha ezek iránt a nagyközönség érdeklődését fölkelteni sikerül s ez műemlékeinket önszántából maga fogadja oltalmába.

Az ingó műemlékek megóvása érdekében a kultuszminiszterium gondoskodásából most készül egy törvényjavaslat. Ha ez utóbbi törvénynyé is válik, hatásköre a gyűjtők birto-

A KASSAI MÚZEUMBÓL
DIANA ÉS AKTEON
ISMERETLEN MŰVÉSZ OLAJFESTMÉNYE

kában s így rendesen jó helyen levő műtárgyak megóvásán kívül aligha terjed majd túl.

A külföldi régiségkereskedők ügynökeit, a kik nyaranta még ma is csapatostul járják be Felsőmagyarországot, Erdélyt és a Dunántúlt, bajos dolog lesz megakadályozni abban, hogy a mit potom áron a vasutak vonalaitól félre eső régi elhagyatott várkastélyokban vagy pusztulásnak indult udvarházakban, városaink régi patriciusi épületeiben összeharácsoltak, hogy azt külföldre ne hurcolják. Garázdálkodásuktól csak a vidéki múzeumok védhetnek meg bennünket, a melyek társadalmi úton alapítva szerény anyagi eszközökkel is sikerrel kelhetnek versenyre a vajmi olcsó eszközökkel dolgozó régiségügynökökkel; de magában véve erkölcsi fölényükkel is s minden anyagi viszontszolgálat nélkül a maguk részére hódithatják a vidéki közönséget, a mely pusztán avatatlanságánál fogva s minthogy a birtokában levő hasznavehetetleneknek látszó régi műtárgyakkal nem tud mihez fogni, engedi át ez utóbbiakat idegeneknek martalékul.

Vidéki múzeumaink közül ma is azok a legérdekesebbek, a melyeket műtörténelmi szempontból véve jelentősebb vidékeken egy-két lelkes műértő tisztán társadalmi úton alapított s a melyekben a műtárgyak zöme ajándékból áll. Annál sajnálatosabb, hogy vannak régi városaink, a melyek egész mivoltukkal olybá tünnek föl, mint egy-egy múzeum s még csak lomtárhoz fogható helyiségük sincs, a hol jobb idők virradásáig azokat a műrészleteket, régi vasalásokat, butorokat, faragványokat elraktározhatnák, a melyek egy-egy régi ház lebontásával kapcsolatban válnak bitang jószággá. Ezek között a mindmáig múzeum nélkül szűkölködő vidéki városok között pedig van olyan is, a melyben hajdanában a külföldön napjainkig emlegetett, világhírű gyűjtők laktak, a kiknek

A KASSAI MÚZEUMBÓL
ELŐKELŐ HOLLANDI NŐ ARCKÉPE
CASPAR NETSCHER OLAJFESTMÉNYE

KASSAI VÖRÖSRÉZ-EDÉNY

halála után a műtárgyak természetesen a külföldre kerültek, mert nem volt hely, a hol tulajdonosuk még életében örök letétbe tehette volna, nem intézmény, mely műtárgyainak gondos megőrzésére vállalkozott volna.

A napjainkban restaurált középkori templomok közül nem egy valóságos muzeum volt, a melyben századok folyamán tömérdek s műtörténelmi szempontból véve gyakran igen becses műtárgy halmozódott föl. Ez utóbbiak közül a rosszúl fölfogott stílszerű hatás kedvéért nem egyet küszöböltek ki a templomból s helyeztek el múzeum híján nyitott deszkaszínben avagy magánházak padlásán. Történt pedig ez olyan műtárgyakkal is, a melyeket már irodalmunk is behatóan méltatott s a melyekre legelőkelőbb fővárosi múzeumaink is büszkébbek lehetnének, mint a külföldi másodrangú régi mesterektől megszerzett képekre, a melyekre még ma is ezreket költünk.

A mily fontos a múzeumok minél nagyobb számban való alapítása vidéki kulturális központokban, épp annyira kivánatos volna, a már meglevő gyűjtemények szakavatott rendezése. E tekintetben vidéki múzeumaink nem sok lélekemelőt nyújtanak.

Mint alkalmam volt tapasztalni, vannak gyűjteményeink, a melyek megtekintését annak, a kiről kisül, hogy múzeumi dolgokhoz ért, meg sem engedik, oly nagy a rendetlenség ezekben. Egy-két merőben archeologiai érdekű, illetve egész ujonnan alapított múzeumon kívül, a vidéken a nyilvános jellegű gyűjtemények a nagyközönségre nézve rendezetlen állapotuk miatt semmiféle hatással nem lehetnek. Az egyetlen kivétel e tekintetben talán csak a kassai múzeum, a vidéknek ez egyik legrégibb ilynemű intézménye, a melyet új palotájában most rendeztek újonnan s a melyet a közel jövőben nyitnak meg ismét.

Felsőmagyarország fővárosa művészettörténelmi szempontból nézve hazánk legnevezetesebb helyeinek egyike. A kassai dómon, csúcsíves építészetünk e ránk maradt legpompásabb emlékén s a szent Mihály kápolnán kívül, a mely ugyancsak csúcsíves építészetünk legeredetibb alkotása, a festészet, szobrászat és az iparművészet emlékei teszik azzá, a melyek itt különösen a XVI. és XVII. századból nagy számban maradtak ránk s a régi háborús idők viharai közepette szinte bámulatra méltó módon eleven művészi életről regélnek. Ez emlékek javarészt még ismeretlenek, a minthogy sajátos viszonyainknak megfelelően a kassai szent Erzsébet dómról sincsen eddigelé korunk színvonalán álló s a műemlék becséhez méltó monografiánk. Soha sem beszéltek annyit nálunk művészetről, műtörténelemről, mint manapság; az érdeklődésnek azonban eziránt, különösen művészetünk régi emlékei iránt, vajmi kevés határozott jele látszik. Mintha az a tettrekész, lelkes nemzedék, a mely műemlékeink számbavételéhez először fogott hozzá, kihalt volna, a nélkül hogy működésével a hivatalosan nagy számban nevelt mai műtörténész nemzedéknek példájául szolgálna, a műtörténelmi kutatás terén — tisztelet a kivételeknek — nálunk ma jórészt mindenfelé nyomasztó szélcsönd honol.

A művészetünk letünt korszakainak emlékei iránt rajongó szeretettel viseltető régi nemzedék java képviselőinek egy része alapította Kassán a mult század hetvenes éveiben a felsőmagyar-

országi múzeum-egyletet, a mely a kassai múzeumot csaknem kizárólag társadalmi úton megteremtette. Az alapítók sorában ott volt Henszlmann Imre, Kassa e nagy szülöttje, műtörténelmünk atyja, továbbá a Klimkovics testvérek, a kik ott tanárkodtak s a mellett a festészet terén korukban számottevő működést fejtettek ki. A múzeum-egylet első éveiben ennek érdekében még Dessewffy Sándor, akkor kassai püspöki titkár, ma csanádi püspök s Myskovszky Viktor, ez érdemes kutatónk buzgólkodott. A nagy közönség kezdettől fogva fölkarolta az új intézményt s alig egy évtized mulva, hogy a múzeum-egylet abban a régi épületben, a melynek építését Bocskaynak tulajdonítják, berendezkedett, a helyiség szűknek bizonyult. Régi helyén, a legutóbbi tíz év folyamán a kassai múzeum már olyan volt, mint egy túltömött régiségraktár, a melyben jóformán mozogni sem lehetett. S a midőn Bubics Zsigmond kassai püspök, ez ismert mecenásunk, több termet megtöltő gyűjteményét a múzeumnak ajándékozta, ezt már el sem helyezhették itt.

Kassa szabad királyi város közönsége ekkor követésre méltó áldozatkészséggel fényes palotát emeltetett az új múzeumnak, a mely ebbe egy évvel ezelőtt költözködött át. A túlzsufoltság s kellő szakavatott erők hiánya miatt rendezetlen múzeum ideiglenes vezetésével ekkor Wlassics Gyula miniszter Mihalik Józsefet, a jeles műtörténeti írót s az országos iparművészeti múzeum igazgató őrét bizta meg, a ki egy év alatt, igaz hogy éjt-nappalt összetéve, a muzeum műtárgyait nemcsak lajstromozta, hanem szakok szerint s e mellett kiváló jó izléssel oly pompásan rendezte el, hogy a kassai múzeum mai állapotában fővárosunk és a külföld ilynemű jelesebb intézményeivel egyaránt versenyezhet.

A kassai múzeum új palotája tíz nagy termet foglal magában; de minthogy a gyűjtemények ujabb adományok következtében ismét tetemesen gyarapodtak, az épület már is szűk, a min egyelőre talán úgy lehetne segíteni, ha az állat- és ásványgyűjteményt, a mely a modernebb felfogás szerint a kulturhistóriai emlékek és művészeti alkotások gyűjteményébe úgy sem illik, máshol helyeznék el. Az egyes termek berendezése izléses, mondhatnám fényes s ezt a múzeum főleg Éder Gyula városi tanácsos buzgólkodásának köszönheti, a ki a múzeumi ügyeknek a város közönségével szemben lelkes referense volt.

A kassai múzeum gyűjteményei között a képtár a leggazdagabb, a melyet Mihalik József a palota tágas előcsarnokában, lépcsőházában és az utóbbiból balra nyíló két emeleti teremben helyezett el. A képek, a melyeket itt látunk egy-kettő kivételével mind magánemberek ajándékai s főleg Henszlmann Imre és a Klimkovics-család hagyatékából kerültek a múzeumba, azonfelül Bubics Zsigmond püspök bőkezűségéből, a kinek válogatott darabokból álló képtára maga két termet tölt meg.

Henszlmann Imre hagyatékában csupa régi kép van, még pedig főleg olasz mesterektől. Egy festett feszület Guido Reni nevét viseli. Ennél előkelőbb nevek is szerepelnek ebben és a többi gyűjteményekben, a melyek természetesen eddigelé még nem eshettek keresztül a tudományos képkritika rostáján. A Klim-

KASSAI FAYENCE-EDÉNY

A KASSAI MÚZEUMBÓL
ISMERETLEN FÉRFI ARCKÉPE
ISMERETLEN MŰVÉSZ OLAJFESTMÉNYE

kovics-testvérek hagyatékából múzeumunkba került festmények között sokan azokat találják majd a legérdekesebbeknek, a melyeket ők maguk festettek. Klimkovics Ferencnek archaizáló fölfogásában, a melylyel magyar történelmi életképeit festette, tagadhatatlanul van valami sajátos varázs, a mely lebilincsel s naiv közvetlenségével hat. Mindazonáltal, művei után ítélve, e festőnk fejlődése időnek előtte félbeszakadt s ő nem vitte többre, mint az ügyesebb műkedvelő, a minek alighanem az akkoriban nálunk mindenfelé kicsinyes viszonyok voltak az okai s erejének a tanítás terén és a város társadalmi életében való nagymértékű szétforgácsolása. Bár műkedvelőnél egyéb soha sem akart lenni, jóval több művészi vervvel dolgozott Bubics Zsigmond püspök, a midőn kedvtelésből még az ecsetet forgatta. Tájképei, mint a minő a kassai múzeumban Fraknó vára, a Markó-Ligeti iskola számottevő követőjeként tüntetik föl; virágképei azonban a melyekből itt egy tekintélyes sorozat látható, a bécsi festők hatására vallanak, a kiktől úgy látszik első sorban tanult. Említettem, hogy a Bubics Zsigmond adományozta képek két termet töltenek meg. A képek zöme régi olasz, németalföldi és német mesterek műveiből s nehány jó másolatból áll. Az előbbiek sorában Tintoretto, Claude Lorrain, Pieter Claes és Nic. van Hoye, továbbá Caspar Netscher és Wohlgemuthnak tulajdonított munkák vannak, a melyek egyikét-másikát a tüzetes képkritika, ha el is fogná vitatni e mesterektől, ezek modoráról a képek nagyjában mind híven tájékoztatják a nézőt, miként Rafael, Dürer és a velenceiek irányáról is az a nehány kép, a melyet e mesterek iskolájának tulajdoníthatunk.

A Bubics-gyűjtemény figyelemre méltóbb képei még Overbeck Madonna-kartonja, nehány pompás angol akvarell, több középkori miniatűrkép. Az újabb magyar festészetet a gyűjteményben Ligeti Antal tájképe, a korán elhunyt kassai születésű Aranyossy Ákos rézkarcai képviselik s Bubics püspök pompás arcképe, a melyet László Fülöp festett.

A múzeum képtárának régibb szerzeményei sorában idősebb művésznemzedékünk több jeles tagja szerepel. Székely Bertalan már régebben egész sor pompás tanulmányt ajándékozott a múzeumnak. Tanulmányait a mester azzal az egészséges realizmussal festette meg, a mely nemrégiben rendezett különkiállításán feltünt ifjúkori önarcképét jellemezte. Lotz Károly ajándékából a mesternek egyik régebben festett s múzsát géniuszszal ábrázoló képe került ide. Benczur Gyula Vajk kereszteléséhez festett s Adalbert püspököt ábrázoló tanulmányával szerepel szülővárosa a múzeumban, a melynek érdekesebb képei még Than Mór mohácsi csatája, Orlai Petrich szent István képe, Molnár József egyik legjobb keleti tárgyú műve, a mely utazó beduin családot ábrázol a Markó-Ligeti iskola modorában. Képviselve van múzeumunkban, ha nem is fényesen, Rombauer, a felvidéknek a mult század elején külföldön is ünnepelt festője, a kinek sírja Eperjesen omladozik elhagyatottan. Klimkovics Ferenc hagyatékából került a múzeumba Roskovics Ignác két kitünő festménye. Az egyik Klimkovics arcképe, a melyet a mester jeles professzora ötvenéves jubileumára festett, a másik Roskovics legkedvesebb zsánerképeinek egyike: a művész-

passzió, a mely mesterünket egy vén körtefán guggolva ábrázolja, a mint ennek reves kérgére egy lefűrészelt galy helyén madonnát fest. Roskovics e két képén, Aranyossy Ákos macskával játszó meztelen fiatal lányán s a Bubics-gyűjtemény kapcsán említetteken kívül a fiatalabb művésznemzedéket Kassán még csak Papp Henrik képviseli rokkant negyvennyolcas katonát ábrázoló életképével s Margó Ede Hannelét ábrázoló domborművével, a melyet a kormány ajándékozott a múzeumnak. Szobor aránylag kevés van itt s ez is Izsó Miklós magyar alakokat ábrázoló terrakotta tanulmányain kívül, mind gipszmásolat. Annál gazdagabb múzeumunk metszetgyűjteménye, a melyben maga a Henszlmann hagyatéka 3000 darabból áll. A német, németalföldi, olasz, angol, francia és magyarországi metszetek sorában régi mesterek sajátkezű rajzaival is találkozunk, mint a minő Rubensnek egyik színezett rajza, a mely Neptunt és Amfitritét ábrázolja. Érdekes kincse múzeumunknak Henszlmann Imre kéziratainak a gyűjteménye is, a mely káprázatos fényt vet e geniális tudósunk sokoldalú s különösen a műtörténelem terén külföldön is méltányolt, alapvető működésére; továbbá arra a baráti viszonyra, a melyben Boehm Farkassal állott, a kit első önálló művében mentorának nevez s a ki Bécsben korában számottevő és magyar előkelőségekkel sürűn érintkező művész volt. Nyilván Boehm keze alól kerültek ki azok a pompás toll- és ceruza rajzok, a melyek Henszlmann kéziratai között szétszórtan ránk maradtak, a melyek sorában nem egy kulturhistóriai fontosságú kicsiny képpel is találkozunk. Ilyen gróf Dessewffy Emilnek a Magyar Tudományos Akadémia néhai elnökének ceruzával rajzolt tenyérnyi arcképe, a melynél kitünőbben jellemzett portré a mult század derekáról vajmi kevés maradt ránk. Henszlmann Imre irodalmi hagyatéka bizonyára méltó volna arra, hogy tüzetesebb vizsgálat alá vétessék. E föladat első sorban arra hárulna, aki műtörténelmünk úttörő művelőjének életrajzát megírná.

Visszatérve a kassai múzeumhoz, a mely művein kívül a legfényesebben őrzi Henszlmann emlékét, az itt elhelyezett iparművészeti gyűjteményt is behatóbban kell méltatnom, annyival is inkább, mert anyaga a hazai műtörténelem szempontjából véve még érdekesebb, mint a képtáré. S a műtárgyak zöme az iparművészeti osztályban most kerül először közszemlére, mert a régi múzeumban a közönségnek hozzáférhetetlen lomtárban volt elraktározva. Egy kosárnyi értéktelen s nyilván kivetésre szánt ócska vas között akadt rá Mihalik József arra a két ónplakettre, a mely Mars istent és Jueszticiát ábrázolja s a melyet művészi értékénél fogva bízvást Flötnernek

A KASSAI MÚZEUMBÓL
HOLLANDI FÉRFI ARCKÉPE
PHILIPPE DE CHAMPAIGNE OLAJFESTMÉNYE

A KASSAI MÚZEUMBÓL
MEDICI KATALIN
CLOUET (?) OLAJFESTMÉNYE

alig emlegetett városai közül Kassa, Igló, Eperjes szerepel, helylyel-közzel meglepően eredeti példányokkal. Igen érdekes egy 1617-ben készült fehér ónmázas fedeles korsó, amelynek színes diszítésén nyilvánvaló az olasz hatás. Meglepő módon merész, de ügyes nehány iglói fayence-edény diszítése, mint a minő a díszes fedeles tál, fedelén szfinxszel. Egész sorozat fayence-szobrocska is látható itt, melyek szintén a legutóbb említett három felvidéki város gyárának a jegyét viselik. E gyárak még a mult század elején is virágzottak s nyilván csak az osztrákok olcsó, de selejtes importja bénította meg működésüket, mint a hogy nem egy nálunk ősidőktől fogva művelt technikának a virágzását is elfojtotta.

A múzeum fafaragványai közül a legérdekesebb a XVII. századbeli menyasszonyi láda, a mely ez év tavaszáig egy kassai kovácsmester házának padlásán hevert, a kitől a múzeum számára Mihalik szerezte meg. Az erőteljesen kidomborodó sajátos kezelésű növényi és virágelemekkel diszített ládán a kulcspajzs alatt igen kedves hatású színezett dombormű van, a mely XVII-ik századbeli viseletben s a ruha rendkívül gondos részletezésével egy önfeledten csókolózó fiatal párt ábrázol megkapó frisseséggel. Egy másik érdekes fafaragvány az a díszes ajtószárny, a melyet Dessewffy Pál sárosmegyei földbirtokos egy bártfai polgártól szerzett meg s családi kincseivel egyetemben legújabban a kassai múzeumnak ajándékozott. Dessewffy Pált fejedelmi alapítványai révén, a melyeket ujabban tett, országszerte ismerik; hogy ősi kastélya a sárosmegyei Margonyán a nemzedékről-nemzedékre gyűjtött műkincsek mily gazdag tárháza volt, az csak most válik nyilvánvalóvá, hogy nem lévén fiú utódja, egész gyűjteményét a kassai múzeumnak ajándékozta. A gyűjtemény a múzeum legnagyobb termét tölti meg s kétségkívül egyik legérde-

tulajdoníthatunk. Az országban páratlanul gazdag a kassai múzeum ónedénygyűjteménye, a melynek tárgyai között nem egy remek magyaros izlésű cizellálással diszített XVII. századbeli kancsó és pohár van.

Iparművészetünk multjának kutatói meglepő módon eredeti anyagot találnak itt majd az agyagművesség régi emlékei sorában, a melyek arról tanuskodnak, hogy Felsőmagyarország számos városában, a melyről e téren eddig semmit sem tudtunk, a XVII. századtól kezdve a fayence-művesség rendkívül virágzott. Holics, Tata, Regéc és Telkibánya fayence-edényeinek számos remek példányán kívül, a melyet nagyrészt Bubics Zsigmond ajándékozott a múzeumnak, felvidékünk e téren még

A KASSAI MÚZEUMBÓL
SZENT KATALIN MISZTIKUS ELJEGYZÉSE JÉZUSSAL
CORREGGIO (?) OLAJFESTMÉNYE

kesebb részlete ennek. A terem falait a Dessewffy-család tagjainak több századból való arcképei diszítik; ezek közt van Dessewffy Arisztid tábornok, az aradi vértanú arcképe is, a ki Dessewffy Pálnak testvéröcscse volt. A terem sarkaiban és a közepén álló szekrényekben díszesen cizellált csatabárdok, damaszkuszi pengéjű kardok, berakott művű buzogányok és egyéb fegyverek láthatók, a melyeket hajdan a Dessewffyek forgattak. Egy szekrényre való drága művű ötvösmunka, egy másik szekrényben pompás agyagművek azt hirdetik, hogy régi udvarházaink lakói közhasználati tárgyaikon is súlyt fektettek a művészi formára. Az agyagedények sorában van egy pompás rajnavidéki korsó 1603-ból, a melyet falán Hans Beham tancoló parasztjainak domborművű képe díszít; gyönyörű darabokkal találkozunk a Dessewffy-gyűjtemény holicsi remekeinek gazdag sorozatában, a mely 1745—1825 között készült s a melyen kívül még nehány felvidéki fayence-edény, többek közt egy remek díszítésű habáni kancsó teszi változatosabbá a gyűjteményt. Érdekes itt még egy vert rézből készült borbélytányér 1587-ből, a melyen kívül a kassai múzeum az aljukon domborművekkel ékes régi vert borbélytányérok és keresztelő tálak oly gazdag sorozatával dicsekedik, mint a minőt hazánk egyetlen más múzeuma s a külföldön is csak kevés tud fölmutatni. Ez utóbbit szintén Bubics püspök ajándékozta múzeumunknak. Dessewffy gyűjteményéből még a faragványos fali órát említem, a nap kocsiján ábrázolt Apolló és Minerva alakjával a mely Boulle-nak a Louvreban őrzött XVIII. századbeli órájának egykor francia másolata.

A kassai múzeum gyűjteményeinek az ismertetését az eddig elmondattakkal még távolról sem merítettem ki s terem jóval korlátozottabb, sem minthogy erre e helyen vállalkozhatnám. Egy termet a múzeum őskori gyűjteménye tölt meg, a melynek érdekessége az, hogy tárgyai javarészt Kassa vidékéről valók. Ezen kívül jelentősebb gyűjteményekkel találkozunk itt régi bábsütő mintákból, eredeti réz- és fametszetű ducokból, a melyek egyben Kassa múlt század elei irodalmi életének is érdekes emlékei. Elég tekintélyes a múzeumban az érmek és régi pénzek, a vésett kövek, halottas címerképek, régi szövetek, miseruhák, hímzések, üvegedények gyűjteménye. Sok az érdekes kovácsolt vas és egyéb fémmunka. Ez

utóbbiak sorában párját rikító műemlék gróf Csáky István országbiró második nejének Melith Klárának vörösréz koporsója 1685-ből. Ez utóbbit tetején Krisztust a keresztfán, kétfelől Mária és szent János álló alakjával ábrázoló festmény, oldalain szentek medaillonba foglalt képei diszítik. A koporsót már régebben kifosztották s a kassai múzeumba a szepesi székesegyházból került, a melynek kriptájában Melith Klárát 1686-ban temették el.

Mellőzve a merőben kulturtörténeti érdekű emlékeket, mint a minők a régi kassai szinlapok, régi papirospénzek, céhládák, rokkák s más efélék, még csak egy II. Rákóczi Ferenc korabeli zenélő óráról emlékezem meg, a mely a Rákócziak zborói kastélyából való. Ebben a zenélőmű még ép, csak megrozsdásodott; avatott mechanikus bizonyára könnyű szerrel tisztíthatná meg a zenélő szerkezetet, a mely megszólaltatása esetén alighanem a régi magyar zenéhez szolgáltatna rendkívül érdekes s a maga nemében talán páratlan dokumentumot.

A kassai múzeum küszöbön levő megnyitását bizvást tarthatjuk országos jelentőségű kulturális eseménynek. Pompásan elrendezett rendkívül változatos és gazdag gyűjteményei bizonyára a legszélesebb körökben fognak érdeklődést kelteni. Igen kivánatos volna szakembereink érdeklődése is, a kik vidéki múzeumaink iránt eddigelé talán a nálunk elég sürűn megforduló külföldi kutatóknál is kevesebb figyelmet tanúsítottak. A kassai múzeumban még sok műtárgy vár fölfedeztetésére s a fölfedezések a melyeket kutatóink itt tehetnének, esetleg meglepő fényt vethetnek művészetünk és művészi iparunk eddigelé még vajmi homályos multjára.

A midőn a mult nyáron a kassai múzeumot megtekinteni alkalmam volt, a gyűjtemények tárgymutatója még nem jelent meg. A műkincsek nagy tömegében behatóbban tájékozódnom csak Mihalik József miniszteri biztos szives kalauzolása révén vált lehetővé, a kinek lekötelező figyelméért e helyen is őszinte köszönetet mondok. A múzeum mintaszerű rendezése körül szerzett, elismerésre méltó érdemeit, erre nálamnál hivatottabb tényezők bizonyára jobban tudják majd méltatni, ha a múzeum már megnyilt s hatása Felsőmagyarország legvirágzóbb kulturális központjában s ennek környékén, továbbá művészeti és irodalmi életünkben nyilvánvalóvá lesz.

TARCAI GYÖRGY

A KASSAI MÚZEUMBÓL
JUSZTICIA
PETER FLŐTNER PLAKETTJE

A VÁROSÉPITŐ MŰVÉSZETRŐL

A székesfővárosban folyamatban levő és még inkább a végrehajtott városrendezési műveletekről sokat írnak, de még többet beszélnek. Elvétve dicséret is hangzik fel, de sokkal hangosabb a panasz, a leszólás, az elítélés. Városrendezésünkben hiányzik a művészet. Az illetékes hatóságoknak az a nézete, hogy a város építése anyagiak gondozásával járó gyakorlati műszaki föladat, a hol művészetről nem lehet szó, művészi tekintetekre nem kell figyelni.

Hát igaz, hogy a városrendezés föladata és tárgya főleg gyakorlati problemáknak a megoldása körül forog. Az utak, utcáktól képezett forgalmi hálózatnak a megállapítása, terek, parkok kijelölése és megalkotása, a középületek helyeinek kitüzése, a magán-építkező tevékenység számára alkalmassá teendő terület föntartása, stb. stb., ezek mind a gyakorlati élettel kapcsolatos ügyes-bajos dolgok, fontosak is és fölötte nagy anyagi érdekek gondozásával is járnak.

De nem-e gyakorlati, anyagi kérdés valamely háznak, palotának a fölépítése is? Nem-e az anyagiakba vágó dolog valamely bútort, avagy teljes lakásberendezést készíteni? Még sem szenved semmi kétséget, hogy ezeket tervszerűen kell végezni és koncipiálásuknál és a foganatosítás közben a művészetnek kell szerepelnie, művészet hijján nem lehetnek. Úgy az építőművészet, mint az iparművészet, a művészi ipar e céloknak él.

A város rendezése, tágabb értelemben: a város építése — művészet. Előállítja és célozza a szépet, azzal hat a kedélyünkre, fejleszti az ízlést, nevel a nemes élvezetre. A tér művészete. Minden gyakorlati, technikai, anyagi oldala mellett, művészi elveknek, esztétikai szempontoknak hódol, hasonlólag az épitő művészethez, a melylyel legközelebbi rokonságban áll.

A városépítő művészetnek feladata az utcáknak, a tereknek, az őket határoló házakkal és egyéb berendezési tárgyaival akként való kialakítása, hogy e közműveket nemcsak a célszerűség szempontjából hozza egymással kapcsolatba, de azonfelül azokat kellően megválogatva, térarányaiban egymáshoz mérlegelve: jól rendezett, összhangzó és a művészi szép hatásával ékeskedő egészszé olvaszsza össze. Megteremti a művészi szép városképet.

Perspektivákat, valósággal élőképeket varázsol szemünk elé, azzal, hogy művészi formaérzékkel alkotja meg külső keretét, foglalatát a városi élet és forgalom színhelyének.

Mintegy közszemlére gyűjti és állítja ki a járó-kelők elé a képzőművészetek, különö-

sen az építő- és szobrászművészet, továbbá a kertészet és a művészi ipar ama tárgyait, a melyekkel az utcát, a tért, városi környezetünket ellátjuk.

Ezen, mintegy szcenikai rendező tevékenységében művészi érzékkel kell eljárnia, művészi szellemben kell alkotnia, annál is inkább, mert a város alkotásaiban és csoportosításaiban megnyilatkozó művészi szellem és tartalom nagyban elősegíti és éleszti a város lakóiban a városukhoz való ragaszkodás és szeretet hő érzetét, — lobogó lánggá szítja azok patriotizmusát.

De minden idegen látogatóra is csak a művészi széppel ékeskedő város bir hatással, vonzerővel. Legszebb álmaink közé sorozzuk az utazási emlékeinket. Az egyszer élvezett gyönyörű városképek, emlékművek, szép terek, fényes paloták, nagyszerű perspektivák és kedves tájak, ahányszor elvonulnak lelki szemeink előtt, mindannyiszor új és újból élvezzük át azok bájait, a miket valamikor színről-színre látni és csodálni szerencsések valánk.

Páratlanul remek fekvésű székesfővárosunkban az emberi kéz alkotta szép városkép még csak elvétve fordul elő, a városrendezés művészete szilárd talajra még nem talált.

Vannak ugyan szép számmal fényes középületeink, érdemes építő alkotásaink, de szerteszéjjel szórva a városban, művészi kéz nem foglalta össze, s hatástalanul elvesznek khaotikus rendetlenségben. Sokszor még a hasznossági, a célszerűséggel kapcsolatos gyakorlati követelmények sem találnak kellő méltatásra, nem nyerik kielégítésüket.

Pedig a művészi igények nem állanak szemben a célszerűségi, a hasznossági követelményekkel. Sőt a forgalomnak, a beépítésnek s a közegészségnek a város építése irányában támasztott föltételei karöltve járnak a szépségi követelések érvényesítését célzó követelésekkel. Oly szoros kapcsolatban állanak azok egymással, hogy ha a város rendezésében a művészet igényeit kellőkép érvényesítenék, bizvást következtethetünk arra, hogy akkor az a célszerűség és egyéb gyakorlati követeléseknek is a legjobban megfelel . . . Térjünk azonban konkrét esetekre.

Nézzük Budapest legújabb és nagy költség árán létesített átalakítását, a melylyel az eskütéri híd megépítése miatt egyrészt a Bel-

ZOMBORY LAJOS
VÁZLATKÖNYVÉBŐL

város újítását, szabályozását, másrészt a jobbparton való újabb rendezést megkezdték.

Bár az újabb útvonalakon fényesebbnél fényesebb paloták emeltettek — a Kossuth Lajos-utca folytatásában keletkezett új városrész nem hat a szépnek varázsával, nem ad térbeli arányaival összhangzó, vonzó városképet. Térhatása üres, és a mint a Kossuth Lajos-utcából az új rész felé haladunk az első kérdés: miért a szemlátomást sértő törés a főútirányban? Mindenki ezen akad fönn, ennek tulajdonítja a tagadhatatlanul kedvezőtlen térhatást.

Nem lehet elvitatni, az átmenet kiképzése útról-útra nem sikerült, itt művészi, esztétikai hiba rejlik, a melyen segíteni, sajnos, nem lehet.

De rámutatni, megmagyarázni lehet, sőt szükségnek ismerjük, mert úgy vagyunk meggyőződve, hogy az eddig felhangzott vélemények felszinesek, nem a dolgok mélyére látó biztos ítéleten alapulnak.

Általános ugyanis az a hiedelem, hogy ha egyenes vonalban folytatják a Kossuth Lajos utcát a Dunán át Budára, akkor a Kerepesi út és Kossuth Lajos-utcával gyönyörű szép utat, s ezzel jó szabályozást is nyertünk volna.

Pedig ez nincsen úgy, azaz: nem a valódi, az igazi oka, a miért az itt végrehajtott szabályozás elhibázott, a miért a térhatás itt annyira kedvezőtlen.

A városépítésnek a tapasztalat és észlelés alapján leszürődött esztétikai tételei ugyanis nem hódolnak föltétlenül ama nálunk hangos kivánságnak, a mely azt tartja, hogy minden körülmény közt szép az egyenes hosszú út.

Csak bizonyos föltételek közt valósul az egyenes útnak szép hatása, még pedig:

1. ha szélességével hossza oly arányban áll mint 1 : 20, legfeljebb 1 : 25-hez, és

2. az esetben, ha ennél hosszabb, akkor vagy profilban kell változnia, avagy homorúan kiképzett nivóval kell rendezve lennie.

A vízszintes egyenes, vagy egyenletesen emelkedő, egyforma széles út hatása merev, üres, érdektelen, esztétikailag közömbös.

Szép a hatása annak az útnak, a mely a vízszintes nivóból fokozatosan ter át a nagyobb és nagyobb emelkedésbe, az tehát, a mely homorúan van lejtmérezve.

Az ily út alulról fölfelé és fordítva is nézve a legszebb térhatású. Ezen tapasztalati szabálynak helyes voltáról azzal szerzünk meggyőződést, ha a térhatásokat összehasonlítjuk.

A vízszintes síkon álló néző előtt nemde az elül lévő tárgyak elfödik, takarják az utánuk következőket, az útnak előrészét látjuk csak a közönséges szemhatár magasságából — perspektiva ekkor nem támad. Viszont a homorú út-kiképzés szebbé teszi az utat, képét gazdagabbá, a perspektivát hatásosabbá s a rajta való forgalmat áttekinthetőbbé.

Néhány szép példa: Párisban az Avenue des Champs Elysées, Brüsszelben a Boulevard du Midi, Rómában a Via Nazionale, Genuában a Via Roma s számos más. Az ily homorú kiképzés tereknél is előnyösen jól hat — pl. Rómában a Szt. Péter-térnél.

De hibás és rosszhatású, ha az út úgy van lejtmérezve, hogy emelkedésből esésbe tér át, azaz ha domború a felülete, ha nyerget formál.

E tételek és elveknek érdemben való megszivlelésével teljesen tájékozódhatunk a szóban forgó szabályozás értéke felől.

Csak azt kell tisztáznunk, vajjon kellett-e ott az utat megtörni avagy kikerülhető lett volna a törés?

Erről 1895. márc. 13-án az Országos Iparegyesületben tartott felolvasásban, a mely akkor külön lenyomatban is megjelent, hoszszas és alapos fejtegetést adtam.

Abból csak a következőket ismételjük:

Az új hidtengely elhelyezésekor a Duna mindkét partján fekvő város helyi viszonyai veendők tekintetbe.

Budán a hídfő leghelyesebb fekvése a Döbrentei téren vagy ennek közeli környékén van.

Pesten az új hídnak a Kerepesi út és Kossuth Lajos-utcával kell szerves kapcsolatban állani.

A Döbrentei térről áthuzott tengely 120—130 méterrel fekszik feljebb attól a ponttól, a hol a Kossuth Lajos-utca meghosszabbítása a Dunapartot éri. A két parti városrésznek főútirányai tehát egymáshoz képest el vannak tolva, ezeket összehozni nem lehet.

ZOMBORY LAJOS
VÁZLATKÖNYVÉBŐL

PITVAR
GRÓF ZICHY ISTVÁN KŐRAJZA

A Dunán keresztül a hidat a két partra merőlegesen kell átvezetni, ámde a Dunára merőleges irány nem esik össze a Kossuth Lajos-utca tengelyével, elhajlik tőle, vele szöget képez.

A hídtengely és úttengelyben tehát a törés el nem tüntethető.

Kérdés hová helyezzük a törést?

Erre kedvezően kinálkozik a Kossuth Lajos-utcának mai végpontja, illetőleg a Ferenciektere, mivel az először is magasan fekszik — az útvonalban tehát nyerget képez, s minthogy továbbá éppen itt nyílik igen kedvező mód a Kigyó-utcát (mint az ide irányuló főútvonal egy mellék-kiágazását) az elhajlás motivumául célszerűen felhasználni.

A híd tengelye ily módon közel akkora hosszúságú új útiránynyal mintegy 800 m. hosszú úttengelylyé kiegészíttetvén, esztétikailag is impozánsabb képet nyujthat az útiránytól eltérő és esetleg magában álló hídtengelynél.

Az akkor mondottakat egész terjedelmükben tartjuk fönn. A városrészek szituaciójában fekszik a törés kényszerűsége, de nem ez a hiba, hanem a töréspont körül megejtett helytelen, hibás megoldás.

Ez a megoldás nem arra törekedett, a mire annak idején utaltunk, hogy térkiképzéssel és a magassági viszonyok felhasználásával a törést maszkirozni vagy éppen észrevehetetlenné tegye — hanem éppen ellenkezőjét állította ide: a helytelenül alkalmazott útszimmetriával a törést mesterségesen kiemelte és nyomatékkal hangsúlyozta, még pedig a szituáció teljes félreismerésével és a nivóviszonyoknak a legkedvezőtlenebbül való megoldásával.

Mert egy utat bevégezni, vagy elhajlítani, az önmagában teljes jogos és indokolt s szükséges, ha a helyi viszonyok követelik.

Honnan vegyük az útperspektivákat, az úttengelyben álló látképeket ha az utat el nem vágjuk?

Az új Eskü-út elején álló két Klotildpalota keskeny tornyos homlokzatával egy egységes összfrontot, teljes képet ad, amely közepével valamely út tengelyébe beállítva, szép hatásúnak is bizonyulna. Azonban nem az összképet állították be a Kossuth Lajos-utca tengelyébe, hanem annak csak egyik részét, csücskét, oly épülethomlokzatot, mely a sarkon lévő torony miatt egyoldalú, és így hatásos záró képéül az útnak nem szolgál. S még nagyobbítja a bajt, hogy ez az épület nem az út nivója magasságában, hanem az útban levő nyereg után következő lejtő alapján van elhelyezve.

Tehát a jóvá nem tehető esztétikai hibák a következők: a Klotild palotákkal képezett összképnek hibás beállítása az úttengelybe, illetőleg középtengelynek el- és félre tolása, s az épületek előtt levő térnek nivó-sülyesztése.

Ezek a körülmények keltik a rossz hatást, zavarják, illetve megszakítják az esztétikai kapcsolatot a két út között és bemutatják az új városrészt mint teljes függetlenül és önállóan álló alkotást, melynek semmi szerves összefüggése nincsen a Kossuth Lajos-utcával, e miatt nincs összhang a térhatásban.

De azonfelül még a gyakorlati élet kívánalmainak, e városrész szituációjához kötött igényeknek sem tesz eleget e szabályozás.

A Belváros ugyanis természetszerűleg az üzleti forgalomnak, a boltkirakatoknak a helye. Oly utca vagy tér, a mely e célnak van hivatva szolgálni, nem szerkeszthető tágasnak, túl szélesnek. Mert az üzleti forgalom nem szereti az ürt, a széles utat, idegenkedik tőle. A tapasztalat itt is megállapította, hogy az üzleti forgalom számára szolgáló útnak maximális szélessége a 26 m.-t nem haladhatja túl. A mint e mértéket az út túlhaladja, megszünik az üzleti forgalom előnyére lenni és luxus-úttá, séta-úttá válik.

A Kossuth Lajos utca pl. elég széles — (az üzlet-tulajdonosok még túl szélesnek tartják), teljesen fölösleges volt az Eskü-utat ennél még 4 méterrel szélesebbre szabni s ezzel az útszélesség és hossza közt 1 : 5-hez kedvezőtlen arányt létesíteni. A mellett pedig a gyalogjárókat nagyon is szűkre vették. Épp ott, hol a gyalogforgalom messze felülmulja a kocsiforgalmat.

Helyén valónak látjuk itt ismételni, a mit 1895 április 5-én mondottunk az akkor a közgyűlés által elfogadott tervről:

„A kontemplált szabályozás célszerűségét a leghatározottabban kétségbe vonom; e sza-

bályozás túlszéles útjaival, hely és térpazarlásával semmi esetre sincs helyén ott, hol az üzleti forgalom irányai első sorban mérvadók".

Így nyert a megnagyobbított Kígyó-tér túlságos terjedelmet azzal, hogy ott hármas útperspektivát — az úttörésnek még erősebb kiemelését — kivántak nyitni. Ez útperspektivákat azonnal értéktelenné is tették, megsemmisítve hatásukat, hogy a főutat kisérő két utcába való betekintést egyszeribe elépítették, eléje állított házzal elzárták.

Kár volt a városépítésnek e művészi és hathatós motivumát cél- és haszontalanul diszkreditálni.

Tévedésbe ejtette az embereket a papiron látható szép térkép! Terv — és természeti hatás két külön dolog, s jól gyakorlott szem kell hozzá, hogy a tervről a térbeli hatásokra következtethessen.

A tervben oly momentum tárul elénk, a mely a természetben soha elénk nem kerül. Még a madártávlatból sem látjuk és ítélhetjük meg a szituációt. A természetben előttünk mindég csak egyes részek tünnek föl egyenként és egymás után, csak annyit és azt a hatást észlelhetjük, a mit az utca határfalai közt bezár. E hatás megítélésénél teljesen mellékes a háztömbök alakja.

Sohase látjuk a térben, hogy szabályos idom-e vagy sem. Ebben tévednek nálunk rendesen, a midőn a tervből kiindulva, annak hatására vonnak következtetést. Nem a természetben látható utca és tér ürmértékeit hasonlítják össze, hanem a házblokkok szabályos vagy szabálytalan voltát. E mellett tekinteten kívül hagyják a nivóviszonyokat, a melyek pedig a művészi hatás szempontjából igen nagy szerepet játszanak.

Így alakítottak a régi Váci-utcát és az újat (a régi Lipót-utca) összekötő különlegesen kiképezett utórészt, a melylyel a bécsi „Graben" mintájához hasonló városképet véltek megalkothatni.

Ez is igen rossz helyen van alkalmazva. Ez útszakaszt az Eskü-út forgalma szeli két részre, még jobban választja széjjel az út nyerge a nivóban. Be fog bizonyulni a híd megnyiltával, hogy az a „Graben"-nek tervezett útszakasz nem egyéb, mint fikció.

Nem hagyhatunk érintés nélkül egy szabályozási eljárásunkat jellemző körülményt.

Hogy a hidat meg lehessen építeni, szükséges volt a Belvárost szabályozni, ennek pedig útjában állott első sorban a belvárosi plébánia-templom. A tervezésnek kiinduló pontja lett a templom új elhelyezése. S készül a híd, szinte végrehajtva az egész szabályozási művelet — a templom sorsa ismeretlen.

A minek első dolognak kellett volna lenni, az maradt legutoljára.

A természetes sorrendet tehát egyenest megfordították. Hogy ily eljárástól sem gyakorlatilag, sem művészileg háládatos eredményt nem várhatunk, bizonyításra nem szorul.

De vessünk még egy rövid pillantást a jobb part rendezési munkálataira.

Mikor készül el az épülőfélben levő híd — miután már harmadszor halasztották el megnyitását — nem tudjuk. A hídpályán tehát még nem haladhatunk. De ott a parton túl megkerülték a hídról levezető úttal a Rudasfürdő gépházát, hogy mennél mélyebbre jussanak be a Gellérthegy szikláiba.

Ott áll most a gépháznak éktelen tűzfala. Lábához ütközik a híd feljárójának granit mellvédfala, mellette óriási kőrakás, szabad lépcsőzet, vízesés, emlékszobor, oszlopsor egyesítve nagy építőművé.

Mekkora kőhalmaz! A hová az ember csak lát: nyerseségre, faragatlan durvaságra esik tekintete.

Park, fürdőfal, drága emlékmű, keskeny utak egyesülnek itt oly térhatásba, a mely egy elhangolt hangszerekkel eljátszott zenedarab kétes élvezetével azonos.

A túlsó parton térpazarlás, itt az ellenkezője. Minden szűk, zsúfolt, az utcák, a körút keskenyek, csupa görbület, szöglet, nivóváltozás föl-le, sokszorosan ismételve. Ez a rendezés távolról sem üti meg azt a mértéket, a mit egy nagy város fölállít és követel és művészietlen annyira, hogy intő, elrettentő például szolgálhat.

Kevés tehát a köszönet, a mit a legújabb városrendezési művelettel elértek. Nemcsak hogy a kérdésnek művészi részét látjuk elhanyagolva, a gyakorlati szempontoknak sem felel meg az itt alkotott új városrész. De azért

SZÜLEIM
RIPPL RÓNAI JÓZSEF PASZTELLRAJZA

A dalok martyrja.

„Sötét, ködös borongós éjszakán
Hová bolyongsz te szép fehér leány?
Tüske föltépi, szakgatja a lábad,
Az ajkadon dal, a szemedbe bánat.
Hova sietsz ily zihálva, bolyongva?
Nem vágyol pihenésre, nyugalomra?
Hisz' maga vagy az élő fájdalom..
Ki vagy te, édes fehérangyalom?
Lábad úttalan utakat tapos
Olyan fáradt vagy, olyan bánatos
Ki vagy te? Honnét jössz és hova megy?
Nincs ilyen bús dal több mint a tied…"

„Én a dalnak martyrja vagyok.
Szegény rajongó, árva, elhagyott
A szivemben, az ajkamon a dal
Örökkön ég és el sohase hal.
Nincs nyugtom, nincsen pihenésem..
Keresek valakit, aki megértsen.
De hasztalan… az embersziv hideg
S a dalt ma már senki sem érti meg.
Hajdan röpültem sebesröpülü szárnyon
… Ez a bolyongás az én haldoklásom.
Egykor virág volt ágyam, most a tüske….
Megölt a zaj a gyárak szürke füstje
Ellenem esküdt a közöny s az ármány.
És igy bolyongok elhagyottan, árván
Még egyszer végsőt sohajtok s hörögve
Lebukom ide, az útszéli rögre….

Farkas Imre

HEGEDŰS LÁSZLÓ RAJZA

nagy luxussal csinálták, óriási kiadásokkal is járt.

Vigasztaló momentum alig van. Még legkevésbbé vigasztaló az a tudat, hogy e szabályozással nincs még vége a tévedések láncolatának. Újabb alkalommal ismét csak ott leszünk, a hol most, mert a művészi elveknek a város építésében nem nyitnak tért, nem hajlandók elismerni a városépítést művészetnek.

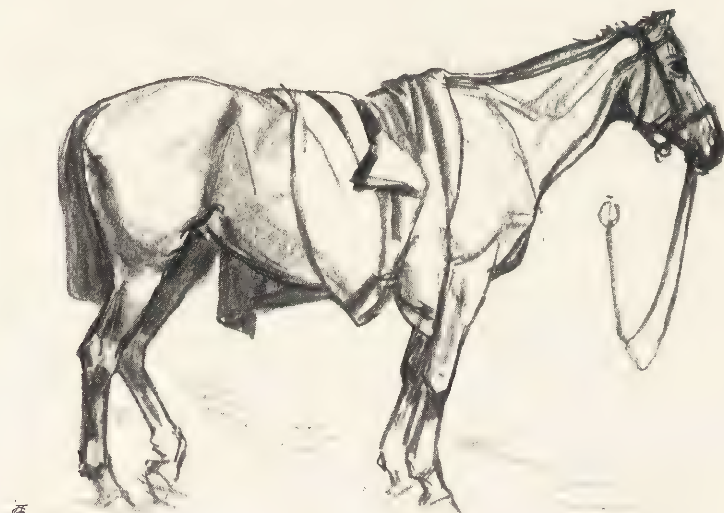
Művészi alkotást az egyén, a művész teremt. Ő adja nevét művének, a melylyel dicsőséget arat, vagy bukást.

A város-szabályozásoknak soha sincsen szerzője. Azokat zárt falak mögött végezik hivatalból, többen, egész bizottság.

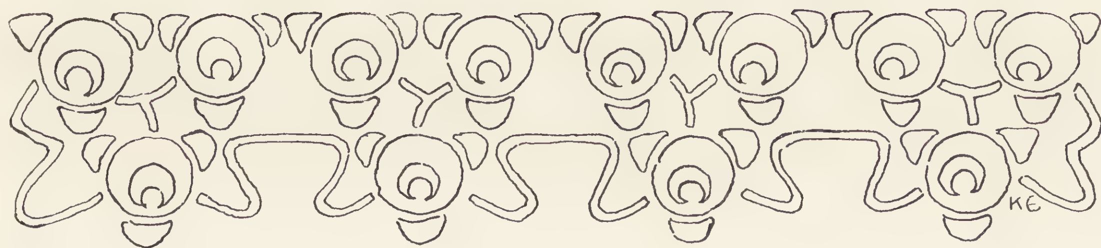
„Bizottsággal műalkotást létesítesíteni nem lehet“ — mondja Sitte, e körülményt állítja oda a városrendezés a hibájául.

A művészi eszme csak művész-egyénben, az ihlet percében szólal meg — de nem bizottsági működés közben. Míg hivatalból végzik a művészi feladatokat — mindaddig várnunk kell a városépítő művészetnek szép városunkba való diadalmas bevonulására.

Palóczi Antal

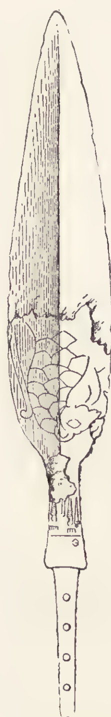
ZOMBORY LAJOS VÁZLATKÖNYVÉBŐL

A SUMÍR NÉP MŰVÉSZETE

II

Úgy művészi becséért, de még inkább sajátszerűségénél fogva megérdemli itt a bemutatást az úgynevezett Gilgamis-lándzsa is. (1. kép.) A szárastól együtt 80 cm. hosszú roppant lándzsa-vég legnagyobb lapszélessége 14 cm. A lapon primitiv kivitelben, ágaskodó oroszlán látszik, sörényét pikkelyszerűleg odavetett vonalak jelzik; a száron levő négy lyuk pedig arról tanuskodik, hogy azokon át szögekkel volt a nyélre erősítve. Magát ezt a nyelet ugyan nem találta meg de Sarzec, hanem talált helyette, közel a lándzsavég lelhelyéhez egy ólomlemezekből készült, három méter hosszúságú csövet, a mely minden valószinűség szerint a belőle kikorhadt fanyél borítéka volt. A lándzsaszár manchette-jén látható írásjegyek és az oroszlán állásából az következtethető, hogy a lándzsát nem föl, hanem lefelé volt szokás tartani.

1. GILGAMIS LÁNDZSÁJA

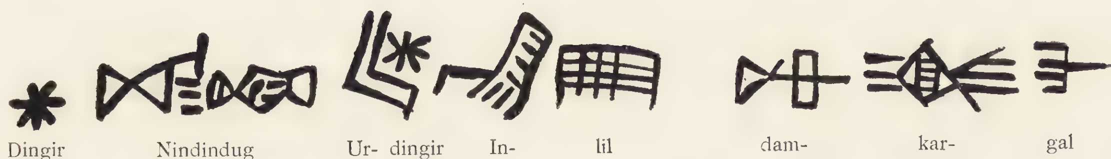
Néhány igen érdekes műtárgyat szolgáltatott ugyane korból az Expedition Pennsylvanian nifferi kutatása. Különösen figyelmet érdemlő közülök Ur-Inlil-nek „az élet jóságos asszonyá"-hoz, Nin-din-dug istennőhez intézett fogadalmi táblája. E tábla fölirásának három első sorát a 185. oldalon mutatom be, különösen figyelembe ajánlván itt a Nin-din-dug összetett név kifejezésére szolgáló első jegycsoportot, mint az emberiség történetében szereplő legelső monogrammot.* A kékes-szürke mészkőtábla két mezőre van beosztva, melyeknek fölsőjén a teljesen csupasz Ur-Inlil, kezében egy kávés ibrikhez hasonlatos kehelylyel, tiszteleg a trónusán ülő s nyakig fölöltöztetett istennő előtt, a mely csoportosítás ugyane mező másik oldalán ismétlődik. Az eddig ismertetett ábrák alakjai egytől-egyig dús hajúak és szakálasak levén, Ur-Inlilnek erőteljes vonásokkal megrajzolt alakján ugyanazért szembeötlő mindenek fölött, hogy teljesen kopaszra van nyírva, borotválva. Az a tanulság ebből, hogy a sumíroknál épp úgy divatos volt a haj és szakál megnövesztése, mint a nyiratkozás-borotválkozás, minélfogva ez az utóbbi mód nem mondható náluk jellegzetesnek. Érdekes az alsó mező is, a melyen — már „kaunakès"-be öltözött — két férfi, fején az egyik valami kosárszerű hordó-készülékkel — egy kecskét és egy valóságos magyar bürgét hajt. (3. kép.) Az úgy ezen, valamint számos más fogadalmi tábla közepén mutatkozó nagy kerek lyuknak az volt a rendeltetése, hogy háncsot vagy más egyéb kötőszerfélét fűztek bele s a táblát annál fogva akasztották föl a templomi tárház polcának valamelyik fogasára. Úgy a tipus, mint a művészeti kivitel teljes egyöntetűségénél fogva szintén Ur-Inliltől

* Valamivel később tullicitált ezen is Ur-Nina családi táblafölirása, melyen a legifjabb királyfi, Nina-ku-tur-da nevének négy ideogrammja van monogrammá egyesítve.

PÖRGE GERGELY
VÁZLATKÖNYVÉBŐL

származik, kétségtelenül a konstantinápolyi császári múzeum egyik — szintén két mezőre osztott fogadalmi táblája. (2. kép.) A fölső mezőben itt is egy — kezében kelyhet tartó — meztelen férfi alak áll a trónon ülő istenség előtt, a kit azonban tiarájának sajátosságánál s a szakált jelző kezdetleges vonásoknál fogva már nem nő-, hanem férfi-istennek, talán Nin-Girszu napistennek kell tartanunk. A tábla bal oldala le van törve, de a megmaradt nyomok arra mutatnak, hogy az istenalak ott is ismétlődik. Az alsó mezőn bokrok közé menekülő zerge látható, mögötte a kezében íjjat tartó s ugyancsak tollbokrétás vadászszal.

E korszak művészetének ismertetését azzal a fogadalmi táblával hiszem legméltóbban zárhatni, a mely Ur-ninát családjával együtt bemutatja. (4. kép.) Családjával mondom. Mert a fején áldozati kosarat emelő s a többi alaktól termete által is nagyon megkülönböztetett Ur-Ninával a tábla fölső mezőjén szembe állított alakban én nem — mint Heuzey után általában tartják — az ő legidősb fiát, hanem a feleségét gyanítom. Érveim erre nézve: ruházatának még az Ur-Ninaénál is nagyobb dísze, gazdagsága, jobban kicsipkézett több fodra, holott a többi négy alaké egyszerű zsákburkony; bal vállára, sőt a karján alól is messze leömlő dús hajzata, a többi, magát Ur-Ninát sem véve ki, merő tarfejű; meztelen jobb keblének feltünően nőies formája, végre a feje bal oldalánál olvasható Lid-da név első, „lid" szótagjának „tehén" jelentése. Igaz, hogy az ő neve mellett is ott van a „dumu" = gyermek szó, de a név után s attól erős vonal által elkülönítve, úgy hogy szinte a következőkre látszik utalni. Ezek közül az első Akurgal, Ur-Nina követője az uralkodásban; hozzá sorakoznak Lugal-hir (?), Dakurrani és Murikurta, a dumu szó mindeniknél a név előtt állván. Az alsó mezőn, a bevégzett áldomás után trónján pihen a derék király és jó családapa, hihetőleg gaš-t „erjesztett italt" szürcsölgetvén a kezében tartott serlegből, melyet a mögötte és előtte álló két pohárnok, amott Szagantuk, emitt Danita, bizonyára szorgalmasan töltögettek. Emez utóbbi méltóságos úr mögé ismét három kis királyfi sorakozik, kik közül a két első most már olvashatatlan, a harmadik pedig a Nina-kuturda névre hallgatott földi életében. Ezek is valamennyien tarfejűek. Ur-Ninának ezen s még egy pár hasonló tábláján, az előzőleg ismertetettekkel szemben kivált a ruházat tökéletesebb, részletesebb kidolgozásában jelentkezik igen észrevehető haladás.

A második korszak, úgy látszik, nem volt kedvező a sumír művészetre. Legalább azon a két kultur-központon nem, a hol eddig mélyebbre ható, alaposabb volt a kutatás. Nagyon háborus idők jártak. A nép, illetve fejedelmei közt folytonossá vált a villongás. Majd teljes vehemenciával megindult a semita invázió, gyakran megakadályozván a békés foglalkozást s lerombolván, elpusztítván a multak emlékeit.

Szembeötlő mindamellett a haladás, mely az ez időszakból ránk maradt műtárgyakon látható. Maga az írás tetszetősebbé válik s ellen-

2. UR-INLIL
FOGADALMI TÁBLÁJA

tétben a vonalak eddigi monotóniájával, kezd megalakulni az ékidom. Sőt megkezdődik az ideogrammoknak szótagjegyekké változása s az írásjegyek többé nem csupán sumír, hanem idegen nyelvre, nevezetesen a semitára is alkalmazása. Mert kétségtelen, hogy azok a semita nyelvű fölírások is, a melyek Alušaršidtól, Sárgontól, Naram-szintől stb. a sémi népeknek ebből a még teljesen bárdolatlan és analfabéta korszakából ránk maradtak, kizárólag sumír dubšar-ok „táblaírók" művei s pecséthengereiket, domborműveiket szintén sumír szobrászok készítették.

3. UR-INLIL FOGADALMI TÁBLÁJA

E korszakot az úgynevezett stèle des vautours, „keselyű-tábla", I-dingiranagin (a franciák olvasása szerint E-anna-du) patíszinek diadal-emlékköve nyitja meg, a melynek számos töredéke közül itt pár darabot bemutatok. (5. és 7. kép.) Az egyik töredéken karmaikban emberkoponyákat, kar- és lábszárakat tartó keselyűk röpködnek, könnyen fölismerhetők szárnyuk állásáról, csupasz fejükről, görbe, nagy csőrükről s hosszú nyakukról. A másikon már össze vannak gyűjtve s máglyákra halmozva a meztelen hullák, melyek közt fejükön áldozati szerekkel megtöltött kosarakat emelő férfiak — hihetőleg a zomotort végző boncok — sürgölődnek. A hullák egytől egyig nyírott, kerek fejűek, tehát sumírok, erős vonásokkal, hajlott sasorral, mely az előrenyuló homlokkal, kidudorodó szemöldökkel egyetlen ívet képez. Úgy a részletekben, mint az összeállításban meglátszik ugyan, hogy a szobrász az arányokkal és a távlattal még nem egészen volt tisztában; iparkodott azonban lehetőleg utánozni a természetet s jól domborítani az idomokat.

Igen érdekes darabja e korszaknak I. Inannatum zöldes dioritból faragott gabonatörő mozsara; még inkább az Intímina bronztalapzatú ezüst serlege (6. kép); néhány darab kagyló műtárgy pedig szinte remekbe készültnek mondható. (8. kép.) Kiváltkép csinos faragvány köztük a szökő zergét ábrázoló darab; a többi is rajza elevensége által tünik ki.

A nagymennyiségű s legtöbbnyire mithologiai motivumú pecséthengerek közül szintén bemutatok itt egy pár darabot, megjegyezvén egyszersmind, hogy valamennyijük fölírása semita nyelvű. (9—11. kép.)

Némiképámiképp zavarba vagyok iránta, hogy Naram-Szin diarbekiri domborművű bazalt táblája e korszak művészetének alkotásai közé beosztható-e. Fölírásának archaizmusa teljesen ide utalja; a stilizált haj és szakál azonban, meg a rideg arc vonásainak merevsége nagyon új-asszir műízlésről tanuskodnak. Ellenben kétségtelenül egykorú és sumír munka Nárám-Szinnek az sztéleje (14. kép), a melyet Morgan talált Szúsza romjai között, a hová hihetőleg vagy Kudur-Nanhundi a Kr. e. XXIII., vagy pedig Sutruk-Nanhundi a Kr. e. XII. századbeli elámi becsapások alkalmával hurcolta el. A kidolgozás teljesen egyezik a keselyű-tábláéval s mosolyra gerjesztően jellemzi, hogy a végtelen lapályhoz szokott sumír művésznek milyen volt a fölfogása a hegyvidékről.

Elérkeztünk a sumír polgárosodás és művészet fénykorához, a Gudia korához. Elnémult a csatazaj. A semiták — legalább egy időre — meglapultak Észak-Babilon és Mezopotámiának szomszédos részeiben. A Kingit, „a hazát“ lakó sumír nép ismét visszatérhetett békés foglalkozásaihoz, hogy ápolja a földmívelést, meg a tudományt, ipart, művészetet. Az előző idők zivatarát alig bizonyíthatná hangosabban valami, mint az a tény, hogy Sirburlában és környékén Ur-Baunak tizenegy templomot kellett újraépítenie.

4. UR-NINA ÉS CSALÁDJA

Hogy a semita uralom megszakadatlan fönnállását annál inkább evidenssé tegye, újabban néhány német assziriolog — példa rá Bezoldnak „Ninive und Babylon“ cim alatt néhány hét előtt megjelent műve — azzal a fogással él, hogy Gudiát Sárgon és Narám-Szin elé helyezi. A nifferi ásatások arról tanuskodnak azonban, hogy Ur-Gur zikkuratjának alapzata a Sárgoné fölé van lerakva, minél fogva Ur-Gurnak nagy idővel, több évszázaddal kellett Sárgon után élnie. Viszont a British Museum 78., 12—18., 1. sz. fölírásában Ur-Ningirszu főpap udvari ötvöse Bauninan az Ur-Gur fia Dungi jósorsaért tesz áldozatot, ez az Ur-Ningirszu pedig Dècouv. Pl. 37. No. 8—9. szerint a fia Gudiának, a ki ennélfogva nem Sárgon előtt élt, hanem Ur-Gurnál legföljebb ha egypár évtizeddel volt idősebb.

Az első igazi szobor, melyet a képzőművészet ismer, Sirbulának e korszakot megnyitó első „ifjabb“ patíszijét, Ur-Baut ábrázolja. Kissé kezdetleges még s egyes részletekben jóval mögötte áll a Gudia-féléknek,

5. A KESELYŰ-TÁBLA

6. INTÍMÍNA EZÜSTSERLEGE

7. A KESELYŰ-TÁBLA

igazolván azt a föltevést, mely e két patíszi közt 150—200 évre becsüli a korkülönbséget. Hanem már kész szobor, s ez az egyszerű tény egymaga nemcsak a multtal szemben tanuskodik a haladásról, hanem e művet a késő kor alkotásai közt is előnyösen kitünteti. Kétezerötszáz évvel később, mikor az asszir művészet fénykorát élte, az ő királyszobrai csupán domborművek voltak csak, elől kidolgozva, hátul azonban elnagyolva is alig. Mintegy arra szánvák, hogy valamely falhoz támasztassanak. Ur-Bau szobra ellenben szabatosan, egyöntetűen ki van dolgozva minden oldalán, tehát csakugyan szobor a szó valódi értelmében.

Még tökéletesebbek a Gudia-félék. Nem is említvén a Babelon „Histoire de l'Orient“ című munkájának IV. kötetéből ismeretes, ugyane korból való s bizonyára szintén Gudia művészeinek keze alól kikerült gyönyörű „sumír lány“-t (15. kép), a melynek az ő hullámzó, leeresztett hajfonatával, pártaszerű fejékével, gömbölyű arcával, fitos orrával, mandula idomú szemeivel, piciny szájával akárcsak valamely alföldi szép magyar lány ült volna mintát. A többi Gudia-szobor is (18—22. kép) kész bizonyíték, hogy művészüknek már teljesen hatalmában állott a véső s azt ügyesen tudta kezelni. Alaposan tanulmányozta a természetet, tudta arányosítani a részleteket s életet tudott lehelni az otromba dioritba, a melyből emberi alakokat varázsolt. Egyné-melyik szobron kiváltkép mintaszerűek a meztelen testrészek: a vastag rövid nyak, a ruha által födetlen hagyott izmos váll és jobb kar; az erekben szinte lüktet a vér s a kezek és lábak ujjai minden izületükben, egész a köröm feketéjeig kidolgozvák.

Kár, hogy ezeknek a szobroknak nagyobb része torzo, letörvén, hiányozván róluk a fej, mi által csökken némileg az összhatás. Ezek a fejek jobbára szintén megkerültek ugyan (16—17. kép) és belőlük a nép fajára is következtetés vonható. Különösen jellegzetes az egyik fej, a maga túri süveg-szerű fövegével. Még különb az egy zöldes szalonnakőből (stéatite) faragott, 4 cm. nagyságú, nyirott kerek fej (19. kép), a melyet Heuzey természetes arányúvá nagyobbítván, mosolygó, gömbölyű kedves gyermekarcot ismert föl benne. A szürkés mészkőből vésett, 6 cm. magas leányfej pedig (20. kép), halántékára omló pártaszalagjaival, kontyba szedett hajával, finom arcvonásaival, szinte valóságos remekmű.

Dungi idejében a kőfaragványok mellett kivált a trébelt és öntött bronz műtárgyak készítése van előtérben. Ezeknek alakjainál Perrot és Heuzey különösen a ruha fodrainak, redőzetének gondos kidolgozását dicsérik s ebben némi haladást látnak még a Gudia korával szemben is. Egyik igen szép maradványa a Dungi korszaknak egy női alakot föltüntető bronz kanefora (21. kép), a melyet

8. KAGYLÓ-MŰTÁRGYAK

Rim-Szin is csaknem azonosan megismételt. Még szebb Bau istennő meztelen szobrocskája. Igen tetszetősek s gondos kivitelűek azok a pecséthengerek is, a melyek tőle és apjától ránk maradtak. (12—13. kép.)

Vele azonban véget ér a sumír művészet önállósága. Ismét előtörnek a semiták, megerősödve vérrokonaik, a kanaaniták éppen megindult áradata által. A hosszú küzdelem most már csakugyan az ő teljes diadalukkal végződik s a bár származására nézve elamita, mindazonáltal a még valódi sumír nemzetiség utolsó képviselőjének tekinthető Rim-Szin, illetve Iri-Agu s ennek apja Kudur-Mabug elamita fejedelem leveretése után Hammurabi a larszai királyság romjain fölépíti az első bábeli nagyhatalmasságot.

Állapodjunk meg itt egy kissé. Kivált mióta a Morgan által Szusza romjai közt fölfedezett Hammurabi-féle törvényeket Winckler népszerű kiadásban megismertette, az utóbbi időkben sok szó esett nálunk is Hammurabiról. S szerte ismétlődik róla Wincklernek az a kijelentése, hogy „ő volt Amraphel“. Heureka!

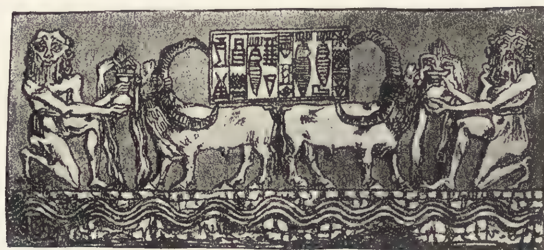
Fölteszem, hogy Winckler magyar excerptálói tisztában vannak magukkal Amrafel egyéniségére nézve. Mégis talán nem lesz itt felesleges, iránta egy kis közelebbi tájékozás.

Mózes I. könyvének XIV. része tudvalevőleg az Ábrahám korában, még Sodoma és Gomorra elpusztulása előtt történt sziddimi csata körülményeit beszéli el. A Jordán-völgy fejedelmei Elam királyának, Khédorlaomernek tizenkét éven át adófizetői levén, a tizenharmadikban megtagadták az adót. Hogy őket megbüntesse s újból adófizetésre szorítsa: Khédorlaomer a tizennegyedik évben haddal megy rájuk, magával vivén — kétségtelenül mint hűbéreseit — Thidált (a Septuaginta szerint Targhalt) a gojim, Ariokhot Elazár és Amrafelt (szintén a Septuaginta szerint Amarpalt) Sinar királyát. Ez az utóbbi volna az a szentírásbeli alak, a kit Winckler (s előtte jó 25 évvel Halévy) Bábel nagy királyával, Hammurabival azonosít. Ha a Szentírás vonatkozó kortani adatait egybeállítjuk: ennek a sziddimi csatának, azok szerint, a Kr. e. 2060—2075. évek közt kellett esnie.* Amrafelnek tehát ugyanekkor kellett élnie.

* A Salamon-féle templom építésének kezdete Josephus adatai szerint . . . . Kr. e. 957 év
az Egyiptomból kijövetel óta eladdig lefolyt idő (I. Kir. VI., 1.) . . . . „ „ 480 „
az Egyiptomban lakás tartama (II. Móz. XII., 40.) . . . . „ „ 430 „
Jákob kora a beköltözés idején (I. Móz. XLVII., 28.) . . . . „ „ 130 „
Izsák kora Jákob születésekor (I. Móz. XXV. 26.) . . . . „ „ 60 „
Izsák születésének éve tehát a . . . Kr. e 2057 év.
Minthogy pedig a sziddimi ütközet Izsák születése előtt, de — a szentirás elbeszélésének sorrendjéből gyanithatólag — már Sára asszony egyiptomi flirt-je s ott a Faraóval való kalandja (I. Móz. XII.) után történt, a csata évét körülbelül Izmael születésével vethetjük egybe.

9. SARGON PECSÉTHENGERE

10. BINGANI-ŠAR-ALI PECSÉTHENGERE

11. BIL-GUR-ACHI PECSÉTHENGEREI

12. UR-GUR PECSÉTHENGERE

Lássuk most már, hogy e megállapítással szemben Hammurabi korára nézve mit tanulunk a babiloni kútfőkből.

A mezopotámiai leletek egyik legértékesebb darabja az úgynevezett „bábeli nagy királyliszta“, mely a régi birodalom utolsó fejedelmétől, Kandalanu-tól (meghalt Kr. e. 525-ben) kiindulva, föl egészen a Kr. e. XXIV. évszázad második feléig, Bábel valamennyi királyának nevét, uralkodásuk tartamának kitüntetésével s őket dinasztiánkint csoportosítva, szakadatlan sorrendben tartalmazza. A liszta itt-amott kissé hézagos ugyan, a több mint harmadfél ezer éven át vastag földréteg alatt korhadó kőtábláról némely helyt lekopván az írás; más oldalról rendelkezésre álló adatok segélyével azonban sikerült eme hézagok lényegesebbjeit teljesen kitölteni. S habár különösen a kasszita dinasztia tagjainak névsora és sorrendje tekintetében még mindig nincs meg az apodiktikus pontosság: a kortani megállapítás, nagy egészében, kifogásolhatatlanul szabatos. Peiser, Gutschmid és Rost mellett kiváltkép nagy az érdeme e kronologiai kérdés tisztázásában Lehmannak, kinek megállapításaihoz Berozus és Kalliszthenesz ismert adatai is teljesen hozzáillenek.

A bábeli királyság, mint kezdetben még csupán a város szűkebb területére szorítkozó vazallus-fejedelemség, e királyliszta szerint Kr. e. 2360-ban alakulván, tizenegy tagot számláló s tintiri vagy uru-azagi nevet viselő első (A.) dinasztiája 304 éven át, Kr. e. 2056-ig uralkodott. S ennek a dinasztiának volt Hammurabi a hatodik tagja a Kr. e. 2249—2194. közé eső ötvenöt uralkodási évvel, minélfogva a sziddimi csatának a bibliai kortanból rezultálódó időpontja előtt jó 125—130 évvel már nem élt.

S nem javítunk ezen a discrepantián, ha egyet csavarítunk is a dolgon. A különben teljes kortani szabatosság elismerése mellett vita tárgya nevezetesen a lisztáról, hogy első két (A. és B.) dinasztiája közül melyiké az időbeli elsőbbség. A táblán tagadhatatlanul a Hammurabi dinasztiája áll legfölül s utána jön a 368 uralkodási évvel szintén tizenegy tagot számláló Sisku-dinasztia, melyet aztán, 576¾ évvel, a kasszita-uralom követ. Megoldatlan talány azonban, hogy míg az A-dinasztia vala-

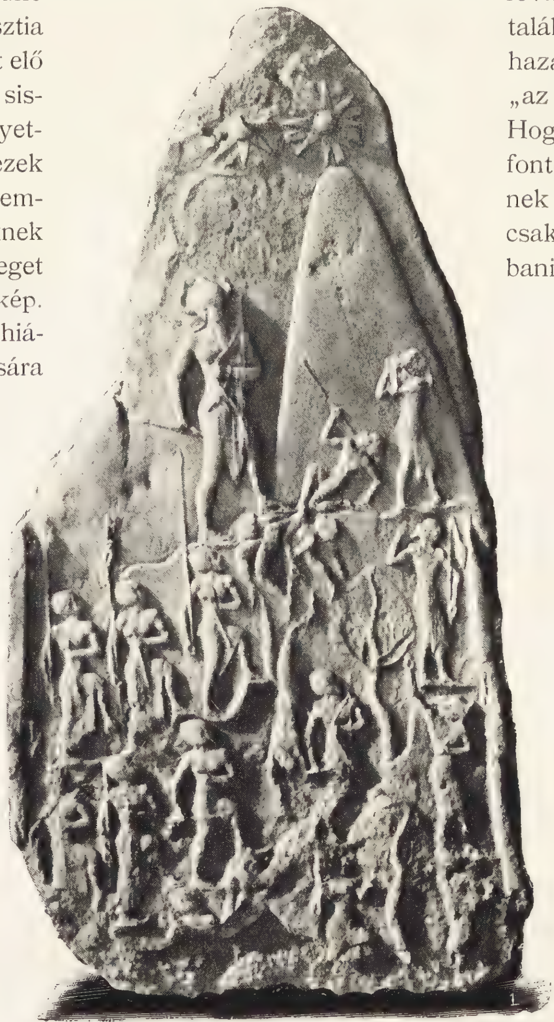

13. DUNGI PECSÉTHENGEREI

mennyi tagja, nevében is, csupa semita és pedig kanaanita: a tizenegy Sisku-király közül legalább is nyolc sumír nevet visel. Mikép egyeztethető ez össze azzal az állítással, hogy Hammurabi teljesen kiirtotta, vagy beolvasztotta a sumirságot s Babylonban végkép megalapította a semita hegemoniát? Föltünő az is, hogy míg az A-dinasztia valamennyi tagjától került elő több-kevesebb fölírás: a siskuiak közül mindeddig egyetlenegytől sincs; holott ha ezek voltak a későbbiek, az ő emlékeiket őrző törmeléknek amazoké fölött álló réteget kellene képeznie szükségkép. A sisku-emlékek e teljes hiányozásának kimagyarázására nem szolgálhat az a föltevés sem, hogy elpusztították a kassziták, mert nem adja okát, hogy mért nem tették ugyanezt az előző kor semita és semita-sumír maradványaival. Ellenben a még sumír hegemoniát föltételező siskudinasztiának adván az elsőbbséget, e részben is sokkal megállóbbá válik az a megfejtés, hogy a sumír-uralmat megtörő Hammurabi és utódai iparkodtak annak emlékét is megsemmisíteni.

A Hammurabi-féle dinasztia első helyre állításában még nagyobb bökkenőt képez azonban Asurbanipal egyik adata, a melynek kronologiai teljes hitelessége és szabatossága általánosan el van ismerve. Nyolcadik hadjárata alkalmával, Kr. e. 645-ben ugyanis Asurbanipal egész Elamot bebarangolván-földulván, annak fővárosában Szuszában megtalálta s onnan nagy diadallal hazaszállította erechi Nana „az istenanya“ bálványképét. Hogy az asszirok mily nagy fontosságot tulajdonítottak ennek a leletnek, kitűnik már csak abból is, hogy vele Asurbanipal legalább hat fölírásán eldicsekszik, kiemelvén róla egyszersmind, hogy ugyanaz a szent kép, a melyet Elam egyik ó-kori királya, Kudurnanchundi, 1635 évvel előbb, tehát 645 + 1635 = Kr. e. 2280-ban vitt el Erechből. Hogy bálványának elhurcolásával Kudurnanchundi éppen Erechet tüntette ki: ez a körülmény arra utal, hogy az ő idején Babilonban ez a város vitte a vezérszerepet. Ugyanerről tanuskodik a Nimrod-, helyesen Gilgamis-eposz, melynek abban a földolgozásban, a hogy ránk maradt, éppen Erech királyainak, kiváltkép Szin-gasidnak

14. NÁRÁM-SZIN KŐTÁBLÁJA

az elamitákkal való küzdelmei szolgáltatták a történelmi hátteret. A Kudur-nanchundi betörését jelző Kr. e. 2280. évnek ennélfogva még az erechi dinasztia korában kellett esnie. S miután Hammurabi kortársa, sőt éveken át hűbér-ura Rim-Szin az erechit követett larszai dinasztiának nem is első, hanem éppen utolsó tagja volt és legalább 30 évig uralkodott: a Hammurabi trónra léptének idejét (Kr. e. 2248.) a Kr. e. 2280-tól elválasztó 32 év nem elégséges a közbeeső események befogadására.

15. SUMÍR LEÁNY

Mint mondtam, a bábeli A. és B. dinasztia kortani egymásutánja iránt még nem hangzott el a megfelebbezhetetlen döntés. Ha tehát az imént vázolt érvek előtt zászlót hajtva, a siskuiaknak adjuk az elsőbbséget: Hammurabi korával a Kr. e. 1881—1826. évek közé, tehát a sziddimi csata bibliai dátumánál kétszáz-kétszázötven évvel későbbre jutunk le.

De ha Mózes kortani adata sem egyik, sem másik módon nem is illik a történelmi keretbe: akárhol vette legendájának a magvát, szinte meghökkentő az a különbeni tájékozottság, a melyet tanusít. Kézen fekvő ugyanis, hogy az ő négy királyának legfőbbike, Khédorlaomer senki más, mint Rim-Szin apja, a történelmi Kudur-Mabug, a kiről saját fölírásaiból tudjuk, hogy csakugyan ura volt Martunak, azaz a Földközi tenger keleti partvidékének s abban — természetesen — a Jordán-völgynek. Nem igényel bővebb taglalást nevezetesen, hogy a bibliai Khédor az elamita Kudur egyszerű eltorzítása. Több nehézséget okoz a bibliai név Laomer tagja, mely a másik név Mabug részével csakugyan nem kvadrál. Azonban szintén Asurbanipal egy Lagamaru nevűt is említ azok közt az istenek között, „kiket Elam királyai specialisan tiszteltek“, többi isteneiket a köznép imádatának engedvén át. Egyszerű ebből az a következtetés, hogy Kudur-Mabugnak éppen ez a Lagamar volt ily specialis istene, a kit egyebek közt azzal is kitüntetett, hogy nevét alkalomadtán a magáéhoz kapcsolta.

Hogy Elazar a Larsza, Ariokh pedig a Rim-Szin sumír Iri-Agu nevének az egyszerű eltorzítása: arra nem szükséges a szóvesztegetés.

Épp így kétségtelen, hogy a „pogányok“ vagy a „gojim“ név alatt csak a Babilon északi tartozékát képező Gutium guti = kuti népe értendő. Ezek királya Targhul nevének a khéta névösszetételekben is gyakran előforduló Tarchu istennével való frappans hasonlatossága pedig arról tanúskodik, hogy a kuti-, valamint

16. SUMÍR FEJ

17. SUMÍR FEJ

a khéta-nép sem semita, sem árja nem volt, hanem az ural-altáji családnak ahhoz az ágához tartozott, a melyet némelyek már nálunk is „alarod“ néven emlegetnek.

Hogy Mózes, illetve azok a szent irók, kik az ő nevén szereplő könyveket megszerkesztették, a Sinár, Sinear név alatt általában Babilont, specialisan Babelt értették : tanuság arra nézve I. Móz. XI., a mely szerint a babeli torony is épp ugyanott épült.

Hanem Amrafel. Ez a bibliai alak már nemcsak kortanilag, de etimologice sem talál össze Hammurabival, kit a kétnyelvű királyliszta szerint Kimtu-rapastunak még talán igen, Amrafelnek azonban soha nem neveztek. Mind a mellett akad itt is némi Ariadne-fonalunk. Hammurabi apjának ugyanis Szinrosuballit volt a neve, Szin egyik mellékneve viszont Amarbanda-anna, „az ég hatalmas erejű bikatornya“ vagy röviden Amar „a fiatal bölénybika“ volt s ezek a nevei a tulajdonképenit helyettesíthették is. Megvan rá ennélfogva a lehetőség, hogy Szin-muballitot köznyelven Amarmuballitnak vagy rövidesen, a toldalék első és hátsó szótagjának kihagyásával Amarbalnak is nevezték, mint a hogy nevét a Septuaginta is adja.

A bibliai Amrafel tehát, ha egyáltalában a babiloni királyok valamelyikével, csupán Szinmuballittal azonosítható, a ki a Kingi-ki-Burbur, azaz egész Babilon nagykirályának, Rim-Szinnek szintén vazalja lévén, ha a sziddimi hadjárat valóban megtörtént, abban hűbérura oldalán s annak apja Kudur-Mabug fővezérlete alatt csakugyan részt vehetett. A nélkül természetesen, hogy e hadjárat tényleges ideje a bibliai kronologiával szükségkép találkozzék s egyéb körülményei a Szentírásban előadottakkal egyezzenek. A mint hogy bizonyára nem komolyan veendő Ábrahámnak az a virtuskodása (I. Mózes XIV. 14—16.) sem, hogy Khédorlaomer és társainak az öt ellenkirály fölött győzedelmeskedett s zsákmánynyal megrakodtan hazafelé iparkodó hadait háromszáztizenkilenced magával vitézül megrohanta és szétverte.

Noha azonban az Amrafellel való személyazonosságnak egyébiránt meglehetősen prekarius érdemét Hammurabitól ezekben el is kellett vitatnom : csakugyan ő volt az, a ki Babelt az előbbi jelentéktelenségéből kiemelvén, Elő-Ázsia politikai és kulturalis intézményeinek irányozását végképen benne és a semiták kezében összpontosította. S az államélet mozgal-

18. GUDIA-SZOBOR

19. SUMÍR GYERMEKFEJ

mainak vezetésével ezek veszik át a vezérletet a művészetben is, hogy aztán azt elposványosítsák. Ettől kedve megszünik e tájakon az egészséges természetszemléleten alapuló naturalizmus s helyébe a formák merevsége, a majdnem hieratikus stilizálás lép. Nem ecsetelhetném ezt a fordulatot találóbb szinekkel, mint hogy — ismertetésem záradékaképen — idézem itt Tiele a kitünő assziriologus szavait:

„. . . az ó-khaldeai művészet alkotásai oly magas tökélyűek voltak, hogy a későbbiek túl nem haladták, sőt csak ritkán közelítették meg azokat. Itt tehát ugyanazzal a tünettel találkozunk, mint Egyiptomban hol p. o. a szobrászata IV. dynasztia korában oly fejlettséget ért el, a mely mellett minden későbbi visszamaradt s a legrégibb műtermékek oly becscsel birnak, milyet a következő századok egyiptomi szobrászati munkái távolról sem igényelhetnek . . . S én nem fojthatom el azt a sejtelmet, hogy ennek oka a fajkülönbözésben rejlik. Azok a művészek, kik Sznofru király szobrait vésték, épp oly kevéssé voltak semiták, mint — minden valószinűség szerint s az ábrázolt alakok arcjellegéből is következtetve — azok a szobrászok, a kik Gudiát megörökítették. Egyiptom népét utóbb a semita elemek mindinkább áthatották, átalakították s ennek a semita befolyásnak, jellegnek túlsúlyra emelkedtével egészen lehanyatlott a művészet, mely aztán csak a — bizonyára nem semita vérrel elegyedett népfajból származó — szaïták alatt vergődött ismét az ó-birodalom fénykorára emlékeztető virágzásra. Ugyanígy az ó-khaldeus művészet is. Anyja volt a babiloninak és asszirnak. Babilon és Ašur semitái azonban utánzásnál többre nem vitték és soha nem alkottak e téren valami oly eredetit, a mely az ó-khaldeus mellé volna állítható. S minél messzebb esnek azoktól az ős központoktól, melyekben az egykor oly magas fejlettségű művészet hagyománya élt: annál selejtesebbek csinálmányaik. Bizonysága ennek Asszíria, hol a semita vér tisztább maradván, Babilonnak messze mögötte maradt a művészetben s bizonyságai Fönicia, Palesztina meg Arábia . . . Midőn a semiták az általuk legalább nagyjában mégis megőrzött hagyományokat az árjáknak: a perzsáknak és görögöknek átszolgáltatják, a képzőművészet terén csak akkor indul meg újabb fejlődés". („Babylonisch-Assyrische Geschichte" 587—588. lap.)

20. SUMÍR LEÁNYFEJ

21. BRONZ KANÉFORA DUNGI KORÁBÓL

A hollandi tudós nem habozik tehát, magát a görög klasszikus művészetet is sumír alapra visszavezetni. S midőn az árja föllépést csak a közbenső semita után következteti: implicite azt is beismeri egyszersmind,

hogy ez a sumír nép uralaltáji volt. A mi vérrokonunk, ha mindjárt a hetvenhetedik nagybátyánk is. A komoly, nem csupán sportszerű magyar tudomány mégis közönyösen tekint reá; tudomást sem akar venni róla. Holott éppen az ő hivatása, talán kötelessége volna, hogy élére álljon annak a mindinkább erősbödő mozgalomnak, a mely e nagy multú nép emlékezetét a sok ezer éves sírból életre serkenteni iparkodik.

Galgóczy János

22. GUDIA-SZOBOR

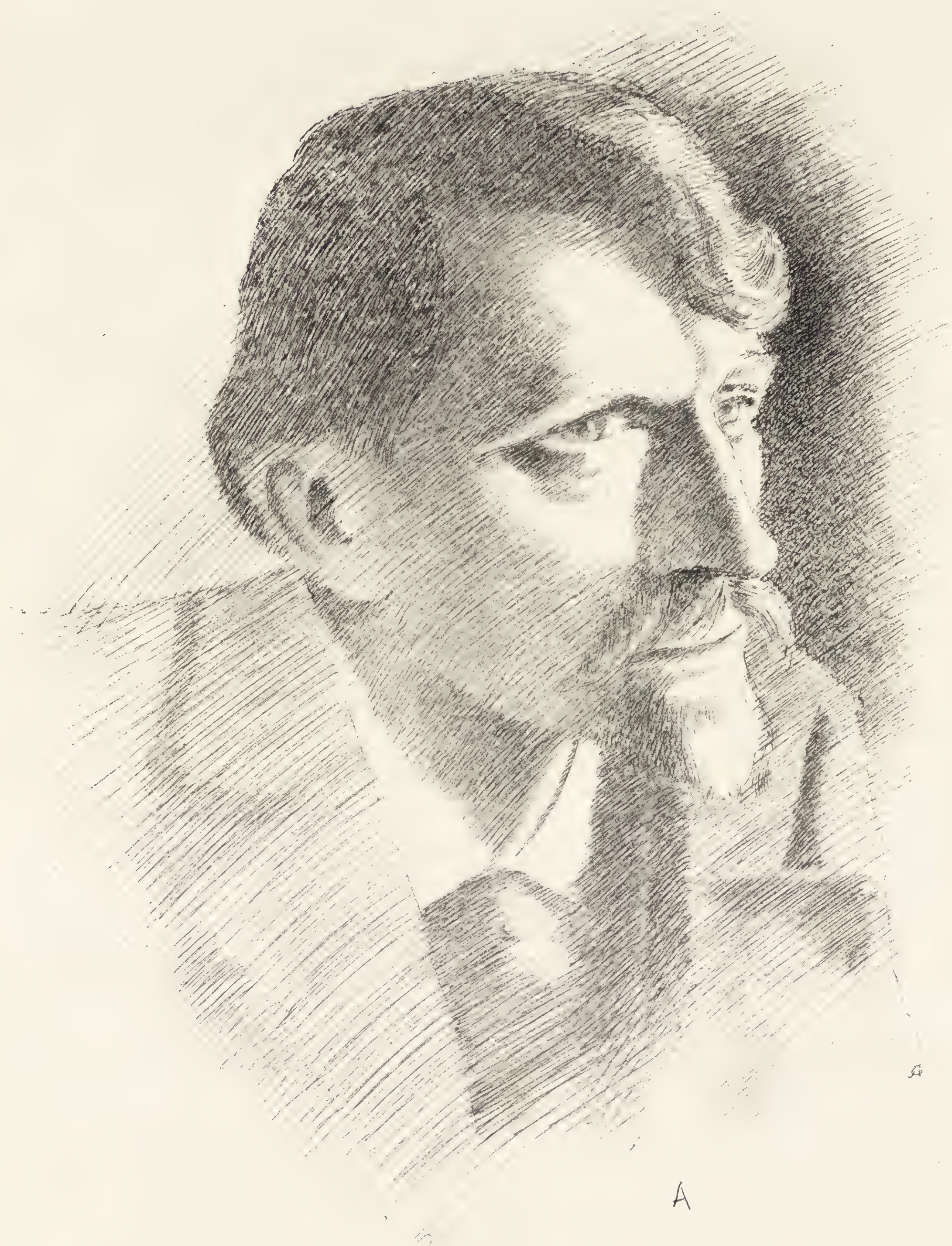

SZÁRNOVSZKY FERENC

Emberek vagyunk, kicsinyek és nagyok, szerencsések, jók, rosszak. De ez életfinálé végén megszűnnek a különbségek. Amint ránk borúl a halál fekete leple, egyformák vagyunk, s nivellálódunk. De ami a véget megelőzi: az utolsóelőtti jelenetek, ezek néha kivételesen tragikusak.

Szárnovszky Ferenc élethistóriájában is ez az utolsóelőtti jelenet a tragikus. Az a pont, mikor a művész még él, lélekzik, de már képtelen alkotni, s elbódult agygyal, megzavart öntudattal kinlódik. Irván Szárnovszkyról, a krónikás kötelessége, igazságkeresése s az ember mélységes szomorúsága fog el bennűnket. Künn, a nagy kékség alatt domborodó sírja a legfrissebb hantolás a magyar művészetben. Immár zöld fű sarjad rajta, s mi, az ittmaradt élők, lehajtott fejjel állva fejfája előtt, nyugtalan lélekkel keresünk az ok után: miért kellett ennek a magyar szobrásznak kétszer meghalnia?

Mert kétszer halt meg. Egyszer, hisz' mindnyájan olvastuk a hirlapokban: kalapácscsal ment neki saját művének, a Pálffy-szobornak s abból mi sem maradt, csak szétgurult gipszdarabok. A szobor ledőlt, széthullatta tagjait, de a kalapácsütéssel a művész önmagát is szétzúzta. Még élt, mintázó kezeiben érezte az ér lüktetését, ám valahol, a lélek legtitkosabb rugói közt végzetes zavarodás támadt. S a megbillent egyensúly többé nem állt helyre. Ez volt a halál hideg ujjainak első érintése: az alkotóerő megszűnése. második érintésre a kihűlt fizikum koporsóba került, a föld rögei közé. Hogy így, alkotóerejében megrokkanva kellett kimúlnia Szárnovszky Ferencnek, pedig még sokáig forgathatta volna vésőjét, — kit okoljunk érte? Földi bolyongásunk útai kiszámíthatlanok. Megfigyelhetjük, leirhatjuk, próbálhatjuk ma-

SZÁRNOVSZKY FERENC
BÁRÓ MEDNYÁNSZKY LÁSZLÓ RAJZA

gyarázni, ám a lélek izzó kohójába, a csendes tragédiák színhelyére nem világít be tisztán a lámpásunk.

Előbb külső életére, fejlődésére vessünk egy tekintetet.

Szárnovszky Ferenc 1863 december 23-án született Budapesten. Úgy látszik, hogy szülei iparosnak szánták, mert a fővárosi ipariskola osztályait végigjáratták vele. Művészi hajlamai azonban Bécsbe vitték, az akadémiára. Ott

GARAY JÁNOS
SZÁRNOVSZKY FERENC SZOBORMŰVE

Weyr és Hellmer tanárok mellett folytatta studiumait, hogy művészszé képezze magát. 1886—89 években államköltségen Párisban dolgozik. Chapu és Falguière a mesterei. Ekkor már élénk figyelmet kelt művészkörökben a tehetsége s e tanúlmányidő alatt háromszor nyert díjat. 1887-ben egy természet utáni studiumával 87 pályázó közűl is a harmadik helyre kerül s e kitűntetés révén jutott be az „École des beaux-arts"-ba. 1890-ben Böhm londoni szobrásznál dolgozik. Ott és később Nápolyban tanulmányozta a bronzöntés technikáját is, különösen a cire perdu-eljárást. Azzal a tervvel foglalkozott ugyanis, hogy a bronzöntés modern technikai fogásait meghonosítja nálunk, főképp abból a célból, hogy kisebb művészeti tárgyakat tökéletes kivitelben lehessen sokszorosítani. A kisplasztika és az érem- és plakettművészet különben is kedves tárgyai voltak foglalatoskodásának. Miután tehetsége éppen ezen a téren igért sokat, 1893-ban 3200 frt állami segélylyel ismét Párisba ment, a modern érem- és plakett ez eldorádójába. És teljesen beleélte magát e néki kedves technikába. E téren kifejtett működésének nyomai a többi közt az Iparművészeti Múzeum állami aranyérme, a főváros megbizásából a király koronázási jubileumára készített érem, a Szent László-érem stb. Nagyon keze ügyébe esett ez a bronz-műfaj: a finomságok és az elrendezés dísze, megannyi ötletre gerjesztő elem volt néki s tehetségét éppen itt fejleszthette leginkább. Az ilyes feladatok azonban csak nagy ritkán kinálkoztak nálunk. Mint ma is, úgy akkor is főképp a nagy emlékszobor volt az, amit a megrendelők kivántak. A Kiegyezés című allegorikus csoporton és Baross Gábor mellszobrán kivűl első nagyobb ilyfajta megrendelése Garay János monumentális szobra volt, amelyet 1898-ban lepleztek le Szegzárdon. E megrendelés egy pályázat eredménye volt, amelyen résztvett Kiss György, Ligeti Miklós, Szász Gyula, Frank Kálmán, Jankovich Gyula, Brestyánszky Gyula, Sovánka István és Szárnovszky Ferenc. A biráló bizottság Szárnovszky művét fogadta el kivitelre, Kiss és Ligeti díjat kaptak. A szobrot 12,000 frtért kellett felállítani.

Ez a munka sok idejét és minden erejét igénybe vette. Kissé szokatlan feladat a kisplasztikai és plakett-művek után egy hat méter magas szobormű. Szorgalmas tanúlmányok után végre megbírkózott a feladattal, s pedig oly sikeresen, hogy Falguière is sietett neki gratulálni. De már akkor megviselte egészségét a munka. Ideges lett s hosszabb ideig szünetelnie kellett. A Garay-szobor jó minőségei azután ujabb munkához juttatták: a király által ajándékozott tiz szobor egyikét, Pálffy tábornokét nála rendelték meg. E művét Párisban kezdte mintázni, de ekkor már sokat szenvedett az idegbaja miatt. Természetes, hogy a munka nem ment úgy, mint a Garay-szobor mintázásának idején. Budapestre küldött szobormintáját korrektúra céljából visszaküldte neki a Képzőművészeti Tanács. Lelki egyensúlyát még jobban elbillentette ez a sikertelenség. Akkor már olyan leveleket irt egyik-másik barátjának, hogy azok komolyan aggódtak érte. Az alattomos pusztító kór napról-napra jobban aláásta fizikumát is s foszladozó idegekkel, megrendűlt erővel mi jót alkothatott volna? Ez a betegség jegyében fogantatott. Másodszor is beküldte: nem volt teljesen rossz munka, sőt voltak rajta olyan részek, amilyenek nincsenek egyetlen budapesti szobron sem. E kiváló részletek mellett annál feltűnőbb volt néhány nagyobb lapszus. Ezeket, ha egészsége bírja, könnyen át is alakíthatja. De betegsége rohamosan gyengítette. A második visszautasítás hírére saját kezével verte darabokra művét. S ezzel bezárta művészi pályafutását is.

Kétségtelen, hogy jeles tehetség szállott vele sírba. Gyorsan emancipálni tudta magát a kellemetlen bécsi hatás alól. S végzete talán nem éri utól ily tragikus módon, ha kedves plakettjeit és emlékérmeit, a leheletes finomságú reliefet mívelheti tovább is. A hazai művészeti viszonyok éretlensége azonban oly munkák elvállalására kényszerítette, amelyek gyenge idegzetét túlostúl kikezdték. Amily szép reménynyel kezdődött pályafutása, oly szomorú volt élete hirtelenül bekövetkezett alkonyata. Meghalt április 29-én. A magyar művészvilág őszinte részvéte kísérte sírjába.

Dömötör István

AZ IPARMŰVÉSZETI MÚZEUM ÁLLAMI NAGY ARANYÉRME
SZÁRNOVSZKY FERENC MŰVE

A MAGYAR KERTRŐL

Francia meg német kertészeti munkákat forgatva nem egyszer csodálkozva kérdeztem: lehetséges-e, hogy mi, kertkedvelő magyarok, ennyire kevéssé törődjünk a kertészettel? Hiszen, ha máskülönben nem tudnám, ezek a munkák maguk is meggyőznének arról, hogy mi, a minthogy nem építkeztünk, éppen úgy nem kertészkedtünk igazi, szívből jövő magyaros stílusban soha. Nem tudok ebbe a gyöngeségünkbe belenyugodni. Keresve kutatok egy, csak egyetlenegy valamirevaló forrásmunka után . . . Magyarázom, nem a magvetésről, növényápolásról akarok tudni: azt akarom tudni, ezelőtt tiz, húsz, ötven vagy száz évvel is, minő kerteket szerettünk mi magyarok, mit tartottunk szépnek abban a megrendszabályozott darabka természetben, a melynek kert a neve. Hol kezdtük és hol tartunk most? Egyszóval: magyar kerttörténelmet óhajtanék.

Ilyen magyar könyv nincsen, nem volt és nem is lesz talán. Nem, még ebben az íráskóros világban sem, a mikor mindenkinek van máskülönben mondanivalója.

Nekünk hát nem volt soha valaminő eredeti, kedves, igazán magyar eszménk ezen a téren? Olyan, a melyikről örömmel hirdettük volna: ez a mienk, a mi gondolatunk, a mi alkotásunk: nézzétek és és gyönyörködjetek benne. Bizony mi legfeljebb azt írjuk, nagy rátartian: „ennek és ennek a szép régi kastélyunknak pompás parkja hibátlan francia ízlésű.“ És ezt ugyancsak restelhetjük. Angliában, lám, egy festő, Hont Vilmos nem csekéllette ezt a tárgyat és élete meg művészete feladatául az igazi angol kertnek a megteremtését tűzte ki. És hogy ez mennyire sikerült neki, abból is láthatjuk, hogy úgy tetszik nekünk, mintha angolkert örökidőktől, mindig lett volna. Pedig nem is régóta, csupán a XVIII. század óta van. Csak nagy természetessége folytán látszik öröktől valónak. Fejletlen állapotban, természetes, már régóta kellett léteznie, még mielőtt Hont Vilmos felismerte és kifejlesztette a rejtőzködő alapvonalakat. Mennyire egy az angol kert, mostani tökéletesbült alakjában, a hazájabeli néppel, éghajlattal, ízléssel és szokásokkal, csak az tudja igazán, a ki arrafelé járt.

Volt-e hajdanában magyar kert? S ha volt, minő vala a jelleme, a stílusa? Ezekre a kérdésekre csak rendkívül hézagos, sovány választ ad kulturtörténeti irodalmunk. Báró Radvánszky Béla, a ki oly szeretettel és tudással kereste ezeket a nyomokat, nagy munkájában a következő adatokat írja:

„A lakóház előtt volt az udvar, ennek folytatását a kert képezé. Ezek háromfélék voltak, úgymint: dísz, veteményes vagyis zöldséges és gyümölcsös kert. Díszkertnek 1487—89-ben találom nyomát; az érseknek volt ugyanis Esztergomban a várban díszkertje és a szigeti kertje azonkívül Palotán, Martonoson és Visegrádon. A díszkertész készpénzfizetése 10 dukát és élelem, a többinek csak annyi volt, mint az akkori béreseknek. II. Ulászló menyegzőjének leírója is említi, hogy van a Csepel szigetén a királynénak háza és díszkertje. II. Lajos udvarának számadási könyvében pedig előfordul egy tétel, hogy egy forintért fákat és virágokat vettek. Nagy divatban voltak a lugosok. Széchy Máriát a dévai vár alatti udvarházban megostromolja férje, rosályi Kún István és ő háza ablakán, lugosos kertjén és ennek a vár útjára nyíló kis ajtaján keresztül Déva várába menekül. Bethlen is említ a kertben az alsó út mellett levő rózsafa-lugast. Kertészkönyvem pedig megtanítja, miként kell dió- vagy mogyorófából lugost csinálni. A virágokat előszeretettel ápolták, a XVII. század elején Poltári Sós Klára, özv. Zay Péterné és Révay Ferencné rózsákat és puszpángot küldenek egymásnak. Különösen kedvelhette Lorántffy Zsuzsanna, levélben tudósítja férje Gyula-Fehérvárról, hogy „mind az

KIS CSALÁDI HÁZ. OLDALNÉZET
DÍJAZOTT PÁLYAMŰ
WIEGAND EDE TERVE

kiskert és nagyobbik kertedben édesem az virágok igen szépen vannak". Az ily dísz- és várkertekben nemcsak díszfákat, szőlő, rózsafa és egyéb félig kúszó növényekből alakított árnyékos, hosszú lugasokat és nálunk honos virágokat ápoltak, hanem gyönyörködtek a déli, melegebb tartományok növényzetében is és hogy ezeket hidegebb évszakunkban az idők viszontagságától megóvják, üvegházakat építettek. 1606. évben Illyésházy István és a többi fővendégek cselédjeit Újvárban az alant levő üvegházakban helyezik el, hogy szabadon elférjenek. Keglevich Péter is említi, hogy 1650-ben lépcsőket csináltatott a várkertben arra, merre a csárdákba vagy az üvegházba menni. I. Apaffi Mihály fejedelem gondot fordított parkjára Ebesfalván és Fogarason, melynek legnagyobb része árnyas lugasok és rózsaberkekkel, az utak pedig hársfával voltak beültetve. Kis cipressus ligeteket patakocskák metszették át, partjuk virágokkal volt beültetve, ezek közt leggyakrabban említtetik a liliom, reseda, kék viola, gyöngyvirág és sárga szarkaláb. Rosmarin és szegfű általánosan el volt terjedve."

Íme, a mult sovány adatai, a melyekből nem formálhatunk kész képet. Hogy állunk ezzel a dologgal a jelenben?

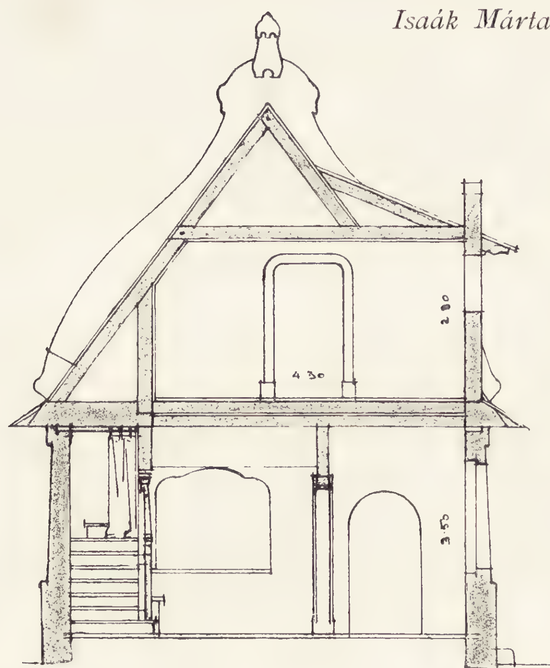
Mireánk a mi kertünk éppen nem jellemző.

Hogy is lenne, mikor kölcsön kérünk és utánozunk mindent, csak az nem jut eszünkbe, hogy mi kezdeményezzünk? Szinte kételkedem, hogy átláttuk volna már valamikor a kertnek, a növénykörnyezetnek teljes becsét. Pedig, remélhetőleg, közelg az idő, mikor a természetnek a mi tetszésünkhöz való gyöngéd hozzáidomítása, sok minden másnál fontosabb és előkelőbb foglalkozásnak fog nekünk tetszeni. A kert és kertészet elválaszthatatlan lesz mindentől, a mi az életet, akár birtoklás, akár foglalkozás, akár gyönyörködés címén, széppé és óhajtani valóvá teszi. A mikor még a legfaragatlanabb sem fogja a kertet csupán egy darab bekerített, fás, füves térségnek nézni, a hol esetleg árnyékot lelünk, ha nagyon süt a nap, s a melynek konyhakert részéből több-kevesebb hasznunk van. Remélhetőleg akkor majd feltámad bennünk az az erő és hév, a mely nemcsak követelni tudja, de meg is keresi, meg is találja azt, a mi az övé, a saját hamisítatlan tulajdonát: a magyar ízlést, a magyar érzést a kertészetben. Meglehet az is, hogy a magyar kertnek az alapvonalai már is megvannak valamerre. Úgy hiszem: valahol a mi magyar természetünk, kedélyünk, ízlésünk rejtekeiben. Megvannak és csak a maguk Hont Vilmosára várnak, hogy összefüggő egészbe rendezkedve, stílussá feljődjenek.

A míg lesz éghajlati, természeti és kedélybeli különbség az emberek között, addig mindig lesz eltérés az építkezésükben, öltözködésükben, kerté-

KIS CSALÁDI HÁZ
DÍJAZOTT PÁLYAMŰ
WIEGAND EDE TERVE

KIS CSALÁDI HÁZ
DÍJAZOTT PÁLYAMŰ
WIEGAND EDE TERVE

szetükben is. Önként következik ebből, hogy a kertben, a kertészkedésben is kell lennie olyan dolgoknak, a melyek a mi magyar ízlésünknek különösebben megfelelnek . . . Akár meg is lehetne rá esküdni, például, hogy magyar embernek sohasem jutott volna eszébe az élőfájából kigyó, vagy teve formáját nyirbálni — idegen példa nélkül. Azt, a mi megmondja nekünk, magyaroknak, hol jó lennünk, a szemünk hol pihen meg, a kedélyünk hol vidul fel, azt az ízlést kellene kissé ápolni, felszabadítani, gyakorolni . . .

Ez a felszabadítás azonban nem jelenti, hogy dobjunk el most, mindjárt, haladék nélkül, minden formát és anyagot, a mely nem egyenesen a mienk. Mi maradna? Nem, ez csak azt jelenti, hogy míg az igazi, keresetlen magyar kert kialakul a próbálgatásainkból, addig is töltsük meg az idegenből átvett formákat, a magunk ízlése szerinti tartalommal. Mihelyt ez megtörténik, az idegen forma magától szétmállik és lépésről-lépésre, mintegy magától teremtődik meg, ha nem is valami kiáltóan kiváló magyar kertstílus, de sok jellemző magyar motivum alakulhat ki s lassan-lassan úrrá lesz az idegen elemek felett. Nekünk, magyaroknak parkunk tulajdonképpen nincs is, se francia, se angol értelemben; a németes „műkerteket“ meg egyenest gyűlöli magyar ízlésünk és nem is fogadta be soha. Nekünk a „nagy kert“, meg a „kis kert“ a kedves, az igazán nekünk való. Időjárásunk, a magyar földnek formációja is ezeket követeli.

A mi magyar kertünknek a szépségét nagyon ritka vidéken bízhatjuk csupán nagy zöld gyepterekre, afféle pázsitos rétekre, meg a fák, bokrok tartós levéldíszére; a francia ízlés meg igazi gyökereket nem verhet a természetünkben. Mi azon vagyunk, hogy szerethessük a kertünket, s hogy szinte a kertünk is viszont szeressen bennünket. Hogy tehetné pedig, ha kinozzuk, agyonnyirbáljuk a a gyermekeit, a növényeket? És hogy legyen nekünk kedves a kertünk, ha nem tartozik szorosan hozzá a napi érdekeinkhez, az egész életünkhöz, hanem csak mint kiváló alkalmakra való díszterem, fáradtsággal megteremtett cicomázottságával köti le muló érdeklődésünket?

De ne legyen a mi magyar kertünk vadon sem, a hol meg ismét fel van áldozva a cél a teljesen neveletlen természetnek. Mi hívei vagyunk a természetnek és a természetességnek, de bizonyos emelkedettséggel párosuljon mind a kettő. Úgy, hogy szinte meglássék mind a kettőn, hogy valami jobb, szebb felé tör belső hivatottságánál fogva. Ugyanez az elv érvényesüljön a kertünkben, a kertészetünkben is.

Ha ennek az általános elvnek megtudjuk adni a magyar szinezetet, úgy nincs más tenni valónk, mint minden árnyalatban, minden részletben, híven törekedni az összhang után, s oly igaz, oly magyar stílust nyerünk minden különös és mesterséges tervezgetés nélkül, hogy örökké kielégítést kereső és azt csak az igazán szépben meglátó szemünknek szüntelen gyönyörűsége fog benne telni.

A mi a dolognak gyakorlati oldalát illeti, hihetetlenül sok lenne a tenni, de még csak a mondani valónk is. De reméljük, hogy akadnak majd lelkes magyar kertészek, a kik e jelben megmagyarosítják kertünket is.

ISAÁK MÁRTA

KIS CSALÁDI HÁZ
DÍJAZOTT PÁLYAMŰ
WIEGAND EDE TERVE

HAZAI KRÓNIKA

KIS CSALÁDI HÁZAK tervrajzaira hirdettünk pályázatot ez év elején. Tizenkilenc szerző küldte be munkálatait, hatvankét rajzlapon. Méltánylandó a pályázók buzgalma, mert a feladat, a melynek megoldására vállalkoztak, egyike a legnehezebbeknek. Százszor könnyebb egy budapesti bérpalotát szerkeszteni, mint egy csakugyan magyaros, olcsó és művészies kis családi házat. Mert a cifra bérpalotánál százféle sablón áll a tervező rendelkezésére, a művészies kiképzést pedig Budapesten leggyakrabban úgy oldják meg, hogy készen kapható gipsz- és pléh-diszítményekkel ragasztják tele a homlokzatot. Ámde az, a mit pályázatunk feltételeiül szabtunk, merőn új feladat. Kicsiny összegen, 11—13,000 koronán felépíthető házat kivántunk, a mely a legkényelmesebb beosztást nyujtja, a milyent egy közepes sorsú polgárember igényelhet. Azonfelül ne legyen puszta szerkezet, hanem a terv a maga egészében magyarosnak hasson. Jól tudtuk már eleve, hogy elsőrangú megoldást nem várhatunk mindjárt az első kisérlettől. S ha több terv mégis becses ötleteket, egészséges ideákat helyesen alkalmazott, magyaros formákat mutatott, úgy már ez magában véve is igazolja a pályázat kiírását. Rendkívül fontosnak és komoly feladatnak ismerjük a magyaros ízlés terjesztését, még pedig éppen a kis családi házon, a pályabiróság is erre az álláspontra helyezkedett s ily szempontból vizsgálgatta a beérkezett műveket. A rövidre fogott birálati jegyzőkönyv az ügy komolyságához mérten az egyes terveknek hiányait a rendesnél bővebben sorolja fel, abból a célból, hogy a tervelők okuljanak és további munkálkodásuknál szem előtt tarthassák e szempontokat.

A pályabiróság a következő jegyzőkönyvet szerkesztette és írta alá:

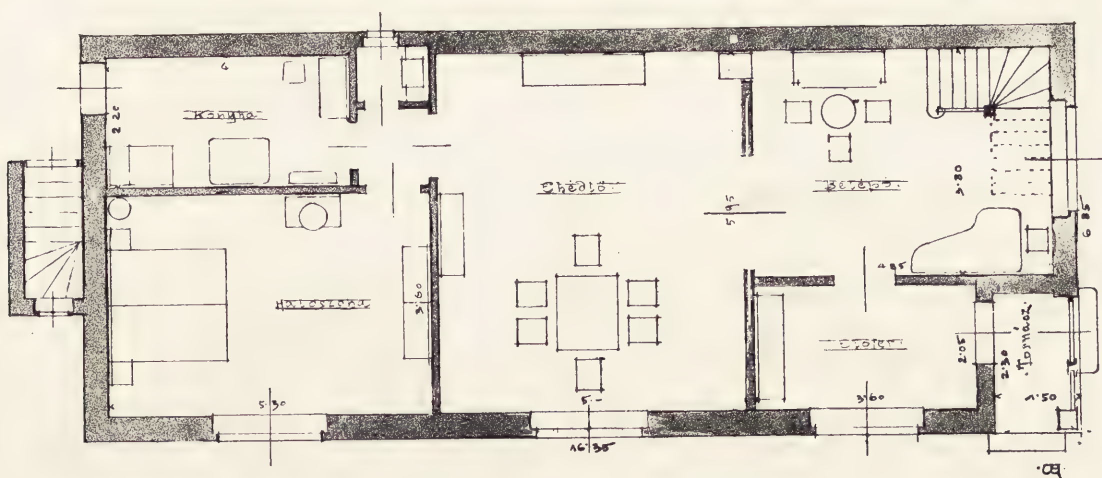
Jegyzőkönyv a „Művészet“ által kivánt kis családi házak tervpályázatáról.

Jelen vannak: Lechner Ödön, Balogh Loránd, Jámbor Lajos, Gerő Ödön, Lyka Károly, a biráló bizottság tagjai.

Birálat a beérkezett pályaművekről:

1. „Székely kapu.“ Alaprajz kezdetleges. Hálószobája rendkívül kicsiny, az előtér sötét. A homlokzat kiképzése nem magyaros, a tető rendkívül drága, az előirányzott összegből fel nem építhető.

2. „Magyar szellem.“ Az alaprajztól bizonyos praktikus beosztás nem vitatható el, de a gazdasági szempontnak nem felel meg túlságos tagoltsága miatt. Homlokzata magyaros formákban van tartva s a költségvetésnek megfelel, előadása ügyes és tetszetős.

KIS CSALÁDI HÁZ. ALAPRAJZ
DÍJAZOTT PÁLYAMŰ
WIEGAND EDE TERVE

KIS CSALÁDI HÁZ
DÍJAZOTT PÁLYAMŰ
LECHNER JENŐ TERVE

3. „Parva domus, magna quies." Az alaprajz nagyon komplikált, a kényelmes lakhatás rovására. A homlokzat közel áll a konvencionális villastílushoz és egyes részletektől eltekintve új, művészi és magyaros formákat nem mutat, de nagy szorgalommal van rajzolva.

4. Piros-fehér-zöld kör (rajzolt). Alaprajza egyszerű, áttekinthető beosztású, kényelmes, különös tekintettel van a gazdasági és kényelmi szempontokra. Beépített területe aránylag igen csekély ugyan, azonban a kivetett összegből megvalósítható, a használatnak megfelelőbb, nagyobb méretben is. Homlokzata magyaros és művészi formákat mutat. Különösen megdicsérendő az eredeti felfogás és a művészi eszközökkel való takarékoskodás.

5. „Otthon 2." Az előírt költségből fel nem építhető. Az alaprajz csekély változtatással nem rossz. Homlokzata konvencionális és dacára a magyar stílű részleteknek jellegében nem magyar.

6. Piros szív (rajzolt). Alaprajza kezdetleges és semmiképpen sem tér el a falun ma is dívó kényelmetlen és parasztos beosztástól. Felépítése az előirányzott költségből nem futja ki. Homlokzati kiképzése jóval magasabban áll az alaprajz felett, kitünik különösen a kedves művészi primitivitással, a melylyel magyaros hangulatot ad a háznak.

7. „IV. 17." Az egész terv primitiv, gyakorlatlan, kezdő kézre vall.

8. „Udvarház." Alaprajzi beosztása célszerű és kényelmes, azonban a méretekben, különösen a mellékhelyiségek méreteiben túlpazar, a kivetett összeg 1 $^1/_2$-szereséből sem építhető fel, némi módosítással és takarékossággal elfogadhatóvá lehet. Homlokzatán látszik az a törekvés, hogy eredeti legyen, de a motivumait rosszul választotta meg és nem alkalmazta konstruktiv módon.

8. „Sweet home." Alaprajza elhibázott, kényelmetlen, előtere sötét, tulajdonképeni előszobája hiányzik. Homlokzati kiképzésében és különösen előadásában sok ügyességet mutat. Hibája azonban, hogy a háznak csarnokszerű jelleget ad és semmivel sem árulja el a belső beosztást.

10. „Magyaros." Alaprajza csekély változtatással elég célszerű volna, de túlnagy méretei folytán a kivetett összegből elő nem állítható. Homlokzatában magyaros törekvések nyilvánulnak, bár a magyar stíltörekvéseket félreérti.

11. „Huba." Alaprajzi beosztása kényelmetlen, a kivetett összegből a ház fel nem építhető. Komplikált, beosztása céltévesztett. Homlokzatáról ugyanaz áll, a mi a 10. számúról.

12. „Otthon." Nem felel meg a pályázat feltételeinek, sem nem művészi, sem nem magyaros és minden tekintetben kezdetleges. Valóságos tipusa a vidéken nagyon elharapózott építőmesteri munkának.

13. „Cumania." Szerző a régi magyar kunsági kis kúriából indul ki, inkább etnografiai anyaggyűjtés, semmint architektura, s mint olyan figyelmet érdemel.

14. „Magyar." Erről is az áll, a mit már említettünk, hogy a magyaros motivumok félreértésével igyekszik magyaros hangulatot elérni. Különben kezdetleges munka.

15. „Fészkem." Alaprajza igen sok művészi és értékes gondolatot mutat. Különös dicséretet érdemel az ebédlő és hall összefoglalt elrendezése. Sajnos, az alaprajznak sok és gyökeres hibája van. Hiányzik a fürdő- és cselédszoba; a konyha, ebédlő és hálószoba közötti kapcsolatot egy csupán 1 $^1/_2$ □ m. nagyságú helyiség közvetíti, a melyre még

KIS CSALÁDI HÁZ
DÍJAZOTT PÁLYAMŰ
LECHNER JENŐ TERVE

igen célszerűtlenül nyílik a kényelemi hely. Még az alternativában feltüntetett verandája is túlságosan szűk. A terv konstruktiv kidolgozásában is igen sok járatlanságot mutat, így többek közt a padlásszobába vezető lépcső átmetszi a hall ablakát, holott az ablakot a lépcső formájának megfelelően is alakíthatta volna. Ellenben igen dicséretes gondolat egy padlás-vendégszobának az elrendezése. A homlokzati kiképzés magas művészi színvonalon áll, motivumai kezelésében igen egyéni. Egyes részleteiben igen eredetien kezeli a magyar motivumokat, sajnos azonban a magyar ház hangulatát az egésznek megjelenése nem képes kelteni.

KIS CSALÁDI HÁZ
DÍJAZOTT PÁLYAMŰ
LECHNER JENŐ TERVE

16. Piros pont kék körben (rajzolt). Alaprajzi beosztása célszerű és takarékos. Helyiségei ugyan nagyon kicsinyek, de a rendelkezésre álló összegből megépíthető némi nagyobbítással is. Homlokzatában magyarosságra törekszik.

17. Piros kör két fekete körrel (rajzolt). Alaprajza kezdetleges, szintúgy a homlokzat.

18. „Si duo faciunt idem.“ Alaprajza nagyon kezdetleges. A homlokzat előadásában ugyan primitiv, de jó dekorativ felfogást mutat, festői elemek szép felhasználásával. Motivumaiban is megtartja a magyar falusi ház jellegét.

19. „Procul negotiis.“ Az előírt költségből fel nem építhető. Sablonos vidéki vigadó kaptafájára készült. A pályázatban föltételül megszabott magyaros jellegnek nyoma sincs benne.

Mindezt tekintetbe véve a biráló bizottság egyhangulag azt határozta, hogy nem ad ki 1-ső és 2-ik díjat, minthogy a pályázati feltételeknek egy munka sem felel meg tökéletesen, de a két díjat egyesítve, fele-fele részben a Fészkem és a Vörös-fehér-zöld karika jeligéjű terveknek adja ki. Még pedig a Fészkem jeligés tervnek művészies qualitásai és egyéni felfogásánál fogva, a piros-fehér-zöld karikás műnek alaprajza célszerűsége és homlokzatának tetszetős és magyaros kiképzéseért. Megvételre ajánlja a kék karikában piros pont jelű tervet. Dicséretben részesíti a Sweet home, Magyar szellem és Si duo faciunt idem jeligéjű terveket.

Budapest, 1903. április 21.

Almási Balogh Loránd, Lechner Ödön, Jámbor Lajos, Gerő Ödön, Lyka Károly.

Ezek után a díjazott és megvásárolt művek jeligés levelei felbontatván, kitünt, hogy a „Fészkem“ címűnek szerzője Wiegand Ede, a vörös-fehér-zöld karika jelűnek szerzője Lechner Jenő, a kék karikában piros pont jelű mű szerzője szintén Lechner Jenő. A többi jeligés levél szabályszerűen megsemmisíttetett.

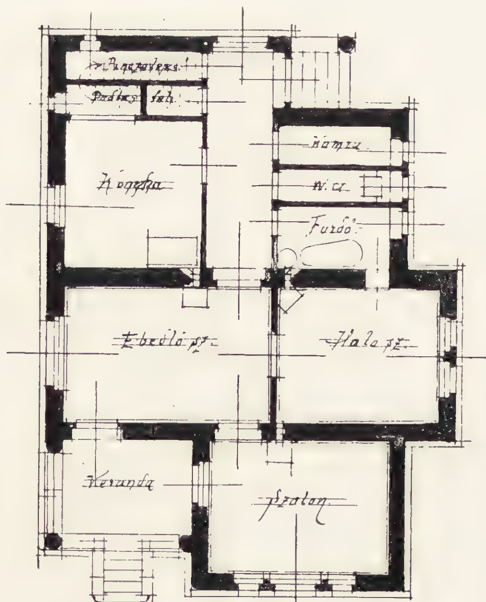

KIS CSALÁDI HÁZ
DÍJAZOTT PÁLYAMŰ
LECHNER JENŐ TERVE

KIÁLLÍTÁSOK. Április és május hónapban a műtárlatok egész sora nyílt meg Budapesten és a vidéken. A Képzőművészeti Társulat nemzetközi kiállítást rendezett, a Nemzeti Szalon rajzkiállítást, az Iparművészeti Múzeum ex-libris-tárlatot, az Iparművészeti Társulat lakásberendezési kiállítást, az Országos Képtár metszet-kiállítást, a Műbarátok Köre Rembrandt karcait állította ki, a magyar festőnők is tárlatot nyitottak. Mindez Budapesten történt. A vidéken megnyílt a szegedi, soproni és kaposvári műtárlat. Azonkívül több

építészeti versenynek pályaműveit láthatta a közönség, amely most már nem panaszkodhatik azon, hogy nincs alkalma bensőbb barátságot kötni a művészettel. Ámde a művészek minden igyekvése, a művészeti egyesületek vállvetett buzgalma is hajótörést szenved a nagy közönyön. A főváros közönsége csak rendkívül szerény jelét adja érdeklődésének, a művásár pedig jóformán teljesen pang. Nem sokkal jobb eredmény mutatkozott művészeinkre nézve Bécsben sem, ahol a Salon Pisko nevű műelárúsító intézet magyar festők műveiből kiállítást nyitott. Az eredmény, amelylyel a téli és tavaszi évad záródott, sivár és lehangoló. Az általános gazdasági pangás itt is érezteti szomorú hatását. Művészetünk legfontosabb érdekei veszedelembe kerülnek, ha az ősz nem hoz javulást.

RAJZTANÍTÁS MOZGÓ MODELLEL. Mult számunkban közöltünk egy párisi hírt, a mely elmondja, hogy ott most kísérletek folynak a mozgó modell után való rajzolás tanításával. Budapesti tanintézeteink némelyike ebben a dologban immár túl van a kísérletezés stádiumán, a mennyiben a rajztanulásnak ez a módja két esztendő óta folyik a Deák-Ébner-féle női festőiskolában és gyakorlatban van az iparművészeti iskolában is. Természetes, hogy Párisban nem egy művész dolgozik ilyformán, csak az új ott a dologban, hogy e kísérletből a rajztanításnak egy újabb rendszerét igyekeznek megállapítani. Nálunk ez a gyakorlat, a mennyire tudomásunk terjed, különösen az előbbre haladott növendékeknél jól bevált.

KIS CSALÁDI HÁZ
DÍJAZOTT PÁLYAMŰ
LECHNER JENŐ TERVE

KITÜNTETÉSEK. A Magyar Iparművészeti Társulatnak a kereskedelemügyi miniszterium megbízásából hirdetett plakátpályázatán a 300 koronás tiszteletdíjat Mosonyi-Pfeiffer Hellmann kapta, Helbing Ferenc pályaművét a zsűri 200 koronán megvásárolta.

A Nemzeti Szalón vízfestmény-, rajz- és metszetkiállításán a Képzőművészeti Tanács a közoktatásügyi miniszterium díjait a kövelkező művészeknek itélte oda: A figurális rajzra kitűzött 500 koronás díjat Glatz Oszkárnak adta ki „Este“ című munkájára. A tájrajzra kitűzött 500 koronás díjat Major Jenőnek itélte oda „Tavaszi erdő“ című rajzára. A könyv természetéhez alkalmazkodó illusztrációra kitűzött 500 koronás díjat Nagy Sándor nyerte el kollekciójával, melylyel Kadocsa-Lippich Elek költeményeit illusztrálta. A metszetekre kitűzött 600 koronás díjat Rauscher Lajos „Részlet Szélaknáról“ akvantintájának adták ki. Az akvarellre kitűzött 500 koronás első díjat Edvi Illés Aladár „Tájkép“ című vízfestménye, a 300 koronás második díjat pedig Tull Ödön „Bretagnei utcarészlet“ című vízfestménye nyerte el.

A nagyszebeni román irodalmi és közművelődési egyesület házának és muzeumának tervére kiírt pályazaton 25 pályázó közül az első díjat és a kivitelt Baranyai József, a második díjat Marton Ákos, a harmadikat Reiss Zoltán és Faludy Ferenc nyerte el.

A pécsi városháza tervpályázatán 17 pályamű között az első díjat Alpár Ignác, a második díjat Fischer József és Scheer Izidor, a harmadik díjat Schlauch Imre terve kapta.

A pozsonyi hidászszertár átalakításának és új vigadó-épületnek tervezésére hirdetett pályázaton az átalakító tervek közt a bizottság nem talált olyant, a mely a feladatot kielégítően megoldotta volna s azért a kitüzött ezer korona díjat két részre osztva Haybäck Károly és Miletin Ferencnek ítélte oda. Az új építés tervei közül az 1000 koronás díjat Miletin Ferenc kapta.

A Nagyenyed város által elemi iskola terveire kiírt pályázaton 21 pályamű közül az 500 koronás első díjat Porgesz József, Krausz Ármin és Nasch József, a 200 koronás második díjat nagygyőri Szőts Imre nyerte el.

A budapesti ágost. evang. egyházközségnek új templom és gimnázium terveire hirdetett pályázatán az első díjat Schodits Lajos, a második díjat Meinig Artur, a harmadik díjat Schubert Frigyes kapta.

A bács-topolyai róm. kat. templom tervpályázatára beérkezett 14 pályamű közül a kitűzött díjat Raichl J. Ferenc „Krisztus Urunk“ jeligéjű terve nyerte.

A Csanádvármegye által Makón építendő közkórház terveinek elkészítésére hirdetett pályázatra 15 pályaterv érkezett, a melyek közül a 2000 koronás első díjat Hübner Jenő építésznek ítélték oda,

KIS CSALÁDI HÁZ
MEGVÁSÁROLT PÁLYAMŰ
LECHNER JENŐ TERVE

a második díjat Korody Antal kapta, megvételre ajánlották Orbán Ignác tervét.

Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat tavaszi tárlatán a magyar művésznek szánt állami aranyérmet ezidén nem adták ki. A 4000 koronás társulati díjat Poll Hugó kapta „Hazatérés a bucsúról" című pasztellképére. A 600 koronás Wahrmann-díjat Simay Imre kapta a „Kutyatanulmányok" című rajzaira. A 450 koronás báró Harkányi Frigyes-díjat Keszthelyi Sándor kapta „Önarckép" című olajfestményére. A külföldi művésznek szánt nagy állami aranyérmet Lucien Simon kapta „Nyilt cirkusz" című olajfestményére, szintúgy nagy állami aranyérmet kapott Thomas Austen-Brown „Anya és gyermeke" című olajfestményére. Kis állami aranyérmet kapott Hermann Hahn „Éva" című szoborművére, továbbá Karl Marr „A tájfestő" című olajfestményére, végre Olivier Hall „Az Angerton-mocsár Észak Lancashireben" című olajfestményére.

HENDRICH ANTAL rajzolta a 153-ik oldalon levő fejlécet.

KÁROLYI LAJOS műve a 154-ik oldalon levő tanulmány.

KRIESCH ALADÁR rajzolta a 156-ik és 157-ik oldalon levő tanulmányokat. Eredetijük két és háromszínű pasztell.

RIPPL-RÓNAI JÓZSEF műve a mellékleten levő „Terebesi kastély", továbbá a szöveg közé nyomott „Piacsek bácsi", „Szomorú Friss István" és „Szüleim" című képek. Eredetijük pasztellrajz,

HAZAY ALADÁR rajzolta a 173-ik és 200-ik oldalon levő fejlécet.

ZOMBORY LAJOS vázlatkönyv-rajzait közöljük a 174., 176. és 182-ik oldalon.

GRÓF ZICHY ISTVÁN műve a 177-ik oldalon közölt „Pitvar" című kép. Eredetije kőrajz.

HEGEDÜS LÁSZLÓ rajzolta a 181-ik oldalon levő illusztrációt „A dalok martyrja" című költeményhez.

KARL ERNŐ rajzolta a 183-ik oldalon levő fejlécet.

PÖRGE GERGELY műve a 184-ik oldalon reprodukált két ceruzarajz.

SZENTGYÖRGYI BÉLA rajzolta a 196-ik oldalon levő fejlécet.

BÁRÓ MEDNYÁNSZKY LÁSZLÓ tollrajza a 197-ik oldalon közölt Szárnovszky-arckép.

WIEGAND EDE a szerzője a 201—203-ik oldalakon reprodukált építészeti terveknek. Ez a mű díjat nyert a „Művészet"-nek kis családi házak terveire kiírt pályázatán.

KIS CSALÁDI HÁZ
MEGVÁSÁROLT PÁLYAMŰ
LECHNER JENŐ TERVE

LECHNER JENŐ a szerzője a 204—209-ik oldalakon közölt építészeti terveknek. Ezek közül a 204—206-ik oldalakon levők díjat nyertek, a 207—209-ik odalakon levők megvásároltattak a „Művészet"-nek kis családi házak terveire kiírt pályázatán.

KALLÓS EDE és MÁRKUS GÉZA Vörösmarty-szobor mintáját közöljük a 211—213-ik oldalakon. Ez nyerte el a pályázaton a 3000 koronás első díjat s ezt a mintát fogadta el a Vörösmarty-szoborbizottság kivitelre.

TELCS EDE és MÁRKUS GÉZA Vörösmarty-szobor mintáját közöljük a 215-ik oldalon. Ez a mű az 1000 koronás ötödik díj nyertese.

TÓTH ISTVÁN és POGÁNY MÓRIC Vörösmarty-szobor mintáját közöljük a 216-ik oldalon. Ez a mű az 1000 koronás harmadik díj nyertese.

LIGETI MIKLÓS, BÁLINT és JÁMBOR Vörösmarty-szobor mintáját közöljük a 217-ik oldalon. Ez a mű az 1000 koronás negyedik díj nyertese.

RÓNA JÓZSEF és LEITERSDORFER LIPÓT Vörösmarty-szobor mintáját közöljük a 219-ik oldalon. Ez a mű a 2000 koronás második díj nyertese.

SARKADI EMIL rajzolta a 203-ik oldalon levő fejlécet.

KÜLFÖLDI KRÓNIKA

BÉCS. — Itteni, művészet iránt érdeklődő körökben már évek óta lappangott egy érdekes és lelkes mozgalom, amelynek célja volt egy olyan képtárnak a megalapítása, mely a modern és a legmodernebb művészet java alkotásait egyesítené magában és ha nem is tüstént, de idővel Bécs „Luxembourg"-jává válnék. A szép terv megvalósítása persze nem ment minden nehézség nélkül, de szerencsére akadtak a bécsi művészet-barátok közt olyan áldozatkész és önzetlen mecenások, akik erkölcsi és anyagi támogatásukkal megrövidítették a vajudás hosszúranyuló időszakát és odáig érlelték a dolgot, hogy mire ezek a sorok napvilágot látnak, az osztrák császárvárosban — habár egyelőre csak ideiglenes hajlékban is — a nagyközönség számára is megnyílt a „Modern Képtár", mely a bécsieknek egy régi és kedves álmát van hivatva megvalósítani.

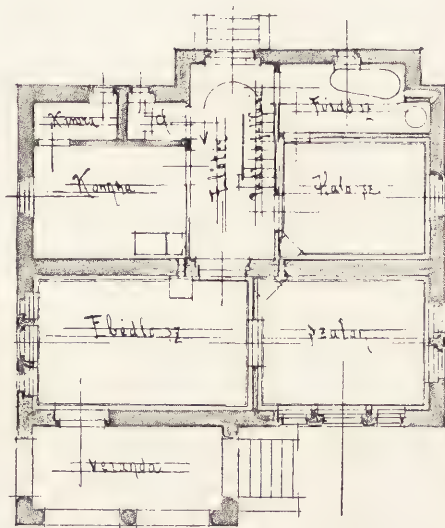
A képtár anyaga egyelőre az alsó Belvedere-palotában van elhelyezve, melyet a császár engedett át erre a célra, végleges otthona azonban az újonnan tervezett Ferenc József Városi Múzeum lesz, melynek kiviteleért most állanak szemben egymással Wagner Otto és Schachner műépítészek.

A modern képtár anyaga már most, a születés stádiumában is nagyon tekintélyes és ami a legérdekesebb, az az, hogy legnagyobb részében egyes műbarátok nagylelkű ajándékaiból alakult össze, ami kulturtörténeti szempontból kétszeres becset ad ennek a legujabb művészeti intézménynek.

Az ajándékozók közt hercegek, grófok, de egyszerű polgáremberek neveivel is találkozunk és lehetetlen megindulás és irígység nélkül olvasnunk, hogy például egy Hummel Karl nevű trieszti műépítész annak idején kerek 240,000 koronáért — ha jól tudjuk — megvásárolta Klinger „Páris ítélete" című kolosszális festményét s a modern képtárnak ajándékozta, azt az egyet kötvén csak ki, hogy a képtár, ha az ajándékot elfogadja, köteles Klingernek egy másik mesterművét, a „Krisztus az Olympuson" címűt is megszerezni.

A bécsi modern képtár megszületéséről elmélkedvén, önkéntelenül eszünkbe jut a legtöbb külföldi képtárnak alakulási és gazdagodási folyamata, mely az anyagi áldozatokra is kész finomlelkű műbarátok közreműködése nélkül szinte alig elképzelhető.

Ott vannak a veneziai, a müncheni, a berlini, a hannoveri, a kölni, a hamburgi stb. képtárak, amelyeknek modern osztályaiban csaknem minden teremben akadunk néhány olyan kiváló műalkotásra, mely sem az állam, sem a város, hanem egyes lelkes műbarátok jóvoltából került bele a halhatatlanság csarnokába. Sőt Párisban az utolsó pár esztendő alatt „Amis du Louvre" és „Amis du Luxembourg" név alatt formális egyesületek

KIS CSALÁDI HÁZ. ALAPRAJZ
MEGVÁSÁROLT PÁLYAMŰ
LECHNER JENŐ TERVE

alakúltak, amelyek azt az egyetlen célt tűzték ki maguk elé, hogy Franciaországnak kincseket érő két gyűjteményét, a Louvre-t és a Luxembourg-ot újabb kiváló műalkotásokkal gazdagítsák.

A művészetben rejlő őserőnek és hatalomnak fönséges diadalát látjuk ezekben a jelenségekben, amelyek fölött való tiszta örömünket csak az a keserű tudat rontja meg, hogy a művészetért való áldozatkész rajongásról szólván, mindig csak a külföld példáira kell hivatkoznunk, mert Hummel Károly, az „Amis du Louvre" és ,,Amis du Luxembourg"-féle alakok és társulások a mi mostani viszonyaink közt teljesen elképzelhetetlenek, sőt még ha akadna is tán egy-egy fehér holló, annak is a hivatalos és így hideg elismerésen kivül inkább szánakozó mosolyban, mint lelkes és őszinte ünneplésben volna része.

Ha végignézzük állami gyűjteményeinket, azt látjuk, hogy a mult század derekán és az újjáébredés korszakában, sőt még a század utolsó negyedéig is akadtak egyes olyan lelkes műbarátok, mint Erny Mihály, Eltz Mária grófnő, Tárkányi Béla, Bikkessy László, Frohner János és többen, akik részben még életükben, részben végrendeletükben megemlékeztek az ország művészeti gyűjteményeiről s azokat olykor a műalkotások egész sorozatával gazdagították. De a hetvenes évektől napjainkig bizony alig akadunk néhány olyan műalkotásra, mely magánosok bőkezűségéből került volna az állami gyűjteménykbe. A mi főuraink, főpapjaink és dúsgazdag polgáraink — tisztelet a kivételeknek! — egyáltaljában nem követik a noblesse oblige elvét s teljességgel nincsenek tudatában azoknak a magasabbrendű kulturális kötelességeknek, amelyeket egy-egy nagy vagyonnak a birtokaró az emberre s amelyeknek spontán teljesítése minden időkben a legszebb polgári erények sorába tartozott.

Arcunkon a szégyen pírjával s irigységgel a szívünkben, nézzük a külföldi műbarátok lelkesedésének érett gyümölcseit s önkéntelenül az a kérdés merűl föl lelkünkben, mikor jön el az az idő, amikor ezen a téren is teljes joggal helyet foglalhatunk mi is a nagy kulturnemzetek sorában?

A jelek, sajnos, mind arra mutatnak, hogy ez még a nagyon, nagyon messze jövő titka!

ELHALT MŰVÉSZEK. Allasseur, Jean Jules szobrász (szül. 1818-ban), Párisban meghalt.

Aranda, Jimenez spanyol festő (szül. 1837-ben), aki különösen a Don Quixote-kiadás illusztrálása által lett híressé, Sevillában meghalt.

Couturier P. jónevű francia rajzoló, nálunk is ösmert illusztrátor, (szül. 1868-ban), Párisban meghalt.

KIS CSALÁDI HÁZ
MEGVÁSÁROLT PÁLYAMŰ
LECHNER JENŐ TERVE

KIS CSALÁDI HÁZ
MEGVÁSÁROLT PÁLYAMŰ
LECHNER JENŐ TERVE

Eberle, Syrius szobrász és müncheni akadémiai tanár (szül. 1844-ben), meghalt Münchenben.

Flickel, Paul Franz tanár és tájfestő (szül. 1852-ben), meghalt Nerviben.

Fouque, Henri Amédée szobrász (szül. 1857-ben), Párisban meghalt.

Gloss, Ludwig szobrász (szül. 1851-ben), Mödlingben meghalt.

Gosch, August tanár és arcképfestő (szül. 1821-ben) meghalt Gross-Lichterfelde-ben.

Hermant, Achille műépítész (szül. 1823-ban), meghalt Párisban.

Hirschfelder, Salamon életképfestő (szül. 1832-ben), meghalt Münchenben.

Lemarle des Landelles festő (szül. 1847-ben), meghalt Saint-Jean-le Thomas-ban.

Marioton, Jean Alfred festő, meghalt Párisban.

Nordenberg, Bengt svéd életképfestő (szül. 1822-ben), meghalt Düsseldorfban.

Pecht, Friedrich festő és művészeti író, a müncheni „Die Kunst für Alle" című művészeti folyóirat megalapítója és kiadója (szül. 1814-ben), Münchenben meghalt. Konstanzban született, előbb a müncheni akadémiát látogatta, majd Párisban Delaroche tanítványa lett. Hanfstänglnél mint lithografus kezdte tulajdonképeni pályáját, később mint arcképfestő is működött. A mult század ötvenes éveiben szembaja miatt inkább a művészeti irodalom művelésére adta magát. Éppen most van 50 éve, hogy „Déligyümölcsök" cím alatt első művészeti munkája megjelent. Azóta állandóan, nagy tudásos, lelkiismeretes és finomlelkű munkása volt a művészeti irodalomnak. Hírlapokba és folyóiratokba írt cikkelyein kívül „A XIX. század német művészei" című négykötetes monografiagyűjteménye, „A müncheni művészet története a XIX. században" című könyve és „Az én időmből" cím alatt kiadott emlékiratai maradandó jelentőségű és becsű alkotások. Festészeti alkotásai közül említésre méltók a müncheni Maximilianeum freskói s egy-egy festménye a karlsruhei, schwerini stb. múzeumokban. Pecht klasszikusok illusztrálásával is foglalkozott. Jelentőségét azonban tisztára irodalmi munkálkodásának köszöni. Épp akkor lendült fel a lapja, a midőn Münchenben a modernebb törekvések kerültek a felszínre. Bár Pecht nem volt radikális temperamentum, még sem zárkózott el e törekvések elől s ő volt egyike azoknak, akik Uhdet, Liebermannt a közönséggel megértették.

Reuter, Elisabeth festőnő (szül. 1853-ban), meghalt Heidelbergben.

Roux, Prosper Louis festő (szül. 1817-ben), meghalt Párisban.

Salomon, Louis festő (szül. 1815-ben), meghalt Párisban.

Schutzenberger, Louis elszászi festő (szül. 1825-ben), meghalt Strassburgban.

Sodar, Andrè belga herceg, tájfestő (szül. 1829-ben), meghalt Dinant-sur-Meuse-ben.

ADATOK MŰVÉSZETÜNK TÖRTÉNETÉHEZ

A NAGYSÁROSI RÁKÓCZI-KASTÉLY. A sárosi vár, a hasonló nevű község fölött magában álló hatalmas kúpalakú hegyen terül el. A történetére vonatkozó adatokat újabban Tuhrinszky Károly gyűjtötte össze s adta ki Eperjesen 1899-ben. A szerző a vár romjainak a felvételét is közli Myskovszky nyomán, a ki a vár alaprajzát a Műemlékek Országos Bizottsága számára mérte föl, a hol ma is őrzik. A várhegy tövében ennek déli oldalán terül el a nagysárosi kastély, a melyet a Rákócziak a XVII. században emeltek. A két szárnyból álló s alapelrendezésében L alakú épület rövidebb szárnya keletre néz s homlokzatát két saroktorony határolja. A ránk maradt jelek után ítélve a kastély eredetileg s alighanem egy régibb épület helyén a felsőmagyarországi renaissance építészet stílusában emeltetett. A XVIII. század végén vagy a következő elején tetejét átalakították, ennek megfelelően emeletnyi magas oromfalait is lebontották s belső elrendezését változatlanul meghagyva, csak a szobákat festették ki újból empire ízlésben. Azonkívül, hogy a Rákócziak, mint Sáros vármegye főispánjai, gyakran időztek itt, a nagysárosi várnak történelmi jelentőséget egy fontos s történelmünkben mélyreható esemény is kölcsönöz. Itt fogták el ugyanis 1701-ben II. Rákóczi Ferencet s hurcolták el felesége mellől Eperjesre, a honnan Bécsujhelybe vitték. Rákóczi elfogatását Benczur Gyula festette meg, a kinek ez a képe a román királyné birtokába került. Külföldön ily országos fontosságú esemény színhelyét nemzedékről nemzedékre kegyelettel őrzik, a nagysárosi kastély ama szobája is, a hol az esemény lezajlott, külföldön sohasem szükölködne kegyeletes látogatók nélkül, Nagy-Sároson nyilván nem is tudnak a nevezetes eseményről, a melynek a kastély színhelye volt. A történelmi nevezetességű szobát senki sem tudja megmutatni. Maga a kastély pedig a legelhanyagoltabb állapotban roskadozik, teteje s emeleti szobáinak mennyezete több helyütt beszakadt. A kastély jelenlegi birtokosa, egy Budapest társaséletében is ösmert előkelő földbirtokos, nyilván nem is tud erről, mert különben aligha engedné át a pusztulásnak ez elsőrangú történelmi emlékünket. Művészeti szempontból véve a saroktornyok faragványos zárókővel bíró boltozatain kívül értékes dolog itt alig van. Közönségünk azonban általában nem igen tud különbséget tenni művészi és nem művészi régi épület között. Könnyen elképzelhetjük mennyi régi s művészi jelentőségű épület pusztulhat el nálunk még ma is, ha ilyen történelmi szempontból véve elsőrangú emlékünk gondozásával senki sem törődik.

A nagysárosi kastélylyal szemben áll a kápolna, a mely stílusa után ítélve még a XV. század végén épült s a késői csúcsíves építészet nem utolsó emléke. Különösen a boltozatok bordáit tartó köteges félpillérek, illetve féloszlopok renaissance ízű feje-

A VÖRÖSMARTY-SZOBOR PÁLYÁZAT
KALLÓS EDE ÉS MÁRKUS GÉZA MINTÁJA
A 3000 KORONÁS ELSŐ DÍJJAL KITÜNTETETT
KIVITELRE ELFOGADOTT PÁLYAMŰ

zetei érdekesek. A három oldalas apszisú kápolnára eddigelé még senki sem vetett ügyet. Belső hossza hatodfél méter, szélessége 5 m., két boltszakasza közül az első keresztboltozatos, a másodikban a keresztboltozat az apszis három boltcikkelyével egybeolvad. Az apszis külsején levő fölirat szerint 1599-ben a kápolnát megújították. Ekkor kerülhetett ormára a főhomlokzaton a torony, a mely órát foglal magában. A kápolna oltára a XVII. század második feléből való érdekes barokk stílű és szinezetlen fafaragvány, a melynek közepén másodrangú olajfestményt látunk, a mely a Madonnát ábrázolja. Ezzel szemben jóval értékesebb a két körtefából faragott apró angyal, a mely az oltárnak ajtókkal áttört szárnyain, ezeknek ormán üldögél. A kápolna szintén megérdemelné, hogy ablakait üveges kezére bizzák, ajtaját pedig a lakatoséra. A kegyeletes vagy kiváncsi látogató ugyanis mostanában csak a nyitott ablakon keresztül kerülhet a kápolna belsejébe. A kastélytól északra a várhegy alján az elhagyatott kopár templomrom áll, a mely a hagyomány szerint szerzetesek temploma volt, még pedig alighanem az ágostoniaké, a kiknek apátsága Sároson 1274-től 1528-ig virágzott. Az ágostoniak szent Szaniszlóról elnevezett sárosi apátságának emlékét napjainkig megőrizte az egyházi cím, a melyet a király adományából legutóbb Troll Ferenc pécsi nagyprépost nyert el, a ki így egyben a sárosi szent Szaniszló monostor címzetes apátja. — Nagy-Sáros róm. kath. plébánia-temploma a barokk korában újonnan boltozott s szokatlanul keskeny oldalhajókkal bíró három hajós templom, a melynek csupán csúcsíves stílű szentélye s ebben a kései csúcsíves ízlésű pastoforium maradt fönn eredeti állapotában. —X —51.

BALKAY PÁL, FESTŐ. Szana csak Kazinczynak Desewffy Józsefhez írt levele (1810 k. és h. n.) nyomán említi, pedig Kazinczy hosszabb ideig volt vele összeköttetésben és még Desewffyhez írt ajánló levele előtt ír róla Rumy Károly Györgynek.

Életrajzi adatait először az 1844-ben megjelent „Közhasznú Esmeretek Tára“ (II. köt. 35. l.) közli. Mint képírót említi, ki 1785. junius 29-én született Tisza-Örsön. Bécsben tanult 1804—1809. Füger Frigyes Henriknél, Mauner és Hubertnél. P. Thewrewk József, ki ez adatokat feljegyzi, azt írja Balkayról, hogy „ő az előteremtésben sok erővel

A VÖRÖSMARTY-SZOBOR PÁLYÁZAT
RÉSZLET KALLÓS ÉS MÁRKUS MŰVÉBŐL

bir, de a hiv lemásolásban hasonlíthatlanul szerencsésebb." Művei közül felemlíti a miskolci minorita templomban és Tisza-Füreden levő „Mária mennybemeneteléⴑ-t, Besenyőn található három öl magas „Szent Lőrinc"-et, Födémesre festett „Szent István király"-t, továbbá Egerben a minoritáknál levő „Nepomuki Szt. János"-t és a Nádudvaron található „A kereszt felmagasztalása" cimű festményeit. Ezenkívül szó van itt ama képről, amely a Magyar Nemzeti Múzeum képtárának első vásárlásai közt volt: ez „A béke háza", allegoria. Végül néhány másolat címét sorolja fel: Dolce után: „Mária a gyermekkel", Carlociniani után: „Charitas"; végül megemlit egy az áhitatosságot ábrázoló fejet, mely eredeti. Itt halála nincs említve, ebből azt következtethetjük, hogy akkor még élt.

Felemlítjük még, hogy az 1836. évi „Honművész" I. r. 279. l. az Egerben rendezett casinoi bálról küldött tudósításában megemlíti, hogy ekkor „ő cs. kir. felségének Balkay által olajban festett képe a' terem fenn-helyén díszelge."

Kazinczy Ferenc először 1808. X. 27-én ír Balkayról Rumy Károly Györgynek, kivel németül levelezett. Megemlíti, hogy Kreutzinger a bécsi festő lefestette és ezt a képet most másoltatja Balkayval. Kazinczy ekkor 28 évesnek mondja, holott ha elfogadjuk Thewrewk adatát, akkor csak 23 éves volt. Ezt különben nem lenne nehéz az anyakönyvek alapján eldönteni. Kazinczy ekkor azt írja Balkayról: „er erweckte die schönsten Hoffnungen um einst sehr gross zu werden". E magasztaló hangot utóbb Kazinczy is megváltoztatta. De ekkor sem tagadta meg jóindulatát.

1808. XI. 19. levelében már Cserey Farkas is azt írja Kazinczynak, hogy dolgoztasson valamit az ő számára is, mert igy „módom lesz segitcségire csekéljségemhez képest a legtisztább indulatbul lehetni".

1808. XII. 8-án újból ír Balkayról Rumynak Kazinczy. Említi, hogy bécsi lakását, mikor nála járt, a legsikerültebb másolatok diszítették és mindjárt beléptekor megismerte, hogy ezek Mengs, Van Dyck, Guido Reni, Correggio, Angelica Kaufmann művei. Ekkor Mező-Kövesden időzött Balkay, hol nagybátyja plébános archidiacon volt. Onnan küldte Kazinczynak Van Dyck egy női fejét, minek a kiváló író nagyon megörült. Munkát is akar Balkaynak szerezni, hogy Párisba, Rómába utazhasson.

1809. májusban, nap nélküli levelében már azt írja Kazinczy Szőgyény Zsigmondnak, hogy hozzák fel Kövesdről Balkayt, ki még mindig ott időzik, mert ipájának képe miatt szüksége van reá.

1810. V. 5-én Széphalomról azt írja Kazinczy Döbrentei Gábornak, hogy Balkay 4 napja nála

A VÖRÖSMARTY-SZOBOR PÁLYÁZAT
RÉSZLET KALLÓS ÉS MÁRKUS MŰVÉBŐL

időzik és „gyönyörű napokat töltök vele". Kreutzinger által festett képéről megemlíti ekkor, hogy a fiatal festő nagy elragadtatással nyilatkozik erröl. Gyakran fél óráig is elnézegeti. „Miólta itt van, ezt a' főt copirozta és a' Geszner Salamon rezei közzül Lédát a' hattyúval dolgozza vászonra. Ezzel csaknem egészen kész. Nyert Széphalom a kép által olly szép a' Balkay Lédája".

1810. V. 23-án már arról ír Kazinczy Kolosy Józsefnek, hogy Balkay távoztakor ott hagyta Lukrétiáját és „eggy szép nagy tablót, melly a' nap feljöttét adja elő 's kért, hogy szerezzek neki vevőt." Azt hiszi, meg is veszik, bár árát még nem tudja, Kazinczynak azért nem kell, mert sok képe következtében már nincs is helye. Az árra utóbb megjegyzi, hogy Balkay „a pénz dolgában finynyás, mert nem szeretné magát mesterembernek, hanem künstlernek nézetni. 80 frtért talán oda adná a' kettőt, 's azt a pénzt megéri testvérek közt is. Én egy fejért, melly felényi sincs, mint Lukrétia, 110 frtot adtam Bécsben".

1810. IX. 19-én már az őszinteség hangján jellemzi Kazinczy Balkayt Döbrentei előtt. Balkay néhány nap előtt nála járt, de csak rövid ideig időzött ott. Még azt a másolatot sem fejezte be, mit báró Prónay Símonnénak készítetett, holott azt csudálta. Ekkor írja: „Ne tudassa az úr vele a' mit mondok; ő nem szerencsés portraitirozó."

Dacára ennek, mégis ajánlja Balkayt Desewffynek. Ez az a levél, mit Szana is idéz. Kéri a grófot festetné le magát Balkay által, mert egyik művéhez metszetni óhajtja képét. Kazinczy megjegyzi, hogy Balkaynak „munkát eleget szerzett".

Mikor Cserey Farkas kéri Kazinczytól Balkay által Kreutzinger képe után festett képét, őszintén bevallja, „az olly savanyú, olly hideg ábrázatot csinál a' Copiában, hogy sok munkámba került világosan nem mutatni Balkaynak neheztelésemet. Husz esztendő mulva sem leszek öregebb mint az ő festésén. Hogy szebbnek fessenek mint vagyok, azon nem kapok; az nevetség volna. De e fagyos kép irtóztató."

1812. novemberében már Donát Kazinczy kedvencze, ki szintén másolta Kreutzinger képét de ekkor viszont attól tartott, hogy ez „süs lachend" lesz.

Egy évvel később (1813. VI. 2.) azt írja Kazinczy Rumynak, hogy Balkay, mióta Bécset 1808-ban elhagyta (e szerint nem 1809-ben mint Thewrewk írja) nagyot haladt. „Seine Hand ist im Portraitiren sicherer geläufiger geworden. Er mahlt auch Altarblätter, die mir aber nicht behagen. B. ist ein liebenswürdiger Mann, hat aber wenig von liter. Cultur; und wie kann ein Mahler ohne diesen gross werden?"

1813. VIII. 14-én irt levelében Kazinczy, mikor Helmeczy Mihály képét kéri, azt írja, hogy nem Donát, hanem Balkay által készittet újat, de megváltoztatja Kreutzinger felfogását is, ki mikor őt 1808-ban lefestette, a szenvedőt látta benne. „ Más pontra fogom intézni a' szemet 's eggy két tinte (vonás) a száj körül 's valamivel ifjabbítva 's olly igaz, olly szép képet kapsz, hogy még barátaim 's barátnéim közt nem szebbet, igazabbat eggy is."

Kazinczy eddig megjelent levelezésében itt említi Balkayt utoljára.

Sajtó alatt voltak e Balkay Pálról összegyűjtött adatok, mikor megjelent az ,,Irodalomtörténeti Közlemények" 1902. évi IV. füzete, melyben nagy érdekű cikket ír ,,Balkay Pál festő életrajza" címen Bayer József, a magyar szinészet kiváló történetírója.

E cikk megírására az adott impulzust, hogy véletlen következtében Bayer birtokába jutott Balkaynak egy kortársa: Joó János egri rajztanár által irott életrajza, ki minden tartózkodás nélkül mondja el ebben véleményét a festőről.

Bayer cikkének bevezetésében első sorban szintén a ,,Közhasznu Esméretek Tára" és Kazinczy Ferenc eddig megjelent levelezése alapján csoportosítja mindazt, mi Balkay Pálról ismeretes, kiemelve az eltéréseket is.

Különösen másolatai voltak azok, melyek annak idején feltünést keltettek. Joó is azt írja az életrajzban, mit Bayer a következő teljes szövegben közöl: „Eredeti művei ritkán sikerültek, bár az alakokat többnyire jó metszések és skizzekből rakta össze; perspektivája többnyire hibás, szinezete életnélküli és rossz oly annyira, hogy több oltárképei szinöket is elveszték a festékek által az alapszínnek igen vékonyan történt bevonása miatt . . . Az arcképeket jobban szinezte, hanem nem igen volt szerencsés a találásban. Még egykori leendett arájának, ki iránt ábrándos hajlammal viseltetett, arcképét sem lehet sikerültnek mondani; hiányzik rajta a fiatalság tüze s kellő szinezete . . . A birtokomban levő és önmaga által festett arcképét (melyet azonban halála előtt ritka festékkel bemázolt) még a legsikerültebbnek lehet mondani. Egészen máskép dolgozott ő a másolatokon. Ekkor mintha az eredeti művész belé lehelte volna szellemét, oly passzióval és híven másolt, hogy ugyancsak gyakorlott és a művet ismerő szemnek kellett lenni, hogy az eredetitől megkülönböztesse, s e tekintetben a vizsgáló inkább a körülményekre alapította itéletét. Bizonyítják ezt számos, körünkben létező művei".

Miután Joó János ily őszintén, kellő szigorral szól Balkay Pál festményeiről, nincs okunk kételkedni dicsérő szavaiban sem.

Életrajzi adataiból nem lesz érdektelen a fentiek kiegészítéseül még a következőket közleni:

Balkay, ki 1785-ben született, szegény szülők gyermeke, sohasem emlegette barátja előtt, hogyan lett festő. Egy Kazinczy Ferenctől hozzá intézett levélből (1816. I. 7.) kitünik, hogy benne épp úgy, mint az egri érsekben barátot és pártfogót birt. Mikor Bécsbe került, Maurernél lakot és tőle tanulta a festészetet. Balkay számos festményt készített. Művei alá ritkán írta nevét.

A Kazinczy levelezésében említett utazása elmaradt és csak 50 éves korában, 1835-ben vállalkozott arra, hogy utazzék. Tengert akart látni és elment Fiumébe, Triesztbe, Velencébe; de ez utazása már nem volt hatással művészete fejlődésére.

Balkay nagy barátja volt a könyveknek. Gyakran adott festményeket az Egerben megfordult könyvárúsnak: Buriánnak, ki cserébe régi és új könyveket küldött.

Balkay magas, némileg testes és nem rút ember volt. Nőtlen élt, bár egy ízben Joó János nejének idősebb testvérét akarta elvenni feleségül, de mikor ez meghiusult, nőtlen maradt. Joó János 1818-ban találta őt Egerben. Ismeretségük első éveiben Pálfy János egri kanonoknál étkezett. Ennek halála után különféle helyeken, barátainál. Mikor Joó házat vett, Balkaynak két szobás lakást építtetett; ekkor nála is étkezett. Itt halt meg 1846. június 13-án, szélhűdésben.

Ritka becsületességű s jó kedélyű ember volt, igen örült, ha valamin nevethetett. Kedvelt, egyedüli mulatsága a sakkjáték volt. Sohasem haragudott, csak azt nem kedvelte, ki magyar létére idegen művészekkel dolgoztatott. Pyrker érsekre is e miatt neheztelt.

A félbemaradt életrajz adatai alapján Bayer József Szana Tamással szemben már most joggal állíthatta, ,,hogy Balkay Pál festői pályájának története nem a kisszerű viszonyok között elzüllött nagy képességű festő tragédiája, hanem a középszerű tehetség minden nap ismétlődő eseménye, egy oly tehetségé, kinek kiskörű művészi tudása, a képzelő erő hiánya miatt nagy, önálló dolgok alkotására képtelenné teszi. Az igazi költői teremtő erőt nem semmisítheti meg a viszonyok kisszerű volta. Lehet, hogy kora nem érti meg őt s jólét helyett a szegénység jut osztályrészül, de az utókor még jelentéktelen dolgaiból is ki fogja érezni a teremtő erő hatalmát, ha az tényleg megnyilatkozott egyik-másik művében . . . . Balkay ügyes másoló volt pályája kezdetén s pályája végén is csak a másolást tudja benne még legjobb barátja is megbecsülni".

E tömör, találó, jellemző szavak képezik Bayer József cikkének quintessenciáját, ki végezetül megjelöli Balkay helyét a magyar művészettörténetben is: ,,Egyike azoknak az úttörőknek, kik a közízlés fejlesztésére jó hatással lehettek s ha kiválót nem is tudtak alkotni, mégis érdemük, hogy a kornak műveltségtörténeti jelentőségű tényezőivé tudták magukat fölküzdeni". —52.

Naményi Lajos

A VÖRÖSMARTY-SZOBOR PÁLYÁZAT
TELCS EDE ÉS MÁRKUS GÉZA MINTÁJA
AZ 1000 KORONÁS ÖTÖDIK DÍJ NYERTESE

WITTICH JÁNOS. Az alsókubini, páratlanúl becses Csaplovics-könyvtárban az úgynevezett régi magyar könyvtárnak egy eddig ismeretlen darabját találtam meg, a mely nyomtatvány egy XVII-ik századbeli magyar festőnek emlékét őrzi.

A lelet negyedrétű füzet, a melynek hosszú és tiszteletteljes kifejezésekben ugyancsak gazdag címe alább olvasható.

A felvidéken szokás volt, hogy lakodalmak alkalmára az egybekelők barátjai vagy a család tisztelői üdvözlő verseket szerzettek. A versek többnyire latinok. A felvidék nagyműveltségű és nagytudású protestáns lelkészei legtöbbször latin verssel üdvözlék társaikat vagy társaik házasuló gyermekeit.

Ez a fentebb említett ünneplő-versezet azonban német nyelven iródott és pedig írták: Fridhuber Eliás, poprádi Bel Ádám és Fallnhauser Mátyás. Nem csekély humorral és ötletességgel zengik meg az ifjúkorban való házasodás gyönyöreit.

Az érdekes füzetkében egyéb adatot nem találunk, csak azt, hogy Wittich János előkelő eperjesi festő 1657 november 20-án tartotta lakodalmát Zabler Margittal, az elhunyt lőcsei lelkész: Zabler Péter leányával. Ez a címlap szövegéből tünik ki, a mely a következőkép szól:

Ehren-Geticht bey ansenlicher Hochzeit-Freuden Des Ehrenvesten Wohlbenahmten, und kunstreichen Herrn Johannis Wittichs Vornaehmen Malers in Eperies etc. Bräutigams: auch Der Edlen, Viel, Ehr und Tugendreichen Jungfrauen Margaretha Des weiland Hochwürdigen, Grossachtbarn Hoch- und Wolgelahrten Herrn M. Petri Zablero wolverdienten Pfarrherrn in Leutschau auch der 5 koenigl. Freyen-Staedte hier in Ober-Ungarn gewürdigten Superitendenten hinterlassenen Jungfr: Tochter Braut: Anno 1657 den 20 Novembr aufgesetzt und ueberreichet von. . . . . Gedruckt zu Caschav. —53.

REXA DEZSŐ

MŰVÉSZETI IRODALOM

ÓKORI LEXIKON. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter megbizásából, a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával szerkesztette Pecz Vilmos dr. Első kötet, A—L. Budapest, 1902., Franklin-Társulat. VIII. és 1143 old., 514 szövegképpel, tíz tábla melléklettel. — Nemcsak a klasszika-filologia művelői üdvözlik örömmel ezt a nagyszabású művet, hanem az ókori művészet minden barátja is, mert tömör, össze-

A VÖRÖSMARTY-SZOBOR PÁLYÁZAT
TÓTH ISTVÁN ÉS POGÁNY MÓRIC MINTÁJA
AZ 1000 KORONÁS HARMADIK DÍJ NYERTESE

foglaló s a legújabb kutatásokat is latba vető cikkekben tudományos értékű felvilágosítással szolgál mindarra, nézve is, a mi az ókori festészetet, szobrászatot, építészetet és iparművészetet illeti. Ez a körülmény már műtörténeti irodalmunk szegényességénél fogva is erre a valóban nagyszabású vállalkozásra irányítja az ókori művészet kedvelőinek figyelmét. De van még egy erénye, a mely éppen minket érdekel és a melyet hiába keresünk hasonló külföldi vállalatokban: a magyarországi vonatkozású emlékek feldolgozása és bemutatása. E hungarikumok száma meglehetősen nagy és van köztük nem egy műtörténeti érdekességű is. Ezektől eltekintve is jóval gazdagabb, mint például a nálunk is sokfelé használt Lübker. Egyes címszók alatt meglehetős terjedelmű, de tömören, összefoglalón írt tanulmányokat is találunk, ilyenek például a festők és építészekről írt cikkek. A szerzők és a szerkesztő gondosságára vall, hogy nagy szorgalommal gyűjtötték egybe a kutatások ma még többnyire szétszórt adatait is. Így a festők című cikkben rövid feldolgozásban már megkapjuk Evans knosszoszi ásatásainak eredményeit is, a melyek oly döntő jelentőségűek a mikénéi kor művészetének elbirálásánál. Az építészek és a ház című cikkeknél jól esik látnunk, hogy mindenütt az adott anyagból és az adott körülményekből való szerves fejlődést mutatja be a szerző, a puszta teoretizálás kizárásával. Negyvenhárom szerző segítette a szerkesztőt a bonyolult munkában, a mely immár nyolc év óta folyik s a második, befejező kötet megjelenésével a jövő évben záródik. Nemcsak a filologusok, hanem a művészetnek a klasszikus korral foglalkozó barátai és a műtörténetirók szinte nélkülözhetetlen segédkönyvet kapnak e műben, a mely dicséretére válik úgy a hazai tudománynak, mint a vállalat megteremtőinek.

BARON BRUKENTHALISCHE GEMÄLDEGALERIE. Eine auslese von vierzig Gemälden in Heliogravuren-Imitation. Zur Erinnerug an die Wiederkehr des 100. Todestages des Stifters Baron Samuel von Brukenthal, Gouverneur von Siebenbürgen. Kiadja Csaki M. őr. Nagyszeben, 1903., Krafft W. bizománya. 12 l. szöveg, 40 képtábla. A Brukenthal-féle nagyszebeni képtár a magyarországi vidéki gyűjtemények közt jelentékeny helyet foglal el, de sokáig egészen kívül esett az általános érdeklődés körén. Még rendszeres tárgymutatója sem volt, mert az 1903-ig bezárólag megjelent katalógusok a legtávolabbról sem voltak megbízhatók. 1894-ig senki tudományosan és kritikailag fel nem dolgozta az ott felhalmozott anyagot. Ebbe az évbe esik Theodor von Frimmel nagyszebeni látogatása. Tizenegy napon át egyebet sem végzett, csak kritikai tanulmányokat s valójában ő nyitotta meg a képgyűjteményt a műtörténet számára. Igen becses jegyzeteit kiadta „Kleine Galeriestudien, Neue Folge“ című kötetében amelynek egész első fejezete ezzel a képtárral foglalkozik, még pedig a legszorosabb értelemben vett kritikai módon. Kilenc évvel ezelőtt még hasznavehető fénykép sem volt a képekről, Frimmel sajátkezűleg másolta könyvébe a jellegzetesebb részleteket. Annál örvendetesebb, hogy a gyűjtemény kuratoriuma a képtár negyven legérdekesebb képének fénymetszetű publikálásával hozzáférhetővé tette a gyűjteményt azok számára is, akik nem utazhatnak le Nagyszebenbe.

A kiadvány szövegrésze nagyobbrészt Frimmel úttörő munkáján alapul. Azóta felkeresték a gyűjteményt Bredius, Groot, Voll s más szakemberek is, az ő ítéletük is számbavétetett a képek elkeresztelésénél.

A gyűjtemény állománya 1245 kép. Az uralkodó elem a németalföldi (466 darab), utána következik a német (440), az olasz (195). Magyar kép van 85, vegyes eredetű 38, végre 21 kép Brukenthal-ivadékok arcképét adja.

Legszebb, legértékesebb száma a képtárnak Jan van Eycknek egy olajfestménye (fára festve, nagysága eredetileg 0·174 × 0·11 m, a háttéren toldások). „Ismeretlen férfi kék chaperonnal“ most a hivatalos címe, a régibb katalógusok Dürer Albertnek tulajdonították, annyival is inkább, vagy talán csakis azért, mert valaki ráhamisította a nürnbergi mester monogrammját, sőt egy évszámot is. Frimmelé az érdem, hogy tudományosan megállapította e mű igazi szerzőjét. Összehasonlította ezt a képet Jan van Eycknek egy arckép-művével, a van der Leuw-képmással, s a mester londoni és berlini műveivel. Nemcsak a kézírás azonos, még a festékanyag pattanásai is ugyanazt a rendszert mutatják. Azóta ez a kép átesett a tűzpróbán: a brüggei kiállításon a világ legjobb Eyck-ismerői egyhangúan eredetisége mellett kardoskodtak. Mi ebben a füzetben reprodukáljuk.

A többi reprodukció közül kiemeljük Hans Memling „Olvasó férfi“-ját, mint amely egyike e mester legjellemzőbb műveinek. A kisebb és felette ritka németalföldi mesterek közül is nem egy igen jól van képviselve a gyűjteményben, amely — hogy Frimmel szavaival éljünk — igen alkalmas az intim tanulmányozásra.

Úgy a reprodukciók, mint a mű kiállítása méltó a gyűjteményhez.

A VÖRÖSMARTY-SZOBOR PÁLYÁZAT
LIGETI MIKLÓS, BÁLINT ÉS JÁMBOR MINTÁJA
AZ 1000 KORONÁS NEGYEDIK DÍJ NYERTESE

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A KÉPZŐMŰVÉSZETEK FEJLŐDÉSÉRE. Írta Czigler Ignác tanár. Második, javított kiadás. 80 művészettörténeti illusztrációval. Budapest, 1903, Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai). 200 old. A szerzőt az a dicséretes szempont vezette, hogy a művelődéstörténet könyvében, ha még oly kicsiny terjedelmű is, a művészetek fejlődésének bő helyet kell juttatni. Csodálatos, hogy a legtöbb szakíró még mindig nem akarja belátni, hogy valamely korszak jellemét semmi sem tolmácsolja oly szemléltető közvetlenséggel, mint a képzőművészetek. Czigler adatszerűen adja elő a művészetek külső történetét, beolvasztva azt az általános művelődéstörténetbe. Éppen, mert ezt a módszert választotta, néhány fontosabb adat korrekturáját ajánljuk figyelmébe. Szerző szerint Lionardo da Vinci «Utolsó vacsorájá»-nak eredetije «egy milanoi zárda falán volt» (139-ik old.). Nem volt: ma is ott van. Paolo Veronese nem festett «élénk, szenvedélyes, drámai hatású képeket» (141-ik oldal); Paolo művei csupa nyugodalmas verőfény, pihenés, a perc gyönyörének kellemes élvezése, gondtalanság; minden lelki affektus, minden drámai élet nélkül. Velazquez nem vált ki «különösen szent képek festésében» (147-ik old.), ő tipikus s talán a legnagyobb arcképfestő. Rembrandt sem festett éppen «kényszerűségből arcképeket» (152. oldal). Ifjabb Holbein pedig a legtávolabbról sem «sajátította el az olasz mesterek modorát» (154-ik old.), sőt a legeslegnémetebb festők közé tartozik. A 156-ik oldalon összetévesztette a rézmetszet és a rézkarc technikáját. Szerző szerint a római «szent Péter-templom homlokzatát Vignola tervezte» (165-ik old.). Ez alapos tévedés, mert Vignola már negyedszázad óta sírban pihent, a midőn a homlokzatot Carlo Maderna építeni kezdte, még pedig a saját tervei szerint, a melyekbe legfeljebb ha barátja, Fontana szólt bele. Mengs Antal Rafael nem 1749-ben született (179-ik old.), hanem 1728-ban. Szerző szerint «Ligeti Antal tájképei keleti színpompában ragyognak» (196-ik old.), ellenkezőleg: Ligeti művészetében alárendelt szerepet játszik a szín, színpompáról egyáltalában szólni sem lehet. Ezeket a fontosabb korrekturákat a szerző figyelmébe ajánljuk egy újabb kiadás esetére.

DIE KUNST. E gyűjtő-címmel a művészeti monografiák egész sora jelenik meg Berlinben, Julius Bard kiadásában, Richard Muther szerkesztésében. A rendkívül ízlésesen kiállított kötetkéket úgy olcsó áruk, mint gondosan megválasztott tartalmuk ajánlja. A német könyvpiacon pár év óta mesésen szapora átlagos monografia-irodalomtól kedvezően üt el ez a vállalat, a menynyiben nem a doktor-értekezés tudákos jellegét viseli magán, hanem legnagyobbrészt igazán élvezetes, olyik pedig, például Muther kötetei, irodalmi csemege-számba is megy. Minden kötetkét több, jól megválogatott és kiválóan sikerült gravűr is diszit. A 60—70 oldalra terjedő szöveg a műtörténelem egy-egy érdekes alakját vagy csoportját mutatja be. Az első Lucas Cranachhal foglalkozik, mint jellegzetesen német művésszel. Muther egész kis korképbe állítja be hősét. A második kötetben Cornelius Gurlitt lefesti Luther városát, Wittenberget, kivált artisztikus szempontból. Szines képét kapjuk annak a környezetnek, a melyből a reformáció kezdései világgá indultak. A harmadikban egy kitünő angol művészeti író, Bell méltatja Burne-Jonest. A negyedik Max Klingerről szól, a sokoldalú és egészen német művészt Franz Servaes mutatja be. Az ötödik kötetben Aubrey Beardsley, e jellegzetesen századvégi rajzoló művészetével ismerkedünk meg. Ezt az ideg-művészetet egészen speciális oldalról festi a szerző, Rudolf Klein. Velencébe a művészet városába vezet a hatodik kötet, ezt Albert Zacher írta. A hetedikben Manet-t és körét mutaja be Julius Meier-Graefe. A nyolcadikban ismét Muther szól mesteri módon az antik világ újjászületéséről, épp oly pompás Lionardo művészetéről szóló kötete, a mely kilencedik darabja a sorozatnak. A tizedik kötet végre kortársaink egyik legnagyobbikát, Rodint mutatja be, ezt Rainer Maria Rilke írta. Mind a tíz kötet beváltja azt az igéretet, hogy sem száraz életrajzzal, sem tudákos művészeti boncolgatással nem alkalmatlankodik az olvasónak. Ahhoz a művelt olvasóhoz szól, a ki adathalmaz helyett inkább egy művész-egyéniség eleven képét óhajtja megismerni. Éppen Németországban nagy a hiány az e fajta művekben. A vállalat épp ez okból már is szép sikert ért el.

MAGYAR NYOMDÁSZOK ÉVKÖNYVE. 1903, tizennyolcadik évfolyam. Kiadja a Könyvnyomdászok Szakköre. Szerkesztette Pavlovszky József Alajos. 131 l., három melléklettel. — E könyvben különösen a szerkesztőnek a magyar stíl fejlesztéséről irott cikke érdekel minket, a melyhez Huszka József egész sor magyaros rajzot készített. A szerző helyes követelménynyel áll elő, a midőn megkivánja, hogy a szedés diszítéséhez magyar jellegű diszítő-anyag használtassék. Igaz, hogy a legkevesebb nyomda van az ehhez szükséges eszközzel ellátva, de hisz nem is a meglevő, könnyen és gyorsan sablónossá váló anyagról van itt szó, hanem arról, a mit a szerző is hangsúlyoz, hogy tudniillik a szedők törekedjenek mentül jobban megtanulni a metszést, foglalkozzanak bőven a vázlatkészítéssel, tervezéssel s a mi a fő és mindennek alapja, foglalatoskodjanak rajzolással. A Maeser- és Weber-lemez s a celluloid elég engedelmes anyag arra, hogy rövid idő alatt szép eredményt érjenek el. Ily kitartó munka után érhetjük csak el, hogy a magyar mesterszedés felismerhetőn elkülönödjék a külföldítől s megkapja a maga önálló, szép jellemvonásait. Örvendetes volna, ha ez a kérdés nem kerülne le a napirendről, hanem átmenne a gyakorlatba is.

MODERNE KERAMIK. Írta Richard Borrmann. 110 képpel. Lipcse, Hermann Seemann Nachfolger. 122. l. (Monographien des Kunstgewerbes, V.). — Egy emberöltő óta új, sajátos jellegű kerámiáról beszélhetünk. Ezt a megújhodást mutatja be a szerző, kiváló szakszerűséggel, mindenütt a kerámia művészi jelenségeire vetve súlyt, a tárgy ipari oldalát egészen mellőzi. A gazdagon illusztrált kötet az első döntő japáni és khinai befolyások korától elvezet az 1900-iki párisi világkiállításig, amelyen az összes kulturállamok kerámiája nagy gazdagságban volt

A VÖRÖSMARTY-SZOBOR PÁLYÁZAT
RÓNA JÓZSEF ÉS LEITERSDORFER LIPÓT MINTÁJA
A 2000 KORONÁS MÁSODIK DÍJ NYERTESE

képviselve s így jó alapot adott az áttekintésre. Két ország lépett e részben az előtérbe: Franciaország és Dánia. A dánok ma is elől járnak a művészi porcellán technikájában: természeti motivumokkal diszítik a máz alatt a cserepet. A franciák viszont a színes mázzal bevont grèst művelik a legnagyobb sikerrel. Borrmann szépen fejtegeti, mit tanultak a modern európai mesterek a szélső Kelet művészeitől, mint született meg ennek hatása alatt Jean Carriès művészete és hogy tért át aztán a francia mesterek egy csoportja az impresszionista festészet hatása alatt a grèsnek oly színes diszítésére, a mely nem mutat határozott ékítményformákat, hanem inkább a színek egymásbaolvadásával hat. Hogy minő nagyszabású szerep jutott a grèsnek máris az építészetben, azt Bigot munkái mutatják a legvilágosabban. Ezekről pompás képeket láttunk a könyvben. Új változatot mutat a fémfényű lüszter alkalmazása, a melynél a szerző kiemeli a francia Massiert és a pécsi Zsolnay-gyárat. Két Zsolnay-féle darab képe illusztrálja ezt a technikát. Tanulságos fejezet az, a melyben fejtegeti a kerámiának azt a merőn új jelenségét, hogy művészemberek a népies fazekasmesterség formáit és diszítését mint fejlesztik különböző országokban. Ezt az ötletet nálunk is felkapták, csak még erőteljesebben kellene folytatni. Amerika, Svédország, a kitünő koppenhágai porcellángyár s a régibb hagyományokon tovább-építő Németalföld legszebb készítményei adják a könyv másik felét. A szerző gondosan előadja e fejlődés útjait és súlyt helyez annak kimutatására, mint adott egy újabb technika más és új diszítő módokra, stílusváltozatokra ötletet. A könyv egészben véve kiváló ügyességgel összeállított vezérfonal és jól használható az iparművészeti kiállítások tanulmányozásánál is.

FRANZÖSISCHE MALEREI DES XIX. JAHRHUNDERTS. Írta Karl Eugen Schmidt. Leipzig 1903. E. A. Seemann 163 l., 183 képpel. A „Geschichte der modernen Kunst" című sorozat első kötete. — David és Ingres művészete virágzását Lucien Simon és Cottet művészetétől egy század választja el. Ebbe az időbe esik a modern művészet megszületése s a francia festők halhatatlan érdemeket szereztek maguknak e hatalmas átalakítás munkája körül. E korba esnek Courbet kezdeményezései, a fontainebleaui erdő és Barbizon kis festő-csapatának iránytadó működése, Manet és körének fellépte, azután oly alakok, mint Puvis de Chavannes. A kor, a melyet a szerző elénk állít, a legmozgalmasabbak egyike. De kissé közel esik hozzánk s így világos, pártatlan áttekintése elé nem egy akadály gördül. Nehéz még ma e döntő erejű művészek igazi hatását is mérlegelni. A szerző sikerrel oldotta meg ez akadályok ellenére is feladatát. Különösen a könnyen áttekinthető csoportosítás válik a könyv előnyére, cz itt fontos követelmény, mert ma már túl vagyunk azon, hogy életrajz-gyűjteményt várjunk a műtörténetírótól. A döntő erejű egyéniségek plasztikus bemutatása a legfontosabb, azután az a hatás, a melyet részben egymásra, részben a művészek szélesebb keretű csoportjaira gyakoroltak. A szerző is körülbelül így fogta fel tárgyát és nagyon hasznavehető vezérfonalat ad e korszak szövevényes történetének publikuma számára. A könyv a magyar közönséget abból a szempontból is érdekelheti, hogy megösmerkedhetik ennek révén azokkal az iskolákkal, a melyekben a magyar művészek ifjabb nemzedéke oly sokat tanult.

WERESCHTSCHAGIN. Írta Eugen Zabel. 77 képpel. Bielefeld és Lipcse, 1900., Velhagen & Klasing. 68 l. A „Künstler-Monographien" XLVII-ik száma. — Verescságinnak, a nálunk is jól ösmert orosz festőnek életrajzát és művei méltatását adja e kötetben a szerző. Kevés modern művész tudott festményei iránt akkora érdeklődést kelteni Európa-szerte, mint ez a békebarát, a kinek vezércikk-izű festményei bevándorolták az összes nagyobb városokat, bemutatván a háború borzalmait, a nagy hódítók műveinek szörnyűségét, e mellett az előázsiai és indiai élet nem egy jellegzetes alakját és jelenetét is. Sőt a heves vezércikk-festőnek baja akadt a politikusokkal és a katholikus papsággal is, képeinek tárgya miatt. Műveit méltatni fölösleges volna, hisz mindnyájan élénken emlékszünk még rájuk. Ki kell azonban emelnünk, hogy a könyv szerzője nagyon jó képet fest nekünk azokról a viszonyokról, a melyek közepette Verescságin működött s egyáltalán közelünkbe tudja hozni a mai Oroszországot, mint a hogy nagy rokonszevvel rajzolja meg a festő alakját s adja elő céljait is.

A KÖNYVTÁRTAN ALAPVONALAI. Írta Ferenczi Zoltán. Budapest, 1903., az Athenaeum kiadása. 240 l. 143 képpel. — Ferenczi Zoltánnak, az egyetemi könyvtár igazgatójának most megjelent könyve két szempontból is érdekli a művészet barátait. Célszerű tanácsokat ad, miként kell elhelyezni könyvtárak keretében a művészeti tárgyakat; de a mi különösen becsessé teszi e könyvet, az ama része, melyben fejtegeti, minő berendezéssel, beosztással kell építeni egy modern könyvtárt, múzeumot. Itt sorra veszi a külföld kiválóbb alkotásait, utal amaz intézkedésekre, mit a bibliografusok szükségesnek tartottak a könyvtárak célszerűsége érdekében életbeléptetni. Nemcsak Európa, hanem Amerika építkezéseit is megismerjük e műből, melyet számos tervrajz, alap- és keresztmetszet képe még használhatóbbá tesz. Ma, mikor hazánkban oly lendületet vett a könyvtár-ügy, az idevágó építkezésnek minden barátja nagyon sok érdekeset fog találni e szakkönyvben.

MAGYAR PÁLYÁZATOK. Szerkesztik Fejér Lajos és Ritter Ignác. I. évf. 2. szám. A budapesti árú- és értéktőzsde tervpályázatát ismerteti ez a füzet. Tartalmazza Alpár Ignác, Lechner Ödön és Baumgarten Sándor, Fischer József, Bálint, Jámbor és Kőrösi, Wellisch Alfréd, Jónás Dávid pályaműveit reprodukcióban, a tervezési programm és a biráló-bizottság döntésének szövegét.

ÁLTALÁNOS MŰVÉSZETI CZIKKEK

Pályázatok. Írta Viharos. Pesti Napló, ápr. 3.

A nagyváradi műtárlat. Írta l. b. Magyar Nemzet, április 4.

Magyar bohémek Bécsben. (A bécsi magyar kiállításról). Írta: Lázár Béla. Független Magyarország, április 12.

A renaissancekori művészet. Írta Janicsek József. V. Athenaeum, 1903., I. sz.

A jellemvonás eszközei. Írta Riedl Frigyes. U.-ott.

A budai várkápolna régi kincseiről. Írta Takáts Sándor. Archaeologiai Értesítő, 1903. ápr.

A rajzoktatás reformja Európában. Írta Szűts Izsó. Magyar Iparoktatás, ápr.

A Nemzeti Szalón, vízfestmény-, rajz- és metszetkiállítását ismertették a napilapok május 3-iki számai, az Uj Idők május 10. sz.

Művészet az utcán. Írta Dömötör István. Hazánk, márc. 14.

A vonal és a szín története. Írta Márkus László. Alkotmány, ápr. 12.

Milyen volt Krisztus? Írta Maksziányi Dezső. Magyar Hirlap, ápr. 12:

Őrgróf a Műcsarnokban. Írta Kézdi Kovács László. Pesti Hirlap, ápr. 17.

A modern művészet. Írta Kutasi Elemér. Huszadik Század, májusi füzet.

A somogyi művészek kiállítását (Kaposvárott) ismertette a Kaposvár május 7., 10., 14. száma és az Uj Idők máj. 17. száma.

A Képzőművészeti Társulat tavaszi nemzetközi műtárlatát ismertették: Alkotmány ápril 16., Budapesti Hirlap ápr. 22. Budapesti Napló ápr. 3., 15., 22., máj. 1., 14. Független Magyarország ápr. 11. Hét ápr. 5., 12. Huszadik Század, májusi szám. Jövendő ápril 19. Magyar Nemzet máj. 3., 16. Magyarország ápr. 28. Magyar Szemle ápr. 5., Magyar Szó ápr. 12. Pester Lloyd ápr. 7., 12. Uj Idők ápr. 5., 12., 19., 26. Vasárnapi Ujság ápr. 5.

A Kossuth-mauzóleum ügye. Pesti Napló, május 20.

FESTÉSZET

Levelek a képírásról. Írta Nagy Sándor. Huszadik Század, 1903. 4-ik szám.

Rippl-Rónai József. Írta Mihálik Gyula. Kaposvár, ápr. 15. sz.

Ifjú piktorok. Írta Ámon Ottó. I., II., III. Brassói Lapok, ápr. 9., 10., 11.

Aus der Galerie Brukenthal. Írta L. H—i. Pester Lloyd, ápr. 26.

Böcklin. Írta ifj. Glatz Károly. Egyetem, márc. szám.

A magyar festőnők kiállítását ismertették a napilapok május 9-iki számai.

A modern festészetről. Kaposvár, máj. 14.

ÉPÍTÉSZET

Sweet home. (Kis családi házakról). Írta B. Vállalkozók Lapja, ápr. 22.

A lipótvárosi Szent István templomot ismertették a napilapok ápril 25-iki, a Neues Pester Journal ápril 24-iki száma.

Tervpályázatokról. Írta Révész Sámuel. Vállalkozók Lapja, ápr. 29.

Erkölcs a művészetben. (Az építészek fegyelmi tanácsa). Esti Ujság, máj. 11.

A szegedi zsidótemplom (Baumhorn Lipót műve). Vállalkozók Lapja, május 20.

SZOBRÁSZAT

Vásárhelyi Pál szobra. (Széchy Antal, Kiss György, ifj. Mátrai Lajos versenyművei). Írta Csányi Károly. A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Heti Értesítője, ápril 19

Vásárhelyi szobra. Írta Ezrey. Vállalkozók Lapja, ápr. 22., május 19.

Hol álljon a Kossuth-szobor? Magyar Hirlap, ápr. 19., 22., 26.

A Vörösmarty-szobor. Budapesti Hirlap, ápr. 29.

Szárnovszky. Írta Illo. A Hét, máj. 3.

Szárnovszky Ferencről. Írta B. J. Uj Idők, máj. 17.

IPARMŰVÉSZET

A budapesti «Gemeinde beim Helm» érmei. Írta Kunváry Fülöp. Numizmatikai Közlöny, 1903., II.

II. Rudolf csegelyei Esztergom, Győr, Székesfehérvár visszavételére. Írta Gohl Ödön. U.-ott.

Szirmai Antal. U.-ott.

A jász kürt domborművei. Írta Hampel József. Archaeologiai Értesítő, 1903. ápr.

Az Országos Képtár nemzetközi modern metszetkiállítását ösmertették a napilapok ápr. 29. számai.

Ex-librisek. Írta Donatello. Uránia májusi szám.

Az Iparművészeti Társulat lakberendezési kiállítását ismertették a napilapok május 10-iki számai, az Uj Idők máj. 17., a Pester Lloyd máj. 17. és 20-iki számai.

Az Iparművészeti Múzeum ex-libris kiállítását ismertették a napilapok május 10-iki számai.

MŰVÁSÁR

VÁSÁRLÁSOK AZ ORSZÁGOS MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETI TÁRSULAT 1903 ÉVI TAVASZI NEMZETKÖZI KIÁLLÍTÁSÁN

1. A király vásárlása.

Ujváry Ignác: Kora reggel. Olajfestmény.

Telepy Károly: Halászat a Balatonon alkonyatkor. Olajfestmény.

Lotz Károly: Alföldi tájkép. Olf.

Zemplényi Tivadar: Kosaras leány. Olf.

2. Az állam vásárlása.

Lerolle, Henry: Fürdő nők. Olf.

Marr, Carl: A tájképfestő. Olf.

Mac-Ewen, Walter: Baba a nagymamájával. Olf.

Cameron, D. Y.: Az Amboise square. Olf.

Hall, Olivér: Az Angerton mocsár. Olf.

Shannon, Charles H.: A kiszolgálás. Kőnyomat.

Kallstenius, Gottfried: Erdő sírokkal. Olf.

Kuehl, Gotthard: Kötő árvák. Olf.

Neuenborn, Paul: Pelikánok. Kőnyomat.

Ménard, René: Korzikai táj. Olf.

Mihalik Dániel: Kukoricatörés. Olf.

Szlányi Lajos: Est. Olf.

Poll Hugó: Hazatérés bucsúról. Pasztell.

Lotz Károly: Ménes. Olf.

Olgyay Ferenc: Holt-Tisza mentén. Olf.

Markup Béla: Medvebocs. Márványszobor.

Radnai Béla: A baba járni tanul. Márványszobor.

Kriesch Aladár: Pihenő parasztok. Tempera.

Paczka Kornélia: Tavasz az appennini hegységben. Olajfestmény.

Bruck Miksa: Auvergnei házak. Olf.

Magyar Mannheimer Gusztáv: Thebeni Sz. Pál. Olf.

Simay Imre: Az itélőtanács előtt. Eredeti kőrajz.

Simay Imre: Tanulmányfő (beteg). Krétarajz.

Simay Imre: Tanulmányfő (szerelmi kacsintgatás). Krétarajz.

Simay Imre: Tetvező pávián. Krétarajz.

Paczka Kornélia: A boldogok hazájában. Eredeti algráfia.

Paczka Ferenc: Kosnyirás a barnaháti pusztán. Eredeti rézkarc.

Paczka Kornélia: Dr. Meitzen Ágoston tanár arcképe. Eredeti kőrajz.

Hegedüs László: Rabiga. Olf.

Boruth Andor: Cigánycsalád. Olf.

Bosznay István: Vadászat. Olf.

Strobl Zsófia: Hölgy vörös ruhában. Olf.

Austen-Brown Thomas: Anya és gyermeke. Olf.

3. Magánosok vásárlása.

Bergström, Alfréd: Nyári est. Olajf. Vevője: gróf Széchenyi Imre. Budapest.

Oesten, Paul: Lovagias szolgálat. Bronz. Vevője: br Fechtig Nándor. Budapest

Fix Masseau: Beethoven. Terrakotta. Vev.: dr. Adler Mihály. Budapest.

Genberg, Anton: Hó. Olf. Vevője: Ullmann Gyula. Budapest.

Mendlik Oszkár: Téli vihar. Olf. Vevője: dr. Balás Béla. Budapest.

Walton, Edward: Fürdő gyermekek. Olajf. Vevője: Polákovits Mátyás. Budapest.

Gosen, Theodor: Heine. Bronz. Vevője. Halmos Izor. Budapest.

Bruck Miksa: Bellagiói részlet. Olajpasztell. Vevője: dr. Adler Mihály. Budapest.

Schulzberg, Anshelm: Téli est. Vev.: lovag Posner Alfréd. Budapest.

Raffaelli, Jean: A Nôtre Dame Párisban. Olf. Vev.: dr. Kohner Adolf. Budapest.

Olgyay Ferenc: Tisza. Olajf. Vevője: gróf Adrássy Gyula. Budapest.

Barcza Lajos: Az apa. Bronz. Vevője: Halmos Izor. Budapest.

Erdőssy Béla: Halászbárkák. Vízf. Vev.: Neuschloss Ödön. Budapest.

Zombory Lajos: Jéghordás Olf. Vev.: dr. Kohner Adolf. Budapest.

Tolnay Ákos: Epheu. Olajf. Vev.: Lánczy Leó. Budapest.

Withers, Alfred: Malom Skóciában. Olajf. Vevője: Neuschloss Ödön. Budapest.

Cameron, D. Y.: A Loire folyó. Olajfestm. Vevője: dr. Majovszky Pál. Budapest.

Hall, Oliver: A Hill-top farm. Olajf. Vevője: Zala György. Budapest.

Simay Imre: Októberi délután. Rajz. Vev.: Sándor Pál. Budapest.

Simay Imre: Hattyúpár. Rajz. Vevője: Sándor Pál. Budapest.

Simay Imre: «Quod licet Jovi . . .» Rajz. Vevője: gróf Andrássy Tivadar. Budapest.

Schultzberg, Anshelm: A civilizáció határán. Olajf. Vevője: Radó Vilmos. Budapest.

Kjerner Esther: Szegények menedékháza. Olajfestm. Vevője: dr. Mezei Pál. Budapest.

Markup Béla: Oroszlán. Bronz. Vev.: gr. Apponyi Sándorné. Lengyel.

Poll Hugó: Öregasszony a piacon. Pasztell. Vev.: A Lipótvárosi Casino. Budapest.

Jendrássik Jenő: Tanulmány Olf. Vevője: A Lipótvárosi Casino. Budapest.

Tölgyessy Arthur: A Balaton partja Siófokon. Olf. Vevője: A Lipótvárosi Casino. Budapest.

Tornai Gyula: Zene Olf. Vevője: Jellinek Arthurné. Budapest.

Thomas, Groswenor: Tájkép. Vev.: csetei Herzog M. Lipót. Budapest.

Feiks Jenő: Vadászképek. Vízfestm. Vevője: hevesi Bisicz Lajos. Budapest.

Simay Imre: Játszópajtasok. Rajz. Vevője: Benczur Gyula. Budapest.

Simay Imre: A bűnös. Rajz. Vev.: Benczur Gyula. Budapest.

Gross Béla: Magda. Olf. Vevője: Todesco Edmund Lajos. Bécs.

Kacz Endre: A vasorrú bába tanyája Olf. Vevője: Beliczay Béla. Budapest.

Austen-Brown Thomas: A gyümölcsösben. Olajf. Vevője: gr. Károlyi Viktorné. Budapest.

Rima József: Póttartalékos. Olf. Vevője: Saxlehner Ödön. Budapest.

Pennell, Joseph: Toledói rézkarcok (2 lap). Vevője: Bäcker Béla. Budapest.

Pennell, Joseph: Toledói rézkarc (1 lap). Vevője: dr. Majovszky Pál. Budapest.

Vastagh Géza: Baromficsoport. Olajfestm. Vevője: ifj. Kintzig Jánosné. Arad

Simay Imre: Ló- és kutyatanulmányok. Rajz. Vev.: ifj. Kintzig János. Arad.

Gardell Ericson, Anna: Nocturne. Olajfestm. Vevője: ifj. Kintzig Jánosné. Arad.

Tölgyessy Arthur: A berek. Olf. Vevője: Guttmann Lajos. Budapest.

Bisbing, Henry Singlevood: Tavasz. Olf. Vevője: Guttmann Lajos. Budapest.

Wahlström, Charlotte: Esti napsütés. Olf. Vevője: Guttmann Lajos. Budapest.

Charpentier, Alexander: Táncosnő. Bronz. Vevője: Kemény Kálmán. Budapest.

Christ, Fritz: Judith. Bronz. Vev.: Bischitz Márkus. Budapest.

K. Spányi Béla: Csókakő várába vezető út. Olajf. Vevője: Budapest székesfőváros.

Shannon, Charles: Forró augusztus. Kőnyomat. Vevője: dr. Majovszky Pál. Budapest.

Morley, Fletscher: Minx. Szines nyomat. Vevője: dr. Majovszky Pál. Budapest.

Neogrády Antal: Kocavadász. Olf. Vevője: Schwarz Jakabné. Budapest.

Kárpáty Rezső: Psyche az alvilágot keresi. Vevője: dr. Radó Lajos. Budapest.

Arborelius, Olof: Tóparton. Olajf. Vev.: Saxlehner Ödön. Budapest.

4. Társulati nyerőtagok vásárlása.

Tölgyessy Arthur: Az első sugár. Olajf. Vevője: Bakos János. Budapest.

Gergely Imre: Olasz táj. Olf. Vev.: Kommer József. Budapest.

Ligeti Miklós. Zalán Gipsz. Vev.: Mihalik Dániel. Szolnok.

Szlányi Lajos: Falurészlet. Olf. Vevője: Verő László. Budapest.

K. Kovács László: Őszi táj. Olajf. Vevője: Stádler Tófer. Besztercebánya.

Telepy Károly: Fiume közeléből. Olajfestm. Vevője: Halaváts Gyula. Budapest.

Bosznay István: Október végén. Olajfestmény. Vev.: Sikorska Zsolnay Julia. Pécs

Vastagh Géza: Tyúkok a hóban. Olajfestm. Vevője: Ujházy Ferenc. Budapest.

Éder Gyula: Tanulmányfej. Olajfestm. Vev: gróf Wenckheim Frigyes. Budapest.

Szlányi Lajos: Eső után alkonyatkor. Olajf. Vevője: Adamovits Jenő. Hódmező-Vásárhely.

Tull Ödön: Néma vallomás. Olajf. Vevője: Huzella Gyula. Nagyvárad.

Peske Géza: Nyusziéknál. Olajf. Vev.: Jálics Á. Ferenc. Budapest.

K. Spányi Béla: Reggeli szürkület. Olajfestm. Vevője: Beimel Sándor. Budapest.

Zombory Lajos: Jéghordás. Olfestm. Vev.: Hevesvárm.

Telepy Károly: Erdei vágás. Olf. Vevője: Schwarz Jakabné. Budapest.

5. Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat vásárlása a Nemzeti Múzeum számára.

Ujváry Ignác: Tavasz. Olajfestmény.

A Tavaszi Nemzetközi Kiállításon elkelt összesen 106 mű 141,261 korona 90 fillérért. Ebből 70 magyar mű 77,620 koronáért, 36 külföldi 63,641 koronáért. A magyar művek közül a király vásárolt négy művet 8900 koronáért, az állam 22 művet 40,930 koronáért, a társulat egy művet 2000 koronáért, a társulati nyerőtagok 16 művet 9730 koronáért és magánosok 27 művet 16,060 koronáért. A külföldiek közül az állam 11 művet 34,528 koronáért és magánosok 25 művet 29,113 kor. 90 fillérert.

LEJÁRÓ PÁLYÁZATOK

1903 június 15-én lejár a zalathnai Kaszinó-kör által Lukács Béla emlékszobrának mintájára kiírt pályázat. Bővebbet l. «Művészet», 1903, 2. szám, 152-ik oldal.

1903 június 20-án lejár a Deutsche Linoleum- und Wachstuch-Compagnie által linoleum-mintázatokra kiírt pályázat. Kívántatik oly mintatervezet, amely eredeti módon alkalmazkodik a cég által gyártott anyaghoz, amelynek leírását és technikai jellemzését a cég kivánatra elküldi. A minta motivuma elférjen egy 25×50 cm. síkon. A rajz apró színes négyzetekből álljon elő, a tervezet

A NAGYSZEBENI BRUKENTHAL-MÚZEUMBÓL
ISMERETLEN FÉRFI KÉK CHAPERONNAL
JAN VAN EYCK FESTMÉNYE

legalább 60×60 cm. nagyságú legyen. Minden egyéb felvilágosítással a fentnevezett cég szolgál, Rixdorfban, Berlin mellett, ahova a pályaművek is küldendők Első díj 1500 márka, második díj 750 márka, két harmadik díj 300 márkájával. Azonkívül a cég bármely mintát 100 márkájával magához válthat. A héttagú zsüri iparművészeti és építészeti szakemberekből áll. A pályázat jeligés és titkos.

1903 augusztus 31-én lejár a Magyar Iparművészeti Társulatnak a kereskedelemügyi miniszter megbizásából az első pályázat eredménytelensége miatt újból hirdetett következő pályázata: Terveztessék az ipari munkások jutalmazására szolgáló állami jutalmakkal együtt az illető iparosoknak kiadandó elismerő oklevél. A tervrajz sokszorosításra alkalmas legyen. Kívántatik, hogy az oklevélrajzon a magyar állam jelképe fel legyen tüntetve s hely hagyandó a szöveg számára. Az oklevél alakjának megválasztása s a kidolgozása módja a tervezőtől függ. A pályázaton csakis magyar állampolgár vehet részt, Pályázni lehet néváláírással vagy jeligés levéllel. A pályázat 1903. évi augusztus hó 31-én, déli 12 órakor jár le. Ezen a határidőn túl beérkező pályamunkák nem vehetnek részt a pályázaton. A pályaműveket a Magyar Iparművészeti Társulat végrehajtó bizottsága és Micseh Endre miniszteri titkárral, mint a kereskedelemügyi minisztérium képviselőjével kiegészített állandó juryje, együttes ülésén fogja eldönteni. I. díj 400 korona, II. díj 200 korona. Ennek fejében a kereskedelemügyi minisztériumra száll a jutalmazott művek tulajdonjoga, beleértve a korlátlan sokszorosítási jogot is.

1903 szeptember 15-én lejár a világposta-egyesületnek Bernben felállítandó emlékműve tervpályázata. Bővebbet l. «Művészet», 1903, 1. szám, 80-ik oldal.

1903 szeptember 21-én délben lejár a Magyar Iparművészeti Társulat által Trefort Ágoston emlékét megőrző emlékérem vagy plakettre kiírt pályázat. Bővebbet l. «Művészet», 1903, 2. szám, 152-ik oldal.

1903 október 31-én lejár a Kisfaludy-Társulat által a képírás mai irányait ismertető tanulmányra kiírt pályázat. Bővebbet l. «Művészet», 1903, 1. szám, 152. oldal.

1904 január 4-én esti hatkor lejár a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet 1903-ik évi építészeti nagy pályázata. Tervezendő egy nagyváros részére krematórium, kapcsolatban kolumbariummal, 150 m széles és 300 m hosszú telekre, a következő feltételekkel: Legyen egy nagy, központi ravatalozó főcsarnok körülbelül 600—800 m^2 területtel, apsidiális kiképzéssel a sülyesztő részére, továbbá szószékkel és karzattal; továbbá két külön hamvasztó-fülke, egyenkint 100—120 m^2 területtel és kettő egyenkint 50—60 m^2 területtel; két ravatalozó helyiség egyenkint 100—120 m^2 területtel, egy-egy várószobával 30—40 m^2 területtel; két papi-szoba a két ravatalozó mellett egyenkint 20—25 m^2 területtel; végre két szobából, előszobából és szolgaszobából álló irodai helyiség. Az alagsorban legyen külön bejáróval két szoba, konyha, kamrából álló szolgalakás s az elhamvasztáshoz szükséges 5 helyiség, továbbá raktár és kezelőhelyiségek. A tüzelőanyag kizárólag légszesz. Az egyes helyiségek össze legyenek kapcsolva, de amellett mindegyik hamvasztóban a szertartás egymástól független lefolyású lehessen. Különös gondot kell fordítani arra, hogy minden egyes ravatalozó helyiséghez könnyen lehessen kocsival közlekedni. A kolumbariumban külön helyek legyenek kiválóbb egyének emlékeinek. Kívántatik a krematoriumnak két alaprajza 1 : 200 mértékben, egy főhomlokzat s egy metszet 1 : 100 mértékben, egy oldalhomlokzata s egy másik metszet 1 : 200 mértékben. Továbbá az egésznek elrendezése 1 : 500 mértékben; végre a kolumbarium egy része 1 : 100 mértékben s a legszükségesebb tervleírás. A pályaterveket jeligével és jeligés levéllel ellátva legkésőbb 1904 január hó 4-én esti 6 óráig a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet titkári irodájában kell benyujtani. Pályadíj: az egyesületi aranyérem és a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter által engedélyezett 1200 korona utazási ösztöndíj. A biráló bizottság abszolut becsű, továbbá jó terveket az egyesület arany-, esetleg ezüstérmével kitüntetni is ajánlhat. A biráló bizottság tagjai: Czigler Győző, Korb Flóris, Lechner Ödön, Pecz Samu és Vágó József. A pályázatban részt vehet a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet minden tagja.

KIÁLLÍTÁSOK NAPTÁRA

1903 június 15-én nyilik meg a salzburgi műkiállítás.

1903 június 30-án jár le a st.-louisi világkiállításra szóló bejelentések határideje.

1903 július 15-én záródik a berlini Secession VII-ik kiállítása.

1903 szeptember 30-án záródik a salzburgi műkiállítás.

1903 október 4-én záródik a berlini nagy nemzetközi kiállítás.

1903 október 25-én jár le az Orsz. Magy Képzőművészeti Társulat 1903/904. évi Téli Kiállításának a beküldési határideje.

1903 október 31-én záródik a müncheni Secession nemzetközi kiállítása.

1903 október 31-én záródik a müncheni Glaspalast évi kiállítása.

1903 október 31-én záródik a veneziai nemzetközi kiállítás.

1903 november 15-én nyilik meg az Orsz. Magyar Képzőművészeti Társulat 1903/904. évi Téli kiállítása.

1903 november 15-én megnyilik a Nemzeti Szalonban Ferenczy Károly külön kiállítása.

1903 december 15-én záródik a Nemzet Szalonban Ferenczy Károly külön kiállítása.

1904 január 15-én záródik az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 1903/904. évi Téli kiállítása.

Felelős szerkesztő: LYKA KÁROLY

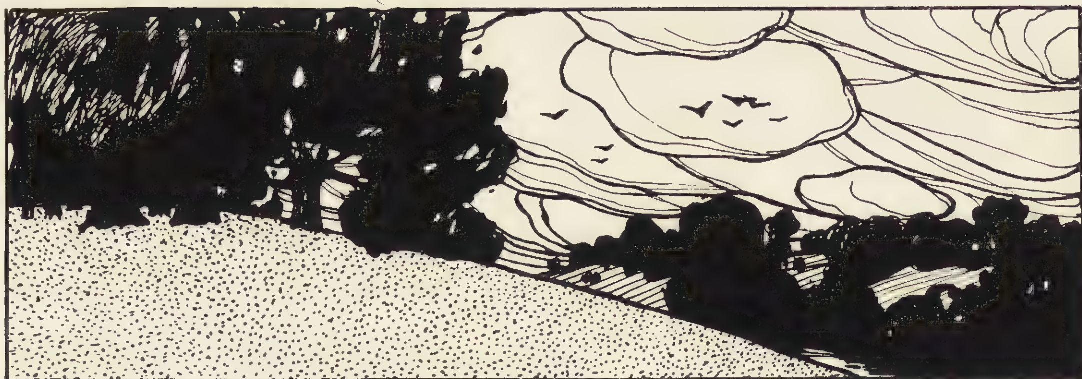
Kiadótulajdonos: SINGER és WOLFNER
Budapest, Andrássy-út 10.

Hornyánszky Viktor cs. és kir. udvari könyvnyomdája.

DOMBOLDAL
SZINYEI MERSE PÁL FESTMÉNYE

SZINYEI MERSE PÁL

A modern törekvésű fiatal magyar művészek közt ma is a legfiatalabb, művészi hitvallásában a legmodernebb a mi őszülő mesterünk: Szinyei Merse Pál.

Egy fertály századig számba se vették őt idehaza, nem csupán hogy nem értették, de irgalmatlanul megtagadták s így bő módja lett volna, hogy örökre kedvét veszítse. Keleti, aki különben szivesen nyujtott segítő kezet a fiataloknak, őt nem tartotta művésznek s bizonyos sajnálkozással, a páciensét parentáló tudós fizikus sajnálkozásával konstatálta, hogy ez a szerencsétlen delirium coloransban szenved, menthetetlen; a kezdődő magyar művészet hivatalos korifeusai és határcsőszei lesajnálták s ócska kovás flintáikkal riasztgatták az akadémiai művészet dinnyeföldjéről: — és ő, el is vonult. Tempós magyar úri természete ráúnt a sok okvetetlenkedésre, vásznát, ecsetjét, festéktubusait huszonnyolc esztendeig lepte a por; sohase emlegette, hogy ő valaha piktor is volt és ha egy-egy vendége, ott a jernyei kastélyban, becsületből kiváncsi lett a képeire, kitérő választ adott, nem szerette mutogatni régi dolgait, mert irtózott, hogy majd dicsérje a vendég, banális udvariasságból, olyan magyaros járatlansággal . . .

Sorsa már befejezettnek látszott.

Ecsethez nem nyult, a művészi csetepatékban, a piaci tolakodásban részt nem vett, egy kicsit politizált, egy keveset képviselősködött, azután pedig gazdálkodott és vadászgatott odahaza az ősi kúrián és így mi, — minek tagadnók? — szépen, csöndesen el is feledtük volna őt s idővel, megtért volna békén őseihez: nemes és nemzetes, tekintetes Szinyei Merse Pál urunk.

Amott pedig, — az elizeumi mezőkön, — találkozván a többi fringiás, sarkantyús, páncélos Szinyeiekkel, akik megannyian érdemes hadverő daliák valának, ott is lesajnálták volna őt egy kicsit: „No atyafi! hol az a pemzli?“

Mert fura gusztus, annyi szent, hogy akinek négy csikó telik a szekere elé s puskája is van a kasban, hogy az, világ csúfjára, mint valami vándor talián, gyalogszerrel, pemzlivel kódorogjon őseitől öröklött földjén!

Így bizony. Így történt volna.

És ő röstelkedhetnék majd, ha ezelőtt néhány esztendővel, amikor a millenniumra készülődtünk, eszibe nem jut egy poétának, — akinek azóta nemzeti művészetünk szerencséjére, több köze is van már a magyar művészet sorsának irányításához, — ha eszébe nem

jut a kultuszminisztérium művészeti osztálytanácsosának, K. Lippics Eleknek: megálljunk csak! hisz nekünk van egy Szinyei Merse Pálunk is, akit megtagadtak . . . tehát én azt merem hinni, hogy ő is Messiás! . . .

Óvatosan, ügyesen, nehogy makacsul ajtót csukjon a jó szándék előtt a neheztelő magyar, — Lippics Elek leküldte a temetkező művészhez egyik telivér fiatalunkat, Zemplényi Tivadart azzal az utasítással, hogy ne szóljon, ne bíztassa, csak pingáljon ott, a szép jernyei vidéken Szinyei szeme előtt, talán kedvet kap s ecsethez nyul ő is.

Így is történt.

Szinyei mind több érdeklődéssel, kedvtelve nézegette Zemplényi dolgát s végre palettát vett a kezébe ő is . . .

Nem telt belé egy esztendő: nevét emlegette az egész ország s amire fertály századig hasztalan várakozott a művész, az egy csapásra teljesült: megkövettük, elismertük s magasztaljuk.

Ma már tudjuk, hogy Szinyei Merse Pál, — akinek sorsa annyira hasonlatos a francia halhatatlan Manet sorsához, — a nemzetük művészetében dátumot teremtő úttörők, csakugyan a művészi Messiások családjából való. Ma már tudjuk, hogy őt, a ki — Lenbachchal és Böcklinnel indult útra, sőt az utóbbival benső barátságban, karon fogvást, — a mi művészetünk históriájában olyan trónus illeti meg, mint amilyenre azt a másik kettőt ültette nációja.

Nincs is már híjja idehaza Szinyei dicsőségének, talán csak az, hogy mihamarébb együtt lássuk alkotásait.

MAJÁLIS. 1873
SZINYEI MERSE PÁL FESTMÉNYE

Gyönyörűség lesz az, de majd búsulunk is. Alig ötven-hatvan kép, holott lehetne tízszer annyi, ha huszonnyolc esztendeig nem hentereg az az ihletett ecset!

Mert hát bizony magyar ember, tipikus magyar úr ő!

Hála Istennek, hogy még ép alkotó erőben érte meg dicsősége teljességét s azóta dolgozik, — de mennyire magyar benne az is, hogy annyira el tudott kedvetlenedni, hogy úgy sutba hajította hatalmas ecsetjét, hogy oly heroikusan tudta passzivitásra kárhoztatni magát!

A télen megtisztelt azzal, hogy elmondta élethistóriáját és beavatott művészi krédójába is.

Csöndes mosolygással beszélt ifjúkori lelkesedéséről, küzdelmeiről, és valami leírhatatlanul nobilis szerénységgel hallgatott arról a diadalmas elégtételről, amiben most vagyon része.

És amikor elmondta, mennyi tűz, mennyi hév, mily harsadó lelkesedés, mily sziklaszilárd meggyőződés és önbizalom volt benne, amikor indult, meg hogy mily keserűséggel vonult félre, — azt kérdeztem tőle:

— Mondjad csak, édes bátyám, aztán mit tudtál csinálni huszonnyolc esztendeig?

— Aprehendáltam, — válaszolt, olyan szerénusan, mintha ez lenne a lehető legtermészetesebb, mintha ez egyébként nem is történhetett volna.

Elhatároztam: összekeressük munkáit s könyvet írok róla. Legalább így legyen majd együtt, egy ceruzavonás se veszszen el abból, a mi alkotásaiból még összeszedhető. És ez a szándék nem is marad csupán jó szándék. Esztendőre együtt lesznek Szinyei képei és vázlatai s majd sorát ejtjük azokban a művészi monografiákban, a miket K. Lippics Elek szerkeszt.

Aztán jellemezni is híven akarom őt s művészetét.

Huszonnyolc esztendei tanakodása alatt pazarul tisztába jött ő magával; amit úgy beszélgetés közben hallottam tőle, annál hívebben semmi sem jellemezhetné. Talán munkái sem. Hisz mennyivel elmélkedhetett többet, mint a mennyit dolgozott!

Megkértem, írná ő meg maga élethistóriáját s művészi hitvallását.

Megigérte s meg is tette.

A becses jegyzetek itt vannak előttem. Esztendőre tartogatom minden betűjét, de adok belőle mutatónak néhány passzust ezúttal is, annyit, amennyi legalább konturjaival szolgál ennek a teljesen egész embernek.

. . . Szinye-Újfaluban, Sáros vármegyében, 1845 július negyedikén születtem. Nagyon régi magyar nemes családból származom. Apám, — Szinyei Merse Félix, Sáros vármegye első alispánja, utóbb főispánja, — kiváló ember volt.

A középiskolákat Eperjesen és Nagyváradon végeztem. Nagyváradon tettem érettségit is.

Szerettem rajzolgatni gyermekkorom óta s Nagyváradon, a gimnáziumi szabad napokon tanultam meg olajjal fösteni egy piktortól, Mezei Lajostól. Apámat Mezei kapacitálta, hogy festői pályára engedjen.

1864 tavaszán édes apám vitt föl a müncheni akadémiára. Rajzolni kellett volna megtanulnom, de nem sikerült, mert professzoraim nem a helyes rajzra, hanem a kaligrafikus kontur rajzolásra tanítottak, amihez semmi ügyességem sem volt.

1869 őszén kerültem Piloty mester iskolájába. Hiába próbálkoztam én ott az ő irányukban, nem sikerült semmi. Piloty „Grosse historische Compositionen"-eket követelt, — ez már pláne nem az én kenyerem volt s úgy mult el egy tél meddő kisérletezéssel.

Eljött a tavasz.

Nekem meghagyták:

„Machen Sie Landschaftstudien nach der Natur!"

Kimentem a szabadba.

Kerestem én ott eleget, de nem találtam sehol olyasmit, a milyenről azt tanították nekem, hogy az a Landschaft! . . .

Sehol se találtam a szabályos középteret, sem jó hátteret s egyáltalában nem mutatkozott a az akadémiailag kellő barna árnyékú előtér. Sehol, de sehol se találtam én a természetben olyasmit, a milyet az iskolában a képekre föstöttek! A természetben minden, de minden merőben másmilyen volt. Sokkal egyszerűbb ugyan, de sokkal, sokkal szebb! . . .

Hogy egyeztessem én már most össze azt, amit tanultam: azzal, amit a természet mutatott?

SZERELMES PÁR. 1870
SZINYEI MERSE PÁL FESTMÉNYE

Nyilván énbennem a hiba — gondoltam — bizonyosan, én nem látom még úgy a természetet, ahogy azt a festőnek látnia kell.

Hát csak néztem, kisérleteztem és tünődtem tovább.

De képet is kellett már kezdeni!

Belekezdtem hát a Faun-ba.

Gondosan megpingáltam a férfi aktot, a fejet, a kezeket, — és elhelyeztem őt a tölgyerdőbe, aranyos napsugár reflexébe. E képen valahogyan eleget tudtam tenni az akadémiai kánonnak is, megvoltak munkámon a makartos aszfalt-árnyékok, az emberi testen ott volt a szent „Gold-Ton“ — és nem is kellett túlságosan eltérnem azoktól a gyönyörű színhatásoktól, amelyekre a természet tanított a tölgyfa-erdőben.

A Faun elkészült, a nimfával együtt.

Kiállítottam Münchenben . . . Kiállítottam Pesten . . . . Lázas izgatottsággal vártam a kritikát . . .

Sehol, senki, egy árva szóval sem emlékezett meg az én munkámról.

Hazavittem a képet a szüleimnek.

Itthon azon csodálkoztak, miért föstöttem én annak az embernek kecskelábakat? . . .

A nyarat falun töltöttem. Lovagoltam, vadásztam s mivel fejemen maradt a nagy karimájú müncheni kalap: még művésznek is néztek.

Ez volt négy esztendei tanulásom eredménye.

A falun sokat jártam-keltem a szabadban. Egyre az motoszkált a fejemben: hogy kel-

ANYA A GYERMEKEIVEL. 1869
SZINYEI MERSE PÁL FESTMÉNYE

lene hát ezt a szép természetet látni és képnek megfösteni?

Néztem a zöld gyepet, néztem a kék eget, az úszó fehér felhőket, a tarka virágot, a sötét fákat . . . Láttam a tájat napfényben, láttam pazar színpompában ragyogni, láttam a tájat fátyolfelhők alatt, láttam alakokat árnyék nélkül, láttam gyepet, fát, s bokrot szelíd színharmóniában összeolvadni. . .

De hát, lehet-e ezt így megfesteni? Szabad-e?

Hiszen én még ilyet megföstve, képen soha se láttam!

Merjek-e én ilyesmibe belefogni? . . . Én, akinek a dolgát mindenki csak úgy félvállról mustrálgatja? . . .

Így tépelődtem tovább.

Eszembe jutott azonban valami.

Festő pajtásaim, akik a mult esztendőben megjárták a párisi világkiállítást, — csudákat beszéltek a francia piktorokról. Hogy azok nem komponálják meg a képeiket! . . . . .

A PACSIRTA
SZINYEI MERSE PÁL FESTMÉNYE

TÁJKÉP. 1869
SZINYEI MERSE PÁL FESTMÉNYE

Azok a képek egészen olyanok, mint amilyen a természet! . . . . Egyszerű világos színekkel van föstve minden! . . . A zöld gyepet világos zöld színnel festik zöldnek, a kék eget csakugyan kéknek és a piros kendő piros föstékkel van leföstve pirosnak! . . . .

Megálljunk csak! Hiszen ezek az én embereim! Ezek azt csinálják, a mit én akarnék csinálni.

Így lett belőlem a francia festők tanítványa, holott egyetlen egy francia festményt se láttam.

Utánoztam őket. Ab invisis.

Befejezve otthon néhány családi portrét, vándoroltam vissza Münchenbe.

Műtermemben rábukkanok, mindjárt megérkezésem első napján, egy nagyon kedvemre való pléhdarabra.

Veszem a pléhet.

Kétharmadát bekentem világos zöldre, — ez volt a gyep. Erre a zöldre, a legpirosabb cinóberrel ráföstöttem egy kiterített pokrócot. . . . A pokrócra vázoltam egy fiatal mamát, galambszürke selyem köntösben, fekete selyem fichüvel, à la Marie-Antoinette, — a mama ölébe pingáltam a pólyás csecsemőt, akinek egy rózsaszínruhás nagyobb leányka virágot szór szalmakalapjából . . . Ott hever a mama szalmakalapja is, meg a lila napernyője. Mögöttük virító barackfa, nyíló bokrok és fák a parkban; hátul látszik a nyaraló, a sápadt kék égen fehér fátyolfelhők . . . Sehol semmi árnyék . . .

És így készült el az én legelső plein-air vázlatom.

Feljött hozzám Piloty.

Megmutattam neki a vázlatot, mondván, hogy ezt akarom én megfesteni nagyban. Helybenhagyta szándékomat.

„Sehr originell, es freut mich!“

Fösthettem a képet kedvem szerint. Ha olykor belé is szólt, ellenkezésemet elfogadta. Piloty feleségének meg annyira megtetszett a dolog, hogy a színvázlatot neki kellett ajándékoznom. Annyival adósa vagyok Pilotynak, hogy bevalljam: ő csak azokra kényszerítette a saját modorát, akikben önállóságot nem látott.

A képet Wimmer műkereskedő vette meg ezer forintért s tőle aztán később Amerikába került.

1869 nyarán a müncheni nemzetközi kiállításon láttam először francia képeket. Courbet, Corot, Millet valóságos forradalmat csináltak köztünk, fiatalok közt. W. Leibel és jó magam, hangosan zúgolódtunk a müncheni iskola ellen, Pilotytól azonnal kiléptünk és lázítottuk a fiatalokat. Courbet leutazott hozzánk Münchenbe s gárdánk ragadta új irányba a müncheni fiatalságot.

Ekkor már én is biztosnak éreztem magam, látván, hogy nékem van igazam.

Műtermet nyitottam s dolgoztam önállóan a megkezdett irányban.

A többek közt, ekkor festettem a széna petrencén heverésző szerelmes párt, egy gyöngéden kezelt teljes plein-airt, 1870 tavaszán. Különös véletlen, hogy e képem föltűnően hasonlít Bastien-Lepage „Le foin“ című képéhez, amit ő, köztudomás szerint, tíz esztendővel később, 1880-ban festett.

A porosz-francia háború kitörése kergetett haza a bajor fővárosból. A kép Wimmernél maradt s tőle, valahová Amerikába került.

Itthon . . . Semmi.

Apám arcképe, egy oltárkép . . . két évig tétlenség.

1872 tavaszán Münchenben kezdtem a Majálishoz.

A szerencsés véletlen ekkor hozott össze Böcklinnel.

Böcklint akkor üldözték, gúnyolták, sőt bolondnak tartották.

Ő azért olimpusi nyugalommal, mindig jókedvűen föstötte szebbnél szebb képeit.

Esténkint együtt ballagtunk ki a Franziskáner-Kellerbe s a habzó sör mellett kitárta előttem lelkét, azt a gazdag kincsesbányát.

Életem legszebb, legboldogabb korszaka volt ez. Barátságban, mindennapos benső viszonyban éltem a század legnagyobb festőjével. Haladt is a munka akkor. Böcklin animált. Zöldebbre, még zöldebbre! . . . Csak élénk, erős színekkel lehet a napsütést visszaadni!

OLVADÓ HÓ. 1895
SZINYEI MERSE PÁL FESTMÉNYE

. . . Lila, piros, sárga, kék, barna, a fehéren a könnyed kék árnyékok játéka! . . . a csillogó napfoltok! . . . mindig feljebb és feljebb a skálával! . . .

Böcklin tanított.

Az alakokhoz modelt használtam, de a tájat egészen emlékezetből festettem. Nem is kellett studium. Láttam én magam előtt minden fűszálat, minden virágot, — csak le kellett másolnom.

Magamat is odaföstöttem arra a Majálisra: hasonfekszem, falatozom . . . hátat fordítok a világnak . . . azaz, már csak bevallom: nem a világnak, hanem azoknak a kritikusoknak, akiknek — gondoltam, — nem tetszik majd a képem.

Amikor elkészült: kiállítottam a Kunstvereinben.

A publikum megrőkönyödött, a piktoroknak tetszett.

Beküldtem 1873-ban a nemzetközi bécsi kiállításra. Reménykedve vártam a sikert, mert éreztem, hogy jó, amit csináltam. . .

Teljes kudarcot vallottam a Majálissal.

Képemet oly magasra akasztották, hogy teljesen agyon volt csapva.

Dühösen utaztam Bécsbe s kivittem, hogy a kiállítás megnyitása után két héttel visszaadták nekem a képet.

Teljesen odavoltam.

Vége mindennek.

A Majális egy darabig még ott hentergett Miethke műkereskedőnél, de aztán hazahoztam s felajánlottam Pulszky Ferencnek, fogadja el mint ajándékot a Nemzeti Múzeumnak. Csak annyit kivántam: akasszák a képet szem elé, tisztességes helyre.

Pulszky Ferenc, csak úgy félvállról, azt felelte:

„Csak küldje ide a fiatal ember azt a képet, majd meglátjuk, miféle?“

Nem küldtem, mert tudhatta miféle. Írtak róla az ujságok eleget.

De ez végképp elkeserített.

Hazavonultam, azután megházasodtam s a családi boldogság mindenért kárpótolhatott volna. . .

Ez se sikerült.

Lemondtam.

POGÁNYSÁG. 1870.
SZINYEI MERSE PÁL FESTMÉNYE

Hic ego sum barbarus, quia non intelligor. Következett a huszonnyolc év.

. . . . Nem vagyok valami rossz májú, keserű ember. Szeretek kényelmesen élni, jól enni és tudom humorral élvezni ezt a jó és rossz világot, mert az élet egészben mégis nagyon szép.

. . . .

Egyéb mondanivalónkat majd jövőre.

Malonyay Dezső

A MÁSODIK ERZSÉBET-EMLÉKMŰ PÁLYÁZAT
ZALA GYÖRGY KIRÁLYNÉJA
ELSŐ KATEGÓRIÁBA OSZTOTT PÁLYAMŰ

A MÁSODIK ERZSÉBET-EMLÉKMŰ PÁLYÁZAT
MARGÓ EDE ÉS POPPER D. SZIGFRIED KIRÁLYNÉJA
ELSŐ KATEGÓRIÁBA OSZTOTT PÁLYAMŰ

STILIZÁLÓ MŰVÉSZET

Az újabb műtárlatokon a közönség sokszor akad olyan képekre, amelyek már előadásuknál fogva is messze elütnek a képek legnagyobb részétől, amennyiben a legjáratlanabb szem is azonnal észreveszi rajtuk, hogy itt a művész koróntsem akarta a természetet híven utánozni. Egy-egy emberalak megnyúltabb, vagy szögletesebb, mint a valóságban; egy fa koronája kerekded vagy csipkés vonal, amelyet egyetlen szín tölt be, minden változatosság nélkül; a fény és árnyék játékai hiányzanak: minden tompa és szürke, csak a temérdek vonal hajladozása, lengése, kanyargása ad életet a vászonra; vagy szőnyegszerűen egymás mellé rakvák a legkülönfélébb színek s meglátszik, hogy a festő készakarva kerüli a plasztikai hatást. „Stilizált képek“ — szokás mondani — s ebben a kifejezésben van bizonyos igazság. Akik így festenek, csakugyan erőteljesebben kivánják a stílus általános elveit érvényre juttatni, mint a többi festő, aki inkább a valóság látszatához ragaszkodik.

A dolgok e fordulata nem jött váratlanul. Sőt voltak prófétái, akik előre megjósolták bekövetkezését. Nem is volt ez oly nehéz, mert ugyanez a jelenség hasonló körülmények közt már többször ismétlődött a multban, még pedig mindig olyan időkben, amikor a festők szinte felolvadtak a természet-kultuszban, amidőn naturalista világ járta, amidőn alapos természettanulmányok után mindenki megszerezte a jó rajz, majdnem objektiv festés és az összes technikai mesterfogások ismeretét. A mult század közepetájában virult egy ilyen korszak, hol kissé korábban, hol kissé későbben. E naturalista korszak erős természet-stúdiuma megélesítette a festők összes fegyvereit: derekasan megerősödtek rajzban, színben, bensőséges felfogásban, sok új fogást tanultak meg, sok ismeretlen szempont lett világossá előttük. Az erőtől duzzadó ember aztán nem elégszik meg a hétköznapi rendes munkával, hanem valami rendkívüli feladat megoldásával könnyít magán. Gladstone fát vágott, Böcklin a talentuma fölöslegét azzal csapolta le, hogy a kormányozható léghajó problémájával bibelődött, Stuck, a festő, szobrok mintázásához fogott, mások a műipar, az építészet, a politika, az irodalom és a tudomány kemény dióit törik, hogy túladjanak erejük fölöslegén. Más festők a készségnek ama tömegét, amelyeket beható természettanulmányokkal szereztek meg, a festői előadás új módjának keresésére fordítják. A ki hosszú éveken át detektívje volt a finom formáknak, a változatos körvonalnak, az ezerféle változatban komplikált színnek, az most megpróbálkozott az egyszerűsítés, összevonás, sommázás nehéz feladatával. Csak aki

maga is sokat és komolyan rajzolt, érti meg, minő győzelmi érzés szállja meg a festőt, a midőn egyetlen vonalban, szinte egy húzásra oda tudja teremteni a vászonra azt az arcélt, vagy hátvonalat, amely voltaképpen sok száz enyhén töredezett vonalkából áll. Csak aki maga is festett, érti meg az örömöt, amit a festő érez, midőn végre egyetlen ecsetvonásba tudja tömöríteni azt a temérdek színt, amit a természetben egy orcán vagy egy homlokcsonton százféle változatban lát. Ha egyszer megízlelte a győzelemnek ezt az érzését, tovább fog haladni a megkezdett úton és azon lesz, hogy még egyszerűbbre sürítse, még tömörebben sommázza a természetben látható vonalakat, tónusokat, színeket, formákat, sőt az egész képhatást.

Így támadnak ezek a kivonatolt, sürített, stilizált képek. Kialakulásukhoz természetesen még sok egyéb is járul. Így pl. az olyan művészeket, akik freskót festenek, vagy mozaikot készítenek, vagy szőnyeget tervelnek, már maga a rendelkezésükre adott anyag helyes kezelése is ide juttatja. Az igazi fresko festékanyagából például hiányzik a piros festék: a freskófestőnek tehát már jó eleve úgy kell alakítania képét, hogy e hiány fel ne tűnjék s e célból egészen át kell hangolnia képének színskáláját. A többi anyag is sokféleképpen megköti a művész kezét. De mint ahogy a költő nem panaszkodik amiatt, hogy a rím vagy a ritmus megköti a kezét, oly kevéssé panaszkodhatik a festő az anyagának természete miatt. Nem egyszer esik meg, hogy versírás közben egy-egy rím új forma- vagy gondolatötletet ad, sőt sokszor egy rím izgatja meglepő fordulatra a költőt. Épp így ad magának az anyagnak korlátja új formális vagy színötletet a művésznek s aki ezt igazán ki tudja használni, sőt fokozni tudja jelentőségét, az az igazi stilizáló művész.

A stilizálás azonban nemcsak az anyag korlátaiban, természetében gyökerezik. Mert hisz igen sok művészi becsű stilizált képet láttunk, amelyeket olajfestékkel festettek, mint a legigazibb naturalista képeket. A stilizálásra való hajlam benn gyökerezhetik a festő lelkében s egyéniségének jellemvonásához tartozhatik. Az ő előadási eszközei közt ez olyas szerepet kaphat, mint amilyen a mesemondó előadása az irodalomban. Szó eshetik egy nem e világból való karcsú királykisasszonyról: lenge, megnyúlt formát adhat neki, növelve benne a karcsúságot, mint kiváló jellemvonást. Tegyük fel, hogy témájában egy ilyen alak szerepel: a többi formának, a fának, fűnek, a felhőnek, háznak, mindennek át kell alakulnia a mese előadásának követelményei szerint. Nem állíthatja ezt a lenge mese-alakot reális dolgok közé: minden más, egyszerűbb, naivabb formát ölt tehát, hogy a kép minden része összecsendüljön. De a művész, akiben ilyen hajlandóságok lakoznak, nem csak akkor alakítja át ily módon összes formáit és színeit, amidőn a mesemondó szerepét ölti magára. Megmaradhat ez nála állandó alaphangnak is, amely sokféle változatban ismétlődhetik minden művén. Ne csodálkozzunk tehát azon, ha egy ilyen lelkületű festő az arcképet is stilizálja, hisz stilizálnia kell, ha őszinte akar maradni önmagához, ha nem alakoskodik s nem tudja egyéniségét máról holnapra változtatni.

De egyéb okok is ide terelhetik a művészt. Gondoljuk el, hogy szép sík vagy lankás vidéken heverészünk és végigtekintünk azokon a barna és zöld sávokon, amiket az ugar és a vetés váltakozó színei adnak. Itt-ott talán egy darab rét zöldel, egy-egy csoport színes virággal. Eszünkbe jut, mily szép szőnyeggel teregeti be a természet a föld hátát. Csakugyan, a költők is gyakran észrevették ezt és sokszor szólnak verseikben tarka vagy virágos szőnyegről, amely végigheveri a földet. Csak a festőt ne érintse ez a festői hasonlat? Csak neki volna-e tilalmas ezt a szőnyegszerű hatást észrevennie? És ha már így hatott rá, bizonyára szabadságában áll ezt a hatást a rajzolás és festés eszközeivel ki is fejezni. Akadt tehát igen sok festő, aki habozás nélkül úgy fogta fel és festette meg az ilyen tájrészleteket, mintha csakugyan szőnyegről, a szabad természet szőtte szőnyegről volna szó. És természetes, hogy ha egyszer megragadta ezt a formális eszmét, azt a lehető legteljesebben, zavartalanul és harmonikusan igyekszik kifejezni. Nem alkuszik meg, hanem a kép minden ízében fokozza, kiemeli, hangsúlyozza ezt a szőnyegszerű hatást. De hát miképpen éri el

A MÁSODIK ERZSÉBET-EMLÉKMŰ PÁLYÁZAT
TELCS EDE KIRÁLYNÉJA
ELSŐ KATEGÓRIÁBA OSZTOTT PÁLYAMŰ

A MÁSODIK ERZSÉBET-EMLÉKMŰ PÁLYÁZAT
MARGÓ EDE, POPPER D. SZIGFRID, SCHEER IZIDOR ÉS FISCHER JÓZSEF MŰVE
ELSŐ KATEGÓRIÁBA OSZTOTT PÁLYAMŰ

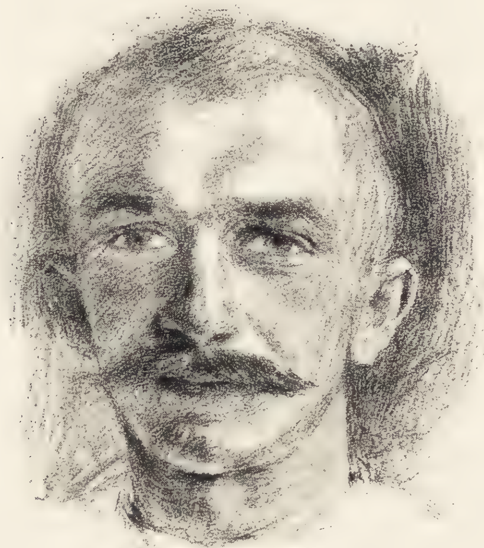
ezt? Úgy, hogy először kivet a képből mindent, a mi azon úgy hatna, hogy nincs szőnyegszerű síkkal dolgunk, hanem hogy itt plasztikus testek is vannak. Kerüli tehát a plasztikus elemet és azt, ami plasztikát ad: a fény és árny váltakozásait, a domborodást mutató árnyék átmeneteket. Ha ezeket is odafestené, úgy nem érné el a síkhatást. Nos, ha most minden fényt és árnyat elkerül, a színek bizonyos tompa foltokat adnak, a melyek foltszerűen, tehát bizonyos vonalhatárok közt hevernek egymás mellett. Bemutatván e szőnyegszerűn jelentkező természetrészletet, azon lesz, hogy lehetőleg nagy foltokba sommázza ezeket a színes foltokat, azaz egyszerű, jellemzetesen rajzolt körvonalakba foglalja az egyforma színfoltokat. Ezek a leírt processzusok a stilizálás processzusai. Csak egy példát ragadtunk ki a sok közül, de majdnem minden jól stilizált kép ilyen módon vezethető vissza az eredetére.

Itt csak arról volt szó, hogy valaki a természetben föllelt összes hatást bizonyos festői ötlet értelmében kiemelt, erőteljesen hangsúlyozott, alája rendelte a rajzot, a plasztikát, a színt. De megeshetik az is, hogy egy festőt a természet valamely jelenségében éppen egy hatalmasan uralkodó szín vagy színtónus ragad meg. Tegyük fel, hogy a tengerparton sétál kevéssel napnyugta után, amidőn már az utolsó piros csík is eltűnt a felhőről. A víz, az ég s a felhők bizonyos estéken egyetlen színt öltenek magukra: párás és enyhe kékes-violát, ez az uralkodó színakkord. A festőt megragadhatja a sugártörés e finom játéka s kifejezheti azt képén. De hogy a nézővel mentül

bensőségesebben, mentül meggyőzőbben közölhesse ezt a megfigyelését: e párás és enyhe kékes-viola értelmében alakítja át képének egész színskáláját. Minden ezt a színt sugározza, minden ebben olvad föl. Minden át van stilizálva ennek az egyetlen színnek szellemében.

Máskor láthat olyan jelenségeket, amelyeknél azonnal tisztában van, hogy a szín teljesen alárendelt, sőt jelentéktelen szerepet játszik. Jókor reggel a külváros házai közt munkája után megy egy pár ember. Fakó és szürke minden, csak a házikók ablakai, zsindelyei, sötét eresze, a munkások csizmái, kalapja, arcéle, ruhája ad sötét és világos formákat. Ha ez az ötlet megkapja, úgy képén mellőzheti a semmi lényegest nem mondó színt s minden erejét arra vetheti, hogy e nagy szürkeség közepette az árnyékadta sötét vonalak, élek, szögletek érvényesüljenek minden egyébnek rovására. Övék itt a szó, mert ők a főjellemvonások. A nagy szürkeségbe tehát belerajzolja ezeket a vonalakat, szinte egyenletes, grafikus vonalakkal, vagy pedig csak a halványabb és sötétebb foltokat tünteti föl. Itt is alakított, stilizált, még pedig a folt, a valőr értelmében. És ily módon ezerféle jelenség adhat más és más ötletet vagy biztatást a stilizálásra. Látni való ebből, hogy nemcsak a művészi technika anyaga, nemcsak a naivságra törekvő, mesemondó kedv vezethet a stilizálásra, hanem maga az ezerformájú természet is, ha olyan ember nézi, aki kiváltképpen a nagy, széles jellemvonásokat igyekszik magába szívni és képén új életre kelteni.

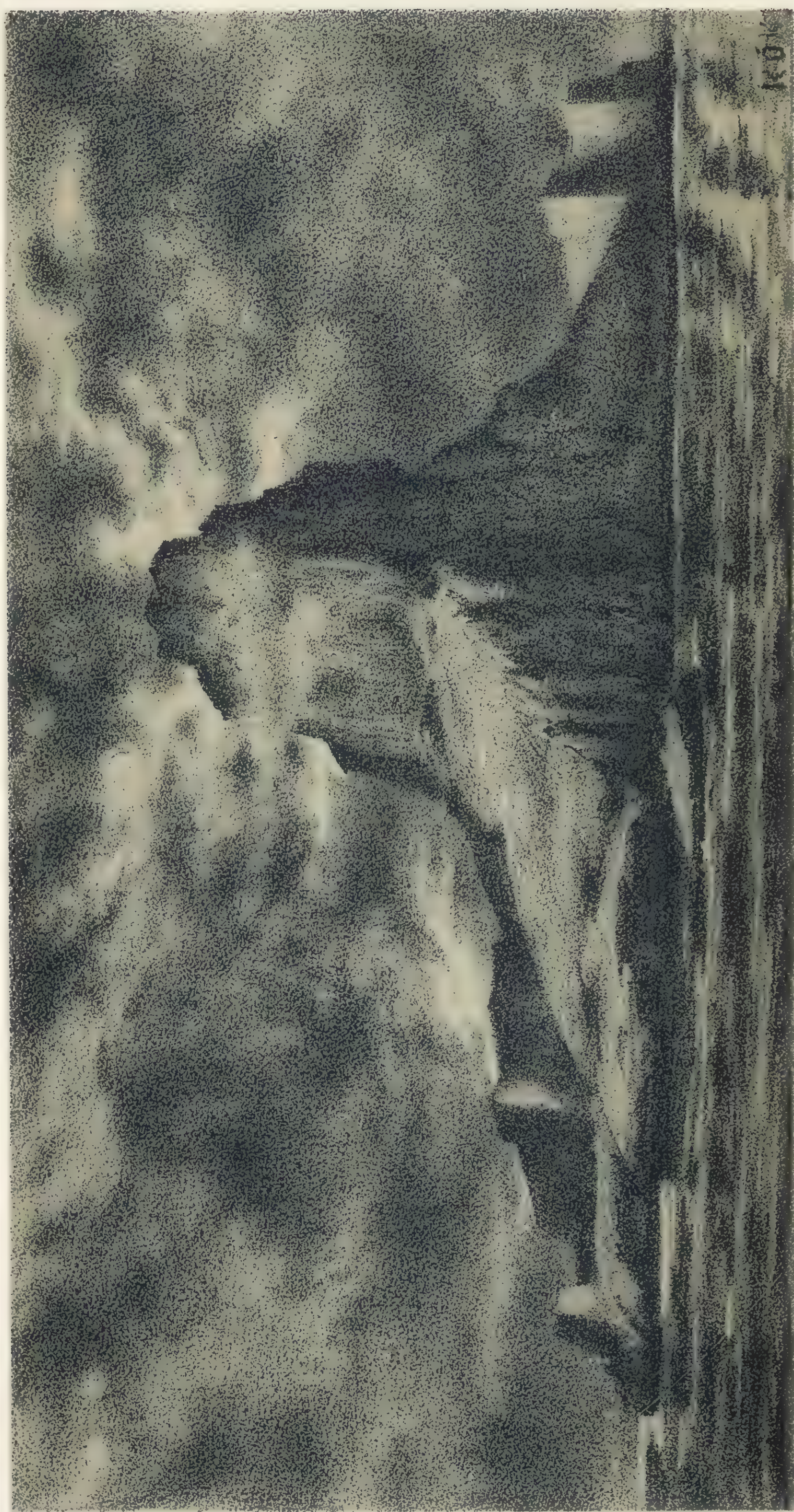
Lyka Károly

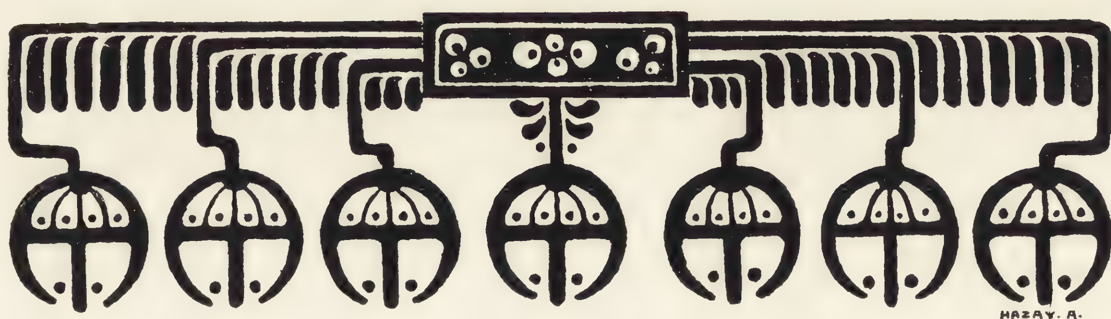

GLATZ OSZKÁR VÁZLATKÖNYVÉBŐL

KARTHÁGÓI VÁR
KACZIÁNY ÖDÖN KŐRAJZA

A PANNONHALMI EBÉDLŐ-TEREM RÉGI FALFESTMÉNYEI ÉS STUKKÓI

A török uralom megszűnése hazánkban összeesik a barokk-építéssel. Erre hárult a megrongálódott emlékszerű épületek helyreállításának és újak építésének feladata. A fokozott kivánalmakat ekkor stukkó- vagy márványburkolattal, néha falképekkel és oltárképekkel elégitik ki. Az építészek nevei csekély kivétellel ismeretlenek maradtak; a templomokat diszitő falképeken több névvel találkozunk, melyeknek hazánk határain túl is igen jó hangzásuk volt.

Akkor szerepeltek a Dunántúl Altomonte Bertalan (tulajdonkép Hohenberg, 1702—1779) a bécsi festőakadémia tagja, a hires St. Florian és Admont apátságok könyvtárainak diszítője, Maulbertsch vagy Maulpertsch Antal (1724—1796), Dorfmeister István, Troger Pál, a bécsi akadémia igazgatója (1698—1777), Winterhalter János (1743—1807) és Palkó F. Gáspár († 1754[1]).

A sort a győri székesegyház nyitja meg. A város a töröktől 1598-ban visszavétetvén, a székesegyházat Rana Giovanni olasz mester 1639—1645 újjáépítette. Belsejének márványburkolata 1774-ben készült el. Ebből az időből valók a mennyezetet diszítő falképei és a főoltár olajfestésű képe Maulpertschtől. A bencések győri templomát 1641-ben a jezsuiták épitették. Elrendezésre nézve, Pasteiner szerint, a Dunántúlnak legkiválóbb barokkművű temploma. Szép arányú, derült, gazdag belsejének hatását fokozzák a dongaboltozatot diszítő freskók Troger Páltól, kinek képei akkor világszerte ismertek voltak rézmetszetű reprodukciókban. Ugyancsak Győrött épült ez időben a karmelitáknak római anyatemploma mintájára mostani központi elrendezésű, elipszisalakú templomuk, melynek négy oltárképét Altomonte Bertalan festette 1720-ban. Az Orsolya-szűzek 1726 körül épült győri templomának Dorfmeister István falképei kölcsönöznek nevezetességet.

Maulpertschtől valók még az egykori kar-

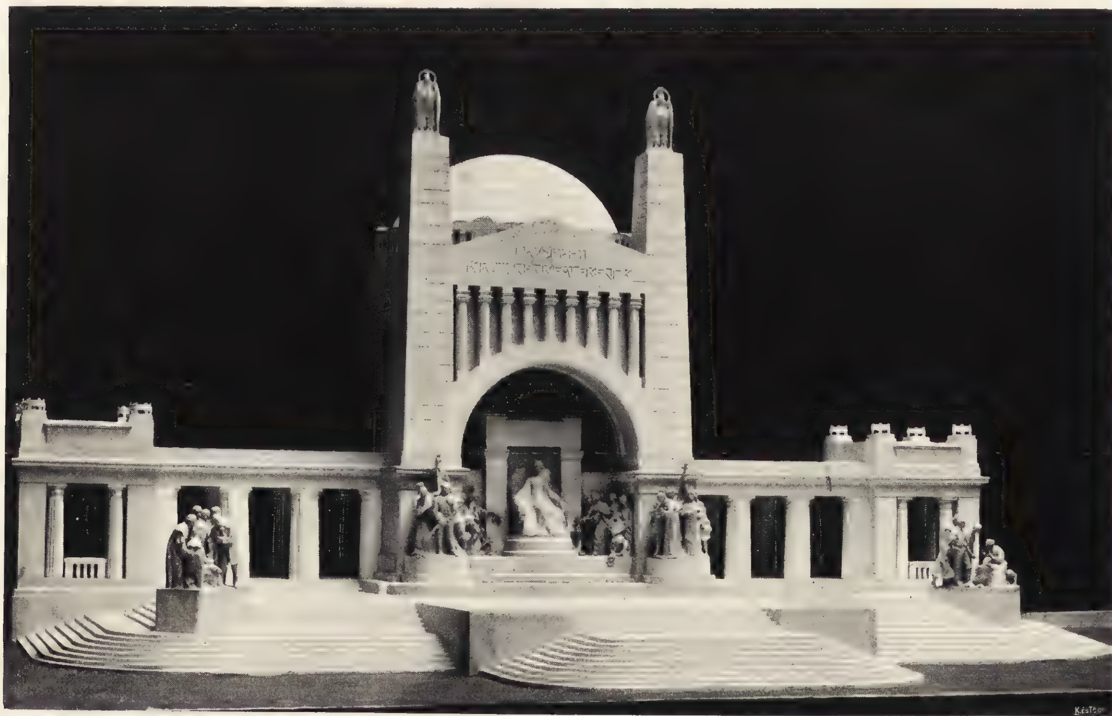
[1] Palkó Ferenc Gáspár, Esterházy hercegnek udvari festője volt és Pozsonyban több templomban festett. Hires egy képe a bécsi sz. István-templomban. Meghalt Pozsonyban. Legjelesebb tanítványa Korompay. Az ő nevét Balkónak is írják és azért talán magyar származású volt. V. ö. Wurzbach 21. köt. 223—226. l. Ennek a kornak képviselője Klieber József is (1773—1750), a bécsi művészeti akadémia igazgatója. Batthyány Borbála grófnő ikervári kastélya, Brunsvick gróf pesti palotája, Esterházy Miklós hg., T. Gyulay gróf, Károlyi gróf, Keglevich János gróf nagytapolcsányi kastélya, Pálffy gróf és Festetich grófok kastélyait diszítette műveivel és a pannonhalmi könyvtár szobrain (sz. István és I. Ferenc) és falfestményein kimutatta, mily jeles szobrász és festőművész volt ő egy személyben. Müller-Seubert «Die Künstler Aller Zeiten» II. K. 495. Itt van felemlítve az a nagy szoborcsoportozat, melyet művészünk a pannonhalmi nagy torony homlokzatára készített.

melita, jelenleg papnevelő intézeti templom falfestményei (1730—1770) Székesfehérvárott. A veszprémi székesegyházat, mely 1723-ban épült, szintén Maulpertsch Antal diszíté falképekkel. Zircen az apátsági templom főoltárának képét is ő festette. A pápai templomban levő oratoriumok boltozatát (1771—1786) szintén Maulpertsch Antaltól festett freskó-képek diszítik. A Mária Terézia királynőtől 1777-ben alapított szombathelyi püspökség székesegyház hosszanti hajójának dongaboltozatát diszítő festmény is Maulpertsch műve. A szentély kupoláját Dorfmeister István az angyali üdvözlettel diszítette. A másik élénk színábrázolás Winterhalter Jánosnak, Maulpertsch tanítványának műve és a jeruzsálemi templom belsejét mutatja.

Minket ezen a helyen főképp a pannonhalmi ebédlőterem művészi dísze érdekel. Ennek megalkotása éppen azon időre esik, a mikor a fönnebb említett művészek a Dunántúl és Győrött működtek. Egy hatalmas egyéniség, Sajghó Benedek került akkor 1722-ben 31 éves korában már mint kiszolgált kuruc hadvezér a főapáti székbe. Ő 1723-iki pontos naplója szerint megépíttette a pannonhalmi várépület keleti és északi szárnyát egészen a mostani könyvtár-épület sarkáig. A szép alkotású ebédlőterem merész bolthajtásával két emeletnyi magasságot foglal el és most már közel 200 éves. Ezen remek ebédlőterem a barokk-építészetet jellemző nagyszerűségével, gazdag stukkódíszével és érdekes falfestményeivel 1734-ben készült el. Pünkösdvasárnap előestéjén megáldotta a főapát az új alkotást és az első ünnepnapon étkeztek első alkalommal a fényes teremben. Rendes napi felolvasó (van erre a középső nagy ablakfülkében külön szószék) Fiáth Asztrik, azelőtt győri kanonok vala.[1]

[1] 1734. 12. Junii. In Vigilia Pentecosten . . . Circa Primam rediit Jaurino Illmus D. Archi-Abbas, circa quod tempus ex Antiquo Refectorio (t. i. ahol a mai emlékkő jelöli) omnia utensilia transtulimus ad novum Refectorium, ibidem Collationem comestuai quod etiam Illmus Dnus, decantatis Primis Vesperis, solemniter sub infula cum ceteris adstantiis benedicit.

13 Junii in festo Pentecosten . . . Hodie primario sumpsimus praendium in novo Refectorio, praesente Illmo

A MÁSODIK ERZSÉBET-EMLÉKMŰ PÁLYÁZAT
IDŐSB ÉS IFJABB MÁTRAI LAJOS ÉS HIKISCH REZSŐ MŰVE
ELSŐ KATEGÓRIÁBA OSZTOTT PÁLYAMŰ

A MÁSODIK ERZSÉBET-EMLÉKMŰ PÁLYÁZAT
TELCS EDE ÉS TŐRY EMIL MŰVE
ELSŐ KATEGÓRIÁBA OSZTOTT PÁLYAMŰ

A nagy koncepciójú termet a festőművész a műépítészszel egyetértőleg diszítette. Kelet felé négy óriási ablakot hagyták meg és ezekkel szemben a nyugati főfalon, az ezeknek teljesen megfelelő más négy ablakot festettek meg nagy természethűséggel. A merész, magas boltívet úgy törte át a festő, hogy észak és dél felé szintén stilizált két ablakot festett és a legtetején karzatot alakított, melyen át a szabad égre van kilátás. A lenge felhőzet között lebeg sz. István király alakja, aki elé szolgálattevő angyalok tartják a koronát és Magyarország címerét. A karzattól jobbra-balra óriási virágtartókban díszlő csokrok töltik be a dekorativ feladatot.

A termet továbbá alulról felfelé úgy vette, mint egy építészeti objektumot négy főfallal, hat pillérrel, ezekre szánt mindegyikre egy-egy (tehát összesen hat) nagyobb képet és a többi mezőt felfelé haladó építészeti részletekkel töltötte ki, melyek felül a boltíveken is érvényesülnek. Ez a tendencia magyarázza meg azt az alapszínt, melyet a képek körül, mint architektonikus kiegészítő résztszemléltet. A tulajdonképeni képek tehát, a négy nagy oldalkép, tizenegy kisebb medaillon-kép, a négy sarokkép és az ablakfülkék rendkívül érdekes

A.-Abbate, qui etiam dispensavit (t. i. a felolvasástól) cum silentio, sine infusione, (t. i. pecsenyebor), omnesque adhortatus est ad frugalitatem & sobrietatem in eodem servandam, ne alicui subrepat Crapula vel ebrietas, quod absit. Hospes ad primam mensam sedit noster D. Notarius (Varju), ad partem autem sedit Fr. David, laicus Franciscanus . . . Lector primus in novo Refectorio fuit R. P. Astricus Fiáth, antea Canonicus Jaurin. minister vero mensae Fr. Godefridus (Kontor) Novitius.

tizennégy emblemája igen gazdag diszítésű stukkó-reliefekkel látszanak ezen falrészletekre függesztetteknek lenni. Tényleg függesztve nincsenek, csak a festő illesztette be így freskóit a dekorativ részhez.

A hat nagy, függő kép formájára festett freskónak tárgya a következő:

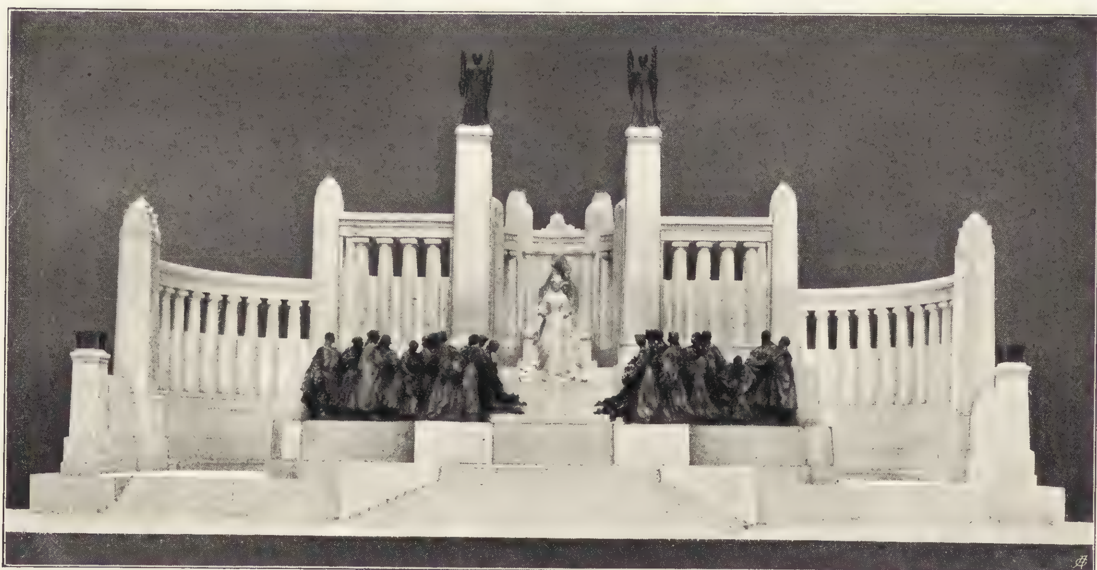
Az első a bejárattal szemben, úgyszólván a főasztal élén, az északi pillérfalon levő kép „A haldokló megváltó a keresztfán, a mint a katona az epébe mártott szivacscsal szomját oltja". A stukkó-kerettel ellátott kép fölött külön keretben a zsoltáros ezen mondása olvasható: „Dederunt in escam meam fel et in siti mea potaverunt me aceto" Psal. 68. XII. Figyelemre méltó ezen képen a kereszt tövében jó távlatban álló lovas katona, ki lovastól nagy rövidülésben fordul a szemlélő felé.

A második kép a keleti pillérfalon realisztikusan mutatja Krisztus megkisértését az ördögtől. A szarvas ördögi alak kecskelábakon közelít az Üdvözítő felé, mancsában a kisértés tárgyával. A kép felirata: „Prima Gulae fugienda Tibi Tentatio semper".

A harmadik szintén a keleti pillérfalon levő kép Dániel prófétát szemlélteti az oroszlánbarlangban, a mint az angyal kegyelemkenyeret nyujt neki. A felirat szövege: „Daniel, serve Dei, tolle prandium, quod misit Tibi Deus" Dan. Cap. 14., 36.

A déli főfalpilléren látható figurális képcsoport a dorbézoló Boldizsár királyt szemlélteti hívságosan kiöltözött nők társaságában, feje felett a titokzatos kéz írja a „Mene, Thekel, Phares" (Dan. 5., 25.) baljóslatot, mely Belzazar király közeli bukását jövendöli. Az érdekes elrendezésű kép felirata: „Eadem nocte interfectus est Balthazar Rex Chaldeus". Daniel 5., 30.

Az ötödik kép a nyugati főfalpilléren szintén a lakmározás káros voltát feltüntető bibliai jelenetet szemléltet. A bortól jókedvre derült Herodes király leánya Keresztelő szent János fejét kivánja. Ezt a jelenetet a XVI. és XVII. századbeli festők számtalan változatban dolgozták fel. Pannonhalmi képtárunkban is van Leyden Lukácstól egy 1515-tel szignált, vörösrézre festett Heródiás-kép Keresztelő szent János fejével. A pannonhalmi freskón valóságos kosztüm- és étrendi tanulmányokat lehetne tenni, oly korhűséggel festette meg a szereplőket mesterünk. A kép felirata: „Hoc crudelitati ferculum debebatur, quo insatiata epulis feritas vesceretur". Sanctus Ambrosius Lib. tent. de Virg.

A MÁSODIK ERZSÉBET-EMLÉKMŰ PÁLYÁZAT
ZALA GYÖRGY, BÁLINT ÉS JÁMBOR MŰVE
ELSŐ KATEGORIÁBA OSZTOTT PÁLYAMŰ

A hatodik és utolsó nagy kép az első hamis szerzeteseket szemlélteti, akik apátjukat, szent Benedeket meg akarják mérgezni, de a legenda szerint a szent főnök megáldván a serleget, ez megrepedt és a gonosz lélek kiszáll belőle.

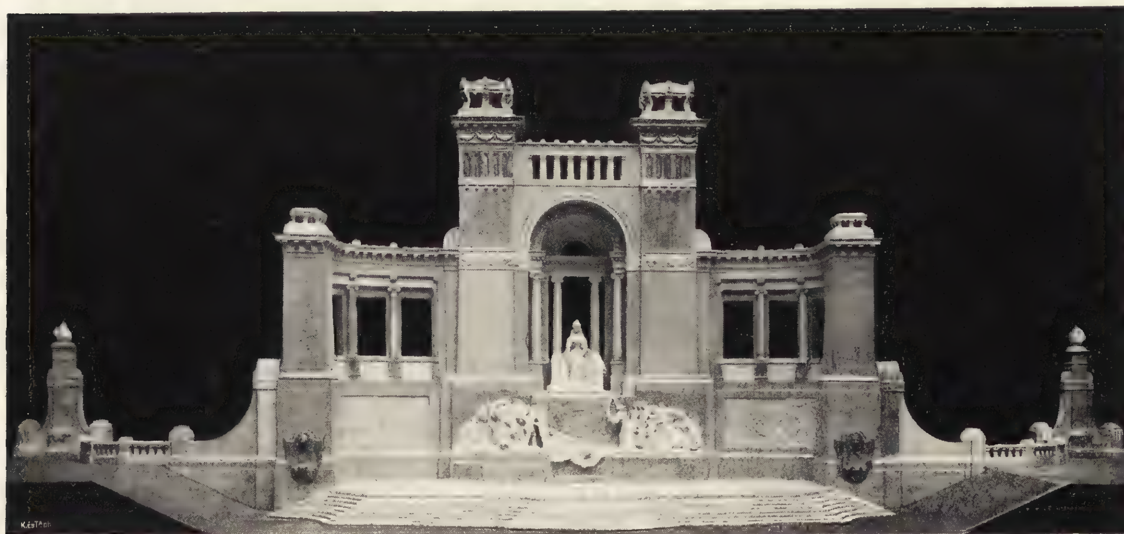
Művészi tekintetben, úgy látszik, ez a kép a legsikerültebb. Az alakok lelkülete kitünően ki van fejezve ábrázatukon. A szerzetesek szobaberendezése, evőeszközeik, a bőjti ételek, rákok, a hamisságot jelképező, asztal alatt settenkedő macska remekül van kifejezve. A kép felirata: „Circumveniamus virum iustum, quoniam contrarius est operibus nostris." Sap. II. 12.

Ezekkel a főképekkel egy sorban van a négy sarokban a négy evangélista: Máté, Márk, Lukács és János, az ismert jelképekkel és evangéliumuk kezdő soraival. Ezeken a mellékképeken könnyen felismerhető Piazzetta hatása, akinek apostolképei akkor már Európaszerte ismertek valának.

Főképeink fölött egy emelettel feljebb sorban következnek azután gyönyörűséges, virágguirlandos stukkó-keretekben a medaillon-mellképek, melyek a magyar bencés-rend történetével összeforrott alakokat szemléltetnek. A menynyezet égboltozatán az alapító szent Istvánt látjuk, azután jönnek a többi alapítók és jótevők: szent László király, aki az első király alapítványát jelentékenyen bővítette és Pannonhalmán országgyűlést is tartott; sz. Imre herceg, aki sokszor elzarándokolt Pannonhalmára; II. Endre, aki a Szentföldről visszatért hatalmas Uriás apát által újra építtetett fő-monostori templom felszentelésén jelen volt és Pannonhalmát birtokjogaiban megerősítette; II. Ulászló, aki X. Leo pápánál 1514-ben kieszközölte, hogy a régóta dívó szokás szentesíttessék és a pannonhalmi apát az összes hazai apátságok főapátjának és primásának címeztessék. Az erre vonatkozó oklevelet a király kezében tartja. Végül II. Ferdinánd, akinek uralkodása idejében a török hódoltság alatti züllés után Pannonhalma új életre kelt.

A túlsó oldalon északtól kelet felé a következő bencés főpapok képei láthatók hasonló díszes környezetben: szent Adalbert bencés-apátból lett érsek, a magyarok térítője; szent Gellért bakonybéli apátból lett első csanádi püspök; szent Anasztáz-Asztrik, a hagyomány szerint első pannonhalmi apátból lett esztergomi érsek; szent Maurus bencésből lett első pécsi püspök; szent Bonifác pannonhalmi apátból lett kalocsai érsek.

Ezen tíz medaillon-képpel egyforma nagyságban van a szószékkel szemben, a díszes főbejárat fölött szent Benedek mellképe, kezében

A MÁSODIK ERZSÉBET-EMLÉKMŰ PÁLYÁZAT
DAMKÓ JÓZSEF, PAPP GYULA ÉS SZABOLCS FERENC MŰVE
MÁSODIK KATEGORIÁBA OSZTOTT PÁLYAMŰ

A MÁSODIK ERZSÉBET-EMLÉKMŰ PÁLYÁZAT
FADRUSZ JÁNOS, KORB ÉS GIERGL MŰVE
MÁSODIK KATEGORIÁBA OSZTOTT PÁLYAMŰ

A MÁSODIK ERZSÉBET-EMLÉKMŰ PÁLYÁZAT
MARÓTHI RINTEL GÉZA MŰVE
MÁSODIK KATEGORIÁBA OSZTOTT PÁLYAMŰ

a regulával, melynek kezdő sorai: „Ausculta, o fili, praecepta magistri“ olvashatók.

E képsorozat fölött találjuk a boltsüvegekben amorettek által tartott mondat-szalagokon a rend történetére vonatkozó következő adatokat: „A szent Benedek-rendből kikerültek: 1. észak felé: Ordines Equestres, Monastici, Anachoretae (lovagrendek, szerzetesrendek, remeték); 2. nyugat felé: Imperatores 4. Reges 48, (a rendből kikerült: 4 császár, 48 király); 3. 32 Summi Pontifices (32 pápa); 4. dél felé: 7000 Archi-Episcopi (7000 érsek); 5. Confessores (Hitvallók); 6. kelet felé: Martyres (Vértanúk); 7. Cardinales 200, Episcopi 15,000 (200 biboros, 15,000 püspök) Arnold Wlion.“

Az utolsó csoportban vannak az ablakfülkékben levő úgynevezett emblemák, jelképek, melyek jelmondatokkal, szállóigékkel vannak ellátva. Annak idején ezek igen szokásos dolgok voltak és a mi emblemáinknak legnagyobb részét Boschius „De Arte Symbolica“ című 1702-ben megjelent képes könyvében is megtaláltam [1] és ugyanegy festő készíthette a megegyező emblemákat a győri úgynevezett apátházban, melyet Egyed főapát építtetett, amelyre még visszatérünk.

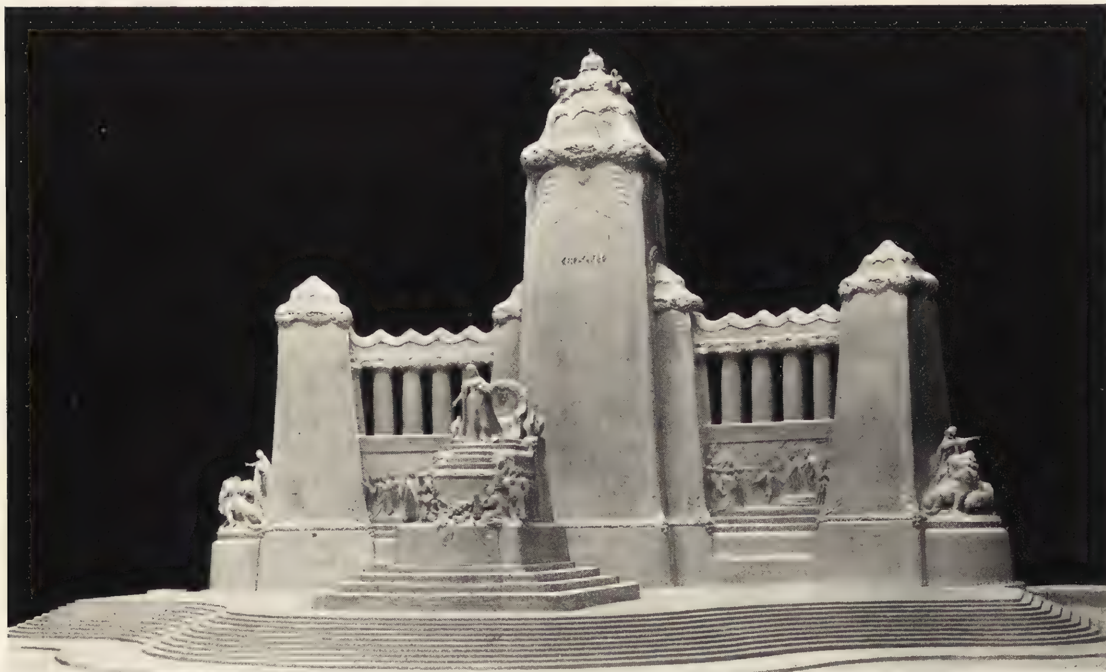
A jelképek azon a tárgyon kívül, amit szemléltetnek, mindig valamely átvitt értelemmel is bírnak és egy bizonyos erényre vagy bűnre is vonatkoznak. Az egyes számoknál hivatkozom a képeskönyvre.

Ezen jelképes emblemákat a főasztal elől ülő helyétől számítva soroljuk elő.

Az északi nagy ablakfülkének képe „Verőfényes nap és egy napóra“ ezen felirattal: „Leges facit et servat“ (Rendtartás).

Ugyanazon ablakfülke másik oldalán „A sas

[1] Boschius I. S. „De Arte Symbolica bis mille iconismis expressa“ Augustae Vindelicorum MDCCII. A könyvet, mint „ex libris“-e tanusítja, Karner Egyed főapát szerezte meg a pannonhalmi könyvtár számára: „Pro Archi Coenobio S. Martini de S. Monte Pannoniae O. S. Patris N. Benedicti comparavit anno 1702. Illustrissimus et Rmus Aegidias Karner Archi-Abbas és látszik, hogy ugyanezt a példányt használta festőművészünk.

A MÁSODIK ERZSÉBET-EMLÉKMŰ PÁLYÁZAT
RÓNA JÓZSEF ÉS LEITERSDORFER BÉLA MŰVE
MÁSODIK KATEGORIÁBA OSZTOTT PÁLYAMŰ

A MÁSODIK ERZSÉBET-EMLÉKMŰ PÁLYÁZAT
RÉSZLET RÓNA ÉS LEITERSDORFER MŰVÉBŐL

kiveti a fészkéből madárfiát". Felirata: „Haec odit inertes" (Munkásság).[1]

A keleti első ablakfülke jobb oldalán dülő oszlop képe. Felirata: „Concidet obliquum"[2] (Egyeneslelkűség).

Ugyanazon fülke baloldalán: „Reddo cuique suum" felirattal tükörnek képe.[3] (Igazságosság).

A szószéknél levő középső ablakfülke jobb oldalán versenyt-úszó szarvasok felirata: „Tutum iter unanimis"[4] (Megegyezés).

Különböző alakú és nagyságú kulcsok kötege lóg egy ajtó lakatján ezen felirattal: „Non omnia possumus omnes"[5] (Egyirányú hivatás).

A harmadik keleti ablakfülkében látható egy kalitkába zárt madár, ezen felirattal: „Claustrum facit esse securum"[1] (A világ kisértései ellen).

[1] Id. Képeskönyv III. rész. MDCCCXXVIII. sz. képe.
[2] U. o. III. rész. CDLX. sz. képe.
[3] U. o. III. rész. CDLXI. sz. képe.
[4] U. o. III. rész CCXCIX. sz. képe.
[5] U. o. III. rész. CCCVIII. sz.

Ezzel szemben egy szétpattant hordóból ömlik ki a folyadék, minek felirata: „Libertate perit".[2]

Ég felé törő élőfák: „Ut coelo assurgant".

A déli ablakfülkében méhkas körül sürgölődnek a méhek: „Aris pars prima laborum".[3] Szerzetesek munkájának zsengéje is az Istentisztelet legyen.

A kis ajtó fölé festett vakablak fülkéjében egy kutya nyulat hajszol: „Non sibi sed Domino". Önzetlenségre inti a szerzeteseket.

Nyugat felé néző vakablak fülkében egy fékevesztett paripa száguldoz: „Incassum repetes data fraena".[4] A szenvedélyek féktelenségére vonatkozik.

[1] U. o. III. rész. CMXCV. sz.
[2] U. o. III. rész. DCCXLIX. sz.
[3] U. o. II. rész. MXXXV.
[4] U. o. III. r. CDXCVIII.

A MÁSODIK ERZSÉBET-EMLÉKMŰ PÁLYÁZAT
RÉSZLET RÓNA ÉS LEITERSDORFER MŰVÉBŐL

A kályha mellett a jobboldali vakablakban a tékozló fiú a sertések moslékát meregeti: „Prodigus ad siliquas". Takarékosságra intő példa.

Magasba törő sas fiait repülni tanítja: „Monstrat tolerare labores".[1] Türelem példaképe.

Felemlítésre méltó, hogy a győri úgynevezett apátházban, mely most a kisebb papnevelő intézet lakása és amelyben a rendnek feloszlatása előtt a főapátok hosszas ideig szoktak tartózkodni, a főapáti ebédlő-teremben, jelenleg kápolnában a pannonhalmi ebédlő-termével megegyező freskók láthatók.

Az itteni ablakfülkékben is megvannak ugyanazon feliratokkal a következő jelképek: a napóra, a dülő oszlop, a tükör, a kolostorban levő biztonságot nem kalitkával, hanem pásztorral szemlélteti, ki juhait bekerített helyen őrzi, a sürgölődő méhek és a fiait fáradságos munkára tanító sas. Csak három más jelkép van még a győri apátház freskói között Izaiás prófétából, melyek nincsenek a pannonhalmi képek között.

Említésre méltók még ezen apátház menynyezetképei: Szilveszter pápa álma a magyar szent koronáról, Asztrik apát hozza a koronát szent Istvánnak, Isván király felajánlja a koronát Magyarország Patronájának és szent Adalbert téríti a pogány magyarokat.

Ha már most a két terem freskóit és a győri bencés templom falfestményeit egybehasonlítjuk úgy modor, mint színezés tekintetében, akkor arra az eredményre kell jutnunk, hogy azok, ha nem is egy mester, de mindenesetre egy festőiskola termékei.

Fehér Ipoly főapát, aki minden szépért lelkesedik, elhatározta, hogy az oly műérzékkel kezelt pannonhalmi ebédlőt megujíttatja. Hazai műértőt ily freskók helyreállítására az intéző

[1] U. o. II. r. CCLXXIV.

A PANNONHALMI FŐAPÁTSÁG
RÉGI EBÉDLŐTERME
DÉLI RÉSZ

körök sem tudtak ajánlani. Külföldre kellett tehát fordulnunk és Berlinből, mint ezen a téren legkiválóbb mestert, Melicher Teofil bécsi konzervátort ajánlották, aki már azelőtt Troger Pál brixeni freskóit nagy ügyességgel helyreállította. Az volt Pannonhalmán is a feladat, hogy semmit se fessen át újra, hanem csak a megfeketedett képeket derítse fel. Melicher, mint a bécsi Centralkomission tagja, tudós műrégész is egy személyben, 1900-ban mesterileg megfelelt a nehéz feladatnak. Pannonhalmi falfestményeink most már Melicher ügyes vegyi eljárása következtében sértetlenül és mintegy felújulva tündökölnek. Persze a közel kétszáz év nyoma mindenesetre így is meglátszik rajtuk. Nem Melicher műízlésén mult, hogy a képek falközeit, amelyeket a régi mester oly finom érzékkel tudott tónus tekintetében az építészeti részletekkel összhangzásba hozni, nem tölthette be stílszerű alapszínekkel. Így a tulajdonképeni képek ugyan érintetlenül felújultak, de környezetük egy kicsit elüt az eredetitől.

Melicher, aki sokat foglalkozott Troger műveivel, szintén azon véleményben van, hogy a pannonhalmi ebédlő és a győri apátház régi falfestményei is az ő ecsetjére, vagy legalább is iskolájára vallanak. És ezen nem is lehet csodálkozni, ha elgondoljuk, hogy Altenburg, Göttweig, Melk és Zwettl hires osztrák apátságok templomait, könyvtárait és lépcsőházait is ő diszítette műveivel és a bencések ezen vonatkozása bizonyára Pannonhalmára is hozta Troger mesteriskoláját.

Azt, amit általában felhoznak Troger jellemzésére, hogy kitűnt az akkori képírásban a mesterkéltséget kerülő ábrázolással és egyszerű, világos és tartalmas előadásánál fogva elődeitől elüt: ez tökéletesen ráillik a pannonhalmi ebédlő freskóira is. Olaszországban elsajátíthatott egy bizonyos merészséget a koncepcióban és oly színezést, mely azelőtt az északibb országokban nem dívott.

Ami végül a képeinket befoglaló stukkókat illeti, azok alighanem olasz munkások remek

alkotásai. Alakzataikban, virágdíszeikben, angyalfejes ornamentiációjukban hazánkban párjukat ritkítják és a közelben csak a bécsi burg termeiben találhatjuk fel másukat.

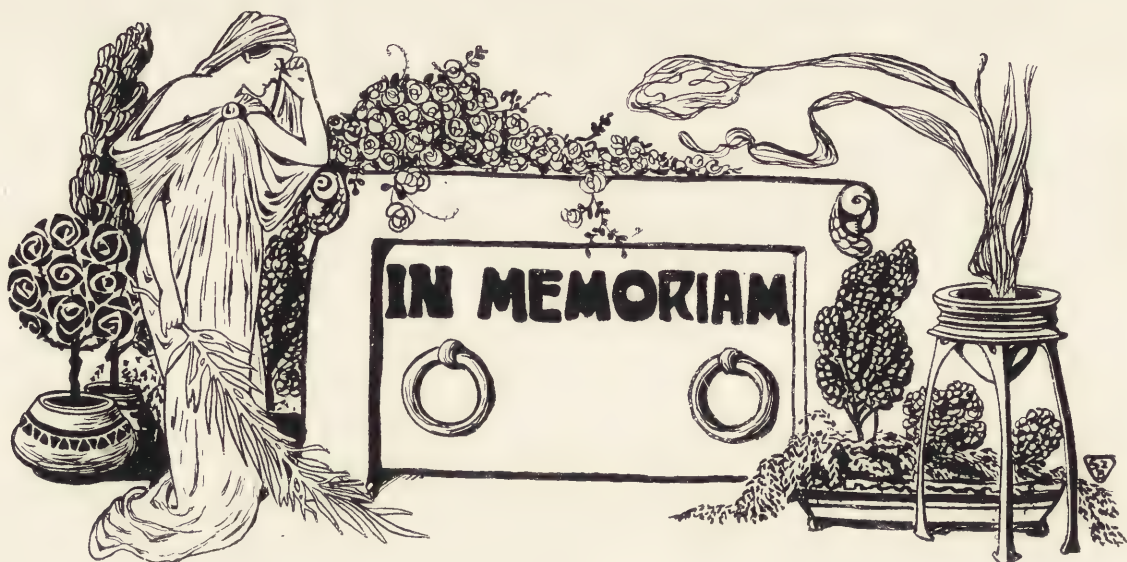
Myskovszky Viktor veterán műrégészünk, aki tudvalevőleg a hazai renaissance-emlékekről hézagpótló nagy díszmunkát adott ki, mikor a barokk és rokokó emlékekről készülő művéhez országszerte adatokat gyűjtött, nem tudott eltelni a pannonhalmi stukkók gyönyörű változataival és legnagyobb részletességgel másolta azokat Berlinben kiadandó nagy munkája számára. Nagy szakértelmén alapuló tapasztalatai révén odanyilatkozott, hogy nincs hazánkban templom vagy kastély, melynek stukkói szépség tekintetében a pannonhalmiakkal vetélkedhetnének. Hátra van még az ebédlő főbejárata, mely megérdemli, hogy legalább egy mondatban megemlítsem, mivel ez meg az iparművészetnek remeke; a freskókkal és különösen a stukkók ízléses cikornyáival szép összhangzásban vannak remek faragványai. Akadt már műgyűjtő, aki nagy összeget ajánlt érte.

Érdemes volna győri, szombathelyi, veszprémi és pápai freskóinkkal is behatóbban foglalkozni, amelyek Troger, Maulpertsch, Dorfmeister vagy Klieber művészetét hirdetik. Igaz, hogy a mi szemünk kissé elszokott a régi stílusoktól. Volt idő, midőn a román és gót emlékek felkarolásával a renaissance, barokk vagy rokokó emlékek műirányát lenézték. Most már arra a meggyőződésre jutott a műtörténet, hogy minden művészi irány jogosult addig, míg nem csap át szertelenségekbe.

Dr. Récsey Viktor

A PANNONHALMI FŐAPÁTSÁG
RÉGI EBÉDLŐTERME
RÉSZLET AZ ÉSZAKI OLDALRÓL

EISENHUT FERENC

Művészetünket a közelmultban megint érzékeny veszteség érte Eisenhut Ferencnek, a kiváló orientalista festőnek halálával, aki rövid szenvedés után június hó 2-ikán költözött el az élők sorából.

A derék és szorgalmas művészt, aki úgy a budapesti mint a németországi kiállításoknak egyik legbuzgóbb kiállítója volt, Münchenben érte utól a halál, abban a városban, ahol művészi pályafutásának legnagyobb részét eltöltötte, és ahol a magyar művészet érdekeinek mindenkor önzetlen, fáradhatatlan és lelkes szószólója és képviselője volt. Találóan jegyezte meg róla egyik életírója, hogy ő valóságos nagykövete volt a magyar művészeknek a bajor fővárosban, mert csakugyan az ő működése a legszorosabban összeforradt azzal a lassú de biztos térfoglalással, a melylyel a magyar művészet Münchenből kiindulva immár az egész kontinens érdeklődését felköltötte és a művészet legkiválóbb gócpontjában elismerést és becsülést szerzett a magyar névnek.

Ő volt az, aki az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat budapesti nemzetközi kiállításain a müncheni és németországi művészeknek a tárlatokon való részvételét óriási fáradsággal és mindenkor előkelő ízléssel szervezte. Ugyancsak ő volt a müncheni nemzetközi kiállításokon a magyar csoport mindenkori kvártélycsinálója is, akinek nem egyszer kemény tusákat kellett vívnia az ottani vezetőséggel a magyar csoport helye érdekében. S csak kiváló ügyességére és szívós kitartására vall, hogy ez a hely mindenkor a legjobb volt, mely az adott körülmények közt és a nagy európai verseny közepette csak kivívható volt.

A magyar művészet érdekében Münchenben kifejtett munkásságának sikerét nagyban megkönnyítette és elősegítette az, hogy ő maga is tagja volt az ottani „Luitpold-

A KEDVENC
EISENHUT FERENC FESTMÉNYE

Gruppe" nevű ismert tekintélyes művészcsoportnak, mely már csak a kollegialitás révén is kezére járt a művésznek céljai elérésében. Nagy előnye volt helyzetének az is, hogy úgy itthon, mint Münchenben is kollegái osztatlan szeretetének és bizalmának örvendett, s csak egyetlen egyszer esett meg vele, a legutóbbi müncheni nagy nemzetközi kiállitás alkalmával, hogy ismeretlen helyen szőtt intrikák folytán a magyar sajtó néhány organumában megtámadták, de akkor maga a magyar kormány vette őt védelmébe, és fényes elégtételt szolgáltatott neki a méltatlanul elszenvedett támadásokért.

Eisenhut Ferenc 1857-ben Német-Palánkán született. Apja, aki vendéglős volt, fiát kereskedőnek szánta, s beadta egy vaskereskedésbe inasnak. A fiúnak azonban magasabb rendű ambiciói voltak és mindenáron festő szeretett volna lenni. Ki tudja megvalósíthatta volna-e ezt a vágyát, ha nem akad egy mecenásra, néhai Mezey Károlyra, aki rendkívül megszerette és anyagilag is támogatta őt.

Művészeti tanulmányait Budapesten, az országos mintarajziskolában kezdette meg, ahol Székely Bertalan és Greguss János tanítványa volt. Majd két esztendő multán kiment Münchenbe, hol a bajor királyi képzőművészeti akadémián Benczúr, Löfftz, Seitz és Dietz tanárok vezetése alatt folytatta tanulmányait. Itt hamarosan magára vonta tehetségével és szorgalmával tanárai figyelmét, sőt nemsokára a művásárlók körében is feltünést keltett. Hét esztendei müncheni tartózkodása után keletre utazott, hol teleszívta magát ennek a csodás világnak színdús benyomásaival, s visszatérve egyre másra kezdte festegetni keleti tárgyú képeit, melyekkel mindjárt kezdetben nagy sikereket ért el, melyek döntő befolyással voltak egész további pályájára, amennyiben rajtuk felbuzdulva teljesen az orientalista festészetre adta magát.

Legelső nyilvánosan kiállított műve „A korán általi gyógyitás" című volt, mely a Képzőművészeti Társulat 1883. évi kiállításon vonta

magára a közfigyelmet. Alig három esztendő mulva, 1886-ban ugyanitt „Gül Baba halála" című olajfestményével nagy állami aranyérmet nyert s azonkívül még abban a kitüntetésben is részesült, hogy a festményt Ferenc József király megvásárolta. Ugyancsak ezzel a festményével az 1892-ik évi berlini nagy kiállításon elismerő oklevelet kapott, s ettől fogva a kitüntetések hosszú sorozatában volt része.

„Kairói gyermekiskola" című festményével háromszoros kitüntetésben részesült, amennyiben az 1892. évi müncheni kiállításon valamint az 1893. évi berlini kiállitáson kis állami aranyéremmel jutalmazták, az 1895. évi párisi szalonban pedig dicsérő fölemlítéssel tüntették ki. Madridban is megbecsülték kiváló művészi kvalitásait, amennyiben „Ítélet előtt" című festményét ezüst éremmel honorálták.

Eisenhut Ferenc húsz esztendős művészi pályafutásának legnagyobb részét vagy a Keleten — hol benyomásokat gyűjtött és tanulmányokat készített, — vagy Münchenben — hol bámulatos szorgalommal reggeltől napestig dolgozott, — töltötte, és valóságos kis képtárt festett össze. Ismételten bejárta a Keletet és legutóbb — a millennium után — Kis-Ázsiában töltött közel kilenc hónapot, ahonnan szintén tömérdek vázlattal és tanulmánynyal megrakodva tért haza.

A millennium után rövid ideig Budapesten tartózkodott és több kollegájával megfestette az 1896. évi koronázási diszfölvonulás panorámáját, amely azonban nem járt a remélt sikerrel. Ez kissé elkedvetlenítette, úgy, hogy megint hátat fordított Budapestnek és újból Münchenben telepedett meg, ahol úgyszólván életének utolsó napjáig dolgozott. Halála előtt alig pár nappal fejezte be három legutolsó festményét az „Álmodozás"-t, a „Mesemondó"-t és a „Büntetés"-t, amelyek most a müncheni Glaspalast kiállításán láthatók.

Az elhunyt művésznek legnevezetesebb alkotásai megközelítőleg chronologikus sorrendben a következők: „Tanulmány", „Tanulmányfej", „Korán általi gyógyítás" (1883.), „Gül Baba halála (1886. A király tulajdona), „Kigyót etető bűvészek" (1887.) „Rabszolgavásár" (1888.), „Hadi zsákmány", „A kegyvesztett" (1889. Az utóbbi a Deutsch család tulajdona), „Tuniszi kávéház", „Ítélet előtt" (1890), „Álom" (1891. A Nemzeti Múzeum tulajdona), „Gyermekiskola Kairóban", „Az első fátyol vásárlása" (1892.), „A figyelmes őr", „Háremben", „Az új favorit bemutatása" (1893. Az utóbbi Andrássy Tivadar gróf tulajdona), „Kakasviadal Kairóban" (1894.), „Mámorban" (1895), „Irástudó" (1896. Harkányi Frigyes báró tulajdona), „A zentai csata" (1896. Bács-Bodrog vármegye tulajdona), „Petőfi illusztrációk" (1899., 1900.), „Népünnepély a Kaukázusban", „Bokharai börtön", „Szamarkandi vásár" (1900.), „Cserkesz tánc" (1901.), „Hadi zsákmány elosztása" (1901. A bajor állam tulajdona), „A kegyvesztettek", „Hunyady János kirohanása a nándorfehérvári várból 1456-ban" (1902. Az utóbbi a magyar állam tulajdona). „Álmodozás", „A mesemondó", „Büntetés" (1903).

Eisenhut Ferenc vasszorgalmának és művészi pietásának és komolyságának kétségbevonhatatlan bizonyítéka az, hogy hagyatékában, melyet Csúzy Károly és az elhunytnak néhány meghitt müncheni művészbarátja leltároztak, 148 kész olajfestményt s 678 tanulmányt, vázlatot és rajzot találtak, amelyek már útban vannak Budapest felé, és október hónapban kollektive ki lesznek állítva a városligeti műcsarnok helyiségében.

Ami Eisenhut művészetét illeti, erről a műtörténelem lesz hivatva érdemleges ítéletet mondani. Mi csak azt jegyezzük meg, hogy Eisenhut haláláig hű maradt iskolájának a tradicióihoz, és a modern művészet áramlatai szinte nyomtalanul suhantak el fölötte. Azok közül a művészek közül való volt, akik alkotásaikban a vonalak és a színek harmoniájának teljes egyenjogúságát dokumentálták és a kompozició terén is alkalmazkodtak a régi akadémikus szabályokhoz. Keleti tárgyú festményein, melyek élete munkájának a javarészét alkotják, a fönnebb említett elv érvényesülésén kívül még azt a jellemző vonást is kiemelhetjük, hogy az ő fantáziáját nem annyira a Kelet káprázatos színpompája, mint inkább annak a csodálatos világnak misztikus filozofiája, s a kelet népének exotikus lélektana ragadta meg, amelynek nem egy érdekes problemáját próbálta vásznain megoldani.

Halála körülményeit illetőleg, az elhunyt közvetlen környezetéből arról értesülünk, hogy a művésznek már hosszabb idő óta voltak jelentéktelennek látszó bélbántalmai, amelyeknek azonban nem tulajdonított semmi fontosságot, és nem akart orvosi segélyt igénybe venni. Halálát közvetlenül megelőzőleg megfeszített erővel dolgozott három legutolsó festményein, melyeket még maga szállított be a Glaspalastba. Ugyanaznap — május 30-ikán — este részt vett a Luitpold-csoport ülésén, ahol azonban hirtelen rosszul lett, úgy, hogy haza kellett mennie. Otthon a lépcsőn már csak alig volt képes fölvánszorogni, lakása ajtaja előtt pedig eszméletlenül összeesett. Aggódó felesége tüstént orvost hivatott, aki bélfekélyt konstatált és csakis gyors műtét révén remélte a beteget megmenthetni. Reménye azonban sajnos nem vált be, mert a művész, kétszeri operáció ellenére is június 2-ikán meghalt.

Halálának tragikus voltát növeli az a körülmény, hogy kevéssel előbb két irányban is történtek lépések azिránt, hogy a magyar és a müncheni művészet terén szerzett kiváló érdemei hivatalos elismerésben is részesüljenek. A magyar kormány ugyanis kitüntetésre terjesztette fel a művészt illetékes helyen, Münchenben pedig küszöbön állott a tanári címmel való kitüntetése. Egyiket sem érhette meg.

Halála ugy nálunk, mint második otthonában, Münchenben is őszinte részvétet keltett s június hó 4-ikén Münchenben végbement temetésén ösmerőseinek és barátainak nagy serege, élén a bajor vallás- és közoktatásügyi kormány képviselőjével, adta meg a korán elhunyt művésznek a végső tisztességet.

Elhunytát barátain és művésztársain kívül özvegye és két kis gyermeke siratja.

AMBROZOVICS DEZSŐ

NÉPÜNNEP A KAUKÁZUSBAN
EISENHUT FERENC FESTMÉNYE

SCHUSTER FERENC

Kevesen ismerik nálunk Schuster Ferencnek, a június 14-én Bécsben elhalt magyar festőművésznek nevét. Egyetlen művel sem szerepelt kiállításainkon. Várt, míg tehetségét annyira fejlesztheti, hogy hazájában teljesen kiforrt művészként léphessen fel. Kenyerét küzdelmesen, nagy üggyel-bajjal a külföldön szerezte meg. Munkája érett gyümölcseit nekünk akarta juttatni. Ez a nobilis vonás jellemezte egyéniségét és művészetét is. Tehetségének szép próbáit bemutattuk a „Művészet“ ez évi első számában. S épp most készülődött arra, hogy egybegyűjtött munkáit bemutassa a budapesti közönségnek egy kis külön kiállításon. De még csak össze sem gyűjthette, mert hónapok, évek óta kegyetlen, gyógyíthatatlan betegség gyötörte, amely az utóbbi időben oly fájdalmassá vált, hogy levelet is alig írhatott. Mégis bízott abban, hogy tavaszra meglehet a kiállítás. E sorok írójának néhány hónappal ezelőtt még reménynyel teljes leveleket küldött, a betegség azonban egyre fenyegetőbbé lett, úgy, hogy a legutóbbi időben már maga sem bízhatott felgyógyulásában. S most már csendes hantok alatt pihen ez a szenzibilis, nemes, művészi rajongással teljes férfiú.

Sanyarúan lepörgött rövid életéről (született 1870 december 24-én) ő maga írt meg egyet-mást a mi kérelmünkre. Ezek az egyszerű sorok minden egyébnél beszédesebben világítják meg rövid pályafutásának keserveit.

„Fehértemplomban születtem — írta a többi közt — apám kovács s én vagyok tíz gyermeke közt a legidősebb. Ifjuságom ideálja a cirkusz, később a színház volt. Ide a színészek ruhatáros kosarával jutottam. De

A KÖLTŐ
SCHUSTER FERENC RÉZKARCA

szüleim nem engedtek sem az egyik, sem a másik pályára. Vaskereskedésbe kerültem s életem három esztendeje ebben az üzletben folyt le, amelyhez sem kedvem, sem képességem nem volt. Itt tört ki belőlem először a festésre való hajlam. Kezdetleges, siralmas képeket pingáltam főnököm egyéves fia számára, akit szórakoztatás céljából gyakran rám bíztak. A kis csemetének tetszettek ezek a képek, nekem pedig kedvem telt a készítésükben. Midőn túl voltam az inaséveken, Budapestre mentem s ott ismét vaskereskedésben kaptam alkalmazást. Öt hét mulva azonban búcsút mondtam ennek is. Most már tudtam, miképpen lehet belőlem festő. A mintarajztanoda igazgatójánál tett látogatásom meghozta az első kiábrándulást. Tehetségtelennek nyilvánított engem s ezzel a nyilatkozattal léptem ki a szentek szentjéből. Rongyos cipőmbe belefagyott a víz, de a lelkesedés és kétségbeesés arra a kalandos ötletre bírt, hogy végig kopogtattam a festőműtermeket s „ecsetmosogatónak“ ajánlkoztam. Amennyire ma még emlékszem, jártam M..., V..., U... festőknél. Vállvonogatással, mosolylyal tessékelték ki a szegény bolondot. Budapesten tehát nem volt mit keresnem. Szülőföldemre nem akartam visszamenni. Aggódó szüleim megsegítettek néhány forinttal. Bécsbe mentem szerencsét próbálni. Itt jó emberekre akadtam, akik bíztak bennem. Nemsokára benn voltam az akadémiában, de az első években kevés sikerem volt, mert a nyomor arra kényszerített, hogy az iskola falain kívül dolgozzam a mindennapi kenyérért. Sem otthonról, sem máshonnan nem kaptam semmi támogatást. Kétszer is töröltek az intézetből, mert, úgymond, nem teljesítettem kötelességemet s mert bolond és tehetségtelen vagyok. De sikerült mégis visszajutnom. Így teltek el akadémiai éveim, akkor aztán ott álltam egyedül az utcán. Tudásom csekély volt. Mintegy öt éven át hányt-vetett a sors hol Magyarországon, hol Düsseldorfban, hol Bécsben, de ilyenfajta iskolába nem mentem többé. És megismertem a nyomort minden formájában. Abban az időben festettem az Anya-ciklust, amelyet később rézbe karcoltam. Ezzel a munkával elmentem az akadémiára Pochwalsky tanárhoz, aki tudást, tehetséget és öntudatos művészi célt látott műveimben és nagyon megtisztelő feltételek mellett vett fel speciális iskolájába. Az év végén legnagyobb meglepetésemre egyhangúlag díjjal tüntették ki egyik arcképemet. A következő évben Unger Vilmos tanár rézkarcoló-iskolájában dolgoztam, ahol császári szubvenciót kaptam az Anya-ciklus rézbe edzésére és publikálására. Az év végén egyik kom-

KRISZTÚS-FEJ
JODOCUS VAN GENT FESTMÉNYE
SCHOLTZ RÓBERT GYŰJTEMÉNYÉBŐL

pozíciómra megkaptam a Fűger-aranyérmet. S ezzel vége szakadt iskolás tanulmányidőmnek."

De nem szakadt vége rossz sorsának. Roppant küzdelmek közt vergődött, mindenekfelett az bántotta, hogy nem foglalkozhatott szakadatlanul művészetével. Betegsége olykor heteken át megbénította kezét. Mégis sikerült neki tavaly Bécsben egy kis külön kiállítást rendeznie. A sors itt is kegyetlen játékot űzött vele. Nem is láthatta azt az első és egyetlen kiállítását, mert a megnyitás napján a kórházba kellett őt vinni. A tárlatot azonban osztatlan tetszéssel fogadta a bécsi kritika. Ő pedig nem kereste sohasem ezt a külső elismerést, művészete egy merengő, befelé fordult, meleg érzésekkel átszőtt lélek művészete volt. Az Anya-ciklus tanuskodik e jellemvonásáról, azután azok a képek, amelyeken megcsendül egy hittel teljes szimbolizmus hangja. Ilyen például a Feltámadás című színes rézkarca. A túlvilági élet neki épp oly reális volt, mint az, a mely ezen a földön pereg le. A legutóbbi napok egyikén még egyszer kezébe vette szerszámait. Egy barátja műtermében elővett egy kartont és képet kezdett vázolni: a kis ember látja jönni az Elkerülhetetlent. Ez a legutolsó vázlat mutatja, hogy belelátott jövőjébe. De csakhamar letette a szenet, a fájdalomtól nem tudott dolgozni.

„Mikor tavaszodott — írja nekünk bécsi barátja — Fehértemplomból ismét Bécsbe jött: egy nagy kékszemű csontváz. Az utolsót próbálta meg: egy operációt. Nem sok reménynyel kisértük a kórházba. Operálták és mintha sikerült volna. A fájdalom elmult, evett-ivott és beszélt a jövőről. Örült a tavasznak, amely beragyogott halálos ágyára. És tényleg azt hittük, hogy győzelmesen kerül ki abból az irtózatos harcból. Vasárnap kimentünk a kórházba, hoztunk egy kis jó bort, akkor azt mondta a szolga közönbös hangon, hogy az az úr ma éjjel meghalt . . . Kedden temettük el őt, egy pár jó barátja, mecénása és az édesanyja . . ."

Így végződött egy nagytehetségű magyar művész rövid és tragikus pályafutása.

L. K.

MADONNA TÜKÖRREL
CORNELIS CORNELISZEN FESTMÉNYE
SCHOLTZ RÓBERT GYŰJTEMÉNYÉBŐL

BUDAPEST MAGÁNKÉPTÁRAI

SCHOLTZ RÓBERT GYŰJTEMÉNYE

Scholtz Róbert sok évi szorgalmas gyűjtéssel szép kis képtárt szerzett, amelyet szakférfiak tanácsának igénybevételével gyarapított. Bár e gyűjteményben a régi olaszok is gazdagon vannak képviselve, jelentőség dolgában mégis messze mögötte állanak a németalföldieknek, akik sorában nemcsak kiváló nevekkel, hanem nagyon jó művekkel is találkozunk.

Első sorban a tájfestőket kell említenem. Rendkívül jellemző köztük Ruysdael Salamonnak egy tájképe, amely abban a korszakban mutatja ezt a mestert, midőn már félig-meddig megszabadult volt Goyen befolyásától és nagy unokaöcscsének, Jakabnak hatása alá került. A falombozat már festőibb itt, holott annak előtte inkább a rajz eszközeivel igyekezett a fák koronáját visszaadni. A lombozat erősen felrakott festékkel van festve s aztán elsimítva, de mégsem oly pasztózus s nem is oly világító erejű, mint Jakabé. Kedvelt eleme, a víz, itt sem hiányzik s könnyed fényével némiképpen enyhíti azt a hibát, amely Ruysdael Salamonnak csaknem valamennyi képén felötlik: a csekély mélységet és a vonaltávlat hiányát. Az ő világa egy kicsiny, lezárt darabka föld, egy pár állat, lovas, kocsi. A széles látóhatár, a nagyszabású hangulat hiányzik. Mindezt megtaláljuk a mi képünkön is.

Kiváló oldaláról mutatja be mesterét Jan Wynantsnak egy monogrammal ellátott tájképe. A falomb és az egész növényzet erősen részletezett s kemény rajzú, ami jellemzi Wynantst. Előnyösen hat azonban a levegő kitünő távlata, a talajnak csaknem geologiai jellegű előadása. Emellett képünk melegebb összhatást mutat, mint amilyenhez mesterünknél szokva vagyunk. A felhők és a föld erősen áttetsző sárgás és barnás tónusainak tudható ez be. Jellemző a szerzőjére az idősb Pieter Molyn egy tájképe is. Jobbra szelíd magaslat, balra kilátás a síkságra, a staffage kicsiny méretű, a részletek szorgosan megdolgozvák, a levegőtávlat meglehetősen hiányos. E tulajdonságok néhánya Ruysdael Salamonra is emlékeztet, akinek neve alatt szerepelt ez a kép jó ideig,

SZENT ANTAL KISÉRTÉSE
IFJ. TENIERS DÁVID FESTMÉNYE
SCHOLTZ RÓBERT GYŰJTEMÉNYÉBŐL

bár nemcsak a monogramm, hanem a festés módja, a hideg zöldes tónus, az eléggé szélesen és bátran felrakott fények egyenest Molynra utalnak.

Jan Vermeert jól jellemzi a harlemi tőzegláp, amelyet többször is megfestett. A középen torony, jobbra falu és malom, elül nagyon kicsiny emberalakok, balra pedig széles vastag vonásokban, nagyon meleg sárga és barna tónusokban a tőzegláp, amely a messzi távolba nyúlik. Hasonlóképpen dolgozta fel ezt a tárgyat ugyanaz a művész a Kilényi-gyűjteményben levő képén.

Pokert követi, bár csak tanitómestere, Van de Velde révén, Dirk van Bergen. Ez a mű tájkép állatokkal, csakhogy az állatoknak szép és könnyed szinezése itt nehezebbé, olajosabbá lett, holott a levegő hangulata Goyen befolyására utal, a táj maga a régi hagyományt, a finom átlátszóságot, a könnyed folyamatosságot még megtartotta.

Jan Bothnak egy monogrammal ellátott tájképe jobbra szép heroikus lombkoronát mutat könnyed sárgás tónusokban, míg balra hegyek húzódnak s víz kanyarog a messzeségbe. Bár e kép Claude Lorrain befolyását mutatja, mégis határozottan németalföldi jellegű. A kép staffageja azonban, férfialakok és öszvérek, teljesen olaszosak, mint ezt Bothnál már megszoktuk.

Két jó csendéletet sorolhatunk ide. Az egyik reggelihez terített asztal, halastállal, gyümölcscsel, virággal, annak előtte a monogramm homályossága folytán Jan Davidz de Heem nevén szerepelt, valószinűleg azonban Jan de Brun műve. A másik nagyon szélesen festett hal-

árusítószék, amely kép Beyeren nevét viselte eddig, de monogrammjából következtetve Karel Harditól ered. Egy kiváló előadású férfiarckép Jan Ravestein környezetébe való, egy másikat Dirk Walkenburgnak tulajdonítják.

Kiválóan jeles darabja ennek a gyűjteménynek egy Isaak van Ostade teljes nevével ellátott téli tájkép, korcsolyázó s egyéb alakok sokaságával. Ezen a képen rendkívül tiszta a levegő távlata, nagyon finom a fényhomály s meglepőn igaz az alakok eleven mozgása. Ennek révén a mesternek kiváló erényeivel ismerkedtünk meg itt. Egy kis képet, amelyen két gavallér a játékszenvedélyének áldoz, egy harmadik pedig nézőként szerepel, a tulajdonos Dirk Halsnak minősít. Festési előadása erőteljes, széles, a divatos tarka ruhába öltözködött gavallérok csakugyan ennek a mesternek körére utalnak. Egy XVII-ik századbeli előkelő gavallér teljes alakja látszik egy kis képen, ez állítólag Ernő Kázmér nassaui gróf arcképe. Az alig kibetűzhető aláírás révén eddig Wijbrand de Geestnek tulajdonították ezt a képet, de magának a műnek tipusa, a széles, erőteljes előadás, az öltözék finom részletezése s a kép meleg tónusa inkább Terborch és Netscher körére utal.

Van itt egy szép madonnakép, amely ugyanabból a gyűjteményből származik, amelyből Pulszky Károly az Országos Képtár Piombo-

ÁLLATOK
DIRK VAN BERGEN FESTMÉNYE
SCHOLTZ RÓBERT GYŰJTEMÉNYÉBŐL

képét szerezte. Két angyalka van a madonna mellett, az egyik tükröt tart. A mű Cornelisz van Haarlem neve alatt szerepel, de bármennyire olaszos volt is ez a mester, s bármennyire correggiószerű ez a madonna: mégsem vehetjük biztosra, hogy ez a kép tőle való.

A flamand művek közt első sorban kell említenem egy érdekes, régies Krisztusfejet, aranyalapra festve, amelyet olaszos íze folytán Justus van Gent ecsetjének tulajdonítanak. Egy szent Antal kisértését mutató mű, amely erősen rembrandtos modorban van festve, monogrammja folytán az ifjabb David Teniers nevét viseli. De valószínű, hogy más kéznek a műve.

Willem van de Velde ecsetjétől való a gyűjtemény egy csinos kis darabja: egy szignált arckép. Rembrandtos modorú: egy remete félalakja, akit az ördög megkisért: ez mesterének, Cristoph Paudissnek teljes néválaírásával és az 1662. évvel van szignálva. Ha még megemlítjük Ferguson és Hamilton egy-egy képét, áttérhetünk az olaszokra.

Időrend szempontjából első helyen kell megemlékeznem egy aranyalapra festett madonnáról (több szenttel), ez sienai mű, tulajdonosa Ambrogio Lorenzettiről nevezte el. Sienai, de jóval későbbi egy másik régies modorú kép, megnyúlt alakokkal: Mária a kisded Jézussal és szentekkel. Umbriába vezet minket egy harmadik madonnakép: a szűz anya Jézussal és egy szenttel. Ezt bizonyára joggal tulajdonítják Marco Palmezzanónak. Erre a művészre utal a test színének szürkészöld tónusa, azután a szentnek kiválóan jellemzetes feje. Viszont a madonna és a kis Jézus kerekded feje csaknem Sarto tipusára emlékeztet. Későbbi firenzei művészet terméke a „Szent Katalin eljegyzése“ című mű, amelynek színe már

FÉRFI-ALAK
WIJBRAND DE GEEST FESTMÉNYE
SCHOLTZ RÓBERT GYŰJTEMÉNYÉBŐL

SZENT BERTALAN
JOSÉ DE RIBERA FESTMÉNYE
SCHOLTZ RÓBERT GYŰJTEMÉNYÉBŐL

modoros. Különösen a madonna violaszín palástja és sárga ujja mutatja ezt a tulajdonságot. A kis Jézus tipusa correggiószerű, de ezt is kissé megrontotta az a modorosság, amelyet Parmegianino vitt bele ama nagy festő művészetébe. Még egy madonna van itt: ez édeskés, nagyon lágy, rajza elmosódott. Joggal tulajdonítható Luca Longhinak.

Meg kell még említenem az adógaras egy kis képét, amelyet Francesco Vecello nevére kereszteltek, egy nagy Pandora-képet, amelyet Domenichino szélesen és dekorative festett, egy kis Brusasorcit, amely ugyanabból a képtárból való, a melyből az Országos Képtár Piombója. Van itt egy vázlat is, veres és sárga tónusokban nagy készséggel megfestve: Mária mennybemenetele. Végül Riberának egy szent Bertalanja, ez kissé vázlatos, de nyilvánvalón elárulja e kiváló mester minőségeit.

DINER-DÉNES JÓZSEF

PANDORA
ZAMPIERI DOMENICO FESTMÉNYE
SCHOLTZ RÓBERT GYŰJTEMÉNYÉBŐL

VÁSÁR UJPESTEN
PÁLLYA CELESZTIN RAJZA

MŰVÉSZI HITVALLÁSOK

Meghatározom nézőpontom helyét, hogy aki velem akar szemlélődni, tudja, hova helyezkedjék, s aki nem akar velem szemlélődni, lássa, honnét vizsgálódom.

Szempontomat nem tűzöm a külső szemlélődés ama horizontjára, ahova szemem csalóka mechanizmusán keresztül vetődnek perspektivikus jelenségei szemlélődésemnek, hanem arra a horizontra, ahol mindennek, ami viszonylik hozzám és egymáshoz, teljes plasztikus valóságát láthatom, érezhetem. Ez a horizont az agyam hátterében húzódik a megismerés folyton táguló mezején, ahol nincs látszattani csalódás, ahol a gondolat párhuzamos vonalai nem enyésznek sem a szemembe, sem a horizont egyéb pontjára, hanem futnak egymás mellett a végtelenségig, s ha elfödi is őket tudatlanságom köde a távolban előlem, tudom, hogy folytatódnak.

Nézőpontomat két oldalról, jobbról és balról megköti, mozdulatlanságra kárhoztatja állati és szellemi egyéniségem, vagyis az a külön karakter, ami engemet megkülönböztet, s amin változtatni nem tudok; hanem föl és le annál nagyobb a tér! Mozoghat e nézőpont, kell is mozognia, mert horizontom folytonos emelkedése és sülyedése viszi magával, hol le, hol föl. Horizontom a le- és följárásában kettős mozgást érzek: először a napi élet szükségleteinek megfelelő erkölcsi emelkedésemet és sülyedésemet érzem, — másodszor érzem, hogy e folytonos mozgása mellett leír egy nagy mozgást is, mint ahogy földünk önmaga és a nap körül is forog, s e mozgása egy folytonos, lassú emelkedés, mely szempontomat magával hurcolja. E nagy mozgásban kétféle világítás érte horizontomat, s most egy harmadik fokozatú fénybe ért nézőpontom. A két elsőről azért tudok, mert e harmadik fokozat bevilágítja ama másik kettőt, mint ahogy a második belevilágított az elsőbe.

A harmadik világosságában a másik kettőt így látom:

Első nézőpontom egy olyan világítású, fel-felvillanó fényű horizonton áll, ahol én mint megrémített alázatos szolga állok, akit ura bevezetett egy nagyon sikamlós padozatú galeriába, hogy én ott nézzek körül, s azután, ahogy viselkedésem felől itélkeznie tetszik: vagy kidob a sötétségbe, vagy átvezet a fényesen kivilágított s minden jóval megrakott ebédlőbe.

Második nézőpontom állati énem legmagasabb fokú horizontján áll, ahol magamat a jövőre nézve úgy tekintem, mint a végtelenségig átalakulandó port, a jelenben pedig mint a sejtek különösen gyönyörű kialakulását, s úgy tudom, hogy e sejtek legmagasabb funkciójukat agyamban végzik — végzik véletlenül véges ideig, amikor jön egy előre nem látott, de azután biztosan megállapítható ok, amely a sejtek gyönyörű funkcióját örökre megszünteti, csak a por tér vissza örökkön átalakulandó pornak.

Harmadik nézőpontom, amelyből a másik kettőt látom, s amely jelen gondolkodásom bázisa, abban a horizontban áll, amelyet végre megtaláltam, felismertem magamban, önmagamban, s nem önma-

gamon kivül. Viszonyom nem a szolgáé az úrhoz, nem a poré a porhoz, hanem még annál az érzésnél is szabadabb, ami a fiút az atyához köti.

E szempontból nézve azt látom, hogy a képírók legnagyobb része az első két szempontból vizsgálódik, azokból nézi és tanulmányozza az érzéki jelenségvilágot, nagy része pedig a második szempontban áll, míg műveik az első nézőpont karakterét viselik, azok pedig, akik félig-meddig a harmadik nézőpontba jutottak, műveiken még mindig a második szempont karakterét tükrözik.

Ebből egy nagy ellentmondás — külső, belső — származik. Erre a külső-belső ellentmondásra óhajtanék reá mutatni.

Hogy ezt tegyem, arra egy elodázhatatlan benső óhaj sarkal. S ha némi erőszakkal szorítom is bele két elmult világnézetembe a képírás termékeinek nagy részét, nem azért teszem, hogy rendszerbe foglaljam, hanem azt gondolom, így elosztva világosabban fejezhetem ki e tárgy körül forgó gondolataimat. Négy csoportban látom úgy a képírókat, mint műveiket világfelfogásuk szerint.

Az első csoportban munkálkodók világosan látható viszonya a szolga viszonya az úrhoz. De mivel a szolga nem is rejtegetett legfőbb aspirációja az, hogy adott körülmények között ő is úr lehessen, azért nevezem az első csoportot: a viszonylagos úr csoportjának.

E csoportot a kifejlett „munkafelosztás“ elszaggatta mellékcsoportokra, ezt tehát nem is kell tovább osztogatnom, elég, ha megtartom úgy, ahogy a dolog rossz természetéből folyt: figurálisták, tájképészek, rajzolók stb.

A második csoportban látom a gyönyörű állatember viaskodását a szép, de mulandó porral, s nevezem ezt felfogása karaktere szerint: a természetlátók csoportjának.

A harmadik csoportot a másik kettő, mint a kicsépelt búza a sok-sok tőkéket és szalmát, úgy eredményezi, s nevezem a tipustalanok csoportjának, amely egyedül csak óriási mennyiségével szorít magának külön helyet, magában foglalva az isteni szikrát teljesen nélkülöző, csak az adott rossz viszonyok szülte „mesterségtudók“ irtóztató nagy tömegét.

A negyedik csoportnak nem adok nevet, mert ebből nézem és látom amazokat, hanem meghagyom szemlélődő helynek e horizont szempontját, ahonnét látom a multat, megpróbálom leírni a jelent, s ahonnét vágyódó szívvel, még ki nem fejezhető gondolattal érzem a jövőt.

I. csoport. A viszonylagos úr. Előttem áll valaki. Nézhetem őt, én, mint bizonyos társadalmi osztályba tartozó lény, egy felettem álló osztály tagjának, s akkor kiváltságától megvesztegetve, bizonyos félő tisztelettel állok vele szemben; vagy nézhetem egy alattam álló osztály tagjának, s akkor fölénynyel vizsgálom; vagy nézhetem egyenrangúnak velem, s akkor kollégáskodom vele.

Ilyen viszonyom az alázatos szolga viszonyából keletkezett, aki, hogy dolga jól folyjék, keresi ura kedvét s egyszersmind iparkodik az urához hasonlatost játszani lefelé, hogy viszonylagosan ő is úrnak látszassék.

Ebből a szempontból vizsgálva a művészet meghatározása egy hangzatos, de semmitse mondó frázis, egy oltár, melyet a hatalmasabb dicsőítésére emel a szolgalélek, de csak azért, hogy neki is emeljenek. Ez oltáron a képírás legszebb alkotása is csak áldozat, melynek benső tartalma füst, a légnyomással majd fölfelé törve, majd a földön terülve el.

A horizont ilyen magaslatában álló képíró mit vizsgál a vele szembe került érzéki jelenségen?

És miként fejezi ki a látását?

Ennek a képírónak a fejünk fölé és lábunk alá képzelt mindenség behatárolt terület, a határáig száguló csonka szárnyú paripája s e legmagasabb röptében alázatosan megáll a képzelt mennyország, vagy a képzelt pokol kapujában. Nem mer a végtelenségbe kiszáguldani, mert arról nem is tud, hanem szerényen megáll a felhős Olimposz, vagy a felhős mennyország kapujában, a hova félve képzeli a legnagyobb urat tisztes ősz szakállal, cherubjaitól és apró angyalkáktól környezve. Majd leszáguld a paripa a képzelt lefelé, a pokol kapujáig, s lobogó lángok közé festi az örökgyötrelemben vergődő viszonylagos bűnt.

Íme, a csoport fantáziájának legmagasabb röpte, legnagyobb röpte.

Ekkora nagy erőlködés után lelohad az erőtlen fantázia, lelohad a földi mennyországok trónjai lépcsőjére és festeget koronázásokat, beiktatásokat, ünnepségeket a multból, jelenből, ahol rang, méltóság, selyem, bársony, gazdag redők, fényes ékszerek úsznak felhők helyett.

De megpillantja a nyomort is s ki is fejezi a maga módja szerint: alamizsnálkodó nagy urak osztogatnak a sok fölöslegből éhezőknek, vagy szentek osztogatnak a fizikai vakoknak fizikai látást, a fizikai süketeknek hallást, a fizikai bénáknak erős lábakat és karokat.

Ebből a fölfogásból aztán egész természetesen kifejlődött ama különválás és elnevezés, amit egyházi-, történelmi- és arcképfestészetnek neveznek közönségesen.

Egyházinak azt a már említett legmagasabban járó fantázia termékeit nevezik, amelyekben a legalázatosabb szolga kifejezi viszonyát a legmagasabb úrhoz, s az ég képzelt alsó- és felső-bolthajtásán elakadnak.

Történelmi festészetnek hívják azokat az eposzszerű nagy kompoziciókat, a melyeken a hatalmasak dicsőítését, az „ellenség“ legyőzését, az állam-élet alakulásainak nevezetesebb fejezeteit zengik kötött beszédben, mint a hexameter, olyan erős szabályok között zsugorodva.

Arcképfestészetnek nevezik a festészet azon termékeinek a kultiválását, amelyek aranyos rámájában úgy az ábrázolt, mint a lefestő egyenlően

ÖLTÖZTETÉS
FÉNYES ADOLF RAJZA

INTÉRIEUR
BRUCK MIKSA FESTMÉNYE

előnyös megvilágításban mutatkozik be nekünk, vagy akar bemutatkozni, mint a mecenás ebédjén elhangzó dicsérő tószt egyformán emeli ki a házigazda nagy erényeit és a szóló szónoki ügyességét. Önelégültség, méltóság, rang, ékszer csillognának a képekről, ha egy felsőbb megvilágítás a selyem kárpit mögött meg nem mutatná a szellemi nagy nyomort.

Ezen a horizonton állók csoportja alkotja a képírók ama részét, amely a vezetést, adminisztrálást, az állami és társadalmi kapcsot köti, intézi.

Műveiket áradozó, mesterkélt, de tökéletes technikájú beszédmodor jellemzi, míg üres tökélyét a tipustalanok kezén érte el és ezeknél érte el önfeloszlása is.

Ennek a nézőpontnak hosszan húzódó horizontján míg a lényeg változatlanul megmarad, addig a külső viszonyok változta és a divat alakulása mindig tud neki időről-időre olyan köntöst adni, mintha szakasztott új felfogás volna. E mellett a klasszikus művekről levont és elvont technikai igazságokat betartva: a világítási erők ritmikus elosztásával, az előre betanult formák pontos és következetes kifejezésével a fércműn mindig felül állva, a logikus beszéd dialektikájával még a füllentéseket is igazságul tudják feltálalni ennyi megvesztegető apparátussal.

A műveken is erősen meglátszik, mert mindenben kifejezésre jut, hogy e csoportra nagyon jellemző a bámulatos kitartás, görögös ambició, a legmagasabb erénynyé lett dicsőségvágy. Hogy a dicsőségből aztán láthatóan és minél gyakrabban részesülhessenek, hát pályázat pályázatot ér, vannak díjak, érmek, titulusok, amiket egymásnak osztogatnak, vagy a társadalmi helyzetükön felülérzettekkel osztogattatnak maguknak.

Ezzel keverednek aztán abba a fájdalmas ellentmondásba, a mit kikerülhettek volna, hogy t. i. nyakukba szedik önként a szolgaság láncát, az összeköttetések lekötelezettségeit, holott pályájuk nekik függetlenséget, teljes szabadságot biztosítana.

Szabadságvágyuk, vagy annak benső óhaja aztán ott tör ki, hogy más parvenu-k között ők a legszimpatikusabbak, bőkezűek, adakozók, könnyelműek.

Erősen aláhúzva kell azonban megjegyeznem, hogy azok igen nagy része, akik műveikkel e csoportnak dolgoznak, maguk, bensőjük rég átlépte már e felfogást, lelkük rég a második csoport világnézetét vallja s csak munkáik kullognak felfogásban nyűgös teherként utánuk egy szellemköldökzsinórral kötve össze művet és művészt.

Ez aztán ama nagy ellentmondás, ami korunkat jellemzi s ennek az ellentmondásnak a pusztító szele az, ami a műveket olyan élvezhetetlen szárazzá teszi, mert csak az eszély munkáját tárják elénk, meg a technikai ügyességet, de a szellem és szív teljes hiányát. Sőt nem is így, hanem látjuk, hogy mint fordult el a művész szíve, szelleme valahova másfelé attól a tárgytól, amin dolgozott s minden teremtett alakja átkozni látszik saját létét, hogy ilyen formában kellett születnie.

Templomok nagy igényű és nagy méretű falain ki ne látott volna százával ilyen kényszerszülötteket, ahol egy eldugottabb sarokban valami realisztikus jelenetbe öntötte bele a művész azt az ellenszenvet, amit az egésznek felfogása iránt érzett? Ki ne ismerné azokat a csodatevő nemzeti szenteket, akik olyan fanyarogva, vagy nagyon is a modellre emlékeztetve kierőszakolt mozgással cselekszik képzelt csodáikat? Hát a nemzeti nagy csaták festményein hogyan könyörög minden egyes dulakodó alakon keresztül a művész finomabb lelke: ne öldököljünk — mondják ezek az alakok — hiszen mi azért vagyunk, hogy szeressük egymást . . .

II. csoport. A természetlátók csoportja. Előttem áll valaki. Nézhetem őt a belőle felém sugárzó fizikai ereje szerint is, s ha erős, egészséges, csodálattal nézem fizikai szép formáit, izmait, üde színét; ha meg gyenge, gyengébb, mint én, akkor bizonyos fölénynyel vizsgálom. Ha e szempontból néz a képíró, akkor keresi tanulmánya objektumának hatalmas izmait, széles mellkasát, izmos ökleit, egészséges, piros színét; keresi a neki megfelelő milieu-t, ahova helyezhesse, s hova vinné, ha nem az egészséges, kékreflexes ég alá. Ha pedig gyenge a vizsgált objektum, akkor túlozva látja vékony nyakát, beesett szemeit, sápadt, beteges színét és keresve neki megfelelő milieut, teszi piszkos sikátorokba, sötét intérieurökbe, vagy a hervadó ősz sárguló levelei közé.

Ebből a szempontból ítélve, a képírás meghatározása teljesen egybevág az empirikus tudományok akármelyikének a meghatározásával. L'art pour l'art, hangzik az ismert frázis. Ez a tanulmányozás mezeje, az empirikus művészet, amelynek az érzéki impressziók mindegyike sujet.

Szétszedni, elemeire bontani való a szín, a világosság, az árnyék, a vonal, a mozgás, a forma, ehhez felhasználja a fotografia segítségét olyan természetes örömmel, mint a természetbuvár a mikroszkópot. A fényes napvilágítás minden apró kis vetődését, az égbolt kék reflexének mindent átitató színét megfigyelték, elemezték.

Az úttörők palettája a szivárvány főszíneit nemcsak a palettáról, hanem a képekről is azon nyersen szikrázza vissza.

Az előző csoport erőszakolt kompoziciója helyett a külső impressziók igazságát, a fény és árny helyébe a színfoltok skáláját tették. A műtermek sárgás levegőjébe új, tiszta levegő áramlatát hozták, a tavasz virágillatát, a nyár forróságát s mindennek egy fizikai karakterét, szemben az első csoport társadalmi-réteg különbségeivel.

Őszinte a felfogás, egészséges és üde. Megmondja: engem érdekel a látható érzéki világ minden alkotó eleme, azt tanulmányozom. Tovább, az igaz, nem is néz, nem is következtet. Feladata, annak ezer és ezer, kimeríthetetlen változata annyira elfoglalja, lefoglalja híveit, hogy nem marad idejük a szélesebb áttekintésre és gondolkodásra. Ebből kiindulva, reájuk nézve minden kép, csak éppen az nem, ami az volna, mert azt szinte elvetik, aminek benső értelme is van, annál a gyűlöletnél fogva, amivel az előző csoport affektált kompoziciói iránt viseltettek, hogy onnét kiválhassanak.

A kiválás határvonalát élesen meghúzza az a fontos momentum, amikor a természetlátás, mint világnézet új világításba juttatva mindent, a mesterkélt clair-obscure helyébe a színfoltok megfigyelése lépett.

E horizonton figyelők a mindenséghez és egymáshoz való viszonyuk folytán sokkal szabadabbak, mint a megelőző csoport. Nem igen szerepelnek az adminisztrációban, — hiszen az úttörők a „nagy visszautasítottak“ — terük nem a parket, hanem a természet. A dicsőségvágy szépen meglankadt és inkább magát a tanulmányozást illeti kitartásuk, mintsem annak a nyilvánosság elé való vitelét.

E csoportot megkülönböztető főkarakter tehát a tanulmányozás. Tanulmányaiknak, mikor már rámában áll, keresik a címét s az jut a bibliából is, a történetből is egy kis erőszakkal. A tanulmány látszatán csak a tájképekben emelkedtek felül, ahol a természetben munkálkodó ember, mint a legelő állat, élelmét arató állatember teljesen beleolvad és ember és állat, fű, fa, ég, víz alkotnak egységes egészet legjobb műveiben.

Az arcképek náluk tanulmány címén szerepelnek, s ha mégis éppen ezek között találni a legigazibb arcképeket, ez onnét van, hogy a pleinair nem lévén alkalmas az úr látszatát emelni, sőt a legcsillogóbb ékszeres ruhát is elsimítja a természet olvasztó ereje, hát ők urat nem is igen festhettek, hanem festették a jó barátokat, feleségeiket, gyermekeiket s ezáltal olyan intimen tudott munkák szü-

lettek, amiknek az ipari arcképelnevezés jár s örökbecsüket nem etnografiai értékük kölcsönzi, mint a viszonylagos úr szempontjából készült arcképeknek.

Hanem, mint minden, ami bimbózik, az virágzik is — ha életképes — gyümölcs is lesz belőle, ez is megérik s lehull, úgy ez a szép tanulmányozás is, mint az előző csoport, egyformán elért a technikai tudás túlérett állapotába s nem maradt más, csak a hogyan és a miként. Ekkor aztán kiözönlöttek azok, akikből az isteni szikra teljesen hiányzik és nagy igyekezettel megtanulták a mesterséget olyan bámulatosan, ahogy megtanultak volna hasonló kitartással ugyanezek zongorázni is, vívni is, bukfencet vetni is. Mennyiségükkel aztán elszorították másfelé azokat, akik az isteni szikrával égtek, hogy ezek régi helyüket otthagyva, másfelé, más irányt teremtsenek.

III. csoport. E kiözönlött hadat nevezem a tipustalanok csoportjának. Foglalkozni azért kell vele, mert a nagy tömegük kivánja ezt.

Ami az embernek nem intuitiv jön, hanem meg lehet és meg kell tanulni, azt ezek mind megtanulják. Eltanulták a viszonylagos úrtól a parure-t, a bibliai, a történelmi sujet-t; a természetlátóktól a palettát összes már kikevert színeivel s az elvont szabályok kompoziciói közé szemérmetlenül oda keverték a szabad impressziókat, teremtve ezáltal egy felfogásbeli és technikai újdonságot, divatot, s ez annál a csodálatos gyorsan terjedő bacillusnál fogva, mely a divatot oly hirtelenséggel tovafertőzi, igen könnyen megvesztegette még a szakértőket is.

Pusztító hatásukat növelte a quantitás is, nyomasztó erővel lepve el a kiállítási termek már-már kilométerekre terjedt falait, ahol, mint egy lelkiismeretlen régiségkereskedő boltjában, igazgyöngy szándékos hanyagsággal hever a hamissal egyetemben s csak aki próbakővel jön, tudhatja nagy kitartással darabonkint vizsgálva megkülönböztetni az igazit a hamistól.

IV. csoport. Az előző három csoportot úgy vizsgáltam, mint kívülem álló dolgot, mint multamat. A negyedik csoportról azonban csak úgy beszélhetek, mint lelkem jelen állapotáról, még pedig a teremtő s nem a szemlélődő-szellem szempontjából.

E szempontból csak azokat a benyomásokat vizsgálhatom, amelyek lelkemből érzékeimen keresztül kifelé futnak, nem pedig, mint amott, a kívülről lelkembe hatoló benyomásokat.

Vizsgálódásom tárgya és személye egyedül én magam vagyok s lehetek, míg a másik háromnál önmagamat is kívül éreztem.

Tudásomat, vagyis engemet a benyomások billiói alkotnak, amelyeknek látását a teremtő szellem szempontjából már akkor élvezzük, mielőtt azok érzékelhető formába jutottak volna, mint a komponáló süket Beethoven lelkéből kifelé törekvő vibrációk mielőtt érzékien hallható rezgéssé durvultak volna, ő már a rezgések mennyeien finom alakjában élvezte őket a teremtés boldogságában: ilyen a gondolatot kisérő színek és formák vibrációja is.

Ily szempontból ítélve a mű nem — hogy úgy mondjam — látványosság, hanem az egyéniség lelkének egy olyan vulkanikus kitörése, ami nem másokért készülődik odabent, hanem első sorban maga a teremtő lélek tisztul általa. Maga a teremtő lélek élvezi azon vajudást, amit az előtörekvő érzések idéznek elő. Ezen előretörekvő s formába vágyódó érzések ugyan külső benyomásokból származnak, de a lélek által szellemi formába jutva élnek olyan intenziv és hatalmas benső életet, aminőt tudásunk előidézni és belátni képes. Ha az érzések közül valami igazán életképesen felszínre jut érzékeinken keresztül s valami neutrális formába ér (mint a beszéd, írás, rajz), az első sorban csak önmagából önmagáért történik, s ha mégis jut belőle másoknak is, az már az illető individuumra csak mintegy véletlen. Neutrális és közvetített új formájában egyébként is egy második szemlélődőre való hatása nagyon megkopik és távolról sem olyan intenziv, mint amilyen magára a teremtő szellemre nézve volt.

A teremtő szellem már akkor érez az újjáteremtés gyönyöréhez hasonló vajudást, amikor a külső benyomások szeme mechanizmusán keresztül tudásába jutnak, például ha lerajzolok egy szép fejet, vagy festve tanulmányozom egy táj bűbájos változatait, vagyis formát, színt, vonalat érzékítve egy neutrális anyagból (festékkel, vagy ónnal) újrateremtek, máris érzek a teremtés gyönyöréhez valami hasonlatosat, de közel sem azt, amit a benső látásnak külszínre való hozásában, újraanyagosításában.

A természetlátó külső impressziók után dolgozik, de nem ereszti le azokat lelke mélyébe, mert a vásznon van azokra hamarosan szüksége, hát ez impressziók nem is üllepedhetnek ott meg, nem is lesznek sajátjává, hanem csak individualitása exlibriszét ragasztja reá s úgy juttatja a könyves polcra, anélkül, hogy tartalmával, lényegével megismerkedhetett volna. — Igen ám, mert elfoglalta a bekötési táblával és exlibriszszel való vesződsége.

Egyéniségének a bélyege lehet nagyszerű, megvesztegetően szép, de a természet, a leutánzott természet anyaga mégis csak erősebb, úgy, hogy megrepeszti s tönkreteszi az egyéniség finom mázát, ami csakhamar le is hull róla.

Ha felvetem e szempontban a kérdést, hogy mi a művészet, akkor tovább is kell kérdenem, mielőtt felelhetnék, hogy mi az írás, mi a beszéd, mi a szó, a gondolat, az érzés és míg ez utolsóról nem tudom, hogy micsoda, hogyan tudjam, hogy mi az első?

Képletesen így mondom el: Agyam hátterében a külső érzéki benyomásokat az élet az Ész földjébe veti; e földet a Gondolkodás esője lazára áztatja, hogy a Szeretet melegén az Érzések, mint csirahajtások kibujhassanak, majd a Megismerés napfényén fölfelé törnek, hogy valamiképpen érzékelhető formába szökkenhessenek.

Földien érzékelhető formájuk a tekintet, a mozgás, a szó, a beszéd, az írás, a képírás, a zene, stb. E formák mindegyikét más-más érzékszervünkön

ARCKÉPTANULMÁNY
GLATZ OSZKÁR RAJZA

EGY SZÁL VIRÁG
NAGY VILMOS RAJZA

keresztül, vagy annak segítségével közvetítjük. Míg az érzések rajtunk keresztül formába jutnak, érezzük a teremtés gyönyörét és a szülés fájdalmát. Mert fájdalmas mindazoknak, akikben végtelenül finom érzések rajzanak és törnek kifelé, a formába juttatás, de csak azért, mert mintegy sajnálják azokat újra anyagosítani. Azért mennél finomabbak az előretörekvő érzések, annál egyszerűbb formában igyekeznek felszínre jutni, s ha ez érzések szimbolumjaira sok anyagot rakunk, akkor elvesztjük magát az érzést.

A hangok következetes összetétele, amit beszédnek nevezünk, minő lebegő, finom formába juttatása az érzéseknek, s mégis ! minő nehézkes súlyokat érzünk rajtuk a gondolathoz képest — hát akkor szinte mázsálható anyag lóg a képzőművészetek formába juttatásában, úgy, hogy emiatt a teremtés fájdalma sokszor megmérgezi a teremtő gyönyörét s több marad azoknak, akiknek közvetíti, mint magának.

Az érzéseket közvetítő formák minden alakja, így a képzőművészetek úgynevezett technikája is kifejlődésében kerékforgású, míg az előadandó érzések haladása végtelen. E kettő, a kifejezésmód, s az érzések bősége fordított viszonyban halad egymással, mert éppen akkor szalad az előadási technika küllője a legalsó fokon, amikor legtöbb közvetíteni valója van, mert fáj a teremtőszellemnek az újraanyagosítás.

Minden nagyobb népfaj felforgatta küllőjét az előadási mód legfelső fokára, de mindig fordított viszonyban az elmondani valójához.

E fordított viszony azonban csak látszat, amit az idéz elő, hogy amikor az érzések bizonyos érájának formatúltengése elkövetkezik, már az érzéseknek egy új érája törekszik formába jutni. E forma új lehet csak, de mivel a túlhaladt régi forma teljes tökélyével előttünk kisért, az újat emiatt még nem tudjuk elfogadni.

Minden érzés formába jutása azonban nem egyéb, mint elhívogatás, elcsalogatás az anyagból a szellemibe, a külső szemlélődésből a befelélátásba, a gondolatvilágba, a végtelenbe. És pedig egy nagyon sajátos módon. Teszem, a zene a vakok misztikus, egyoldalúan érzékelő szférájába vezet, ahol a rezgést egyedül fülkagylónk közvetíti s gyönyörünket külső látásunk pihenése, teljes, álomszerű pihenése növeli, hanem annál nagyobb befelélátásunk ! Kép-

zelődésünk megindul, a fantázia táltosa soha nem látott helyeket száguld meg velünk.

Ennek antipódusa a képírás, ahol meg egyedül látószervünk közvetít és hallószervünk pihen, miközben élvezzük a süketek nagy megfigyelő képességét, akik szájunk mozgásával leírt vonalakból leolvassák a hang formáját, a szót.

A zene, csodálatos! benső világunk mennyeien vibráló színpompáját tárja elénk, hogy szemeinket önkénytelenül is behunyjuk, hogy csak ne zavarjon kívülről semmi, — a képírás ellenben a benső világunk vonalas hullámzásában, a zenére emlékeztető ritmusában ringatja lelkünket s ezt minden külső hang megzavarja.

A közvetítések ezen gyönyörű felosztását döntötték halomra a látványossággal összekapcsolt zenei előadások, az operák. Mert éppen azt a gyönyörű magaslatát a benső szemlélődésnek veszítjük el, amely magaslatra a zene — hogy úgy mondjam — ingyen felszállít, hogy vagy ott maradva, gyönyörködjem, vagy pedig felhasználva ez adott magaslatot, gondolataim szárnyán onnét még messzebb érjek, mint az ökörszem a sassal tett fogadásában. Így a zenésített, monstre-képkiállítások is megfosztanak a néma magányosság nagy megfigyelő képességétől.

A külső érzéki benyomásokat gyűjteni szeretettel s aztán ezeket lelkünk mélyére ereszteni, hogy tudásunk a megismerés még ködös végtelenét mindjobban és jobban felvilágosítsa, ezt érzem én életnek; s ha e belső életről valamit a felszínre hozva újraanyagosítok az én lelkem bélyegével, ezt érzem én művészetnek.

A külső megfigyelést lehordja tudásom és ismét felszínre hozza ama lánggal égő szeretet, amit nem kell magyaráznom. Az érzéki képek földi szemeink mechanizmusa előtt csalóka perspektivában állnak, csak ott bent nyernek valóságot és pedig olyannyira élőt, aminő életet tudásunk benne ébreszteni tud; de hogy ez életből valamit külszínre hozhattunk egy neutrális új formában, a képzőművészet köntösében, ahhoz legalább is akkora tanulmányozás kell arra befelé, mint amennyit eltöltöttünk a külső benyomások szerzésénél.

Kezdetben, az igaz, csak olyan naiv formában bujnak elő, mint annak idején külső megfigyeléseinké s különösen szemben ezzel a kész empirikus művészettel, amely hemzseg a fölösleges részlettől, e gyenge hajtások szeretnének ismét visszabujni; de aztán szellemiségük végtelen élete győz az anyag végességén, s mind nagyobb erővel, mind nagyobb tökélylyel áll elénk, tudásunk követeléséhez mérten.

Minden nagy kulturát ért népfaj reá bízta magát a benső szemlélődésre s miután néhány századot az empirikus külső munkával eltöltött, néhány százada ugyancsak a benső világ újraanyagosításában telt el s ez újraanyagosított formát nevezzük mi stílnek, ami jellemzi a különböző kulturnépek világfelfogását. A jellemzés főtulajdonsága nem a külső kutatásuk mikéntjéből van levonva, hisz azokat az idő el is hordta előlünk, hanem amit benső szemlélődésükből a felszínre hoztak, gyönyörű formákban újraanyagosítva. Ez úgynevezett stílek beszélnek nekünk ama kulturnépek világfelfogásáról.

Hogy az érzéki benyomásokból mire irányítjuk külső megfigyelésünket, ez is lehet karakterisztikus, de mégis csak kifejezőbb az, hogy e szerzett benyomások minő életformát nyertek odabent.

A viszonylagos úr mindent társadalmi szemmel nézvén, nem világit mást meg, mint az őt érdeklő urat, ezt nagy fénybe helyezi, míg a mellette levő fontosabbat, tehát az állat- és szellemembert a koromsötét árnyékban hagyja. Ez megfigyelésének karaktere, innét kapta elnevezését is: clair-obscur.

Viszont a természetlátó mindent, ami anyagi egyformán fontosnak tart és mellékrészletek burkolják az igazán fontosat. E látásért érte elnevezése is: pleinair.

De sem az egyik, sem a másik megfigyelést lelkébe le nem ereszti.

Az első csoport megelégszik a mások lelkén megszűrődött s formába jutott megfigyelésekkel s felhasználja céljaira az összes stíleket, vagyis egy letűnt kor befelélátásának szemüvegét helyezi orrára, mikor külsőleg megfigyel és ezzel valami klasszikusnak, valami bensőleg értékesnek a látszatát mímeli.

A természetlátó sem ereszti le impresszióit lelke mélyére, hanem engedi magát az első impresszió varázsától megvesztegetni s önfeledten szürcsöli annak mézét. Azok, akik a külső benyomások után erős karakterrel az első impressziókat azonnal vászonra teremtik, már olyan homályos, olyan spontán dolgokat látnak be a sokrészletű természet után is, hogy közvetlen homályos látásuknál sokszorta több és fontosabb részletet visz le és hoz fel lelkéből a negyedik csoportbeli. Itt már a természetlátó egészen oda ér — mint ahogy extremitások egymást érintik — a negyedik csoporthoz, ami a dolog külső érdemét illeti.

* * *

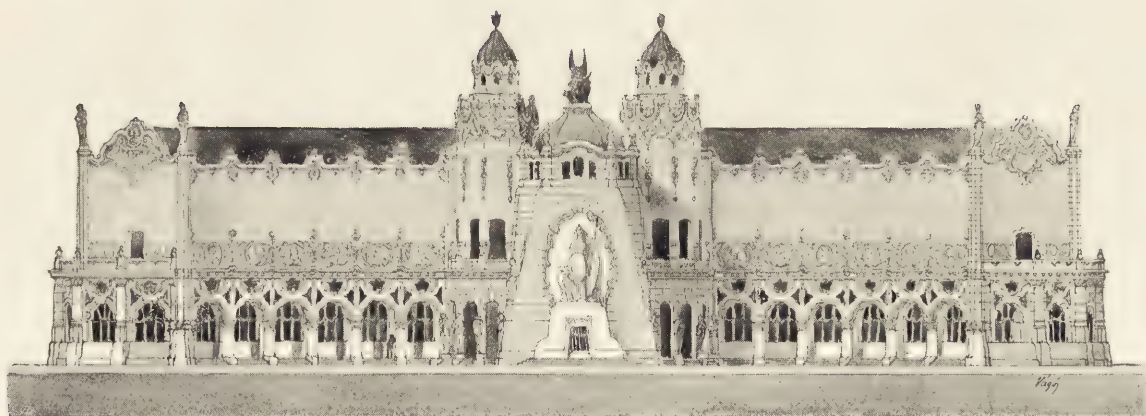
Összefoglalva most mind a négy csoportot, röviden így jellemezhetjük egymásutánjukat, létjoguknak egyforma erejű odaadással adózva:

Az első csoport újraismétli a régi leckét, felújitja régletűnt korszakok világnézetét, de még alig mondta el az egészet, már kiszakad belőle egy új csoport, amely a hallottak nyomán a saját lábán indul el, hogy közvetlen lássa a hallott igazságokat.

E munkájában sok hazugságra jön reá, sok új dolgot lát meg s mikor megfigyeléseiben már-már bábeli zavarral futkározna — e zűrzavar kifejlődését sietteti a harmadik csoport — lehull az érett gyümölcs s e magból kel ki a negyedik csoport, amely hivatva van megvésni e lefolyt korszaknak világfelfogását a jövendőnek, a történetnek.

Veszprém, 1903. május.

Nagy Sándor

AZ ARADI VÉRTANÚK EREKLYEMÚZEUMA
VÁGÓ LÁSZLÓ ÉS VÁGÓ JÓZSEF TERVRAJZA

HAZAI KRÓNIKA

A MŰVÉSZETI ÜGYEK IRÁNT nálunk rendesen csak akkor mutatkozik szélesebb körökben érdeklődés, a mikor nagyobbszerű botrány fűződik hozzájuk. Szomorú dolog, hogy így állunk, de nincs hatalmunkban ezen változtatni. Kivált a nagyobbszerű középületek tervelése idején fordul a közfigyelem ilyen beteges, mert nem művészi elvekben gyökerező, érdeklődése a mi szegényesen ápolt művészetünk dolgai felé. Emlékezzünk csak a közelmultra, amidőn a budapesti és a kolozsvári nemzeti színház palotája adott okot nemcsak az egész sajtónak, hanem a parlamentnek is idevágó kérdések szellőztetésére. Akkor minden ujságolvasó ember bőséges — és tegyük hozzá: alapos, helyes információkat kapott részben cikkek, részben szónoklatok révén a magyar építőművészet egyik nagy bajáról s arról, hogy miképpen lehetne ezt a bajt meggyógyítani. A küzdelem jogos volt s bizonyos eredménynyel is járt. Azóta művészeti ügyeinknek, bajainknak megbeszélése, megvitatása a műtermek négy fala közé szorult s a nagyközönség ismét elszokik annak a tudatától, hogy van művészetünk is és hogy ennek érdekeit nem volna szabad a maguk szomorú sorsára hagyni.

A két színház-sérelemhez e nyáron egy harmadik sorakozott: a győri színház építése körül felmerült harc. Lehet, hogy mire e sorok megjelennek, ez a nem éppen nagyszabású, de tipikus küzdelem lezajlott, talán a művészet érdekeinek megfelelően, de meglehet, hogy azok sérelmével. E perczben tehát nem maga az esemény érdekel minket ezen a helyen, hanem a küzdelem oka. És mert ezek a tünetek most már harmadízben jelentkeznek, kötelességünk velük foglalkozni.

Mind a három színházépítési ügynél az volt a sérelem, hogy az építtetők nem nyilvános pályázat utján akarták beszerezni az építési terveket, hanem kéz alatt akartak megbízni e tervek elkészítésével egy építő-céget. Nem is magyart, hanem külföldit.

Akik az ilyen eljárás ellen felszólaltak, azok számára tetszetős tromfot tartogattak ellenfeleik. Azzal érveltek ugyanis, hogy a színházépítés nem holmi egyszerű építési feladat, mint például egy templomé, palotáé, városházáé, hanem speciális problema, amely tehát specialista-építészt kiván. Meg is neveztek egy ilyen specialista-céget, amely nem tudom hány kiválóan sikerült színházi épületet emelt már Németországban, Ausztriában és hazánkban is.

S akik így beszéltek, bizonyára komolyan hitték, hogy most fején találták a szöget. Holott, ha belemélyednek vala a kérdésbe, rá kell jönniök, hogy ez a megokolás éppen az ő eljárásuk helytelenségét bizonyítja. Mert az a külföldi színház-specialista bizonyára soha sem vált volna színház-specialistává, ha nem adatik neki alkalom a színház építésének problemájával behatóan foglalkozni. S behatóan, termékenyítőleg csak akkor foglalkozhatik ezzel a problemával, ha nem az asztalfiókja számára készít ilyen tervrajzokat, hanem tervét egy-egy adott környezethez, egy-egy adott mértékhez, egy-egy specialis célhoz idomítja, szóval, ha a praktikus élet számára dolgozik. Képzeljük most el, hogy ama specialistával épp úgy bántak volna, mint ahogy nálunk akarnak bánni az építészekkel: ha soha alkalom nem adódik neki, vajjon színházépítő-specialistává tudott volna fejlődni? Sohasem. És ha nálunk a most divatos szomorú rendszert folytatják, egyenest lehetetlenné teszik, hogy a hőn óhajtott és egyedül üdvözítő színház-specialista kibontsa szárnyait.

Azt lehetne erre válaszolni, hogy a színházak céljára nem azért adja garasait a magyar ember, hogy azon egy-egy építész kisérletezzen és esetleg, sőt valószinűleg hibás, hasznavehetetlen munkát adjon.

De hiszen erről szó sincs. Nem azt kivánjuk, hogy valakit egyenest megbízzanak ennek vagy annak a színházépületnek tervelésével. Mi csak azt tartjuk jogos és elkerülhetetlen követelésnek, hogy a szükséges tervrajzokat nyilvános pályázat útján szerezzék be. Sőt még azt sem tartanók valami nagy balesetnek, ha egy ilyen pályázat meddő maradna. Mert amit joggal követelünk, az magának a pályázatnak tényével már el van érve: alkalom adódott a magyar építészeknek, hogy ebbe a problemába belemélyedjenek s hogy egy speciális feladat megoldásán fejleszszék tehetségüket. Csak ezt az alkalmat adják meg legalább. Szerényebb kérelmet talán nem támasztottak soha egy szép ügy érdekében.

De még ettől is húzódnak az építtetők. Hogy miért, azt nem tudjuk elképzelni.

Könnyű volna okfejtésünket magasabb rangú szempontokkal is támogatni. Hivatkozhatnánk annak szükségességére, hogy építészetünk így is fejlődjék a nemzeti ízlés irányában. Hivatkozhatnánk a külföldi divat átkára, amely építészetünket eddig lenyűgözte. Sőt hivatkozhatnánk törvényes intézkedésekre is, amelyek kötelességgé teszik a nyilvános pályázatot az ilyen esetekben. De ezektől az argumentumoktól elállunk. Csak a minimumot kivánjuk, a senki érdekét nem sértő minimumot. És csak a józan belátásra apellálunk. Ha koldus a magyar építőművészet, mint ahogy ellenfeleink okfejtéséből hihetnők, úgy a koldus szerénységével kivánjuk ezt a csekélységet. És ha bizonyos helyeken többet érünk el vele: ám a nemzeti érzelmek helyett az egyszerű, tökéletesen nemzetközi „noblesse oblige" szabályára emlékeztetünk. Talán ily módon elérhető az, amit sem a törvényes rendelet, sem a közakarat, sem a józan ész nem tudott elérni.

AZ ERZSÉBET-EMLÉKMŰ MÁSODIK PÁLYÁZATA annyiban meddő volt, amennyiben a bírálóbizottság a beküldött művek sorában nem talált abszolut műbecsű és kivitelre alkalmas művet. Javasolta azonban, hogy szűkebb pályázat rendeltessék el, amelyben részt vegyenek a mostani pályázók közül megfelelő kárpótlási összeg biztosításával azok, akiknek pályaműveiben méltánylandó művészi kvalifikáció mellett, oly egészséges alapeszme érvényesül, amely fejlesztésre alkalmas, s amely pályaművekről ezután remélhető, hogy abszolut műbecsű és kivihető tervekké fognak válni.

A pályabiróság, a mely ekként döntött, Ráth György főrendiházi tag elnöklésével állt a következő tagokból: Strobl Alajos szobrász, a szobrászati mesteriskola tanára, az Országos Képzőművészeti Tanács kiküldöttje, Czigler Győző műegyetemi tanár, a Magyar Mérnök- és Építész-Egyesület kiküldöttje, Kallós Ede szobrász, a Magyar Képzőművészek Egyesülete kiküldöttje, Kann Gyula építész, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat, Lotz Károly festőművész, az Erzsébet-emlék végrehajtó bizottság, Radisits Jenő az Országos Magy. Iparművészeti Múzeum igazgatója, a Magyar Iparművészeti Társulat kiküldöttje; továbbá Bartholdi Frédéric Auguste szobrász, a párisi Société des Artistes Français alelnöke, Van der Stappen Charles, a brüsszeli királyi szépművészeti akadémia tanára és Schmitz Bruno berlin-charlottenburgi műegyetemi tanár, mint a külföldről meghívott bizottsági tagok, és végül Bezerédi Gyula szobrász és Ujváry Ignác festőművész, mint a pályázók választottjai.

A pályabiróság nyolc ülést tartott. Az elsőn, június 8-án, az elnök a bizottság emlékezetébe idézte, hogy az emlékmű félállítását külön törvény rendelte el és az arra szükséglendő összeg, amennyiben magán-adakozásból ki nem került, már eleve korlátlanul meg van szavazva. E törvény végrehajtásával megbízatott a minisztertanács és egy országos bizottság. A magángyűjtés rövid idő alatt mintegy 1.600,000 koronát eredményezett. Az országos bizottság a pályázati hirdetményekben a díjak megítélését jóformán kizárólag művészekből álló pályabiróságra bízta. Ez az egész világon bizonyára az első eset és nagyobbszerű emlékműveknél még seholsem történt. Sőt az országos bizottság még tovább ment és a most lejárt második pályázatra nézve annyira megszorította a saját hatáskörét, hogy kimondotta, hogy csak oly művészeket bízhat meg az emlékmű kivitelével, a kiknek pályaművét a jelen jury feltétlenül műbecsűnek és alkalmasnak ítéli. Beszéde folyamán továbbá fejtegeti az elnök a pályázat mult évi s jelen szabályzata közötti különbségeket, melyek között a legnevezetesebb az első pontban foglalt az a rendelkezés, hogy az emlék helyének megválasztása az adott téren belül a tervező művészre bízatik; a harmadik ponté, amely világosan előírja, hogy hány és miféle mintákat és rajzokat szabad bemutatni a pályázó művésznek s végül a negyedik ponté, a mely kiköti, hogy a benyujtandó minták a mellékalakokra és a domborművekre nézve is annyira kidolgozandók, hogy azokból a kompozició minden részleteiben megérthető legyen. Utal a 9-ik pontnak szigorított és most már feltétlen műbecset és kivihetőséget követelő rendelkezésére. Végül javasolja, hogy a jury mindenekelőtt a szoborműjövendő helyét vegye szemügyre; a következő napokon pedig az egyes jury-tagok egyenkint tanulmányozzák a beérkezett pályaműveket; azután a jury testületileg tartson szemlét fölöttük, amikor is az előadó minden egyes pályamű előtt a műszaki leírást s a költségvetést ismertetni fogja. Egyhangulag elfogadtatott. Ezekhez képest az elnök vezetésével a jurytagok Budán a helyszínen a Szent György-teret megtekintették.

A június 10-iki harmadik ülésen több jurytag arra utal, hogy a pályaművek között számos oly terv van, amelyekre nézve már az első megtekintés nyilvánvalóvá teszi, hogy azok minden műbecset teljesen nélkülöznek. Óhajtandó tehát, hogy a további eljárás egyszerűsitése érdekében azoknak kiselejte-

VÁGÓ · LÁSZLÓ ·
VÁGÓ · JÓZSEF ·

AZ · ARADI · VÉRTANUK ·
EREKLYE · MÚZEUMA ·

zése előzőleg kimondassék. Ezt méltányolva, elhatározta a jury, hogy a figyelembe nem vehető pályaműveket megjelöli s a további tárgyalásból kirekeszti, aminek azonban egyhangúlag kell megtörténnie. Ehhez képest a jury a termek sorrendjében haladva, egyhangúlag a Keller Albert, Dunaiszky László, Kaiszer Hugó, Gaál István, Sződy Szilárd, Szabó Ferenc, Vas Nep. János, Benkő, Löffler S. és B., Verő L., Andrejka József, dr. Hőgyes Ferenc, Tóth András, Udi András és Biró Ferenc pályázóktól való műveket már most teljesen mellőzendőknek mondotta ki.

A június 11-iki negyedik ülésen az elnök megállapítja, hogy az előzőleg eszközölt kiselejtezés után, a szobák sorrendjét követve, Margó, Popper, Scheer, Fischer, Damkó József, Papp Gyula, Szabolcs Ferenc, Verő László, Füredi Rikárd, Förk Ernő, Fadrusz János, Korb és Giergl, Mátrai Lajos Gy., ifj. Mátrai Lajos, Hikisch Rezső, Maróthi Rintel Géza, Róna József, Leitersdorfer Béla, Telcs Ede, Tőry Emil, Bálint Zoltán, Jámbor Lajos, Zala György pályaművei jelentkeztek olyanoknak, amelyek érdemileg tárgyalás alá veendők. A műszaki leírások és költségvetések felolvasása után az elnök a többi még fenmaradó kilenc pályamű tanulmányozásának befejeztével a következő kérdést teszi fel: van-e a jelen pályázat alkalmával bemutatott s tanulmány tárgyává tett pályamű között olyan, amely a pályázati hirdetés 9. pontja ama követelményének, hogy a kitűzött díjak mindegyikét a jury csak oly pályázóknak ítélheti meg, kiknek tervei abszolut műbecsűek és kivitelre alkalmasak, teljesen megfelel, igen vagy nem? Megjegyzendőnek véli egyébiránt, hogy önként érthetőleg a kivihetőség feltétele csak a lényeges dolgokra, nem pedig egyes részletekre terjed ki. Erre nézve elrendeli a szavazást, minden egyes jurytagot külön felhíván. Az ekként megejtett szavazás a következő eredményt adta: A jelzett kérdésre az elnökön kívül, aki nem szavazott, 10 jurytag egyhangúlag nemmel szavazott, Ujváry Ignác jurytag pedig tartózkodott a szavazástól, mert szerinte a pályázati hirdetésnek abszolut műbecset kivánó tétele oly szigorú, hogy a pályázat eredményét illuzóriussá teszi. Az elnök erre határozatkép kimondja, hogy a kitűzött pályadíjakat egy pályaműnek sem ítéli oda.

A június 12-iki ötödik ülésen az elnök megállapította, hogy a jury a megelőző ülésben hozott határozatával a pályázati hirdetményben reá, mint pályabiróságra háramló feladatot sajátképpen teljesítette s csak az lenne még hátra, hogy a pályázati hirdetés 13. pontjában foglalt propozicionális jogát gyakorolja. Miután azonban a végrehajtó bizottság magától érthetőleg döntő súlyt helyez arra, hogy a jury ítélete nyomán a felállítandó emlékmű érdekében teendő további intézkedések tekintetében nagybecsű véleményét is megtudja, felkéri az elnök a juryt, hogy e tekintetben nyilatkozzék. Erre a jury egyhangúlag kimondta, hogy megfelelő pályaművek beszerzése végett szűkebb pályázat volna elrendelendő a következő módozatokkal: a) első sorban hivassanak fel azoknak a pályaműveknek szerzői, melyekben méltánylandó művészi kvalifikáció mellett oly egészséges alapeszme érvényesül, amely fejlesztésre alkalmas, s amelyekről ezután jogosan remélhető, hogy abszolut műbecsű s kivihető tervekké fognak válni. Erre a szűkebb pályázatra megfelelő kárpótlási összeg biztosítása mellett egyenesen felhivassanak, emellett pedig nekik jelen pályaműveik fejében egyenkint 6000 korona utalványoztassék ki. b) Azon pályaművek szerzői, amelyeket a jury a pályázati hirdetmény 13. pontjának alkalmazása mellett díjazásra ajánl, jogosítva legyenek a szűkebb körű pályázaton saját költségükön résztvenni. c) Hasonlókép más figyelemreméltó művészeknek is meg volna engedendő a részvétel. E javaslat részben abban találja indokolását, hogy egyfelől módot keres a jury arra, hogy az oly hivatottságot nélkülöző elemeket kizárja a versenyből, aminők azok a pályázók voltak, akiket a jury kényszerítve volt majdnem tömegesen kiselejtezni, másfelől pedig hogy éppen a jelen pályázaton is okulva, igazán hivatottaknak a résztvételt lehetővé tegye.

Ami pedig a személyi kérdést illeti, a jury részéről egyhangúlag és egyenrangúan, csak a betűrendet követve, az első csoportba soroztatik: 1. Hikisch Rezső, Mátrai Lajos György, ifj. Mátrai Lajos. 2. Margó, Popper, Scheer, Fischer. 3. Telcs Ede, Tőry Emil. 4. Zala György, Bálint Zoltán és Jámbor Lajos. A második csoportba soroztatik s egyszersmind kárpótlás címén 4000 koronával való díjazásra ajánltatik: 1. Damkó József, Papp Gyula és Szabolcs Ferenc. 2. Fadrusz János, Korb és Giergl. 3. Maróthi-Rintel Géza. 4. Róna József, Leitersdorfer Béla. Ily tiszteletdíj engedélyezésére még Füredi Rikárd és Förk Ernő tervezete is egyesek részéről javaslatba hozatott, de a javaslat titkos szavazás útján, amelyben az elnök részt nem vett, hét szavazattal három ellenében elvettetett.

A június 13-iki hatodik ülésen a külföldi jurytagokat felkérték a második csoportbeli művekre kiterjesztett írásbeli véleményük bemutatására. Az elnök meleg szavakkal bucsúzik a távozó Bartholdi jury-tagtól, a mire Bartholdi bucsú-beszédében ékes szavakkal méltatta azt az ideális művészi törekvést és hazafias irányt, mely a pályázatot jellemzi. Egyben hangoztatta, hogy ritkán tapasztalt pályázat alkalmával olyan pártatlanságot és a művészek közt oly egyetértést, a minőt az Erzsébet-emlék pályázatnál a juryben társai tanusítottak.

A június 14-iki hetedik ülésen az elnök bemutatja és felolvastatja a kiküldött szövegező bizottságnak munkálatát. Egyhangúlag határoztatik, hogy a jurynek a további teendőkre vonatkozó véleménye kapcsában a végrehajtó bizottsághoz a figyelembe vett egyes művekről a következő birálat terjesztessék elő:

Első csoport:

Margó, Popper, Scheer, Fischer. Pályaművüknek határozott előnye a teljes összhang a szobrászati és építészeti részek között. Szobrászati részében finom

művészi érzés nyilatkozik meg. E mellett a főalakban és elhelyezésében a monumentális hatás sem hiányzik. Ezekkel az előnyökkel szemben áll az, hogy a pályaterv síremlékre emlékeztet és elhelyezése magán a téren sikerültnek nem mondható.

Mátrai Lajos Gy., ifj. Mátrai Lajos, Hikisch Rezső. Pályaművük főérdeme: átgondolt, eredeti, nagyszabású arkitekturájuknak monumentális hatása, bár a diadalívnek a kupolával tervezett összekapcsolása így sem szerencsés ötlet. Ellenben a szobrászati rész oly sok kivánni valót hagy hátra, hogy a jurynek aggodalmai vannak, vajjon a szobrászok képesek lesznek-e a kellő mértékben hozzájárulni az emlékmű fejlesztéséhez.

Telcs Ede és Tőry Emil. Pályaművüket ezúttal is a távolból hatásosan érvényesülő forma jellemzi, úgyszintén az arkitekturába jól beilleszkedő szobrászati rész, noha az arkitektura kiképzését illetőleg nem emelkedik a mult évi pályaterv művészi színvonalára. Helyeselhető, hogy magyar diszítőmotivumokat választott, de ezek aránytalanul nagyok. Az emléknek a Duna felé tekintő oldala nincs kielégítően megoldva. A hegyoldal kiképzését célzó lépcsőzetes terraszos följárat pedig túlságosan érvényesül a tulajdonképpeni emlékmű bölcs mérséklettel tervezett tömegéhez képest. Sokkal érettebb a finoman átérzett és szépen megmintázott életteljes szobrászati rész, amelynek azonban kissé genreszerű volta esik kifogás alá, ami első sorban a főalaknál jut kifejezésre, annak hátrányára.

Zala György, Bálint Zoltán és Jámbor Lajos. Pályaművük a tervező művészek előkelő alakító képességéről tanuskodik, ámbár e munkájuk a maga egészében a mult pályázat alkalmával bemutatott tervhez képest nem tüntet föl haladást. Elismerést érdemel a főalaknak az a változata, amely magyar öltözetet visel. Megfelelő a főalak aránya is az architektura méreteihez viszonyítva. A két oldalára elhelyezett csoportozat ellenben úgy a főalakhoz magához, mint az arkitekturához viszonyítva, túlnagy. Kifogás alá esik az emlékműnek három, majdnem egyforma tömegre való fölosztása. A kétoldalt látható körszelvény alakú oszlopsor sajátképpen dekorativ jellegű, több nézetből kedvezőtlenül metszi át a középső tömeget, ami által amúgy is nyugtalan sziluetje még zavarosabbá válik. A túlsok oszlop és pillér monoton hatású. Általában ahhoz, hogy az emlékmű hasson a távolból, az architekturának jóval nagyobb méretekkel és tetemesen egyszerűbb sziluettel kellene bírnia.

A második csoportba sorozná a zsüri s egyszersmind kárpótlás címén a pályázati hirdetmény 13. pontja értelmében négyezer koronával való díjazásra ajánlja a következő művészek pályaműveit:

Damkó József, Papp Gyula, Szabolcs Ferenc. Száraz és sablónos pályatervükben a jury bizonyos műbecset annyiban talál, hogy alaprajza világos elrendezésű és a lejtő felé tervezett rész kiképzése használható eszmét foglal magában.

Fadrusz János, Korb és Giergl. Pályatervüknek lényeges hiánya, hogy az építészeti rész a szobrászatival a kellő szerves összefüggést teljesen nélkülözi. Maga az architektura esetleg alkalmazható volna valamely középületnél mint homlokzat, de korántsem emlékműnél. Az architekturának nagy tömegei teljesen elnyomják a szobrászati részt. Meg nem érthető az eszmei összefüggés az ülő főalak és a háta mögött látható csoport között. A főalak, mint szobrászati alkotás sem kielégítő. Szerencsés gondolatnak tartja a jury, hogy a művészek az ormot hatalmas arkitekturával szándékoztak koronázni, viszont pedig a főalaknak intim helyet kivánnak nyerni a hegy lejtőjén.

Maróthi Rintel Géza. Igénytelenséggel föllépő műve részleteiben komoly törekvésre és finom dekorativ érzékre vall.

Róna József, Leitersdorfer Béla. Pályaművük architekturájának stílusa nem kiforrott, tömegei szertelenek, az arányok tévesek. A művészek maguk is érzik, hogy a főalak csoportja nincs szerves összeköttetésben a hátulsó óriás mérvű és különállóan szobrászilag is diszített építészeti részszel, mert a középcsoportot önállóan, mint emlékművet változatképp a tér közepére is tervezik. Mindazonáltal egyes mellékcsoportoknak szobrászati becse megokolja a pályázati hirdetmény 12. pontjának alkalmazását.

Befejezésképp a jury egyhangúlag még a következő észrevételeket ajánlja a végrehajtó bizottság figyelmébe: 1., több pályaműben a sikló el van fedve, ami által az emlék hatására is befolyással bíró merev, kellemetlen vonal megszűnik; 2., ha, a mint legtöbb részről történt, az emlékmű az alagút tengelyében terveztetik, az esetre a közforgalmat és a hozzáférhetőséget megnehezítő közelségbe juthat az emelendő miniszterelnöki palotához, miért is úgy a palota építésénél, mint az emlékmű tervezésénél e visszásság elhárításáról gondoskodni kell.

A nyolcadik és utolsó ülésen az elnök bejelenti, hogy Van der Stappen jury-tag elutazván, a maga részéről is köszönetet mond az iránta minden oldalról tanusított szivélyes és rokonszenves fogadtatásért. Kiemeli, hogy a pályázat színvonala s a pályázó művészek áldozatkészséggel párosult hazafias munkálkodása ő reá is mély benyomást tett, valamint az a páratlan egyértelmű eljárás, melyet a jury részéről annak munkálkodása egész tartama alatt észlelt. Kallós Ede jury-tag indítványára a jury jegyzőkönyvi köszönetet szavaz Ráth György elnöknek, mint a ki fáradhatlan buzgalommal pártatlanul s a legnagyobb tárgyilagossággal vezette a jury szövevényes tanácskozásait. Elnök megköszönvén a jury bizalmának e nyilatkozatait, ama meggyőződésének ad kifejezést, hogy bár a díjak ezúttal sem voltak kiadhatók, a jelen pályázat éppen nem tekinthető meddőnek, mert a főcélt szem előtt tartva, a díjak kiadása tényleg csak alárendelt kérdés, a fő az, hogy a megdicsőült királynéhoz méltó emlék létesüljön, amihez a jelen pályázat mindenesetre

egy lépéssel közeledett, mert több fejleszthető pályatervet hozott felszínre, s immár nyilvánvaló, hogy a pályázó művészek újabb beható tanulmányozás nyomán megfelelő emléket lesznek képesek teremteni, holott a mult évi pályázatban inkább csak eszmék versenyeztek egymással.

Ha a haladás nem felötlő, úgy ennek oka az, hogy a művészeknek most már a vázlatossággal kapcsolatos elevenség hatásáról le kellett mondaniok és a programmszerűleg követelt precizebb kidolgozás szélesebb teret adott a kritikának. Tény továbbá, hogy a művészek különösen a főalak mintázásánál most már a fejlettség oly fokát mutatják, amilyent nem igen szoktunk pályázatokon látni s amelynek eléréséhez más körülmények közt a megbízás kiadása után évek szükségesek. Egyébként is a kitűzött feladat a legnehezebbek közé tartozik nemcsak eszményi tartalmánál, hanem azért is, mert oly alkotás kívántatik, mely egyfelől elhelyeztetésénél fogva messzire ható, és a két városrész látképébe harmonikusan beilleszkedő monumentális tömegeket tüntessen fel, másfelől a királyné alakjára nézve a csendes áhítatos szemléletre nyujtson módot, tehát látszólag ellentétes két szempontot forrasszon össze. A magyar művészet megelégedéssel tekinthet munkálkodásának szemünk előtt levő eredményeire, amelyekben nemes ambició s a feladat komolyságának teljes megértése hazafias lelkesedéssel szövetkezett, a részletekre is szeretettel kiterjeszkedve. Hiszi, hogy a jury által javasolt úton haladva, most már bizton számíthat a nemzet az Erzsébet-emlék tekintetében táplált vágyainak teljesülésére.

KITÜNTETÉSEK. A kis-kun-halasi gazdasági bank bérházának tervpályázatán 31 pályázó közül a 400 koronás első díjat Leitersdorfer Béla, a 300 koronás második díjat Katona Mihály és Reiner Lőrinc kapta.

A budai Korvin-térre Milacher Lajos hagyatékából építendő művészi kút pályázatán öt pályázó közül Holló Barnabás művét fogadták el kivitelre.

A Magyar Építőművészek Szövetsége által a Wellisch-alapítványból műegyetemi hallgatók számára kiírt pályázaton a 200 koronás díjat Jónás Zsigmond kapta. Ugyancsak e szerzőnek egy másik műve, valamint Radó Sándornak pályamunkája dicséretben részesült.

A bács-topolyai róm. kath templom tervpályázatán az első díjat Reichl J. Ferenc, a másodikat ifj. Bobula János kapta.

A brassai iparkamara székházának terveire hirdetett pályázaton 16 pályamű vett részt. A zsüri az első díjat nem adta ki, a második, 400 koronás díj nyertese Márton Ákos és Károlyi Emil terve.

A vajdahunyadi városi székház tervpályázatán az első díjat Bohn Lajos és ifj. Opaterny Flóris terve nyerte el.

A bécsi képzőművészeti akadémián Regele Alajos megkapta a Füger-féle ezüst-érmet s egy mellszobráért külön díjat. Ugyanott Krausz Viktor utazó-ösztöndíjat, Podhorszky István és Benkő István építészeti díjat kapott.

SZINYEI MERSE PÁL „Domboldal" című olajfestményének színes mását közöljük e szám első mellékletén.

KACZIÁNY ÖDÖN „Karthágói vár" című kőrajzát közöljük e szám második mellékletén.

BELÁNYI VIKTOR rajzolta a 225-ik oldalon levő fejlécet.

ÉBERLING GYULA rajzolta a 236-ik oldalon levő fejlécet.

GLATZ OSZKÁR tanulmányrajzát közöljük a 240-ik oldalon.

HAZAY ALADÁR rajzolta a 241-ik oldalon levő fejlécet.

SZENTGYÖRGYI BÉLA rajzolta a 252-ik oldalon levő fejlécet.

EISENHUT FERENC-nek „A kedvenc" című olajfestményét reprodukáljuk a 253-ik oldalon. Eredetije dr. Bródy Sándor gyűjteményében van.

KOBER LEÓ fejléce díszíti a 256-ik oldalt.

AICHENAUER BRUNO rajzolta a 260-ik oldalon levő fejlécet.

PÁLLYA CELESZTIN „Vásár Ujpesten" című rajzát közöljük a 265-ik oldalon.

HENDRICH ANTAL rajzolta a 266-ik oldalon levő fejlécet.

FÉNYES ADOLF „Öltöztetés" című szénrajzát reprodukáljuk a 268-ik oldalon.

BRUCK MIKSA „Intérieur" című képét közöljük a 269-ik oldalon. Eredetije olajfestmény.

GLATZ OSZKÁR rajzolta a 272-ik oldalon levő arcképtanulmányt.

NAGY VILMOS „Egy szál virág" című rajzát reprodukáljuk a 273-ik oldalon.

VÁGÓ LÁSZLÓ és VÁGÓ JÓZSEF műve az aradi vértanuk ereklyemúzeumának tervrajza, a melyet a 275-ik és 277-ik oldalon közlünk. Ez a tervrajz részt vett a múzeum tervpályázatán s ott a második díjat kapta. Első díjat nem adtak ki.

TŐRY EMIL műve a 283-ik oldalon közölt cecei Erzsébet-emlék. A készen adott mellszoborhoz Tőry készítette az építészeti részt.

KÜLFÖLDI KRÓNIKA

PÁRIS. — Az itteni „La Plume“ című folyóirat a minap a következő kérdést intézte hasábjain a francia művészekhez: „A mai korban van-e szükség a közönség művészi nevelésére?“ A beérkezett feleletek közül a legérdekesebb egyike Carrière Eugène festő válasza, mely a következőleg hangzik:

„A művészet az én nézetem szerint a természethez való viszonyunk öntudatának a megnyilatkozása. A művészetre való nevelés tehát összeolvad az életre való neveléssel Másrészről a nevelés szellemünknek és tevékenységi ösztönünknek megszokása. A nevelés kell, hogy teljesen észrevétlenül hasson át bennünket s ne erőszakkal kényszerítessék reánk. A nevelésnek a természet iránt való tiszteleten kell alapulnia, melyet a nevelendő lény érez, s egyéni vérmérsékletének a fejlődését kell követnie. A felfedezéseknek mindig személyeseknek kell lenniök. A nevelésnek is abból az elvből kell kiindulnia, hogy az ember minden cselekvésének az önismeret elérése a célja, s hogy a művészet alapjában véve a harmonikus megegyezés az élettel, amelynek a művészet tulajdonképpen kifejezése.“

Ezeket a szakgatott mondatokat azután Carrière később szóbelileg világosabban is megmagyarázta, miközben a saját gyermekeinél alkalmazott nevelési rendszerére is kiterjeszkedvén, egyebek közt a következőket mondotta:

„Én azt hiszem, hogy mindenekelőtt tiszteletben kell tartani az egyéniséget, s a nevelést nem szabad senkire ráerőszakolni, hanem úgyszólván egy nevelési légkört kell teremteni, mely lassankint hatja át az embereket. Úgy a gyermekek mint a felnőttek nem szellemek, amelyeket meg kell töltenünk, hanem szellemek a melyeket a fölöslegestől meg kell szabadítanunk, mert az ember olyan tudós, aki nem ismeri magát. Én mutattam a gyermekeimnek szép tárgyakat, azután megpróbáltam megértetni velük, miért szépek ezek a tárgyak, s megvilágítani előttük eme tárgyak egyes részeinek valamint maguknak a tárgyaknak egymáshoz és a környezethez való viszonyát. Megpróbáltam bennük a csodálkozás érzését kifejleszteni. Én azt hiszem hogy ilyennek kell lenni a nevelés rendszerének úgy a gyermekeknél mint a felnőtteknél: az életet megfigyelni, megtanulni látni, a belső érdeklődést felkölteni. Ha ez a kiindulási pont biztosítva van, a többi magától jön.“

KARLSRUHE. — Az itteni „Heimathliche Kunstpflege“ címmel nemrég alakult egyesület a mult napokban fejezte be első évi téli programmját egy vitaestélylyel, melynek thémája szélesebb körök érdeklődésére is méltán számot tarthat. Elsőnek Thoma Hans tanár tartott előadást a művészeti akadémiák szervezéséről s ennek kapcsán Hoffacker tanár a műipariskolákban való tanítási rendszer egyes reformjairól. Thoma követeléseinek magva egy elemi alapvetésnek a gondolata, mely a leendő festőt, szobrászt és műiparost vagy iparművészt későbbi szakszerű kiképzésüknek egy közös alapján egyesítse. Az oktatás központjában a térfelfogásnak, mint minden művészi alkotás egyetemes alapjának szigorú és alapos iskolázása álljon, mely a különböző művészeti szakok képviselőinek „a szabadság törvénye alapján“ magasabb művészi továbbképzésükre szilárd alapot és közös központot szolgáltasson“; csak ezen elemi tanfolyam után, — melynek tartama természetesen az egyes tanítványok egyéni képességei szerint volna megállapítandó. — válnak szét a tanulmányok az egyes szakok szerint. A Hoffacker tanár által kifejtett és részben általa már a gyakorlatban is megvalósított reformprogramm a következőleg hangzik: A művészi önállóságra való nevelés, az egyéniség kifejlesztése, a stíltörténeti minták gépies másolatának megszüntetése, a természeti formáknak mint egy önálló művészeti formafelfogás alapjainak tanulmányozása.

Az előadásokat követő vita során különösen hangsúlyozták annak a szükségességét, hogy a műipariskolákban való tanítás és a mesterség gyakorlata közt szorosabb kapcsolat jöjjön létre.

ELHALT MŰVÉSZEK. Beck, Eugen Martin egyházi iparművész (szül. 1833-ban) meghalt Drezdában.

Calandrelli, Alexander szobrász (szül. 1834-ben) Berlinben meghalt.

Champeaux de la Boulay, Octave festő (szül. 1838-ban) meghalt Párisban.

Erbe, Róbert állatfestő (szül. 1843-ben) meghalt Oberlössnitzben.

Fritz, Max tájfestő (sz. 1849-ben) megh. Berlinben.

Fritz O. életképfestő Giessenben agyonlőtte magát.

Hefner Alteneck, Heinrich Jakob festő (született 1811-ben) a müncheni képzőművészeti akadémia tiszteletbeli tagja, meghalt Münchenben.

Hoffman, Jakab tájfestő (szül. 1850-ben) Majna-Frankfurtban öngyilkos lett.

Holbek, Johann svéd karrikaturarajzoló (szül. 1873-ban) meghalt Koppenhágában.

Kienlein, Julius festő (szül. 1343-ban) meghalt Karlsbadban.

Kyhn, P. W. tájfestő (szül. 1819-ben) meghalt Koppenhágában.

Leisching, Hermann rézkarcoló (szül. 1860-ban) meghalt Hannoverben.

Müller, A. D. szobrász (szül. 1819-ben) meghalt Lüneburgban.

Neckelmann, Skjöld műépítő (szül. 1854-ben) meghalt Neckargemündben.

Schmitgen, Georg tájfestő (szül. 1856-ban) meghalt Berlinben.

Seidel, Franz festő (szül. 1818-ban) meghalt Münchenben.

Soyer, Paul-Constant életképfestő (szül. 1823-ban) meghalt Párisban.

Straub, J. történeti festő (szül. 1849-ben) meghalt Bonnban. Az elhunyt egyik utolsó tagja a düsseldorfi egyházi festészetben „nazarénusok" neve alatt ösmert festőcsoportnak.

ADATOK MŰVÉSZETÜNK TÖRTÉNETÉHEZ

WITTIG TÓBIÁS EPERJESI ÖTVÖS. Kammerschreiber Eucharius eperjesi ötvös viszályba keveredett mestertársával, Wittig Tóbiással s a következmények elől Kassára menekült s ott váltott polgárjogot. Eperjes város tanácsa Wittig érdekében elégtételért fordult Kassához s 1641-ben kelt levelében írja, hogy Wittig „az aranymivet igazán és tisztességesen tanulta és az baraszlai czéhtől arrul való tanuló levele is vagyon, az szerint bécsi városátul is és czéhitül; itten is (t. i. Eperjesen) 17 esztendeig aranymívet continuálta, és ezen Eucharius is negyedfél esztendeig szolgálta." —54.

Kemény Lajos

NAGY SÁMUEL RÉZMETSZŐ. Életrajzi adatait Kazinczy Ferencnek köszönhetjük, ki „Erdélyi Levelei"-ben (Nemzeti kötr. IV. köt. 85—86. ll.) említi, hogy Kolozsvárnak 1816-ban két rajztanára volt. Az egyik prof. Neuhauser Gottfried, a normális iskola mellett és prof. Nagy Sámuel a ref. kollegiumban. Ez Nagy-Enyeden született 1783. február 7-én. Bécsben tanult kilenc éven át, a művészeti mesterség több ágában törekedett jártasságra szert tenni. Kazinczy erre megjegyzi, hogy az nem vezet művészségre, hanem művészi polihisztorságra, minél pedig nincs veszedelmesebb. Különben erre Nagy Sámuelt úgyszólván kényszerítették. Antiochusa s Sztratonikéje, melyet Füger Frigyes Henrik után tusba edzett, jutalmat nyert. „Mivé nem válhatott vala a lelkes, ügyes férfiu, ha egy ágnak adhatta volna magát! Most a kalligráphiában ád leckéket s midőn Bécsből megérkezék, kénytelen volt falakat márványozni, hogy élhessen". Kazinczy említi, hogy iskolájában néhány gipszöntvényen kívül nem volt semmi, a min a tanuló gyakorolhatta volna magát. A vizsgára néhányan „kalligraphiai mustrákat keszíte". Ebben Bedő, Gyulai, Farczádi Farkas tógátusok oly előmenetelt mutattak be, hogy az esetben, ha nem lesznek művészi polyhistorrá, méltók lehetnek Junckerhez és Karacshoz.

Halálozási évét a „Mult és Jelen" 1845. X. 3. (79. sz.) említi: Meghalt a „jeles rézmetsző és kőfaragó, ki ezelőtt több évekig a kolozsvári és nagyenyedi főiskolákban a szépírás rendkívüli tanítója volt, Kolozsvárott 1845. szept. 30-án, élte 63-ik évében." Itt tehát Kazinczy fent közölt adatával szemben egy év különbség van.

Kazinczy Ferenc levelezésében először Döbrentei Gábor említi, 1808. VII. 3.-án kelt soraiban, mikor szóba hozza, hogy „a' fejedelemnek, Bethlen Gábornak, mejjképét nemrég kaptuk meg. Nagy Sámuel rézremetszője 's hiszem díszére van általa nemzetünknek. Felséges munka!"

1811. III. 16.-án Döbrentei említi, hogy Nagy Sámuel csak az esetben készíti el gróf Török Lajos és Viczay József képét, ha ezekből Kilián több példányt küld.

Döbrentei állandóan összeköttetésben volt Nagy Sámuellel. 1811. VI. 5.-én azt írja Kazinczynak, hogy „Nagy Sámuellel azt végeztem, hogy a' volt Wesselényi képét készítse el az első darabhoz. Nagy nem veszen semmi hivatalt, függetlenül akar élni. Így is kell egy magas, szabad lelkületű Schönkünstlernek élni, hogy a' mindennapi elmécskék kapritziájától ne szenvedjenek".

Kazinczynak azonban nincs nagy véleménye Nagy Sámuel felől. Egy alkalommal, mikor Kis Imrének ír (1811. VI. 27.) s erős bonckés alá veszi Erős Gábor, a rézmetsző, munkáit, felemlíti, hogy „sok Magyar Művészt ismerek, a' ki félig vagy addig sem teszi meg az utat 's magát valaminek véli, holott non homines, non di etc. Illyen Vandza, illyen Nagy Sámuel és Kis Sámuel és még néhány más."

1811. IX. 16.-án Döbrentei azt írja Kazinczynak, „Nagy Samut a' napokban várom hozzánk, hogy a' telet itt töltse, a' gyermeket rajzolásra tanítsa".

1812. III. 12.-én mikor arról értesíti Kazinczyt Döbrentei, hogy megindítja az „Erdélyi Muzeum"-ot, már azt is említi, hogy milyen rézmetszeteket ad mellékletképen az első füzethez. Ehhez gr. Batthyány Ignác, erdélyi püspök képét szánta. Ekkor mondja, hogy „Nagy Samuval nyomtattatok hasonlóképp abba jövő exempláriákat". Úgy látszik ez volt eredménye Nagy Sámuel Döbrenteinél való téli időzésének.

Cserey Farkas 1813. VI. 6. azt írja Kazinczynak, hogy beküldött Döbrenteihez, mert „Nagy Sámuel most ottan lévén, néhai Atyám képit meczesse rézre; 60 forintért vállalta magára Nagy és aszt igérte, hogy Husvétra készen lészen. A kép alá a név és cím után e jön: Vita et pectora puro."

1813. VI. 13. küldi Döbrentei Gábornak az „Erdélyi Muzeum" híradását és itt a tartalmi beosztás felemlítése után már meg van igérve, hogy „minden füzetnek vagy minden másodiknak elején egy mejjkép fog állani, mellyet Nagy Sámuel úr metsz rézre".

A megindult „Erdélyi Muzeum"-ban következő rézmetszetek jelentek meg Nagy Sámueltől: I. füzethez gr. Bethlen Gergely. II. füzethez Batthyány Ignác gróf. IV. füzethez Cserey Farkas VI. füzethez Haller László, VII. füzethez Teleki Ferenc gróf, X. füzethez Teleki József gróf. Megannyi tiszta, szép munka, mi megérdemelte Döbrentei Gábor dicséretét és pártfogását.

Említi is Döbrentei 1813. XI. 19.-én Kazinczyhoz írt levelében: „Nagy Sámuellel egészen

meg vagyok elégedve a' rézre 's táblára nézve. Midőn gróf Török Lajos képét teszem a' Muzeum elébe, életét is szeretném odatenni. Ezt is instálom". De ez a kép nem jelent meg, mert az „Erdélyi Muzeum" 10. füzetével megszünt.

Kazinczy Ferenc eddig kiadott levelezésében 1814. I. 10.-én említi Döbrentei utoljára Nagy Sámuelt. Ugyanis azt írja: „Ha Kovachichot rézre akarja metszetni a Tekintetes úr, itten vagyon két portraitmahler. Egyik igen szépen fest, de nem talál, másik nem olly mesterséggel, de jól talál. Ez az utolsó pedig rövid idő alatt eléri a másikat mesterségében is, mert amaz Künstler Neid nélkül lévén, megengedi neki, hogy darabjait copirozza. Nagy Sámuel pedig metszene 's bizonyosan jól, ha nem Jóhni módra is. Én magam részt veszek ezen dologban, hogyha tetszik".

Érdekes volna művészettörténeti szempontból, különösen Nagy Sámuelre nézve átkutatni Döbrentei naplóját, mely 1807—1819-i erdélyi eseményeknek gazdag, érdekes kútforrása. Gróf Kuun Géza birja e naplót Gyulay Lajos gróf hagyatékából. —55.

STARK JÁNOS KÁROLY tájképfestőről Szana Tamás csak azt említi, hogy Sopronban született. Ezt kiegészíthetjük azzal, hogy 1774 július 7-én született és 37 éves korában, 1811 február 7-én halt meg Bécsben. Nágler azt mondja, hogy Oldenburgban született, de ez adata téves. Ellenben Patuzzi az osztrák művészetről írt munkájában helyesen említi születési helyét. A festészetet Drezdában tanulta és utóbb Bécsben telepedett le. Előszeretettel festett erdőrészleteket, vízeséseket és egyes tájakat. —56.

PESCHKY JÓZSEF festőről Szana Tamás a magyar képzőművészetről írt úttörő munkájában csak ott emlékezik meg, hol Kozma Sándort említi, mert ennél tanult a harmincas évek e sok reményre jogosító fiatal művésze. Wurzbach nem is ismeri. Pedig a „Honművész" 1835. évi 78. számában közölt hír szerint, úgy látszik, a XIX. század negyvenes éveiben kedvelt festője volt a fővárosnak. Különösen oltárképeket festett és mint ilyen, e téren több megrendelésben részesült. Sajnos, születési helyét, származását nem említi e rövid tudósítás és azt sem tudjuk, hogy hol képezte magát. Az említett tudósítás megjelentekor műterme a „Szerviták piacán Röckh házban 424. sz. alatt II. emeleten volt". A „Honművész" azért ír róla, mert ekkor fejezte be a pestmegyei Törtel helység katholikus kápolnájának festett oltárképét. Ez Szent Nepomuk Jánost ábrázolja, midőn a királynét bevégzett gyónása után bűneitől föloldozza és buzgó ájtatossággal kéri a bűnbánóra az ég áldását. A királyné töredelmesen, földre szegzi tekintetét és a szent atya előtt térdel. Az oltárkép jobb oldalán a székesegyház, baloldalán pedig a kereszt és korona látszik. A „Honművész" dicséri a képet, mert eltér a szokásos felfogástól. Peschky Szent Jánosról is festett képet, mit egy kassai templomban helyeztekel. E hír megjelentekor a „Feltámadás" képén dolgozott, mit egy bőkezű maecenas rendelt a festőnél, de ennek nevét a „Honművész" nem említi. Peschky további műveiről, életéről közelebbit nem tudunk. —57.

NAMÉNYI LAJOS

ERZSÉBET-EMLÉKMŰ CZECZÉN
A MELLSZOBOR ZALA GYÖRGY MŰVE
AZ EMLÉKMŰ TÖBBI RÉSZE TŐRY EMIL MŰVE

MŰVÉSZETI IRODALOM

MINTALAPOK IPAROSOK ÉS IPARISKOLÁK SZÁMÁRA. Szerkesztőbizottság: Szterényi József elnök, Edvi Illés Aladár, Gaul Károly, Györgyi Kálmán szakszerkesztők. Kiadja a kereskedelemügyi m. k. minister. Hornyánszky Viktor könyvkiadóhivatalának kiadása. Budapest. VIII. évfolyam, 12 füzet, folio. — Mostani alakjában utolsó évfolyama ez ennek a díszes publikációnak. Kiadót és szerkesztőbizottságot cserélt s ezentul más formátumban az Iparművészeti Társulat égisze alatt fog megjelenni.

A vállalat programmja az volt, hogy fejleszsze a nemesebb ízlést és a minden tekintetben szigorú stilszerűséget. Ezt akarta biztosítani a magyar ipari termelésben s ennek révén fokozni akarta iparunk versenyképességét. De egyúttal fontos kelléke kivánt lenni az ipariskolai rajzoktatásnak. Felkarolta a fa-, fém- és szövő (női)-ipart, minden iparágból évenkint 4—4 füzetet adva, átlag tiz színes lappal, természetes nagyságú részletrajzokkal, rövid magyarázó szöveggel. Az utóbbit a szakszerkesztők írták (vasipar: Edvi Illés, faipar: Gaul, szövőipar: Györgyi).

Nyolc évi pályafutása alatt temérdek akadályt kellett a vállalalatnak leküzdenie programmjának megvalósítása közben. Gondoljunk vissza a nyolc-tiz év előtti időkre s azokra a kevéssé fejlett állapotokra, amelyek közt akkor művészi iparunk tengődött. Itt-ott, fel-felbukkant egy-egy tehetség, de hirtelen érvényesüléséről szó sem lehetetett. A lakásberendezés művészete a butormagazinok korlátlan urasága alatt senyvedt. A szövőipar alig juthatott szóhoz: az olcsó külföldi gyári termékek versenye levette lábáról. A vas művészete antitektonikus mesterkedésekben mondta ki szerény mondanivalóit. A közönség alig láthatott jó, modern, művészi holmit. Csakugyan, az Iparművészeti Társulat megfeszített munkájának köszönhető, hogy most már modernebb, művésziesebb légkörbe bocsáthatja hajtásait művészi iparunk. A tervelőknek is új tér nyílt a társulat kiállításain, a „Magyar Iparművészet"-ben és végre a „Mintalapok"-ban. A „Magyar Iparművészet"-nek azonban szükségképpen arra kellett szorítkoznia, hogy az ízlést irányítsa és ezt kevésbbé tervrajzokkal, mint inkább már kivitelre került, kész művek képeinek bemutatásával érhette el. Kivihető terveket, mintalapokat adni: ez volt a célja a Szterényi-féle vállalatnak. De képzeljük most el, hogy a szerkesztők jó, ízléses, lehetőleg magyaros, mintaszerű terveket keresnek oly munkatársak körében, akik maguk is csak a legnagyobb küzdelemmel kezdenek emancipálódni részben a régi sablon alól, részben csak most kapnak némi szabadságot és méltánylást a fogyasztó közönség körében. Ily körülmények közt indítani hasonló vállalatot felette sok nehézséggel járt Gyakran megérzett egy-egy régibb füzeten, hogy ezt vagy azt a rajzot csak azért reprodukálták a szerkesztők, mert akkor e nemben ennél jobbat semmiképen sem lehetett kapni. Most persze egészségesebbek már az állapotok. De a kezdés munkája valóságos akadályverseny vala.

A bizottság munkáját, érdemeit igazságosan és helyesen csak e szempotok tekintetbe vételével méltathatjuk. Az utódoknak valamivel könnyebb, bár még mindig éktelenül nehéz lesz a munkájuk.

Bár a „Mintalapok" minden füzetén meglátszik a sokszor sikeres törekvés, hogy modern, magyaros tervek kerüljenek reprodukcióra — a szerkesztők sajátos viszonyaink folytán még sem vihették keresztül ezt a szándékukat radikálisan. Hogy is lehet hamarjában kitünő és magyaros vasmunkát találni vagy butort, a mely minden ízében eredeti és hazai zamatú? Ilyenkor helyes és okos gondolat volt módjával visszanyúlni a magyar művészi ipar multjára. Mert a régi magyar vasművesség, faipar, szövőipar és a mi mai törekvéseink közt korántsem tátong áthidalhatlan űr; legalább is közelebb állnak hozzánk, mint valamely angolgót rács vagy német-renaissance szekrény. Miután a magyar ornamentum kincstára csak nehezen hozzáférhető, helyes volt olykor ebből is adni mutatót. Közbevetve, itt bátorkodunk annak a nézetünknek is kifejezést adni, hogy a magyar iparművészeti régiségek, a magyar ornamentum, a magyar tektonika, a népies, házi művészet jeles darabjainak korpuszát kiadni ma már égető szükség és hogy eddig nem történt, az szomorú bizonyitéka sokféle fórum nembánomságának.

A «Mintalapok» eddigi formájukban nem fognak többé megjelenni. Új köntöst öltenek s kivánjuk, hogy életerős fejlődésnek induljanak. A régi évfolyamok becsületes fáradozás művei s legyőzését jelentik oly sok akadálynak, hogy ez már magában véve is jelentős érdem. De a reprodukált jó tervek nem csak ily retrospektiv jelentőséget adnak a vállalatnak. Számos mintáját még sokáig eredménnyel használhatják a műipar magyar munkásai.

A mű tipografiai kiállítása s a műlapok reprodukciói külön dicséretet érdemelnek.

EDOUARD MANET. Írta Hugo v. Tschudi. Berlin, 1902., Bruno Cassirer. 25 képpel, 46 l. — Akik a XIX-ik századbeli festészet fejlődése iránt érdeklődnek, joggal ünneplik Edouard Manet nagy alakját. Szerzőnk, aki formás kis könyvet írt ez úttörő művészről, kevés szóval adja elő Manet jelentőségét és feltünő tömörséggel, emellett csakugyan tudományosan elemzi a mester művészetét. „A pleinairizmus és impresszionizmus jelszókba szokták foglalni azt, ami Manet természet-előadásában új vala — írja. S ez döntő jelentőségűvé lett a modern festészetben s nem törölhető többé annak leltárából. Ha Manet nagysága részben másutt is keresendő, mint éppen csak a plein-air-festészetben, mégis ő volt legnagyobbika azoknak, akik eszközül használták. Lényegében neki köszönheti e modern irány gyors diadalát". E sorokból kitetszik a szerző állásfoglalása, amely igazságos és találó. Az illusztrációk nézegetése közben nem egyszer ötlik fel a magyar olvasónak az a mély rokonság, amely Manet néhány képe és a mi Szinyei Merse Pálunk régibb művei közt tagadhatatlanul fönnáll. Az idevágó képek dátumának egybevetése rögtön felvilágosít minket arról, hogy utánzásról itt szó sem lehet: két kitünő talentum keresett és talált rokon dolgokat,

rokon kifejezésmódokat egymástól függetlenül. Csakhogy Magyarország a 60-as, 70-es években nem volt az a talaj, amelyben az ilyen újítás gyökeret verhetett volna.

A FŐVÁROSI KÖZMUNKÁK TANÁCSA 1901. ÉVI MŰKÖDÉSÉRŐL. Írta Palóczi Antal építész-tanár. Budapest, 1903. Pesti Lloyd-Társulat könyvnyomdája. 27 l. — Palóczi, a ki jóformán egyedüli művelője a városrendezés hazai irodalmának, ebben a kis előadásban alapos birálat alá fogja a fővárosi közmunkák tanácsát, mint a mely első sorban az oka Budapest városrendezési problemái balsikereinek. Adatszerűen utal a tanács működésének hiányosságaira és sürgeti, hogy a még 1870-ben a maiaktól nagyon eltérő viszonyok közt alakított tanács munkaköre újból, még pedig helyes városrendezési elvek szerint állapíttassék meg.

HINAUF ZUR BILDENDEN KUNST! Laiengedanken. Írta Adolf Thiele. II. kiadás. Lipcse, Hermann Seemann Nachfolger. 76. l. — Ez a kis füzet Németországban most már négyezer példányban van elterjedve, jele annak, hogy a közönség megtalálta benne azt, amit keresett. A művészetet rajongva szerető szerző azon igyekszik, hogy a laikusnak módot adjon a művészet könyebb megértésére. Lichtwark alapján áll, tehát helyes és termékeny talajon.

A SZEGEDI ÚJ ZSINAGÓGA. Szeged, 1903., Traub B. és Társa. 37 képpel. 35 old. — Alkalmi füzet amely a Baumhorn Lipót tervei szerint épült új szegedi zsinagóga építésének történetét és részletes leírását adja, kiterjeszkedve a felszerelés és az iparművészeti munkák részleteire is.

ÁLTALÁNOS MŰVÉSZETI CIKKEK

A renaissanceról. Irta Kriesch Aladár. Uránia, IV. 6—8.

Az aesthetikai élvezet egyik okáról. Irta dr. Kupcsay Felicián. U. ott.

A tavaszi tárlat. Irta —k. Huszadik Század. IV. 6.

Az Erzsébet-emlékmű második pályázatának eredményét ismertették a napilapok június 17-iki, a hetilapok junius 21-iki számai.

FESTÉSZET

A tavaszi műkiállítás Győrött. Irta Récsey Viktor dr. Győri Hirlap, máj. 31.

Eisenhut Ferencről írtak a napilapok június 4-iki, a hetilapok június 7-iki számai, a Bácskai Hirlap június 5-iki száma.

Rembrandt und seine graphische Kunst. Irta Elischer Gyula Pester Lloyd, június 3.

Parlaghy Vilma. Irta Prém József. Budapesti Napló, június 4.

A győri műtárlat. Irta L. K. Uj Idők, június 14.

ÉPÍTÉSZET

Magyar pályázatok. I. évf. 4. füz. (A zágrábi horvátszlav. orsz. jelzálogbank palotájának pályatervei. Kármán és Ullmann, Ungethüm J., Hőnigsberg és Deutsch, Sándy Gyula és Förk Ernő, Láng Adolf, Kovačić Viktor, Schoditsch Lajos, Gabos Oszkár, Almási Balogh Lóránd, Kertész K. Róbert pályaművei.) 30. l.

IPARMŰVÉSZET

A lükü és a fejfa Göcsejben. Irta Gönczi Ferenc. Ethnographia, XIV. 5.

A lakberendezési tavaszi kiállítás. Irta Diner-Dénes József. Magyar Iparművészet, VI. 3.

Az iparművészeti múzeum ex-libris-kiállítása. Irta Czakó Elemér. U. o.

Csongrádi céhemlékek. U. o.

LEJÁRÓ PÁLYÁZATOK

Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat pályázatai az 1903/904. évi Téli Kiállításra.

I. Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat a néhai báró Rudics József alapítványának 1903, 1904 és 1905-re esedékes kamataiból képzőművészeti célokra szánt 6951 korona 60 fillérre mint ösztöndijra ezennel pályázatot hirdet a következő feltételek mellett: 1. Az alapítvány, a „néhai báró Rudics József alapitványi ösztöndíja“ címet viseli és két egymásután következő éven át, tehát 1904-ben és 1905-ben minden év január és július elsején esedékes egyenlő félévi részletekben előre fizetendő ki a pályanyertes művésznek. 2. Az ösztöndíjra kizárólag csak magyar honpolgár, legalább huszonnégy és legfeljebb harmincnégy éves festő-, szobrász- és építőművészek pályázhatnak az 1903/4. évi Téli Kiállításon szabályszerűen elfogadott műveikkel, ha a pályázatban való részvételi szándékukat írásban bejelentik s e bejelentésben szabatosan és kötelezően előadják elméleti és gyakorlati tanulmányaiknak az ösztöndíj elnyerése esetében két éven át követendő irányát. 3. A két éven át esedékes ösztöndíjban osztatlanul csak egy pályanyertes művész részesülhet azért, hogy anyagi gondtól menten magasabb irányú alkotási képességét tökéletesíthesse s egyszersmind a képzőművészeti elméletismereteket oly mértékben sajátítsa el, hogy itthon nemcsak mint gyakorló művész a nagyobb szabású alkotásokban, de a szakirodalomban és a képzőművészeti oktatásban is érvényesíthesse tehetségét. 4. Ugyanazért az ösztöndíjban két egymásután következő esztendőre részesített pályanyertes művész annak élvezete alatt minden év végével művészi munkásságáról és elméleti tanulmányairól tájékoztató jelentést, illetőleg arról tanuskodó vázlatos vagy bevégzett művet tartozik bemutatni az Országos Magyar Képzőművészeti Társulatnak. Amennyiben a pályanyertes művész e föltételnek az első év végével eleget nem tesz, a társulat művészi szakbizottságainak ítélete alapján az ösztöndíjnak további élvezetét elveszti, mely esetben a megvont összeg nagyságához képest az alapítólevélben az ösztöndíj legközelebbi kihirdetéséhez megszabott harmadik év előtt is újabb pályázat hirdetésének van helye. 5. Az ösztöndíjat az Országos Ma-

gyar Képzőművészeti Társulat választmánya által titkos szavazás útján választandó hét (7) tagból álló pályabiróság ítéli oda, kik között három műbarátnak és négy művésznek kell lennie. Érvényes határozat hozatalához legalább öt tagnak az együttes jelenléte s a titkosan beadandó szavazatoknak általános többsége szükséges. Elnökét a pályabiróság a maga kebeléből választja, a jegyzőkönyvet pedig a társulat titkára vezeti. 6. Az ösztöndíj az 1903/4. Téli Kiállítás megnyitásától számított négy hét alatt ítélendő oda. 7. Amennyiben valamelyik évben a pályabiróság a pályázók közül az ösztöndíjra érdemesnek egyet sem találna, a megmaradt összeg a tőkéhez csatolandó és annak azontúl való kamata az ösztöndíjat nagyobbítja. Kelt Budapesten, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat igazgatóságának 1903 június 8-án tartott üléséből.

II. Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat a Forster Gyula ő méltósága, a Magyar Földhitelintézet igazgatója és a társulat választmányi tagja által 1895-ben nagylelkűen alapított „Vaszary-alapítvány“ esedékessé vált kamataiból 3200 koronás „Vaszary“-díjra pályázatot hirdet az alapító által megszabott következő föltételek mellett: 1. Erre a díjra csakis magyar állampolgár művész pályázhat. 2. Minden, az 1903/1904. évi Téli Tárlaton szabályszerűleg elfogadott, a megnyitástól a bezárásig kiállított. a magyar történelem dicső eseményeire, ezek között első sorban a magyar szentek életére is vonatkozó teljesen befejezett olajkép, s esetleg vázlat a pályázatra küldöttnek tekintetik, kivéve ha a mű szerzője írásban kijelenti, hogy a pályázaton résztvenni nem kíván E kijelentés az illető művön „nem versenyez“ fölirattal fog föltüntettetni. 3. Az alapító rendelkezése szerint a pályázat körébe tartozó és az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 1903/4. évi Téli Kiállítására szabályszerűleg elfogadott művek közül csak az részesülhet a díjban, mely tárgyánál és művészi becsénél fogva arra föltétlenül érdemes. 4. A pályabiróság tagjai e pályázatban részt nem vehetnek. 5. A pályadíj összege meg nem osztható. 6. A díjazott mű a szerző tulajdona marad. 7. Ezen díj fölött az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat választmánya által, a társulat tagjai közül titkos szavazás utján választandó kilenc (9) tagból álló pályabiróság ítélkezik, kik között hat művésznek és három nem művésznek kell lennie. 8. A díj a Téli Kiállítás megnyitásától számított négy hét alatt ítéltetik oda és adatik ki. 9. Ha a jutalmazásra érdemes művek hiánya miatt a díj kiadható nem volna, úgy arra a következő évben azonos föltételek mellett újabb pályázat hirdetendő. Az e közbeeső évre esedékes kamat, valamint a 3200 korona díj kiadása után megmaradó évi kamatfölösleg is az alapítvány tökéjéhez csatolandó. Kelt Budapesten, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat választmányának 1903. jun. 8-án tartott üléséből.

III. Az Orsz. Magyar Képzőművészeti Társulat pályázatot hirdet a Ráth György úr ő méltósága, kir. ítélő táblai tanácselnök és az Országos Képzőművészeti Tanács alelnöke által néhai Ráth Károly örökösei részéről tehetséges hazai művészek buzdítására tett alapítványból 1903. évre esedékes 600 koronából álló díjra. A föltételek a következők: 1. A díjra csak magyar honpolgár művészek olajban festett állat- vagy csendéletképekkel, vagy szoborművekkel pályázhatnak. 2. A pályázat szempontjából csakis az 1903/904. évi Téli Kiállításra szabályszerűen elfogadott s a megnyitástól a bezárásig kiállított művek vehetők figyelembe. 3. A díj csak föltétlen műbecsű képet vagy szobrot kiállító művésznek adatik ki s ugyanannak a művésznek három egymásután következő évben egyszernél többször oda nem ítélhető. 4. A díjazott mű a szerző tulajdona marad. 5. A díjat az alapítólevél értelmében a társulat választmánya által titkos szavazás útján alakítandó kilenctagú pályabiróság ítélendi oda. 6. A díj az 1903/4. évi Téli Kiállítás megnyitásától számított négy hét alatt adatik ki. 7. Az 1903/4. évi Téli Kiállításon levő valamennyi olajban festett állat- vagy csendéletkép, avagy szobormű a pályázatra küldöttnek tekintetik, kivéve, ha beküldő a kiállítás megnyitásától számított két hét alatt, tehát 1903, évi november hó 30-ikáig egész határozottsággal kijelenti, hogy a pályázatban részt venni nem kíván. Kelt Budapesten, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat igazgatóságának 1903 junius 8-án tartott üléséből.

IV. Az Orsz. Magyar Képzőművészeti Társulat pályázatot hirdet a mélt. Esterházy Miklós Móric gróf úr által alapított 600 koronából álló „Esterházy-díj“-ra vízfestmények számára. A föltételek a következők: 1. A díjra csakis magyar honpolgár művészek pályázhatnak az Orsz. Magyar Képzőművészeti Társulat 1903/1904. évi Téli Kiállítására szabályszerűleg elfogadott s a megnyitástól a bezárásig kiállított vízfestményeikkel. 2. A pályadíj csak abszolut műbecscsel bíró festménynek adatik ki. 3. A pályázó festmény lehet hazai tárgyú életkép — különös tekintettel a hazai népviseletre, — hazai tájkép, vagy ilyenek hiányában arckép, vagy csendélet. A díjazott mű a szerző tulajdona marad. 5. A díjazás fölött a társulat választmánya által titkos szavazás útján megválasztandó hét tagból álló pályabiróság lesz hivatva dönteni. Érvényes határozathozatalra legalább öt tagnak együttes jelenléte szükséges. 6. Ha a pályabiróság nem találna a pályadíjjal kitüntethető művet. vagy műsorozatot, a következő évben a pályadíj az újjal együtt — mint külön díj — lesz kiadandó. 7. Az 1903/1994. évi Téli Kiállításon levő valamennyi hazai vízfestmény, mely az első pont alatti föltételeknek megfelel, pályázónak tekintetik, kivéve, ha a beküldő a kiállítás megnyitásától számított két hét alatt, tehát 1903 évi november 30-ig írásban kijelenti, hogy a pályázatban részt venni nem kíván. 8. A pályadíj a kiállítás megnyitásától számított négy hét alatt ítélendő oda. Kelt Budapesten, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat választmányának 1903 június 8-án tartott üléséből.

V. Az Orsz. Magyar Képzőművészeti Társulat pályázatot hirdet a budapesti Lipótvárosi Kaszinó által újabban három esztendőre alapított és ezúttal másodízben (illetve ötödízben), esedékes 1000 koronás „Lipótvárosi Kaszinó díj“-ra, a következő föltételek mellett: 1. Pályázhat e díjra minden képzőművész, ki magyar honpolgár és pedig az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 1903/4. évi Téli Tárlatán kiállított festészeti vagy szobrászati műveivel. 2. A megjelölt tárlaton magyar honos

művészektől alkotott és kiállított minden festészeti és szobrászati mű minden külön nyilatkozat nélkül is úgy tekintetik, mint amely e díjra pályázik. Kivétetnek azonban e pályázatból azok a művek, melyeknek alkotói és kiállítói eleve kijelentik, hogy a pályázatban részt venni nem kívánnak; ezenkívül mindama művek, melyeknek alkotói és kiállítói a pályázatot döntő biróságban részt vesznek. 3. A pályabiróság hét tagból áll; ezek közül négyet a Kaszinó, hármat pedig a Magyar Képzőművészek Egyesülete küld ki saját kebeléből. Elnökét és jegyzőjét a pályabiróság tagjai közül maga választja. 4. A pályabiróság tagjai a Téli Tárlat megnyilta után legkésőbb tíz nappal, lehetőleg a tárlat helyiségében összegyűlni és mint pályabiróság megalakulni tartoznak. A tárlatnak többszörös és lehetőleg együttes szemlék után való alapos megvizsgálása után az elnök a pályabiróságot döntő gyűlésre hívja össze. Az első ízben összehívott pályázat eldöntő gyűlésen, az elnököt és jegyzőt beleszámítva, legalább öt tag jelenléte szükséges. Ha a pályabiróság e gyűlésen nem dönthetne, vagy nem döntene, újabb gyűlésre hívandó egybe, mely azonban tekintet nélkül a megjelent tagok számára, minden esetre határozatképes. A pályázat a Téli Tárlat megnyitásától számított négy héten belül okvetlenül eldöntendő. A pályabiróság határozatait egyszerű szótöbbséggel hozza. Szavazat egyenlőség esetén az a vélemény emelkedik határozat erejére, amelyik mellett az elnök szavazott. A pályabiróság megalakulásától fogva tartott minden gyűlésről jegyzőkönyv vezetendő, mely jegyzőkönyvek a jegyző és az elnök, valamint a gyűlésen részt vett tagok aláírásával a pályázat eldöntése után, az erről szóló jelentés kiséretében a Kaszinó igazgatóságának beterjesztendők és átadandók. 5. A pályadíj minden évben okvetlenül kiadandó és pedig másodízben az 1903/1904. évi Téli Tárlaton, a pályabiróság által a jutalmazásra viszonylag legalkalmasabbnak talált mű alkotója számára. Egyazon művész e pályadíjban egyszernél többször nem részesülhet. 6. A pályadíj megnyerése az alkotó művésznek pályanyertes művéhez való tulajdonjogát semmikép sem érinti. 7. A pályadíjat a Kaszinó az Országos Képzőművészeti Társulat pénztáránál letétbe helyezi s fölkéri a társulat intézőit, hogy az a pályabiróság döntése után a nyertes művésznek haladéktalanul kiadassék. Kelt Budapesten, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat igazgatóságának, 1903 június 8-án tartott üléséből.

1903 augusztus 31-én lejár a Magyar Iparművészeti Társulatnak oklevél-pályázata. Bővebbet l. „Művészet" 1903., 3-ik szám, 224-ik oldal.

1903 szeptember 12-én délben lejár a Pozsony város által fedett árúcsarnok és kapcsolatos bérház terveire hirdetett pályázat. Az építendő objektum három részből áll: kettős szobasorú kétemeletes bérházból, egyszerű szobasorú bérházakból és vasszerkezetű, oldalt beüvegezett, fedett árúcsarnokból a melyben bódék legyenek elhelyezhetők. Az egyik bérházrész pincéjében lesz hűtőkamra gépészeti berendezésekkel; lesznek benne továbbá bolthelyiségek, átlag 5.00 m. szélességben. Az összes emeleti helyiségek lakások. A fedett árúcsarnok részben szintén alápincézendő. A tervezésnél az egyszerűség, takarékosság és célszerűség tartandó szem előtt, ennélfogva az épületek nyerstégla-falazással tervezendők. A pályázat titkos és azon csak hazai építészek vehetnek részt. A lepecsételt és jeligés levél kiséretében benyujtandó pályaművek tartalmazniok kell: pince, földszint, első és második emelet alaprajzait 1 : 200 léptékben; két metszetrajzot 1 : 200 léptékben; az épületnek vásártéri, oldalutcai és Hummel-utcai homlokzati rajzai 1 : 100 léptékben; úgyszintén a tervezett toldalék tekintetbevételével esetleg létesítendő bérház homlokzati rajzát külön lapon; részletes költségvetést, melyben a csarnok vasszerkezeti, továbbá a hűtő, villam és öszszes gépészeti berendezéseinek költségei is feltüntetendők; az épület műleírását és ismertetését. A tervezésnél figyelembe veendő a gyalog- és kocsiközlekedés kényelmes lebonyolítása és az a körülmény, hogy a csarnok nemcsak a Vásár-térről és Hummel-utcáról, de a jelenlegi Konvent-épület átjárójától is kellőleg megközelíthető legyen s a csarnok körül emelendő épületek belső szobasora kellő világítást és szellőztetést nyerjen. A főbejárat a vásártéri homlokzat közepére tervezendő, azonkívül még négy bejárat legyen. A vonatkozó 1 : 500 léptékű helyszínrajz a városi mérnöki hivatalban díjtalanul megkapható. Ezen pontozva van bejelölve a vásárcsarnok esetleges bővítésének, illetve meghosszabbításának helye is; tervezőnek ennélfogva ezen körülmény is, figyelmébe ajánltatik. Pályatervek lepecsételt jeligés levél kiséretében Pozsony sz. kir. város mérnöki hivatalához címezve, legkésőbb f. é. szeptember 12-én déli 12 óráig nyujtandók be, hol ezekről elismervény fog kiadatni. Későbben érkező vagy a feltételeknek meg nem felelő pályatervek figyelembe nem fognak vétetni. Viszonylag legjobbnak talált tervek közül az első 1500 kor., a második 500 korona díjat kap; azonkívül a város közönségének jogában áll bármely tervet 500 koronáért megvenni. A beérkezett műveket szeptember 15—20-ika között egy hattagú biráló bizottság fogja elbirálni, melynek tagjai a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet két tagja, a városi mérnöki hivatal egy tagja, a törvényhatósági bizottság egy építőmester-tagja és az élelmezési bizottság két tagja. A bizottság határozata végérvényes.

1903 szeptember 15-én lejár a világposta-egyesület Bernben felállítandó emlékművének tervpályázata. Bővebbet l. „Művészet" 1903., 1-ső szám, 80-ik oldal.

1903 szeptember 21-én lejár a Magyar Iparművészeti Társulat által Trefort Ágoston emlékét megőrző emlékérem vagy plakettre kiírt pályázat. Bővebbet l „Művészet" 1903, 2-ik szám, 152-ik oldal.

1903 október 1-én lejár az E. A. Seemann lipcsei kiadócég által eredeti rézkarcra és eredeti fametszetre hirdetett nemzetközi pályázat. A kép nagysága ne lépje túl a 17 × 24 centimétert. A lemezek 1500 nyomást bírjanak ki. Két jeligés próbanyomat kívántatik. Pályabiróság: hat kiváló művész és szakember. Első díj 800 márka, második díj 500 márka, harmadik díj 400 márka, negyedik díj 300 márka. Bővebbet a kiadócégnél, Lipcse, Querstrasse 13.

1903 október 5-én délben lejár a Magyar Iparművészeti Társulat fémből készíthető emléktárgyak rajzaira és plasztikus mintáira kiírt pályázata. Az emléktárgyak versenyeken vagy kiállításokon, így például lóverseny, díjugratás, vívó, evezős, labdarúgó, kerékpár, korcsolya stb. verseny nyerőjének díjazására szolgálhatnak, továbbá jutalmazására és kitüntetésére a gabona, gyümölcs, erdészeti, kertészeti, állattenyésztési kiállítások nyerőinek. A pályázónak ügyelnie kell arra, hogy munkája mindig határozottan vonatkozásban álljon az illető sporttal vagy gazdasági ággal. Föltétlenül olyan tárgyakat kell tervezni, a melyek Magyarországon elkészíthetők, 100—150 koronánál többe nem kerülnek, első sorban ezüstből vagy bronzból sokszorosíthatók. Kivánatos az is, hogy a pályázó a nemzeti karaktert lehetőleg kifejezésre juttassa művén. A pályázat föltételeinek megfelelő terveket a társulat megvásárolja. A pályázaton csakis magyar állampolgár vehet részt. Bővebb felvilágosítást az Iparművészeti Társulat titkári hivatala ad, Budapest, IX., Üllői-út 33.

1903 október 31-én lejár a Kisfaludy-Társulat által a képírás mai irányait ismertető tanulmányra kiírt pályázat. Bővebbet lásd „Művészet", 1903., 1-ső szám, 152-ik oldal.

1903 december 31-én lejár a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak magyar állampolgár festőművészek között tönténelmi festményekre hirdetett pályázata. A képek célja az, hogy színes sokszorosításban az elemi népiskolák IV—VI. osztályaiban a történeti s a művészeti érzék kifejlesztésének és a hazafiúi érzelmek állandó ébrentartásának eszközei legyenek. Kivántatik egyelőre a következő 7 festmény: a) Mátyás király könyvtárában tudósai közt. Vagy: Mátyás király lakoma után hallgatja a hegedősök énekét. b) Szigetvár védelme. c) Bocskai és a bécsi béke megkötése. d) Bethlen Gábor fogadja a külföld követeit. e) Buda visszavívása; Petneházy a várfalon kitűzi a magyar lobogót. f) Zrinyi Ilona Munkács várában. g) II. Rákóczi Ferenc a széchényi országgyűlésen. Vagy: Rákóczit a határon fogadják rutén jobbágyai. h) Vitam et sanguinem! (Mária Terézia). A nehéz áttekintésű népes csoportok kerülendők. Az alakok, tárgyak síkdiszítésszerűleg árnyékolás nélkül, legföllebb igen mérsékelt, csak mintegy jelzett árnyékolással ábrázolandók. A festés 4 - 5 színtónusnál többre ne terjeszkedjék, s a tónusok egyenletes nagy foltokban, konturok között, tehát határozott, biztos rajzban alkalmazandók. A naivság felé hajló stilizálás a csoportosításban és a mozgásban kivánatos, de túlzástól fölötte óvakodni kell. A kép egységes legyen, s rajta egyetlen henye, céltalan alaknak, vagy tárgynak sem szabad lennie. A színtávlat vagyis a színek le- és felfokozása kerülendő A távlat inkább a tárgyak arányaiban fejezendő ki. A kép általános színhangulata lehetőleg világos legyen. Általában véve a rajz határozottsága és biztossága mellett a kifejezés eszközei a lehető legegyszerűbbek legyenek. A képek méretei: 1·20 m. × 0·90 m. és pedig a kép tárgyának természete szerint; e méretek akár szélességi, akár magassági kiterjedésben alkalmazhatók. A pályázat vázlatokkal történik, de a vázlat a kész kép végleges méreteiben nyujtandó be, s tájékozásul a vázlat valamely részletén, vagy akár külön lapon, a végleges megoldás technikája is bemutatandó. A pályaműveket legkésőbb 1903. évi december 31-én déli 12 óráig névtelenül, jeligés levél kiséretében kell az Iparművészeti Múzeumba (Üllői út) szállítani. A pályázó nevét tartalmazó borítékra írt jeligének a festmény hátlapjára ragasztott cédulán is feltüntetve kell lennie. A határidőn túl érkező művek a pályázatban nem vehetnek részt. A feltételeknek mindenben megfelelő vázlat elfogadása és végleges megrendelése, valamint a kész kép átvétele fölött a Magyar Országos Képzőművészeti Tanács véleménye alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter határoz. Egy-egy festmény tiszteletdíja 2000 korona, mely összegnek fele a vázlat elfogadása, másik fele pedig a kész kép átvétele után válik a művész javára esedékessé. A festmény a sokszorosítás jogával együtt az állam tulajdonát képezi a közgyűjteményben nyer elhelyezést. A történeti tárgy korhoz hű részleteiben való tájékoztatásért, illetve forrásművek ajánlásáért a közoktatásügyi miniszterium VI/a ügyosztályához s az ezen kívül szükséges útbaigazításokért dr. Marczali Henrik budapesti tudomány egyetemi nyilvános rendes tanárhoz fordulhatnak a pályázók.

1904 január 4-én lejár a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet 1903-ik évi építészeti nagy pályázata. Bővebbet l. „Művészet" 1903., 3-ik szám, 224-ik oldal.

KIÁLLITÁSOK NAPTÁRA

1903 szeptember 30-án záródik a salzburgi műkiállítás.

1903 október 4-én záródik a berlini nagy nemzetközi kiállítás.

1903 október 25-én jár le az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 1903/4. évi Téli Kiállításának a beküldési határideje.

1903 október 31-én záródik a müncheni Secession nemzetközi kiállítása.

1903 október 31-én záródik a müncheni Glaspalast évi kiállítása.

1903 október 31-én záródik a veneziai nemzetközi kiállítás.

1903 november 15-én nyilik meg az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 1903/4. évi Téli Kiállítása.

1903 november 15-én megnyilik a Nemzeti Szalonban Ferenczy Károly külön kiállítása.

1903 december 15-én záródik a Nemzeti Szalonban Ferenczy Károly külön kiállítása.

1904 január 15-én záródik az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 1903/4. évi Téli Kiállítása.

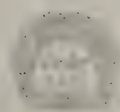
Felelős szerkesztő: LYKA KÁROLY

Kiadótulajdonos: SINGER és WOLFNER
Budapest, Andrássy-út 10.

Hornyánszky Viktor cs. és kir. udvari könyvnyomdája.

KOHN OLMÜTZI ÉRSEK
ARCKÉPVÁZLAT
LÁSZLÓ FÜLÖP ELEK MŰVE

Olmütz
1900.XI.

MÉSZÖLY GÉZA

A hatvanas években mostoha idő járt még itt Pesten a magyar művészekre, nem volt műpártoló közönség, így tehát művészetünk se lehetett.

Néhány elszánt tehetség — Barabás, Than, Lotz, Orlay, Ligeti — küzködött, hogy magyar művészetet teremtsenek s egy-két vagyonosabb mágnás veregette a pesti piktorok vállát. A nemzeti műegyesület és a képzőművészeti társulat időszaki tárlatain résztvettek művészeink, de látogató gyéren tévedt a szegényes kiállítású termekbe s nem igen tolongtak bizony egyetlen nyilvános képtárunkban, a Nemzeti Múzeumban sem. Művészettel a középosztály alig törődött, műértése, ízlése, tudása még fejletlen és fogyatékos volt, művészetről ritkán hallott s nem olvasott, művészetet elvétve ha látott, — híját se érezte még a művészetnek. Igazolásunkra ne hallgassuk el, hogy az amatőr is rendesen csak vagyona fölöslegéből költ s abban az időben drága volt nálunk a pénz; a negyvennyolcas viharok megviselték az országot, a középosztály vérét s vagyonát áldozta a haza ügyéért; csak lassan gyógyult anyagilag is, — képre honnan tellett volna?... Míveltebb ízlésű főuraink akkor se lelkesedtek túlságosan azért a kezdődő magyar művészetért, amelynek alig volt még módjában észrevétetnie magát, amelyet tehát nem ismertek, amelynél többre becsülték a külföldi, például az osztrák művészetet; bezzeg a bécsieket jól ismerték és méltányolták őket, — talán azért, mert azok már elismert művészek voltak!... Annyi bizonyos, hogy a bécsi Rahl alig győzte a magyar főurak és főpapok portré-megrendeléseit.

Így volt ez akkor. Azóta javult a helyzet, de megjavult-e már?... Belátták-e már főpapjaink és főuraink, hogy csak akkor lesz nemzeti kulturánk, ha erős és egészséges magyar művészet lesz, — és erős, egészséges magyar művészet csak akkor lesz, ha jobban ismerjük, segítjük, óvjuk, pártoljuk és megbecsüljük a magunkét... Van-e már műpártoló magyar közönség?...

Nincs. Művészeink, kiskorúak módjára, kénytelenek lépten-nyomon legalább a kormánytól kérni segítséget, hogy dolgozhassanak, hogy megélhessenek, uzsorások kezére ne jussanak, — mert közönsége, olyan igazi műpártoló közönsége, amely nemzeti művészetet segít teremteni, a mi művészeinknek még nincsen. Csekély kivétellel a magyar művészetet ma sem azok a hivatott, sőt kötelezett vagyonosabbak pártolják, de azok, akiknek olykor szinte áldozat az a summa, amit például egy képre költenek, de azok, akik valahányszor

egy-egy nemzeti érdekünk megvédéséről van szó, ismét és ismét úgyszólván tönkre teszik magukat. Pedig ma már volna bőven olyan magyar művész, akitől nem csupán áldozatos hazafiasságból illik néhány garasért képet venni, — ha már magyar az istenadta!

És akadtak ilyenek már akkor is, a hatvanas években.

Például: Mészöly Géza.

Ki vette észre őt, a magyar Corot-t? Melyik nábob, mágnás vagy főpap segített rajta? Ki biztatta, kincses nagy talentumát ki óvta az elkallódástól?

Ugyanaz a szegény, maga is küzdő, az a derék emlékű magyar piktor, aki segítő és szerető jó embere volt minden talentumnak, aki a tehetséget Munkácsyban is meglátta s nyomban karonfogta, vezette, istápolta, tanította és küldte tanulni az 1863-ban Pestre került szegény, egyszerű, suta modorú, vidéki asztaloslegényt, — Ligeti Antal, a képtár őre, födözte fel nemzeti művészetünknek Mészölyt is. Nélküle, úgy lehet, valamelyik csöndes alföldi városban, a Tisza mentén, ott rakosgatta volna vékonyka aktáit az a szerény prókátor, a milyen Mészölyből lett volna a jó Ligeti nélkül.

Alig két esztendővel azután, hogy a fiatal Munkácsyt sok bajjal, küzködéssel és áldozattal, 1865-ben a bécsi festőakadémiába segítette Ligeti, — 1867 tavaszán kistermetű, inkább vézna legénykét vett észre a múzeumi képcsarnokban.

Markó Károly képei előtt másolgatott, szerényen meghúzódva a lehető legkisebb helyen, mindig szótlanul. Ritka nap, hogy elmaradt volna. Szorgalma szemet szúrt Ligetinek. Egyszer megszólította.

A legényke valósággal megijedt s inkább szerette volna eldugni Ligeti elől a dolgát.

RÉSZLET SZENT-IVÁNYRÓL
MÉSZÖLY GÉZA OLAJFESTMÉNYE
DR. KIRÁLYFI ÁRMIN GYŰJTEMÉNYÉBŐL

— No csak lássuk! — biztatta az öreg, mert már akkor is olyan jóságos bácsi formája volt Ligetinek.

Egész csinosan dolgozott a félénk fiatal ember.

A Markó olaszosan meleg, szivárványos, romantikus szineivel nem bírt ugyan, azok sápadtabbak, keményebbek voltak az ő vásznán, de meglepő lelkiismeretességgel, apróra követte a mintát s munkáján szembetünő volt a művészi foglalkozás szeretete.

Mintha a hold mélán ezüstös világossága ömlött volna azon, amit a fiatal ember föstött. Bármint, iparkodott Markó módjára szinezni, az ő ecsetje alól sápadtabban került ki a vörös, foszlóbb matériája volt a kék szinnek s valami hajnali köd pólyálta a zöld lombokat.

Ligetinek — miért hallgatnók el — ez nem tetszett, ezt ő tökéletlenségnek találta, ezt nem értette az ő szintén klassziko-romantikus, olasz nevelésű ízlése.

— Helyes! — biztatta a fiatal embert, — rajzolgatni már tud valamit, festeni is megtanul majd, ha a szinérzéke kellően kifejlődik.

A fiatal ember pirulva bólintgatott, de a szót úgy kellett belőle kivájni.

— A művészi pálya bajos ám, barátocskám, sokat kell küzdeni!

A fiatal ember olyasmit dadogott, hogy ő nagyon szivesen... hogy ő örömest... hogy... de...

— Micsoda „de"?! Csak ki vele! Bátran! Ne féljen tőlem, aki művész, az az én barátom.

Alig merte bevallani, hogy őt Kocsis Bálint vezette a Múzeumba, hogy ő bizony egyebet se szeretne, mint tanulni, küzdeni, hogy ő művész szeretnè lenni, — de kénytelen jogászkodni, mert édes apja azt akarja, hogy biró vagy prókátor legyen majd belőle. Sárbogárdon született 1844-ben (jótermésű esztendő volt az a magyar művészetre), valamicskét megtanult már rajzolni Hajdu-Szoboszlón és Debrecenben, mint iskolás diák, de most jogra küldte édes apja s a második esztendőt morzsolgatja a pesti egyetemen.

— Ügyvédi irodában is kellene dolgoznom, panaszkodott a kis Mészöly, — de bizony, nem érdekel engem semmi, csak a művészet. Istenem, ha művész lehetnék!

Ligeti bácsi jó keményen kezet szorított vele.

— Nem kell sóhajtozni, barátom. Aki művész akar lenni, az ne másra számítson. Sohase jut a csúcsra, aki a hegy tövében sopánkodik, hogy milyen magas az a hegy, milyen jó volna odajutni! . . . Előre, bátran! Amit lódíthatok a szekerén, — szivesen!

A fiatal emberke sorsa ezzel meg is fordult. Megírta édes apjának, hogy ő művész lesz.

Apja, a törvényszéki biró, aggódott érte, hogy miből él majd meg. Féltette a gyönge szervezetű fiút, — de a fiú nem tágított. Pártfogóra talált nagybátyjában, a nemzetgazdasági író, Kenessey Kálmánban is, aki szerette a szépet s tetszett neki, hogy öcscsében művészi talentum s egyszerre ilyen erős elhatározás nyilatkozik meg.

Ligeti pedig, mint a Munkácsyét, lelkesen karolta föl a kis jogász dolgát is. Vesződött vele, tanítgatta, majd meg azon iparkodott, hogy mentől elébb rendszeres művészeti oktatásban részesüljön. Itthon még nem volt iskola, őt is küldte tehát Bécsbe, mint Munkácsyt, az akadémiára. Folyamodást iratott vele a kultuszminiszterhez, a folyamodást maga nyujtotta át a miniszternek s alig tölt el egy esztendő, Eötvös József báró megadta Mészölynek az ösztöndíjat, a mivel Bécsbe telepedhetett.

Négy esztendeig, 1872 nyaráig tanult Bécsben. Ott is szerény, csöndes, szorgalmas legényke maradt, pedig e rövid négy esztendő folyamán kész mester lett a növendékből.

A bécsi professzorok nem szivesen fogadták s nem igen bíztak benne. Alig tudott németül, a tájképfestés tanárai, Zimmermann és Russ Róbert, bizalmatlanul mustrálták a vékonyka magyart s csöpp híja, hogy föl sem vették az akadémiára. Utóbb meghódította őket.

Az akadémia évenkint föladatot tűz ki a növendékeknek s a pályanyertes munkát aranyéremmel tünteti ki. Így történt ez 1870-ben is. Lenau „Schilflieder" című verssorozatának illusztrálását kívánta a tanári kar; Mészöly sokáig habozott, részt vegyen-e a versenyen... Olvasgatta Lenaut s a magyar születésű német poéta meghódította, hisz annak borongó kedvű lelke annyira rokona a mi Mészölynk méla lelkének! Pályázott s az aranyérem az

MAJOR
MÉSZÖLY GÉZA OLAJFESTMÉNYE
KOHNER ADOLF GYŰJTEMÉNYÉBŐL

ITATÁS
MÉSZÖLY GÉZA OLAJFESTMÉNYE
DR. KIRÁLYFI ÁRMIN GYŰJTEMÉNYÉBŐL

övé lett; így ő volt az első magyar növendék, aki a bécsi művészeti akadémián jutalmat nyert. Tanárai ezután már ügyelték a dolgát.

Meglepte őket színlátásának sajátságos eredetisége: az az ezüstösen sápadt derengés, amiben megfürösztött minden színt s méla, ábrándos enyheséget adott még a déli napsütésnek is. A bécsi iskola ugyan nem így tanított fösteni, de a fiatal kezdőben oly behízelgően sok volt a bájos szelidség, hogy nem piszkálták, fejlődhetett háborítlanul s haladhatott a maga útján.

— Helyes! — biztatták az akadémián, — pingálni már tud valamit, rajzolni is megtanul majd, ha szorgalmas lesz.

Ligeti egyebet mondott, egyebet a bécsiek, — Mészöly pedig azt gondolta: nem tudok én se rajzolni, se fösteni, de majd megtanulok.

És igen bölcsen, dolgozott szüntelen, tanult mindvégig, egész rövid életében, akkor is tanult még, amikor halálra fáradt kézzel legutolsó képét föstötte. Nem külön rajzolni, sem pedig külön fösteni, — mert hisz a festészetben nincs külön a rajz, aminthogy a zenében sincs külön a taktus, — de együtt a kettőt s legtöbbet a piktor szuverén nagymesterétől: a természettől.

A természettől tanult legtöbbet, még pedig idehaza.

Amikor csak tehette, jött haza az Alföldre, a Tisza mellé, a magyar tenger partjára; jegyzeteit itt készítette, lelke itthon fürdött meg új impressziókban, vázlatkönyvébe itt találta meg a tájképbe helyezett zsánerekhez a tipusokat, — így azután idegenben se lett idegen. És mintha hálás akart volna lenni hűségeért az anyaföld, éppen ezek az itthon talált kis dolgai segítették sikerre már Bécsben: ő lett az akadémia egyik kitünősége s képeit szivesen vásárolták a bécsiek.

1871-ben megkapta az akadémián a háromszázforintos festő-díjat olyan versenyben, amelyben az iskola legöregebb növendékei vettek részt.

A sikernek lelkes hirdetője volt idehaza: Ligeti terjesztette itthon a bécsi dicsőség hírét, Keleti Gusztáv is melegen érdeklődött a kis kolléga iránt, sőt jobbára ő biztatta, hogy haza járjon természetet, magyar tájat nézni és tanulni.

A következő esztendőben telepedett át Münchenbe; ott műtermet rendezett be magának s egy év multán, a bécsi világkiállítás magyar osztályán már mint elsőrangú művész kapta a művészeti érmet.

A müncheniek is szerették őt s megbecsülték tehetségét; Liebig bárónak egész kis gyűjteménye van Mészöly-képekből; Goethe illusztrátora, a híres Ramberg, sokat tartott felőle s kereste ismeretségét.

Mészöly, — írja Szana Tamás, — aki éppen a bécsi világkiállításra szánt képeit állította ki egy müncheni műárúsnál, két fiatal festőtársával üldögélt a kávéházban. Egyszer csak egy öreg úr, széles peremű kalapban, érkezik az asztalhoz s arcán az elragadtatás kifejezésével, azt kérdi a fiatal festőktől:

— Látták már Mészöly képeit?... Gyönyörűek. Biztatom összes ismerőseimet, hogy menjenek s nézzék meg.

Ez öreg úr volt Ramberg. És amikor a fiúk bemutatták neki a szerény kis Mészölyt, Ramberg boldogan ölelte keblére s később jó barátok lettek. Ramberg egyik legszebb kompoziciója vázlatával ajándékozta meg a fiatal magyar piktort.

Mindegy, bármennyire megbecsülték, idegenben nem volt maradása, ösztönszerűleg, örökké haza vágyott. Hosszasabban tartózkodott, — szüntelen dolgozva, — özvegy édes anyjánál Székesfehérvárott, majd Surdon, Zichy Ödön gróf birtokán és a surdi kastély képtárába kerültek művészete javakorában festett képei.

Végezzünk elébb életrajzával.

Trefort Ágoston, néhai közoktatási miniszterünk megbízta 1874-ben, festene valamit a Nemzeti Múzeumnak: ez a képe ábrázolja a Balatoni Halásztanyát, hátterében a tihanyi hegyekkel. A kép országszerte feltünést keltett s már ezután őt tekintették a magyar tájképfestés megalapítójának, első nagymesterének. Egy szintén balatoni képét, a Balatoni Tájat, a király vásárolta meg s ezzel nyerte el a Képzőművészeti Társulat nagy díját 1883-ban. Bőven vásárolt tőle Zichy Jenő gróf és — úgy tudjuk — Zichy Jenő gróf figyelmeztette rá akkori trónörökösünket, Rezső királyfit is, aki szintén megvette néhány munkáját, s ezek részint a ki-

rályi palotában, részint a gödöllői kastélyban vannak elhelyezve.

Több ízben volt Zichy Jenő gróf vendége a szent-iványi kastélyban; legnagyobb figurális képét, egy vadászati csoportot, a grófnak festette. Számos műve vándorolt Amerikába.

1882 őszén rándult ki Párisba, hogy a modern tájkép mestereinek alkotásaival, a barbizoniak művészetével megismerkedjék. Munkái tetszettek Párisban is, piacra talált s jellemző, hogy Georges Petitnél, a műkereskedőnél, még a kilencvenes években láttam négy Mészöly-képet.

— Tudja, ki ez a Mészöly? — kérdeztem a műkereskedőt.

— Nem emlékszem rá, da annyi bizonyos, hogy átkozottul értett a dolgához.

Értett bizony s nem esküdném meg rá, hogy a Párisból Amerikába került összes Mészöly-képeken megmaradt a Mészöly név... Hisz oly közel állott az ő nemes naturalizmusa a barbizoniakéhoz, technikája annyira tökéletes volt, hogy Corot, Daubigny, Dupré, Troyon neve se rítt volna le vásznáról.

Párisi kirándulásáról hazatérvén, megnősült s Budán telepedett meg. Trefort felszólítására elvállalta az akkor alapított női festőiskola vezetését. Élénken részt vett egyre elevenebb művészeti mozgalmainkban, barátai, pályatársai, ismerősei szerették s már ezután minden módja meg lett volna, hogy nyugodalmas, boldog művészi pályát éljen végig, hogy lankadatlan szorgalmát még fokozza az általános elismerés, a szüntelen siker.

Említettük, hogy kistermetű ember volt, nem valami erős, de eddig elég egészséges. Vigyázott is magára. Alig hogy Budára telepedett, valami fülbaj lepte meg, nehezen hallott s ez elkedvetlenítette, — amúgy is szerette a magányt, ez a baj még félénkebbé tette... Azután köhécselni kezdett, nagynehezen rávették, hogy Itáliába meneküljön megtámadott tüdejével; Velencében időzött hosszasabban s dolgozott ő ott is.

Mintha használt volna neki az olasz klima. Könnyebbülten tért haza s látszólag nem is fenyegette veszedelem. De 1887 márciusában ágynak esett, elgyöngyült; ekkor is dolgozott még, az 1887-ki őszi tárlat első sorozatára három kisebb képet festett, a második sorozatra is kettőt.

Orvosa küldte őt Budáról, el is ment sorvasztó bajával apósához, Posztoczkyhoz, a Mátra aljába, a nógrádmegyei Jobbágyiba.

AZ AKARATI PARTOK
MÉSZÖLY GÉZA OLAJFESTMÉNYE
DR. KIRÁLYFI ÁRMIN GYŰJTEMÉNYÉBŐL

BIRKA-NYÁJ
MÉSZÖLY GÉZA OLAJFESTMÉNYE
DR. KIRÁLYFI ÁRMIN GYŰJTEMÉNYÉBŐL

Ott halt meg, 1887 november tizenkettedikén.

Tetemét Budapestre hozták, itt temették el a kerepesi-úti temetőben.

Művészi hagyatékából a Képzőművészeti Társulat rendezett kiállítást a következő esztendőben, 1888-ban; tanulmányainak és vázlatainak néhány nap alatt egy szálig vásárlója került. Milyen pompás gyűjteményt szerezhetett volna akkor képtárának a Nemzeti Múzeum!...

Zichy Jenő grófnak gyönyörű Mészöly-kollekciója van. Remek apróságait őrzi Andrássy Tivadar és Gyula gróf, K. Lippich Elek, Mezey Gyula, Szalay Imre, Elischer Gyula dr., Kohner Adolf, Szivák Imre dr., Gráner Ernő, Tisza István gróf, Budapest székesfőváros (Falu vége), Bischitz Matild, Glück Frigyes, Bőke Gyula dr., Kiss Istvánné, gróf Batthyány Lajosné; a legtöbb, vagy harminc darab s ezek közt a művész legutolsó alkotása, Est a halászgunyhónál, — Királyfi Ármin dr. birtokában van, Budapesten. E páratlan gyűjteményt együtt láttuk 1902-ben, azon a kiállításon, amelyet a budapesti Orvos-Szövetség rendezett s ez híven jellemezte Mészöly egyéniségét, izlését és modorát.

De nézzük meg csak jól azt az arcképét, amelyet Ébner Gyula készített s Ernszt Lajos őriz az ő, nemzeti művészetünkre vonatkozó ereklyékben oly becses gyűjteményében.

A kis testen aránylag nagy fej s az arcon az a szelid melankólia, szemében az a poetikus révetegség, magas homlokán az az őszinte egyszerűség, amit művein is megtalálunk, ami lelkét képezi alkotásainak is.

Mennyi csönd és nyugalom! Milyen békesség s mennyi édes harmonia! És rendesen, valami inkább jóleső, ábrándokba ringató bánat!

HAZATÉRŐK
MÉSZÖLY GÉZA OLAJFESTMÉNYE
DR. HAMPEL JÓZSEFNÉ GYŰJTEMÉNYÉBŐL

Külföldön, Párisban láttam egy Amerikába került kis képét. Alig egy tenyérnyi az egész: egy elhanyagolt, már-már omladozó kastély, rongyos a födele, ablakai bevakulva, erkélyét fölverte a moha, néhány jegenye a bedült falkerítés mellett — és ősz van, a földön a lesárgult falevelek, esik az a sirató őszi eső... Nincs a képen egy lélek se s az ember úgy érzi, maga is siratná az elhagyott kastély gazdátlanságát.

És ennek a lacrimae rerumnak a mestere volt Mészöly.

Csodálatosan érezte ő ki a tájból, amit a táj nyujt a költő szemének és lelkének s ezt tudta azután elhelyezni vásznán úgy, ahogy a könycsepp ott ragyog a bánatos kis dalban.

Amivel a francia művészethistorikus Paul Huet, a tájképfestés újjáteremtője (le restaurateur du paysage en ce siècle) emlékének adózik, azzal a nagyrabecsüléssel tartozunk a mi Mészölynknek, — az abszurd empire tájképek, a tetszelgő és hazug görög, talián vidékek divatja korában az egyetlen Huet látta az igaz természetet és ösvényt taposott a barbizoniaknak: nálunk, Markó epigonjai között a kis Mészöly tekint körül fátyolozatlan szemmel, a jellemzően magyart szerető és megérző szívvel, hogy irányt jelöljön a Mednyánszkyaknak és mai fiataljainknak, azoknak, akikkel már-már büszkélkedhetünk.

És megértették őt idehaza nyomban, — dicsérjük ezzel magunkat s jellemezzük zsenijének közvetetlenségét.

Nyomban halála után, nekrologusaiban, keresik alkotásaiban a rokonságot, amely őt Petőfihez fűzi s gyászolják az Alföld festőjét, akinek egy-egy képe valóságos dal. A délibábos rónaság búzakalászos vetései, a tanyák fehér fala, nádfödeles gunyhói, a nagy topolyfák, a bozótos útszél, a mezei virágok közt taposott ösvények, a nagy és mély távolság, a tiszai és balatoni partok, nádasok, füzesek elevenednek meg képein. Ege rendesen derült vagy könnyű bárányfelhők szállnak rajta. Reggelében üde langyosság van, mezein harmatos fényesség; delének napja forró, árnyéka erős; mestere az alkony párás szürkeségének s valamennyi képén poéta, aki megtalálja és kifejezi a természet fenségét, derűjét, báját. Szinte halljuk, hogy susog a nádas, hogy zúg az erdő, — halljuk, amint harsányan egymásra kiáltanak a mezei munkások, — halljuk, mily vígan dalol a vízért járó leány, — halljuk, hogy locscsan a Balaton, hogy nyaldossa partját a Tisza... Hegyes vidéket sohasem festett, sűrű erdőt sem. Egy-egy topolyvagy fűzfacsoport s körül síkság, búzavetés vagy a száraz avar és ezen az a jellemző, az a gyöngéd, az a Mészölyes ezüstös szürkeség, — az ő festői karaktere, hogy úgy mondjuk, egyéniségének tónusa a szín kifejezésében. Nagy alakokat nem festett tájképeibe s az emberi vagy állati figura csak vidék, táj vagy zsánerjellemzésre szolgál neki. Legnépesebb vásznai közül való a Múzeumnak föstött Balatoni Halásztanyája.

Azok közé a szerencsésebb művészek közé tartozott, akit idehaza is megértettek s amenynyire a mi kezdődő művészeti érdeklődésünk az ő korában méltányolhatott valakit, méltányolták is annyira, hogy amúgy is rövid, alig másfél évtizedre terjedő művészi munkálkodásából nem pocsékolódott el semmi a közöny ellen való küzködésben.

Hogy mennyivel fényesebb sors, milyen világhír, vagyon és ünnepelés lehetett volna osztályrésze külföldön?!...

Azért kedvesebb nekünk az emléke, mert erre talán nem is gondolt, — ha pedig gondolt, nem ezzel törődött: szíve, érzése, a hazai föld hozta őt haza s itthon tartotta, hogy azután meg is hálálja neki hűségét.

És meghálálja emlékének az utókor is.

Mészöly műveinek értéke, nevének dicsősége olyan arányban tetéződik, amily arányban tud és ért többet a művészethez a mi közönségünk.

Ne vonjuk meg tőle, mert bízvást megilleti őt részünkről, a nemzeti művészet után vágyakozó magyar közönség részéről, éppen annyi hódolat, hála és magasztalás, amennyivel például a franczia nemzet adózik az ő barbizoniainak.

Aligha túlzás: Mészöly fedezte föl a mi művészetünknek a magyar tájat.

Malonyay Dezső

AZ ELEVEN ÉPITÉSZET

Ibsen híres drámájában, a „Solnes mester"-ben, Hilda, a hegyekről jött leány, azt mondja az építőmesternek, hogy: „ . . . senki másnak ne legyen szabad építenie, csak önnek. Az építés csak az ön dolga lehessen, senki másé". De még azt is mondja a mesternek, hogy: „mi ketten pedig együtt fogunk építeni és építeni fogjuk azt, ami a legszebb és a legcsudásabb e földön: légvárakat fogunk építeni". Hilda is, Solnes is csak drámai hősök, csak költött alakok, szimbolumok, nem műegyetemi rektorok. Hauszman Alajos professzor ellenben rektora a műegyetemnek és mégis ugyanazt hirdeti, amit az a hegyekről jött rajongó leány deklamált. Hirdeti azt, hogy senki más ne építhessen, csakis a régi építőmester, aki már tegnap és tegnapelőtt is épített. Azután pedig légvárat épít, és hadakozik belőle azok ellen, akik nem tegnapiak vagy tegnapelőttiek. Ha Hauszman professzor csakis művész volna, megérteném, meg is becsülném a proklamációját, mivelhogy minden művész fanatikusan szeretheti a maga művészi hitét, de ő azonkívül még főiskolai rektor is, már pedig a főiskolákban a fejlődés útjait keresni nemcsak szabad, hanem kell is.

Ha Hauszman professzor csakis építész volna, meg tudnám érteni, hogy haragosa annak az építészetnek, amely az ő eszejárása és kezejárása körén kívül van, de Hauszman építész azonkívül még professzor is; olyan, aki a művészetek történetéből bizonyára tudja azt, hogy mind e mai korig lehetetlen lett volna az olyan nyilatkozat, hogy: „új műalakok föltalálására való törekvés meddő dolog", mert hiszen az építészet historiája nem egyéb, mint ennek a törekvésnek historiája. Mindegy, hogy célját tudó volt-e ez a törekvés, vagy pedig öntudatlan-e: így is, amúgy is ez a törekvés fejlesztette az architekturát — tegnapig. Tegnap aztán belefáradtak a tegnapig elérkezettek a törekvésbe és elhatározták, hogy ezután vége legyen minden evoluciónak és revoluciónak. Ezután meg kell elégedni azzal, amit megtanulhattunk. Tudjuk azt, ami tanítható és ami tanulható, de ne fáraszszuk magunkat azzal, hogy újra és másra törekszünk. És ime Hauszman Alajos, a művész és a professzor, ugyancsak lepihent közéjük és a nyugodalmas békeség kedvéért beáll — fölforgatónak.

Mert jó lesz, ha a tegnap fanatikusai megjegyzik maguknak azt, hogy a modernség ellen való haragos ellentállásuk tulajdonképen fölforgatóbb revolució mint maga a szecesszió.

Hiszen a művészet természetének, eleven voltának megtagadását jelenti. — Ezzel pedig nem paradoxont mondok, hanem a műtörténelem bölcsességét fejezem ki. Aki a művészettől elveszi a szemevilágát, hogy ne nézhessen se előre, se körül, és azt mondja neki, hogy elégedjen meg azzal, hogy emlékezhetik: ádázabb lázadó a művészet ellen, mint az, aki az emlékezéstől akarja eltiltani. Jó lesz, ha a szent orthodoxok megértik azt, hogy egyenesen szentségtörést követnek el, amikor a művészet eleven erejét lekötik a művészet hagyományaival. Lehetetlen azt nem kérdezni tőlük, hogy ugyan kik az igazi konzervativok: azok-e akik megőrzik a művészet alkotó energiáját, vagy pedig azok-e, a kik ezt az energiát elpusztítják azért, hogy ne szaporíthassa a művészet — alkotásait? Tudja-e a műegyetem rektora, aki művész is és tudós is, hogy a művészet forradalmárai ellen síkra szállván lázadást szít a művészet ellen?

A rektor beszédét olasz földön olvastam: egy kis halászvárosban, amelyben az embert másfél ezerév architekturájának emlékei köszöntik. Másfél ezerévnek mindig újat, mindig mást alkotó művészete. És ezt a temérdek más és más formát szereti és irántuk érdeklődni tanít a Hauszmanok művészi érzéke. Ugyanaz a rektor, aki az új műalakok keresését meddő, fölösleges dolognak mondja, elragadtatva konstatálja, hogy az a másfél ezerév mennyi szépet alkotott a halászfészkekben és a halászfészkeken kívül, a palazzok, várak, templomok és patricius házak világában.

ZIVATAROS TÁJ
MÉSZÖLY GÉZA OLAJFESTMÉNYE
KOHNER ADOLF GYŰJTEMÉNYÉBŐL

ARCKÉP
LÁSZLÓ FÜLÖP ELEK OLAJFESTMÉNYE

Ugyan mit gondol Hauszman rektor, hogy mi lett volna, ha sok-sok évszázaddal ezelőtt akadtak volna olyan műegyetemi rektorok, akik a művészet alakulását befejezettnek hirdetik, s akik tiltakoznak ellene, hogy a multak hagyományozta művészetet az új szükségességeknek föláldozzák? Nos, megmondom, hogy mi lett volna. Ugyanaz, ami most lesz, azután, hogy elhangzott a Hauszman rektori beszéde. A művészet akkor sem törődött volna a tiltakozással és zavartalanul tovább alakult volna. Talán volt is valamikor olyan rektor, aki a gotika magasztosságától eltelten, tiltakozott ellene, hogy „új és más alapból kiinduló műalakokra való törekvéseknek" odaáldozzák az óriás művészeti kincset. És mégis kialakult a renaissance. Kialakult, hogy folyton alakuljon. Hogy mindig és mindenütt más legyen. Hogy egészen reformálódjon is, hogy késő-barokká és rokokóvá is romolhasson, és évtizedenként és városonként más-más alakot öltsön. Pedig a gotika hatalmas szellemi produktum volt. Művészet és tudomány egyesült benne. Nagy szükségeket igyekezett kielégíteni és nagy gyönyörűséget szerzett. Fölvitte az építőmestert a magasságba és öregbítette a statikai tudást. Talán még egyéb értéke is volt: az, hogy a maga idejéből úgy nőtt ki, akár a fa a földből. Az, hogy revolució volt a hagyomány ellen; az hogy új tudást érvényesített a régi szokás közepette. És lám utána is jöttek „új és más alapból kiinduló műalakokra való törekvések", és új művészettel köszöntöttek a világra.

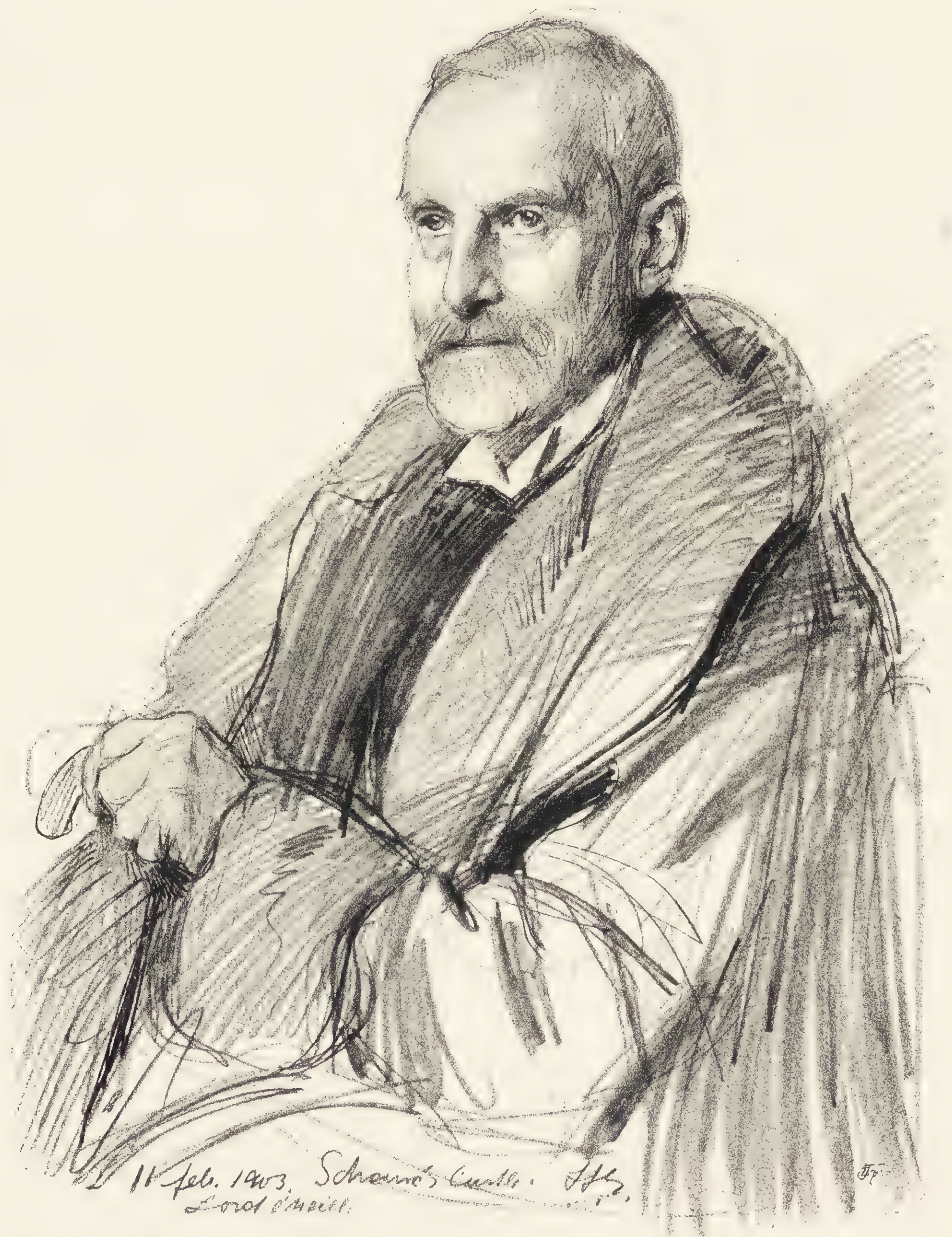
Még nem egész világos, hogy hogyan uralkodtak el és mért uralkodhattak el ezek a törekvések a világon? Még nagyon dominál az a történelmi fölfogás, a mely nem látja az eseményeknek, hangulatoknak, törekvéseknek a szükségesekkel és lehetőségekkel való összefüggését. Még nem mindenki látja, hogy a renaissance hódító útján mennyi része volt a historiai rajongásnak és mennyi része a kor szükségességének? Hát tegyük föl, hogy csakis az a rajongás vitte előre a renaissance-építkezést; tegyük föl, hogy nem kellettek több világosságot, több levegőt, több teret adó formái, hogy a kivirágzó festészetnek és skulpturának nem volt szüksége a renaissance-házra, hogy nem volt szükség a más házbeosztást, más alaprajzot lehetővé tevő új építkezésre és hogy nem volt szükség a fejlődő városban célszerű és egyszerű építkezésre; tegyük fel, ismétlem, hogy a renaissance csakis új kedvtelése volt a világnak: nos, szabad-e akkor az olyan professzornak, aki ünnepiesen tiltakozik ellene, hogy „örökül ránk hagyott művészeti kincset új törekvéseknek odaáldozzunk", a renaissanceról azt hirdetnie, hogy vele befejeződött a művészet fejlődése? Hiszen a dolog úgy áll, hogy a renaissance vagy a maga kora gondolkozásából és szükségességéből nőtt ki, vagy pedig a maga korának új kedvtelését jelentette. Mind a két esetben joga és hatalma volt hozzá, hogy nagy, értékes, természetesen alakult művészetet kiakolbolítson. Miért jelenti éppen ez a kiakolbolítás a művészeti fejlődés végét? Hiszen a koroknak később is voltak szükségességei és későbbi koroknak is volt joguk a maguk saját külön kedvteléséhez. Mint ahogy a szükségességnek ez az érzete és a kedvteléshez való ez a jog, meg is nyilvánult a renaissancenak azokban az alakulásaiban, amelyekre a nemes renaissance bizony idegenebbül tekint, mint akár az úgynevezett szecesszióra. Pedig azoknak a koroknak szükségességei és lehetőségei nem is nagyon túlságosan változtak meg. Sem a mindennapi életéi, sem az ünnepekéi, sem a munkáéi, sem a kényelméi. Mégis volt joguk „új és más művészeti törekvésekre", amelyekből valóságos stilusok alakultak ki.

De jött a vasszerkezet, jöttek az új matériák, jött az új polgári életnek kényelmi szükséglete és jött nyomába a technika, a mely a maga ezer vívmányával ezt a szükségletet kielégíti, jöttek az új méretek, az új konstrukciók, az új lakás, az új üzlet és a hivatal a maga célszerű elrendezésre és kényelmes beosztásra való követelményeivel. Nos, ha azok a megelőző korok, a melyek a lassú fejlődésnek, az észrevehetetlen alakulásnak nyugodalmas stációi voltak, érvényesíthették az „új műalakokra való törekvésüket", ugyan miért ne érvényesíthesse ez a kor is, amely valóságos forradalmat jelent a tegnappal szemben? Azok a megelőző korok csak csöndesen, nyugodtan alakultak át egymásból egymássá, míg ez a

mi korunk fölforgatta a tegnapot és gyökeresen újjá alkotta a mát. Ennek a kornak az építészete alakulás dolgában követi a kor tempóját. Lehetetlen is, hogy ne kövesse. Akár a szükségességeit elégíti ki, akár pedig csak kedvtelését jelenti: követnie kell a tempót. Azok a megelőző korok majdnem egyugyanolyan építészeti föltételek mellett építettek és szerkesztettek és mégis stilussá rögzítették puszta szeszélyüket és divatjukat. Ez a mi mai korunk az építészetének teljesen új, teljesen más föltételeket szabott meg, mint akár csak a tegnap; ez a mai kor az építészetbe munkatársul bevitt új tudást, új tudományokat, új mesterségeket; ez a mai kor az építészetétől megköveteli, hogy olyan szükségességeinek feleljen meg, amelyekről a tegnap még nem is álmodott: és a műegyetem rektora, az építészek főiskolájának legfőbb professzora, mégis azt mondja, hogy ez a kor csakis a tegnaptól tanuljon építészetet. Azt követeli, hogy ez a kor még azt se cselekedje meg, amit például a XVIII. századnak egyes évtizedei is bátran megcselekedtek. Pedig ez a mai kor nem is ezt akarja, nem is a szeszélyének és módiban való tetszelgésének kifejezését, hanem a teljesen új föltételeknek, szükségességeknek és lehetőségeknek kielégítését keresi. Ugyanazt akarja, amit annak idején a gotika mert és tudott is akarni.

Nekem is, nekünk is nagy művészet a renaissance és alkotásainak csudájára járunk. Hiszen abban a kis olasz városkában is, amelyben Hauszman rektor beszédét olvastam, ugyancsak az emlékeit kerestem. Másfél ezer év építésének alkotásai közt. Mivel pedig nagyon megértem a renaissance-t, sehogysem tudom megérteni a rektornak ezt a parancsát, hogy elégedjünk meg a renaissance-szal és ne keressünk új műalakokat. Hiszen maga a renaissance se tett egyebet mint egyre máskép formálódott. A nemes díszítő művészet szépséges struktiv művészetté válik, majd elfinomodik, túlterhelődik és buja dekorációvá lesz. Melyik az a renaissance, amelylyel meg kell elégednünk: Brunelleschié, a Bramanteé, a Palladioé-e? Hiszen valamennyi az új harmoniák és új proporciók művésze volt. És nyomukba még sokan léptek: tovább-fejlesztők és korrumpálók, de jobbára olyanok, a kiket a mai iskola, mondjuk, hogy főiskola, nyugodtan elfogad, mert hiszen belekerültek már az építészet historiájába és mert nem is tőlük, hanem róluk tanulhatott és taníthat is. Azokról ellenben, akik új harmoniákat, új proporciókat, új ritmust keresvén, új tipusokat állapítanak meg, még pedig a keresésnek és megállapításnak azzal a rohamos tempójával, azzal a gyökeres energiájával, amely az egész új kornak sajátossága: az iskola és főiskola, amely róluk még nem tanult, nem akar tudomást venni, hanem egyszerűen kitagadja őket a művészetből. De, kérem, hiszen ez nem is a művészet harca, hanem a kényelem védekezése. A művészet maga nem utasíthatja el magától azt a modernséget, a mely az ő örökkévaló törvényeit követi, míg ellenben egyes művészek nekie ronthatnak, amiért új gondolkozásra kényszeríti azokat, a kik kényelmesen megpihennének a mesterségesen leszűrt dogmákon.

De Hauszman rektor nemcsak művész, aki lelkiismereti furdalás nélkül áldozhat az orthodoxiának, hanem professzor is, aki éppen a renaissance-építést tanítja. Bizonyára a renaissance-művészet szellemét is ismerteti, nemcsak az építészeti maradványait. Hát ez a szellem a szépségnek és okosságnak, a harmoniának és a célszerűségnek egységességét vallja. A renaissance is megfigyelte a szükségességeket és lehetőségeket és kifejezésre juttatta őket. A renaissance-építés is tudott és akart anyagszerű lenni. A márványnak más „műalakokat“ szentelt, mint a faragott kőnek, s a vakolattal is máskép~~ bánt, mint a nyers kővel. A díszítő renaissance-építés is tudott célszerű lenni, a struktiv renaissance-építés pedig egyenesen bölcs volt. A renaissance szelleme nevében tiltakoznunk kell ellene, hogy az új materiák, új szerkezeti anyagok, új proporciók építészetére ráerőszakoltasson a régi „műalak“. Milyen kár, hogy az a szerencsétlen név, az a félreértett jelszó, a szecesszió, megzavarja az emberek vélekedését! Ha ezt a nevet nem vágták volna az emberek fejéhez, talán azt hinnék, hogy most sem történik más az építészetben, csak az, ami folyvást folyt benne: a viszonyokhoz való alkalmazkodás s a szükségességek kielégítése.

LÁSZLÓ FÜLÖP ELEK RAJZA
ARCKÉPTANULMÁNY

A GANSEPLAATS BRÜGGEBEN
SZÉKELY ANDOR PASZTELLRAJZA

Szerencsétlen és félreértett az a szecesszió jelszó. Pedig szükség volt rá, mert ez a szó őszinte vallomást jelent, a művészetnek pedig mindenekfölött becsületesnek kell lennie. Az a szó annak a bevallását jelenti, hogy az új építés a fejlődésnek arra a stációjára ért, amelyen a stilus nyüg és akadály. A fejlődésnek arra a stációjára, amelyen az építőművész ugyanazzal a jogával él most, amelylyel annak idején a renaissance-építésznek nagy individualistái éltek. Azok, a kik új harmoniákat költöttek, csupán csak szépségről való saját külön fogalmuk alapján. Most az új és parancsoló szükségességek is beleszóltak a szépségről való vélekedésbe. És jogot adtak az individualitásnak, hogy megint érvényesüljön. Most már nem egy fejlődő gazdag stilus keretében, hanem befejezett, megkövesedett stilusok keretéből kiszabadulván. Ez a szabadulás a szecesszió. Az erősekkel, a szabadságra rátermettekkel együtt nem is fölszabadultak, hanem kiszabadultak a gyöngék, a sablon mesteremberei is. Miért nézi őket Hauszman, a rektor, a művész? A kapkodókat, a kik csak követni, utánozni, másolni tudnak, s akiknek most, hogy szabadok lettek, nincs olyan iskolájuk, a melynek törvényeit hűségesen betarthatnák. A nagyközönség nem tud különbséget tenni a fölszabadítók és a szabadságba pottyantak között. A szecedálók és a szecessziósok közt. A maguk művészetének jogot keresők és a mindig más művészetén élősködők közt. A nagyközönség látja az új formák közt bukdácsoló tehetetlenséget és nem látja, hogy micsoda más dolog az alkotóknak próbálkozása és az utánzóknak erőlködése. De Hauszman tanár nem nagyközönség, hanem művész, olyan, aki elől tudna járni a szecesszióban, ha véletlenül ő benne is szabadságra való szükség támadna. Hauszmannak, a művésznek, nem szabad úgy nyilatkoznia, mint azoknak a kis és nagyrangú építőmestereknek, a kik a modernségtől a maguk ezentúl való érvényesülését féltik.

Hauszman, a művész, nem mondhatja nyugodt lelkiismerettel azt, hogy a modernség nem éri meg a holnapot, hogy a szecesszió csakis szeszély, csakis hóbortos divat. Mert senki sem tudhatja, hogy mire lesz szüksége a holnapnak, azt azonban éppenséggel nem mondhatja, hogy csakis a — tegnapra lesz szüksége. A Palazzo Pitti építése korában nem tudhatták, hogy mire, milyen harmóniákra lesz szüksége Galeazzo Alessinak, pedig a ma és holnap között nagyobb, óriásibb a különbség, mint volt a tegnapelőtt és tegnap közt. Hiába tiltakozunk a ma ellen, hiába követeljük a holnaptól, hogy nekünk adjon igazat. Az emberi alakulás folyamában az evoluciót sem tudjuk igazgatni, hát még a revoluciókat! Csak a strucmadár tiltakozik sikeresen a körülte járó áramlatok ellen. Bedugja a fejét a sivatag homokjába s mire észrevehetné, hogy fölötte számun viharzott: egészen eltemette a homok. Mindvégig igaza volt.

Nem is számun viharzik fölöttünk, hanem tisztító misztrál-szél. El fogja söpörni az új művészet tehetetlenségeit is, az új művészet esztelenségeit is. — De elsöpri a dogmatizmust is. A művészetnek visszahozza az individualizmus tiszta, éltető levegőjét. Ennyit bátran megjósolhatunk prófétai tehetség nélkül is, mert ennyit látni, megtanulhattunk — a multban. Egyebet senki sem jósolhat. Se a modernség rajongója, se a haragos ellenfél. Még azt se mondhatjuk, hogy immár vége a stilusnak. Mert hátha kialakul a sok individuális törekvésből valamilyen nagy, új stilus! A monarchiákat fölforgató forradalmak nyomán új monarchiák támadtak, talán a művészet forradalmai is sorsosai a népek forradalmainak. Már pedig a szecesszió csak forradalom, csak szabadulás, de nem maga a szabadság. Hogyan ítélkezhetik a mindig csak a multba néző rektor arról, hogy vajjon kell-e a holnapnak szabadság? Hiszen még azt sem érzi meg, hogy a ma milyen epedve epekedik a szabadságra.

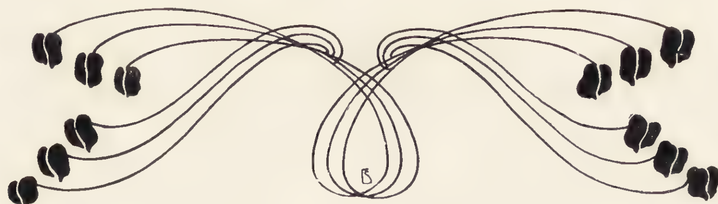
És mégis ítélkezik róla és ítélkezik arról is, hogy micsoda auspiciumai vannak a magyar építő stilusnak? Nem követem a meddő jóslás útjára. Meg se cáfolhatom azt, amit mond, mert hiszen ez a cáfolás csak amolyan ellenjóslás volna. Nem veszem rossz néven, a miért nem látja a magyar építészet jövőjét, amikor nem értette meg a jelenjét sem. Most már értem, hogy melyik renaissancera gondolt Hauszman mester. Arra, amely pusztán dekoráció. Arra, amely beleveszett a deklamá-

czióba. Arra, amely nem egyéb, kővé vált színészetnél. Hiszen a magyar építészetet olyannak képzeli el, mint amely magyar diszítőelemekkel dekorálja a régi architekturát. Természetesen a renaissancet. Valamikor, régen, a renaissance elevenségének idejében, ez talán lehetséges lett volna. Akkor, amikor kialakultak a renaissance-építés helyi változatai; amikor a renaissance imitt is, amott is nemzeti talajba plántálódott. Nálunk ez az alakulás elmaradt, mi csak egyszerűen átvettük a rennaissance művészetet, de nem honosítottuk meg. Ma ez a művészet megkövesedett. A műtörténelemé, a könyveké, az emlékezőké. Már nem lehet elevenné dekorálni. Még magyar elemekkel sem, még magyar lelkesedéssel sem.

A magyarsággal nem törődött sem Bizanc, sem a román építés, sem a gótika, sem a renaissance, sem a barokko, sem a változataik. De igenis, neki esett az elemeinek a modernség. Az individuális művészet, a mely szabadon keresi és eszeli ki a maga motivumait. Az újjá lett stilizáló energia, a mely új naturalista elemeket keres és szépművészetünkben is megtalálja, hogy elvégezze velük azt, amit hajdan például az akantuszszal vagy a pálmalevéllel mívelt. Az élő, a mában gyökerező, a szecessziósnak nevezett, az új művészet fogott hozzá a magyar építéshez. Nem dekorálja magyarosan a régi holt formákat, hanem az új harmóniákat magyarul szólaltatja meg. Az új építés magyar ritmust ad az alkotásainak; a vonalat, a felületet megmagyarosítja. Új konstrukciók, új matériák új diszítést, új megjelenést követelnek. Ennek az új megjelenésnek formáit szabja meg a magyar építészet. Ez nem magyar stilus, hanem magyar individualizmus. Nevezzük magyar szecessziónak. És erről a sajátos, egyéni művészetről mondja a rektor, hogy a „kitűzött úton és a rendelkezésre álló elemek és eszközök segítségével nem fogja elérni a célját.“ Honnan tudja ezt? Hiszen ennek a művészetnek rendelkezésére álló elemek és eszközök: a magyar naiv formák kincsén kívül az individualitások. Rajtuk mulik, hogy mennyire közeledhetünk a célhoz. Ismeri-e a rektor ezeket az alkotó, teremtő egyéneket és látja-e azokat, akik majd csak holnap lépnek ki a síkra? Megint azt mondom neki, hogy ne a tehetetlen követőket, ne az utánzó tanítványokat nézze, hanem a nagy próbálkozókat. Mert vannak olyanok is. Ismeri-e Hauszman rektor Lechner Ödönt? Persze, hogy ismeri, hiszen igazat is adott nekem, üdvözölt is érte, amikor nem is régen, egy beszédben Lechner Ödönről úgy emlékeztem meg, hogy nem ábrándos stilfaragó, hanem a rabtartó stilustól szabaduló, hogy nem közönségesen magyarra fordító, hanem magyarul, eredetien gondolkozó, önálló, egyéni művészetét érvényesítő építész.

Magyar modernségről van szó, nem magyar stilusról. Magyar individualizmusról, nem magyar iskolaiságról. A holnap dolga az, hogy vajjon stilussá alakul-e ki az, amit a magyar individualizmus addig kieszelt, megkisérlett, bátran, talán vakmerően, megcselekedett. A holnapért senki mai ember nem felelhet, a holnapot mai ember meg nem sejtheti, hanem a mát igenis megértheti és értse is meg mindenki, akinek megadatott, hogy művész lehessen — ma. Értse meg az elevenségnek megértésével. Értse meg, különben szegényen tengődik, mindig csak a tegnapra emlékezvén, egyre a multakon rágódván, az életnek, a mai szépségnek kincses házában. Az építő-mester pedig hallgassa meg Solnes mesternek azt a fogadalmát, hogy ezután csakis otthont épít az emberek számára, csakis lakást adó házakat. Lakást, otthont a mai embereknek, a maguk életét élő embereknek, nem pedig azoknak, a kiknek az élete csupán csak tegnapra emlékezés, csak multakba bámulás, csak máról megfeledkezés.

Gerő Ödön

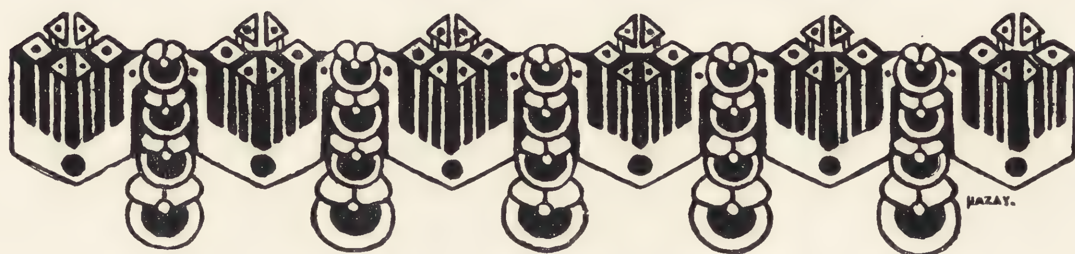

TANULMÁNY
NAGY ZSIGMOND KRÉTARAJZA

TANULMÁNY
FERENCZY KÁROLY SZÉNRAJZA

KÉPROMBOLÁS

Szomorú aktualitás késztet annak a kérdésnek felvetésére: van-e a festőnek, szobrásznak joga a saját művéhez akkor is, ha azt pénzen eladta? Vagy pedig: ha megvásárlok egy képet vagy szobrot, van-e jogom ahhoz, hogy azt, ha kedvem úgy tartja, elpusztítsam?

A kérdésnek ily formában való felvetése bizonyára meglepetést kelthet azokban, akik igazi barátai a művészetnek és ennél fogva el se tudják képzelni, hogy valaki, ha már pénzen megszerzett egy műtárgyat, azt el is pusztítja. Nincs ugyanis semmi ráció abban, hogy valaki így pazarolja a pénzét s azért az ilyen esetek bizonyára nagyon ritkák. Indító okuk többnyire valamely hirtelen fellobbanás, meg nem gondolt pillanatnyi elhatározás. A magyar anekdotavilág ismer egy mágnást, aki szeleburdi fogadásból egy igen becses régi festmény vásznával béleltette ki ruháját, de hát kérdés, vajjon ez az anekdota csakugyan megtörtént dologról szól-e. A műtörténet is ösmer olyan eseteket, amidőn közepes értékű freskofestményeket leverettek a falról, hogy azok helyébe valamely nagy mester műve kerüljön. Ezekben az esetekben nincs szó pótolhatatlan kárról vagy valamely jeles mű okadatlan elpusztításáról. Itt mindig csak nyert a műtörténelem, mert finom művészi érzésű emberek akarata irányította az elhatározást.

A mi esetünk, amely e tárgy fejtegetésére késztet, más természetű. Egy jeles magyar művész, Kriesch Aladár, megbízást kapott egy temetői síremlék három falmezőjének freskotechnikában való kifestésére s e feladatának meg is felelt. Aki e freskoképeket látta, azt a meggyőződést merítette belőlük, hogy a festő egész szivével és egész tudásával felelt meg a rábízott feladatnak. Képei jelentékeny művészi értéket mutattak. A megrendelő azonban néhány év mulva a három kép közül kettőt leveterett a falról (a két legjobbat), anélkül, hogy csak egy szót is szólt volna a szerzőnek s megbízta a művésznek egy kollegáját, hogy új képeket fessen helyükbe.

Azon vagyunk, hogy a kérdést tisztán lássa minden olvasónk s azért a még fönmaradt fresko képét itt reprodukáljuk, amennyire egy freskokép kis méretben és színek nélkül reprodukálható. Hasonlóképen közöljük az elpusztított freskók kartónjait is. Ezzel aztán ki is merítettük a tárgy bemutatását s áttérhetünk reflexióink elmondására.

Első benyomásunk az, hogy súlyos beszámítás alá esik egy festőnek az az eljárása, hogy művésztársának tudta nélkül beleegyezik annak művei elpusztításába s vállalkozik arra, hogy helyükbe másokat fest. Sokkal csekélyebb bűnökért örök bélyeget sütött a közvélemény jogérzete más festőkre. Aki Michelangelo utolsó ítéletének alakjaira lepleket festett, ma is a gúny jelzőivel szerepel a műtörténelemben. Az emberi igazságérzet nem

tűr meg ily eljárást s ha erre nincs jogorvoslat, úgy ez talán csak a tételes jognak a jogászok által is beismert hiányosságain fordul meg.

Ez az első benyomásunk csak megerősbödik, ha ismételten át- s átgondoljuk a kérdést. Sokan inkább a festő, mintsem a megrendelő felé fordítják a vád élét. A jelen esetben a szemrehányás nagy súlya a megrendelőt terheli, aki a szerző művész tudta és beleegyezése nélkűl pusztíttatta el a freskókat, oly műveket, amelyekbe egy igazi művész lelke minden érzését beleöntötte. Természetes, hogy nem menthető az a festő sem, aki e művek megsemmisitésébe beleegyezett s így — bár talán akaratán kívűl — jóváhagyni látszott az eljárást. Ez a festő ugyanis vagy képes méltányolni a levert freskók értékét, vagy nem. Ha igen, úgy a legsúlyosabb elbirálás alá esik eljárása, ha nem, úgy diszkvalifikálta magát arra, hogy jobbakkal helyettesítse az elpusztított festményeket, amire azonban mégis vállalkozott. A vád súlya tehát őt is nyomja. S e vádat köteles elviselni annál is inkább, mert bizonyos, hogy ő maga is vádlóként lépne fel, ha az ő műveit pusztítanák el. Mert ha ezt nem tenné, úgy ezzel maga ismerné el a saját művészete értéktelenségét.

Most azután az a kérdés tolul fel bennünk, hogy ösmervén a konkrét esetet, mily véleménynyel legyünk a festőnek, avagy még inkább általánosítva: a képzőművésznek a saját művéhez való jogáról. A dolog talán a jogászok ügykörébe tartoznék, de mivelhogy eddig elmulasztották az ily esetnek jogi elbirálás alá való vonását, engedtessék meg nekünk, hogy legjobb tudásunk szerint mi szóljunk hozzá ehhez az általános érdekű kérdéshez.

A festőnek a saját képéhez való jogát érezhették a tételes jog formálói is, bár ezt az érzésüket nem öntötték biztos formába. A legtöbb kulturállam törvénykönyve ugyanis védi a festő szerzői jogát a kép eladása után is oly formában, hogy a kép reprodukciójának joga a szerzőé marad, ha csak az eladásnál erről a jogról kifejezetten le nem mond. A szerzői jognak e csonka hulladékát tehát megmentették a jogászok a művész számára. Ha most keressük ennek az intézkedésnek mótorát, úgy azt bizonyára a festőnek vagy szobrásznak a saját művéhez való jogában találjuk meg. Idáig nem jutottak el a törvénykönyvek szerzői: minden emberi jogérzet azonban azt diktálja, hogy idáig el kellett volna jutniok.

Teljes joggal appellálhatunk itt az európai ember jogérzetére. A festett vagy vésett művészi becsű mű nem vonható az adás-vevési ügyletek általános sablonja alá. A köztudatban élénken él annak felismerése, hogy a művészi munka terméke kivételes elbirálást kíván, mivelhogy az ember történelmi szereplésének, a kultura fejlődésének egyik legfontosabb dokumentuma. Így hát általános emberi érdekkel és értékkel bír. Hogy van műtörténelem, hogy egész tudományos doktrinák fűződnek a művészet mult és jelen munkásságához, hogy az államok milliókat költenek a közjó, a közműveltség érdekében múzeumokra és művészeti gyűjteményekre: mindez bizonyíték arra, hogy a művészi értékű műtárgyak léte és konzerválása általános érdeket jelent s ebből az folyik, hogy a művészi értékű műtárgyak szándékos elpusztítása ezzel a közérdekkel ellentétbe jut, tehát sérelmet jelent. Egy drasztikus példa talán minden fejtegetésnél élénkebben megvilágítja ezt a felfogásunkat. Gondoljuk el, hogy valaki megvásárolta Shakespeare vagy Petőfi összes műveinek egyetlen kéziratát s azt elpusztítja. Bizonyos, hogy pótolhatatlan kárt okoz vele az egész művelt emberiségnek s bizonyos, hogy ezt a cselekedetét a legdrasztikusabb eszközökkel is kész volna bárki megakadályozni. Pedig itt oly művészi munkákról van szó, amelyek sokszorosításban is terjeszthetők, amelyek ma már nem viselik magukon a pièce unique jellegét. Mennyivel inkább érezhető azonban oly művek elpusztítása, amelyek sokszorosításban nem tarthatók fönn, például egy kép, vagy szobor?

PLAKETT
BECK Ö. FÜLÖP MŰVE

EGY SÍREMLÉK FRESKODÍSZE
AZ EMBERISÉG KRISZTUS ELÉ VISZI SZENVEDÉSEIT
KRIESCH ALADÁR MŰVE

EGY SÍREMLÉK FRESKODISZÉNEK KARTÓNJA
AZ ELVÁLÁS
KRIESCH ALADÁR MŰVE

Ha tehát az utóbbi példánál feltehető, hogy minden művelt ember minden tételes jogi rendelkezés fitymálásával még karhatalommal is kész volna a benne élő jogérzetnek engedve, az elpusztítást megakadályozni, úgy bátran következtethetünk arra, hogy a művészi értékű művek szándékos elpusztítása nagy igazságtalanságot jelent, olyan sérelmet, amelyet az egész művelt emberiség kész volna szigorúan büntetni.

E száraz fejtegetés, amelyet a felhozott eset szomorúan illusztrál, talán felkelti a jogi érzést nem nélkülöző emberek figyelmét oly irányban, hogy a jogérzetnek a tételes jog rendelkezései is támogatására siessenek. Nem is appellálunk itt a finomabb emberi érzésekre, csak éppen az igazságérzetre. De valamely pozitiv rendelkezésre szükség van, nehogy ily megdöbbentő esetek megismétlődjenek.

LYKA KÁROLY

PLAKETT
BECK Ö. FÜLÖP MŰVE

EGY SÍREMLÉK FRESKODÍSZÉNEK KARTÓNJA
A VISZONTLÁTÁS
KRIESCH ALADÁR MŰVE

BROCKY KÁROLY FŐMŰVE

A magyarországi protestáns templomokról művészettörténelmi munkáinkban eddigelé vajmi ritkán esett szó s a kevés protestáns templom is, a melyet kutatóink figyelmükre méltattak, vagy még középkori épület, a melyet valamikor a katolikusok építettek, vagy pedig XVIII. századbeli népies jellegű ornamentális festése révén vált nevezetessé. Miként külföldön, úgy nálunk is általános a hiedelem, hogy a protestantizmus mindenkor ellensége volt a művészetnek. E hiedelem legalább a magyarországi protestantizmusra vonatkozólag téves s már régen meg is dőlhetett volna, ha kutatásainkban nem követjük szinte szolgai módon a külföldi kutatás nyomdokait.

Simplicissimus, a XVII. század derekán nálunk járt német utazó, elcsodálkozva említi könyvében, hogy felvidéki városainkban, a melyek lakossága akkoriban szinte kizárólag protestáns, az ágostai hitű lelkészek is katolikus egyházi ruhákban szerepelnek az oltár előtt s templomuk fölszerelése is olyan, hogy az idegen katolikus és protestáns templom között alig talál különbséget.

Felvidéki városainkban a XVI. század folyamán a protestantizmus szinte minden akadály nélkül s rohamosan hódított. Ahol a város egész lakossága protestáns volt, ott a katolikusoktól való éles megkülönböztetésnek szüksége nem merült föl. Ilyformán az isteni tisztelet megszokott s a magyaroknál pompakedvelő természetüknél fogva ugyancsak fölkarolt külső fényét sem küszöbölték ki. Ez az oka annak, hogy a katolikusoktól elvett templomok a németalföldi és németországiakhoz fogható képrombolásoknak színhelyei sohasem voltak. Képrombolások nálunk csak ép két esetben s később a felekezeti villongások korában fordulnak elő, de még akkor is akadnak egész protestáns hitközségek, a melyek ezek miatt való megbotránkozásuknak nyiltan is kifejezést adnak. Így botránkoznak meg a késmárkiak az eperjesiek képrombolásának hírére Rákóczi korában.

A midőn pedig a XVII. században Késmárkon a Thököly-vár protestáns ura udvari papjának biztatására a mai plébánia-templom gyönyörű szent kereszt-oltárát ki akarja dobatni, a szintén protestáns lakosság fegyverrel akadályozza meg a vandalizmust s a remekmű, amely a városnak már katolikus korában is büszkesége volt, még ma is eredeti helyén áll.

A felsőmagyarországi renaissance stílus virágzása nálunk szinte egybeesik a protestantizmus virágzási korával s az e stílusban épült templom és harangtornyokról idővel alighanem rendre ki lehet majd mutatni, hogy mind akkor épültek, amikor a templomok a protestánsok kezében voltak.

Csak idők folyamán, a létét ‚enyegető megpróbáltatások közepette mondott le a protestantizmus nálunk is a külső fényről, amely vallásos életét virágzása korában jellemezte. Művészi hagyományairól azonban végkép ezután sem feledkezett meg. S ha virágzási korában, amely

ARANYNYAL HÍMZETT SAROKLÉCTÖLTÉSEK
EGY XVIII. SZÁZADBELI FEHÉR GYOLCS OLTÁRTERITŐN
AZ EPERJESI EV. TEMPLOMBAN

nemzeti történetünk legviharosabb korszakával egybeesik, művészetünk legjelentősebb mecénásainak egyike volt, a megpróbáltatásai után bekövetkezett békésebb időben, a mult század folyamán sem mulasztotta el az alkalmat, hogy templomai ékességeit egy-egy jelentősebb műtárgygyal ne gyarapítsa. A mult század első feléből valók az óriási olajfestmények, amelyek különösen Felsőmagyarországon az ágostai evangelikus templomok oltárait diszítik. A műtörténelmi kutatás nálunk ez oltárképekre még nem igen vetett ügyet.

Hogy mily remek művek fordulhatnak elő ezek sorában, arra az eperjesi evangelikus templom oltárképe a legszebb példa, a melyet nem kisebb mester festett, mint Brocky Károly, a külföldön valamikor ugyancsak ünnepelt lánglelkű művész, akit nemzete még ma sem méltányol érdeme szerint s a kinek eddig ismeretlen eperjesi oltárképe tagadhatatlanul főműve volt.

Az eperjesi evangelikus templomot, — a Vandrák András, Ruby József, Hörk József írta s az eperjesi iskolák történetével foglalkozó munkák adatai szerint – a magyar ajkú evangelikus hitközség 1637-ben építtette. A templom építészeti szempontból véve kevésbbé jelentős, 36 m. hosszú, 12 m. széles egyhajós barokk épület, a mely hosszával észak-déli irányban terül el s háromoldalú apszisban záródik. A hevederívekkel szakaszokra osztott dongaboltozatos hajó oldalfalaival párhuzamosan egy-egy pillérsor húzódik tova. A pillérek közeibe emeleti karzatok foglalvák, a melyek a bejárat fölött kiugró díszesen faragott orgonaház karzatával összefüggnek s a melyekre a bejárat mellett jobbról-balról egy-egy lépcső vezet föl. A baloldali lépcső alatt köröskörül elfalazott kicsiny, négyszögletes, sötét helyiség, nyilván a hajdani kripta lejárata nyílik, a melynek ajtókerete XVII. századbeli kőfaragásunk legszebb emlékeinek egyike. Az ajtókeret keményebb fajta homokkőből készült, e cikk keretében bemutatott díszes párkányzata két négyszögletes hasábalakú s gyémántformára faragott gombokkal ékes talapzaton álló jón szabású oszlopon nyugszik. Ez utóbbiak sima törzsét alsó harmadában háromtagú gyűrű diszíti, lábuk attikai szabású, fejük kissé nyomott arányaitól eltekintve szintén klasszikus. Az ajtókeret legékesebb része tagadhatatlanul a párkányzat. Homlokgerendájának két végén az

oszlopfejeknek megfelelő vállkövek ugranak ki. Ezeken nyugszanak a főpárkányt tartó gyámkövek, a melyek homloklapja stilizált oroszlánfejjel ékes s a melyek között a szintén domborművű frizt palmettás növényi ékítményekbe foglalt bájos kerubfej diszíti.

Az eperjesi evangelikus templomot a protestánsok csak 1673-ig bírhatták békében. Ekkor a jezsuiták birtokába kerül, akik rövid megszakításokkal 1773-ban hekövetkezett eltörlésükig tartották hatalmukban. A jezsuiták pompaszeretetének az emléke templomunkban a fafaragványokkal pazarul diszített stallum, a mely a sekrestyében látható. 1673-ban emelték a Mária szeplőtelen fogantatásának tiszteletére szentelt főoltárt, valamint a szent Ignác s Xaveri és Borgia szent Ferenc tiszteletére emelt két mellékoltárt, a melyek barokk töredékei a templom sekrestyéjében még ma is megvannak. Az eperjesi szent Miklós-templomból erednek s alkalmasint az ebben plébánoskodó jezsuiták hozhatták át ide a XVI. századbeli pompás bronz gyertyatartót, a melynek képét a „Magyar Iparművészet" 1903. évfolyamából itt is bemutatom. A XVII. századból való a templom jobboldali lépcsője alatt elhelyezett érdekes stallumsor, mely négy, középkori szabású, öblös ülő-fülkével bír s a melyet magas háttámláján, festett architektonikus keretbe foglalva liliom és rózsa motivumokból összerótt magyaros izlésű színes ékítmények diszítenek.

A sekrestyében még nehány olajfestmény is van: Luther és Melanchton XVII. századbeli arcképe, Izsák föláldozását, Krisztust a keresztfán s a Megváltót mint a világ biráját ábrázoló XVIII. századbeli kompoziciók, a melyek most békén férnek meg a jezsuita oltárok szintén itt elhelyezett fából faragott angyalaival és egyéb szent képeivel. A jezsuiták pompaszeretetére emlékeztet az orgonaház, a melyet a szinezett és aranyozott rokokó ciboriumok és szobrok egész tömege diszít. Az orgona azonban 1787-ből való, a mikor a templom már ismét az evangelikusoké volt. Ez évszámot az orgonakarzat korlátján látható s lángoló szívre írt chronosztikon foglalja magában: IEHOVAH . CORHVMILE SVSPIRAGVE . ANXII NON DESPICIAS.

Szinte páratlanul gazdag a templom hímzett emlékeinek a gyűjteménye, a melyben a magyaros motivumú hímzések sorozatán a XVII. század elejétől kezdve a XIX. századig igen tanulságosan követhetjük hímző-technikánk stílusbeli fejlődését. A legszebb és legrégibb hímzés itt három oltárterítő, a melyet négyszögletes gyolcsleplének sarkaiban arany fonállal hímzett növényi ékítmények töltenek ki. A bogáncsszerű motivummal diszített oltárterítőt a lelkészi hivatalban őrzik s ezt ifj. Draskóczy Lajos ág. ev. lelkész a kormánybiztosság fölszólítására az 1900. évi párisi világkiállításra is elküldte, hol történelmi emlékeink sorában volt látható. A másik két aranyhímzést e sorok írója a templom sekrestyéjében a jezsuita oltártöredékekkel teli ládában találta meg s ezeket gránátalma és erősen stilizált szegfű-motivumok diszítik. Egy negyedik, az egész oltárasztalt elborító oltárterítőn fekete selyembrolént alapon varrott aranycsipkéből összerótt hatalmas keresztet látunk, mely szintén a XVIII. század végéről való.

Az eddig felsorolt emlékeket arányai, művészi értéke és mesterének a kiválóságánál fogva mind felülmulja Brocky Károly hatalmas oltárképe, a melyről ma Eperjesen már nem is tudják, hogy mint került ide. Az eperjesi ágostai evangelikus hitközség irattárában erre vonatkozó adat nincsen s így meg kell elégednünk az oltár hátsó oldalán olvasható fölirattal, a melyen kívül a kép eredetéről semmi sem tájékoztat. E fölirat a következő: „Pinxit Londini annis MDCCCXLV et MDCCCXLVI Carolus Brocky Pictor celeberrimus Temesvarino Hungarus, excitante Mauritio Kolbenheyer ab anno MDCCCXXXVI usque MDCCCXLVI Ecclesiae Evangelicae Fragopolitanae abhinc Sempronis V. D. M." — E bádoglapra festett fölirat szerint tehát az oltárképet Londonban Brocky Károly, az igen híres temesvári születésű magyar festő 1845—1846-ban festette, Kolbenheyer Mór biztatására, aki 1836-tól 1846-ig az eperjesi, ezután pedig a soproni evangelikus hitközség lelkésze volt.

A festmény mai foglalata, szemtanuk állítása szerint, 1860-ban készült s klasszicizáló izlésben fából faragott és fehérre festett oszlopos portálszerű építmény, amely az oltárasztalt

is magában foglalja s a templom mennyezetéig ér. Hogy mint volt elhelyezve oltárképünk azelőtt, arra Eperjesen már senki sem emlékszik. Bizonyos azonban, hogy a föliratos táblát Eperjesről való távozásakor még Kolbenheyer készíttette s ez eredetileg a festmény keretébe lehetett foglalva. Csak a midőn 1860-ban a mai oltár készült, szegezték föl a portálszerű építmény hátsó falára, ahol e sorok írója sem akadt volna rá, ha a festmény elragadó szépségével s a feljebb fölsorolt emlékek is behatóbb kutatásra nem serkentik.

Hogy a fölirat hitelességéhez szó sem férhet, erre a minden vonásával Brockyról tanuskodó képen kívül az a körülmény is vall, hogy a mult század negyvenes éveiben Brockyról alig tudott valaki Eperjesen, Kolbenheyer lelkészen kívül, aki úgy látszik fiatalkori jó barátja volt. Később bizonyára szintén találtak volna hangzatosabb nevet, ha a fölirat megtévesztés s ezáltal a kép értékének fokozása céljából készült volna.

Jól tudjuk azonban, hogy Brocky Károlynak nálunk még ma sincs meg az a híre, hogy a hamisítóknak nevével visszaélniök érdemes volna. Szélesebb körökben neve csak az 1896. évi millenáris kiállítás óta ismeretes Magyarországon, a midőn hivatalos köreink buzgólkodása következtében nagyobbára külföldről egyszerre 29 festményét állították ki. E jórészt arcképekből álló gyűjtemény főleg Angliából került a kiállítás tartamára hozzánk s a kultuszminiszterium megbizásából Nyári Sándor dr. gyűjtötte össze. Bármily nagy hatással voltak azonban ezek a képek közönségünkre, a mester életének és egyéniségének behatóbb vizsgálatára senkit sem késztettek. Brockyról így jóformán ma sem tudunk többet, mint a mennyit róla halála után egyik angol barátja nem minden romantikus kiszínezés nélkül megírt életrajzában közölt* s még a Pallas Lexikon pótkötetében is Gencsvár szerepel mint születési helye, holott ily nevű falu Magyarországon nincsen.

Brockynak a legbecsesebb, de már szintén a feledés lomtárába merült életrajza még ma is, a Pesty Frigyesé, amely a temesvári „Delejtű“ 1860. évfolyamában a 26. számban jelent meg.

Pesty Frigyes szerint Brocky Károly Temesvárott 1807 május 22-én született. Apja borbélymester volt s sógora Weldin Ferenc temesvári polgármesternek, aki az úgy látszik korán árvaságra jutott fiút 6—7 hónapig Schützhez, a temesvári rajziskola tanítójához járatja, de aztán borbélyinasnak adja. Broc-

* Normann Wilkinson: Sketch of the life Charles Brocky the artist, London, 1870.

ARANYFONALAS VARROTT CSIPKEDÍSZ
EGY 1785-IK ÉVI OLTÁRTERITŐN
AZ EPERJESI EV. TEMPLOMBAN

ARANYNYAL HÍMZETT XVII. SZÁZADBELI OLTÁRTERÍTŐK MARADVÁNYAI
AZ EPERJESI EVANGÉLIKUS TEMPLOMBAN

kynak a borbélyműhelyben nincsen maradása s azért Meleg verseci születésű festőhöz szegődik, aki az olajfestés technikájába avatja be. A véletlen egy férfit hoz útjába, akit Pesty nem nevez meg. Ez fényes igéretekkel Bécsbe csábítja, de itt cserben hagyja s bár Weldin támogatja, hogy a politechnikumot látogathassa, a fiatal művésznek sok küzdelemben van része, szemei is romlanak, mindazonáltal dísze az intézetnek.

Bécsből Itáliába megy. Hogy mikor, azt, sajnos, Pesty szintén nem írja meg. Itt „alig volt remek festmény, a melyet le nem másolt volna". Több száz rajzzal és festménynyel visszatérve, Bécsben a császári udvar figyelmét is fölkelti. Műtermet nyitnak neki a burgban s munkaközben a császárné nem egyszer látogatja meg. I. Ferencet négyszer festette le több díszterem számára. Brocky 1833-ban már mint híres művész látogatja meg Temesvárt s az életére vonatkozó eddigi adatokat Pesty úgy látszik ottani rokonaitól szerezte, akik azóta nem látták a messzire szakadt művészt.

Pesty Frigyes szerint Brocky 1840-ben Turner meghivására költözött Londonba. Az angol életrajz szerint, a melyet a Pallas Lexikonon kívül Nyári Sándor dr. a maga adataival gyarapítva szintén kiaknázott, Brocky Bécsben egy miniatur másolattal kelti föl a figyelmet, a melyet Mousleard(?) hercegnő számára készített.** Ender és Taffinger tanárok közbenjárására itt még nagyobb rendelést is kap, de aztán Párisba megy, ahol Paolo Veronese egyik remekművét kezdte másolni. Munkaközben megfigyeli Munro of Novar, aki Londonba hívja s ott saját palotájában rendezi be műtermét. Ez a mecenás viszi el Skóciába, ahol női arcképei közfeltűnést keltenek, ugyancsak ez mutatja be Colnaghinak, a londoni műárúsnak, aki sokat foglalkoztatja. Munro of Novar számára Brocky 1844—46 között dolgozik, az ő Park Street-i palotájában festhette meg eszerint eperjesi oltárképét is. Miss Liddell udvarhölgy arcképe révén Viktória királynő udvarába kerül. Évi jövedelme ekkor 1000 font sterling; de állítólag nyers modora miatt kegyvesztett lesz s hogy mithologiai képeivel a prüd angol előkelőségek barátságát is eljátsza, a nyomortól retteg, míglen 1855-ben július 8-án 48 éves korában meg nem váltja szenvedéseitől a halál.

Hogy Brockynak nem volt oka a nyomortól félni s hogy az angol udvarral való összekülönbözéséről szóló hír szintén alighanem csak adoma, erre Pesty Frigyes adatai engednek következtetést. Ezek szerint Brocky Londonban a Buckingham-palotában mindvégig szívesen látott vendég volt. Még előbb 1843-ban

** Vasárnapi Ujság 1896. évf. 9. szám. Régi magyar művészek című cikkben.

KRISZTUS ÉS A SZAMARIAI ASSZONY
BROCKY KÁROLY OLAJFESTMÉNYE
AZ EPERJESI EV. TEMPLOMBAN

RÉSZLET AZ EPERJESI EV. TEMPLOM XVII. SZÁZADBELI KŐAJTÓKERETÉBŐL

vagy 1844-ben Barabás Miklós látogatta meg, akinek nézete szerint legszebb művei: a Harrison családot ábrázoló arckép-csoportozat, Lady Charlotte Talbot arcképe s nehány pasztelltanulmány. Olajfestményei közül Barabás azt tartotta a legjobbnak, amely egy vak leány látogatását ábrázolta: „Lucy Asthon visiting blind Alice".

Londonból Brocky még egyszer leutazott Bécsbe; Temesvárra azonban, bár nagyban hívták, nem ment el. London művészei igen megbecsülték, Turner a Modern Painters-ben dicséri, az akvarell-festők királyi akadémiája pedig 1854-ben tagjának választja. Ez utóbbi kitüntetés aligha éri, ha a királyi udvart nyers modorával, avagy az angol társadalmat mithologiai képeivel megbotránkoztatta volna.

Pesty szerint hosszú és súlyos betegség keserítette meg csak élete utolsó éveit s hogy nem halt meg szegényen, annak végrendelete a bizonysága, a melyben a késmárki protestáns tanodának 300 font sterlinget hagyományozott s idegenben is ugyancsak szeretett hazájának egy csomó képet. Egy magyar ismerősének a kérdésére, hogy nem feledte-e el hazáját, Brocky röviddel halála előtt ezzel felelt: „Nem! És sajnálom, hogy mint művész nem tehetek többet hazámért. De ez nem az én hibám. Ön tudja, hogy szép és nagy terveim valának, de látja, ah, meg kell halnom!"

Paolo Veronese nyomán 7—8 lábnyi terjedelemben festett s a kánai menyegzőt ábrázoló képét Brocky a Buckingham-palotában is bemutatta a királynénak. Albert herceg ekkor e másolatot meg akarta venni, ám művészünk azzal felelt: „E képet hazámnak festettem". S csakugyan végrendeletében a Nemzeti Múzeumnak hagyja két „Tizianmodorban festett" arcképpel s egy Psychével egyetemben. Az arcképek Kmetty tábornokot és Mészáros Lázárt ábrázolták, de amikor a művész hagyatékával a Lloyd-gőzös 1857-ben Triesztben kikötött, a két arckép hiányzott s ezek helyett még egy másik mithologiai képet találtak, a kánai menyegző és a Psyche mellett.

A két arcképet az abszolutizmus korában elkobozták volna s azért nem küldték el Londonból. 1867-ben Szokoly Viktor a Fővárosi Lapok 11. számában azt írja, hogy a Nemzeti Múzeum igazgatója, Kubinyi Ágost el akarta adatni a két képet, ám az angol hatóságok ragaszkodtak a végrendelet betűjéhez s továbbra is a „Cobden nagynevű családja" kezei között hagyták, amely nyilván a kiegyezés után el is küldte, mert most már a Történelmi Képcsarnok birtokában van 1848—49. évi szabadságharcunk e két hősének arcképe.

Pesty Frigyes szerint „Brocky készületlen művei közül fenmaradt egy nagyobb történelmi kép is, a melyen II. Endre az arany bullát nyujtja át 68 ősmagyar alaknak." A kép 10 láb hosszú s „megérdemli, hogy egy hivatott művész ecsete által befejeztessék (!); hogy pedig ez megtörténhessék, talán a pesti műegyesület vagy a múzeum tehetne lépéseket Londonban, hogy ezen bár készületlen festmény megszereztessék".

A testületek nálunk rendszerint nehezen mozdulnak meg s Pesty lelkes szózata sem talált visszhangra. Az arany bulla képe így ki tudja, hogy hol lappanghat ma? Brocky 1846-ban kiállított arcképeinek javát Nyári ismerteti följebb idézett cikkében. Hogy a millenáris kiállításon bemutatott tanulmányain, portréin és életképein kívül nagyobb koncepciók is foglalkoztatták lelkét, ennek vázlatkönyve a bizonysága, a melyet az Országos Képtár őriz. Történelmi és bibliai képek egész sorának az első papirra vetett koncepcióit talál-

juk meg itt. Ezek azonban sokkal elnagyoltabbak, semminthogy Brocky kiválóságáról fogalmat nyujtanának. Csak az a körülmény, hogy tervezett képeinek már első koncepcióját is szinesen, akvarellfestékkel vetette papirra, vall művészünkre, aki akkor, a midőn Európa csaknem összes festői még a klasszicizmus nyügével vesződtek, a velenceiekhez járt iskolába, akik a régi mesterek közül modern érzésünknek leginkább felelnek meg s akiknek hatása alatt Brocky a müncheni dekorativ irányú színezőket jóval meghaladó s még ma is szinte modernnek tetsző kolorista lett.

A vázlatkönyvében ránk maradt koncepciókból művészünk egyet sem valósított meg. Angliában, ahol arcképmegrendelésekkel halmozták el, nem volt alkalma erre. A mire az aranybulla képét nyilván szintén hazája számára meg akarta festeni, betegsége kiverte kezéből az ecsetet. Nem tudjuk, hogy Kolbenheyerrel mint került összeköttetésbe. De hogy végrendeletében a késmárki liceumról is megemlékezett, abból nagyon valószinű, hogy Brocky is tanult ott. Kolbenheyer így valószinűleg iskolatársa volt s a barátság, amely Brockyt hozzá fűzte, akkor sem szűnt meg köztük, amidőn mesterünk már Angolország fővárosának ünnepelt festője volt. Kolbenheyer hívei számára s alighanem pusztán barátságból festhette egyetlen nagy bibliai képét, amely ma minden egyéb művénél ékesebben hirdeti ecsetének varázslatos erejét; Eperjesre küldte, amelynek falvi között mesterünk életében talán sohasem fordult meg, amely szivének mégis kedves lehetett, mert egyik ifjúkori jó barátja lakott benne.

Az eperjesi evangelikus templom Brockyképe 197 cm. széles és 264 cm. magas vászonra festett olajkép s Krisztust és a szamariai asszonyt ábrázolja. 1860-ban, a mikor a mostani foglalatául szolgáló oltárépítményt fölállították, a négyszögletes vásznat egy félkörű vászondarabbal toldották meg, hogy a portálszerű oltárfal középső félköríves mezejébe harmonikusabban beleilleszkedjék. Az így megtoldott kép felső félkörű részére a Brockykép hátterének megfelelő tónusokban egy soóvári műkedvelő kék eget festett elég ügyesen s anélkül, hogy ecsetével a Brocky-kép felületébe tévedt volna.

Mesterünk bibliai kompoziciójának tárgyát szent János evangeliumából merítette. Ez evangelium negyedik részének, 5-től 27-ig terjedő verseinek a tartalmát tárja elénk csodás összefoglaló erővel, de anélkül, hogy a kommentátor vagy illusztrátor szerepére vállalkoznia még csak eszébe is jutna. Kriszus, tipusában Lionardóra emlékeztető fenséges alakja Jákob kútjának kőből faragott alacsony káváján ül s amint jobbját fölemeli, bal kezével pedig szivére mutat, szinte hallani véljük, mint lebben el ajkáról a szózat, a keresztény hit egyik színes metaforába burkolt alapigazsága: „Valaki pedig iszik a vízből, amelyet én adok neki, az soha meg nem szomjazik, mert az a víz, amelyet én adok, leszen ő benne örök életnek forrása."

Krisztus köntöse vörös ; palástja, amely rendkívül kifejezően megrajzolt kezeinek beszédes

XVI. SZÁZADBELI BRONZ GYERTYATARTÓ AZ EPERJESI EV. TEMPLOMBAN

mozdulata közben lecsúszott válláról, kék s térdein általvetve pompás, festői hatású redőkben omlik alá. A szamariai asszony, aki összekulcsolt kezeit korsóján nyugtatva, tekintetében a csodálat és rajongás végtelenül közvetlen hatású kifejezésével csüng a Megváltó ajakán, típusával és viseletével egyaránt a délvidéki magyar asszonyokra emlékeztet. Hollószín haját kendő köti át, mintha csak imént perdült volna ki a konyhából, hogy vizet merítsen. Hófehér ingválla alatt piros öv szorítja derekához kék ruháját, amelyen keresztül szintén érvényesülnek az arányaiban klasszikus s merő harmóniát visszatükröztető test formái. A szélesen redőzött kék ruha alatt kivillan a fehér szoknya keskeny sávja s a meztelen láb, amely, különösen azonban a balláb, leheletszerű finomsággal van megrajzolva s a klasszikus nyakhoz hasonlóan rózsás testszínben tündöklik. A gyönyörű táj keretében ábrázolt kompozíciót a búcsúzó nap jobb felöl szétáradó fénye világítja meg. Ragyogása egész erejével ömlik el Krisztus alakján; ennek vörös ruhájáról visszaverődve, rózsás szint vett az aszszony árnyékba olvadó arcára s bájos vonásainak még csodásabb lágyságot kölcsönöz. A kút mögött széjjelterjedő s buján zöld bokrok mögött terebélyes fa lombjai terjesztik árnyékukat a három tanítványra, akik a városból, ahol élelmet vásároltak be, „azonközben megjövének és csudálkoznak vala azon, hogy az asszonynyal beszélne, mindazonáltal egy sem mondá: mit keressz? vagy miért beszél az asszonynyal?“ Tisztes távolságból nézik a mestert, aki nem átall a zsidóknál gyűlölt szamaribeliek egyik asszonyával szóba állani. Péter őszhajú fehérszakállas téglavörös palástba burkolt alakja mégis nyugtalan, szent János meggyszin palástjában oldalt fordulva, csöndesen mereng el a látottakon, tudatában levén annak, hogy minden helyes, a mit a mester tesz. A harmadik tanítványnak csak a feje látszik, ez is az árnyékba vész, arca mégis tele van a higgadt elmélyedésnek az első pillanatban közömbösnek tetsző kifejezésével. A kép háttere a csillogó fehér felhőkkel tarkított zöldeskék ég, amelynek jobb felén ott a hegy, amelyen a szamariabeliek Istent imádják. Ennek alján egy alacsonyabb domb mögöt az alkonyati napfény bágyadt sugaraiban Szikkár városa látszik a távolban elmosódó lapos tetejű házaival, kupoláival, kaputornyával. Miként az alakoké, úgy a méla kedvvel áthatott szépséges, szelid táj szinezése is tele van a természet közvetlenségével. Színeit semmiféle galeria-tónus, hanem a kép pompás ragyogó levegője olvasztja össze harmónikusan. A levegő a gondosan rajzolt emberi formáknak is csodás lágyságot kölcsönöz s ragyogásában a legerősebb árnyék is merő szín és elevenség. Szivünket megragadó s merőben festői felfogással elénk tárt mélységes tartalmánál, keresetlenül egyszerű, mégis oly hatásos kompozíciójánál, alakjai kitünő jellemzésénél, pompás harmoniába olvadó szín és fényhatásainál fogva Brocky Károly eperjesi oltárképét bízvást a java bibliai kompoziciók közé sorozhatjuk, amelyeket valaha festettek. Sajnos, a kép elhelyezésénél fogva alig fotografálható s így reprodukciónk sem ad kellő fogalmat róla.

Bár a velenceiek hatása elvitázhatatlan rajta, művészi felfogásánál fogva bízvást az első modern bibliai képnek is tarthatjuk, amelyet Brocky azonfelül a korunkbeli modern művészet irányt adó mestereit jóval megelőzve festett meg.

Divald Kornél

TANULMÁNY A GÜL BABA HALÁLA CÍMŰ KÉPHEZ
EISENHUT FERENC RAJZA

IN MEMORIAM

HÖLZEL MÓR

Származásra nem a mi vérünk, bölcsője a csehek földjén ringott, de munkás élete, egész alakja a mienk. Egy kis túlzással, kedves elfogódással és szeretettel Bártfát magyar Nürnbergnek szoktuk nevezni, — s ezen a helyen, a régi művészet még érintetlenül hagyott emlékei közt fejlett ki Hölzel Mór faragó tehetsége. Élethistóriájának első pontja Prága, ahol 1841-ben született, január 18-án. Családjában nemzedékről nemzedékre szállt a fafaragás s úgy látszik, családi tehetséget és foglalkozást jelentett.

Első kiképzését Prágában nyerte, az iparművészeti iskolában. Innét Bécsbe került, ahol Enger és Bauer professzorok mellett fejezte be tanulmányait. Miután elbucsúzott az akadémiától, Kletus müépítő hazánkba, Mária Cellbe küldte, hogy egy csúcsíves tornyot építsen. Hölzel jelesen megfelelt ennek a feladatnak. Ekkor fordult feléje Simor János, akkori győri püspök figyelme, aki Győrbe hívta a karmeliták templomának restaurálása céljából. — Legújabb állomása újra a császárváros, honnét gróf Athems Ottokár hercegpüspök megbízásából Grácba utazik s restaurál egy templomot. Átmegy Marburgba is, s itt a gróf Brandis-féle palotán Netzer költő szobrát készíti el. 1868-ban már Magyarországon találjuk, s a geniális Izsó műtermében több esztendőn keresztül dolgozik. Ami a kettőjük közti viszonyt illeti, erre nézve a halála alkalmából irt nekrológokban azt olvassuk, hogy a „Busuló juhászt"-t Izsó kis modellje után részben ő dolgozta volna ki, s része lett volna a „Fonó lány" megmintázásában is. Erre nézve Izsó élő öcscse: Izsó József színész egy napilapban nyilatkozatot tett közzé, melyben megcáfolja ezt a passzust.

Miután megvált Izsótól, Steindl Imre két feladatot ruház rá: először a máriafalvi templom diszítő-szobrászati műveit, majd a kassai dóm déli kapuja hiányzó szobrait. Erre Trefort kultuszminiszter Bártfára küldi, hogy a templom belső szobrászi diszítéseit, felszereléseit végezze. A magyar Nürnberg megfogta szívét: itt maradt, letelepedett és hosszú éveken keresztül azon igyekezett, hogy a nálunk hamupipőke sorsban levő fafaragás nekilendüljön. A milléniumi örömünnepkor nagy aranyéremmel és oklevéllel tüntették ki. — S ő az egyszerű, csendes és szolid munkában megvonult szobrászmester boldog volt, mert látta, hogy amibe minden kedvét és munkaerejét beleöntötte: a bártfai szobrásziskola évről-évre növekszik. 1902-ben nagy csapás érte. Bártfán kegyetlen tűz pusztított

és Hölzel iskolája sem maradt ép. Munkásságának sok gyümölcse, dolgos napjainak sok tanulmánya lett a lángok martaléka. S ettől kezdve olyan volt, mint az apa, mikor elveszti fiát: megtört fehérhajú öreg. A katasztrófa után nemsokára elkövetkezett életének katasztrófája: meghalt ebben az évben, julius 24-én.

Egyszerű, szerény munkásságú szobrászmester volt. Talán magányos percekben, a műterem szótlanságában álmodozott halhatatlanságról is, nagystílű monumentumokról, melyek nagy tereken beszélnek az embersokadalmaknak ezer és ezer évekig.

Hölzel művészember volt, de hogy nem pályázott monumentumokra, hogy műveit nem őrzik szalonok és múzeumok — ennek nyitja ő maga, aki tisztában volt feladataival és arra termett képességével. Művei leginkább templomokat diszítenek.

Van egy pont, honnét átpillanthatjuk munkásságának teljes értékességét. E pontban találkozik egyrészről a bártfai szobrásziskola, melynek ő volt kifejlesztője és lelkes tanítómestere, másfelől ő maga, a diszítő szobrász, ki a fafaragás, a templomok belső szobrászata terén valójában hiányt pótolt. Jó időn keresztül a mult században a cseh és tiroli faszobrászok elégítették ki a szükségletet. A nagy kereslet következtében gyárilag rendezkedtek be, és csak úgy ontották a szellemtelen, sablonba fulladt gépies munkák egész raját. A magyarországi templomok tiroli és cseh földről szerezték be felszereléseiket. Ez veszteséget jelentett nemcsak művészi, hanem gazdasági szempontból is. A bártfai szobrásziskola hivatása lett, hogy megszületésével kiszorítsa ezt a külföldi özönlést. Hogy dekorativ magyar szobrászokat neveljen, kik értsenek a fafaragáshoz, a templomok belsejét diszítő felszerelések: oltárok, szobrok stb. készítéséhez. S ez sikerült is. A bártfai szobrásziskola hamarosan hírre vergődött, tanítványai évről-évre szaporodtak. A tanítványok legtöbbje persze külföldre került, mert itthon nem volt akkora kereslet, hogy mind dologhoz jutottak volna, másrészről sajnos: a bártfai szobrásziskolát elismert jelessége daczára is, sokszor mellőzték — itthon.

Az iskola Hölzel magánvállalkozása volt, de állami támogatásban részesült. A tanulók leginkább a néposztályból kerültek ki, s köztük nem egy istenadta tehetsége sugallatára került oda. Itt tanult a többi közt Róna József szobrász is. Maga az iskola nem is volt a szó modern értelmében vett iskola, padokkal, kiszabott órarenddel, elméleti és gyakorlati tárgyakkal. Műhely volt, ahol mindenki dolgozott kedve szerint, a tanítómester Hölzel Mór közvetlen utasítása, beledolgozása, oktató szavai szerint. Szervezete a műhelyoktatáson alapult, épp úgy, mint régen, a renaissance mestereinek idejében. Főtörekvése odairányult, hogy a tanulók megismerjék a technikai eljárások, a kivitel minden csinját-binját, hogy teljesen tisztában legyenek az anyagokkal, melyek formáló kezük alá kerülnek. Nemcsak templomi felszereléseket, festett oltárokat és szobrokat produkált ez az iskola, hanem házi iparcikkeket is. Immár két évtizede lesz, hogy fönnáll s mint ilyen is szép emléke Hölzel Mór munkás életének.

D. I.

AZ ELSŐ „MŰ-KITÉTEL“ PESTEN 1834-BEN

A pesti Műegylet által rendezett kiállítást, mely 1840 június 7-ikén nyílt meg, szokták az első fővárosi műkiállításnak tekinteni. De ismerünk egy ennél 6 évvel régebbi műkiállítást (vagy mint a Honművész cikke nevezi: „Mű-kitétel Pesten“), mely úgyszólván előkészítette a későbbi műkiállítások talaját s bizonyára hatással volt egy oly egyesület megalakulására, mely műpártolókat és művészeket egyesítvén, irányt adni volt hivatva a magyar művészet történetében.

Ez a kiallítás 1834 június 30-án nyílt meg és július 1-én, 2-án állott a nagy közönség rendelkezésére. „Régi közóhajtása volt már a Budapesten élő művészeknek — írja a Honművész — hogy, valamint külföldön, fővárosunkban is olly rendszeres műegyesület állana öszve, melly évenként bizonyos helyen jelesebb műdarabjait a festés, rézmetszés, szobrászat s más egyéb szép mesterségek és művészetek nemeiből nyilvános nézésre kirakná. Több tekintetben hasznos lenne pedig az illy intézet, mivel: 1. a műkedvelőket hathatósan ösztönözné további szorgalomra s magok tökéletesítésökre. 2. A rendszeres művészeket s munkájikat a közönség könnyű szerrel ismerni tanulná. 3. Az eladandó műdarabok hamarabb lelnének kedvelőkre s vevőkre stb.“

E kijelentés után alig lehetünk az iránt kétségben, hogy a műegyesület eszméjét a Honművész vetette föl 1834-ben első ízben s így a Trefort-féle indítvány csak külső, megvalósítható formát adott a Pesti Műegyesületnek.

Az 1834-ik évi „mű-kitétel“ eszméje nem a Honművésztől, hanem a pesti evangelikus iskolák elöljáróságától származik, mely „hasonló tekintetekből“ azt határozta el, hogy az intézetéhez kapcsolt „rajziskola jelesebb nevendékeinek szebb műveit, mintegy további ösztönzésül“ az iskolai épület egyik tágas termében a nyilvános vizsgálatok alkalmával kiállítja. „A szép cél nagyobb emelése végett — írja a Honművész — több egyéb pesti művészek egyesültek és szép munkájukból csinos rámákban annyi példányt adának ezen mű-kitételre, hogy velek az egész nagy terem megtelnék.“ Bár csak három napig tartott ez az első műkiállítás, mégis „számos nézők járultak annak szemlélésére, helybenhagyólag a míveltség ezen ágában is tett csinos kezdetet.“

A kiállítottak közül elősorolja aztán 1. a Dunajsky által készített „csinos síremléknek“ gipszből készült mintáját. 2. Széky Máriának „szép Magdolnáját“. 3. Rehorovszky Alajos „gyógyszeresnek“ egy mellképét. 4. Ifjabb Kärglinnek több tájképét, Madonnáját, Napoleon-képét kicsinyben. 5. Kärgling Henriette virágbokrétáját. 6. Pfretschner több miniaturearcképét és festményét. 7. Osvald A. „hasonnemű“ munkáit. 8. Einsle-től több mellképet, „mellyeknek meglepő eltalált hasonlatosságaik s szép kivitelök ezen jeles művész ritka tehetségeit bizonyíták, sőt méltán legjelesebb festészeink közé számíttatják.

TANULMÁNY
EISENHUT FERENC MŰVE

Szinte lehetetlen jobban találva látni n. Schedius Lajos kir. tanácsnok úr képét, mint itt szemléltük." 9. Peschky-től Kölcsey arcképét. 10. Deutsch M.-tól több római és antik képet. 11. Schwindt K. „jeles festőnktől" több táj- és arcképet. „Különösen kitünők az Idvezítő, Zrinyi, Imre herceg stb." 12. Steiner-től arc-, táj- és hollandi képeket. 13. Orbán-tól, Hunyadyt és egyéb bibliai festményeket. 14. Heinrick-től „egy szép jelenetet a Dunapartján." 15., 16. Sztanisavlyević J.-tól és Seiz E.-től némely darabokat. 17. Beifuss Lajos bécsi festőnek jutalmat nyert „szép nagynemű képét" Pandorás. 18. Kohlmann rézmetsző képeit s „több nyelvbeli csinos íráspéldányait" s végül 19. Medek aranyozónak „igen csinos képrámáját".

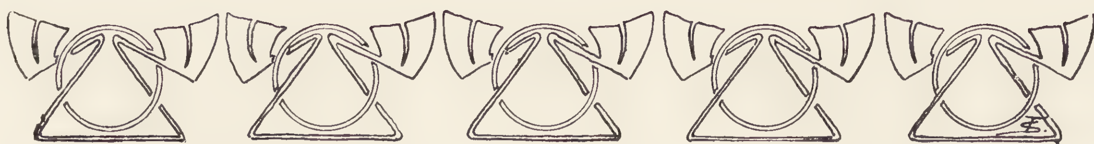
Mint látható a fölsoroltakból, sok mindenféle volt itt együtt ezen a hevenyészett első „mű-kitételen." De kezdetnek elég volt ez is. Bizonyára mások is, nemcsak a Honművész, óhajtották, „vajha ezen kicsinyben megkezdett szépművészeti intézet (érti a rajziskolát) szaporább gyümölcsökkel díszesítve, ezután évenkint feltüntetve a honi ipar és míveltség bizonyítására s előmozdítására".

Nem találtuk ugyan nyomát annak, hogy e „mű-kitétel" a későbbi években ismétlődött volna, de az kétségtelen, hogy ez első műkiállítás tette napikérdéssé egy műkiállításokat rendezendő egyesület szükséges voltának eszméjét.

B. J.

ARCKÉP-PLAKETT
TELCS EDE MŰVE

HAZAI KRÓNIKA

ÉVEK ÓTA TAPASZTALJUK, hogy Magyarországon sokkalta több festmény készül a műtermekben, mint a mennyit a budapesti művásáron el lehet adni. Sőt sokkalta több a festő, mint a mecenás. Ezt az utóbbi állítást majdnem számadatokkal lehet támogatni, ami talán felesleges, hisz szomorú igazságát csaknem minden festő érzi. Bármily prózai is az efajta kérdések fejtegetése, mégsem térhetünk ki előle, mert e tények hatása okvetlenül megérzik majd művészetünkön is.

Talán nem kell behatóan magyarázgatni: mily kerékkötője a festő fejlődésének, ha tulságos mértékben és állandóan anyagi gondokkal kell küzdenie. Igaz, hogy nem egy hatalmas géniuszról tudjuk, hogy sokáig, vagy egész életén át is sürű vendége volt a nélkülözés, de ki tudná felsorolni azoknak az elpusztult géniuszoknak nagy sorát, a kiket előbb nyűtt el az élet, mielőtt az első fejlődési alapot elérték volna. Bármily regényes és ideális szinekbe burkolják is a regényírók a könnyű lélekkel nyomorgó művész stereotip alakját: az ilyfajta mesterkélt beállítás nem felel meg a valóságnak. Magunk is nem egy kiváló tehetséget láttunk elsorvadni, anélkül, hogy módunkban lett volna nyomorát enyhíteni, munkára alkalmat szerezni. S így folyik ez tovább, mindaddig, míg festőink mindössze néhány mecénásra számíthatnak.

Mecénásokat igen nehéz teremteni, nálunk ezt különösen megnehezíti a társadalomnak nobilisabb érzések és élvezetek iránt való közömbössége. Ez a helyzet nem is fog egyhamar változni, mert az amatőrök nevelése, buzdítása csekély hatású és évtizedeket emészt fel. A mecénások száma tehát itthon alig növelhető jelentékeny arányban. Viszont művészeti iskoláink szaporán küldik ki termeikből az élet piacára a fiatal festőket, akik viszont meggyarapítják a művészeknek amúgy is nagy számát. Ez az aránytalanság — tartunk tőle — keserves helyzetet fog teremteni, amelynek elejét kell vennünk minden rendelkezésre álló eszközzel.

Az első és legfontosabb tennivaló az, hogy művészetünknek piacot hódítsunk a külföldön is. Nem elégedhetünk meg azzal, hogy a külföldi nagy centrumokban olykor-olykor meggyarapítja a kiállításokat egy pár festménynyel néhány magyar művész. Ez is oly lanyhán folyik, hogy például a most záruló két müncheni kiállításon tudtunkkal mindössze két magyar művész vett részt. Az sem vezet célhoz, ha olykor valamely külföldi kiállításon „magyar osztályt“ állítanak össze egy szobában, állami támogatással, vagy anélkül. Az ily fáradozás legtöbbször meddő, láttuk Berlinben és láttuk Bécsben. Futólagos kritikára ad alkalmat, de nem kelt mélyebb, maradandóbb befolyást.

Hogy a külföldi amatőrök figyelme és érdeklődése a magyar művészek felé forduljon, azt csak úgy érhetjük el, ha néhány nevezetes központon művészi minőségeivel kitünő magyar kiállítást rendezünk, olyant, amely művészeti esemény számba megy. Egy ily kiállításnak az volna a feladata, hogy megszerezze a külföldön a magyar művészetnek azt a presztizst, amely aztán a további érdeklődésnek biztos alapja. Bátran hivatkozhatunk itt például a bécsi Szecesszió lengyel kiállítására, amely nagyszabású művészeti értéke folytán messzi vidékek sajtójában is beszédes visszhangot keltett s egyszeribe ráterelte Középeurópa műbarátainak érdeklődését a fiatal lengyel gárdára. Ezek az amatőrök most már feszült figyelemmel tekintenek minden lengyel kiállítás elé.

De lehetne-e ezt a példát követni? Van-e a mai magyar művészet inventáriumában elég számú becses, magas szinvonalon álló festmény, amely a finomabb izlésű műbarátok érdeklődését a kivánt mértékben le tudná kötni?

Sokan talán kételkednek benne: mi meg vagyunk róla győződve. Természetes, hogy meg kell értenünk

TANULMÁNYOK
EISENHUT FERENC MŰVEI

HAZAFELÉ
RÉTI ISTVÁN RAJZA

a kor szavát s szemünk előtt kell tartanunk a megkivánt célt, amidőn ily kollekciók rendezésére gondolunk.

Nem léphetünk a külföld legkritikusabb fóruma elé oly anyaggal, amely ezidő szerint történetesen magától kinálkozik a műtermekben. Az ily „vegyes árú“ ismét csak múló sikert arathatna, ha ugyan aratna. Nekünk pedig éppen az ellenkezőre volna szükségünk: maradandó, mély benyomás keltésére.

Ki kellene tehát válogatni a modern magyar művészetnek az utolsó 10—20 év alatt termett legbecsesebb műveit, amelyek ama fórumok modern kritériumának teljesen megfelelnek. És ügyelni kellene arra is, hogy ezek a művek tősgyökeresek legyenek, ne hasonlítsanak külföldi művekhez, magukon viseljék a magyar milieu bélyegét. Csak eredeti munka keltheti fel a külföld érdeklődését, csak olyasmit szereznének be tőlünk, amit sehol másutt nem lehet kapni, csak nálunk.

Öt-tíz tucat ily képpel százszor annyit lehetne elérni a kitűzött cél érdekében, mint amennyit a legnépesebb „magyar osztály“ itt is, ott is elérni látszott.

Ha egyszer ily módon fel van keltve a külföldi amatőrök, a külföldi kritika érdeklődése: meg van vetve az alap arra, hogy ne csak babérokat arassanak a magyar művészek, hanem hogy megélhetési viszonyaik is javuljanak ily külföldi piacok meghódításával. A további fejlesztés nem is volna olyan nehéz. Csak az első, döntő bemutatót kellene okosan, a célt szem előtt tartva szervezni.

Ne feledjük el, hogy ha odakünn bőséges elismerést szereznek festőink: idehaza is megnövekszik értékük a közönség kevésbbé műértő köreiben is. Ez is egyik módja a mecénás-nevelésnek, sajátságos viszonyainknál fogva ezt a módot is fegyverül kell használnunk.

Mindez nagyon prózai, üzletszerű kérdés. De ne feledjük, hogy a mai társadalmi formák keretein belül a művészek fejlődése nagy mértékben függ gazdasági viszonyaiktól is. Azért ma még a felsorolt szempontokat sem szabad szem elől téveszteni.

MŰTÁRLATOK. Június és október hónapok közt több műtárlat nyilt meg Budapesten és a vidéken. Kolozsvárott nagyobbára odavaló művészek képeit állították ki, de volt köztük nem egy másfajta mű is. Szolnokon az odavaló művésztelep tagjai a saját munkáikból rendeztek kiállítást, a melyben azonban láttunk régibb szolnoki eredetű képeket is, nevezetesen néhány Pettenkofen-féle művet, azután szolnoki műbarátok tulajdonában levő régibb festményeket, a melyek közt a műtörténészt kiválóan érdekelhette Vágó Pál és Deák-Ébner Lajos egy-egy képe, a melyek e művészek fejlődésének fontosabb időszakaiból valók. A kiállítás elseje a szolnoki tárlatok sorozatának, a melyeken majd évről-évre megláthatjuk, hogy miféle hatással volt a szolnoki milieu az ottlakó festőkre. Ha csakugyan sikerül ezeket a tárlatokat rendszeresen ismételni s ha a telepet továbbra is ugyanezek a művészek keresik fel, úgy e kiállításoknak fontos dokumentális jelentősége lesz. Ezen az első ilyfajta kisérleten, a melynek rendezése is feltétlen dicséretet érdemel, természetesen még nem jelentkezik a szolnoki milieu döntő módon. De ezt most még nem is lehet kivánni. Műtárlat nyilt meg Újpesten is szeptember közepén, ez a többi közt néhány magántulajdonban levő Lotz- és Munkácsy-festményt is mutatott. Saját műveiből rendezett külön kiállítást a Nemzeti Szalónban Margitay Tihamér, a katalogus 146 számot sorol fel. Végre magyar művészek festményeiből és szoborműveiből rendezett kiállítást a Könyves Kálmán irodalmi és művészeti részvénytársulat Lipcsében, Pietro del Vecchio műkereskedésében. Október elejére tűzte ki a Képzőművészeti Társulat az Eisenhut Ferenc hátrahagyott műveiből rendezett külön kiállítás megnyitását, a Nemzeti Szalón pedig rendes őszi tárlatának bemutatását. Kiállításokban tehát nem volt hiány nyáron és őszszel. A műbarátok érdeklődése viszont igen csekélynek mutatkozott.

A BÁRTFAI VÁROSHÁZÁT, hazánk e kiváló műemlékét, múzeummá fogják átalakítani. Augusztus 18-án értekezlet volt Bártfán, amelyen a Műemlékek Országos Bizottsága és a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének képviselői bejelentették, hogy állami segélyt juttatnak a restaurálás céljaira. A híres városházából Sárosmegyei Múzeum lesz. E becses műemléknek ily célra való felhasználását és ezzel egyúttal gondos restaurálását és érintetlen fentartását a „Művészet“ ajánlotta az érdekelt körök figyelmébe. Örömmel regisztráljuk most, hogy ez az eszme buzgó pártfogókra talált s reméthetőleg nemsokára megvalósul. Az értekezleten Berzeviczy Albert előadása vitte dűlőre a kérdést.

LÁSZLÓ FÜLÖP ELEK három művét reprodukáljuk ebben a füzetben. Az egyik, amelyet műmelléklet gyanánt csatolunk, Kohn olmützi érsek arcképe, szines olajvázlat, a melyet háromszínnyomatú sokszorosításban reprodukálunk. A másik, amelynek képét a 301-ik oldalon közöljük, arckép, ennek eredetije olajfestmény. A harmadik, amely a 304-ik oldalt diszíti, Lord O'Neill arcképéhez készített ceruzavázlat.

MÁRKUS GÉZA rajzolta e füzet második műmellékletét, amely a bábeli torony építéséről szóló bibliai sorokhoz készült. Kétszínű nyomásban reprodukáljuk. Ugyancsak Márkus Géza tervezte Kecskemét városának bérházát, amelynek képét a szükséges részletekkel együtt e füzet 345., 348., 349. és 352-ik oldalain találja az olvasó.

KRIESCH ALADÁR rajzolta a 289-ik oldal fejlécét.

SCHMIDT-HOFFMANN LILY rajzolta a 299-ik oldal fejlécét.

SZÉKELY ANDOR „A Ganseplaats Brüggeben“ című művét reprodukáljuk a 305-ik oldalon. Eredetije pasztellrajz.

SARKADI ELEMÉR egy záródíszét közöljük a 307-ik oldalon, egy fejlécét a 326-ik oldalon.

NAGY ZSIGMOND rajzolta a 308-ik oldalon közölt tanulmányt. Eredetije vereskrétarajz.

FERENCZY KÁROLY műve a 309-ik oldalon közölt tanulmány. Eredetije szénrajz.

HAZAY ALADÁR rajzolta a 310-ik oldal fejlécét.

BECK Ö. FÜLÖP egyik plakettjét közöljük a 311-ik oldalon. A „Budapesti Photo-Club“ számára készült. Ugyanennek a művésznek egy másik plakettjét közöljük a 314-ik oldalon.

SZENTGYÖRGYI BÉLA fejlécét közöljük a 316-ik oldalon.

BELÁNYI VIKTOR egyik záródíszét közöljük a 324-ik oldalon.

EISENHUT FERENC művészi hagyatékából közlünk egy-egy tanulmányrajzot a 325., 329., 332., 337., 338. és 339-ik oldalon.

ÉBERLING GYULA rajzolta a 327-ik oldal záródíszét.

MYSKOVSZKY ERNŐ rajzolta a 328-ik oldal fejlécét.

TELCS EDE egy arckép-plakettjét közöljök a 330-ik oldalon, ugyanennek a művésznek Deák Ferenc-plakettjét a 344-ik oldalon.

Mc NEILL WHISTLER ,,Arckép“ című olajfestményét reprodukáljuk a 336-ik oldalon.

KITÜNTETÉSEK. A földmívelésügyi miniszter által telepes templomokra kiírt pályázaton 41 szerző vett részt 64 pályaművel. A bíráló-bizottság a rendelkezésére álló 21 díjból csak egyet adott ki, ennek nyertese Bánszky Mihály. Megvásárlásra ajánlott 18 tervet. Ezek jeligéje a következő: Vakolat (tervezők Sándy Gyula és Förk Ernő), Anima (tervező Riemer Márkus), Kéthajós (tervező Sándy Gyula és Förk Ernő), Vörös pont kettős körben (tervező Károlyi Emil), Excelsior (tervező Riemer Márkus), Szeretet (tervező Walch Viktor és Borsos József), Tanulmány (tervezők Förk Ernő és Sándy Gyula), továbbá: Luther A., kettős kereszt vörös körben, Miatyánk, In nomine patris, Evangelium B., Szt. László, Reformatió, Evangelium, Hódság, Kör-körben.

A zalatnai Lukács Béla szobormű-bizottság zsürije egyhangú ítélettel a következő pályaműveket jutalmazta: 1. „Zalatna szülöttének“. A munka kivitelével bizatott meg. Szerzői: Grosz Aladár szobrász és Fritz Oszkár műépítő. 2. „Munka és becsület“. Szerzői: Radnai Béla szobrász; Papp és Szabolcs műépítészek. A harmadik jutalmat Gách István szobrász kapta.

A Magyar Iparművészeti Társulat Trefort-emlékérem és plakett-pályázatán a beérkezett nyolc pályamű közt az 500 koronás első díjat Gaál István, a 300 koronás második díjat Beran Lajos plakett-mintájának ítélte oda a zsüri. Ezenkívül 200—200 koronával jutalmazta Beck Ö. Fülöp és Szirmai Antal pályaműveit.

A besztercebányai kereskedelmi és iparkamarai székesegyház terveire hirdetett pályázatra beérkezett 57 pályaterv fölött az építő bizottság következőkép döntött: A I. díj (600 kor.) nyertese a „Cyklop“ jeligéjű pályaterv. Tervező Sebestyén Arthur. A II. és III-ik díj a „Rikárd“ és „Szép Urpin“ jeligéjű pályaterveknek ítéltetett oda. A „Rikárd“ szerzője Baranyai Aladár műépítész a „Szép Urpin“-é: Komor Marcell és Jakab Dezső, műépítészek.

KÜLFÖLDI KRÓNIKA

BERLIN. — Sokat beszélnek most egy, a porosz közoktatásügyi miniszteriumban végbement személyváltozásról, mely újabb adalékul szolgálhat Vilmos császárnak a művészeti politika terén követett retrográd irányzatához. Arról van szó, hogy az említett miniszteriumban az újabb művészetre vonatkozó ügyek vezetéseivel eddig megbízott Müller titkos főkormánytanácsost állásától fölmentették és helyébe Schmidt, ugyancsak titkos főkormánytanácsost nevezték ki. Ez a személyváltozás magábanvéve teljesen érdektelen, csak az előzmények kölcsönöznek neki némi pikáns jelentőséget, mely azonban nem igen lépi túl az udvari és a bürokrata körök szűk korlátait. Az ezévi berlini kiállítás megnyitása után ugyanis, a tárlatról visszautasított dilletánsok egy kisebb csoportja, egy a kiállítás juryjét és vezetőségét támadó és vádoló röpiratot juttatott a császár elé, amely röpiratnak csak abban az egy pontban volt igaza, hogy a tárlatról nem az összes dilletánsokat, hanem csak néhányat utasították vissza. A császár a röpirat kapcsán beható jelentést kért az esetről, és ennek

ARCKÉP
MAC NEILL WHISTLER OLAJFESTMÉNYE

a jelentésnek az eredménye volt az említett személyváltozás, amelyet rövid idő alatt egy második változás követett, annyiban a Nemzeti Képtár Schöne nevű főbb alkalmazottját szintén elmozdították és helyét Althoff miniszteri igazgatóval töltötték be. Ez az utóbbi személyváltozás mindenesetre némi kellemetlenséggel fog járni a képtár modern műveltségű igazgatójára, Tschudi-ra nézve, aki azonban ezt is csak el fogja viselni valahogy, miután nemrég a képtár újabb és a modern izlésnek megfelelő szerzeményeit kénytelen volt a császár határozott kivánságára ez épület harmadik emeletének egy elrejtett zúgában elhelyezni. Ezek az apró incidensek mindenesetre jellemzik a berlini hivatalos körök művészi felfogását, komolyabb jelentőségre azonban semmiképen sem tarthatnak számot. A császári akarat ilyetén megnyilatkozásai éppenséggel nem fogják feltartóztatni a modern művészet fejlődését, annál is kevésbbé, mert a német művészet már túl van az állami kitartottság szánalmas etappeján ; legfeljebb csak siettetni fogják annak a dekadenciának a folyamatát, mely Berlin művészi életében az utóbbi évek során mindinkább tapasztalható.

ZÜRICHBEN nemrég tanárgyűlés volt, amely egyebek közt a művészet és az iskola egymáshoz való viszonyának és a művészi oktatásnak az utóbbi időben mind gyakrabban szellőztetett kérdésével is foglalkozott. A jelenvoltakat különösen a rajzoktatás reformja foglalkoztatta, amelynek kapcsán dr. Diem (St. Gallen) és Stauber (Zürich) előadók első sorban az emlékezetből való rajzolás és a gyerekeknek a forma- és színérzék fejlesztésére irányuló oktatása és nevelése javára, a minták után való szolgai rajzolás rendszerének az elejtése mellett törtek lándzsát. Szerintük az ornamentális rajznak teljesen háttérbe kell szorulnia, s a fősúlyt az egyéni és művészi látás fejlesztésére kell fektetni. Ennek a módszernek

kedvező eredményeiről Freund, a frankfurti mintarajziskola tanára tett jelentést, amelynek kapcsán a jelenvoltak egyhangúlag hozzájárultak az előadók által felállított tételekhez, amelyeknek a lényege abban van, hogy a szolgailag utánzó rajz helyébe, a művészileg kifejlesztendő egyéni rajzolás lépjen. A gyűlés utolsó napján még dr. Markwart zürichi gymnasiumi tanár tartott érdekes előadást „A művészet a történelmi oktatásban" címmel, és azt követelte, hogy a középiskolákban a történelmi oktatással kapcsolatosan az emberiség szellemi fejlődése, műtörténeti szempontok bevonásával együtt tárgyaltassék, annak természetesen előföltétele az, hogy a történelem tanárai egyúttal a műtörténelemben is járatosak legyenek. A gyűlés elvileg Markwart követeléseit is egyhangúlag a magáévá tette.

TANULMÁNY
EISENHUT FERENC FESTMÉNYE

BERN. — A világposta-egyesület tervpályázatot hirdetett egy Bernben felállítandó emlékműre. A pályázaton az összes nemzetek művészei részt vehettek s így nem kelthet csodálkozást, hogy a pályázatra 122 mű érkezett. A pályabíróság szeptember 26-án hirdette ki verdiktjét. Eszerint kivitelre alkalmas mű nem találkozott a pályázaton. 3000 frankos díjat kapott Hundrieser (Charlottenburg), Morin (Berlin), Ernest Dubois és René Patouillard (Páris), René de St. Marceau (Páris); 1500 frankos díjakat Chiattone (Lugano), Taschner (Boroszló) és Herr (München). A 3000 frankkal kitüntetett művészek közt a bizottság új, szűkebb pályázatot hirdet, amely 1904 augusztusában jár le.

LONDON. — Az angol lapok hasábjain az utóbbi időben mind sűrűbben jelentek meg olyan cikkelyek, melyek keserű hangon felpanaszolták az amerikai milliomosoknak a művásár terén tapasztalható szédítő konkurrenciáját, amelylyel még a gazdag Anglia se képes versenyezni. Ennek a nagy versenynek az ellensúlyozására Londonban most „National Art Collections Found" címmel egyesület van alakulóban, amelynek az lesz a célja, hogy az angol művészek alkotásainak a színejavát, amely eddig jórészben külföldi művészeti intézetek vagy magánemberek tulajdonába ment át, az angol művészeti gyűjtemények, különösen az állami gyűjtemények számára biztosítsa. A londoni, illetve az angol nyilvános képtárak ugyanis sok esetben nem rendelkezvén a szükséges anyagi eszközökkel, kénytelenek voltak olyan kiváló műalkotások megszerzéséről lemondani, amelyeket szivesen soroztak volna be valamelyik gyűjteménybe, s amelyek ily módon Párisba, Berlinbe vagy Chikagóba kerültek. Az új „National Art Collections Found" most szervezni akarja a brit műbarátokat olymódon, hogy ezáltal az említett külföldi versenynyel sikeresen szembeszállhasson. Az ilyen természetű társulásnak az eszméje már nem új, amennyiben Berlinben és Párisban — az utóbbi helyen az „Amis de Louvre" — már évek óta működnek ilyen egyesületek. A londoni egyesület megalakítására az első lépés már megtörtént, amennyiben az angol művészéletben jól ösmert kiválóságok, mint Alma Tadema, William Agnew, William Armstrong, Lord Avebury stb. kezdeményezésére ideiglenesen összeállt egy csoport műbarát s már a közel jövőben megkezdi működését, mely régi képekre, rajzokra s egyéb műtárgyakra, és minden néven nevezendő modern mű-

alkotásokra fog kiterjeszkedni. A fönnebb elősorolt tények, a magyar művészi élet kapcsán igen szomorú reflexiókra nyújtanak alkalmat. Ha valahol, úgy nálunk vajmi gyakran előfordul, hogy az állam nem rendelkezik annyi pénzzel, hogy a magyar művészetnek egy-egy kiváló alkotását megszerezze. Csakhogy nálunk az államnak — sajnos — semmiféle versenytől nem kell tartania, s ilyen esetekben a dolog vége rendesen az, hogy az illető művek a művészek nyakán maradnak. A közelmultban volt egy eset, mely arra mutat, hogy az állami művészeti gyűjtemények társadalmi támogatásának az eszméje már hozzánk is eljutott, egyelőre azonban még csak abban a fonák formában, hogy az illetékes körök a maguk kezdeményezéséből valóságos gyűjtést rendeztek, hogy egy kiváló angol művész egy olajfestményének az állam számára szóló megszerzését lehetővé tegyék. Ez azonban, természetesen, nem helyes módja a kérdés megoldásának, melyre csak a berlini, párisi és legújabban a londoni példa szolgál követésreméltó útmutatással.

TANULMÁNY
EISENHUT FERENC FESTMÉNYE

ELHALT MŰVÉSZEK. Auguin, Louis Augustin tájfestő (szül. 1824-ben) meghalt Bordeauxban.

Baumgartner, Adolf tájfestő és panoráma-rajzoló (szül. 1842-ben) meghalt Leopoldsthalban.

Berdellé, Ph. műépítő (szül. 1837-ben) meghalt Mainzban.

Beyer, Karl festő és képrestaurátor (született 1826-ban) meghalt Darmstadtban.

Bovy, Hugues szobrász (szül. 1841-ben) meghalt Genfben.

Bürgel, Hugó tájfestő (szül. 1853-ban) meghalt Münchenben.

Büchel, Edouard tanár, rézmetsző (szül. 1834-ben) meghalt Drezdában.

Chilliet, M. műépítő (szül. 1863-ban) meghalt Párisban.

Eberle, Josef szobrász (szül. 1844-ben) meghalt Ueberlingben.

Erlacher, Joseph szobrász, meghalt Münchenben.

Gabriel, P. J. C. tájfestő (szül. 1828-ban) meghalt La Hayeban.

Götzelmann, Eduard festő (sz. 1830-ban) megh. Bécsben.

Gude, Fredrik Hans tanár és tájfestő (szül. 1825-ben) meghalt Berlinben.

Händler, Paul történelmi festő (sz. 1833-ban) megh. Bethelben.

Hoffmann, Jakab tájfestő (sz. 1851-ben) megh. Majna-Frankfurtban.

Kaulbach, Friedrich tanár és festő nyolczvanegyéves korában Hannoverban meghalt. Kaulbach 1822-ben Arolsenban született. Unokatestvére volt Kaulbach Wilhelmnek, akitől első kiképzését is kapta s 1839-től 1845-ig Münchenben tanult, majd hosszabb tanulmányutat tett Olaszországban. Önálló működését mint történelmi festő kezdte meg, de különösen az arcképfestés terén ért el maradandóbb sikereket. Az elhúnyt édes apja volt Kaulbach Friedrich Augustnak, aki ez évi tavaszi tárlatunkon hat művel vett részt.

Kingermann, A. szobrász (sz. 1828-ban) meghalt Berlinben.

Kiesslin, Julius festő, meghalt Münchenben.

May, Philipp, a „Punch“ és a „Graphic“ rajzolója (szül. 1864-ben) meghalt Londonban.

Mols, Róbert festő (szül. 1845-ben) meghalt Anversben.

Modersohn, H. festő (szül. 1855-ben) meghalt Honnefben.

Monluçon, Alphonse festő (szül. 1861-ben) meghalt Párisban.

Piat, Frèdéric Eugène szobrász (szül. 1827-ben) meghalt Párisban.

Reuter, E. tájfestőnő, meghalt Heidelbergben.

Rheinfelder, F. G. festő (szül. 1838-ban) meghalt Görzben.

Rinck, Paul festő (szül. 1863-ban) meghalt Amsterdamban.

Scharff, Anton medailleur (szül. 1845-ben), aki a magyar állami művészeti nagy és kis érmet is mintázta, meghalt Bécsben.

Steub, Fritz festő és rajzoló, a müncheni „Fliegende Blätter“ hosszú éveken át volt dolgozótársa (szül. 1844-ben) meghalt Münchenben.

Ustyanovicz, Cornél festő (szül. 1839-ben) meghalt Dolhiemben.

Verdyen, Eugène tájfestő (szül. 1836-ban) meghalt Bruxellesben.

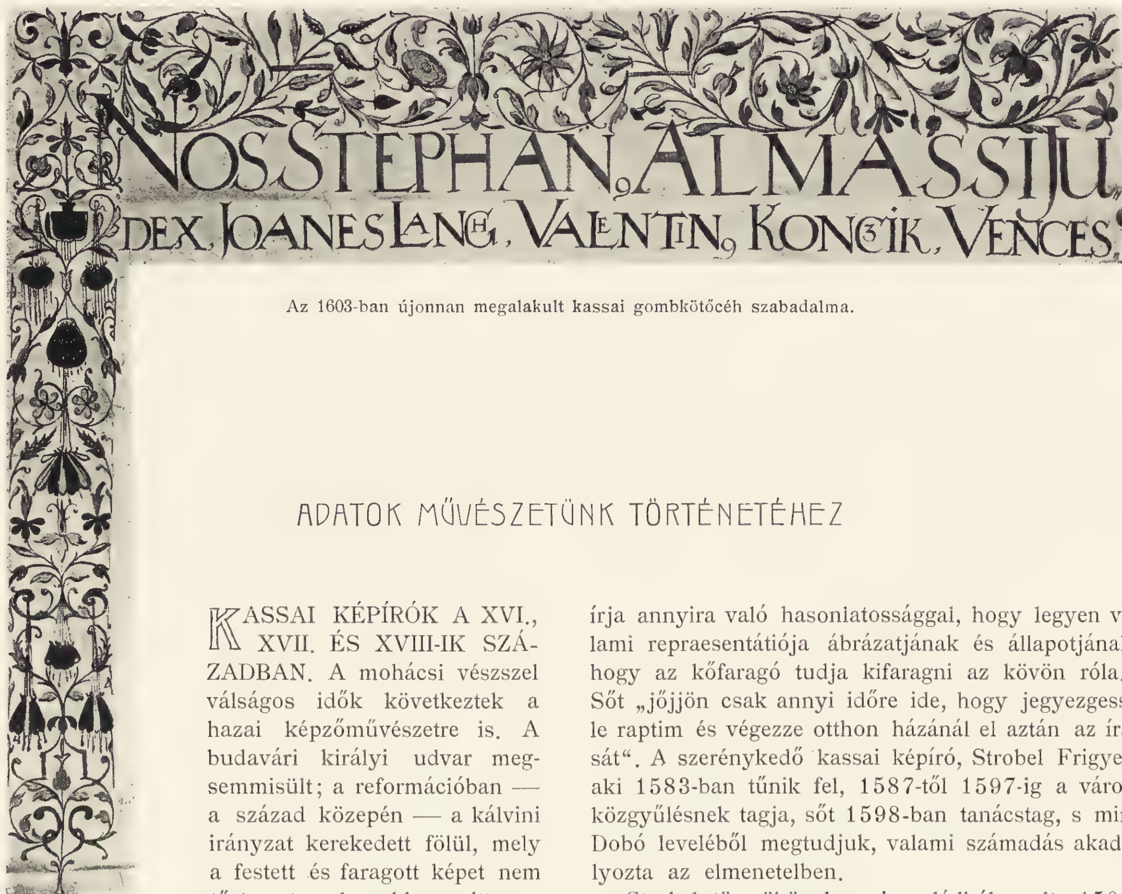
Wagner, Ludwig festő, meghalt Lindauban.

Weiss, O. festőnő (sz. 1853.) megh. Münchenben.

Mac Neill Whistler, James Abbott amerikai festő, a modern művészet egyik legkimagaslóbb alakja július 17-ikén Londonban meghalt. Whistler 1834-ben az északamerikai Egyesült-Államok Massachusetts államának Lowell nevű városában született. Szülei a katonai pályára szánták és a westpointi katonai akadémiában neveltették, ahonnan Baltimoreba került és térképek rajzolásával foglalkozott. Csakhamar azután ezt is megunta és hajlamait követve Európába jött, hogy teljesen a művészetnek szentelje magát. Párisban két évig Gleyre tanítványa volt, majd 1863-ban Londonba költözött és 1885 óta fölváltva Párisban és Londonban dolgozott. Egyike volt a legfinomabb érzésű művészeknek és teljesen új célokat tűzött a modern művészet elé, amennyiben mindenekfölött a színek összhangjáért lelkesedett, symfoniákat alkotott és már azzal is kifejezésre juttatta a művészet minden más elemének a színek harmoniája alá való rendeltségét, hogy műveit „fehér symfoniá“-nak, „fekete symfoniá“-nak stb. nevezte el. Mindamellett arcképeivel sokkal nagyobb sikereket ért el, mint csak a szűkebb körökre nézve hozzáférhető színharmoniával, amelyeket csak a vele rokon lelkek tudtak átérteni és érdemük szerint megbecsülni. Arcképei közül a legismertebbek édes anyja arcképe a párisi Louvre-ban, Carlyle, a glasgowi képtárban, „Sarasate“, Lady Archibald Campbell stb. A rézkarc terén egészen önálló, némileg Rembrandtra emlékeztető stylust teremtett meg, amely miatt eleinte gúny tárgya volt, később azonban legnagyobb ellenségeit is meghódította. Életének egyik jelentőségteljes epizódja volt az a pör, amelyet Ruskin ellen indított, aki őt egy bírálatában charlataneriával vádolta. Whistler, aki életének utolsó éveiben a londoni „International Society of Painters, Sculptors and Gravers“ elnöke is volt, társulatunk ezévi Tavaszi Nemzetközi Kiállításán is részt vett „Szőke Szépség“ című kis képével, mely persze csak egy igénytelen névjegye volt a kiváló művésznek. Hogy az elhúnytat a külföldön is megbecsülték, annak bizonysága az is, hogy egyebek közt a francia becsületrend lovagja és a bajor kir. művészeti akadémia dísztagja is volt.

TANULMÁNY
EISENHUT FERENC FESTMÉNYE

Az 1603-ban újonnan megalakult kassai gombkötőcéh szabadalma.

ADATOK MŰVÉSZETÜNK TÖRTÉNETÉHEZ

KASSAI KÉPÍRÓK A XVI., XVII. ÉS XVIII-IK SZÁZADBAN. A mohácsi vészszel válságos idők következtek a hazai képzőművészetre is. A budavári királyi udvar megsemmisült; a reformációban — a század közepén — a kálvini irányzat kerekedett fölül, mely a festett és faragott képet nem tűrte a templomokban s itt csupán epitafiumok, sírkövek, festett címerek és zászlók kaptak helyet. A királyi udvart ugyan felváltja a gyulafehérvári fejedelmi palota s a XVII-ik században az erdélyi fejedelmeknek is székházul szolgál a kassai királyi ház, azonban a képírás ezen a réven csak kisebbszerű feladatokhoz jut; az armálista nemesség osztogatása, a vitéz hajdúknak seregestül a nemesi osztályba való befogadása fellendíti a címerfestést; rokon ezzel a megújított céhlevelek díszes kifestése.

A címerszerzés módjáról érdekes részleteket őrzött meg egy Kassa városa levéltárában fennmaradt levél. Schneider Gáspár kassai polgár címerkérő folyamodására válaszol 1592-ben Ruda János, a kassai származású királyi herold, Prágából írván, hogy a kivánságnak semmi sem áll útjában, csak készíttesse el a képíróval az óhajtott címer vázlatát.

Mily igényeket támasztottak az arcképfestés dolgában e korbeli előkelő uraink, arról Dobó Ferencnek Sárospatakon 1594-ben kelt levele tanuskodik, mely szerint „Istenben elnyugodt feleségemnek akarnám leiratni az képét, hogy jövendőben arról koporsója kövére kifaragtatnánk és képíróért oda Kassára küldöttünk vala;“ a képíró azonban „hogy nem volna szerencsés az emberi képnek igazán való leírásában,“ vonakodott a megbízástól. Dobó Kassa városa útján sürgeti a mestert a jövetelre s „csak írja annyira való hasonlatossággal, hogy legyen valami repraesentátiója ábrázatjának és állapotjának, hogy az kőfaragó tudja kifaragni az kövön róla.“ Sőt „jőjjön csak annyi időre ide, hogy jegyezgesse le raptim és végezze otthon házánál el aztán az írását“. A szerénykedő kassai képíró, Strobel Frigyes, aki 1583-ban tűnik fel, 1587-től 1597-ig a városi közgyűlésnek tagja, sőt 1598-ban tanácstag, s mint Dobó leveléből megtudjuk, valami számadás akadályozta az elmenetelben.

Strobel törzsökös kassai családból eredt. 1505-ben Strobel János, 1621-ben Strobel Sámuel a városi közgyűlés tagja.

Gróf Forgách Ádám 1667-ben utasítja galgóci várnagyát: „Az képírót ki kell hozatni Fülekből, hogy az királyok képit és subscriptiókat szépen renoválja“. Képzelhetjük, hogy az elmosódott vagy éppen tönkrement részleteken mennyit újított — javításnak nem merjük fordítani — a képíró restauráló fantáziája.

Arcképek festése széltében divatozott Kassán a XVII-ik században. Ellinger Gáspár képíró hagyatékában (1622) „des Musculi vattern bild“, Musculus evang. pap atyjának arcképe; — Türck Sebestyén, a kassai luth. egyház német papjának hagyatékában (1623) „der Frau Goltziussen“ és „des herrn Sebastiani (t. i Türck) bildniss unausgefertiget“ találtatott. Az 1650-ben elhunyt Kemmel Anna után „2 conterfeit von Oelfarben“ maradt, melyet 3 frt és 60 denárra becsült a hagyatéki hatóság; továbbá „die vier Element gemalt, den. 90; 4 bilder, alt, von verlohrnen Sohn, den. 85; ein gemalt Wappen, den. 9; ein alt, zurissen Kupferstich, den. 3; ein geschnitzter Hirschkopf, den 90; ein geschnittener Engel, den. 50; ein geschnitten Wappen, den. 15“ — Künelné sz. Böhm Margit hagyatékában (1652) „3 conterfey der eltern“; Tornyosi Tamás építőmester után (1732) „die Tochter abgemahlter“ és 11 tájkép.

Kassa képírói közül György 1527-ben polgárjogot nyert. Simon moler 1528-ban 4 frttal járul a Kaczianer részére adott kölcsönhöz. Benedek képíró házában (1533) zsellérségben laknak Balázs és Miklós képírómesterek; az első 16, utóbbi 25 dénár adót fizetett. Tamás mester — 1534-ben — $^1/_2$ forintot. Miklós az 1556-ik tűzvészben megsérült toronyórát festi és aranyozza. Ebben a veszedelemben semmisült meg a város festett látképe, effigies civitatis, és festett címerképe, mely 3 frt és 25 den.-ba került. Az Olasziból származott Kristóf 1545-ben 50 dénárt fizet adóban; 1554-től 1556-ig, haláláig a városi közgyűlésnek tagja; halála évében hat zászlót festett a város számára. 1553-ban képíró Tamás az orgonát írja meg. 1569-ben Angelini Miklós „pictor sacratissimae maiestatis caesareae“ fordult meg Kassán. A század végén élt Strobelről fentebb emlékeztünk.

Midőn a codexek miniálása a fametszés és könyvnyomtatás elterjedésével mindinkább megszünt, a képírók ebbeli tudománya a címerfestésen kívül a városi hatóságok által kiadott céhszabályzatok kezdőbetűinek és széleinek ékesítésében érvényesült. Kassa városa levéltárában is több ily díszes oklevél található a XVÍI-ik század első feléből, amikor Bocskay és Bethlen sűrű címerosztogatása népszerűvé tette a képírásnak ezt az ágát.

A gombkötő-céh 1603-ik évbeli szabadalomlevelén az arany alapú iniciále s a lapszéli diszítésben levő megnyult virágbimbó századós gyakorlatra és formákra utalnak. A virágos ágak közt a gombkötéshez szükséges eszközöket és gomkötőmunkákat, forgókat látunk.

A kannagyártók igazságán (1612) a baloldali szélen van csupán festett dísz, edényből kinövő stilizált ág, naturalisztikus alakitású nefelejcs és szegfűvirággal. A római mintáról alakított ezt az olasz renaissance diszítményt készségesen alkalmazták nálunk, rendesen több naturalizmussal, hazai virágfajtákból; a bokréta terebélyesebb, mint ösztövér olasz modellje. Ebből sarjadzott s legelőször a Korvin-kötések vágásain tűnik fel az a magyarnak nevezett diszítőstíl, mely a renaissance-al kapott be hozzánk s perzsa-arab motivumokkal gyarapodott.

A kassai kannagyártók céhszabadalmának lapszéli diszítése 1612-ből

A szabócéh 1621-ik évi céhszabályzatának diszítője közkeletű mintát festett az okirat köré, megtüzdelvén azt a szabómesterség műszereivel s ott találjuk azt a rajzbeli játékot, a három ollót három füllel, a hazai fazekasműveinken előforduló s három nyulat három füllel ábrázoló elmés példa nyomán. A képíró humora két ízben a virágot mascaron helyett kecskefejjé idomítja, így fent a Stephanus szó E betűje felett s a jobboldali széldiszítés közepe tájékán.

Kevés eredetiséggel dicsekszik az erszénykészítők 1628-ik évbeli szabályzata; a naturalisztikus részletek sikerültek legkevésbbé. Az erszények változatos alakjai — a baloldalon — kosztümtörténeti érdekre számíthatnak.

Címerfestők munkájával találkozunk a ravatalos posztókon, amit két — Kassa város 1626-ik évbeli jegyzőkönyvében fenmaradt — eset is tanusít. Az első az év februárius havának 9-ik napjáról szól: „Item jöve elől ez is, hogy nem tudják, ki akaratjából Váradi Péter az Istenben elnyugodt Zegedi István posztóját az sugestusról címerével egyetemben levetteté és az papok székit is más posztóval szegeztette be, az anyja címerét reávarratván.“ A felháborodott városi tanács ex gratia 50 forintot vetett reá s meghagyta, hogy „az posztót vegyék le onnan“.

A másik eset március hó 14-ikéről kelt. „Georgius Tatay suplicál, hogy az gyermeke temetségére fel akarná cimerekkel és posztóval az predikálló széket ékesíteni. Deliberatum: Nem lehet, mert az szegény Istenben elnyugodt Antoni Than uram címere és posztója fenn vagyon. Iterum deliberatum: Felül vonják be az suggestust, maradjon Than uram posztója is fenn!“

A XVII-ik század elején Márton képíró 1603-tól 1605-ben bekövetkezett haláláig tagja a városi közgyűlésnek. Kurtzweil Kristófról 1614-ben mint néhairól emlékeznek meg az anyakönyvek. 1616-ban Ellinger Gáspár, 1617. február hó 23-án Rubiner Mihály és 1621-ben Spillenberger János nyertek polgárjogot; ez utóbbi 1622—1623-ig és 1637—1641-ig a városi közgyűlésnek tagja.

Az izgága Ellinger 1618-ban Huber Kelemen óragyártóval zördül össze, 1619-ben ismét perbe keveredik,

A kassai erszénygyártó-céh 1628-ik évi szabályzata

amiért a városi tanács 40 frtra bünteti s kérelmére a bírságot 30 frtra leszállítja.

A következő év március hó 20-án „Casparus Ellinger pictor suplicál, hogy a nemes tanács legyen mellette és írjon Kendy Istvánnénak, hogy az ő munkájáért fizetne meg". Lónai Kendy Istvánné sz. Palocsay Anna néhai Báthory Gábor fejedelem özvegye volt, akit 1618-ban Kendy István kancellár Boldogkővárában feleségül eljegyzett.

Ellinger 1622-ben elhalt s hagyatékában, a már említett műve „des Musculi vattern bild", továbbá Illuminirbuch Valentini Bolcer, ein schlecht Mahlerbuch, Icones novi testamenti, Formularbuch s több vallásos könyv soroltatik fel. Özvegye a következő évben meghalt.

Rubiner 1620-ban távozik a városból, amint a tanács előtt okul adja: „minthogy az atyjától hivattatnék haza"; emellett kivánja, hogy testimoniumot adjanak neki itt való jámborul viselete felől. A tanács a bizonyítványt kiadta azzal, hogy polgári jogát bármikor felujíthatja.

A szepes-görgői származású Medvecky János 1628 február hó 11-én nyert polgári jogot, melyért 6 frtot fizetett. 1629-ben Cikk Pál epitafiumáért 20 frtot kapott. Ez év szeptember hó 6-án a tanács előtt „suplikál portörőház csinálásért. Deliberatum: Megengedik, hogy csinálja meg, azért azután alkuszunk vele". 1647 június hó 19-én kelt végrendeletében a puskapormalmot sógorára hagyja. „Mehr dem mallerzeig sambt allerley zugehőrig, sambt den farben verlass ich solchem meinen jetzigen lehrjung. Mehr beiden testamentärigen herrn verlass ich alle ausgefertigten und ohnverfertigten bülter."

Melyik volt közülök, akiről Bethlen Gábor fejedelem, mint Kassán maradt képírójáról emlékezik meg 1621-ben, meghagyván a szepesi kamara tanácsosainak, hogy „a mostani eleibe adott szükséghez való festékre tíz forintot és elegendő vásznat adasson"? A fejedelem utóda, I. Rákóci György 1631-ik évi levele szerint Bethlen Kassáról hozatott „egy képírót fejérvári házainak, de kiváltképen egy palotának megírására".

Mily tárgyú képeket kedvelt az akkori közönség, mutatja az Illyési Gáspár inventáriumában levő (1631) „egy öreg rámában való kép, az Judit asszony képe fl. 3; nyolc musáknak rámában való képei fl. 1 d. 50". Palay Sebestyén hagyatékában (1601) Martin Lutter und Philep Melanchton conterfactur" volt.

1632-ben Képíró András, 1663-ban Spangovszky János említtetnek. Spangovszkyt, mert a Bornemissza-házra, mely ettől az évtől a felsőmagyarországi főkapitányok székháza, ő felsége címerét reáfestette, a város tanácsa börtönre vetette s mesterségétől eltiltotta azzal a megokolással, hogy a képíró fel nem váltotta a polgárjogot. A dolognak az volt a háttere, hogy a város az említett házhoz birtokjogot formált. A pozsonyi kamara közbevetésére Spangovszky fogságából csakhamar kiszabadult.

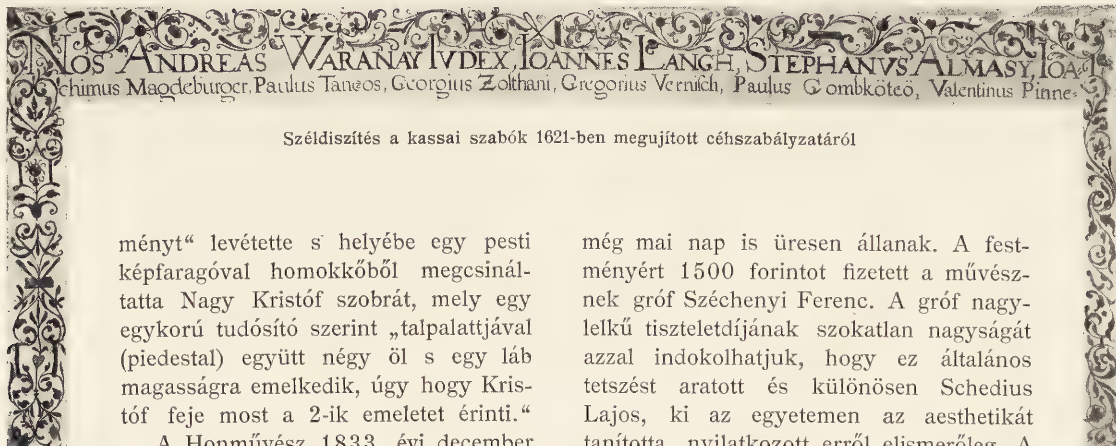
Sicha Lukács hadi mérnök és építész 1668—1671 közt Kassán működött s ekkor rajzolta a város látképét. 1672 december hó 22-én „Képíró János producálván Szeben városa pecsétes testimonialis levelét", polgárjogot nyert, 9 frtot lefizetvén. Uramy János 1677-ben, Bogdányi Gottfrid 1690—1710 közt éltek Kassán.

A dóm kincstárában a sz. keresztről s az oltári szentségről nevezett congregácio albuma őriztetik, melyek festett címerekkel ékeskednek. Izbéghi István 1729-ben a sz. Erzsébet-templom számára 12 frton zászlót festett; egyik oldalán sz. Erzsébet, a másikon a sz. családot ábrázolta.

Rotter Antal 1732-ben a városi gyógyszertár szekrényeit és üvegedényeit ékesítette művészetével; Sámuel nevű képíró 1735-ben a Domonkos-rend két képét restaurálta; Schrött Erazmus „pictor academicus", a bécsi akadémia tanítványa, a városháza előcsarnokában allegorikus freskókat festett; Schweitzer Antal városi geometra tervezte az 1790 és 1792-ik évi koronázások alkalmából az illuminációk transzparentjeit. —58.

Kemény Lajos

NAGY KRISTÓF SZOBRÁNAK HETVENÉVES JUBILEUMA NOVEMBER 29-ÉN. Azon a budapesti szögletfalon, mely előtt ma Nagy Kristóf szobra áll, eredetileg Nagy Kristófnak „festett képe" volt. Az új háztulajdonos ezt a „régi dísztelen fest-

Széldiszítés a kassai szabók 1621-ben megujított céhszabályzatáról

ményt" levétette s helyébe egy pesti képfaragóval homokkőből megcsináltatta Nagy Kristóf szobrát, mely egy egykorú tudósító szerint „talpalattjával (piedestal) együtt négy öl s egy láb magasságra emelkedik, úgy hogy Kristóf feje most a 2-ik emeletet érinti."

A Honművész 1833. évi december 1-ső számában írja, hogy e szobrot tegnapelőtt (tehát november 29-én) szabadították meg a felállítása végett elébe rakott deszkaállványtól, s most már „az előtte egybesereglő sokaságtól mindegyre bámultatik."

Nagy Kristóf szobra tehát 70 évvel ezelőtt elsőrendű pesti látványosság volt. Meg is írta az idézett lap, hogy „városunk a kőszobrokban, nyilvános helyeken, teljességgel szűkölködik; nem kellemetlen tehát éppen a legjártasabb utca homlokán ilyes óriási műnek, habár nem Olaszországból jött is, szembetűnése."

A Honművész 1833. évi 70. sz. a mű elkészítőjének Bauert nevezi meg, de a 75-ik számban pontosabban: Pauer Józsefnek. (Szana szerint Bauer Mihály volt a készítője.) Ez utóbbi számban fölvilágosítja egyúttal olvasóit arról, hogy helytelen dolog Nagy Kristófot „gyermekijesztő képzeményes rémnek" tartani, mert óriási nagysága és azon alakja, melyben a festők és szobrászok őt szemük elejébe tüntetik, történeti hagyományon alapul."

B. J. —59.

A KÖZPONTI PAPNEVELŐ könyvtártermében érdekes mennyezetfestmény látható, mit gróf Széchenyi Ferenc megbízásából a milanói származású, pesti festőművész: Rivetti Péter festett, kiről sem Szana Tamás, sem Wurzbach nem emlékezik meg. A festmény akkor készült, mikor a nagylelkű gróf megvetve a mai Nemzeti Múzeum alapját, a könyvtárt és a nemzetnek ajándékozott gyűjteményeket a II. József által feloszlatott pálosok egykori kolostorának könytártermében helyezték el. E festményről megemlékezik Miller Jakab Nándor, a könyvtár első igazgatója, a Nemzeti Múzeumban őrzött kéziratgyűjteményében (XV. kötet 127. lap). A festmény központjában Magyarország címere látható, mit két genius tart. A keretet a társországok címerei és jelvényei alkotják. Az egyik geniusz papirtekercset tart, melyen a könyvtár neve: „Bibliotheca Hungaria Széchényiano—Regnicolaris" olvasható. A festmény körül 30 kiváló magyar tudós arcképét akarták megfestetni, de az elkészített keretek még mai nap is üresen állanak. A festményért 1500 forintot fizetett a művésznek gróf Széchenyi Ferenc. A gróf nagylelkű tiszteletdíjának szokatlan nagyságát azzal indokolhatjuk, hogy ez általános tetszést aratott és különösen Schedius Lajos, ki az egyetemen az aesthetikát tanította, nyilatkozott erről elismerőleg. A kiváló mennyezetfestmény, mely ma is elég jó állapotban van, még az uralkodóház tagjainak körében is érdeklődést keltett. 1803 július 6-án ugyanis két főherceg, idősb és ifjabb Ferdinand, nagyobb katonai kisérettel megtekintették Rivetti Péter alkotását és nagy elismeréssel szólottak e munkájáról. E festőművészünkről eddigi kutatásunk nyomán bővebbet nem sikerült megtudnunk. n.

—60.

A DOBÓI KASTÉLY MENNYEZETKÉPE. Dobó Sárosmegyében Héthárs vasúti állomástól félórányira van s kastélyát a XVII-ik században a ma is virágzó Dobay-család építette. A kastélyt a XVIII. század végén nagyrészt gyökeresen újjáépítették s e korból belső berendezése, mely empire stílusban készült, most is nagyobbára változatlan. Kissé megrongált állapotban ugyan, de napjainkig fenmaradt a kastély nagy termének mennyezetképe, a mely 1700-ban készült s természetes nagyságú alakokkal az Olympost tünteti fel. A korára nézve jellemző, széles formájú alakokból álló nyugtalan kompozició nem elsőrangú minta, de érdekes adalék XVII. századbeli festészetünk történetéhez, a melynek kutatói figyelembevételét nem mellőzhetik. —x

—61.

DONÁT JÁNOS ARCKÉPFESTŐRŐL, ki nagy hírnévre tett szert a mult században, Kazinczy Ferenc levelezésében 1806. V. 29-én van először említés. Ekkor azt írja Cserey Farkasnak, hogy „Splényi Catonnak tegnap eggy igen szép munkájú képét láttam az Öcscsénél Vandernothnénál. Donát nevű Féstő dolgozta olajban olly nagyságra, mint ez a levelke papiros (Egy nagyobb ívből $^1/_4$ rét), mellyre soraimat irom, de oválban. Az ára 12 arany. Ha Bécsbe találsz menni, felkeressd".

Másodizben akkor emlékezik róla, mikor eltréfál gr. Gyulay Ferencnével (kelet nélküli levél. l. Kazinczy Ferencz levelezése VII. 187.) és azt mondja, hogy bár leánya, a kis Lolette, unokája is lehetne ha neje elhalna, mégis elvenné. „Így házasodik Donát is, 's felesége 28 esztendővel a' 70 esz-

DEÁK FERENC-PLAKETT
TELCS EDE MŰVE

tendős ember mellett szépen él, mert általa imádtatik".

1812. VI. 9-én Szemere Pál Donát két képét említi, miről még eddig nem volt tudomásunk: „Prof. Fejért és Horvát Pistát nem régen festette le Donát. Jól találta mind a' kettőt. Ha a' képek szépek, e' felül van gyakorlatlan szemeimen, megitélhetni".

Kazinczy ír is Donátról Helmeczy Mihálynak 1812. júliusában, megjegyezve, hogy „az nem rosszul festett sok magyart".

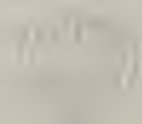
1812. XI. 2. Kazinczy arra kéri Vida Lászlót, hogy küldje Pestre haladéktalanul Vitkovicshoz Kreutzinger által festett képét, hogy azt „Donát Úrnak, eggy Bécsi nevezetes Féstőnek, bémutathassa, ki fejemet tegnapelőtt festette a' Horvát' számára 's ezen kép nélkül a' maga mívét el nem végezheti, minthogy neki egyszernél többször nem ülheték".

Ugyan e képéről írja Kazinczy Helmeczy Mihálynak 1812. XI. 8-án, „Ültem 's láttam, hogy Donát festése igen jól fog hozzám hasonlítani. De félek, hogy addig panaszolkodtam a' Kreutzinger által festett kép fagyos hidegsége ellen, hogy Donát a' magáét mosolygani hagyandja, holott nekem elég lett volna a' képet csak szabad tekintetüvé, vidámmá tenni. Kérd Horvátot, kérd magát Donátot, hogy képemet süsslachenddé ne tégye. Nam risu inepto res ineptior nulla est, ezt mondja eggy régi író. Az a' nevetés a' képen eggy fiatal ember 's lányka képét is nevetségessé tehetné: hogy ne eggy öreg emberét? Bár minél több munkát kapna hazánkban a' szeretetre olly igen méltó Donát! Óhajtanám, hogy Te és a Te Siskovicsod, hogy Tatay, Szemere, Virág, Sztrokai és Sztrokainé 's mindazok, a' kik a szebb körbe tartoznak, magokat festettetnék. Szerencsésebb Találót, ügyesebb Festőt nem találnak, mint ez a' jó Ember. Én Pesten lévén sokakat kértem, hogy néki adjanak dolgot".

1812. XI. 10-én Horvát Istvánnak ír e képről Kazinczy. „Donát a' képet szerencsésebben kezdette mint minden más festő, a' ki valaha festett. Meglehet, hogy a' kép olly szép mint a' Kreutzingeré, nem lesz; de bizonyosan inkább fog hasonlítani hozzám, mint akar az, akar a Kiningeré, mert a Sunderé felől nemis szólok. . . . Ha a kép (Kreutzingeré) Pesten lesz (Vidától), méltóztassál szóllani Donáttal, 's kérd őtet, hogy a' fejet tegye vidámmá ugyan, de nem mosolygóvá, mert a nevetés a képeken felette visszás coquetterie 's nem sokkal jobb, mint a' Kreutzingerén az az öldöklő álmosság, hidegség. Ha Kreutzinger a képnek kedvetlenséget, búslakodást adott volna, nem panaszolkodnám. De álmosnak festeni a' képet, nagy vétek. Mondjad Donátnak, hogy mind Szirmay Antalt 's Dokus Lászlót, mind a' festő Balkayt

A BÁBELI TORONY
MÁRKUS GÉZA RAJZA

„Mondának annakokáért:

Jertek, épitsünk magunknak Várost és Tornyot, melynek magassága az Eget érje és ily módon szerezzünk magunknak nevet, mert netalán eloszlunk az egész Földnek szinére."

[Mós. I. XI. 4]

Márkus Géza.

KECSKEMÉT VÁROS BÉRHÁZA
MÁRKUS GÉZA MŰVE

kértem, hogy magokat Donát által festessék, s kértem Pélinét is, a' Vay Josef leányát, hogy az atyját 's magát festesse általa, mert szeretetre méltóbb embernek nem nyujthat segédet 's még szebbendolgozó 's igazábban találó Festőt Hazánk kebelében nem látott. Én Donátnak feleségét is kibeszélhetetlenül megszerettem."

1812. XII. 16-án báró Vay Miklósnak ajánlja Donátot, ki a pesti Kremnitzer házánál, a' hid-utca felé álló oldalán tart szállást. „Ez a' 68 esztendős ember minden előttem isméretes Festők között legszerencsésebben talál, és ő nem igyekszik az Ideálra, hanem az Aehnlichkeitra, melly hiba ugyan, de kedves hiba, mert nem minden ember szereti, ha a' fejéből szebb fejet csinálnak, hanem azt óhajtja, hogy az ő fejének az ő fejét csinálják, Bécsben e végre egy Niedermann nevű Festőt ajánlhatnék, Salzgries No. 194. Mind Donát, mind Niedermann szeretetre méltó emberek. Én Niedermannban azt azt embert leltem, a' kit meg is ille csókolnom, melly Donátnál nem történt. — Nem hallgathatom el, hogy Donátnak Mulatten szinű 26 esztendős felesége, a' duellumban elesett Herceg Lichtenstein Károlynak szerelem-leánya és hogy ez az asszony lélekben épen olly szép, mint ábrázatban nem az".

1812. XII. 26-án azt írja Helmeczy Mihálynak Kazinczy, „Te is kihalhatsz, minekelőtte nagy céljaidat elérnéd. Hadd birják akkor barátid képedet" és ezért ajánlja Donátot. Majd kérdi, jól van-e eltalálva Horvátnál levő képe?

Mikor Vitkovics epigrammjait kiadni akarja, ezt írja Kazinczy Horvát Istvánnak (1813. I. 15.): „ejtse módját, hogy képe Donát után rézbe metszessék és a' Munka előtt álljon. Palinkat (Szemere Pált) is kértem valami illy formára. Édes barátim adjatok sok munkát Donátnak 's éljetek azon szerencsével, hogy eggy szépen dolgozó 's igen jól találó ember által adatassanak által képeitek a' Maradéknak. Te pedig kedves Horvát, köszöntsd ezt a' becses Művészt, igen szép lelkű kedvesét, és tudósíts miként sült el az a, kép?"

1813. II. 13-án Kazinczynak azt írja Vitkovics, hogy Tatayval együtt mindketten ültek Donátnak. „D. egy derék tudós ember. Az asszony megérdemli, hogy felesége. Köszönöm én is, Szemere is, hogy az ülésre buzdítottál. Tanultabb kéz nem rajzolhatott. Mostan igen sokan ülnek neki. Mind e mellett meg kell azt is vallanom, hogy se Te, se Horvát a kitsiben el nem vagytok találva. A Foverotatoszom, (becéző név) a Téged, mint tisztelt felejthe-

tetlenét, édesen csókol, képedet Kovács Doctoréhoz hasonlította. Ugy veszem észre, hogy a kitsiben Donát nem szerentsés, és ezt szeme gyengeségének tulajdonítom".

1813. III. 6. újból azt írja Vitkovics Kazinczynak: „A Bétsi képedet visszaviszi Vida Úr, melynek copiáját nállam hagyta. Ezt, midőn a Foverotatoszom megtekintette, azonnal felvisított: Jaj! Kazinszky! (így hí ő Téged). Hidd el, barátom, hogy Krajtzinger Tégedet eltalált: Éppen egy hijánosságot vettem észre, tudnillik, a Tekinteted bágyadt merevényre vagyon festve, holott te tűzmosolygással nézel. A Donáttúl festett kitsit is küldöm, láthassd, mellymessze áll attúl, hogy képedet állítsa elő. A Horvátét mostan nem küldhettük el, de a vásári alkalommal veended. Azonban előre is tudd meg, hogyvalamint Te, szinte úgy Horvát sincs eltalálva. Ezen két példábúl azt hozomki, hogy a nagyban legszerentsésebben találó Donát a kicsinyben nem igen nem szerentsés".

Ugyanekkor értesíti, hogy Donátnál már kész képe, de ezt nem metszeti rézbe s nem teszi meséi elé, mert „szemérmem 's literatori tsekélységem tiltanak."

1813. VIII. 4-én már azt írja Kazinczy Helmeczy Mihálynak, hogy nem Donát, hanem Balkay Pál által készítteti a neki szánt képét, de viszont Döbrentei Gáborhoz intézett levelében (1813. XII. 27.) arra kéri Kovachichot, hogy festesse magát Donáttal, mert rézbe metszetni akarja.

1814. V. 5-én kelt levelében Virág Benedeket buzdítja, hogy üljön Donátnak: „Édes barátom, élni siess! — Ezzel emlékeztetlek, hogy élj az alkalommal, mellytől eggy halál könnyen megfoszthat, mert Donát öreg ember 's festessd magadat, míg ez a' felette szerentsésen találó Mester él 's Pesten mulat".

Ép így ír 1814. VIII. 8-án Kazinczy Pápay Sámuelnek megjegyezve, hogy „ennél a szép lelkü öregnél (Donátnál) még nem volt Magyar országon találóbb Festő".

Ezek az adatok találhatók Donátról Kazinczy Ferencznek eddig megjelent levelezésében.

Nem lesz érdektelen megjegyeznünk, hogy Donát Kazinczy-képét Szana (10 l.) közli.

Donát nekrologját a „Hazai és Külföldi Tudósítások" közölte 1830. I. 44. számában: „Pest, május 11-dikén elhunyt itt egy jeles Képírónk, Donát János Úr 6-ik esztendejében, ki 64 esztendeig tartott ritka ügyes munkásságával nemtsak hazánk első rendü oszlopinak és számtalan Jeleseinek diszes képeit készítette a maradéknak, hanem mondani lehet Donát ezen 64 esztendő alatt Magyarországot festette, mert kevés jelesebb ház találtatik még a legtávolabb Ns. Vármegyékben is, hol ezen művész kedvelt etset-vonásait nem látni. — Jeles volt az ő ízlése a festésben, szerentsés felfogása az arcvonások hív másolásában és betsesek maradnak az általa készült képek azon ritka tulajdonság miatt, hogy régiségökben inkább valamelly bájoló szépséget nyernek, mintsem, hogy szinei eltünnének. Donát nem egy, hanem száz esztendőkre festett, ezt vallják, de ezt bár utánoznák is ifjú művészeink. Az elhunyt tsaknem életének végső napjáig dolgozott, számos betses munkáit szomorú Özvegye a' szép művek kedvellőinek ajánlja".

Elhunytát feljegyzi a „Tudományos Gyűjtemény" (1830. XII. 126.) is. E nekrologokból kitünik, hogy Kazinczy több izben csak hozzávetőleg említi Donát korát. —62.

VANDRÁK KÁROLY FESTŐ. Szana Tamás (55 l.) említi, hogy az 1846. műegyesület alakulásakor már mint arcképfestő volt ismeretes. Wurzbach (Biographisches Lexikon XLIX. köt. 252 l.) Vandrák András mellett e festőről emlékezik meg. Azt hiszi, hogy fia vagy közeli rokona ez írónak. Feljegyzi, hogy 1863-ban részt vett az osztrák műegyesület bécsi kiállításán, a „Virágok" és „Rózsák" című festményeivel (utóbbi elkelt 46 forintért) és „A lelőtt nyúl" című állatképével. Wurzbach megjegyzi, hogy későbbi bécsi kiállításokon már nem vett részt. —63.

SCHALLER SZOBRA POZSONYBAN. Apponyi Antal gróf 19 ezer kötetből álló pozsonyi könyvtárát 1827-ben nyitotta meg a közönség számára. Az e célra épült ház a vármegyeház mögötti egyik oldalutcában állott. A könyvpolcok, a padozat s a faldísz fényesített kemény fából készült. A nagy terem közepén ölmagasságú oszlopon foglal helyet az alapítónak fehér márványból faragott szobra. Ezt az alkotást egykorú feljegyzések szerint (Honművész 1835. 464.) Schaller János szobrászművész készítette 80 aranyért. Felirata így szól: „Comitis . Antonii . De . Appony . Simulacrum . In . Sapientiae . Penetrali . Quod . Magno . Ipsemet . Olim . Librórum . Thesauro . Instruxit . Positum . A . Filio . Comite . Antonio . de . Appony . Pietatis . Ergo . Et . Ad . Custodiendam . Loci . Sanctimoniam . 1827." —64.

A „HONMŰVÉSZ" KÉPMELLÉKLETEIRŐL. Az első magyar szépirodalmi folyóirat rajzolóiról még eddig nem emlékeztek meg azok, kik a „Honművész"-nek, Mátray Gábor folyóiratának irodalomtörténeti jelentőségét fejtegették. Pedig ezek között találunk több oly nevet, kikről már eddig is feljegyzett egyet-mást a magyar képzőművészet történetírása. A XIX. század harmincas éveiben e mellékletek kétségkívül feltűnést keltettek és hozzájárultak ahhoz, hogy e folyóirat mind szélesebb körben elterjedjen. Különösen divatképeit kedvelték hölgyeink. Színes kivitelben jelentek meg és rendesen a legújabb párisi divatot mutatták be. Ez pótolta annak idején a mai divatlapokat. Mátray Gábornak ízléséről, leleményességéről tanuskodik,

hogy nem elégedett meg a külföldről kapott divatlapok közlésével, hanem arról is gondoskodott, hogy a hazai rajzolókat is tetszetős divatképek mintázására serkentse. Mint a folyóirat szövegéből látható, a kiválóbb szabóműhelyek tulajdonosai foglalkoztatták a rajzolókat, rézmetszőket, csakhogy a magyar ízlés is érvényesüljön a divat kialakulásánál. Az bizonyos, hogy a ,,Honművész" rajzolói mintegy egyengették az utat amaz ízlés érvényesülésének, mely a mult század hatvanas éveiben annyira visszatükröztette a chauvinistáknak minden irányban való törekvéseit, tulzásait.

Kedvelt mellékletei voltak a ,,Honművész"-nek ama képek, melyek az akkori kiváló művészeket, művésznőket mutatták be lehetőség szerint, egyikmásik jelesebb szerepükben. Erre a célra Mátray Gábornak sikerült már Kiss Bálintot is megnyernie. Így tőle közölte Lendvay Márton (1839. 78. sz.), Parázsó Jánosné, Nádudvari Krisztina, a korán elelhunyt, szende szerepekben kiváló művésznő és Schodelné arcképét. Dérinének ama annyira elterjedt képéről, mely a kiváló művésznőt ,,A havasi rózsa" Liszli-jében mutatja be, kevesen tudják, hogy ez is a ,,Honművész"-ben jelent meg először. Az eredetit Szathmáry Király Pál festette. (1835. 32. sz.) sajnos, nincs megemlítve annak a rajzolónak a neve, ki Hivatal Anikót, Lendvay Márton nejének képét mutatja be. (1836. 27. sz.) Ellenben Kántorné arcképénél meg van említve, hogy ezt Chladek Antal festette (1834. 104. sz.) A színészek között is voltak az időben rajzolók. Így Telepi György, kiről különben is tudva van, hogy ezermestere volt a színpadnak. Ő rajzolta meg Szeged várát, a bánsági oldalról tekintve, mely képet Majer István, a a későbbi püspök, metszette a „Honművész" társlapjának: a „Regélő"-nek 1836. 38. sz. mellékleteként. Épp így tájképet mutat be a „Regélő" 1839. 40. számában is. E Balatonfüredet ábrázoló rajznak Erdős, színész volt a rajzolója.

A „Regélő"-ben jelentek meg az egyes vidékek lakosainak ruházatát bemutató képek. A mai nagyfokú etnografiai működésnek ezek voltak úgyszólván az úttörői. E képek közül többnek ismerjük rajzolóit is. Így Kostyál Dániel, kitől több divatkép is jelent meg a „Honművész"-ben, az Eger vidéki lakosok ruházatát mutatta be. Lestyán János a tolnamegyei Böltske népéről készített rajzolatot. A beregmegyei oroszok képét Kora F. L. bocsátotta a szerkesztő rendelkezésére.

A rajzolók neveit kiegészíthetjük még néhány névvel. Így Kapler Endre megrajzolta Eszterházy Miklós herczeg arcképét (,,Regélő" 1836. 1. sz.), Manielli Ammerling festménye után gróf Széchenyi Istvánt (u. o. 1835. 53. sz.) Schwindt bemutatja Megyeri Károly arcképét. E rajzoló különben divatképekhez is készített mintákat. Tirscher mérnök a szalatnyai fürdőkről készített fölvételt és ezek alapján mutatja be a ,,Regélő" 1838. 56. számában. Römer Bakonybél táját rajzolta meg. Türck A. János két parádi képet közöl a „Regélő" 1840. 42. számában. Varsányi azt a szombathelyi sarcophagot rajzolta, miről a „Honművész" 1838. 4. számában megemlékezik. Itt találkozunk ama egri rajztanár: Joó János nevével is, ki mint tudjuk, Balkay Pálnak életírója. „Egri fürdők" cím alatt megrajzolta a püspöki város e kirándulóhelyét ,,Regélő" 1880. 70. sz.) Végül megemlítjük Bús Lajost, ki az ó-budai szigeteket mérte fel és ezeknek rajzát mutatja be megfelelő ismertetés mellett a „Regélő" 1836. 66. számában.

A magyar szobrászat fejlődéséhez érdekes adalékokat szolgáltatnak ama tervek, miket készülő emlékszobrokról időről-időre a „Honművész" bemutatott. Így itt jelent meg először Ferenczy Istvánnak első tervezete a „Mátyás király szobrá"-ról. (1840. 58. sz.) E kiváló szobrászunk életírói tévesen említik, hogy Ferenczy az első tervezetet 1843-ban készítette, mert ezt már három évvel előbb mutatta be a „Honművész", mely tervezet azonban más kivitelben jelent meg, mikor ezt 1858-ban a „Vasárnapi Ujság" (4. sz.) közölte.

Mikor Csokonai Vitéz Mihálynak akartak síremléket állítani Beregszászi Pál rajztanár és mérnök, a „Honművész"-ben (1837. 9. sz.) tette közzé az első tervezetet. Ez annyira tetszésre talált, hogy Beregszászi Pál 1860-ban „Csokonai Vitéz Mihály síremléke. Két rajztáblával" cím alatt kis füzetkében újból kiadta.

Amaz idők ízléséhez szolgáltat adalékot „Kisfaludy Károly emléke" (u. o. 1836 70. sz.) Ezeknek tervezőit nem ismerjük. Lehetségesnek tartjuk, hogy a gondolat Mátray Gáboré és a rajzok kivitele, a metszőké. Az előbbit Perlaszka Domokos, az utóbbit Majer István metszette. —65.

PÁLDI ISTVÁN rézmetszőről Nagy Iván csak azt említi, hogy erdélyi születésű és az, hiszi, hogy 1730-ban élt. Metszetei közül csak báró Dániel István arcképét ismeri. Ezt az adatot még egygyel egészíthetjük ki, mely azt bizonyítja, hogy e rézmetszőről azért tudunk oly kedeset, mert utóbb külföldre ment és 1774-ben tehát 44 évvel későbbben mint — Nagy Iván említi — Amsterdamban működött. Első sorban tehát a hollandi rézmetszők nevei közt kell keresnünk Páldi Istvánét is. Jeles metsző lehetett, mert mikor az orosz cárné udvari gyógyszerésze, a magyar származású: Petényi Gyöngyösi Pál, könyvet ad ki, Páldi István metszi az „Adplausus metricus Samueli Szatmario" képet. Így említi ezt Horányi: „Memoria Hung. et prov. scriptis notorum. II. köt. 60—61. lapjain. A ,,Magyar Könyvszemle" most megjelent 1903. évfolyam I füzetében Páldi István életéhez érdekes adatot nyujt Ferenczi Zoltán, közölve egy levelét, mit Leydenből 16747. II. 28. intézett Wesselényi Ferenc báróhoz, a nagyenyedi főiskola főgondnokához. Ebben egy nyomda felállítását kéri és tehetsége igazolásául mellékel is egy kezdőbetűt, mit akkor egy

RÉSZLET KECSKEMÉT VÁROS BÉRHÁZÁRÓL
MÁRKUS GÉZA MŰVE

hágai typographusnak metszett. E levelében ama kivánságát fejezi ki, hogy szeretne hazájában letelepedni, ha Kolozsvárott nem, úgy Nagyenyeden, de úgy látszik, ez a vágya nem teljesedett, mert mint fent említett adatból kitünik, még 1774-ben is Hollandiában tartózkodott. —66.

KIS SÁMUEL RÉZMETSZŐ. Kazinczy emliti levelezésében. Életrajzi adataiból csak annyit tudunk, mit Szinnyei József is feljegyez a „Magyar Írók Élete és Munkái"-ban, hogy Rumy Károly Györgynek a Nemzeti Muzeumban őrzött „Nekrologe" című kézirati jegyzeteiben meg van említve: rajztanár volt és 1819-ben halt meg Debrecenben. Kis Sámuelnek kéziratban maradt munkája: az „Architektura". Nem tévesztendő össze ez a rézmetsző zabolai Kiss Sámuellel, ki Kazinczyval folytatott baráti viszonyt és ki nemesapáthi Kiss Sámuel név alatt fordul elő Szinnyei említett művében. —67.

VITTKAI képfestő nevét az eddig megjelent kézikönyvek nem említik. De két helyütt találjuk e művészt fölemlítve, miből azt következtethetjük, hogy a XIX. század harmincas éveiben, Erdélyben kedvelt festője lehetett a főuri köröknek. Sajnos, ez a két forrás is igen szűkszavú. Műveiről nem is szól. De mikor a „Honművész" ‚Magyar szorgalom és mesterségek rajzolatja Ferenc király alatt' cím alatt megemlékezik az akkor élt művészekről, említi, hogy Vittkairól az „Erdélyi Hiradó" 1833. évi I. köt. 34. számában is dicsérőleg emlékezik meg e műveivel általános tetszést aratott művészről. —68.

DÉZSY EGYED, XV. SZÁZADBELI MAGYAR FESTŐ, kinek művei közül csak az aradmegyei fekete-gyarmati róm. kat. templomban levő freskót ismerjük. Ez két jelenetet ábrázol. Az egyik képen trónon ül szűz Mária, ölében a gyermek Jézussal. Mögötte szt. Anna, amint kezeit, jobbra és balra is, más két Mária fejére teszi. A baloldali Mária ismét négy leányka fején nyugtatja kezeit. A jobboldali Mária előtt két kis leány áll és egy könyvből olvas épp úgy, mint a négy baloldali leánynak is két könyv van a kezében. — Ezt a képet keret választja el attól a festménytől, mely szt. György vitézségét ábrázolja. A sárkány a freskón hiányzik, de szt. György dárdavetésében látható, hogy e jelenetet ábrázolja a falfestmény. Ezt bizonyítja különben az is, hogy jobbra térdelve imádkozik szt. Györgyért Cleodoline, a királyleány, fejét a szentek koronája övedzi. Háttérben város látható és ennek egyik kastélyában a királyi szülők nézik a sárkánynyal vívódó szt. György hősi tettét és várják a viadal végét. A freskó nem közvetlen hatású, de azért nincs élet híján. Mindenesetre megérdemelné a bővebb kutatást. A kép felirata: „Domine exaudi orationem meam!"

Az egész kép alatt: „In honorem beate matris beate marie virginis fieri facit Dyonisius Veer". Tőle jobbra hibás egyeztetéssel: „Non omnes sunt samus". A baloldali rész érthetetlen. Az utolsó három szó: Egedius, de des úgy látszik a festő neve. A kép közepén, az évszám 1467. E szerint 1467-ben Dézsy Egyed által és Vér Dénes festette. —69.

MARTZINKAI ELEK festőről többször szó esik a Kazinczy Ferenc levelezésében, egyebekben keveset tudunk róla. Szana is megemlékezik róla ismert monográfiájában, de működéséről tulajdonképen a „Tudományos Gyűjtemény" 1819. IX. 115-ik lapon találunk feljegyzéseket. Eszerint Borsod vármegyében: Szendrőn született. Pártfogói gróf Festetics János és gróf Keglevics Ágoston voltak, kik elősegítették, hogy Bécsben elvégezhesse a képzőművészeti akadémiát, hol négy esztendőn át Maurernél tanult. Festményeiben ekkor a németalföldi iskolát követte. Tanulmányai elvégezte után Olaszországba készült, de mert pártfogói időközben elhaltak és egészsége is gyönge lábon állott, 1817-ben Pesten letelepedett, mint a rajz és festés tanára. Itt leginkább portrait-kat festett és hű másolatokat készített kiváló festők művei nyomán. Eredeti festményei közül a „Tud. Gyűjt." következőket említi: Atilla, Hunyadi Mátyás és László, Dracula vajda, II. Rákóczi György, II. Rákóczi Ferencz és neje, Verancsis Antal, Martinuzzi György, Frangepán, Ziska és Wallenstein. A folyóirat szerkesztőjének megjegyzése szerint e képeket Martzinkai Elek mind régebbi festmények után festette. —70.

ZOMBORY GUSZTÁV, rajzoló és metsző Wurzbach ismert művében (LX. köt. 254. l.) említi a következő képeit: „Balatonfüred és környéke", melyben Tihany, Boglár, Szigliget, Badacsony Csobáncz és Keszthely benfoglaltatnak. Erről megjegyzi, hogy „ungemein schön gezeichnet und scharf und sauber gestochen". Ez a kép szines, épp úgy mint a „Fóthi emlék", mely a templomot, parkot, kastélyt, és a kastély részleteit hat képben tünteti fel. Mikor 1872. november 16-án 37 éves korában elhalt, a „Vasárnapi Ujság" meleg nekrologban emlékezik meg róla, ki rajzaival még a hatvanas években e lapot is felkereste. Zombory Gusztáv ekkor ugyanis a „Vasárnapi Ujság", „Hazánk és Külföld" és más lapokban hazai tájleírásokat írt és ezeket illusztrálta. Sajnos, nem mindenütt jelezte, melyik rajzot készítette ő maga s így nem határozhatjuk meg, hogy melyik cikkéhez készítette ő maga a rajzokat. Azonban a következő képeknél jelezve van, hogy ezek Zombory Gusztáv művei: „Balogi kastély Gömörben" (Vasárnapi Ujság 1869. 40. sz.), „Csóka vára" (u. o. 1864. 9. sz.), „Pest városa 60 év előtt és a jövőben" (Vasárnapi Ujság 1865. 7. sz., 4 kép), „Bars-Szt.-Kereszt" (Emich Gusztáv Nagy Képes

RÉSZLET KECSKEMÉT VÁROS BÉRHÁZÁRÓL
MÁRKUS GÉZA MŰVE

Naptára, 1860. 144 l.), „Beregszászi katholikus templom" (Magyarország képekben, 1868. 328 l.) Munkássága annyiban érdemel figyelmet, mert a hatvanas években, mikor a mult iránt, a történelmi emlékek iránt keltették fel a figyelmet, akkor ez a tevékenység általános tetszésre talált. Ez időben a tájleírások és tájképek képezték a magyar lapok és folyóiratok tartalmát és ebben tevékeny részt vett Zombory Gusztáv. —71.

LIEDER FRIGYES festőről, kit sem Szana, sem Wurzbach nem ismer, a „Hasznos Mulatságok" 1826. II. 20. találjuk feljegyezve, hogy Cziráky Antal, a tárnokmester képét „eleven képről" festette és ezt Ehrenreich rézre metszette. Úgy látszik, ez a Lieder azonos azzal, kinek egy a királyunkról festett képét a pannonhalmi képtárban őrzik. Erről a Liederről a Benkert Károly Mária

(Kertbeny Károly) által 1846-ban szerkesztett „Jahrbuch des deutschen Elementes in Ungarn" című könyvében a következő jellemző kritikát olvassuk a 161. lapon Károlyi Lázár — egy ismeretlen műkritikus — tollából: „Lieder Frigyes igen jónevű művész, kinek aquarelljei sokáig — németül idézem — „als Idole galten". Lieder portraite-jei abból az időből valók, mikor a cserebogarak még dárdát viseltek; a napoleonisták aranyhimzésű livreékben jártak Páris szalonjaiban, mikor még a Titus-fejek és a csipkeczipők voltak en vogue; Brachmann Lujza novellákat írt és egy Clauven émelygős ideálokat varázsolt elő sárból és pezsgőből. Amaz idő volt ez, mikor a tó felszinén zsírfoltokként úsztak Schiller, Byron, Goethe és Stael, a tó mélyén néhány drágagyöngy hevert, de különben köröskörül nem volt egyéb, mint víz és víz .... Ez az idő elmult és hála Istennek, ma a szobafestők jobban festenek, mint akkor az udvari festők. Lieder festményei idejöket multák. Ízléstelenek különösen női fejei. Ha Barabás nem is emelkedik az ideál magaslatára, de legalább van benne természetesség, hasonlatosság. Lieder mindent a szépen alól hágy. Szokása az orrokat szélesíteni és lapítani; a szemben sincs kifejezés. S a férfiak? 4 láb magas alakjai, hajjal ellátva, úgy festenek, mintha betűkként, bizonyos algebrai rendszer mellett lennének elválasztva. Oly benyomást tesznek, mintha liliputiak képei lennének életnagyságban. Egyszóval, Lieder művészete oly utálatos, durva és közönséges, hogy még burnótszelencés festményeknek sem illenek be. Mindezt annál is inkább megmondhatjuk — végzi megjegyzéseit az epés kritikus, — mert ezzel Liedernek nem ártunk. Csak fiatalabb festőknél szokás ennyire kerülni az őszinte szót, hogy el ne kedvtelenedjenek. —72.

DUNAISZKY LŐRINC szobrászról Szana Tamás is közöl néhány adatot. Ezeknek kiegészítéseül még a következő műveit említjük: A budai krisztinavárosi templomnak két mellékoltárán van négy szobor, mely szent Adalbertet, szent Gellért püspököt, szent Borbálát és szent Katalint ábrázolja. A Blaskovics-család rendeletére a szentmártoni templom elé elkészített egy szobrászati művet, melyen nepomuki szent János a felhők között ájtatosan imádkozik, két angyallal együtt. Ez angyalok egyike a hallgatást, a másik a katholikus vallást és a mennyei jutalmat ábrázolja. A „Tudományos Gyűjtemény" még a következő kisebb munkáit említi Dunaiszky Lőrincnek: Kováts Mózes pesti háza kapuja felett (sajnos, nem jelöli meg, mely utcában van ez a ház?) szoborcsoportozat. Ebben a férfialak Egyptom folyójának istenét ábrázolja, körülötte piramis, szfinksz, bőség szarva és pálma. A női szobor a Dunát jelképezi a magyar föld termékeivel. Az egyes sarkokban: római sisak, Mercur sisakja és Neptun a szigonynyal. Dunaiszky Lőrinc készítette a mezőberényi evangelikus templom oltárát és prédikációs székét. Itt a hitet egy borostyánokkal és pálmaággal övedzett evangéliomos könyv jelképezi; a reményt egy angyal ábrázolja vaskannával, míg a szeretetet ugyancsak egy angyal ábrázolja lángoló szívvel. Az oltár többi részei etruszk-stílben készültek. Végül megemlíti a „Tudományos Gyűjtemény" Dunaiszky Lőrinc egy $5^1/_2$ láb magas feszületét, mit Szegedre készített egy kápolnába. —73.

WEBER HENRIK, történelmi képfestő. Nagler szerint 1819-ben, mások szerint 1826-ban született Pesten. Meghalt 1866. május 15-én. Tanulmányait Bécsben végezte és 1841-ben Münchenbe ment. A bécsi képkiállításokon 1838-ban tűnt fel először „A halászfiú" és „A menyasszonyi ruha" című genre-képekkel. Az 1839-iki bécsi kiállításon „Virágvasárnap", 1840-iki kiállításon „A gyermekszoba" című képekkel szerepel. Bizonyára Münchenben időzve sem volt tétlen, de ez időben festett képei ismeretlenek. Mikor tért vissza Magyarországba és mikor kezdte meg újabb működését Pesten, az bizonytalan. 1852-ben tűnt fel először: „Mátyás király bevonulása Budára 1458" c. képével, mely az „Ország Tükre" mellékleteként 1862-ben metszetben is megjelent. További festményei: „Gejza király fogadásttesz a váczi püspökség alapítására." „Hunyadi János a várnai csatában". „A gyilkosági kisérlet szt. István ellen", „Béla választ korona és kard közt". „Szapáry Péter bosszúja", — Prónay Gábor báró „Vázlatok Magyarhon népéletéből" c. művében a következő képei jelentek meg: „Oláh fuvarosok", Népviseletek: oláhok, magyarok, szlávok, németek. „A lacikonyha", „Pesti dinnyevásár", „Budai szüret", „Aratási koszorú", „Lakodalmi menet", Posnay „Vadász-albumá"-ban megjelent „Lovak" c. képe, a „Gartenlaube" 1876-ik évi folyamában pedig „Oláh vízhordó asszony". Exact festő volt, kinek helyes invencióját kiemelik az egykori kritikusok, csupán azt róják meg, hogy különösen a szürke tonust kedvelte, mitől csak a népéletből merített képeinél tért el. —74.

NAMÉNYI LAJOS

RÉGI MAGYAR KÉPEK NYOMAI. A „Bétsi Magyar Kurir" 1833. évi 24-ik száma mellett egy érdekes hirdetés jelent meg, mely tárgyánál fogva méltó arra, hogy a magyar szépművészet multja érdekéből figyelembe vétessék. Úgy látszik, valamelyik Bécsben élő hazánkfia még életében túl akart adni gyűjteményén és erre a legalkalmasabb módnak azt találta, hogy a bécsi újság révén tegye közzé ebbeli szándékát. A négy teljes negyedrét lapra terjedő hirdetmény ily címen jelent meg a „Bétsi Magyar Kurir"-ban: „Árúba eresztett régiségi és művészi ritkaságok". A gyűjtemény tulajdonosa tudatta ebben, hogy sok évi fáradságáért, tetemes költségeiért és gondoskodásaiért, csak akkor érezhet „némi némű" kielégítést, a szíve pedig nyu-

godalmat, ha ezen gyűjteményéből a 6 db magyar vonatkozású képet azzal az örömmel bocsáthatja ki a kezéből, hogy azok a „Haza kebelében“ együtt fognak maradni s azokat „a közhasználatra elszántaknak fogja láthatni“, — hozzá tévén, „amit egyébbiránt valamint ohajt, ugy bizodalommal remény is.“ A tárgyak Bécsben voltak kiállítva, áraik „meghatározottan bizonyosak“ s azok akár egyenkint, akár együtt kaphatók. Bővebb felvilágosítással szolgálnak Kováts Pál táblabiró Pozsonyban és Légrády Imre m. k. udvari agens Bécsben, ami azt látszik bizonyítani, hogy a gyűjtemény tulajdonosa előkelő magyar úr lehetett.

E hirdetés becsesebb része az, mely a magyar tárgyú „ügyes kezek által festett“ képek pontos leírását adja s amely hivatva van arra, hogy a további kutatásnak alkalmas kiinduló pontul szolgáljon. Íme a leírás szószerinti szövege:

„Hunyady Első Mátyás Magyar Királynak (Corvinus) festett képe, egész testi állásban, de kisebbített állapotban. Maga a személy tetétől talpig 32 hüvelknyi magasságú. A képnek hossza rámája nélkül 36, szélessége 29 h. ponyva vászonra, eleven színekkel, olajos festékkel van készítve. Ifjú korában, fejedelmi, s időkorabeli vitéz öltözetben, tökéletes nemzetiséggel (a mi különös tulajdonsága) vagyon előadva Világos gesztenyehajszínű, hosszú fürtös haja homlokáról kétfelé egyarányosan terülvén el, vállain szabadon hever. Kellemetes artzulatját, hajánál valamivel világosabb színű gyenge bajusz ékesíti. Puszta nyakán bibor fejedelmi Palást függ, melly a szépen kirakott földön göngyölve meszsze terül. Mellyét akkori időben szokásban volt kartszi fényes Panczér (!) fedi aranyozott C. nagy betűvel jelelve. Ez alól vas ing tűnik ki, melly alúl ismét hoszszú, aranyozott ércz darabokkal vertt, szarvasbőr gúnyának szeletezett részei ágyékig nyúlnak le. Világoskék bársony magyar nadrága; sárga topánkája csonka orrú, és magas sarkú, ezen pedig hoszszú nyakú, hegyes taréjú sarkantyú látszik. Egy nagy oszlop mellett (mellynek allya párducz tarkaságú arany rojtokkal felékesített bársony szőnyeggel bé van borítva, rajta pedig hegyes arany Korona hever) ékes fejedelmi helyheztetésben, kiterjesztett karokkal áll. Jobbikban Király páltzát tart, földszínével egyarányosan kinyujtva; fellyebb emeltt balkezének mutató úján (!) nemzetiségének jeléül a tudva lévő gyűrűs hollót tartja. Jobbra figyelmetes, és lélekkel tellyes artzulatja felhők világosabb részébe jut. A környék Visegrád várára mutat.

Ezen képnek minden tulajdonsága régi időre, s a tárgynak élete korára, egyszersmind felette ügyes kezű képíróra mutat; a ki, az előadott tárgyakat igen jól ismérte, és szeme előtt tartotta. Velebánásmódja szemlátomást Olasz és Velenczei.

Mind eddig tudva lévő festett képe Hunyady Első Mátyás Magyar királynak csak melykép: ezek is arczulatját csak korosabb idejében adgyák elő.

2) Mária. 28-ik Magyar Király; 1382. eszt. Melykép; magassága 13, szélessége 10 hüvelknyi. Vékony tölgyfa táblára van festve. Felette ügyes német képíró munkája. A fatábla állapotja, a festésnek síma volta régi időre mutat. Arculatja tökélletesen megfelel élete viszontagságainak.

Együgyű (!) gúnyája nyusttal prémezett.

3) Egy Magyar Vezér, öt Hadnagyai társaságokban, éppen táborba száltakkor, tanácskozásokban s a rendeléseknek megtételésökben foglalatoskodtakor. Mind lóháton. Az előrészen hat személyek, mellesleg és távul a Táborban igen sokan látszanak. A környék igen kellemetes fekvésű tengerpart. A Vezér ősz és tömött karimás szakállú. Kék mentéje hoszszú, de nem hajdani. A Hadnagyok gunyája külömbféle, mint mindennapi; de táborba telkészülve: valóságos vitézi bajnok lelkök szembetünő. Lovaik régi magyar fajta. A vezéré szürke deli paripa. A lelkes bajnok magyarságot, minden hozzá tartozó tulajdonságokkal, bár mely világcsudálta képírónak keze tökéletesebben szem elébe nem adhatja. Fatáblára van festve, mellynek hoszsza 15, szélessége 11 hüv. Rugendage munkája.*

4) Erzsébet (szent) 2-dik András Királyleánya, Türingiai Szász Hertzeg Hitvese. Vászonra festve, hosszas gömbölyű: magassága 30, szélessége 24 hüv. Rajta 11 személyek vannak. Függő kép gyanánt pedig egy Carmelita szerzetes Barát melyképe finom ecsettel ügyesen kidolgozva látható. Ez egy élőképnek igazi remek mássa. Alamisnát osztogat sántáknak, bénáknak, szarándokoknak, szegényeknek s papoknak. Nyombakövetői két udvari Asszonyszeméllyek és két udvari gyermekek. Ezeknek gúnyát együgyű (!) nemzeti magyaros, amazoké azonféléti karkötős. A főszemély is nemzeti de drága készületű. Az egésznek elrendeltetése pompás, és fejedelmi. Rajzolatja a személyeknek és a festékeknek egybeillése, a képírásban nagy mesterre mutat.

5) László (szent) Magyar Király Templomi oltárra való nagy képnek Előkészülete.** Magassága 23, szélessége 18 hüv. Vászonra van festve. Azon vadászatban, mellyben a Nagyváradi Vár és Templom kezdetének oka történt: Maga és követői lóháton. A király szürke paripán sisakkal, bibor királyi palástban, magyar ujjabb (!) korú gunyában. Követői süvegesek. Az angyalok előre már mérik a helyet. Máriának a' Jesus gyermekkel fényes megjelenése a' felhők között, rémülésbe hozta mind a' lovakat, mind a' követőket. Ezek közzül egy lovastúl le is rogyott. Kisebb nagyobb figurák rajta tizenegyen vannak.

6) Hajdani Magyaroknak kiindulása a' megtámadásra. A képíró alkalmasint Attilát akarta ábrázolni seregével. A fő személy, 's a' sereg tulajdonságai, a' kóválygó rend, mellyben előre nyomulnak; főképpen

* Valószinűleg G. Ph. Rugendas augsburgi csataképfestő (1666—1742) műve

** Hihetőleg vázlatot akar érteni.

a' környék, mellyben táborozások látható, mind nagy elméjű, ügyes képíróra mutatnak. A Vezér szürke paripája, mellyen ül, azon kettő, mellyeket lovászsza vezet, szép, régi magyar fajtájúk. — 20 h. szélességű s 38 hoszszússágú Vászonra festette Bemmel. Most illyen nagyságú fatáblára van vonva."

Eddig a hirdetés azon része, mely magyar művészeti szempontból jelentős. Kár, hogy csak a 3-ik és a 6-ik számnál van a művész neve megemlítve. Úgy látszik, a 2-ik és 5. sz. kép volt a gyűjtemény két legnagyobb alkotása, mert ott a leíró egyetlen magasztaló szót se ejt ki. Az 1-ső számút felette ügyes kéz művének ítéli; a 4-ik számú pedig szerinte nagy mester kezére vall. A 4-ik számú képen Rugendas a „lelkes magyar bajnokságot" oly ügyesen fejezi ki, hogy azt bármely világcsudálta művész keze se adhatta volna szebben vissza. Bemmel (?) művét pedig „nagy elméjű, ügyes képíró" művének vallja.

Hova kerültek e művek, nincs róla tudomásunk. De tárgyuknál fogva megérdemelnék, hogy nyomukat akár magánosok gyűjteményeiben, akár a hazai vagy külföldi képtárakban fölkutassuk s így értéküket szakszerű bírálattal megállapítsuk. Az 1. szám alattinak fölkutatása még történelmi szempontból is nagyjelentőségű volna. —75.

Bayer József

RÉSZLET KECSKEMÉT VÁROS BÉRHÁZÁRÓL
MÁRKUS GÉZA MŰVE

MŰVÁSÁR

VÁSÁRLÁSOK A SOMOGYI MŰVÉSZEK KIÁLLÍTÁSÁN KAPOSVÁROTT

Bacskay Béla: Pipacsok, olf., megv. dr. Kacskovics Kálmán, Tót-Gyúgy. Fonyódi részlet, olf., megv. Kladnigg Alajos, Kaposvár. — Bosznay István: A Dráva Légrád mellett, olf., megv. a Nemzeti Kaszinó u. ott.

Özv. Gerhardt Alajosné: Pihenés, megv. dr. Fekete Gyula. Kertrészlet, megv. Tevely Elek. Őrház, megv. u. az. Virágszedő gyermek, megv. u. az. Falu végén, megv. dr. Csurgó Jenő. Józsi, megv. dr. Löwentritt Ödön. Máriacelli stáció, megv. Simon Gyula. Csendélet, megv. u. az. Csendélet, megv. dr. Szabó Samu, valamennyien Kaposvárott.

Irigh Sarolta: Rezervista, megv. Meller Rezső, Homok-Szt.-György.

Koroknyainé Horváth-Kotsi Jolán: Lila virágok, megv. dr. Kacskovics Kálmán, Tót-Gyúgy. Patak déli hangulattal, megv. Kladnigg Alajos. Leányfej, megv. dr. Székely Antal. Virágzó almaág, megv. dr. Boszkovitz Dezső, Kaposvár. — Koroknyai Ottó: Somogyi paraszt, megv. dr. Krisanich József. Nagybajomi fiú, megv. dr. Fekete Gyula. Saárdi parasztleány, megv. u. az. — Kunfy Lajos: Kaposfüredi fuvaros-lovak, megv. Kemény Samu. Arató lányok, megv. dr. Rózsa Ernő, valamennyien Kaposvárott.

Mihálik Gyula: Parkrészlet, megv. Vaszary Ilonka. Az öreg Palancsa Márton, megv. dr. Fekete Gyula. Részlet a Rákosról, megv. dr. Gáspár Imre. Munkára, megv. Klein Gyula. Holdvilág, megv. Kemény Samu, valamennyien Kaposvárott. Vásári részlet, megv. Stauber Albert, Visonta. A zákányi pusztáról, megv. Kondradt Imre, Barcs. Részlet a fácánosból, megv. u. az.

Olofsohn Gusztáv: Részlet Ikáról, megv. dr. Boszkovitz Dezső, Kaposvár.

Rippl-Rónai József: Szappanbuborék, megv. Kladnigg Alajos. Kis kertünk s a Stánci háza, megv. dr. Fekete Gyula. Olasz nő, megv. u. az. Dekolletált úrinő, megv. dr. Ulmann Antal, valamennyien Kaposvárott. Farkas kőmíves, megv. dr. Mayer Ignác, Marczali.

Vaszary János: Muskátlik, megv. Csorba Ede, Kaposvár. Dunai táj, megv. Stauber Albert, Visonta.

A KORMÁNY VÁSÁRLÁSA A NEMZETI SZALON RAJZKIÁLLÍTÁSÁN.

Révész Imre: Csárdában. — Vajda Zsigmond: A szent. — Kriesch Aladár: Napnyugta; Erdőszéle. — Edvi-Illés Aladár: Templom és temető. — Szenes Fülöp: Önarckép. — Olgyai Viktor: Novella; Őszi reggel Radványban. — Faragó József: Tisza Kálmán; Ámor bajban: Szilágyi Dezső. — Glatz Oszkár: Est. — Major Jenő: Tavasz az erdőben. — Helbing Ferenc: Hazafelé. — Horti Nándor: Címlapok. — Chabada Béla: Kis leány. — Pörge Gergely: Vásáron; Tanulmány. — Zichy István gróf: Fiatal munkásnő. — Vadász Miklós: Tanulmány. — B. Pravotinszky Lajos: Tanulmány; Hangulatkép. — Gyenis János: A gitáros. — Huszár Bertalan: Tanulmány.

VÁSÁRLÁSOK A SZEGEDI KÉPZŐMŰVÉSZETI EGYESÜLET KIÁLLÍTÁSAIN, 1903 JÚNIUSIG

A ○ jel azt jelenti, hogy az illető művet az Egyesület a tagjai közt való kisorsolásra vette meg.

Aggházy Gyula: Felsőmagyarországi táj, ○. Megnyerte Fränkl Barna, Szeged. — Andrejka József: Kis hamis, megvette N. N. Szeged.

Baditz Ottó: Tavasz, megv. N. N., Szeged. — Barsy Adolf: Tanulmány, ○. Megny. Jiraszek Nándor, Bpest. — Bezerédy Gyula: Bolházó kutya, megv. Deutsch Mihály, Pozsony. — Bihari Sándor: Márkus templom előtt, ○. Megny. Kiss Arnold, Szeged. — Blaskovics Irén: Pipacsok, megv. Regdon Gézáné. — Bosznay István: Részlet a tiszadabi parkból, ○. Megny. özv. Balogh Jánosné. — Brodszky Sándor: Dachstein, megv. N. N., Szeged. Hegyszurdék, megv. Brunó Lénárd. Kilátás a Gellérthegyről, megv. gr. Szapáry Péter, Bpest. Nádas, megv. dr. Erdődy Ignác. Őszi lombok, megv. Bibel János, Oravica. Utolsó sugarak, megv. Csernovics Agenor. — Bruck Hermina: Csendélet, ○. Megny. Winkler Gizella, Szeged. — Bruck Lajos: Hegy és völgy, megv. N. N., Szeged.

Cserépy Sándor: Az Ér partján, ○. Megny. dr. Mann Jakab, Szeged. — Csók István: Cserény Bugaczon, ○. Megny. Trebsits Gyuláné, Szeged. Magdolna, ○. A szegedi képtár részére.

Damkó József: Kossuth Lajos, ○. Megny. dr. Dobieczky Sándor. Petőfi, ○. Megny. Veress Károly.

Edvi Illés Aladár: Bégahid N.-Becskereknél, ○. Megny. Molnár Imre, Szeged. — Egerváry Potenikins Ágost: A vén kuruc, megv. N. N., Szeged. Bohém élet, megv. N. N., Szeged.

Fodorné Herzmann Adolfine: Mignon, megv. N. N., Szeged. Vízi rózsa, megv. Draveczky Adorján, Szeged.

Garay Ákos: Bugaci Pásztorok, ○. Megny. Joklicsek József, Szeged. — Glatter Ármin: Tanulmányfej, megv. N. N., Szeged. — Glatz Oszkár: Keresztek, megv. Szeged szab. kir. város. — Grósz Béla: Arató leány, megv. N. N., Szeged. Fürdés előtt, megv. Korényi Béla. — Gyöngyvirági Eugenia: Nagymosás, ○. Megny. Lázár Béla, Szeged.

Háry Gyula: Dunaparti részlet, ○. Részlet Abbáziából, ○. Megny. Geiger Sándor, Szeged. — Hegedüs László: Madonna a liliomok között, megv. Szeged szab. kir. város. Szérüs kertben, ○. Megny. Motika Ferenc. Madonna, megv. Back Bernát, Szeged. — Heverdle Ferenc: Legyen világosság, megv. Regdon Sándor, Szeged. — Hollós Béla: Csendélet, megv. Szabadkőmüves páholy, Szeged.

Istvánffy Gyula: Tájképek, ○. Megnyerték: Draveczky Adorján, dr. Gerle Imre, Kelecsényi Hugó, Bach Antal, Tangl Géza, Kruspér Pál, Bárkányi Vilmos, Bryan Emilia, dr. Zápory Nándor, Vajdáné Róza Flóra, Pálfy Zsigmond, Rauschmann Géza, Sonkovics Sándor, Sugár Sándorné.

Jendrássik Jenő: Fürdés után, ○. Megny. dr. Kasza Ferencz. Viszontlátásra, ○. Megny. Czeglédy Endre, Szeged.

Kacziány Ödön: Pipára gyujtó, ○. Megny. Lövész Antal. — Katona Nándor: Etetés, ○. Megny. Winkler Bernátné, Szeged. Rom, ○. Megny. Pataki János, Szeged. Téli est, ○. Megny. Hoffmann Ignác, Szeged. Utca Szepes-Béláról, ○. Megny. Déri Ede, Szeged. — Károlyi Lajos: Tanulmányfej, ○. Megny. Káldori Soma, Szeged. Tanulmányfej, megv. Back Bernát. Virágok, ○. Megny. Skultéty Gyula, Szeged. Virágok, ○. Megny. Kup Gyula és trsa, Szeged. Virágok, ○. Megny. dr. Kelemen Béla, Szeged. Őszi rózsák, ○. Megny. Pick Sándor, Szeged. — Kelety Gusztáv: Alföldi táj, megv. a szeged-csongrádi takarékpénztár. Tájrészlet a főhercegi parkból, ○. Megny. Gönczi Elek, Szeged. — Kende Gusztáv: Kávénénike, ○. Megny. dr. Kuzmann József, Szeged. — Kézdi Kovács László: Reggeli harmat, megv. dr. Tedeschi. Szárazmalom, ○. Megny. a szegedi Loyd-társulat. Nyiresben, ○. Megny. Balogh Kázmér, Szeged. — özv. Koroknyai Ottóné: Sárga viola, ○. Megny. Lengyel Győzőné, Szeged. Virág-csendélet, megv. Osztroviczky István. Virágok és gyümölcsök, ○. Megny. Beck István, Szeged. Őszi rózsák, megv. Tóth Péter, Szeged. Szegfű, megv. Tóth Péter, Szeged. — Koszkol Jenő: Velence a giardino publico-ból, megv. Stelczel Frigyes. Velencei részlet, ○. Megny. Beck István, Szeged. Velencei részlet, ○. Megny. Gibicz János, Szeged. Velencei részlet, ○. Megny. Wagner F. A. és Fiai, Szeged. — Kovács Károly: Utolsó dobásom, megv. Lövész Antal, Szeged. Haragszom rád, ○. Megny. Lindenmayer József, Szeged. — Kriesch Aladár: Péter és Pál, megv. N. N., Szeged. Női fej, megv. a szeged-csongrádi takarékpénztár. — Kubányi Lajos: Kedélyes utazás, megv. N. N., Szeged.

Ligeti Miklós: Salamon király, ○. A szegedi képtár számára.

Magyar Mannheimer Gusztáv: Utca Siófokon, ○. Megny. Müller Kálmán. — Markó Ernő: Falu vége, ○. Megny. Rumy Mihály, Szegeden. Naplemente, ○. Megny. Leinzinger Gyula, Szeged. Sashegyi tanulmány, ○. Megny. Papp József, Szeged. — Molnár József: Nápoly, megv. a szeged-csongrádi takarékpénztár. Szt. Pál a Katakombákban, megv. Dessewffy Sándor püspök, Temesvár.

Nádler Róbert: Alszik a baba, megv. Szeged szab. kir. város. De nehéz!, ○. Megny. Rostos Samu, Szeged. Orgonavirágok, ○. Megny. dr. Singer Mátyás, Szeged. Habzó Quarnero, megv. a szeged-csongrádi takarékpénztár. — Nagy Ignác: Csendélet, megv. Wagner Ottó. Konyha-csendélet, megv. Wagner Ottó, Szeged. — Nagy Lázár: Reggeli hangulat, ○. — Németh Bertalan: Aratók, megv. Kulinyi Zsigmond, Szeged. Etetés, megv. Weiner Miksa, Szeged. Legelő tehenek, ○. Megny. Tóth Péter, Szeged. Ökrösszekér, megv. Rohrbach Sz. Szamárfogat, ○. Megny. Perhács Béla, Szeged. Tájkép juhokkal, ○. Megny. Weisz Mihály, Szeged. Ujpesti szunyogsziget, ○. Megny. Klucsik István, Szeged. — Neogrády Antal: Pipacsok, ○. Megny. ifj. Nagy Ferenc. Miért?, megv. Szeged szab. kir. város. Erdő télen, ○. Megny. a m. kir. honvéd és csendőrség tisztikara. — Nyilassy Sándor: Alföldi táj, ○. Megny. Schönberger Vilmos, Szeged. Aratók, ○. Megny. Brandenburg Károly, Szeged. Csordakut, ○. Megny. Brausvetter Mari, Szeged. Cigány-

lány, O. Megnyerte Deutsch Emil, Szeged. Cigányok, megv. Szeged város. Dorosmai szélmalom, megv. dr. Erdődi Ignác. Faluvége, O. Megny. Báló János, Szeged. Hegyi uton, O. Megny. Böhm Antal, Szeged. Holdas est a Tiszán, megv. Tömörkény István. Jó tanácsok, O. Megny. Subinkits Danica, Szeged. Muranói részlet, O. Megny. Gerencsér László, Szeged. Női fej, O. Megny. Melcher Márton. Nyárfák őszszel, O. Réten, O Rózsák, O. Megnyerte Babarczy József, Szeged. Szegedi lány, O. Megny. Tóth Pál, Bpest. Tájkép, O. Megny. Szmollény Nándor, Szeged. Vásárra menők, O. Megny. az első magy. serfőző részv.-társ., Bpest. Velencei részlet, O. Megny. Fellegi Lajos, Szeged. Férfi arckép, megv. Obláth Lipót. Faluszéle, O. Megny. az «Otthon» egylet, Szeged. Parkban, O. Megny. Jakobovics Mór, Szeged.

Olgyay Ferenc: Nyiresben, O.

Petrányi Miklós: Téli táj, O. Megny. Brecher Albert. — Pongrácz Károly: Szarka, megv. Emanuel Győző, Szabadka. — Pörge Gergely: Kazal, O Megny. Timcsák Mór, Szeged. Reggeli hangulat, O. Megny. Back Bernát, Szeged.

Ringeisen J.: Merengés, megv. Fajka Margit, Szeged. — Rippl Rónai József: Parkrészlet, O. Megny. dr. Major Jakab. — Rónai Kynga: Miczkó, megv. N. N., Tájkép, Megv. Murai Vilmos. Iskolakerülők, megv. Kotsis Lajos, Arad. — Rubovics Márk: Ejnye be jó!, megv. Back Bernát. Kellemes teher, megv. May R. Miksa. Hazafelé, O. Megny. Szűts Béla, Szeged. Legelőn, O. Megny. Putz Lipót, Szeged. Országút.

Sándor Béla: Hajógyári részlet, megv. Erdélyi Béláné. — Spányi Béla: Estszürkület, O. Megny. Frankenstein Vilmos. Szeged. Hajnal, O. Megny. ifj. Felmayer János, Szeged. Őszi napsugarak, megv. özv. Csajághy Béláné, Bpest. Reggeli szürkület, megv. özv. Csajághy Béláné, Bpest. — Splényi Erneszta bárónő: Violák, megv. Regdon Gézáné, Szeged. — Stein János: Illat, megv. Milkó Endre, Koldus gyermek, megv. Stelczel Frigyes, Szeged. Szép Salamon Sári. megv. a kormány a szegedi képtár részére. Tetszelgés, O. Megny. Temmer Ede, Szeged. — Stróbl Zsófia: Csendélet, megv. N. N. Tanulmányfej, megv. Ausländer Mihály, Szeged. — Szenes Fülöp: Virág-csendélet, O. Megny. az „Országos raktárházak", Budapest. — Szikszay Ferenc: Bretagnei halászok, O. Megny. Biró Imre. Grisette, megv. Stelczel Frigyes, Szeged. Téli est, O. Megny. Vajdáné Róza Flóra, Szeged. Téli táj, megv. N. N. — Szlányi J.: Templom Velencén, O. Megny. Grósz Mór, Szeged. Fűzfák, O.

Tahi Antal: Erdei forrás, O. Megny. Gfrerer Miklós, Bpest. Vasalásnál, O. Megny. Veress Gusztáv, Szeged. Zúgó malom, O. Megny. Sarlós Ede, Szeged — Thein Miksa: Mariska, O. — Telkessy Valér: Káposztáskertben, megv. Nyilassy Sándor. Nehéz feladat, O. Megny. Findeisen László. — Telepy Károly: Kaphegyi kilátás Somlón, O. Megny. dr. Herczel Fülöp, Szeged. Út az apácavölgybe, O. Megny. Bernáth Géza, Bpest. St. Croce tava, megv. Czeglédy Endre. Alkonyatkor, megv. Czeglédy Endre. Alföldi major, megv. dr. Kovács József, Szeged. A major hűsülője, O. Megny. Szécsi Zsigmondné, Szeged. Fonyódi part napnyugtakor, O. Megny. Rozgonyi Barna, Szeged. Gömöri részlet, megv. Wagner Ottó. Hajógyár Ujpesten, O. Megny. dr. Ivánkovics Sándor. Halászkunyhó, megv. dr. Kovács József. Mozgó Balaton, megv. dr. Szivessy László. — Tornai Gyula: Hunyady János utolsó percei, megv. Szeged szab. kir. város. — Tornyai János: Egy kis friss pletyka, O. Megny. Bokor és Vajda, Szeged. Népoktatás a tanyán, O. Megny. Szremácz László. — Tóth Molnár Ferenc: Alkony, megv. Rohrbach Lujza. Oláh leány, O. Megny. Vámos Ármin, Szeged. Reggel. O. Megny. Schindler József. Szeged. Tanulmány, megv. Frey Lajosné. Tanulmány, O. Megny. Weiner Miksa, Szeged. Tanyai temetés, megv. Szeged szab. kir. város. Tájkép, megv. Rohrbach L. Voloscai utca, megv. a szeged-csongrádi takarékpénztár. — Tury Gyula: Esthangulat, O. Megny. Robelly Aladár, Szeged. Szeptember délután, O. Megny. Keserűné Bérczi Ilona, Szeged. Éjjel a kikötőben, O Megny. Rieger Lajos.

Ujváry Ignác: Júliusban, O. Megny. Szallai József, Szeged. Szilvás, tavaszkor, O. A szegedi képtár részére.

Vajda Zsigmond: Rajta! O. Megny. Nagy Endre, Szeged. Kardtáncosnő, megv. N. N. — Vastagh Géza: Kakas és tyúkok, megv. Daubrovszky. Oroszlán, megv. Vass Károly. Oroszlánfej, O. Megny. Deli Béla, Szeged. Tyúkcsoport, megv. Endrényi Imre, Szeged. Veszekedő bikák, megv. Szeged városa. — Ifj. Vastagh György: Kozma ló, O. Megny. Ruzicska János, Szeged. Oboján ló, O. Megny. Bibel János, Oravica. — Id. Vastagh György: Erzsike kézfogója, megv. May R. Miksa, Szeged. Osztrovszky József, megv. Osztrovszky Vilma. — Wetzel György: Napnyugta, O. Megny. Malina Gyula, Szeged.

Zombory Lajos: Borjuk, O. Megny. a szegedi kaszinó. Tájképek I–III szám, O. Megnyerték: Friedné Krausz Róza, Szeged, Jántsik Viktor, Szeged, dr. Szántó József, Szeged. Tehenek, O. Megny. Fajta József, Szeged. Wörthi tájkép, O. Megny. Buchhalter Lipót, Szeged.

MŰVÉSZETI IRODALOM

A MŰVÉSZETTÖRTÉNET ELMÉLETÉRŐL. A művészettörténet jövője címen jelent meg egy dolgozat Joseph Strzygowskitól a „Beilage zur Allgemeinen Zeitung" márciusi füzetében (1903. München, márc. 7, 54—59. szám). A dolgozat egyik célja a művészettörténet mai álláspontját és célját meghatározni s e célt oly módon véli elérni, hogy módszeres kritikai áttekintés szempontjából hat, össze nem tévesztendő kritikai csoportot állít fel, melyeket megint több alcsoportra oszt fel. A dolgozat másik célja, hogy e szisztémából a technika és művészi ekonomia csoportjait kiválasztva, azok előadása számára rajztanári tanszéket indítványozzon a német egyetemeken, kiegészítésére s tökéletesítésére a művészettörténeti tanszéknek.

Ehhez a szisztémához szándékozom néhány megjegyzést fűzni. A teoriát, amennyiben művészi termékek megismerésére és megítélésére vonatkozik, úgy tekintem, mint a testek árnyékát. Az árnyék természetes jelenség, a teoria normális jelenség: az az árnyék, melyet a jelenségek tudatunkban vetnek. Ha ez igaz, akkor a jelenségek és teoriájuk

mellérendelt viszonyban vannak, mint test és árnyék. Ennélfogva minden teoria, különösen művészeti jelenségek teoriája, — miután itt test és árnyék egyaránt teljesen emberi termék, — fontos forrása az emberi tudat megismerésének, önmaga ismerete mellett. A pszichologia forrása a pszichologiának.

A művészettörténet egész az utolsó évtizedekig csak három feladatot ismert — írja Strzygowski: 1. a művészeti emlékek hitelességének megállapítását s rendezésüket, 2. adatok gyűjtését művészekről és műveikről, 3. ez adatok segítségével a külső történet megállapítását; azaz szempontja és módszere tisztán történeti volt. Az ikonografia által nyert új irányban és új módszerrel individuális, exakt, a történeti szemponttól független kutatásra nyílik út; eredményesen oly korszakokban, melyekben a típusok uralkodók, de téves irányban individuális kulturák kutatásánál, mert elvonja a figyelmet attól, ami Strzygowski szerint a művészettörténeti kutatás önállóságát teremthetné meg, a tisztán művészi qualitások körének és lényegének ismeretétől. (Erkenntniss des Umfanges und Wesens der rein künstlerischen Qualitäten.) E qualitások ismeretéhez nem jutott el a művészettörténet eddig, mert ismeretüket az esztetika feladatának hitte. Egyrészt az esztetika még mindig az abszolut szép feladatának megoldásával foglalkozik, másrészt egy újabb és helyesebb irány nem esztetikai dogmák illusztrálására használja a művészetet, de a művészi termékeket experimentálpszichologusan tárgyalva, nagyon fontos eredményekre jut, melyeket a művészettörténet eredményesen csak úgy vehet figyelembe, ha ismeretének alapját a tisztán művészi qualitások ismerete alkotja.

Ez a fogalom épp oly homályos és meddő, mint az abszolut szép fogalma, mely ellen Strzygowski a leghevesebben küzd.

Igyekszik e tisztán művészi qualitások fogalmát megmagyarázni, de egy szisztema által, melyet művészettörténeti kutatásainál megállapitani kényszerült. Kárhoztatja a művészeket és kritikusokat, kik minden szisztema nélkül ragadják ki a művészi termékből azt, ami egyéniségüknek megfelel, Muthert és az impresszionistákat, a „temperamentumos Ichkünstlereket". Elismeri, hogy lehet különösen Hildebrand állításaiban valami helyes — de álláspontját nehéznek tartja a művészi qualitások pontos áttekintésének hiánya miatt.

Bár Strzygowski előrebocsájtja az egyes alkotások fontosságát, mégis teljesen figyelmem kívül hagyja azokat. Methodikai szisztemája nem vezethet tudományos eredményre, mert célja olyan qualitások pontos megállapítása, melyek oly módon komplikálódnak más qualitásokkal, hogy lényegük és körük pontos ismerete lehetetlen anélkül, hogy bárminő óvatos vizsgálatban — hogy úgy mondjam — vegyi képletük meg ne változzék, annál inkább lehetetlen, minél kicsinyesebb a megismerés módszere — és Strzygowskié kicsinyes. Azt hiszem, hogy a modern művészettörténelemnek, mely a műveket a maguk egészében és világosan megkülönböztethető motivumaiban ismeri meg és hasonlítja össze, éppen nincsen szüksége arra, hogy mérték nélkül analizálva, minél több és szűkebb körű kategóriákba ossza az egységes műveket s azokból keresse azután az abstrakciót, a fantomot, a művészi qualitások körének ismeretét.

Strzygowski rendszere tehát a következő: Az első kritikai csoport a leírás (Die Beschreibung). Érdekesek itt a megjegyzések: „Nem járhatok el elég lelkiismeretesen, sőt kicsinyesen", továbbá, hogy nem mindenkinek adatott az eredeti után ítélni, azért a kritikus első dolga a reprodukció hitelességének fokát megállapítani. Az utóbbit kissé csodálatos megjegyzésnek tartom, az elsőre nézve azt gondolom, hogy a leírás nem lehet oly művészi, hogy a művet elénk állítsa. II. csoport: Technika (Die Technik).

III. Művészi ekonomia (Künstlerische Oekonomie). Ezt a csoportot, melyet elhanyagoltnak vél Strzygowski s melyet a jövő művészettörténete fő kutatási terrenumának tart, a qualitások szerint két alcsoportba osztja. 1. A tömeg elosztása (Verteilung der Masse). 2. Térképzés (Raumbildung). Ha okvetlen szükségesek a kategóriák, ez a két kategória egy minden problemájával együtt, miután a tömeg elosztása főeszköze a tér képzésének. 3. Forma (Die Form). 4. Nyugalom és mozdulat (Ruhe u. Bewegung). 5. A részek összekapcsolása és felbontása (Verbindung und Lösung der Teile). E három csoportot is, azt hiszem, csak a „tudományos niveau" emelése céljából alkotta Strzygowski, mert ha az ember nem akar „eléggé kicsinyes" lenni, a forma fogalmának a másik kettő csak jegye. A forma szempontjából szólva, fontosnak tartja a forma viszonyát a természethez, továbbá hajlását az idealismus, realismus, naturalismushoz. Ez a három terminus a maga szögletességében semmiesetre sem fejezi ki a művész felfogásának módját. A 4. csoportban a vonalak pszichologiai hatását akarja szem előt tartani Strzygowski, körülbelül az esztetikai alaptörvény értelmében — és mégis, bár modern igyekszik lenni, a „szép" vonalról beszél, még pedig mint vonalak összhatásáról. 6. Dunkel und Hell (Fény és árnyék). 7. Szín (Die Farbe). — A művészi ekonomia csoportjainál a művészi kompozició menetét akarta követni Strzygowski. Csakhogy éppen azt lehetetlen követni. A művész tudatában nincsenek ilyen élesen megkülönböztetett csoportok, mint fény és árnyék és szín csoportja — például; ő azokat úgy látja együtt, amint a természetben együtt megjelennek. A néző logikája analizálhatja az összetartozókat, hogy megértse a művészt, de a megismerésnek a művész szintéziséből kell kiindulnia.

IV. csoport. Tárgy és tartalmi irány. (Gegenstand und inhaltliche Richtung). Itt ismét alosztályok vannak. 1. A művészi termék neve (Name des Kunstwerkes). 2. Nem (Gattung). 3. Tartalmi irány (Inhaltliche Richtung). Ezt a terrenumot tartja Strzygowski a legbiztosabbnak, miután ezen mozgott leginkább a művészettörténeti kritika. Szerintem talán ez a legbizonytalanabb s legproblematikusabb, mert e téren távolodott el leginkább a teoria a valóságtól oly módon, hogy a valóságnak ártott. Természetellenes világításban csodálatosan megnőhet az árnyék a test hatásának rovására. Az első kategóriánál (Name) megjegyzi Strzygowski többek között: „A művészettörténetnek tisztáznia kell majd a nomenklaturát és törvényeit". Hogy bizonyos korszakok és egyéniségek művészetében jellemző lehet a cím — majdnem minden esetben a tárgy

kapcsán, — az igaz, de nem volna a művészettörténet tudomány, mely a dolgokat ismerni akarja, ha itt ismét „rendszerre“ volna szüksége.

A 2. alcsoport terén (Gattung) a teoria megint öncél volt. Hogy azonban a művészettörténet maga is kételkedik fogalmainak helyességében, azaz valóságában, az Strzygowski szavaiban tükröződik. Ezeket mondja: „Nem tudom, vajjon mindnyájan tisztában vagyunk tárgyi csoportok alkotásának lehetőségével, ezek számával és nevével. A tájkép, portrait és figurális kép ellentéte előttünk van. Az utóbbi alosztályai azonban genre, történeti kép, vallásos kép stb. nem kielégítők, szívesen alkalmazza-e a belátó kutató e neveket? És különbek-e az állapotok az architektura és ornamentika terén?“

Tárgyi szempontból osztályok alkotása mindenesetre lehetetlen, a tárgyak és kombinatorikájuk száma miatt. Már ebből következőleg sem állhat fenn az ellentétesnek felfogott biztos három csoport: tájkép, portrait és figurális kép.

Minden festmény jelenetet ábrázol, jelenet alatt értve egyszerűen a jelenségek egy csoportját. A szempont, mely a művészi ábrázolások ismeretére vezet, tekinteni, hogy olyan jelenetet ábrázol-e, mely a természetben van (akkor természetesen mindig potrait), vagy olyan jelenet, amilyen a természetben lehetne. Ez utóbbi ábrázolás — ábrázolás alatt nem a megjelenés abstrakt formáját, hanem magát a megjelenést értve — kétféle lehet a művész pszichologiáját tekintve — és más szempont itt nem lehetséges. Vagy a képzelet viszi a főszerepet a művész látásában és akkor a jelenet vizioszerű, vagy az értelem és akkor a jelenet célszerű, teleologikus. Ez a szempont lévén a „principium divisionis“, a létrejött „rendszer“ ez:

I. Való (létező) jelenet.
II. Valószerű (létezhető) jelenet.
1. Teleologikus jelenet.
2. Fantasztikus (vizioszerű) jelenet.

A mi a fentebbi fogalmak elhelyezését illeti e szempontból, mindaz, amit tájképnek, portraitnak, genrenek neveznek, az a való jelenet csoportjába tartozik. A figurális kép fogalma nem állhat meg. A szimbolumok, allegoriák a fantasztikus jelenetek sorába tartoznak, úgy a vallásos képek is. A történeti képek lehetnek teleologikusak és fantasztikusak. Mindenesetre léteznek határértékek a jelenségek soraiban észrevehető causalitasnál fogva. Oksorokat egymástól elvágni csak erőszakkal lehet.

Ami a jelenetek tartalmát illeti, tehát tárgyát, azt a szemlélőnek minden képen külön kell meglátnia. Egyébként azt akarom itt csak megjegyezni, hogy szükséges az ismeréshez, hogy úgy a művész, mint a szemlélő szemében forma és tartalom organikus egész legyen.

Azt hiszem, ez a szempont bizonyos magaslatra emelve, a képzőművészetek egyéb fajainál is elegendő az egyes művek nemének áttekintésére, bármily élesen választja el egymástól a képzőművészetek fajait éppen a megjelenés.

A tárgy és tartalmi irány csoportjának harmadik kategóriája (Inhaltliche Richtung), melyben a művész individuális felfogásáról szól Strzygowski, vajjon a tipust látja-e, vagy az esetlegest, szimbolikus vagy allegorikus nyelven fejezi-e ki magát s itt látja legfontosabbnak a milieu szempontját. Ha a művész pszichologiája főforrása a mű ismeretének, akkor a tárgy és a tartalmi irány szempontját nem lehet elválasztani. És ha ez való, akkor a művészt, környezetét és korát, tehát mindazt, mit Strzygowski V. csoportjában 1. művész, 2. iskola és 3. stil, tehát „die bekannte Arbeitsformen“ körébe foglal — kutatnunk kell, mielőtt a művet megérteni akarjuk. Nem hiszem, hogy ami a stílust illeti, ne felelnének meg régi terminusaink, melyek történeti fejlődések nevei — mint Strzygowski gondolja. Érdekes egyébként, mint keveredik Strzygowski dolgozatában a modern művészet liberális szempontja a régi szisztemák és abszolut fogalmak szükségének érzetével s érdekes az is, hogy azért ott akar szakítani a régivel, hol újra nincs szükség.

A rendszer hatodik csoporja a kritika. „Es muss das zweifellos Gute dem offenbar Vernachlässigten gegenüber gestellt und dann der Rang des Kunstwerkes im ganzen bestimmt werden.“ Ez volna Strzygowski szerint az objektiv kritika dolga s ez a felfogása a kritikának logikusan következik rendszeréből. Tekintetbe kell venni azonban — mondja — a szubjektiv ítéletet, az egyéni tetszés ítéletét is.

A kritika körét nagyon szűkre kell szorítani; a művészettörténet célja nem lehet a művek rangfokozatba való elhelyezése, hanem megismerése, ezzel azt hiszem, a modern művészetnek s teoriájának véleményét mondottam meg. A megítélés csak a megismerésnek a módja. Ha a megismerés forrása a művész, akkor a megítélés forrása is ő. — Immanensnek kell lennie minden kritikának, de legfőkép a művészettörténeti kritikának — a szubjektum pedig nem tud elrejtőzni. Keresni, mit akart a művész s hogyan tudta kifejezni azt, amit akart — ime ez munkaköre a megítélésnek.

Strzygowski dolgozata mindenesetre csak rövid vázlata a művészettörténet jövő haladásáról való gondolatoknak, melyeket egy praktikus cél megokolása miatt foglalt össze. Megjegyzéseim a dolgozat célját figyelmen kívül hagyták; talán jogosultságot ad nekik szándékom e gondolatokat egyszer szélesebb alapon kifejteni.

Neumann Elza

DER HEILIGENSCHEIN IN DER ITALIENISCHEN MALEREI SEIT GIOTTO. Írta Henri Mendelsohn. Berlin, 1903., Bruno Cassirer. 14 képpel, 23 l. — A szentek fejét díszítő dicsfényt Bizánctól örökölte az olasz festészet, de azután a maga módjára fejlesztette, alakította. Giotto kezdi, bár félénken, távlatilag is rajzolni, Tiziano már csak egy csillagot tesz a madonna feje fölé. Nála szín- és fénymegoldássá válik. Hogy ezen a hosszú úton mint alakult át a dicsfény formája, elhelyezése, dísze, színe, nagysága, azt nagy szorgalommal gyűjtötte egybe a szerző ebben a kis munkában, amely használható adalék a stílustörténethez.

MODERN TYPOGRAPHIA. II. 1903 szeptember. Kiadja Hornyánszky Viktor cs. és kir. udvari könyvnyomdája. Tizenkét tipografiai műlap. — Kiváló ízlés jellemzi e füzetnek szedésmintáit, a könyvdíszt, a tónusok megválasztását. Kivált a háromszínnyomások tökéletessége köti le figyelmünket. Az idevágó két műlap technikai előállítása minden igényt kielégít. A tipografiai minták némelyike természetszerűen a megrendelők ízlése szerint készült,

ilyen például egy naptár dombornyomatú fedőlapja, amely technikai szempontból szintén tökéletes, de szeretnők, ha a megrendelők elállanának éppen ennek a technikának alkalmazásától. Hogy miképpen lehet rendkívül egyszerű eszközökkel erős hatást elérni, azt néhány irisznyomatú lap mutatja be.

BEVEZETÉS AZ OLAJFESTÉSZET TECHNIKÁJÁBA. Írta Hauser Alajos tanár. Magyarra fordította Bachmann Károly. Festőművészek és műkedvelők számára. Ujpest, 1903., kiadja a festőiskola. 23 l. — Ez a kis könyv a legkitűnőbb restaurátorok egyikének műve és megérdemelte a fordítást. Szakszerű, megbízható felvilágosítást ad az olajfestés technikájáról, a festődeszkákról, azok alapozásáról, a vászonról, az olajról, a festékekről, azok kezeléséről és a firniszről. Hosszú gyakorlat tapasztalatai vannak itt a legszűkebb keretbe szorítva. A fordító, Bachmann Károly festő, jó szolgálatot tett átültetésével.

DONATELLO. Írta Alfred Gotthold Meyer. Künstler-Monographien, LXV. Bielefeld és Lipcse, Velhagen & Klasing, 1903. 140 képpel. 131 l. — Hosszú szünet után a közönség és a műkritika ismét tüzetesen, sőt szenvedélylyel foglalkozik Donatello műveivel. Nem is oly régen még háttérbe helyezték őt azok, akik a renaissanceban csak a „leszűrt, tiszta stilus“ mívelőit tartották nagyra. Donatello, a nagy kezdeményező, minden idők egyik leghatalmasabb mintázótehetsége, nem maradhatott sokáig a műtörténelem elhagyatottabb zugaiban. Amióta objektivebbé lett a kritika s nagyobb becsben tartják a kiváló egyéniséget, mint az iskolákat, Donatello egész nagyságában ragyog a köztudatban. Az alapvetők és nagy felfedezők közé tartozik a „maestro terribile“, s ma tisztában vagyunk vele, hogy nélküle aligha fejlődött volna Michelangelo olyanná, mint amilyennek ismerjük. A stiluskritika eszközeivel elemzi ebben a könyvben a szerző Donatello mesterműveit. Analizise beható s eredményei meggyőzők. Mint a modern szobrászat alapvetőjét mutatja be, mint a naturalista arckép mesterét, aki egyben új alapokat adott a domborműnek is. Csodálatos, mily meglepően új kifejezési módokat talált s mily gazdagon pazarolja ezeket. A szerző meggyőző és világos fejtegetéseit bőséges képanyag támogatja. Jó ötlet volt a fontosabb szobrok egyes kiválóan érdekes részeit külön is, még pedig meglehetősen nagy méretben bemutatni.

MAGYAR PÁLYÁZATOK. Szerkesztik Fejér Lajos és Ritter Ignác. I. évf. 5. szám. Tartalmazza a budapesti ág. evang. egyházközség temploma és gimnáziumépülete pályaterveit a következő szerzőktől: Schoditsch Lajos, Meinig Artur, Schubert és Hübschl, Gerey Ernő, Barcza Elek, Petz Samu. — U. az, 6. szám. Tartalmazza az Erzsébet-emlékmű második pályázatára beérkezett művek reprodukcióját a szükséges szöveggel. A 7. szám tartalma: A „Művészet“ kis családi lakóház-pályázata, a M. É. Sz. Wellisch-féle alapítványának útszéli kápolnapályázata és Lechner Ödön és Leitersdorfer B. pozsonyi posta- és távirda-terve; Wiegand Ede, Lechner Jenő, ifj. Mátray Béla, Hajós-Guttmann Alfréd, Fáy László, Kürthy György, Jónás Zsigmond és Radó Sándor tervei.

BARABÁS MIKLÓS EMLÉKIRATAI. Közli Kézdi Kovács László. Budapest, 1902, Franklin-Társulat. Olcsó Könyvtár, 1255—1258-ik szám. 237 l. — Ez a kis könyv hasznos szolgálatot tesz mindazoknak, a kik művészetünk történetének a 30-as évektől a 70-esekig terjedő részét kutatják. Nem mintha becses műtörténeti adatokat találnánk benne, hanem mert részletezett képét kapjuk annak a kornak, a melyben a modern magyar festészet fejlődésnek indult. Barabás emlékiratai műtörténeti háttérnek kitünően alkalmasak: ebbe kell majd aztán a műtörténésznek belefestenie a vezető alakokat. Maga Barabás sem akart egyenest műtörténeti jegyzeteket vagy teljes művészi önéletrajzot adni, inkább azokat az érdekes eseteket jegyezte fel, a melyek vele, körülötte megtörténtek. Megkapjuk jellemző képét a közönségnek, a melynek körében lassan bontogatta szárnyait ifjú művészetünk. A bőven felhalmozott anekdoták segítik a kor ízlésének jellemzését. Az is érdekesen kiolvasható ez iratokból, hogy minő állást foglalt el a magyar középosztály és arisztokrácia a művészettel szemben, mit kívánt a művésztől, mi tetszett neki. Végre magunk előtt látjuk a temérdek akadályt, a mit akkor egy festőembernek le kellett győznie. Ebből a szempontból kivánatos volt ezeknek az emlékiratoknak közreadása, az efféle segédformásműveknek úgysem vagyunk bőviben.

AZ ORSZÁGOS MAGYAR KIRÁLYI MINTARAJZISKOLA ÉS RAJZTANÁRKÉPZŐ ÉRTESÍTŐJE AZ 1902/1903. TANÉVRŐL. Közli Várdai Szilárd h. igazgató. Budapest, Franklin-Társulat nyomdája, 1903. 100 old., két műmelléklettel, 36 tábla rajzzal. — Kelety Gusztávnak, az intézet elhunyt igazgatójának nekrológját közli a füzet, ezt az intézet belső életére vonatkozó statisztikai adatok s az intézet programmja követi. A füzet díszes és művészies kiállítású, címlapja külön dicséretet érdemel. A növendék-munkákból közölt szemelvények találóan illusztrálják a tantervet. Az értesítőben ott láttuk a tantervi módosításokat is. Helyeseljük, hogy az új tanterv lényegesen leszállítja a geometriai tárgyaknak előadására eddig fordított óraszámot s törli az elemi geometriát és a geometriai módszertant, mint rendes tárgyat. Ezzel szemben megszaporítja a művészeti tárgyak tanóraszámát. Az iparművészeti rajz és tervezés című programmpontnál kifogásoljuk azt, hogy a növendék tulajdonképen csak papiroson tervel és így fogalma sem lehet arról, hogy minő szempontokat diktál neki a kivitelre felhasználandó anyag, ami a tervelésnél lényeges, sőt döntő.

ÁLTALÁNOS MŰVÉSZETI CIKKEK

Erzsébet királyné emlékszobra. Írta Éber László. Budapesti Szemle, 320. sz.

Művészet és a nép. Írta Dömötör István. Hazánk, aug. 12.

Budapest művészeti pályázatai. Irta Lyka Károly. Uj Idők, szept. 13.

A lipcsei magyar műtárlatot (Pietro del Vecchio intézetében) ismertették a következő lapok: Leipziger Neueste Nachrichten 256. sz., Generalanzeiger für Leipzig 215. sz., Leipziger Tageblatt 462. sz., Leipziger Rundschau 30. sz.

FESTÉSZET

A szolnoki műtárlatot ismertette a Pesti Napló júl. 28., az Uj Idők és a Pester Lloyd aug. 9-iki száma.

Képkiállítás Kolozsvárott. Írta F—a I—s. Pesti Hirlap, szept. 1.

Segantini szelleme Velencében. Írta dr. Lázár Béla. Magyar Nemzet, aug. 6.

Formátlan szinek. Írta Semperidem. Magyar Géniusz, aug. 2.

Mc. Neill Whistler. Irta dr. Lázár Béla, Magyar Nemzet, július 21.

A modern arckép. Irta dr. Lázár Béla, Magyar Nemzet, szept. 8.

Margitay Tihamér műveinek kiállítását ismertették a napilapok szept. 13-iki, az Alkotmány szept. 16. sz.

Látogatás Nagy Zsigmond műtermében. Irta Lendvay Károly. Ellenzék (Kolozsvár) szept. 28., 29. sz.

Eisenhut Ferenc művészi hagyatékának kiállítását ismertették a napilapok okt. 3-iki számai.

Schuster Ferenc művészi hagyatékának kiállítását ismertették a napilapok okt. 3-iki számai.

SZOBRÁSZAT

Hölzel Mór életrajzát közölte a Pesti Napló július 28-iki száma.

Egy szobormű előtt. (Radnai Béla Pázmány-szobra). Írta M. F. Egyetértés, aug. 1.

Rodin. Írta v. g. A Hét, aug. 23.

Az elsikkasztott Kossuth-szobor. Egyetértés, szept. 4.

Izsó és Hölzel. Budapesti Hirlap, szept. 30. sz.

ÉPÍTÉSZET

Magyar stylus. Lechner Ö. példája Magyar Szó, júl. 28.

Hansen Theofilos. Írta Csányi Károly. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Heti Értesítője, XXII. 24.

Az építész névjegye. Írta Sincerus. Egyetértés, szept. 1.

Hansen. Írta Ezrey. Vállalkozók Lapja, júl. 22.

IPARMŰVÉSZET

Egy magyar kőfaragómester Majna-Frankfurtban a XVIII-ik század közepén. Írta Forbát-Fischer Imre. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Heti Értesítője XXII. 26.

A királyi vár belső kiképzése és iparművészi felszerelése. Irta Hauszmann Alajos. Magyar Iparművészet, VI. 4.

Régi magyar ötvös-rézmetszők. Írta Czakó E. Magyar Iparművészet, VI. 5.

Az utca képeskönyve. Írta Dömötör István. U. o.

Dunántúli faoszlopok. Írta Nagy Sándor. U. o.

A zománc. Irta Prém József. Hazánk, szept. 20.

Magyar szabadságharci emlékek (emlékérmek). Irta Gohl Ödön. Numizmatikai Közlöny, II. 3.

LEJÁRÓ PÁLYÁZATOK

1903 október 15-én lejár a kis-kún-dorozsmai templom kifestésére hirdetett pályázat. A Magyar Képzőművészek Egyesülete Kis-Kún-Dorozsma község elöljáróságától nyert felhatalmazás alapján, miután az első pályázat eredményre nem vezetett, újabb pályázatot hirdet a nevezett város kegyurasága alá tartozó római katolikus templom festőművészeti munkálatainak vázlataira. A pályázatban csak magyar honos művész vehet részt. A templomban 5 menynyezeti freskókép festendő, azonkívül kivántatik a templom dekorativ festése enyvfestékkel. Ezekért a munkálatokért a község 16.000 korona tiszteletdíjat biztosít a megbízott művésznek, ezenkívül pedig az összes szükséges állványozást rendelkezésére bocsátja. A festési munkák 1904 nyarán hajtandók végre olyképen, hogy 1904 november 1-ig teljesen be legyenek fejezve. Pályázóktól kivántatik egy teljes főhajó oszlopköznek dekorativ festési terve (az oszlopokat beleértve), még pedig a hozzátartozó mennyezettel együtt ábrázolva, 1:10 méretben. Ezenkívül a főoltár feletti mennyezeti kép. Végül a többi freskókép tárgyának leírása, esetleg az egész festés tervezetének leírása. A freskók tárgya bibliai, vagy a magyar történelemből vett bibliai vonatkozású lehet. Pályadíj a kivitellel való megbizatás. A pályabiróság tagjai a Magyar Képzőművészek Egyesülete részéről: Dudits Andor, Grünwald Béla, Jámbor Lajos és Tornai Gyula; Kis-Kún-Dorozsma község részéről: Tajthy Ferenc jegyző, Nagy Zakár plébános, Czékus Imre biró és Erdős Ferenc községi mérnök, akik közül azonban a biráló bizottságban csak 3 veend részt, a negyedik valamelyik akadályoztatása esetén mint póttag szerepel. A jeligével és jeligés levélkével ellátott pályaművek lepecsételve és a „Magyar Képzőművészek Egyesülete elnökségének. Kis-Kún-Dorozsmai templomfestési pályatervek“ felírással ellátva, f. évi október hó 15-én déli 12 óráig nyujtandók be a városligeti Műcsarnokban az Orsz. Képzőművészeti Társulat titkári hivatalában. Később érkezett, valamint a pályázati feltételek előírásának meg nem felelő pályaművek nem fognak figyelembe vétetni. A festendő felületek méreteit feltüntető alap- és metszetrajzok pályázók rendelkezésére állanak. E rajzok az Egyesület titkáránál (Budapest, Nagymező-utcza 43) naponta a délutáni órákban vehetők át. Ugyanott tekinthető meg a templom belsejéről készült fényképfelvétel. Miután csakis abszolut becsű vázlatok szerzői bízhatók meg a kivitellel, az esetben, ha a beérkezett pályaművek között egy sem volna olyan, amelynek alapján a biráló bizottság a kivitelre megbízást adhatna, fentartja magának az Egyesület a jogot, hogy újabb pályázatot hirdessen.

1903 október 31-én lejár a Kisfaludy-Társulat által a képírás mai irányait ismertető tanulmányra kiirt pályázat. Bővebbet l. „Művészet“, 1903., 1-ső szám, 152-ik oldal.

1903 október 31-én lejár a kondorosi ág. h. evang. egyház templomépítési bizottságának új templom tervezésére kiírt pályázata. A pályázat titkos. Szigorúan az építési programm értelmében készítendő tervezetek zárt jeligés levelek kiséretében Keviczky László lelkészhez Kondoroson adandók be. A templomépitésre 80.000 kor. áll rendelkezésre. Az épitési programm nevezett lelkész által díjmentesen küldetik meg a pályázni óhajtóknak. Kivántatik 1:100 léptékű annyi alaprajz, kereszt-, hosszmetszet és homlokzat, a mennyi a tervezet teljes megértéséhez és a kiviteléhez szükséges; egy tüzetes műszaki leírás és egy általános m^3 szerinti költségvetés külön a templom és a toronyról. Első díj 500 kor., a másik díj 200 kor., ezenfelül

kiköttetik, hogy az egyház bármely pályatervet 200 koronáért megveheti. Az első díj a kivitelre legalkalmasabb pályaterv szerzőjének adatik ki. Az első díj nyertese köteles tervezetét a kivitelhez kellően kiegészíteni; továbbá azt a megadandó egységárak alapján oly részletes költségvetéssel és feltételekkel felszerelni, hogy a vállalat útján leendő kivitel teljesen biztositható legyen. A tervbirálat szakértő mérnökök és építőmesterek közbejöttével még a f. é. november hó folyamán fog megtörténni.

1903 december 10-én lejár a néhai özv. gróf Nemes Nándorné szül. Ransonnet Eliza bárónő 900 koronás ösztöndíjáért való folyamodások benyujtásának határideje. Bővebbet l. az e füzethez csatolt „Műcsarnok“ pályázati hirdetései közt.

1903 december 31-én lejár a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak történelmi iskolai faliképekre hirdetett pályázata. Bővebbet l. „Művészet“ 1903., 4. sz., 288-ik old.

1903 december 31-én délben lejár a Rozsnyón felállítandó gróf Andrássy Dénesné-szobor pályázata. A szoborbizottság kéri mindazon művészeket, akik a feladat megoldására pályázni hajlandók, hogy készítsenek a feladatnak megfelelő szoborminták és küldjék azokat Rozsnyóra a „Franciska szoborbizottság“ címére birálat alá. A pályaműhöz műleirás és költségelőirányzat csatolandó azzal a kötelező kijelentéssel, hogy a pályázó művész a költségelőirányzatában kitett összegért a szobor létesítését elvállalni kész. A kitett határidőre beérkezett és díjazásra érdemesnek talált szoborminták közül az első 2000 kor., a második 1000 kor., a harmadik 600 korona díjat kap. A díjazás nem biztosítja még az első díjra érdemesítettnek a mű keresztülvitelét, mivel e felett a szoborbizottság kétharmad szótöbbséggel 1904 január 31-ik napjáig külön határozattal dönt. A szobor összes költsége, nem számítva a kerítést, 24000 koronát felül nem haladhat. Felállítandó a mű 1904 október hó 1-éig. Andrássy Franciska grófné arcképe, továbbá a felállítandó szobor helyének térképe és fényképe, Rozsnyó város főjegyző hivatalában megtekinthető és arról másolat vehető.

1904 január 4-én lejár a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet 1903-ik évi építészeti nagy pályázata. Bővebbet l. „Művészet“ 1903., 3-ik szám, 224-ik oldal.

1904 április 1-én lejár a szegedi fogadalmi templom tervpályázata. Tervezendő 3400 lélek számára elegendő területű és a róm. kat. vallás követelményeinek megfelelő, szabadon álló emlékszerű templom, melyből a templom hajójában földszinten 3000 tag, 400 pedig a chorus- és mellékgaleriákra (empórokra) esik. A pályázati feltételeket jelentkezők részére a városi mérnöki hivatal szolgáltatja ki, vagy esetleg meg is küldi. A környező házak, melyek fölött a templomnak uralkodnia kell, legföljebb kétemeletesek az érvényben levő építkezési szabályok szerint. A templom stilusát a tervező szabadon választhatja, de jellege monumentális legyen. A templom belső berendezés nélkül 1.200,000 koronába kerülhet. A pályázatban csak magyar állampolgárok vehetnek részt. Kívántatik a templom minden emeletsorából egy-egy alaprajz, annyi metszet, amennyiből az alkalmazandó főszerkezet megítélhető és a templom minden önálló kiképzésű oldaláról egy-egy homlokrész 1 : 200 méretben; továbbá könnyen áttekinthető, a beépített köbtartalom szerint számítandó közelítő költségvetés, melyben az alapozás, a torony, illetve tornyok, úgy a világítás, szellőztetés és fűtés költségei hozzávetőleg külön vétessenek fel. Továbbá részletes műleírás. A legjobb, de egyszersmind abszolut becsű terv 4000 korona, a másodiknak ítélendő terv 2500 korona, a harmadik 1500 korona pályadíjban részesül, fentartja azonban Szeged város közönsége magának azon jogot, hogy a díjazott terveken kívül bármely más tervet 1000 koronáért megvásárolhasson. A díjazott és vásárolt tervek a város tulajdonát képezik, a közlés joga azonban a szerzőé marad. Ha a beérkezett pályaművek között abszolut becsű nem volna, akkor az első pályadíj nem adatik ki, a többi díjakat azonban a biráló-bizottság a viszonylag legjobbak közt felosztja. A város közönsége a díjazott, illetve vásárolt tervek bármelyikét elfogadhatja építésre, az elfogadott terv szerzője bízatik meg a részletes tervek elkészítésével és a művezetéssel, a magyar mérnök- és építészegylet díjszabása III. osztályán belül kölcsönös egyezség útján megállapítandó díjazás és kölcsönös szerződés mellett, amely díjazásba a kiosztott pályadíj beszámíttatik. A jeligével ellátott pályatervek a tervező nevét és lakcímét rejtő külön jeligés-levéllel, mely ezen felirattal látandó el: „Pályázat a szegedi fogadalmi templomra“, 1904. évi április hó 1-ső napjának délutáni 5 órájáig Szeged szab. kir. város polgármesterénél nyújtandók be. Későbbb érkező művek a pályázatban nem vehetnek részt, hacsak a postabélyeg tanúsága szerint oly időben nem adattak postára, hogy rendes körülmények között a kitűzött időre rendeltetésük helyére megérkezhettek. Pályázó köteles bejelenteni, hogy a pályázati föltételeket ismeri és elfogadja. A birálóbizottság az elnökkel együtt 12 tagból áll, akik között a magyar mérnök- és építész-egylet által kijelölt három építésznek kell lennie. Tervező a bizottság tagjai ellen kifogást nem tehet. A bizottság véleménye végérvényes és nem felebbezhető. Az elősorolt feltételeknek megfelelő terveket a biráló-bizottság két hó alatt megbirálja, azonban az összes tervek a megokolt birálati jegyzőkönyvvel együtt Szegeden 14 napig, azután Budapesten is 14 napig közszemlére állíttatnak; a város tanácsa a biráló-bizottság véleménye alapján, a pályadíjakat a birálat befejezésétől számított négy hét alatt kiadja, a nem díjazott vagy meg nem vásárolt terveket a fölbontatlan jeligés levelekkel és a birálati jegyzőkönyv egy példányával együtt az átvételkor kapott vagy postai igazolvány ellenében, a pályázóknak visszaküldi, illetőleg visszaadja. A részletes tervezési feltételek a szegedi városi mérnöki hivatalnál kaphatók.

1904 szeptember 15-ikén lejár a főváros nagy festménypályázata. Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottsága Budavárának 1849. évi május hó 21-én történt visszavívását nagyobb szabású történeti festményben megörökíteni szándékozván, annak színes vázlatára a főváros tanácsa nyilvános pályázatot hirdet a következő feltételek mellett: A pályázat nyilt s abban csak magyar honossággal biró művészek vehetnek részt. A pályázó által benyujtandó színes vázlatnak nem a várostrom valamely mellékes jelentőségű részletét, hanem olyan jelenetet kell ábrázolnia, mely az esemény történeti

jelentőségét és helyi vonatkozását jellemzően kidomborítja és kellő hatással fejezi ki. A kép színes vázlata a festmény tervezett területe egy kilencedrészének (tehát a magasság és szélesség egy-egy harmadrészének) megfelelő nagyságában készítendő. A pályázó vázlatának benyujtása alkalmával írásban tartozik a festmény végleges kiviteleért kívánt árat is megjelölni. Első díj 5000 kor., második díj 3000 korona, harmadik díj 2000 korona. Az első díjra csak oly mű tarthat igényt, melyet a biráló bizottság kivitelre alkalmasnak ítél. A nem díjazott pályázati munkák közül a bizottság bármelyiket megvételre ajánlhatja. A megvétel kérdésében a főváros tanácsa határoz. A díjazott, valamint az esetleg megvásárolt vázlatok a főváros kizárólagos tulajdonává lesznek. A főváros részéről kivitelre el nem fogadott művek sokszorosítási joga a művészé marad. A kivitelre elfogadott mű csak a főváros engedélyével sokszorosítható. A képnek nagyban való kivitelére nézve a főváros szabad elhatározását feltétlenül fentartja, mindazonáltal a kivitellel a pályázó művészek közül azok meg nem bízhatók, a kiknek vázlatát a biráló bizottság kivitelre alkalmasnak nem találta. A kivitellel való megbizás alkalmával lesz az ár is előzetes megegyezés alapján megállapítandó. A kitűzött pályadíjakat egy elnök és 8 tagból álló biráló bizottság ítéli oda. A biráló bizottság elnöke a fővárosi képzőművészeti bizottság elnöke. A fővárosi képzőművészeti bizottság alelnöke a biráló bizottságnak tagja s egyszersmind helyettes elnöke. A biráló bizottság azonkívül a képzőművészeti bizottság 3 tagjából és 4 más szakértőből áll, a kit a fővárosi képzőművészeti bizottság javaslatára a székesfőváros tanácsa küld ki. A biráló bizottság akkép alakítandó, hogy tagjainak legalább felerésze gyakorló művész legyen. Az esetben, ha a kiküldöttek közül bárki elhalálozás, avagy a bizottság elnökéhez intézett lemondás folytán időközben megszűnnék a birálóbizottság tagja lenni, annak helyébe a tanács más tagot fog küldeni. A biráló bizottság egyes tagjainak elhalálozása, avagy lemondása a biráló bizottság munkálkodását meg nem akaszthatja, kivéve, ha a tagok száma az elnökkel együtt négyre apadna, mely esetben a tárgyalások mindaddig felfüggesztendők, a míg a tanács a bizottságot megfelelő módon ki nem egészíti. A biráló bizottság működését a pályázati határidő lejárta után azonnal megkezdi s három hónapon belül meghozza határozatát. A biráló bizottság határozatképességéhez az elnökön kívül legalább 4 tag jelenléte szükséges. Ha a bizottság tagjai kellő számban meg nem jelennek és e miatt a bizottság egymás után két ízben nem határozatképes, erről a tanácshoz azonnal jelentés teendő a bizottság újjáalakítása végett. A szavazás minden egyes díjra nézve és minden egyes pályamunka megvételére nézve külön-külön és pedig a díjak odaítélésére nézve titkosan, minden más esetében nyiltan ejtendő meg. A bizottság minden egyes kérdésben a jelenlévők általános szótöbbségével határoz. Az elnök mindazon kérdésekben, a melyek nyilt szavazással döntetnek el, csak akkor szavaz, ha a szavazatok egyenlően oszlanak meg. A díjak odaítélésénél a titkos szavazásban az elnök is részt vesz. A biráló bizottság a díjak odaítélése előtt nyilt szavazással határoz afelett, hogy egyáltalán van-e a pályázati művek között olyan, a mely a kivitelre alkalmas. A második és harmadik díj odaítélése után a biráló bizottság nyilt szavazással külön-külön határoz afelett, vajjon a második és harmadik díjjal jutalmazott műveket kivitelre alkalmasaknak tartja-e? Amennyiben a bizottságban valamely díjra egyik pályázati mű sem nyerné meg a szavazatok általános többségét s a szavazatok több mint két pályázati mű között oszlanának meg, mindenkor újabb szavazás ejtendő meg azon pályázati művek között, a melyek viszonylag a legtöbb szavazatot kapták. Ha valamely díj odaítélésénél a szavazatok csupán két pályázati mű között és egyenlően oszlanak meg, úgy az illető díj, valamint a következő kisebb díj, együttesen megosztandó a két pályázati mű között. Ha a harmadik díj odaítélésénél oszlanak meg ekként a szavazatok két pályázati mű között, úgy a harmadik díj egyszerűen megosztandó közöttük A biráló bizottság határozata végérvényes. A biráló bizottság eljárásának befejezése után elnöke útján a főváros tanácsához jelentést tesz A főváros tanácsa a biráló bizottság jelentésének tudomásvétele után intézkedik arra nézve, hogy a pályázati művek legalább 15 napon át alkalmas helyen nyilvánosan kiállíttassanak, egyszersmind egy hónapon belül kiutalványozza a pályázati díjakat. A pályázati műveket a pályázó írásbeli nyilatkozatával együtt és a pályázó lakásának pontos megjelölése mellett a tanács közoktatási ügyosztályának hivatalos helyiségébe (IV., Városház-utca 9. sz. Központi városház, II. emelet 230.) 1904. évi szeptember hó 15-ik napjának déli 12 órájáig az ügyosztályt vezető tanácsnok vagy helyetteséhez kell beküldeni. A vidékről, vagy külföldről beküldött pályázati művekre nézve a feladás ideje az irányadó. A feladást igazoló postai vagy vasúti okmányt a pályázó köteles kivánatra beküldeni.

KIÁLLÍTÁSOK NAPTÁRA

1903 október 25-én jár le az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 1903/4. évi Téli Kiállításának beküldési határideje.

1903 október 31-én záródik a müncheni Sezession nemzetközi kiállítása.

1903 október 31-én záródik a velencei nemzetközi kiállítás.

1903 november 15-én nyílik meg az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 1903/4. évi Téli Kiállítása.

1903 november 15-én nyílik meg a Nemzeti Szalonban Ferenczy Károly külön kiállítása.

1903 december 15-én záródik a Nemzeti Szalonban Ferenczy Károly külön kiállítása.

1904 január 15-én záródik az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 1903/4. évi Téli Kiállítása.

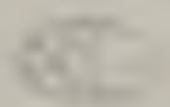
Felelős szerkesztő: LYKA KÁROLY

Kiadótulajdonos: SINGER és WOLFNER
Budapest, Andrássy-út 10.

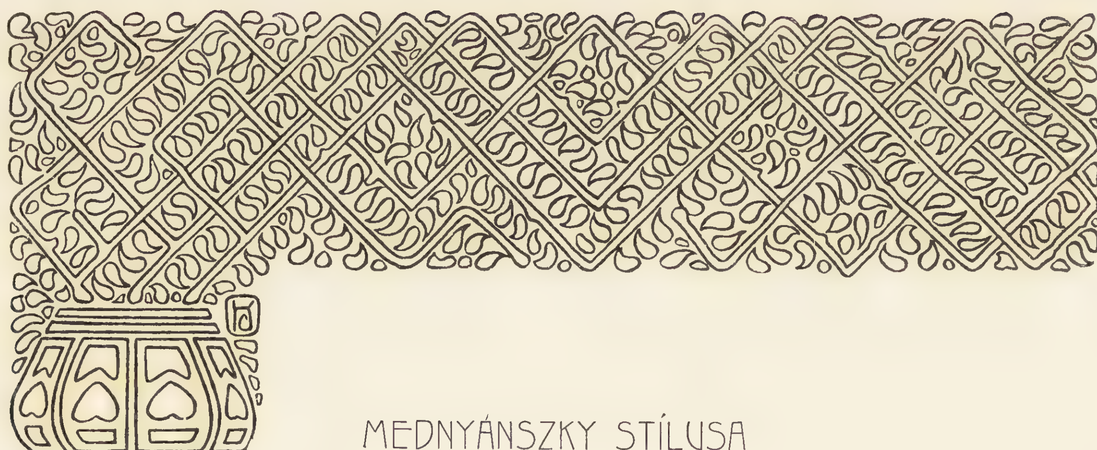
Hornyánszky Viktor cs. és kir. udvari könyvnyomdája.

TAVASZ
MORELLI GUSZTÁV EREDETI FAMETSZETE

MORELLI G.

MEDNYÁNSZKY STÍLUSA

Nehéz volna megjövendölni, hogy báró Mednyánszky László művészete hova fog fejlődni. Azt már most is látjuk, hogy sokféle állomáson haladt át; mindegyiken kiváló művek jelzik, hogy ott is járt. De tovább indult, mielőtt még előadása azon az egy állomáson megszokottá, átlagossá vált volna. Sok festőnek az a balvégzete, hogy megmarad egy ily állomáson: a nagy fáradsággal megszerzett kézíráson nem változtat többé, a vége aztán az, hogy az alaposan megszokott előadási mód már nem is izgatja őt és munkái csekély lelki emócióval készülnek. Ez a legszomorúbb véget jelenti, amely festőt csak érhet. Kiírt lesz az írása, sablonos, modoros. Mindenki előre megmondhatja, hogy ezt vagy azt a festői témát a mi festőnk így vagy úgy fogja alakítani.

Ami nem terem emócióval, aminek a festése közben a képíró nem érez benső részvételt, az érzések, a szenvedélyek rezgését, az a kép a nézőben sem kelthet emóciót, nem válthat ki érzéseket.

Egy olyan művésznél, mint amilyen Mednyánszky, nem is csodálkozhatunk azon, hogy minden fáradságosan kiküzdött állomást gyorsan otthagyott, hogy újabb területeket hódítson meg. A festés neki benső szükségesség, életének főtartalma. Nem is lehetne el nélküle. Belőle szívja minden életkedvét, benne csapódik le minden lelki élménye. Lehetetlen tehát, hogy megmaradjon az épp kiküzdött festői vívmányoknál. Olyan, mint az élő szervezet, amely szakadatlanul csatol új és újabb sejteket a régiekhez, éppen azért, mert él. S csakis azáltal él, hogy szakadatlanul megújhodik. Ilyen szerves kapcsolat van Mednyánszky és a képei közt. Sőt kevés festőben van meg oly mértékben, mint benne.

Más festők is változtatják előadásukat, de legtöbben nem azért, mert ebben vagy abban az irányban már kimondták az utolsó szót, hanem azért, mert időközben bizonyos tanulságokat vontak le más képírók műveiből. Látnak egy képet, amelyen megragadja őket a nagy egyszerűség: legközelebb ők is egyszerűk igyekeznek lenni. Valahol észreveszik a szín tüzének lebilincselő erejét: sietnek tehát saját szineik tüzét fokozni. Mednyánszky változásai nem vezethetők vissza ilyen okokra. Minden változása az ő egyéniségében gyökerezik, vagy határozottabban szólva: természetfelfedezései okozzák ezeket az elváltozásokat.

Mivel pedig szakadatlan kölcsönhatásban áll a természettel, várható, hogy stílusában most sem mondta ki az utolsó szót. S mert természetszemlélete ma is csodálatosan friss, beható, erősen felszívó: várható, hogy ismét új s újabb fordulatok következnek be előadásában.

Tartsuk szem előtt a következő példát. Két festő fest a Tátra sziklái közt. Az egyiknek feltűnik, hogy a természet keze mily gazdagon párnázta ki a sziklát mohával, a melynek friss zöldjébe színes pecséteket ír egy tarka zuzmó. Harangvirágok finom kelyhei lógnak

alá, a haraszt csipkés levélkéi függnek le, mutatván piros és fekete spóratartóikat. Végre a szikla puszta része tele van finom repedéssel, hajszálnyi szakadásokkal, a természet kezének fantasztikus ákom-bákomjaival, amelyek úgy hatnak, mint egy földrajzi térkép. A festő mélyen elmerülhet ebbe a mikrokoszmoszba s annyira megszeretheti, hogy minden erejével ezt az apró világot igyekszik vásznán megrögzíteni.

Társa is ott ül e szikla előtt. Benne azonban más, egészen eltérő ötletek támadnak. Ő a sziklában a Tátra valamely ormának árva vándorát látja, amelyet valamely katasztrófa ide lökött. Imponál neki nagysága, súlya. Hatalmas plasztikus formáin kívül leköti figyelmét az is, hogy ez a szikla része egy egésznek, ugyanabban az atmoszférában fürdik, amelyben a nagy hegy, az alkonyatnak ugyanaz a gyöngyszín-reflexe éri, amely a csúcsot. Rögtön átérzi ezt az egész sziklavilágot, ezt a széles, hatalmas, súlyos tömeget, amelyet a levegőtenger hullámai nyaldosnak. Igyekezni fog tehát az előtte levő jelenséget úgy megfesteni, hogy mindezek a jellemvonások megcsillanjanak a képén.

Íme, a természetnek egyazon jelensége ily kétféle útra viszi e két festőt. Világos, hogy műveik közt hiába keresnők a legcsekélyebb hasonlóságot is, bár egyazon részlet hangolta ezt is, azt is a festésre. Ennyire különbözik két festő természetszemlélete. Ha kibővítenők e példát, néhány százféle módot találnánk, megannyi változatait egyazon természeti jelenség felfogásának.

Ebből kiviláglik, hogy sokféle ponton lehet a természetet megközelíteni.

De nemcsak két festő művein látszhatik meg a felfogás különbsége, hanem jelentkezhetik az egyazon művész képein is, különböző

ŐSZI TÁJ
MEDNYÁNSZKY LÁSZLÓ FESTMÉNYE

időpontokon. Megállapíthatjuk, hogy ekkor meg ekkor erre az elemre helyezte a legnagyobb súlyt, máskor viszont a természetnek egészen más jellemvonása kötötte le figyelmét s ennek a frissen felfedezett jellemvonásnak értelmében alakította képét. Ebben az esetben tehát maga a természet, annak új s újabb szemlélete indíthatja a festőt a kép ilyen vagy olyan írására.

Ha most mérlegeljük ennek az előadás- és felfogásbeli különbségnek értékét, minden hosszas gondolkodás nélkül azt a változást tartjuk fontosabbnak és előbbrevalónak, amely egyenest a természet szemléletében gyökerezik s azt a változást tartjuk alacsonyabb rangúnak, kevésbbé fontosnak, amelynek oka egy más festő műveiben rejlik.

Mednyánszky művészetének minden változása egyenest a természet szemléletében gyökerezik. Más festő elemi hatását nem tudjuk művészetében kimutatni.

Mednyánszky tájképei tehát az ő beható és törzsökös természetszemléletét tükrözik vissza. Ezt fontosnak tartjuk, mert nem osztjuk azoknak véleményét, akik a képek értékét az azokban felvetett, írásban is kifejezhető eszmék mértékével mérik.

Sokszor halljuk ugyanis, hogy egy kép vagy szobor azért nagyszabású és azért remek, mert világosan kifejez egy történelmi, irodalmi, politikai, vallásos vagy bölcseleti eszmét. A kép vagy szobor minden egyéb elemét együttesen technikának szokták nevezni s ezt a technikát bizonyos alacsonyabb rangba sorozzák: megtanulható mesterségbeli feladat. Akik így gondolkoznak, azok kissé megakadnak fejtegetéseikben, mihelyt tájképről esik szó. Az ilyen súlyos esetekben rendesen a „hangulat“, a „heroikus vonás“, a merész „realizmus“ s más hervadt jelzők kerülnek sorra, de ezek rendesen semmi bizonyosat, semmi határozottat nem mondó kifejezések s csak arra szolgálnak, hogy az elvéhez ragaszkodó szigorú teoretikust pillanatnyi zavarából látszólag kimentsék.

Ez a teoria sokkal bizonytalanabbnak látszik nekünk, semhogy követhetnők. A remekműveknek gazdag sorát ösmerjük, amelyeket ez a teoria nem képes megközelíteni. S például Mednyánszky tájképeinek méltatásánál sem vehetjük hasznát, mert banálisnak tartanók e tájképeket oly jelzőkkel illetni, mint amilyen a „hangulatos“, „realisztikus“, „idealisztikus“.

E képek pedig szokatlan mély hatást keltettek bennünk: szabad tehát e hatás okát kutatnunk, talán minden előzetesen fölállított teoria nélkül is. Az egyszerű ember eszejárásával gondolkodhatunk tárgyunk felett: minden segítőeszközünk a tapasztalatoknak az a sorozata, amelyet festés, rajzolás, a szabadban való séta és a remekművek szemlélete közben szereztünk.

Keressük mindenekelőtt, mi módon születik meg egyike azoknak a tájképeknek, amelyeket Mednyánszky oeuvrejében oly gyakran megszerettünk.

Mikor a festő künn sétál a szabadban, megeshetik, hogy valamely jelenség erősen leköti figyelmét, érdeklődéssel nézi, hosszasan és egészen elmerül az élvezésébe. Este a város szélén látja például a házak elmosódott körvonalait, a mely alatt sötéten és formátlanul terül el a mező. Annál hatalmasabbnak látszik azonban az ég, a mely tele van a felhők egymásba omló formáival s ezekhez fölszáll a város füstje, párája. Hosszú veres csík világít a felhők alján: a legélénkebb és legtüzesebb szín az egész jelenségben, minden egyéb tompa, elborult, nagy silhouettekben sorakozik egymás mellé. Szinte megannyi folt. Ez a jelenség mélyen és erősen megragadhatja őt, úgy, hogy behatóan kezd foglalkozni e látvánnyal. Egy költő, aki erre sétálna, talán költeményt írna arról, hogy a város ezer szeme íme álomra csukódik, hogy az ablakok csillagocskái ellobbannak, de felragyognak az ég csillagai és mindenre leszáll a csend. A festő azonban egészen más dolgokat figyel meg és vesz észre. Őt mód felett leköti az a rongyos, kékes folt, amelyet a háztömegek írnak a látóhatárra, őt egészen elfoglalja a csodálatos tűz, amely az utolsó alkonypirból elévillan, a felhők gombolyagának alakja, egymásba torlódása, gyengén elütő, sajátságos színe. A festő a jelenségek vizsgálásánál, szemléleténél nem úgy gondolkodik, mint az a költő és semmiesetre sem fogja ugyanazt kifejezni akarni, amit a költő. Ha ez a beszéd kifejezési eszközével

LANKÁS
MEDNYÁNSZKY LÁSZLÓ FESTMÉNYE

ALKONY A LÁPON
MEDNYÁNSZKY LÁSZLÓ FESTMÉNYE

dolgozik, úgy amaz a festés kifejezési eszközeit használja. S mindjárt a természetadta jelenség megfigyelésénél eltér az útjok: ami a költőnél a szó, a fogalom, az a festőnél a szín, a forma, a vonal stb. Tehát azt, amit e jelenség megírásánál eszmének neveznek, nem találhatjuk meg e jelenség megfestésénél. Egy egész világ választja el e két teremtő lelket egymástól. Amit az írónál logikának, gondolkodásbeli törvénynek nevezünk: tehát a fogalmak helyes egybeillesztését, azt a festőnél merőn más formában találjuk meg: nála a logika színek, formák, valőrök, tónusok, vonalak helyes egybeillesztéséből áll. Lehet tehát — bármily sajátságosan hangzik is — színnel, vonallal, tónussal is gondolkodni, nemcsak fogalmakkal. Ép úgy, mint ahogy a vérbeli zenész zenei elemekkel, a vérbeli matematikus matematikai elemekkel gondolkodik.

A gondolatoknak az a sora, a mi egy Mednyánszky-fajtájú festőben megszületik, midőn a leírt természetjelenséget szemléli, egészen más, mint az a gondolatsor, amely ugyane természeti kép előtt az íróban vagy a zenészben támad. Még akkor is, ha az író és festő egy személyben egyesül. Mihelyst munkához fog: rögtön jelentkezik ez a különbség.

Mednyánszky tájképei is tisztán a festő természetszemléletének szülöttjei. Egyik képe, a „Virágzó fák" című, e részben nagyon tanulságos. Egyszer egy elhagyott temető mellett sétált, a hol néhány fa és bokor javában bontogatta virágait. Alattuk, felburjánzott fű közepette húzódott meg néhány düledék-fakereszt, szegényesen, gondozatlanul. Íme egy oly tárgy, a mely az író kezén rögtön érzékeny és megható pointot kap. Az író e korhadt fakereszteket földiszítené reflexióival, sőt talán még történeteket is fűzne hozzájuk. Mindenesetre kidomborítaná a virágzó fák és a korhadó fejfák kinálkozó kontrasztját. Mednyánszky azonban festő létére másként nézte meg, másként formálta képét. A korhadt fakeresztek ezen a képen szerényen megvonulnak, nincs rajtuk semmi point. A diadalmas élőfa és a holt ember korhadó fejfájának olcsó kontrasztja sem jut kifejezésre e képen. Nincs benne semmi novella. Nem elbeszélni, de megnézni való kép lett belőle. Festői kép.

Egy olyan vérbeli festő, mint Mednyánszky, ezek szerint más szemmel áll a természet elé, ez pedig másként hat rá, mint egyéb emberre. Mednyánszky nem az irodalmi elemet, nem a reflexiók kiépítésére alkalmas anyagot választja ki a természetből, hanem azt az anyagot, amely elsősorban, sőt kizárólagosan festéssel fejezhető ki, jellemezhető behatóan. Neki tehát más tárgyat kinál a természet, mint az írónak, vagy mint az irodalmi hajlandóságú festőknek.

Ennélfogva képeinek tárgya is más, mint amit ugyanarról a jelenségről az író adna. Ne csodálkozzunk tehát, ha egy olyan igazi festőben, mint aminő Mednyánszky, nem találjuk meg azt a bizonyos irodalmi ízű „eszmét", a melyeket sok teoretikus megkövetel a képtől. Van Mednyánszkyban is eszme s mily bőségben! De csupa festői eszme. Ösmerkedjünk meg ennek néhány példájával.

Egyszer egy messzenyúló rónaságra vetődött Mednyánszky. Este volt s borús az ég. A sík mezőn semmi feltünő geológiai forma sem látszott: aszott perje nőtte be rongyos foltokban a síkság egyes darabjait, abból itt-ott kikandikált a láp vizének sima, fényes tükre. Erről képet festett Mednyánszky „Lankás" címmel. A mi szempontunkból most az érdekel minket, hogy miben ment túl Mednyánszky a természet-kópián, azaz mely természetadta jelenséget fejlesztett a képen, mint festőileg fontosat. S itt első sorban feltünik nekünk az a nagyszabású téralakítás, amely e képnek egyik legnagyobb erőssége. Ha a valóságban ott látta a messze elnyúló rónát, úgy a képen ennek végtelenbe nyúló nagyságát azzal tudta kifejezni, sőt fokozni, hogy alacsonyra vette a látóhatárt s e fölé magas, formáiban gazdag felhős eget festett. Ezek a felhők lapidáris formáikkal szintén a messzeségbe nyúlnak, a szélesen odahúzott ecsetvonások pedig szinte vezetik a tekintetet a végtelenbe merülő látóhatár felé. A láp vize jellemezhető lett volna apróbb, szakadozott világos foltokkal is, de ezen a képen ez a víztükör is nagy foltokat ír le, amelyeknek intenzitásáról a szem arra következtet, hogy ezek a vizfelületek is jelentékenyek, ami által a rónaság hatalmas, széles jelleme ismét megnövekszik. Minden arra tör ezen a képen,

hogy az az óriási tér, amely lomhán hever a borús ég alatt, kolosszális terjedelmében kifejezésre jusson az aranyráma keskeny keretei közt is.

Ezzel természetesen nem merítettük ki ezt a képet, csak egy benne rejtőző, tisztán festői eszmére utaltunk.

„Őszi táj" egy másik képének a címe. Valahol Északmagyarországon láthatta Mednyánszky, magasan fekvő hegyes vidéken, ahol az ősz egészen más színekben jelentkezik, mint nálunk a mélyen fekvő lapályon. Az ősz ott hirtelenebbül szállja meg az erdőt: a fák és cserjék még teljes lombdíszben állnak, amidőn a dér már sárgára csípi leveleiket. Nálunk a lapályon az ősz lassúbbjártú: egyenkint pergeti le a leveleket az ágakról s mire a levelek megsárgulnának, legtöbbjük már le is hullott. Bűvös sárga és piros színhalmazat egy ily felvidéki őszi erdő, főkép, ha a millió sárga levélnek tömör kék hegy, tömör kék ég adja a hátteret. A hegy és ég e tiszta kékje ugyanannak a felvidéki tiszta levegőnek jóvoltából bírja pompázó színét.

Ezt a két színt versenyezteti egymással Mednyánszky ezen az „Őszi táj"-on. E tájképen e két szín a döntő, ezek adják meg a legfőbb jellemvonást, velük él-hal a kép. Mednyánszky tehát oly erővel hangsúlyozza ezeket a színeket, a milyennel csak lehet. Fokozza a tüzüket, intenzitásukat: a legvilágítóbb sárga mellé kerül a legmélyebb kék, a végsőig erősítve, fokozva, nemcsak a szín élénksége, hanem az ecsethúzás szilaj ereje által is. E két szín a feszültség legmagasabb fokán áll egymás mellett, akárcsak két ellentétes villamáram, amely már közel áll az explózióhoz. Ezáltal a merészen kormányzott feszültség által oly élet szökik a tájképbe, amilyen erejűt ritkán láttunk.

Ez is festői eszme és csak festéssel fejezhető ki.

Egy „Téli táj"-án temérdek fa áll egymás mellett, fiatal erdő szélén. A törzsek még nem fejlődtek hatalmassá, úgy, hogy az egész erdőkép jóformán ágak szövevénye, a törzsek nagy formái nélkül. Ezekre az egymásba fonódott, összekuszált ágakra a hópihék milliói hullottak s szépen megmaradtak a legfinomabb galyacskán is. Közeledik az alkonyat s a hó kékes reflexszel szövődik által. S most oly kép áll elő, a mely emlékeztet a gótikus templomok áttört kődíszeire. Mednyánszky kezén ez a természetadta jellemvonás gazdaggá, mindenekfelett uralkodóvá lett. Valóságos labirintje támadt itt az összefont galyaknak, amelyeknek hópárnái ágról-ágra, hajtásról-hajtásra, galyacskáról-galyacskára vonulnak, fehér csipkedíszszel ékesítvén fel a képet. És a mint egymásfelé hajlanak a galyak, amint összeérnek és szétválnak: oly ritmus van benne, amilyent a nyári vetés enyhe ringásán látunk. Egy finom festői jellemvonás van itt kristálytisztán, meggyőzően előadva.

Látjuk ezekből, hogy a képtárgy Mednyánszkynál igazán és hamisíttatlanul festői, semmi köze a reflexióhoz, az irodalomhoz, szűzen festői. De fejtegetésünkből talán kivilánglott az is, hogy Mednyánszky nem puszta utánzója a természetnek, hanem az ott látott jellemvonásokat a maga akarata szerint alakítja. Ebből folyik stilusa.

Sokféle tapasztalatból merítjük azt a meggyőződést, hogy egyéni stilushoz csak a legbehatóbb természetszemlélet vezetheti a festőt. Az a sok ezer természettanulmány, amelyet Mednyánszky festett és rajzolt, a legbehatóbb stúdiumot jelenti. Vannak köztük egészen futólagos jegyzetek és töviről-hegyire leírt látleletek is. Egy rajzlapon néha csak a látóhatár vonalát és két-három foltot látunk, csak az egészen nagy, a döntő vonalakat. De vannak olyan stúdiumai is, a hol a virágzó fa ágrendszere, a virág kelye, porzói a legbehatóbban vannak leírva. A stúdium is sokféle szempontból készül és ha egy festő — mint Mednyánszkynál láttuk — néha húsz-harminczszor írja rajzkönyvébe a horizont egyetlen vonalát, még pedig a kéz egyetlen mozdulatával, az bizonyos szempontból nem kevésbbé beható stúdium, mintha egy szikla moháját minden részletében áttanulmányozná. A festő sem tanulmányozhatja a természetet egyoldalúan s tanulmánya nem lehet mindig deskriptiv, mert akkor a természetnek éppen döntő nagy jelenségei egészen elkerülnék a figyelmét. Aki mindig csak részletet rakosgat részlet mellé és e mellett sohasem veszi fontolóra a nagy egészet: miniáló barát marad mindörökre.

NAPKELTE AZ ERDŐBEN
MEDNYÁNSZKY LÁSZLÓ FESTMÉNYE

Mednyánszky felette sokoldalúan tanulmányozta és tanulmányozza a természetet. Ez minden változatának alapja. Hogy stílusát megértsük, gondoljunk vissza a virágzó fákhoz készített stúdiumokra. Ott természetes nagyságban festett le gouache-festékkel virágos galyakat, a legpontosabban. A „Virágzó fák" című képen egy-egy virág már csak egy ecsetvonás, sőt egyetlen odapöttyentett foltból a virágok egész sora alakul. Természetes, hogy csak az érthet az ilyen odapöttyentéshez, aki előzőleg a legbehatóbb tanulmány révén tökéletesen ösmeri a virág minden jellemvonását.

Amit itt a virágról mondtunk, ugyanaz áll a fa lombdíszéről, a sziklától s az ebből alakuló sziklarendszerről, végre a hegyről, sőt a hegyrendszerről. Szélesen összefoglalni s egyszerre adni a részletek együttes hatását csak ily tanulmányok után lehet.

Mednyánszky így szerezte meg bámulatos összefoglaló és egyszerű előadását. Ami képein nagyszabású, azt nem köszöni más festőnek, hanem a saját, beható természetszemléletének.

Mondottuk, hogy vázlatkönyveiben sűrűn látni oly lapokat, amelyeken egy-két hosszú vonal s néhány durván és csak sematikusan befeketített folt látszik. Olyan jegyzetek, amelyek szövevényén senki más nem igazodnék el, csak ő. Így tanulmányozta a természet jelenségeiben azokat a jellemvonásokat, amelyek a kép gerincét adják. Vannak képek, amelyeken döntő a téralakítás, a látóhatár, sőt ennek arcéle. Ha döntő, akkor a legbehatóbb tanulmányra késztet. Nem mindegy, vajjon a

TÁJKÉP
MEDNYÁNSZKY LÁSZLÓ FESTMÉNYE

látóhatár vonala töredezett avagy hullámosan folyamatos; hirtelenül cikázó vagy merev. Ez a vonal, ha jelentékenyen fejlesztheti valaki, szintén erőteljesen hozzájárul a kép jellemének kiépüléséhez. Aki temérdek tanulmányt készített ily jelenségről, az értékelni is tudja s módjában van megválogatni. Mert mihelyst nem természetszemléletből meríti választását, rögtön akadémia lesz belőle, azaz közömbös hatású, únott, jelentéktelen semmiség.

Míg Mednyánszky tanulmányai a legkisebb részletekig is elhatoltak, addig a maga módja szerint nem szűnt meg fáradhatatlanul kutatni a nagy, döntő jellemvonásokat sem. Ezáltal festői bölcseségre és egyúttal finom tapintatra tett szert. A maga egyéniségéhez mérten aztán kialakította, fejlesztette az így megösmert jellemvonásokat.

A ritka intenziv természetszemlélet még egy tehetségét fejlesztette csodálatosan: szín-, forma- és vonalmemóriáját. E képek, amelyek oly megragadóan tolmácsolják a természetet, mind műteremben készülnek, tehát nem a modell nyomán. Sokaknak tört bele a fejszéjük az ilyen vállalkozásba. Mednyánszkynál azonban megszünt itt is minden nehézség. Miután egész élete festéssel telt el s miután oly kimerítőn képes magába szívni a természeti jelenségek képét, mint kevés más ember, memóriája és természet-vázlatai kiépítik számára a modellt. Erre különben képeinek megalakításánál nincs is nagyon szüksége, mert művei nem természetleírások, hanem a természet döntő jelenségeit mutatják, sommázva, egyszerűsítve, kiemelve azt, a mit egyénisége fontosnak vél, fokozva azt, amit hangsúlyozni akar, kivetve

azt, ami csak inventárium volna s mint ilyen, fölösleges lom.

Sokan félreértették stilusának e jellegét. Midőn Mednyánszky a köd atmoszferikus jelenségeit adta így elő a maga festői sajátságaiban, ködembernek nevezték el, a ki csak a párafátylon át képes a világot nézni. Volt idő, amikor sokat tartózkodott a Tátrában s lenn a Karszton és Montenegróban, az óriási sziklaszerkezetek közt: néhány képén meglátjuk, minő gazdag kincsét fedezte fel ott a színes reflexeknek. Ekkor azt mondták, hogy Mednyánszky opáltónusokban látja a világot. Végre a felvidéki ősz intenziv színei, e szinek tüze ragadta meg: ekkor azt mondták, hogy színorgiának látja a természetet. A ködemberből így vedlett át tűzemberré, anélkül, hogy tudta volna. Pedig ama ködös, párás képek és a világos, tüzes képek egyazon természetszemléletnek hű tolmácsai.

Kétségtelen, hogy bizonyos fokig változott a kezeírása. Ha egybevetjük régibb és legújabb képeit, az előadás frisseségének fokozódását látjuk. Ez talán valószinűtlennek hangzik, mert hozzá vagyunk szokva, hogy a fiatal ember frissebb szemmel lát, mint az idősebb. Mednyánszkynál ennek is megvan a maga oka. Azt a gazdag tőkét, amelyet évtizedeken át magában felhalmozott, egyre pazarabb kézzel kezdi tékozolni. Előadása tehát hirtelenebb ma, mint azelőtt, vonásaiban szinte látjuk a kincset szóró kéz széles mozdulatát. Tiz-tizenöt kép támad egyszerre, egyazon időben, mindenütt más-más problemák vannak kitűzve s gyorsan, játszva megoldva. Vagy talán csak nekünk látszik úgy, mintha játszva oldaná meg e feladatokat. Ha behatóbban nézzük ecsetje sáfárkodását, talán arra a meggyőződésre jutunk, hogy energiája talán türelmetlenebb, hogy idegei talán feszültebbek, formáló vágya szilajabb, mint annakelőtte. Néha hajnaltól éjfélig dolgozik megszakítás nélkül egy tucat nagy képen egyszerre. Ha az egyiknél fizikai kimerültség fogná el: hirtelenül felfrissíti őt a másik kép problemája, ujságával izgatja, cselekvésre kényszeríti. Festő, a ki csak festés által tud üdülni, pihenni.

VÁROS SZÉLE
MEDNYÁNSZKY LÁSZLÓ FESTMÉNYE

MEDNYÁNSZKY LÁSZLÓ VÁZLATKÖNYVÉBŐL

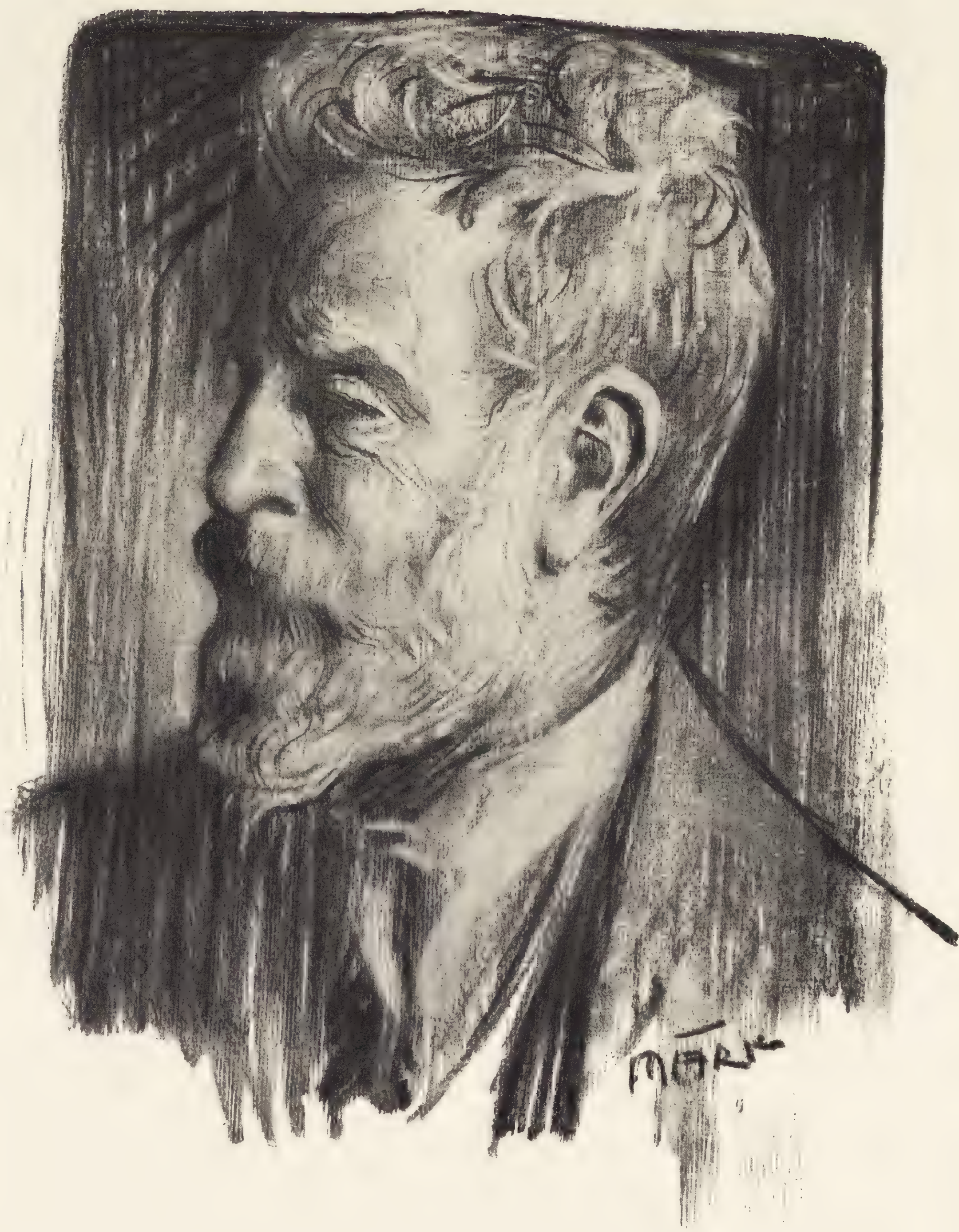
Stilusa azáltal nagyszabású, hogy mindig nagy egységeket ad, elemezzük akár a szín, akár a vonal, akár a folt vagy tónus értékeire nézve. Tekintsük meg nagy képeinek ama pompás solitair fáit: minő organikusan és egy szuszra bonyolódik ki ecsetje alatt a törzsből a temérdek galy, a fonadékos, kuszált ágacskák szárai. Nem érzünk egy képén sem olyasmit, mintha részletekben készült volna. Az est opálszíneiben vibráló hegyderék is akár egyetlen ecsetvonásra termett volna meg. Mindig az egész képet festi, a szó legszorosabb értelmében, biztos fantáziával, amely tudja, mily fokig kell fejleszteni a képet ma, hogy holnap ismét az egész megkapja a maga új átfestését.

Ritka és egészen egyéni jelenség Mednyánszky a magyar művészetben. A saját magának őse. A magyar felvidékbe nyúlnak élete fájának gyökerei: annak természetvilágán nevelte önmagát nagygyá.

Lyka Károly

VASALÓ LEÁNY
FERENCZY KÁROLY RAJZA

TANULMÁNY
MÁRK LAJOS RAJZA

LOGIKAI ÉRZELMEK

EGY FEJEZET AZ ESZTÉTIKÁBÓL

Vannak-e, lehetségesek-e logikai érzelmek? Nem ellenkezik-e egymással ez a két fogalom? A kifejezés tényleg merész, talán nem is egészen megfelelő; mégis használom, mert jobb nem kinálkozott, mert rövid és mert a tárgy, melyről szó lesz, oly fontos, hogy talán nem árt, ha a cím is reáirányozza a figyelmet.

2. Ha logikai érzelmet mondok, szólnom kell az érzelmekről általában, legalább vázlatosan. Mi az érzelem? Külön része vagy tehetsége-e a léleknek, mint a köznyelv sejteti, amely az érzelmeket megkülönbözteti a gondolatoktól, a szivet az észtől? Gondolat és érzelem tényleg nagyon különböznek egymástól; a gondolat a világra vonatkozik, az érzelem saját magamra; a gondolat valami, amit magammal szembe állítok, az érzelemben saját magamat érzem; a gondolat mindig ismeret, megismerése valaminek, ami valamiképen van; az érzelem semmi egyebet nem jelent, mint hogy én mikép érzem magam, jól-e vagy rosszul és habár az érzelmek is nagyon különbözők lehetnek, mégis mindig oly skálában helyezkednek el, melynek egyik vége kimondhatatlan jólét, a másik elviselhetetlen kín. Azért joggal mondjuk, hogy a gondolat, mint olyan, közömbös, tárgyias, szívemet nem érintő, míg az érzelem meleg, pártos, fölemelő vagy lesujtó. Ily nagy különbségek mellett érthető, hogy az érzelmeket másvalaminek tekintik, mint a gondolatokat.

3. De azért fölszines megfigyelés mellett is észreveszem, hogy gondolat és érzelem minden különbözőségük mellett is összefüggnek. Az érzelem rendesen mint gondolat kisérője jelenik meg. A gondolatok keltik bennem az érzelmeket. Ha éjjel az erdőben megyek és messziről emberi alak körvonalait látom, esetleg rosszul érzem magam, félek; ha közelebb jutva, azt látom, hogy az az alak egy alacsonyabb, kopasz fatörzs, félelmem elmúlik, jól érzem magam; megváltozott a gondolat és vele együtt az érzelem. Örülni, búsulni mindig valaminek szoktunk és az úgynevezett tárgytalan, homályos, borongó, merengő érzelmek is, ha szorgosan vizsgáljuk, tárgyakkal, illetőleg tárgyakra vonatkozó gondolatokkal függnek össze, csakhogy ezek a gondolatok is homályosak. Voltaképp nem is az érzelem homályos ilyenkor, hanem a tárgya. Ha némelykor megmagyarázhatatlan, ismeretlen eredetű hangulatok lepnek meg, akkor elég jól tudom, hogy milyen a hangulatom, de nem tudom, mely gondolatokra, benyomásokra vonatkozik. Valakivel találkozom, beszélgetek vele és midőn elválunk, nyomott hangulatban érzem magam. Nem tudom, miért? Később, midőn keresem az okot, talán emlékszem, hogy ismerősöm hangjában, beszéd-

módjában, magaviseletében volt valami, ami bántott vagy aggasztott. Ezt észrevettem, gondoltam és ennek nyomán támadt a hangulat, az érzelem.

4. Ha ezen a kapcsolaton tovább elmélkedem, észreveszem, hogy sokkal bensőbb, mint eleinte hittem. Nem először van a gondolat és ezután kullog utána az érzelem, hanem egyszerre keletkeznek. Belépek egy szobába; világos, helyes a formája, kényelmesen és ízléssel van berendezve: azonnal jól érzem magam benne. Éneket hallok: nyomban tetszik vagy nem tetszik; hírt hallok, mihelyt megértettem, örülök neki vagy aggódom, búsulok miatta. Minden gondolatnak rögtön támad érzelmi visszahatása. Igaz, hogy gondolat és érzelem nagyon különböző, de annyira együtt van, hogy talán nem is kettő, hanem egy. De hogyan lehetséges, hogy kettő, ami különböző, egy legyen? Az csak a külvilágban van úgy, hogy kettő mindig kettő. Belvilágunkban ez máskép van. Minden gondolat mutatja, hogy itt kettő igenis egy, mert hiszen minden gondolatban megkülönböztethetem magamat, aki gondolok, attól, amit gondolok, tudományosan kifejezve: az alanyt a tárgyától, holott ez a kettő csak egy: az alany és tárgy egysége. Ugyanígy vagyunk az érzelemmel. Amidőn valamit gondolok, egyrészt tudomásom van gondolatom tartalmáról, másrészt tudomásom van arról is, hogy ez hogy esik nekem, jól-e vagy rosszul. Minden gondolatban én gondolok valamit; ha azt nézem, hogy mit gondolok, akkor a gondolat van előtérben, ha azt nézem, hogy én hogyan vagyok ezalatt, akkor ez: érzelem. Az egész aktus egy, de ennek az egy aktusnak két különböző mozzanata, oldala van, egy objektiv: a gondolat, egy szubjektiv: az érzelem. Igaz, hogy némelykor az érzelmi mozzanat igen gyönge, majdnem zeró; egy dolgot, melyet százszor láttam, esetleg közömbösen nézek; de ekkor csak elkopott az érzelmi tónus, halkká vált, esetleg pedig föléled, tehát van.

5. Ez még világosabbá válik, ha az ember cselekvéseit nézem. Nemcsak gondolkodni esik jól vagy rosszul, hanem mozogni, cselekedni is. Fáradt állapotban járni kín; vajjon a járás és a kín: kettő? A cselekvés egy, járok; és járván: rosszul érzem magam. Mihelyt a kis gyermek megtanult járni, ujjongva szalad, ugrik; miért ujjong? A szaladás jól esik neki. Kifeszíteni a karomat és erőmet érezni, jól esik nekem, a tánc ritmikus mozgása kéjes öröm. Magasabbrendű cselekedeteknél ugyanez van. Nem igaz, hogy a munka kín; csak fáradt állapotban vagy éhesen dolgozni az, különben kis és nagy örömök kiapadhatatlan forrása. Az ügyes mesterember szeretettel dolgozik, minden mozgása, melylyel valamely kis sikert ér el, neki öröm. Ellenkezőleg azt mondhatni: nem dolgozni kín. A tétlen emberek közt van a sok únott, unatkozó, elégedetlen alak; az unalom kétségbeejtő kínná válhatik. Minden mozgással, legyen az testi munkával, legyen erkölcsi cselekedettel vagy a legfelső szellemi alkotással kapcsolatos, vele jár az az érzés, hogy ez nekem jól esik-e vagy rosszul. Itt is az érzelem csak szubjektiv oldala a cselekedetnek. Én cselekszem és egyúttal érzem, hogy ez nekem jól esik-e vagy sem.

6. Sőt ezek az utolsó példák talán már betekintést engednek az érzelem egész mivoltába. Mely mozgások esnek jól, melyek roszszúl? Nyilvánvaló, hogy azok esnek jól, melyek a szervezetnek megfelelnek, életföltételeivel megegyeznek, általában fentartásszerűek. Fáradt állapotban járni kín, mert az izmok és idegek állapota ilyenkor az elfogyasztott erő pótlását, helyreállását kivánná, holott újabb munkára ösztökéljük. A test érzi a veszedelmet, melyben forog. Ami testünknek javára van, az kellemes, az ellenkező kellemetlen. Az orvos nagy súlyt helyez arra, hogy a betegnek milyen a közállapota; hogy mit beszél a beteg a betegségéről, kevésbe veszi, de hogy milyen a kedve, azt fontos jelnek tekinti. A testi játékok hasznosak és ezért jól esnek, nincs egyéb céljuk, mint a testnek megfelelő mozgások végzése, melyek erejét, ügyességét növelik. Mindezekben az esetekben az érzelem nem egyéb, mint a test önfentartó törekvésének jelzője. A test elemezhetetlen, ősi sajátsága, melyet semmiből és semmivel nem magyarázhatunk, mely ellenkezőleg minden biologiai magyarázat alapja, hogy fenn akarja magát tartani. Ami cselekvéseiben, változásaiban ezt a törekvést szolgálja, az kelle-

MORS EQUES
KACZIÁNY ÖDÖN RAJZA

mes, az ellenkező kellemetlen. — Így is mondhatjuk: élni akarunk; ami ebben megsegít, kellemes, ami az életet csorbítja, fenyegeti, kellemetlen.

7. Ugyanezt mondhatjuk a magasabbrendű érzelmekről is. Mindegyiknek össze kell függnie azzal, ami az élet jellemző tulajdonsága, önfentartó törekvéseivel. Az érzéki benyomásoknál ez kézzelfogható. Az erős fény bántja a szemet, kellemetlen; ugyanez áll az erős hangokról, a nagyon forró vagy jéghideg testekről, az undorító ízekről stb. De a magasabbrendű szellemi működések sem lehetnek más természetűek. A megfeszített szellemi munka is fáraszt, kínossá válhatik, nyilván ártalmas. Nagyon soká és intenzive figyelni valamire, figyelmesen nézni valamit, egészen kimeríthet bennünket és nincs kínosabb érzés, mint a kimerültségé. Ha egy kedvelt íróm új munkájának olvasásához fogok, mily jóleső érzéssel készülök rá, helyezkedem el, szellemem fölüdítését várom. Minden szellemi szórakozás eredetileg a szellem önfentartó törekvéséből ered; persze, ezzel is visszaélnek, mint az étellel, itallal és azután csodálkoznak rajta, hogy folyton szórakozni nemcsak nem nagy boldogság, de tönkre is tehet bennünket és csakhamar untat. Szóval, kimondhatjuk, hogy nemcsak gondolataink járnak érzelemmel, hanem általában egész testi-lelki szervezetünknek minden működése, cselekvése, állapota és az érzelem nem is egyéb, mint jelzése annak, hogy valamely működés, cselekvés, állapot hozzájárul-e fentartásunkhoz, gyarapításunkhoz, erősbítésünkhöz vagy csökkent-e bennünket. Az érzelem mindennek, ami velem és bennem történik, azt az értékét jelzi, amelylyel az reám nézve bír.

A MARABU
ÉDER GYULA FESTMÉNYE

8. Ez elemi, de itt fontos, mert alapvető megjegyzéseket még az érzelmek egy nevezetes tulajdonságának megemlítésével kell kiegészítenünk. Az érzelem jelzi a dolognak rám vonatkozó értékét, legyen ez a dolog szemlélet, elvont gondolat, mozgás stb. De mi ezt az értéket többé-kevésbbé a tárgynak tulajdonítjuk, tárgyiasítjuk, a tárgynak szinte érdemül tudjuk be. Amily háladatlan teremtések vagyunk embertársainkkal szemben, oly háladatosaknak mutatkozunk a dolgok iránt. Mondjuk ugyan, az étel jól esik, de csak, ha nagyon éhesek vagyunk; többnyire inkább azt mondjuk: az étel jó. Mintha magában jó volna, mintha benső értéke volna. Mondjuk ugyan: De gustibus non est disputandum, de azért mégis csodálkozunk, ha valakinek nem ízlik, ami nekünk ízlik és a gasztronomia terén nem akad kevesebb zsarnok, mint másutt. Azt is észrevehetjük, hogy mennél hevesebb volt testünknek-lelkünknek valamely szükséglete, melyet kielégítettünk, annál inkább érezzük a kielégítettség szubjektiv természetét. A nagyon éhes ember nem ínyenc, nem mélyed el a konyhai művészet jelességeibe, csak éhsége csillapodását érzi. Általában a test fentartásával közelebbi összefüggésben álló cselekvéseink igen intenziv és igen szubjektiv érzelmeket keltenek, ide tartozik az ízlés, szaglás, a hőérzet stb. Ami a fülemnek jólesik, az nem oly intenziv, de annál objektivebb érzelem, ezért beszélünk édes, csengő, kedves, szép hangról. A színekről is azt mondom, hogy szépek, nem pedig, hogy nekem tetszenek. Minden érzelmet objektiválok ugyan, de kisebb-nagyobb mértékben. Azt mondják, az ember önző, mert hiszen mindent csak azért szeret, tesz, mert neki jól esik. Megfordítva kellene mondanunk, az ember sok tekintetben nem önző, mert hiszen még azt is, ami csak arra szolgál, hogy kellemes érzelmeket kiváltson saját lelkében, úgy tekinti, mintha az a kiváltás a dolog érdeme volna: más szóval, szereti. A dolgok jósága, szépsége, szeretetreméltósága nem egyéb, mint saját érzelmeinknek objektivációja, tárgyakra vetítése. Mi bennünk ragyog az a nap, melynél fogva a világ szép. A szépség az a fénye a világnak, melyet a mi lelkünk, melyet érzelmeink napja áraszt reája. És így eljutottunk ahhoz, amit esztétikai érzelmeknek nevezünk Az esztétikai érzelem = objektivált érzelem. Minden érzelmet objektiválunk, tehát minden érzelem esztétikai érzelem annyiban, amenynyiben objektiváljuk. Amelyeket azonban rendesen és teljesen szoktunk objektiválni, azok a szó szorosabb értelmében vett esztétikai érzelmek. És ez voltaképp nem egyéb, mint amit Kant mondott: Szép az, ami érdek nélkül tetszik. Érdek nélkül annyit jelent, hogy a tetszésben az alanyi mozzanat háttérbe szorult, hogy nem valamely heves vágy szubjektiv kielégítését érzem, hanem magának a dolognak tulajdonítom az értéket. Énem elhallgat és egészen odaadja magát a tárgynak. És ugyanazt mondja Schopenhauer is: Ha nem akarok semmit a világtól, csak nézem, a világ széppé válik előttem. Nem minden tárgy olyan, hogy rávetíthetem a szépség sugarát, hogy érdek nélkül nézhetem, hogy nem akarok tőle semmit; de ha olyan, akkor szép.

9. Ezek után ez a kifejezés: logikai érzelem, már nem fog idegenszerűen hangzani. Hogy érzékszerveink működésével, tagjaink mozgásával erős érzelmek vele járnak, az előbbiekben láttuk; előre tudhatjuk, hogy az értelem működésével is érzelmek kapcsolatosak. Az értelem működését azonban két szempontból tekinthetem. Az egyik vonatkozik a gondolatok tartalmára, a másik formájára. A gondolatok tartalmával foglalkoznak az egyes tudományok; a gondolatok formájával azonban, azaz a gondolatok, bárminő is a tartalmuk, lefolyásának módjával, kapcsolódásukkal két külön tudomány foglalkozik: a lélektan és a logika. A gondolatok tartalma is kapcsolatos érzelmekkel, de a gondolkodás formája is. A gondolkodás olyan, mint egy műhely, melyben meghatározott szabályok, módok szerint dolgoznak. A gondolkodás nagy mechanizmus, melynek megvannak a maga törvényei, ezek szerint készülnek a gondolatok. Nyilvánvaló tehát, hogy ami a gondolkodás munkáját megkönnyíti, megerősíti, elősegíti, természetének megfelel: az jóleső érzelmeket fog kiváltani, az ellenkező pedig ellenkezőket. Ezeket az érzelmeket nevezem logikaiaknak.

A kifejezés kissé szűk, mert a logika csak a gondolatok helyességével foglalkozik, én pedig azokat az érzelmeket keresem, melyek nemcsak a gondolkodás helyességének, igazságának funkcióival, hanem általában a gondolkodással kapcsolatosak. De más közismert szó nem állott rendelkezésemre és a „logos" szónak megvan az a tágabb jelentése is, hogy a gondolkodás formáját általában jelenti. Nevezhetném azonban ezeket az érzelmeket intellektuálisaknak is. Ezek tehát azok a külön érzelmek, melyek bennünk támadnak, amidőn az értelem magasabb funkciói mennek végbe. Nyilvánvaló az is, hogy ezek esztétikai érzelmek, az esztétikai érzelmeknek egy külön osztálya, mert ahol alkalom van rá, nyomban és majdnem teljesen objektiváljuk. Ami a dolgokban olyan, hogy értelmünk természetével, működésével megegyezik, azt megkönnyíti, gyarapítja, kielégíti, az a tárgyakat reánk nézve esztétikailag értékessé teszi.

10. Ezekről az érzelmekről akarok a következőkben bővebben szólani, részint azért, mert ily egységes szempontból tudtommal még nem állították őket össze és így tudományos érdek fűződik a kérdéshez; de azért is, mert talán gyakorlati szempontból is fontos e kérdés tárgyalása. A modern művészet és művészeti kritika kevésre becsüli a műalkotásnak ama tulajdonságait, melyek logikai érzelmeket keltenek. Mondhatnám, valami nagy logika-ellenes áramlat van az egész modern világfölfogásban és a modern művészetben is. A művészetben azt hiszik, hogy a logikai elem a művészetben csinált, mesterkélt, kigondolt dolog és mint ilyen, művészetileg értéktelen. Ellentétbe állítják a logikait az érzéssel, a közvetetlennel és a jelszó az: mennél kevesebbet mond a műalkotás az értelemnek, annál jobb, szóljon az a szemnek, a fülnek, az érzésnek, ez a fő. Itt vészes félreértés lappang. Nem minden, ami a műalkotásban logikai, mesterkélt, kigondolt. A műalkotás az egész embernek szól; értelmét is ki kell elégítenie, bizonyos módon, bizonyos mértékben; ha ennek jogos követelményeit ki nem elégíti, kárpótolhat-e egyébbel? Csak látó, halló, érző emberek vagyunk-e és nem egyszersmind gondolkodók? Nem egy-e az ember? Rekeszekre van-e osztva? A dolog érthetetlen volna, ha nem tudnók, hogy ez a mai áramlat a maga szélsőségeivel csak, mert visszahatás a megelőző kor racionalisztikus művészete ellen, vetemedett ezekre a szélsőségekre. De a tudomány kötelessége a dolog lényegét nézni és ezzel a korszakok járását is érthetővé tenni.

11. Mindenekelőtt próbálom összeállítani az itt szóban forgó esztétikai érzelmeket, habár ez az összeállítás, mint első kisérlet, csak vázlatos és tökéletlen lehet. A főelv az volt, hogy mindaz, ami valamely tárgyban az értelem munkáját könnyíti, az értelem követelményeinek megfelel, az értelem természetével megegyezik, az rám nézve esztétikailag is értékes lesz. De melyek azok a követelmények, melyek az értelem mivoltának ama vonásai, melyek itt szóba jönnek? Három nagy csoportba osztom őket. Értelmünk először is tudni akar, kiváncsi, mindennel szemben kérdi: mi ez, munkálkodni kiván, nem erején fölül, de erején alul sem; csak ha erejéhez képest dolgozhatik, érzi magát, érzi erejét; ez jól esik neki, ez szellemi egészségének föltétele; az ellenkező unalom, mely halálos kínná fokozódhatik. Értelmünk másodszor munkásságának sikerét kivánja; nemcsak tudni akar, de megtudni, megérteni is, a mivel foglalkozik. Ennek több feltétele van, melyekkel majd egyenkint kell foglalkoznunk. A harmadik a fő: értelmünk vezérlő eszméje az igazság, mint legfőbb eredménye egész értelmi munkásságunknak. E három mozzanat összefügg, voltakép csak három fázisa egy folyamatnak. A gondolkodás a kiváncsisággal kezdődik, ez ösztönzi a megértés munkájára, mely az igazság elérésében célját találja. De azért mégis egyenkint nézzük őket, hogy a részleteket meglássuk.

12. A tudniakarásban fejeződik ki elménknek az az ősi ösztöne, melyet másból hiába akarnánk leszármaztatni, hogy az értelem számára munkát keres, hogy értelmi oldalát foglalkoztatni akarja.

A tudniakarás feszültségi érzelemmel jár; nem gyönyörérzet, de ennek előzménye, mint az étvágy az evés élvezetéé. Az értelem eredeti állapota nem a tunyaság, abba csak lassan-lassan belenevelik, a többi közt a rossz iskolában, természettől az értelem dolgozni akar,

ARCKÉP
KARLOVSZKY BERTALAN FESTMÉNYE

PARASZTASSZONY
ZEMPLÉNYI TIVADAR FESTMÉNYE

t. i. akar tudni, akar érteni. Mérhetetlen a gyermek tudásvágya; folyton követeli, hogy meséljenek neki és alig, hogy végeztünk az egyik mesével, másikat kiván. Gyönyörűség a kis gyermeket oktatni, mert minden szavunknak azonnal visszhangja támad, t. i. új kérdés és foganatja, t. i. a gyermek mélységes megelégedése. És gyönyörű a kis gyermeknek tanulni, ha jól tanítják, mert értelme megkivánja a munkát és folyton megújuló örömmel végzi. De később is megmarad a tudásvágya, tárgyat változtat, de a míg életerő van bennünk, meg nem szűnik. A kiváncsiságnak sok a formája, de egy a forrása, az értelem tudniakarása és az akarat kielégítésétől várt élvezet. Minden műalkotás erre a forrásra is számít, bár nem mindegyik egyenlő mértékben. Legnagyobb szerepe van az elbeszélő és a drámai költészetben. A regény, mely a drámának érzéki eszközeivel nem rendelkezik, főleg a kiváncsiságból él. Neki van módjában egyenesen hatni a kiváncsiságra, nemcsak kielégíteni, hanem föl is kelteni. Csak a regényíró tud bennünket kiváncsivá tenni is, eltakarni előttünk a kilátást és darabonkint megvilágítani. Milyen csodálatos, hogy a modern regényírók közül sokan erről oly könnyen lemondanak; némelyik — és ez a legrosszabb fajta — nem a személyei iránt akar bennünket kiváncsivá tenni, hanem saját maga iránt; csodálatosan és rejtelmesen viselkedik; majd személyei elé áll, hogy őt nézzük, majd eltünik, ráncba szedi homlokát, mosolyog, sír, elmélkedik, dönt, ítéletet mond. Képzeljük el, ha valaki előttünk élőszóval elmondana egy történetet és közben így viselkednék! Vagy megszöknénk vagy őt szöktetnők meg. Mások rettenetesen bőbeszédűek; ismét mások tobzódnak a leírásokban; divatba vannak az elemzők, a tudományos tételeket illusztrálók, a tendenciások, akik minket és a világot meg akarják javítani. És csodálkoznak, hogy nem olvassák őket és belenyugosznak abba, hogy őket csak egy élite-közönség olvassa. Ha tudnák, hogy ez az élite-közönség hogy unatkozik, küzködik olvasás közben és végre is jobb időkre halasztja a könyv végigolvasását. A regényírónak első sorban kiváncsiságunkat kell felkelteni és kielégíteni. Ez a kiváncsiság lehet alantasabb vagy magasabb fokú, irányulhat véres vagy egyébként meglepő sorsfordulatokra, irányulhat egy lélek nagy változásaira, de kiváncsiság keltése és kiváncsiság kielégítése nélkül nincs regény. Ha én valakinek azt mondom, el fogom neked beszélni X történetét, meg is kezdem, de abbahagyom, másra térek át, úgy, hogy az illető végre arra a meggyőződésre jut, hogy nem is X történetét akartam elmondani, az csak ürügy volt, akkor a hallgató megcsalva érzi magát, kiváncsisága elpárolog, nem akarhat tudni, mert nincs mit tudnia. Mi boldogak lehetünk, hogy ép az elbeszélő irodalom terén kitünő tehetségeink vannak, akik magasabbrendű kiváncsiságot tudnak kelteni és kielégíteni. De mindenki, akinek mondanivalója van, bármely művészetben, tudniakarásunkat is kielégíti. A zenész a témával feszíti várakozásunkat, azután kielégíti, az építész meglep feladatainak egyszerű megoldásával, a szobrász, a festő azzal elégíti ki tudásvágyunkat, hogy olyant mutat, amit magunk nem láttunk, vagy így s ily erősen kidomborítva nem láttunk. A ki kérdéseket nem ébreszt bennünk, melyre a feleletet megadja, az értelmünket foglalkozás nélkül hagyja, és azt a rémet idézi föl, mely minden művészi hatást elnyel, az unalmat.

13. Az unalomról, bár mint téma is veszedelmes, mégis bővebben kell szólanunk, mert specifikus, intellektualis érzelem. Az unalom ugyanis nem egyéb, mint az értelem foglalkozásnélküliségének, ürességének az érzése. Származhatik ugyan más okokból is, nevezetesen, ha akaratunkat semmi sem érdekli, de az akarat üressége is csak azért oly rémes, mert az értelemnek nem ád semmi tennivalót. Nem igaz, hogy okos emberek nem unatkoznak, ellenkezőleg, ők sokkal inkább forognak ebben a veszélyben, mint az értelmileg tunyák. Ki nem látott parasztot órákhosszat egy helyen ülni, állni, nyugodtan, szinte mozdulatlanul, az unalom legcsekélyebb kifejezése nélkül? Ellenben az értelmileg eleven ember többnyire talál magának, amivel foglalkozzék, de ha egyszer mégse talál, nagyon kínozza az unalom. Értelme akar dolgozni és nem tud; keres foglalkozást és nem talál; szüksége van munkára és nem kap. Ennek a szükségletnek a kinemelégítése szüli az unalmat. Ez más kín, mintha rejtélyre

akadok, melyet meg akarok fejteni és nem tudok. Ilyenkor van foglalkozásom, erőlködöm, de célt nem érek. Az unalom esetében nem akad munkám, ürességet érzek magamban. Frisslelkű, éperejű, eszes emberek tényleg ritkán unatkoznak, ha magukban vannak. A magányban inkább azok unatkoznak, akiknek elméje mindig kívülről jövő ingerre szorul, hogy dolgozzék, de ebben az esetben dolgozik is; azok mindig szeretnek társaságban lenni, akkor elevenek, frissek, elégedettek, főleg, ha a társaságban érvényesülnek. A mélyebb lelkek inkább társaságban unatkoznak, ha ez nem nekik való. Ilyenkor nem társaloghatnak magukkal, mert a társaság zavarja őket; a társaság, mely, mint nem nekik való, nem érdekli őket, nem foglalkoztatja elméjüket és kész az unalom, elméjük nem tud kedve, hajlama szerint dolgozni. Ami az elmét munkára akarja készteni, tehát kellemes feszültség várakozását kelti benne, de ki nem elégíti, kétszeresen unalmas. Rettenetes az az unalom, melyet a rossz szónok vagy előadó tud előidézni, ki ismeretes dolgokat, elnyűtt közhelyeket, lapos gondotokat tálal föl nekünk, kit mélyen magunk alatt állónak kell tekintenünk és ki mégis oktatni vagy mulattatni akar bennünket. A tanár is nagyon unná munkáját, hogy évről-évre ugyanazt tanítsa, ha nem változtatná előadását, és, ami a fődolog, ha tanítványainak friss fogékonysága és a tanultakon való öröme vissza nem hangzanék lelkében és ezzel föl nem üdítené. A megszokás az unalom buja termőföldje. A mit nagyon ismerünk, nagyon megszoktunk, könnyen untat, ha más körülmények nem jönnek közbe. A divat változásainak is ez egyik főoka. A divat az újat tukmálja ránk, csak mert új, nem — mert jobb a réginél. Az új megint foglalkozást ád elménknek. Az utazás egyik főélvezete abban van, hogy mást látunk, más körben élünk, ez fölfrissít bennünket. A kényelmes, fényes városi élet után ízlik a falusi egyszerűség, még a nélkülözés is. Hasonlókép untat a hosszadalmasság. Ha ez csak fárasztaná az elmét, még jó volna; a fáradt elme sem érez gyönyörűséget, de nem unatkozik; ki van merülve, tehát nem is kívánja a foglalkozást; de a mi csak hosszadalmas, az a nélkül, hogy épen fárasztaná elménket, foglalkozás, tartalom nélkül hagyja és ez a nagy kín. A malom kövei üresen járnak. A ki azt, a mit már teljesen megértettünk, újra ismétli, az valósággal gyötör bennünket. Mindenki iparkodik védekezni az unalom ellen; a kinek komoly életfeladata van, rá nem szorul erre a védekezésre; a többi úgy, ahogy, berendezi az életét, a melynek nagy intézményei vannak az unalom ellen, a kártya, a korcsma, a kávéház, a klub, a színház stb. Ragadjunk ki egy így berendezett életet a rendjéből és halálos unalom ásít feléje, nem említve, hogy mindezeket a dolgokat is megszokja és az unalom mindig leselkedik reá. Nevezetes, hogy mivel az érzelemnek két sarka van, kellemes és kellemetlen, pozitiv és negativ, rendesen páros kifejezések állanak rendelkezésünkre, pl. kéj és kín, vidámság, szomorúság stb. Az unalomnak nincs ily ellentétes párja, nyilván sokkal több alkalmunk van az unalomra, mint az ellenkezőre, és sokkal kínosabb az, mint kellemes emez, úgy, hogy az unalomra a nyelv alkotott szót, az ellenkezőre nem találta szükségesnek. Szórakozni nem az ellentéte az unalomnak; szórakozni inkább annyit jelent, mint valamely oly dologtól szabadulni, mely nagyon is eltölti lelkünket, gondtól, munkától stb. Esztétikai tekintetben ez az intellektualis érzelem szüli az ujság és váltakozás után való nagy vágyunkat. Innét van, hogy a művészetben is uralkodik a divat, azaz az ujság, mint ujság, mint más, ami eddig nem volt. A művészetben és az irodalomban nincs az az új irány, ha még oly oktalan is, mely gyorsan hívőkre ne találna, a régi bálványokat ledöntjük, nemcsak, mert elég soká lenyügöztek bennünket, hanem azért is, mert már régiek, meguntuk őket. De ha ebből a forrásból fakad a divatnak zavarosan hömpölygő árja, ugyancsak ő biztosítja a nagynak, kiválónak, értékesnek a diadalát is. A nagy tehetség mindig új is, új szemmel nézi a világot, új erővel érzi az emberiség érzéseit, új módon fejezi ki, amit látott és érzett. De a nagy tehetség nemcsak új és mindent megújító, előre is visz bennünket, közelebb hoz bennünket az igazsághoz, a szépséghez s jósághoz és ezek nem kopnak el

KRISZTUS A KERESZTEN
FADRUSZ JÁNOS SZOBORMŰVE

A ZILAHI TUHUTUM-EMLÉK
FADRUSZ JÁNOS MŰVE

TÖRVÉNYADÓ
FADRUSZ JÁNOS MŰVE

TÖRVÉNYADÓ
FADRUSZ JÁNOS MÜVE

soha. Vajjon megunjuk-e a nap világát! A mi sohasem mulik el, az sohasem is kopik el. A gyémántutánzatok eltörnek, a gyémánt marad az, a mi. Ezért tartós a jó emberek szövetsége, ezért van hű barátság, hű szerelem, a mely próbaköve mindkét fél értékének. Csak az erkölcsileg, értelmileg, esztétikailag igaznak nem kell újnak lenni, hogy mindig tessék, mert az lelkünkre nézve olyan, mint a tiszta levegő és a nap fénye a testnek.

14. A kiváncsiságot csak akkor elégítem ki, ha azt, a mit megtudok, meg is értem. Valamit meg nem érteni, megértésén hiába fáradozni, kínokat okoz, melyek egyenesen arányosak meddő erőlködésünk erejével. Fülünkbe hangzik Faust jajkiáltása, e kétségbeesés világirodalmi kifejezése:

S látom, hogy tudnunk semmit sem lehet;
Ez tüzes lánggal marja szivemet.

Viszont egy nehézségnek fáradság árán való megoldása, a heuréka a legnagyobb szellemi örömök közé tartozik. A megérthetőség főleg az oktató művek kelléke. Egy előadás, melyet meg nem értek, a legszebb részletekkel sem kárpótol ezért a fogyatkozásért. Nincs kínosabb, mint az a nyugtalanság, melyet ilyenkor érezünk és melyből csak az elszánt nemfigyelés menthet ki bennünket. A rossz, homályos előadó hiába inti tanítványait figyelemre, nekik ilyenkor életszükséglet: nem figyelni. Az is baj, ha az előadás nagyon is világos, ha nem hagy semmi tennivalót a hallgatónak, ha nem készti gondolkodásra, ha nem ad neki módot, hogy némi fáradság árán szerezze meg a megértést. Ezek a lompos, sekélyes, folytonos ismétlésekkel terhelt előadások. De nem csak az oktató művek szorúlnak erre a kellékre. Vészes tévedése a

mai irodalomnak és művészetnek, hogy ezen a kelléken oly könnyen túlteszi magát. A megérthetőség mellőzhetetlen kelléke az oktató prózának, de azért nem teszi a művészetet prózává. A mai szimbolizmus azt hiszi, hogy a mit megértenek, már e miatt is prózai. Olyan nézőt, oly közönséget kíván magának, mely csak néz, csak érzékeivel van jelen, melynek értelme, gondolkodása elszunnyadt. Rajta is vannak, hogy elszunnyaszszák, a költészetben ragyogó képek, sejtelmes metaforák, értelmetlen szók halmozásával, a festőművészetben a színérzék tobzódásaival; és — fájdalom — sokszor célt érnek. A megfélemlített közönség nem értvén meg, amit lát, hall, azt hiszi, hogy nem is szabad azt megérteni, főleg pedig nem illik kérdezni, hogy mit jelent az, ami előtte van. Aki a dekadensek irodalmát olvassa, a szimbolista művészet alkotásait nézi, elég példát tud emlékezetébe idézni. Nem tagadom, hogy a sejtelmességnek megvan a maga izgalmas, fájdalmas bája, hogy főleg elernyedt lelkű emberek csak ily ingerek iránt némileg fogékonyak. Emberek, a kik belefáradtak a gondolkodásba, vagy sohasem is tudtak gondolkodni, kéjes örömmel fogadják az értelemnek azt a homályosságát, amely azzal ámítja őket, hogy az érthetetlen különösen mélységes. A sötét víz mindig mélyebbnek tetszik, mint az átlátszó. Azt is megengedem, hogy a művészetben vannak korszakok, midőn a világosság és érthetőség kellékével visszaélnek, a művészetet agyonlapítják és az értelem gőgjével pótolják a teremtőképesség hiányát. A francia tragédia a XVIII. században roppant értelmes, de még ennél is unalmasabb volt. Hasonló volt az úgynevezett akadémiai képzőművészet minden országban, a népdalutánzók irodalma minálunk, mely az egyszerűséget együgyűségre fordította. Igaz, vannak kiállhatatlanul világos és érthető írók. De mindez csak azt bizonyítja, hogy a visszahatásnak ily időben viszonyos jogosultsága van és az érthetőség nem egyedüli kelléke a művészetnek. — De a meddig ép emberek lesznek, kik nemcsak érzékeikkel közelednek a műalkotáshoz, kik egész lelkükkel akarják élvezni, mindaddig azt fogjuk kívánni, hogy a műalkotás az értelemnek is mondjon valamit, annyit a mennyit mondania szabad és kell. A rébusz-művészet mindig a lázadók pillanatnyi eltévelyedése vagy a tehetetlenek üres kapkodása és ámítása.

MÁRIA TERÉZIA
FADRUSZ JÁNOS SZOBORMŰVE

RÉSZLET A POZSONYI MÁRIA TERÉZIA SZOBORMŰRŐL

15. Ezen a csapáson tovább haladhatunk. A megértésnek minden téren mellőzhetetlen föltétele a részek olyatén elrendezése, hogy az, ami valaminek megmagyarázására szolgál, azt megelőzze, hogy a nagyobb egészet tagozzuk, hogy a tagokat kellően csoportosítsuk. Ez az, amit minden művészetben kompoziciónak mondunk. Tudatunk úgy van berendezve, hogy egyszerre csak keveset tekinthetünk át, összekapcsolatlanból csak öt-hat részt. Ha tehát több rész van előttünk, zavar támad. De ha pl. hármasával csoportosítjuk, akkor is hat ily csoportot foghatunk föl egyszerre, tehát 18 részt. Elménk ép ezért szereti a tagozást és még oda is beviszi, ahol a tárgy maga nincsen tagozva, pl. az óra ketyegésébe, azt mondjuk tik-tak, nem tik-tik, ámbár a hangok teljesen egyformák. A mi tehát tagozva van, az tetszik nekünk. A szónok, az előadó, ki hallgatóinak nagy türelmét veszi igénybe, mindig tagozza tárgyát és ha lehet, előre megmondja, hogy mikép tagozta. Elmondja pl., hogy előadása három részből fog állni; a hallgató mintegy berendezkedik a három részre; ha az elsőnek vége van, tudja, hogy még kettő van hátra és így tovább. A tagozott út rövidebbnek tetszik, mert jobban áttekinthetjük. A költő vagy író nem bocsáthatja mindig előre műve tervrajzát, sőt, hogy a beosztás merevségét kerülje, inkább eltakarja, de érezteti. A ritmus és rím is a beszéd tagozására szolgál. De a tagok egymásutánjában is rendet követ, hogy az előző magyarázza a következőt és így belső összefüggés létesüljön. Ez a rend még fontosabb célt is szolgál. Egy egészet akkor rendeztünk el legjobban, ha középpontot tudunk neki adni, ha minden egy főpont felé tör, egy magaslat felé emelkedik és onnét azután lassan vagy gyorsan leszáll. Akkor biztosak vagyunk, hogy nem veszünk el a részletekben, hogy az egészről lesz képünk, hogy a szó igaz értelmében fölfogjuk, megértjük. A művészet hanyatlásának egyik biztos jele, ha a kompozició ez örök törvényeit elhanyagolják. Jelenleg ezt a kort éljük. A csatakiáltás ez: a művész szabad, nem kell megkötni szárnyalása szabadságát. Az eredmény az, hogy akiket művészi ösztönük nem óv meg ettől az eltévelyedéstől, a hóbort szabadosságának esnek áldozatul. Mindenütt irtóznak az akadémikus szabályoktól, mintha ezek az ártatlanok volnának felelősek a balsikerért, holott ez egyesegyedül a tehetetlenségnek tudandó be. Az akadémikus szabályok jók, de csak a tehetséges ember tud velük igazán élni.

A jó drámaírók nagyon nagy gondot fordítottak a kompozicióra, példa rá Sophocles, Shakespeare és az újabbak közül Dumas. Hogy készít bennünket elő Sophocles Oedipus királyban Oedipus rettenetes titkának kipattanására! Mily gondosan számítja ki Shakespeare pl. Othellóban, mikor röpítse Jago első mérgezett nyilát Othellóra, vagy Hamletben, hogy a szellem megjelenése készületlenül ne találjon bennünket. A drámában a hatás főrésze a jó kompoziciótól függ. A közönséges életben is tudjuk, hogy valamely fontos lépésünk sikere attól függ, hogy kellő időben, kellő előkészület után megtegyük. A nagy jelenet olyan, mint a bomba, ha időnekelőtte robban föl, nem ott és akkor, a mikor kell, esetleg

TOLDI
FADRUSZ JÁNOS MŰVE

nevetséges lesz. Mindennek a rend a lelke. A modernek közül sokan megvetik a rendet, a kompozicióra fordítandó műgondot és azután keserűen panaszkodnak, hogy meg nem értik őket. Az építészetben megvetik a szimmetriát, a festészetben a tagozást, a főalak kiemelését, a kép fővonalának lendülését. Micsoda tánc volna az, melynek nincsen érthető, tagozott figurája? De a lélek nem kevésbbé szomjazza a rendet, mint a szem és a fül. Ami nincs kellőleg, összefüggően, a dolog logikája szerint tagozva, az kicsúfolja az értelmemet, mely nem késik bosszút állani megcsúfolóján. Tudom, mit akarnak ezek az óriások. Újaknak, eredetieknek, szeszélyes csapongásukban meglepőknek akarnak látszani. Csakhogy a csapongás erő nélkül semmi, az erő meg szereti a mértéket, a belső rendet, ép ebben mutatja ki hatalmát. A míg ki nem fogjuk küszöbölni az értelmet a közönség lelkéből, addig a közönség meg fogja kivánni, hogy áttekinthesse azt az egészet, melyet elébe tesznek, mert csak így foghatja föl egyszerre és csak ha egyszerre fogja föl, értheti meg.

16. Mindez pedig arra utal, illetőleg föltételezi, hogy a mű egységes legyen. Miért akarjuk a tagozást, a rendet? Mert ez érezteti velünk, hogy a dolog, ámbár részekből áll, mégis egy. Mit tesz az valamit megérteni? Annak az egységét fölfogni. Az egység tetszik. Miért tetszik? Mert értelmünk kiolthatatlan logikai szükséglete: mindent egységbe foglalni. Az egységen érzett öröm a legfőbb logikai érzelem. A tagozottságon, a renden érzett öröm ebből folyik, mert a tagozottság és rend csak mint az egység föltüntetése értékes. A megértésen érzett öröm is az egység öröme, mert megérteni annyit tesz, mint mindent egyből származtatni le, vagy mindent egyhez tartozónak ismerni föl. Ha egy gépet látok száz kerekével, emeltyűjével, kapcsaival és nem értem, a látvány félelmetes, vagy érdektelen, vagy csodálatos; mihelyt tudom a gép célját és látom, hogy minden rész mikép szolgálja ezt a célt, megértettem a dolog egységét, jóleső világosság támad előttem és ennyiben esztétikai örömet érzek. Nincs kínosabb, mintha a művész műve előtt töprenkedve kérdem magamtól, mit is akart tulajdonképen, mi művének egysége? Nem hiába tanítja Aristoteles, hogy a drámai cselekvésnek egységesnek kell lennie. Ez logikai követelmény. Ha két cselekvény volna benne és a kettő között semmi összefüggés, képtelen zavar támadna. Azt kérdezném, ha a második cselekvény megindulna, mire való ez itten? Persze, a drámaíróknak van gondjuk rá, hogy valami laza összefüggést létesítsenek, de annyit ér a darabjuk, amennyit ér ez az összefüggés. Bizony, csak kontárok azok, akik nem tudnak igazi egységet komponálni, ha még oly kitűnőek is a részletekben. Azok az úgynevezett egyfelvonásos esték, három külön darabkával, melyekből eleve ki van zárva az összefüggés, úgy, hogy azt nem is várjuk, mégis csak nyugtalanító hatást tesznek, kicsúfolják értelmünket, mely titokban mégis keres összefüggést és nem talál. Sivárak a mozaikprogrammok szerint lefolyó előadások is, (fájdalom, többnyire jótékonycélra, úgy, hogy gyakran nem menekülhetünk), csupa híres emberek produkcióival, melyektől, tudja isten, micsoda élvezetet várunk és melyeket elégedetlenül, nyomott hangulatban magunkra, a jótékonycélra, a világra s a művészetre haragudva, hagyunk el. Egységet váró, kereső értelmünket csalták meg. Nem minden művészet követeli egyforma módon és mértékben ezt az egységet. Értelmünk nagyon okos és tudja, mit kívánhat. A regényben és eposzban megengedi az epizódokat, a drámában szigorú, az építészetben legszigorúbb, a festészetben beéri az élet képével; nem kivánja, hogy a művészet egységesebb legyen, mint az élet, beéri az alapérzés egységével. De valamiféle egységet mindig megkiván s ha ellene vétenek, szigorúan megtorolja. A művészi egység eszközei, kifejezésmódjai mások, mint a tisztán gondolati, pl. tudományos mű egységének nyilatkozása, de a forrás egy, értelmünk törhetetlen, elnémithatatlan logikai szükséglete. Először oltsák ki az értelmünket, azután talán elénk tálalhatnak zűrzavart, mint művészi alkotást.

17. Mellékesen és röviden említem, mint az előbbiekkel rokon logikai érzelmet, azt az örömet, melyet a cél és eszközeinek, a külső-

nek és belsőnek harmoniáján érzek. Mihelyt ezekben aránytalanságot érzek, logikai érzékem arcul van ütve és sajog. Előbb szóltam gépekről; ha a régi gőzgépek mellett, idomtalan tömegükkel, rettenetes masszájukkal egy mait látok, ahol semmi sem fölös, minden láthatóan a főcélt szolgálja, lehetetlen nem mondanom, hogy az a harmonia a gép esztétikai tulajdonsága. Ha az író sok szót pazarol egy gondolat kifejezésére és én a fölösleget érzem, logikai érzékem bántalmat szenved. Ha egy gyönyörű görög templomot látok és bent ámulva hallom a tőzsdelátogatók éktelen zsivaját, ellenmondást látok cél és eszközök, külső és belső között. Ha egy épület külső alakja nem fedi föl előttem az épület rendeltetését, egy kriptaszerű épületben pl. műkiállítási termeket találok, egy mór stilusban épített bérház belül színháznak leplezi le magát és így tovább, akkor ugyancsak a logikai egység követelménye, habár más formában, csúffá van téve. Kinek nem jutna eszébe, hogy ma a művészet minden ágában a fölösleges cifraság, cafrang van hivatva a szerkezet fogyatékosságát, az egységes gondolat hiányát eltakarni? És mivel ebben az értelemellenes időben az embereket lassan-lassan szép sikerrel leszoktatjuk a gondolkodásról, a métely egy ideig bátran terjedhet és a lim-lom művészet, az alogikus művészet még diadalokat is arat. Csakhogy ezek a diadalok szörnyen múlékonyak. A szeszély alkotását csak a szeszély fogadhatja be, de a szeszély gyökértelen valami és gyorsan fonynyad. Ki tudja, nem fog-e ismét a józan ész, az értelem, a logika divatba jönni?

18. Ha kiváncsi voltam és a tárgy kiváncsiságomat kielégítette, értelmemet foglalkoztatta, egységesnek tűnt föl előttem, ekkor élvezetem betetőzéséhez csak egy szükséges, hogy munkám eredménye gyanánt az igazság tünjék fel előttem.

Értelmünkre nézve az igazság olyan, mint a tiszta levegő, csakis benne érzi jól magát. Ezért a művészi alkotástól is megköveteli és ha bármely tekintetben ellenkezőre akad, idegenkedik tőle. A gyermek első kérdése, ha történetet olvas, hogy igaz-e? Mihelyt azt mondjuk neki, hogy nem, egy pillanatra egész öröme összeomlik. Később engesztelődik, de nem, mert lemond az igazság követelményéről, hanem mert mégis igaznak tartja a történetet, csak másképp igaznak. Fantáziájában él. Csodálatos hatalmunk van a kellemetlen érzelmek szándékos elkerülésében, elfordítjuk figyelmünket ezek forrásától. Mi is a regény olvasásánál nem akarunk arra gondolni, hogy az nem igaz. Nincs természetesebb, mint ha a tanulatlan apa kiszidja regényolvasó leányát, hogy miért sír a hős sorsán, mikor az egész nem igaz? A leány azt mondja: Papa, te ezt nem érted! Persze, hogy nem érti, nem tudja, mily furfangos az eszünk, hogy tud szándékosan szemet húnyni az elől, a mit nem akar látni. Csak tekintene azonban magába, csakhamar látná, hogy ő is él ezzel a furfanggal, mikor ürügyet keres, hogy a korcsmába menjen, vagy más kedvtelésének éljen. Mi is lemondunk a regényben a materialis igazságról, de azért megköveteljük, hogy a történet belsőleg igaz legyen, legalább nekünk annak tessék, különben pörlünk a szerzővel és illuziónk széjjelfoszlik. Fiatal emberek sokszor iszonyúan kiábrándulnak, ha kedvenc szerzőjüket látják, vagy megismerkednek vele és azt látják, hogy közönséges ember, szemüveget hord és mindennapi dolgokról, időjárásról és lóversenyről beszél. Őt másnak képzelték és azt hiszik, hogy azokat a szép dolgokat hazudta. Ugyanígy érezzük mi magunkat, ha látjuk, hogy a szerző tényleg hazudik, hogy nem igaz érzéseit mondja el, ha írásaiból kiérezzük az affektációt, a tettetést, a spekulációt, a hatni akarást. Mert értelmünk csak az igazságban bízik. Nekem más fogalmam van az igazságról, mint a gyermeknek, de az igazságba vetett hitünk, az igazságon érzett örömünk egy. Hiába mondják az elfogulatlan embernek, hogy az arckép, melyet a festő festett, nem hű ugyan, de remekmű, ezt ő soha meg nem érti és őszintén mondva, én magam sem értem. Igaz, hogy a hűségről való fogalmaim mások, a paraszt beéri a fotografia hűségével, én nem, de ennek az érzelemnek intellektualis forrása mindkét esetben egy, hűséget akarunk, hűségnek örülünk. Minden művészet hazudik, ezt a fejlett közönség tudja, ebbe belenyugszik, ez iránt hallgatag konvenciója

WENCKHEIM BÉLA GRÓF SZOBRA
FADRUSZ JÁNOS MŰVE

van a művészszel, de ha ez a hazugság nem kelt illuziót azzal, hogy vagy az elénk varázsolt dolog hű másának tetszik (hűség), vagy ha nem másolat, mégis olyannak látszik, mintha való volna (valószerűség), vagy hogy egy magasabb szempontból igaznak tetszik (igazság); ha bármely tekintetben a művészt oly hazugságon érem, mely nem volt meg abban a hallgatag konvencióban: akkor eszünk logikája föllázad és élvezetünk forrásai megzavarodnak. Ma mindenféle jelszavakat hangoztatnak, realizmust, naturalizmust, impresszionizmust, szimbolizmust, mintha ezek új találmányok volnának. A művészet minden időben kereste az igazságot, csakhogy minden időben mást értettek rajta és a dolog természeténél fogva, minden időben elmaradtak tőle.

Minden művészet oly anyagokkal, jelekkel dolgozik, melyek megkövetelik, hogy konvenciót kössünk a művészszel; bizonyos jeleket elfogadunk a dolog helyettesének. A színházzal

A WESSELÉNYI-EMLÉKMŰ
FADRUSZ JÁNOS MŰVE

péld. azt a konvenciót kötjük, hogy az ő háromfalú színpadát zárt szobának nézzük és ámbár az életben, ha szobámban tárgyalok valakivel, annak nincs ezer tanúja, a ki messzelátóval meglesi minden mozdulatomat, arra sem a színésznek, sem a közönségnek nem szabad gondolnia. Minden művészetnek vannak ilyen konvenciói, minden művészet ily jelekkel dolgozik, azért minden művészet bizonyos tekintetben szimbolikus. De a legtöbb szimbolum elkopik és másokkal helyettesítendő. Azonfölül a különböző időkben más-más oldalai a valóságnak érdekelnek bennünket, magukra vonják figyelmemet és megváltoztatják az igazságról való fölfogásomat.

De minden időben az igazság, vagy a természet jelszava alatt küzdenek a művészetek megújításáért. Azt akarjuk, hogy a műremek igaznak tessék, az igazságról való változó fölfogásunk szerint. Furcsa csak az, ha valamely művészi irány, mely bizonyos új szimbolumokat kitalált vagy a valóság egy új vonását sikkerrel tudta ellesni és ábrázolni, privilegiumot követel magának. Az egyik a piszkot, a szennyet fedezte föl és diadalmasan hirdeti, csak a piszok létezik. A másik a tárgyakat csak, a mint messziről látszanak, ábrázolja, tehát éljen az elmosódó kép és csak az éljen; a harmadik a sötétséget szereti, a negyedik a napfényt és ennek folytán csak sötétség van vagy csak napfény; veszedelmesebb az ötödik, a ki szemét úgy berendezte, hogy csak a tárgyak színes fölületeit, mint színfoltokat látja és nagyon haragszik reánk, mert mi nemcsak a tárgyak színeit, hanem formáit is nézzük; valamennyien kikelnek azok ellen, a kik azt mondják, hogy a dolgoknak van belső igazságuk, karekterük, melyeket a művészetnek ugyancsak szabad feltüntetnie — és ezt a sorozatot még akár-

meddig folytathatnám. A dolog pedig úgy áll, hogy minden fajta igazság van, idealis, realis, naturalisztikus, pillanatnyi, de nem minden korban szeretjük ugyanazt az igazságot, nem minden korban tudjuk az igazságot egyformakép ábrázolni, nem minden korban hat az igazság valamely ábrázolása egyforma illuzióval. Ma a művészetben legcsekélyebb kelete van annak az igazságnak, mely a dolog lényegét tárja fel előttünk; a pillanatnyi, a különös, a véletlen vonz bennünket; nem akarunk emelkedést és emelkedettséget; az írók szeretik a lomposságot, a szónokok az üzletszerű hangot, a festők az odavetett vázlatot, mindenütt a genre győzedelmeskedik. Nem baj; ily divatok nem tarthatnak sokáig; ők is az értelem igazságszerető erejéből merítenek és az értelmet nem lehet mindenkorra megcsonkítani. A művészet csak akkor hat reánk teljes erővel, csak akkor növeli igazán életérzésünket, ha az értelemnek is, de az egész, az ép értelemnek eleget tesz.

19. De nem akarom magam is hosszadalmassággal rontani hitelemet és azért rövidesen véget vetek ez elmélkedéseknek. Ha összefoglalom az összefoglalandókat, azt találom, hogy a szó szoros értelmében csak kétféle logikai érzelem van: a megértésé, mely az egységben tetőződik; a hűségé és valószerűségé, melynek legfőbb csúcsa az igazság. Ezekre szükségünk van, mint a tüdőnek a lélekzésre. Mindaz, ami valamely műalkotásban e kettőhöz tartozik, e kettőt elősegíti, az esztétikailag értékes. Egy szóval sem mondottam, hogy ez a kettő elég az esztétikai hatáshoz, hogy egyéb nincs is. De a kettő hozzátartozik a széphez, mely nélkülük csonka, sőt ellentétébe csaphat át. Ehhez a kettőhöz hozzácsatlakozik még egy, a mely nem tisztán logikai, de mégis értelmi természetű és ez az értelmi munkásság érzése, melynek ellentéte az unalom. A műalkotásnak munkát kell adnia az értelemnek és ki kell elégítenie egység és igazság után való sóvárgását. Az a korszak esztétikai tekintetben beteg, annak ízlése meg van rontva, a mely ezeket a kellékeket mellőzi. A fantázia ragyogó gazdagsága, az érzés perzselő heve, a technikai ügyesség virtuozitása nem tud kárpótolni ezek hiányaiért. Hiszen igaz, hogy a maiak pl. gyönyörűen tudnak verselni és szinesek tudnak lenni és raffináltak a kifejezésben, de oly futólagos és tartalmatlan a hatásuk! Lenézik a kompoziciót, fittyet hánynak az igazságnak, hazug érzelmekről hazug dalt énekelnek. Lenézik az értelmet; az értelem ezt elbírja, de ők nem bírják el. De az újaknál nem jobbak a régiek utánzói; amazok vétenek az egység és igazság ellen; ezek kopottak és unalmasak. Hiába minden, a művészetben az erőlködés, a szándékosság semmi. A különködők csak oly kudarcot vallanak, mint az utánzók. A művészetben csak egynek van értéke: a nagy, a harmonikus erőnek, a mely az igazságot meg tudja újítani és az újat igaznak föltüntetni.

20. Végezetül pedig egy esetleg fölmerülő félreértést akarok elhárítani utamból. Mindig úgy beszéltem az értelemről, mintha az valamely külön erő, tehetség volna az emberben. Megmutattam ugyan, hogy az érzelem nem különíthető el az értelemtől; a mit gondolok, a hogyan gondolkozom, értelmem tartalma és működési módja, válhatatlanul összefügg érzelemmel, a mely nem is egyéb, mint az a tartalom, az a működés más szempontból nézve. De az értelemről szólva, úgy bántam vele, mintha külön volna, külön tartománya lelki életünknek. Nem az. Mi egységes egyének vagyunk. Testünk sok részből áll, de ezek a részek mind egymáshoz tartoznak és csak mesterségesen különíthetők el egymástól, lelki életünk is ehhez hasonló. Egy. A mit értelemnek, érzésnek, akarásnak, fantáziának mondunk, az mind nemcsak összefügg, de csak különböző mozzanata egynek, egységes lelki életünknek. Némelyekben túlnyomó, erősen kifejlett az egyik mozzanat, a másikban meg más mozzanat, de mindez megvan mindenkiben. De akkor hogyan beszélhettem én értelmi érzelmekről, mintha az értelem külön valami volna? Bizony, ezt csak mesterséges elvonás útján tehettem, mert az anatomus is a halálban keresi az élet titkát. Én is a művészet titkához boncolás, elemzés útján akartam közelebb férkőzni. Az elkülönítés útján akartam az elkülönítés ellen tiltakozni. Mert tanításom sommája ez: Ne vessük meg az értelmi mozzanatot a művészetben sem; az értelem

nem valami zsarnok vagy praetendens, ki egyéb téren szerzett hatalmát itt is érvényesíteni törekszik; nem idegen a művészet terén sem; egyek vagyunk gondolkodásban, akarásban, fantáziában, mindenben és azért az értelemnek van szava mindenütt, itt is. A művész nem vetheti le az értelmét műhelye küszöbénél és mi, kik alkotásait nézzük, ugyancsak nem hagyhatjuk otthon eszünket. Nincs hideg ész és meleg szív, hanem van az értelem megvilágította szív és a szív hevítette értelem. Ha érzelmeink nem volnának, a világ nem volna se rút, se szép, kopárabb volna, mint a jég borította sarkvidék. A szépség napja a mi szivünk, a mi érzelmeink fókusa, de akkor e fókusból nem zárhatjuk ki azokat a sugarakat, melyek az értelem működéséből folynak. Ezek a sugarak nem oly vakítók, mint az érzékeinkkel járók, nem oly hevesek, mint a vágyainkból támadók; de nem kevésbbé becsesek. Emberi magatartást, mértéket, önuralmat, eszméletet nekik köszönünk. A hevet és a fényt a művészet másunnét kapja; a világosságot, a nemességet, az emberiességet logikai érzelmeinktől.

Alexander Bernát

A TUHUTUM-EMLÉKRŐL
FADRUSZ JÁNOS MŰVE

FADRUSZ JÁNOS

Képfaragásunkban a nemzeti művészet első, Izsó után időrendben talán legelső mesterét vesztettük a minap, a mikor Fadrusz János meghalt.

A milyen országosan általános volt a lelkesedés diadalmas mesterműve, a kolozsvári Mátyás-szobor, leleplezésekor, — olyan országosan általános, olyan mélységes a gyász is, a mely sírjába kisérte.

Nemzeti nagy veszteséget siratunk.

Ez a pozsonyi zsellérfiú szerencsésen megértette a magyar nemzetet és a magyar nemzet hálásan értette meg őt: már pedig csakis így lehet, így lesz s így van — mert már egy kicsi van — nemzeti művészet. Fajunk géniusza ölelkezett Fadrusz múzsájával s hogy mit kell értenünk ezalatt, azt a kolozsvári szobor magyarázza meg.

Az a szobor, a milyen nagy művészeti, egyben akkora nagy nemzeti alkotás is. Óriási föladat megoldására vállalkozott akkor Fadrusz. Egy egész nemzet bízta rá, hogy fejezné ki plasztikai eszközökkel annak a nemzetnek a karakterét, az érzéseit, de sőt a vágyait is; mert nem csupán a mult dicsőségének, nem csupán az imádott emlékű, igazságos, hű magyar királynak akarunk mi szobrot állítani az ő szülővárosában, Kolozsvárt, — a magyar királyság eszményének kivántunk hódolni azzal a szoborral s a mult dicsőségét ünnepelve, jövőbe vetett reménységeink hajnalpirkadása derengett előttünk. Ez volt az óriási föladat, ezt oldotta meg Fadrusz úgy, hogy tapsolt néki, megértette és azóta ünnepelte az egész nemzet. A magyar erőt mintázta monumentális arányokban s azt öntötte bronzba a Mátyás-szobron. Szólottunk erről részletesebben a leleplezés után* s ezzel mérhetjük veszteségünket ma. Két maradandó alkotása sorakozik még ahhoz a mesterműhöz: a pozsonyi Mária-Terézia és a zilahi Wesselényi-emlék; egy poétikus áhitattal, bájjal teli igéret, az Erzsébet-szobor pályaműve, pedig arról tanuskodik, mily szuverén költői magasságban szárnyalt a művész lelke, de ott is, mindig a magyar régiók fölött.

A tömérdek nekrológus, a mivel október huszonötödikén elsirattuk, summájával megegyezik abban, hogy három nagy alkotása megannyi reveláció a magyar képfaragásban, teli mélységgel, eredetiséggel és magyar lélekkel, — s ezt a három tulajdonságot ily mértékben mindeddig senki sem tudta nálunk egyesíteni úgy, mint ő, a kinek lelkében cso-

* Művészet, 1892. 418. l.

dálatos szenvedelemmel égett a magyar faj szeretete.

1858 szeptember másodikán született Pozsonyban, szegény zsellérfamiliából. Szülei az elemi iskoláztatás költségeit is alig győzték. Művészi tehetségét a pozsonyi levéltáros, Batka János, vette észre s ő segítette a művészi pályára. Sok küzködés, sok hányattatás után jutott a boldogulás útjára. A mikor 1893-ban — írja Nyitray — Krisztusával az ezerforintos nagy díjat megnyerte, biografiáját így mondta el egy tudnivágyónak Fadrusz:

„Apám szöllőkapás, anyám szatócsasszony. Mindketten szegények. Jómagam már többre vittem. Voltam Pozsonyban lakatosinas, meg lakatos legény. Jártam több helyütt. Voltam Prágában uszómester, fafaragó Zay-Ugrócon, Bécsben szobrászsegéd — és leszek valamikor magyar művész, ha megsegít az Isten és olyant csinálok, amivel Budapestre is bekukkanhatok."

Elvégezvén elemi iskoláit, szülei lakatosinasnak adták. Már akkor ébredezett benne a művészi kedv s ezt táplálta egy jó ember, Engel Károly pozsonyi rajztanár. Ebből az időből való (1871) az a vasaló alá való cirádás rostély, amit kegyelettel őrzött küzködése korának egyéb hasonló emlékei között.

„Ügyetlen kis lakatosinas voltam még akkor — beszélte ő maga —, de már szerettem az ilyen rajzos munkát."

Maradt az ereklyéi közt néhány csinos faragással diszített nyelű favilla és fakanál. — „Hogy ennivalóhoz jussak — mondotta — ilyesmit faricskáltam Pozsonyban. — Ötven krajcárért árulgattam darabját."

Dolgozott, mint faragó, egy pozsonyi kádár műhelyében is. — Ebből a korból is maradt emlék hagyatékában. — Egy domború faragású hordófenék, amelyen a faragás ötlete már művészi s azt ábrázolja, hogy a hordócska meghasadt a csapoló nyílás fölött és azon a résen tódul ki a bor szelleme, ott a mámor, ott repkednek a jókedv apró tündérei. Ott a csintalan manók, — megannyi tömzsi, kedves kis alak, elég sikerült kivitelben.

Csinosan haladva a rajzolásban, a szükség rákényszerítette, hogy megpróbálkozzék a porcellánfestéssel is; beszegődött a pozsonyi Lipperthez: reneszánsz füzéreket, hit-reményszeretet allegoriákat, halászati és vadászati jelképeket föstögetett tányérok és csészék szélére. Ezekből a munkáiból is összekeresett néhányat utóbb, amikor ünnepelt művész lett belőle.

Ez apró művészi próbálkozások révén — nyilván Engel Károly közbenjárásával — észrevette őt az iparkamara elnöksége, miután már megjárta, mint katona, Prágát s ott a Moldván úszómesterkedett. A miniszteri iparfelügyelő, Jágócsi Péterffy József, juttatta Zay-Ugrócra, a műfaragó-iskolába, ahol szorgalmasan dolgozott, hogy onnan is megint csak Pozsonyba kerüljön vissza s tengődjék tovább.

„Szent Isten! — mondotta — mennyi tükörrámát és óraállványt, mennyi szekrényfödelet és falipolcot készítettem! . . . Hát még a sétapálcák és az esernyőnyelek mily tömegét szolgáltatta ez a két kezem! Takaros kis erdő telnék ki belőle . . . Olyan faragási düh fogott el, hogy már nem is nézhettem e világ fatárgyait, ha nem mutattak holmi figurát, cifraságot. Ki tudja, mi történt volna, ha idejekorán ki nem veszik markomból azt a ve-

FADRUSZ JÁNOS

szedelmes bicskát s a mintázó fát nem nyomják belé!"

1883 a nagy dátum Fadrusz életében, — jó sorsa ekkor hozta össze Batka Jánossal. Ennek a históriájáról a következő feljegyzéseket találtuk.

A pozsonyiak 1883-ban műkiállítást rendeztek Tilgner Viktor műve, a Hummel-emlékszobor javára. A kiállítás titkára Batka János volt, egy sokat utazott, nagy műveltségű, jómódú ember, aki azért levéltároskodott, hogy szeretett szülővárosának históriájával foglalkozhassék; képzett, művészetszerető amatőr.

A kiállítást rendezgetve, megpillant egy kopottas külsejű, tagbaszakadt fiatal embert, aki ott lődörgött a Tilgner-féle mellszobrok előtt. Valami kiváncsi mesterembernek nézte... De a fiatal ember, nekibátorodva, jelenti ám, hogy volna néki is valamije a kiállításra, — ha még nem késő...

Okos, sugárzó szeme, rajongó tekintete és szerény modora megtetszett Batkának s megkérdezte, hogy ugyan mit szánt a kiállításra?

„Egy Ahasvérus-fejet" — vallotta a fiatal ember s okosan, lelkesen magyarázta, micsoda eszmét akart ő kifejezni azon a fejen, milyen felfogással mintázta, hogy törekedett jellemzésre.

Batkának tetszett az egyszerű s mégis oly találó magyarázás, biztatta a fiatal embert, hogy csak hozza hát a munkáját.

Napok multak, közelgett a kiállítás megnyitásának ideje — a fiatal ember nem került vissza. Batka elhatározta, hogy megkeresi őt. A nevét elfeledte, de azért nyomába indult s hosszas kutatás után megtudta, hogy valami lakatoslegény, Fadrusz János az illető s egy szőllőkapásnak a fia, a Virágvölgy-városrészben. Ott talált rá. A legény éppen valami fafaragással bibelődött.

„Hát az igéret, atyafi?" toppant be hozzá.

A legény nagy zavarban volt, hogy még ő utána járjon a kiállítás titkára! . . .

Kérte a bocsánatot, mert biz ő nem tudta elkészíteni az igért Ahasvérus-fejet.

„Az agyagminta készen volna, de — —"

„De?"

„Nincs pénzem, hogy gipszbe öntsem. Hetek óta egy garast se kerestem, itt élősködöm édes anyám nyakán."

Batka megnézte a dombormívű agyagmintát s habozás nélkül intézkedett, hogy az ismeretlen legény jellemzetes, eredeti műve kiállításra kerülhessen a primási palotában, még pedig Tilgner remekei között. A közönség hozzáértő részének s a műbirálóknak is tetszett a dolog. A jó Batka ezután is szemmel tartotta s egy csoport-faragás révén bejuttatta Tilgner mellé tanítványnak, 1884-ben.

A csoport-faragás (gnómok) Tilgneré lett, aki elfogadta ajándékba.

Egy nagy szöllőfürt, — a levelek mögött gnómok rejtőznek, pajkosan torkoskodnak a szöllőből. Kecses, naiv humorú fafaragás — és hála ennek, a lakatoslegény már ezután a pozsonyi származású bécsi mestertől művészetet tanul. Nem sokáig maradt Tilgner mellett, megunta a másolást s a kissé türelmetlen mester modorát se tudta elviselni; egy év multán otthagyta.

Sorsáról tovább is híven gondoskodott Batka János. Vidám pezsgőzés közben nyerte meg Fadrusz ügyének a nyomdatulajdonos Wiegand Károlyt és egy derék műbarátot, Pásztory Bódogot, — az ő közbenjárásukra határozta el a Pozsonyi Első Takarékpénztár, hogy két évig 600—600 forint stipendiumot adnak a fiatal embernek.

E két évet a bécsi képzőművészeti akadémiában töltötte Fadrusz. Mestere Helmer volt. A monumentális érzést Helmer ébresztette benne, azt az erős, kis hijján túlságos, olykor bizony a Michelangelo bravuroskodó utódaira emlékeztetően kicsinyes valóratörekvést a test izomzatának kidolgozásában, ami Fadrusz első művein még annyira szembeötlő, szintén Helmertől tanulta.

1887 telén telepedett vissza Pozsonyba, hogy ismét kezdje a küzködést a kenyérért. Derék szülővárosa, ahol oly sok az érzés a művészet iránt és értik és meg is becsülik a művészetet, Pozsony ezután is törődött a művészszel, akit ennyire neveltetett. Első megrendelői javarészt pozsonyiak voltak s Bécsben készített apróságaira is Pozsonyban talált vásárlót.

Palugyay Ferencnek órakeretet készített, amelynek figurális diszítése az Emberi Korok-at ábrázolja a bölcsőtől a sírig; Neiszidler Károly

országgyűlési képviselő mellszobrát készíttette el vele s Rónay Jácint püspök büsztje a Toldy-Kör termében, szintén az ő műve. Ebből az időből való Thiard-Laforest József karnagy s egyik pártfogója, Ortvay Tivadar doktor édes anyjának a portréja.

Bécsi alkotásai közül való egyik legbecsesebb dolga, az Apollo. Megrendelésre készült s a régi mesterek hatása alatt úgy sikerült, hogy néhány év multán már széltében árulgatták a talián gipszöntők. Hány ember vásárolta meg, anélkül, hogy Fadruszról tudott volna!... Fadrusz neve nincs is a sokszorosított példányokon, az Apollo régi klasszikus szobor gyanánt jár a piacon. De hát ez is siker, sőt talán ez az igazi: amikor a művész, mint ember — mint egy ember, akinek neve van — teljesen eltünik alkotása mellől, vele nem is törődnek többé; de az, amit teremtett, az él és megmarad merőben a saját értéke révén Ez már a halhatatlanság, ami nem a művészé, — minek az néki, aki elmúlik, aki holnap már csak volt, — hanem az alkotásáé.

Első országos sikerét 1892-ben aratta, amikor Krisztus a feszületen című művével a társulati nagy díjat nyerte el a Műcsarnok téli kiállításán.

Megható története van ennek a Krisztusnak.

Egy piaci akrobatát feszített keresztre s úgy tanulgatta művéhez a megfeszített test anatomiáját. Az akrobata iszákos ember volt, a delirium ott érte a fiatal művész előtt, a kereszten. Fadrusz rémülten látta, hogy egyszer csak elkezd reszketni, vonaglani, kacagni, és kacag és kacag s eközben szeme, a nézése iszonyúan meredt maradt... Az akrobatának többé nem vehette hasznát, más modellje pedig nem lévén, saját magát kötöztette a keresztre s az így készült fotografiák nyomán mintázott tovább.

A feszületet Pozsonyban állította ki először.

Egy könyvkereskedő udvari helyiségében, fekete lepellel bevont háttér elé helyezte a feszületet. Tetszett a dolog, de biz' az valami nagy kavarodást nem csinált a műértők körében. Hanem bevetődött a reggeli órákban a feszület elé néhány piacra indult egyszerű nénike: azok ösztönszerűleg térdreborultak és imádkoztak Fadrusz Megváltója előtt. A piacról visszajövet, megint betértek egy kis könyörgésre az ismerős nénikékkel és jöttek többen, egyre többen, — dél felé már egész búcsújárás vonult a feszület elé.

„Templomi csönd volt a kiállítási helyiségben" — mondotta Fadrusz.

„Úgy-e, boldog voltál?" — kérdeztem a művészt.

„Igen. Az volt a megható, hogy milyen áhitatosan suttogtak!... És mielőtt távoztak, mint husvétkor a feszület mellett a templomban, mindenki hagyott egy-egy krajcárt ott, ahol térdelt. Volt sok olyan, aki egy-egy susztertallért se sajnált..."

A sok valóratörekvéssel, gonddal, lelkiismeretesen mintázott mű, — habozás nélkül kimondhatjuk, hogy Fadrusz összes alkotásai között ez a Krisztus van a legsikerültebben mintázva, kivált a fej, — amelybe lelket a mélyen vallásos érzésű művész áhitata adott: Budapesten talált méltó elismerésre. Az akkori kultuszminiszter, a költői lelkű s igazán műértő Csáky Albin gróf, annyira lelkesedett érte, hogy ő szólította föl a fővárost: faragtassák a feszületet a lipótvárosi Bazilika számára is márványba.

Nyomban ezután megbízza őt Pozsony a Mária Terézia lovasszobor elkészítésével.

Milyen boldogan fogott ekkor munkához! Végre tehát, szobrász ő is! Márványba dolgozhatik! Nagyot alkothat!

És itt kezdődik az a szépséges, szinte mindvégig sikerről-sikerre vezető, országos elismerés kisérte pályafutás, amilyenben magyar képfaragónak része eddig nem volt. Első nagy diadal: a pozsonyi Mária Terézia-szobor leleplezése a millennium esztendejében, — ez a mi művészünk! ez értette meg a magyart! Zengett feléje a hozsanna, aminthogy zengeni fog utódai közül is azok felé, akik megérzik a nemzet szíve dobbanását s magyarázói tudnak lenni a magyar érzelemnek, a magyar gondolkozásnak.

Bevallom, nem tudok olyan hidegen, olyan tárgyilagosan szólani Fadrusz művészetéről, mint ahogy szólhatnak majd alkotásairól ötven esztendő mulva. Látom ugyan nagy érdemei mellett fogyatékosságait is: azokat is szere-

tem, az is magyar benne. Látom az erő túlkapásait, látom, hogy mintázófája is el-elnagyolja azt, amit ő olyan szintetikusan együtt, olyan monumentálisan tudott elképzelni és meglátni a koncipiálás hevületében; látom, hogy plasztikai előadóképessége nem ment a bravuroskodástól, hogy a tömegelhelyezésben hatalmasabb, mint amilyen kifogástalan lehetne a részletmunkában; látom, hogy klasszikus emlékek úgy tolakodnak szeme előtt alkotás közben, mint amilyen ösztönszerűleg buggyan föl latinos míveltségünk szónoklás közben... De milyen mindegy ez most minékünk, amikor annyira érezzük, hogy ő a miénk volt, belőlünk szedte azt, amit nékünk adott, úgy

SZENT LÁSZLÓ
FADRUSZ JÁNOS BEFEJEZETLEN MŰVE

látott, úgy érzett, úgy gondolkozott, ahogy a magyar fajta, nem az egyes, nem én, nem te, hanem mindnyájan.

Ezért nem érthette meg őt más náció, se német, se francia, ezért nem méltányolhatták annyira, amennyire mi szerettük. Az a német, az a francia, amellett, hogy akadémikusan brutális, de köteles objektivitással igaz törekszik lenni ítéletében, megmarad németnek, megmarad franciának s ösztönszerűleg a maga fajtáját keresi és kívánja abban, ami fölött ítél, ehhez szokott és az ő fajtája nyujt is ehhez módot néki művészetében, — mi, akik nagyrészt még csak őket utánozzuk, elszontyorodva adtuk meg magunkat véleményüknek, megtagadtuk a magunkét, mert ők nem értették... Ők a mintázás hiányait látták s nincsenek olyan világismert nagy alkotásaink, amelyek már megtanították volna őket a magyar gondolat, a magyar érzés megértéséhez.

A monumentális — Beöthy Zsoltot citálom — az örök időkre szánt művek lényegének egyik főtényezője, annak a gondolati tartalomnak, amelyet kifejeznek, a nagyszerűsége, fönsége, mely egy egész nemzetnek a lelkében él, hullámzik s nemcsak a művész egyéniségéből, lelkéből száll mintegy a művébe. Mária Terézia pozsonyi szobrán a főúr és köznemes tekintetében egyszersmind hű ragaszkodása királyához, a gondolati tartalom, a legmélyebb, legnagyobb nemzeti gondolatok egyike, amelyet igazán nem érthet más, csak magyar ember. Wesselényi szobra — amint egy magyar főúr a maga történeti erejének öntudatában állott, de a maga szívbeli jóságának egész melegségével hajol le az előtte álló parasztemberhez — a legfenségesebben és legérthetőbben magyarázza azt a nagy gondolatot, nagy érzést, amely Magyarország úri elemeivel a jobbágyság fölszabadítását létrehozta, azt a nagy áldozatot, amelyet a hazáért a nemesség tett, azt a nagy hálát, amelylyel ezt az áldozatot a magyar hazáért fegyvertfogott forradalmi parasztság lerótta. Mátyás király szobrán pedig a magyar faj történeti ereje kétségtelenül a leghatalmasabb, legfönségesebb kifejezését nyeri.

És ezúttal nyomatékosan csak erre, a művész nagy alkotásainak gondolati tartalmára kivánunk rámutatni.

A TUHUTUM-EMLÉKRŐL FADRUSZ JÁNOS MŰVE

Szólanom kell még az emberről. Siratnom a jóbarátot, — attól tartok, elégia lenne a jellemzésből...

Maga volt a becsületes hűség, az őszinteség, a keresetlenség és a szeretetreméltóság. Gondolkozásában, ítéletében eredeti, iparkodott megérteni mindent, aztán tudott szeretni és oly nobilisan megbocsátott, ahogy csak nagy művészlélek tud. Személyes emlékeimet hadd őrizzem meg, — jellemzésére álljon itt a levél, amit a Mátyás-szobor nagy mintájának befejezése után Maksziányi Dezső kollégámnak írt:

„...Egyre akartalak kérni, de elfelejtettem a sok mindenféle között, t. i. arra, hogy ha írsz az én dolgomról, kérve kérlek, ne hasonlítsd össze a kollégáim munkáival és ne bántalmazd a magyar szobrokat és szobrászokat. A mostani szobrász-generáció ártatlanul sínyli az első nemzedék bűneit. De még az sem volt a magyar szobrászok bűne vagy gyöngesége, hanem az az egész szobrászattal együtt szenvedte a biedermaierség utolsó kínszenvedéseit. Igaz ugyan, hogy már Franciaországban ébredeztek ekkor az első modern nagystilű szobrászok. De csak nézd meg Münchenben azt a Feldherrn-allét vagy Strassét, ahol az a húsz vagy harminc szobor áll az utca két oldalán és merem állítani, hogy a régi pesti szobrok mind jobbak, mint ezek. Hidd el nekem, hogy a mi kiválóbb szobrászaink Párisban is becsülettel állják meg helyüket. Ha a mostani simfelési mánia lecsillapodott, be fog bizonyulni e mondásom igazsága..."

Ehhez nem kell kommentár és sajnos, akadnak Fadrusz kollégái közt, akiket gondolkozóba ejthet ez a levél.

Nagy munkái közben — Pozsonyból a Feszület sikere után Budapestre telepedett át — eleget tett néhány kisebb megrendelésnek is. Része volt a parlament-épület, a királyi palota és a kúria palotájának szobrászi diszítésében. E kisebb munkáin is, ösztönszerűleg a monumentális elemek érvényesítésére törekedett s tanultságának klasszikus ízébe iparkodott lehetőleg magyar zamatot adni több s kevesebb szerencsével. A kisebb méretű Wenckheim-féle elegáns lovasszobron pompásan van mintázva a paripa, látszik rajta Mátyás hatalmas csataménje mesterének a kezenyoma. Ezt a szobrot az 1867-iki első alkotmányos minisztérium földmívelésügyi miniszterének, Wenckheim Béla grófnak, a lótenyésztés terén szerzett érdemei elismeréseül állíttatta Kis-Béren Darányi Ignác miniszter. Szeretettel foglalkozott a rovás-írásos zilahi Tuhutum-emlékkel s félig befejezetten maradt budai műtermében a lipótvárosi szt. István-templomba szánt Szent László és a szinte kész Tisza Lajos gróf szobor.

Ez utóbbihoz ugyancsak egy jellemző és megőrzendő krédója fűződik. 1899 júliusában, amikor a szobor elkészítésével megbízták a szegediek, a következőket írta:

„Nagyon örülök, hogy Szeged város polgársága rám bízta Tisza Lajos szobrát és pedig főképen következő okokért:

A jó sors azon kitüntetésben részesített engem eddig, hogy a magyar nemzet minden nevezetes korszakából egy nagy mozzanatot megeleveníthetek. Kezdem a szerénykeretű, de rendkívül érdekes feladatot a zilahi négy vezér emlékkövével, azt ábrázolva, hogy Töhötöm, Tas és társai Erdélyt elfoglalják; tehát

nemzetünk azon idejéből, amikor a honfoglalás még folytonos terjeszkedés és harcok stádiumában volt. Ebben a kis szoborban a legkisebb anyagi eszközökkel kifejezésre akarom hozni azt, hogy egy sült idegen is rögtön lássa, hogy ez egy régmult pogány harci idő s tett emléke. A kolozsvári Mátyás-szoborban Magyarország fénykorát ábrázolom, amikor a magyar rettegve tisztelt és csodált nemzet volt Európa népei között. Ha a magyar ember szíve elborul és vigasztalást keres régmult idők fényében és nagyságában, akkor e dicsőségteljes, pazar és világraszóló korszakba bolyong vissza és ott találja azt a csodás alakot, a magyar nép legendás királyát, Hunyady Mátyást, aki egyszerű ember tudott lenni az egyszerű emberekkel, de az akkori kor fejedelmei között olyan volt, mint a sas a verebek közt. A pozsonyi Mária Terézia-szobor azt a korszakot kelti életre, amikor a nemzet, kimerüve százados harcoktól, önálló állami méltóságától megfosztva, mintegy hypnotikus álomba merülve szendereg. És íme, alig lép trónjára a fiatal királynő, éhes szomszédai szétszedik országait és a dicső osztrák hadseregből nincsen már több együtt, mint 6000 ember sorhad. Ekkor fordul Pozsonyban a magyar nemzet lovagias és vitéz fiaihoz segítségért. Az alvó oroszlán felébred, nekiindul a régi szittyavér a számtalan ellenségnek és mint egy véres fergeteg, úgy söpri ki őket az országból és három hét mulva vígan tanyáznak a magyar vitézek Bajorország fővárosában. A világ pedig bámulattal látta, hogy még nem fajult el a magyar név és míg az emberiségben lovagiasság és vitézség iránti érzés lesz, mindaddig a legdicsőbb emlék lesz: Moriamur pro rege nostro! Tanulság pedig e dicső tényből az, hogy: aki a magyarral jól tud bánni, azért képes odaadni vérét és életét. Ezt ábrázoltam pozsonyi szobromban. A zilahi Wesselényi-szobor a magyar nemzet azon korszakáról tanuskodik, amikor a hazafiak szivében a régi független Magyarország álomképe dereng, e nemzet ébredése, a modern Magyarország hajnala. Azért örülök ezen feladatok után, hogy Szeged város lelkes polgársága reám bízta Tisza Lajos szobrát, mert ezzel a szoborral a legifjabb Magyarországot, a mai Magyarországot fogom jellemezni, nemcsak Tisza Lajost. Mert ma elült a harcok zaja, régi alkotmányunkat visszavívtuk és a legnemesebb királyi szív, rajongó szeretettel környezve, őrködik fölötte. A magyar nemzet egy évezreden át alig vehette le kezét kardja markolatáról és ezért nem fejleszthette kulturáját, nem fejleszthette munkaerejét, csak harci erényeit. A mai Magyarország más erényeket követel fiaitól, mint a régi és a mai Magyarország hősei: a munka hősei. Ezért szimbolikus Szeged város legújabb története a mai Magyarországra, mert mindkettőnél jó királyunk segítségével és nemzetünk elszánt és ernyedetlen munkájával újjászületett. Aki pedig Szeged újjáépítésében oly lelkes és odadó munkát végzett, mint Tisza Lajos, arról méltán el lehet mondani, hogy az volt, aminek lenni a mai magyar ember legnagyobb dicsősége: a munka hőse!“

És neki magának is lett volna még elvégezni való munkája sok. Kecskemét városa a Kossuth- és Rákóczi-szobrokat rendelte meg nála; a budapesti egyetemi orvostani intézet Semmelweisz szobrának elkészítésével bízta meg, Karánsebes tőle várta a király szobrát, a nagyváradiak a Szent László-szobrot, a pozsonyiak Petőfit, a csatádiak a Lenau-emléket.

És készült minderre, kedvvel, duzzadó erővel, hisz olyan egészséges, erős ember volt, de a halál ő rajta is, mint mindnyájunkon, meglelte rését, azt a porta mortist, amelyen át galádul hozzáférkőzött és leteperte. Mélyen bántotta őt az Erzsébet-szoborpályázaton történt sok herce-hurca s a megalázott, becsvágyában kétségbeesve kesergő emberrel könnyebben bánt el a betegség. A második pályázatra már betegen készült; ráadásul, a két hónapig nyitott ablak mellett végzett munkában erősen meghült s ilyen veszedelmes állapotban vett részt a tavaszi Duna-ünnepélyen. Azután ágynak esett, tuberkulotikus jellegű, lappangó szervi baja is súlyosabb mérvet öltött s június eleje óta fojtogatta a halál. Eleinte a Pajor-féle vízgyógyintézetben kezelték, majd Stoószon keresett enyhülést. Stoószról visszatérve, a tüdőgyuladás mellhártyalobbal súlyosbodott. Október huszadika táján nagy megkönnyebbülést érzett. Tervezgetett, hogy most majd munkához lát, kipótolja a sok mulasz-

tást! . . . Vége se lett a napnak, este már panaszkodott. Október huszonharmadikán Jendrassik tanár értesítette a művész feleségét, Deréky Annát, hűséges párját örömben s gondban, hogy aligha van már mentség: a szív gyöngül s tüdővizenyő jelentkezik. 26-ikán délben felült ágyában, hogy eszik valamit, de akkor már annyira gyönge volt, hogy kezéből kiejtette a kanalat.

„Édes kis feleségem" — mondotta bágyadtan — „most már csak a halál jöhet. Bárcsak már meghaltam volna."

Félhárom felé elszunyadt s négy óra tájt kezdődött a haláltusa. Szép kupolás homlokát ellepte a verejték, de nem mozdult. Ágya mellett volt ősz édesanyja, imádott felesége és rokonai; Vámosi Zoltán dr. és kezelőorvosa Szőke István. Érverése percről-percre csittult, lélegzetvétele ki-kimaradt s félhétkor meghalt.

Térdigérő munkazubbonyában helyezték koporsóba, melléje tették mintázófáját s koporsójára a magyar művészek közös halotti takaróját, azt a nemzeti-színű selyemleplet borították, amely alatt először Munkácsy pihent a ravatalon.

MALONYAY DEZSŐ

ARATÓ LEGÉNY
JANTYIK MÁTYÁS OLAJFESTMÉNYE

JANTYIK MÁTYÁS

A név, mely e sorok fölött áll, nem tartozik a divatos művésznevek közé. Pedig többször fölmerült a nyilvánosság előtt s mindig komoly művészi sikerekkel kapcsolatosan. Csakhogy ebből a nyilvános szereplésből hiányzott az állandóság, a névnek folytonos felszínen tartása, a sikerek pedig olyan természetűek voltak, a melyeket a figyelmes szemlélő és a művészettörténet is észrevesz ugyan, de a melyek nem vezetnek a népszerűség, a közismertség állomásai felé. De miért ezek a szünetek? S a sikerek nyomán miért maradt el az általános hatás? . . . . Az életrajz főbb adatai s az egyéniség egy pár elhatározó jelentőségű vonásának megfigyelése talán feleletet fognak nyujtani e kérdésekre is.

Jantyik Mátyás 1864 május 10-ikén született Békésen. A család, melyből származott, e tipikus alföldi város legrégibb és emlékezet óta köztiszteletben állott polgárcsaládai közé tartozik. Hasonnevű nagyatyját, az egyszerű gazdálkodó polgárembert, 1858-ban az arany érdemkereszttel tüntette ki a király, a művész édes atyja, Jantyik Mihály pedig ifjú korában építészeti tanulmányokkal is foglalkozott. Azonban élete főfoglalatossága ennek is a gazdaság vezetése és továbbfejlesztése volt. Hanem az építészeti és így rajzolási dolgokba való bepillantás nem egészen jelentéktelen körülmény művészünk pályája szempontjából. Ennek köszönhető az az érzék, melylyel az apa igen korán észrevette, hogy fiának gyermek-próbálkozásaiban van valami, a mit legalább is figyelemmel kell tartani. S így történt, hogy a későbbi művész első oktatója és birálója: édes apja volt. Mindez a gimnáziumi évek

alatt történt a szülői házban. A hatodik osztály elvégzése után azonban komoly döntésre került a dolog. Békésen akkor még csak hat osztályú gimnázium volt s így határozni kellett a hátralevő két évet illetőleg. Az ifjú azonnal hozzá akart fogni a művészeti tanulmányokhoz s kitartóan kérte szüleit, hogy a fővárosba küldjék a mintarajziskolába. Ezek viszont tudni sem akartak arról, hogy fiuk kizáróan művészi kiképzést nyerjen. Mert habár nem hiányzott belőlük a művészeti pálya értékét megbecsülni tudó intelligencia, egész gondolkozásuknak józan gyakorlatiassága biztosabb alapokra óhajtotta fektetni tehetséges gyermekük jövőjét. De hát sikerült megtalálni a mindkét félre nézve kielégítő megoldási módot. Ám menjen a fiú a mintarajziskolába, azonban magánúton végezze el a hiányzó két osztályt s az érettségi után majd megválik, mi fog történni. Jellemző azonban úgy a gyermek mohó lelkesedésére, mint az apa körültekintő lelkiismeretességére, hogy mindjárt a hatodik osztályra következő s így a mintarajziskolát megelőző nagy szűnidőn megkezdődött a komoly előkészület a művészeti tanulmányokra. Az ifjú művésznövendék-jelöltet ugyanis atyja erre az időre Orlay Somához küldötte, hogy tőle az első rendszeres oktatásban részesüljön. Hogy mikép esett éppen Orlayra a választás, nem nehéz kitalálnunk. Jantyik Mihály ifjúságában az Orlay névnek igen jó hangzása volt, s most, midőn fia számára mestert keresett, talán legelőször is ez a név bukkant fel emlékezetében. Az oktatás és a tanulás tehát csakhamar meg is kezdődött, s hogy miként folyhatott, ahhoz egy igen megbízható forrás, maga a tanítómester szolgáltat adatokat. Egy levelet őrzött meg az édes anya szerető gondossága, melyet Orlay Soma 1879 július hó 18-iki kelettel írt Jantyik Mihályhoz. Ide iktatjuk, mert nemcsak Jantyik Mátyásra, hanem az élete alkonyán levő derék magyar művészre is jellemző.

„Pár nap előtt kapott levelére — így szól az érdekes levél — van szerencsém válaszolni, hogy kedves fia egész szorgalommal rajzol,

SZABADKÁNAK SZABAD KIRÁLYI VÁROSSÁ NYILVÁNÍTÁSA
JANTYIK MÁTYÁS OLAJFESTMÉNYE

úgyannyira, hogy gyakran kell intenem, miként mozgásra is fordítson időt, nehogy az egészsége megromoljék. Feljövetelekor a helyes és értelmes rajzról fogalma sem volt, most azonban legalább ítéletet bír hozni a felett, tudja, hogy a rajz nem puszta érzésen alapul, hanem például az emberi fej alkotásánál bizonyos szabályok vannak, miket a rajzolásnál szem előtt kell tartani. És ezt ő felfogja s örül, ha valamiben felvilágosodik. A művészet technikájához van tehetsége, hogy szellemibb részéhez, az önálló alkotáshoz lesz-e, az későbben válik meg, mert addig, míg a rajzot jobban nem bírja, ha vannak is eszméi, nem tudja őket kifejezni. A rajz a művész nyelve, gondolatait ezen teszi másnak megérthetővé. Várjuk meg tehát, míg oda jut. Én úgy technikai, mint szellemi fejlődésére gondot viselek és mindkettőben tanácscsal látom el. Ha majd a mintarajztanodába jut, ott kollégáival eszmecsere által is fejlődhetik, mert hasonló törekvésű pályatársak buzdítólag hatnak egymásra. Ezek mellett azonban azt is kötelességemnek tartom Jantyik úrnak megírni, hogy a művészet pályája igen küzdelmes, gyakran jelesség mellett is terhes, sok nagy művész élete szenvedéssel teli, más kisebb tehetségé fényes. Sokat tesz az egyéni alkalmazás is, szóval koczka, mely vethet jót, de rosszat is. Adja isten, hogy fiából ne csak derék, de szerencsés művész is váljék."

Íme, a leáldozó nap, a mint utolsó sugaraival bevilágít a templomba, melybe az ifjú pályakezdő be akar lépni. Nagyobbrészt általánosságokat mond, az igaz — mert hát mit is lehet legtöbb esetben egy tizenöt éves gyermek művészi jövőjéről mondani — de egy pár szava erősebben fülünkbe cseng. Így, midőn a gyermek nagy szorgalmáról beszél. Meg azután, mikor az „egyéni alkalmazás" — értsd: alkalmazkodás — fontosságát hangsúlyozza az érvényesülés szempontjából. Mintha csodálatos sejtelmei lettek volna, hogy az előtte rajzolgató gyermek éppen e nevezetes tulajdonság hiányát sokszor meg fogja érezni.

1879 őszén került Jantyik Mátyás a budapesti mintarajziskolába, a hol három évet töltött. Állandóan a legkitünőbb növendékek közé tartozott, többször részesült iskolai jutalmakban, sőt kiváló rajzolási tehetségének híre az iskola falain kívül is terjedni kezdett. Szana Tamás még most is emlékezik Jantyik Mátyás nehány feltűnő akt-tanulmányára ebből az időből. De bizonyára legelőbb vette észre a nem mindennapi tehetséget Székely Bertalan, a ki első mestere volt Jantyiknak a festészetben. Ugyancsak egy vizsgálati kiállításon tüntek fel Jantyik rajzai Munkácsy Mihálynak is, s az akkor pályája zenitjén levő mester nem is hallgatta el, hogy nagy reményeket köt Jantyik jövőjéhez s meghívta magához Párisba. De még a mintarajziskolai évek alatt megtörtént az első nyilvános fellépés is. Szabó Endre közölte Jantyik Mátyás első rajzát az „Üstökös" huszonötéves jubileuma alkalmához 1882. évf. 1. számában a címlapon. Jantyik évek múlva állandó munkatársa lett a kedvelt élclapnak.

Most már a szülők bizalma is nőni kezdett, s mikor a tizennyolc éves ifjú az eddigi eredményekre s különösen Munkácsy biztatására hivatkozva, azzal állott elő, hogy Párisba akar menni, már kevesebb ellenállásra talált. S 1883-ban, pár hetes római kirándulás után, csakugyan benne van a nagy metropolis forgatagában, a hol egy újszerű és sok színű élet és a nem is sejtett változatosságú művészet ezer és ezer benyomását kellett magában elrendezni és feldolgozni. S ez komoly, de nem eléggé edzett egyéniségeknél — a kiknél minden benyomásra megfeszülnek az érzés húrjai, s minduntalan ráncokat vet a homlok, s a kiknél, mint mondani szokás, kis dolgok is mély barázdákat vágnak a lélekben — sokszor kisebb-nagyobb belső forrongással, sőt meghasonlással is jár. Ilyesmitől Jantyikot sem kímélte meg egészen a sors. A nagy művészet impozáns látványa előtt komoly ambiciója melléktermény gyanánt, az önmaga iránt való bizalmatlanság jelentkezik nála, a mi energiáját minduntalan lenyügözi. Csak igazi művész akar lenni. Nem olyan, a ki eltanult fogásokkal ámítja önmagát és másokat, a ki a gyorsan változó művészi divatok és jelszavak valamelyikébe fogódzva, lohol kétes értékű koszorúja után. De vajjon lesz-e ő ilyen? Sikerülni fog lelke őszinte tartalmát, komoly tanulmányok alapján bár, de mégis egyéni módon kifejezésre juttatni? De nem amolyan magába

erőszakolt érzéseket és gondolatokat, melyek révén oly sok üres lélek legalább a „modern“ jelző dicsőségét kicsikarja magának......! semmi mást, csak a maga lelkét a maga eszközeivel... És az élet külső viszonyait is megfelelő módon alakítani.

De e komoly kérdések közepette némelykor viszont kis dolgok is nagy örömöt okoznak neki. Egyáltalában kedélye folytonosan hullámzásban van, mely azonban egyenletesnek látszó derült külső alá rejtőzik. Hanem az élesszemű megfigyelő jól láthatta, hogy itt az életnek annyira túlkomoly és túlérzékeny felfogásával állunk szemben, mely az energiát komoly próbára teszi. Úgy látszik, ilyen volt az a száműzött orosz herceg is, a ki Párisban Jantyikkal egy házban lakott s a ki „a Jantyik külsőleg derült kedélyének rejtekében lakozó mély melancholiában szláv tulajdonságokat vélt felfedezhetni“. Ezt az adatot a művész előkelő ifjúkori barátjától, gróf Z. M.-tól tudom, a ki lekötelező szívességgel bocsátott rendelkezésemre több becses adatot Jantyik fiatal éveiről s a ki annak idején, mint ezt maga Jantyik sokszor emlegette, finom életfelfogásával és buzdító szavaival igen nagy és kedvező hatással volt az „oly könynyen csüggedő lélek“-re.

A párisi négy év egyébként kellemesen folyt le. A Julian-féle iskolában különösen Jules Lefèbre volt Jantyik mestere, de főleg az első két évben sokat dolgozott Munkácsy műtermében is. A honfitársak közül Karlovszkyval és Greguss Imrével érintkezett sűrűbben. A „magyar egylet“-be azonban nem igen szeretett járni, „igen lármás“ volt neki. De volt egy pár finom lelkű francia barátja is, a kiknek révén egy pár intimebb párisi szalonba is bepillantott. És erre mindig a legkedvesebben emlékezett vissza. Mert a mennyire gyűlölte az üres hivalgást és mesterkélt pózolást, ép annyira jól érezte magát a lelkükben is disztingváltak előkelő légkörében. Ilyen helyeken az ő szerény hangjának is megvolt a maga kellő rezonánciája.

De mind e kedélyhullámzások között szakadatlanul folyt a müvészi munka. Nemcsak a befogadó: a tanulás, hanem az alkotás is. Gróf Z. M. írja, hogy már akkor nagy kompoziciókon törte fejét, így többek közt a „walesi bárdok“-ról készített egy vázlatot, „melylyel aztán hónapokig foglalkozott, tízszer-húszszor is megváltoztatván és máskép helyezvén el a kép alakjait“.

1884 nyarán pár hónapot otthon Békésen töltött s ekkor festette „Délben“ czímű képét, melylyel 1885-ben a képzőművészeti társulat kiállításán a nagyobb nyilvánosság előtt is fellépett s mely déli pihenésre készülő alföldi parasztokat ábrázol. A Bastien Lepage-féle realizmus egy eleven művésztemperamentum egyéni tolmácsolásában jelenik meg e képen előttünk s a minden cicoma nélkül való egyszerűség, mely a vaskosabb akcentusoktól sem vonakodik, nem kerülte el a műértők figyelmét. Egyik szigorúbb kritikusunk állította ki ekkor Jantyikról azt a bizonyítványt, mely szerint, „ha a részletek nem is elégítenek ki mindenütt, a fiatal művész már is meglepő helyesen látja az életet és a természetet“. Párisból küldötte az 1886-iki budapesti tárlatra „Laokoon“ című kisebb festményét.

Az 1887-ik év meghozta végre azt a dicsőséget is, hogy a párisi Salon-ban is észrevették egy kis képét. „Une téte de mendiant“ volt a kép hivatalos címe s ebben is az erőteljes, de művészileg indokolt és helyénvaló reálizmus lehetett a döntő kiválóság. Ezt olvasom ki legalább egy akkori francia kritika következő soraiból: „... Le Mendiant de M. Jantyik est brutal. Ce Mendiant — là,

Spectre terrorisant devant qui l'on recule,
Regardé de travers quand vient le crepuscule,

doit avoir été tout au moins braconnier. C'est une belle téte non seulement de viellard, mais de déclassé“. Még néhány arckép kerül ki a párisi évek alatt műterméből s ezzel vége. De mennyi maradt benn. Tanulmányok, érdekes kompoziciók vázlatai papirra, vászonra vetve, de fájdalom, már csirájukban halálra ítélve a folytonos intellektuális fejlődés következtében és mind mélyebbreható önbirálat túlszigorú ítélőszéke által. Jellemzők egy 1886-iki levelének következő sorai: „Nagy gyönyörűséggel most olvasom Madame Bovaryt, a mi nagyon fárasztó, mert izgat is, de figyelmemet is leköti az a sok geniális kompozició, a mi majdnem minden lapján található. De azt

látom, hogy az írónak könnyebb megértetni, hogy mit akar, a nélkül, hogy közönséges eszközökhöz kelljen fordulnia. Közelebbről Rouenba megyek, megnézni a regény staffageának egy részét."

Az 1888-ik évet Jantyik otthon töltötte, főleg a Páris után való csöndes nostalgia hangulatai között. Az ez évi képzőművészeti tárlaton egy tanulmányfejet és egy férfiarcképet — mely a „békési-bank" tulajdona — állított ki. Még néhány tájképet is ismerünk ebből az évből, melyek közül egy pár az akkori békési árvíz pusztításainak benyomásait tolmácsolja komoly, első tekintetre majdnem rideg egyszerűséggel színekben, úgy mint kompozicióban. Ebben az időben készült a Geist Gáspár birtokában levő „Mária Magdolna" is.

Hanem ezek a képek már nem kerültek a nyilvánosság elé s évek telnek el, míg Jantyik nevével ismét találkozunk képzőművészeti tárlaton. Sokan azt is hitték, hogy a művész elpártolt a festészettől. S e hiedelem, legalább bizonyos időre, nem is volt egészen alaptalan. Itt azonban egy külső körülményről sem szabad megfeledkeznünk. Jantyik ugyanis 1888/89-ben, mint önkéntes, Bécsben katonai kötelezettségének tett eleget s érthető, hogy ez idő alatt a művészi tevékenység szünetelt. De mi történt azután? és éveken át? Semmi más, minthogy Jantyik az illusztrálásra adta magát és pedig egyéniségére nézve igen jellemző okokból. Rendkívül erős vágy fogta el, hogy a magában érzett komponáló tehetségnek szárnyat adjon. Az életjelenségei: ünnepélyesek és mindennapiak egyaránt, folyton képekké alakultak lelkében s a képek külső megrögzítése nagy megnyugvással töltötte el. Csakhogy a festészet bonyolódottabb progresszusával ezt a művészi szükségletét nem tudta kielégíteni Energiája minduntalan cserbehagyta s azalatt az idő alatt, mely az eszme művészi megfogamzásától a végleges kivitelig eltelt, az egyéniségétől elválaszthatlan habozásnak, töprengésnek keserves állomásain kellett végigmennie, legtöbbször el sem jutva a célponthoz. Ez már így volt. Egy kissé így volt egész pályáján, de ekkor ezekben az években (1888—1894) különösen. Mindezt könnyebben ki lehetet kerülni a kevésbbé körülményes és sokszor kiszabott időhöz kötött illusztrálási munkában. S így valóban belső okok vezették őt a Vasárnapi Ujság kötelékébe, melynek 1888-tól állandó művészmunkatársa maradt.

JANTYIK MÁTYÁS VÁZLATKÖNYVÉBŐL

Természetes ezek után, hogy Jantyik illusztrációi a legtöbb esetben, nem napi érdekű és efemer értékű dolgok. Különösen magyar népéleti rajzaira gondolunk itt, melyekben a megfigyelésnek ritka finomságai s a logikus kompozició biztossága sokszor oly meglepő szerencsével egyesülnek. S nemzeti művészetünknek mily nagy szüksége van ilyenfajta tehetségekre! Mert vannak, akik a magyar népet, hogy úgy mondjuk, a maga festőiségében több-kevesebb szerencsével bemutatják nekünk, nem hiányzanak a drámai, vagy legalább novellisztikus feldolgozások sem, azonban a pszichologiai mélységeket kutatók, a népléleknek úgynevezett analistái vajmi ritkán akadnak. S ő ilyen lehetett volna sokkal nagyobb mértékben, mint amennyire lett, ha belső képességeivel

TANULMÁNY A „MORIAMUR”-HOZ
JANTYIK MÁTYÁS RAJZA

állandóan megfelelő kiviteli erő párosult volna. Szép feladat kinálkozott részére azonban így is a boldogult trónörökösnek az osztrák-magyar monarchiát ismertető nagy vállalatában, ahol egyes vidékek népéletét szigorú jellegzetességgel kellett feltüntetni. Néhány nagyon becses rajzát őrzik ezek a kötetek. De az aktuális élet is izgatta rajzónját. Nagy ünnepélyességek, a nemzeti élet kimagaslóbb mozzanatai mindig felköltötték érdeklődését s boldog volt, ha — mint mondani szokta — sikerült „az események eszmei jelentőségét“ a kompozició segélyével kifejezésre juttatni.

Ennek a magas szempontnak sokszor esett ugyan áldozatul a részletek kellő kidolgozása és a tetszetős előadás, de ez őt kevéssé bántotta.

És mintha mindez csak előkészület lett volna. Váratlan fordulatként, élete utolsó decenniumában Jantyik Mátyás a nagystilű festészet terén lép elénk s a lehetőségig legyőzve egyéniségének minden gátló elemét, nagy feladatok megoldására vállalkozik. Majdnem pontosan tíz év adatait kell még feljegyeznünk. Mert a millenniumi előkészületek idejével esik össze ennek az új, fokozott tevékenységnek kezdete.

Az ezredéves nemzeti ünnep történeti hangulatai, különösen a sok pálya-feladat következtében az utóbbi időben kissé elhanyagolt történeti festészet terén is egy kis élénkséget idéztek elő. S az egyik pályázaton, melyet Szabadka város hirdetett, Jantyik Mátyás is megjelent, pályázatával koszorút és megbizatást nyerve. Műve: „Szabadkának szab. kir. várossá nyilvánítása 1779-ben“ a millenniumi műtárlat egyik becsesebb darabja volt. Komponáló ereje teljes diadalt aratott. A jelenet, midőn Szabadka népe, élén a város hivatalos személyiségével, a királyi küldöttséget fogadja, a minden túlzástól ment nemes, ünnepi páthosz hangján van megörökítve. Komoly öröm minden arcon s szinpadiasság nélküli ünnepélyesség az egyes csoportokban. Ám meglehet, hogy a színezésben érezhető a sokáig nem használt palettára szállt finom porréteg. Azonban a kissé fakó tónusban van valami tudatosság is. Jantyik szándékosan kerülte a túlélénk színeket, aminthogy színezésében is épp úgy, mint kompozicióiban mindig bizonyos puritán egyszerűségre törekedett. A fődolog nála az egységes hangulat volt. És itt helyénvaló megemlítenünk — ámbár minden messzebre menő következtetések nélkül — hogy Jantyik különösen ebben az időben nagy előszeretettel tanulmányozta Whistler bámulatosan finom színelemzéseit. Ez a kiváló mester volt, aki meglepő ellentét gyanánt, Menzel Adolffal együtt, korunk festőnagyságai között legjobban imponált neki. Az egyik sejtelmes színköltészete, a másik szerkesztési módjának pozitiv biztossága miatt. 1896-ban készült a békési községházában levő Kossuth-arckép is. Úgy ezt, mint a szabadkai képet, melynél némi nehézséget okozott, hogy a pályázati feltételek értelmében a főalakokban élő szabadkai vezéremberek portrait-it kellett megörökíteni, már abban a műteremben festette meg, melyet 1895-ben békési birtokán építtetett.

És ebben a műteremben, melybe szántóvető vagy arató alföldi parasztok énekét vitte be a szellő, évek hosszú során nagy kedvvel dolgozott a művész. A tárlatokon, az igaz, most is ritkábban vett részt, így 1897-ben „Az eke mellett“ és 1899-ben a „Napszámos“ és a „Bosporus mellől“ című képeivel. Ez utóbbit több más keleti tárgyú képpel együtt, minők „Tököly sírja“, „Konstantinápolyi utcarészlet“, „Hannibal sírja“ stb. még 1897-ben tett hosszabb törökországi és kisázsiai utazása alatt a helyszinén festette. De mindezek kisebb dolgok, a mi csak fokozta a meglepetést, amit ugyancsak 1899-ben kiállított impozánsan nagy képével, a „Búzaszentelés“-sel keltett. Évekig tartó tanulmányok eredménye volt ez az alkotás, melyen — mint mondá, — egyszerű esemény keretében „a magyar paraszt monumentalitását“ akarta bemutatni. Voltak, akik e kép némely részeit „kemény“-nek találták, mások a tájképi részlet hatásosabb kiaknázását szerették volna, azonban a nagyszabású kompozició kiválóságait s az alföldi tipusok változatos feltüntetésében megnyilatkozó finom megfigyelő erőt mindenkinek el kellett ismerni. Egy szavazat híján mult, hogy nem került a nemzeti képgyűjteménybe. Valóban ott volna méltó helye.

És most pár évig megint eltünik a nyilvánosság elől Jantyik neve. De szerencsére, ezek már nem meddő évek.

1898-ban ugyanis Jantyik két vázlatával díjat nyert az új országház főrendi ülésterme részére hirdetett pályázaton: „Az arany-bulla kihirdetésé“-vel és a „Moriamur“-ral. A történeti felfogás mélységét tekintve, mindkét pályaműve magasan kiemelkedett a versenytársak közül s a pályakoszorút a kivitellel való megbízatás követte. A tanulmányok, előkészületek, mint Jantyiknál mindig, úgy ezúttal is sok időt vettek igénybe. S ha bepillantunk e tanulmányokba, érdekes, de jellemző vonásként most is a lényeg érdekében történő egyszerűsítés törekvéseivel fogunk találkozni. És ennek a törekvésnek a történeti festészet sok sallangja esett áldozatul. Az a pragmatikus egyszerűség, mely az 1901 óta rendeltetési helyén készen álló két festményen elénk tünik s mely többekre a ridegség hatását gyakorolja, az eszme keresetlen kifejezését célozza. Ez pedig nem más, mint a nemzeti erő diadala. .... Szegény könnyelmű király, mintha nem is értené egészen, hogy mi történik körülötte, mintha csak most kezdené sejteni, hogy még sem volt helyes oly kevésbe venni egy nemzetet, amely ily politikai józansággal tud jogai védelmére kelni. S a gyászruhás királynő szavára föllelkesülő magyarság lovagiassága mily előkelő páthoszszal van megörökítve. Nincs ezeken a képeken semmi tendencia, hogy úgy mondjuk, aláhúzva, nem kiabál bennök a „magyar virtus“ s mégis alig jut eszünkbe újabb magyar festmény, amely történelmünk szellemét tisztábban és nemesebb lendülettel illusztrálná. Lotz Károly, a nagy mester, őszinte örömmel juttatta a nevéről nevezett jutalomdíjat 1902-ben Jantyik Mátyásnak.

E festmények végleges kivitele végett Jantyik 1900-ban ismét a fővárosba költözött. S itt maradt azok elkészülte után is, meggyarapodva önbizalommal és eltelve munkakedvvel. 1902-ben művészi impressziókban gazdag utazást tett Angliában. Élénken foglalkoztatta az iskolai történeti faliképekre a kormány által hirdetett pályázat s egy témát: a honfoglalást fel is dolgozott. Ez a békési közművelődési egylet javára sokszorosítva, már több mint hatezer példányban terjedt el eddig. Elkészült a Budavár bevételét ábrázoló s a főváros által kitűzött pályázatra is egy igen érdekes vázlattal, míg egy másik vázlata „Martinuzzi megöletésé“-vel foglalkozik. Hátrahagyott művei kiállításán nem fognak észrevétlenül maradni a mult évi operai bálról készített eleven színvázlat, a japáni tragika Szada Jakko arcképei és még sok más, a legkülönbözőbb területekről vett és a legellentétesebb hangulatokban fogamzott terv és ötlet.

JANTYIK MÁTYÁS VÁZLATKÖNYVÉBŐL

Hanem az 1903-ik év tavaszán ez a művészi lobogás egyszerre szűnni kezd s a hangulatok hullámzásából a felszínen különösen egy marad: a balsejtelemé. A művész betegnek érzi magát, alighanem nagy betegnek s így fog hozzá utolsó képéhez, mely Krisztust ábrázolja a keresztfán. Hanyatló erejéhez mérten, nagyon is nagyra szabta képét s csak fáradtan tudta befejezni. Az 1903-ik évi tavaszi tárlaton volt kiállítva,

de nagyobb hatást csak azokra tett, akik tudták, hogy a megadó, fájdalmas Krisztus-arcban egy szenvedő ember keres titokban vigasztalást . . . Április hó végén még kivette a gellérthegyi művész-bérház egyik műtermét, azonban ennek küszöbét csak egyetlenegyszer lépte át. Májusban hazament Békésre, de sem édes atyjának és testvéreinek önfeláldozó ápolása, sem az orvosi tudomány nem bírták megmenteni. Alighanem régebb idő óta lappangott vesebaja, több, mint félévi szenvedés után, október hó 16-án — 39 éves korában kioltotta életét. Utolsó útján a családi sírboltig a mélyen sújtott család tagjain s néhány jóbaráton kívül elkisérte a megye és a város egész intelligenciája. De ott volt festője temetésén ezrekre menően a békési nép is. Bizony, korán történt ez a temetés. Akkor, midőn a művész pályájának legtöbbet igérő fordulójához ért.

Esztegár László

MŰVÉSZETI EMLÉKEINK VESZEDELME

Magyarországon nem egy falu van, amelynek története az Árpádok koráig nyúlik vissza, okmányokon kívül azonban szemmel látható emlék erről a nagy multról nem tanuskodik. A történelemben járatos utas jól tudja, hogy a faluban hajdan monumentális templom vagy fényes kolostor is volt, még sem találja meg nyomát. Csak hébe-hóba akadt útjába egy-egy öregebb ember, aki még emlékszik a község régi templomára, amely kegyurának pusztulása nyomában papját is elvesztette s amelyet a régi földesúr utódja, vagy magának a falunak földhöz ragadt szegény népe lerombolt, hogy istállót, magtárt vagy házat építsen köveiből.

Hála társadalmunk és az állam érdeklődésének, régi épületeink pusztulása ma már nem esik meg oly könnyen, mint még alig egy félszázad előtt is. Sőt a napisajtó révén a jobbérzésűek tiltakozása manapság már akkor is eredményesen érvényesül, ha egy-egy régi művésziesebb templomunk vagy másnemű történelmi érdekű épületünk javításra szorul s tulajdonosai kontárt bíznak meg ezzel.

A műemlékek országos bizottsága ilyenkor rögtön akcióba lép s bármily szűk a hatásköre, a monumentális emlékek hosszú sorának a megőrzését és stilszerű helyreállítását köszönhetjük beavatkozásának. Művészetünk kisebb emlékei azonban, a festmények, szobrok, ötvösmunkák, nálunk még ma sem részesülnek kellő védelemben. A külföldi műkereskedők ügynökei még ma is zavartalanul kalózkodnak oly helyeken, amelyeket a török dúlás s másnemű veszedelem ingó művészeti emlékeiktől meg nem fosztott. Jámbor hívek, plébánosok, sőt püspökök megbízásából kontár restaurátorok az utóbbi évtizedekben szinte többet ártottak képírásunk és szobrászatunk régi emlékeinek, mint hajdanában egy-egy gyujtogatással s képrombolással járó háború, ostrom vagy felekezeti villongás. Sőt vannak állami felügyelet alatt restaurált templomaink is, amelyeket műkincseik egy részétől épp az egyoldalúan képzett s az építészeti részleteken kívül semmivel sem törődő közegekre bízott restaurálás fosztott meg.

Hogy mily nagymértékű e pusztulás, arról csak az szerezhet magának kellő fogalmat, aki Magyarország egy-egy művészeti emlékekben gazdag vidékét városról-városra, faluról-falura bejárja.

A szepesvármegyei történelmi társulat első sorban tagjai számára a vármegye művészeti emlékeinek az ismertetésével foglalkozó nagyobbszabású munka kiadását határozta el. A munka egy részének a megírására e sorok íróját kérték föl, aki a társulat megbízásából a lefolyt nyáron három hónapnál tovább vándorolt a Szepességen, sorra vizsgálva építészeti emlékeit, az ezekben fölhalmozott s a képzőművészet és iparművészet összes technikáit felölelő műkincsét. A Szepesség, műtörténelmi szempontból véve, Magyarország egyik legjobban kiaknázott vidéke, mégis az

eddig merőben ismeretlen művészeti emlékeknek szinte hihetetlenül nagy tömegére bukkantam. Ezek kellő publikálása magában véve is egész más színben tüntethetné föl művészeti multunkat, mint aminőnek eddigi méltatása kapcsán ismerjük.

Hogy csak egy példát említsek, művészeti irodalmunk eddig a Magyarországszerte fönmaradt középkori szárnyas oltárok számát körülbelül százra becsüli, holott magam pusztán a Szepességen, igaz, hogy gyakran csak töredékekben éppen száz szárnyas oltárt találtam. Ehhez hasonló gazdagság van itt régi bútorokban, vasalásokban, kő és bronzkeresztkutakban, ötvösmunkákban és másnemű egyházi szerelvényekben. S ha pusztán azokat a művészeti régiségeket gyűjtenék össze egy helyre, amelyek a Szepességen ma használaton kívül a különböző templomok lomtárai ban, padlásain hevernek, olyan múzeum kerekednék ebből, a minőt székesfővárosunk is megírígyelhetne.

Talán nincs vidéke Magyarországnak, ahol az emberek oly szívósan ragaszkodnának régi holmijukhoz, mint a Szepességen. A vármegye régi szász eredetű lakosságának konzervativ természetén kívül nagy takarékossága is az oka ennek. Vannak itt templomok, ahol még ma is XV. századbeli tömjénfüstölők, kelyhek, miseruhák használatosak. Igaz, hogy ezek az évszázados használattól megviselt holmik nem egyszer szinte a felismerhetetlenségig restauráltak. Ezek a szakavatottság hiányánál fogva kontár módon véghezvitt restaurálások azonban még mindig menthetők azokkal a pusztulásokkal szemben, amelyeken egyes templomaink kisebb művészeti emlékei, az épületnek hivatalos ellenőrzés mellett folyó restaurálása kapcsán vagy indokolatlan csinosításuk kedvéért esnek át.

A szepeshelyi székesegyházat, amelynek története a XII. századig nyúlik vissza, szakavatott építész restaurálta s az épület helyreállítása nagyjában sikerült is. Akik művészeti emlékeink iránt érdeklődnek, azoknak e restaurálás mégsem okozhat nagy gyönyörűséget, mert magánál az épületnél is értékesebb műemlékek egész sorának az elrontásával járt. Már a mint a szepeshelyi káptalan-utcán végigmegyünk, szemünkbe ötlik egy legalább is hétszáz éves kőoroszlán, a székesegyház régi románstilű kapujának maradványa, amely most egy kanonoki ház kapufelénél sarokkőül szolgál. A régi portálé helyén, amelynek egyik oszloptartó alakja ez oroszlán volt, most új kapu mered az emberre. Szinte fölháborító a vandalizmus, amelylyel e székesegyház régi oltárait restaurálták. A középkori főoltárt ugyan már a barokk-korban szedték szét, egyes részeit azonban sértetlenül foglalták a főoltár akkor épült új keretébe. A restaurálás kapcsán a barokk-oltárt kidobták, középkori részeit pedig csunyán megcsonkítva, egy száraz szerkezetű és diszítésű új szárnyasoltárba foglalták. A régi oltár három szobráról ma szinte hihetetlennek látszik, hogy a XV. századból való, mert nemcsak újból festették, de mind a háromnak az arcát és ruháját is „harmonikusabbá“ faragták az akkori püspökmecénás óhajára. Hasonló „szépítésen“ estek át a székesegyház többi szárnyasoltárai is, hajdanában talán a legszebb munkák, amelyek nálunk e nemben valaha készültek. Az érdekes kompoziciójú szobor-

ROMÁNKORI OROSZLÁN SZEPESHELYEN

A HÁROM SZENT KIRÁLY
FRESKÓFESTMÉNY POPRÁDON

csoportozatok megújítása még nem olyan nagy baj; a szárnyak festményei azonban többnyire oly vastag átfestésen estek keresztül, hogy ugyancsak merészség kell ahhoz, ha meg akarjuk állapítani, hogy miféle iskolához tartozott mesterük. A székesegyház szentélyében setétre mázolt, gazdagon aranyozott stallumokat is láthatunk, amelyeket a templomban kalauzoló sekrestyés XV. századbeli bútorokként mutat be. Valójában a székesegyház régi stallumait kidobták s pompásan faragott töredékeikre a püspöki magtárban bukkantam rá. Ez utóbbi hely különben, egymás tetejére hányt romladozó régiségeivel, műkincsekben gazdagabb bármelyik vidéki múzeumunknál s a püspöki palotában levő lomtárral együtt ugyancsak méltó volna a műemlékek, valamint a múzeumok és könyvtárak országos bizottságának figyelmére.

Ha már egyes épületek hivatalos ellenőrzés mellett lefolyt restaurálásuk közben is sokat vesztettek régi értékükből, szinte mérhetetlen a kár, amelyet a szepességi templomok régi szobrainak, falképeinek s egyéb festményeinek derűre-borúra űzött restaurálása okoz. Ezekről a restaurálásokról sem a műemlékek bizottsága, sem más hatóság nem tud. Egy-egy falu jámbor hívei gyakran plébánosuk tudta nélkül mázolnak be újonnan egy-egy régi szobrot vagy oltárt. Sajnos azonban, kontárok garázdálkodnak olyan tényezők megbízásából is, akik állásuk méltóságánál fogva is hivatva volnának arra, hogy műemlékeinknek első sorban védelmezői és szakavatottságuk kal föntartói legyenek.

A poprádi templom freskóinál érdekesebb festmény a XV. századból csak kevés maradt ránk. Különösen a három szentkirály vándorlását és a gyermek Jézus imádását ábrázoló képsor, a háttérben a Magas-Tátra naiv felfogású képével lehetett érdekes. A szepesi egyházmegye egyik volt püspökének udvar festője, aki a régi képekhez nem is konyított, a nyolcvanas évek elején oly vastagon festette át, oly modern vonásokkal rajzolta tele a régi elhalványult arcokat, hogy a kép ma már csak mint a réginek lelketlen másolata van meg s legfeljebb színtelen fényképben tekinthetjük meg fölháborodás nélkül. Ugyanaz a kontár mázolta át a matheóci templom festett szárnyasoltárát, ezt az ikonografiai ritkaságot, amely szent István királyt és szent Imre herceget ábrázolta természetes nagyságban s amely állítólag még a XIV. században készült. Hogy mely időből és iskolából való a kép, azt ma már bajos stilusbeli sajátságaiból megállapítani, mivel ez utóbbiakat teljesen elenyésztette a kontár restaurálás. Hogy ez utóbbi mestere mint dolgozott, arról a félig restaurált s a királyok imádását ábrázoló kép nyujt fölvilágosítást, amelyet a szepeshelyi püspöki palota lomtárában találtam. A püspöki palota emeleti termeiben modern keretbe foglalva egész sor agyonrestaurált kép függ, amelyet XV. és XVI. századbeli szárnyasoltárokból fűrészeltek ki. Ezek közül való a

fentmondott lomtárbeli kép is, amelynek restaurálását ennek elkövetője, úgy látszik, váratlanul félbenhagyta, mert másfelé költözött. A képet egy harmadában már átfestette volt, másik része megkopott állapotban bár, de régi üde tónusaiban pompázik még ma is. A kép e két része között levakarta a régi festést, nyilván azért, hogy a festék, amelyet a már megújított részre szinte ujjnyi vastagon kent föl, jobban odatapadjon.

Se szeri, se száma azoknak a régi szobroknak és képeknek, amelyeket ugyanez a restaurátor az egész Szepességen elrontott. Példájára mások, többnyire odavaló aranyozók és szobafestők, még ma is háboríttatlanul mázolják be sorra régi művészetünk szebbnél szebb emlékeit. A laudoki plébániatemplom XV. századbeli főoltára két év előtt lefolyt restaurálása óta, műtörténeti szempontból véve, hasznavehetetlen rom. A pár évtized előtt restaurált iglói templom diadalkeresztjénél szebbet külföldön is csak kevés középkori templom mutathat föl. A szentélyt itt gyökeresen átépítették. A keresztet, úgy látszik, ekkor távolították el a diadalív gerendájáról s a templom oldalkápolnájában helyezték el, ahol még ma is függ. Mellékalakjait, Máriát és szent János evangelistát a plébánián találtam meg siralmasan átfestett állapotban. A természetesnél nagyobb alakok ruhájáról a restauráló levakarta a régi aranyozást s csillagos eget festett a pompásan redőzött palástokra. Az alakok megható kifejezésű arcát pedig oly émelyítően szederjes színezéssel vonta be, hogy csak a színtelen fotografián ítélhetjük meg, mily remek lehetett valamikor ez a két szobor a közbül állott feszülettel együtt.

Amíg középkori emlékeinket csak a kontár restaurálások fenyegetik, a művészetünk későbbi korszakaiból származó épületek, szobrok és képek a legtöbb helyütt szinte predesztinálvák az enyészetre.

A szepességi templomok zöme csúcsíves stilű s a rosszul értelmezett stilszerűség kedvéért egy-egy restaurálás kapcsán egész sor renaissance, barokk- és rokokóemléket dobnak ki itt s pótolják szellemtelen gótizáló stilben tervezett vásári mintákkal. Néhány templom szigorúan gótikus csarnokait a középkori boltíveken, minden bizarrsága ellenére is, igen bájos hatású rokokódíszítés

AZ IGLÓI DIADALKERESZT ÉS MELLÉKALAKJAI, XV. SZÁZAD

lepi el. A ménhárdi kéthajós templomot végesvégig ily stilű stukkó-díszítés borítja el s a templomot most csak azért akarják restaurálni, hogy e díszítést eltávolíthassák s a templom kellő módon „stilszerű"-vé, valójában pedig unalmassá váljon. Még nagyobb veszedelem fenyegeti barokk-korbeli fafaragványainkat, amelyeket egy-egy „stilszerű"-en, gyárilag készült tiroli oltár kedvéért minden lelkiismeretfurdalás nélkül dobnak ki s tüzelnek föl. A podolini piaristaklastrom konyhájában a lefolyt nyár egész folyamán XVII. századbeli fából faragott szentekkel tüzeltek, amelyeket a templom oltárairól szedtek le s fürészeltek szét.

Hogy mily remek emlékek fordulnak elő barokk-korbeli fafaragványaink sorában, ennek illusztrálására csak a lőcsei gimnáziumi templom kariatid angyalait említem föl, amelyek minden buja hatásuk ellenére is, merész, eredeti fölfogásuknál s pompás, széles kezelésüknél fogva, a középkori fafaragás java emlékeivel versenyezhetnek.

De elég a képrombolások e szomorú példáiból, amelyekkel, a Szepességgel szomszédos vármegyékre is kiterjeszkedve, akár az egész füzetet megtölthetném. Csak a kontár restaurálások megakadályozásának a módjáról szólok még, amely szerintem nem lehet más, mintha a műemlékek országos bizottsága, építészeti emlékeink most folyó lajstromozásával kapcsolatban, ezek ingó műtárgyainak az összeírásáról is gondoskodik s a kisebb emlékeket a monumentálisakhoz hasonlóan védelmébe fogadja. S ha már tudjuk, hogy mink van, gondoskodni kellene arról, hogy az erre szoruló emlékek restaurálására kellő erők is álljanak rendelkezésünkre. Nem egy helyütt értesítettek arról, hogy szívesen bízták volna

STALLUM-TÖREDÉKEK ÉS XV. SZÁZADBELI SZOBROK
A PÜSPÖKI MAGTÁRBÓL SZEPESHELYEN

egy-egy oltár, falkép, szobor restaurálását erre képesített mesterre, de sehol sem jutottak ilyenhez s ha akad is nálunk egy-két ehhez értő ember, ez, versersenytárs híján, szinte szertelen igényekkel lép föl.

A műemlékek országos bizottsága a lefolyt nyáron az eperjesi Rákóczi-házat az iparművészeti iskola növendékei közreműködésével díszíttette sgraffitókkal. A sikerült s valamennyi eddig véghezvitt hasonló munkálatok sorában a legolcsóbb restaurálás hírére a szomszédos vármegyékben is egész sor felsőmagyarországi renaissance-stilű épületet akarnak mostani tulajdonosai ugyancsak az iparművészeti iskola növendékei közreműködésével restauráltatni. Az iparművészeti iskolából és a mintarajztanodából kerülhetnének ki festészeti, szobrászati és iparművészeti emlékeink képesített restaurátorai, akiken kívül hasonló munkálatoktól minden hivatlan elemet hatósági úton is távol kellene tartani. Csak így lehet reményünk arra, hogy amit művészeti emlékeinkből török, tatár s másnemű ellenség meghagyott, hogy az ezután is megmarad s tanuskodni fog arról, hogy amit nálunk oly sokáig vitatott el a kényelemszeretet és nembánomság: hogy volt jelentős művészi életünk is s hogy emlékeire nem kevésbbé lehetünk büszkék, mint bármelyik külföldi nemzet a maga művészi alkotásaira.

Divald Kornél

A MENHÁRDI TEMPLOM BELSEJE

SZINEK, VONALAK ÉLETE

Mennyi minden megváltozott; vissza kell néznünk, hogy számba vehessük. Lassan kanyargó utunkban sok meredély, fenyegető sziklaomladék akárhányszor elterelte figyelmünket a virágos mezőkről. De elvégre egy oly kilátó ponthoz jutottunk, honnan bizonyos nyugalommal szemlélhetjük a nehéz utat, melyen egy szempillantás alatt most csodás harmoniába olvad össze szín, fény és anyag.

Egy pár őszinte ember elhatározta, hogy úgy fest, a hogy érez. A maguk művészetét csinálják. Életük ugyanolyan volt, mint a bibliai halászé, takácsé és a többi martiré: kezdetben nevették őket, majd bántották, később üldözték. Ők azonban nem ijedtek meg. Munkájuk teljesen elfoglalta, betöltötte életüket; s midőn visszapillantottak, elégedetten látták, hogy érdemes volt fáradozni; életre keltették: a természetet és az embert.

*

Tehát az életet; a tavaszt ezüstös szürkéivel, a nyarat olvasztott aranyával, az őszt tűzszíneivel, a telet szűztiszta fehérségével; a falut földszinű embereivel, házaival, végtelen nyugalmával; a nagy várost lázas lüktetésével, hervadt idegembereivel, emberraktáraival, szomorú vígságával, gyászos nagyszerűségével.

Ám, az élet nem holtmozdulatlan modell, hanem formában, színben, fényben folyton változó kaleidoszkóp: így az úgynevezett sujet és motivum helyet kellett, hogy engedjen az egyéni, pillanatnyi érzésnek: az impressziónak. Ennek nagy ára volt. Ki kellett mondani, hogy a történelmi, zsaneres reprezentativ képek nem egyebek, mint nagyhangú, lármás frázisok, hogy a kieszelt szcénák, ünnepélyes arcképek, kikeresett tájképmotivumok csak a józan nyárspolgári ízlés számára kitalált játékok; határozott vonalat kellett húzni az élet és műterem, a mozgás és csendéletszerűség, a színfényhatások és a festék, az érzés és a tudás, a valóság és a hamis plasztikai túlzások között. Miután így a képírás majdnem tisztán az érzékelhető élet gyors benyomásaiban, tehát a közvetlen megfigyelésben kereste megújúlását, kitünt saját miliőnk és saját élményeink fontossága. Talán nem igen kell bizonyítani, hogy azon impresszióink a legőszintébbek, legigazabbak, melyeket közvetlen környezetünből merítünk vagy amelyeknek nüanszírozott változatait igen gyakran viszontlátjuk. Ezeknek mélységes erejével nem versenyezhet semmiféle kieszelés. A falusi emberek egyszerű, őszinte élete, mely a nagy folyamok egyenletes méltóságával hömpölyög tova; a külvárosok örömtelen, kétségbeesett, napról-napra tengődő, mult és jövő nélkül való, mindig a mával küzdő élethalálharca; a mondén, raffinált ember színes, dekoratív élete stb. csak is a beszélőknek nyílik meg egész mivoltában.

És hányféle változatban hat!

Egyik a színjátékot fogja fel — a másik a mélységeket sejti meg; némelyik az életet a mozgásban, a másik a fényhatásokban keresi.

Úgy találom, hogy e változatosság megérzése, az érdekességgel magában rejti azon hatás titkát, mely mindig magával ragad. Valamint tehát nincs két ember, kiknek egy tárgyról vagy jelenségről való megfigyelésük ugyanaz lenne, annál kevésbbé hasonlít megfigyeléseik interpretálása. Érzékeny művészegyéniségeknél ez a szuverén megnyilatkozása a

léleknek még különállóbb. Nyilvánvaló tehát a művész természetes ereje a külső világ felett. Közbevetőleg megjegyezve, csak nemrégiben ez is meg volt fordítva. Kihívó nagy szerepe volt az objektiv művészetnek, mely tárgyát feltétlenül fölibe helyezte a művésznek. Bizonyára lehetne egy egész sereg hangzatos nevet fölemlíteni, a kik különféle tiszteletreméltó erőpróbákban megmutatták a végső holt pontot, ahová az úgynevezett fotografikus, becsületes látás vezet. Ez érdemük. De nem érdemük, hogy az anyagias hatásokkal durvábbá tették a művészi látást és így természetszerűleg nem végződhettek stilusban, mert a természet szolgai vagy túlságosan pietásos utánzata nagy akadály. Pedig minden életképes művészi periodus stilusban végződött (görögök, primitivek, renaissance és barokk, román stb.). Kétségtelen, hogy minden igazi művész interpretál; és pedig nemcsak a felfogásban, térbehozásban, előadásban, hanem a rendelkezésére álló anyagi eszközök mikénti felhasználásában is (pasztell, olajfesték, rajz, stilizálás stb.).

Az interpretálás az egyéniség manupropriája. A kettő egy és ugyanazon organum elemei, egyiket a másik nélkül nem lehet elképzelni. Ezek által lesz a művész: valaki. Az interpretálás az a varázsló eszköz, melylyel a legérdektelenebb jelenség is, ha érezve van, érdekessé, művészileg értékessé válik; megkülönböztet mindenkitől és minden idők művészeitől; szóval a legmarkánsabb erők egyike.

Itt tünik ki legszembeszökőbben a színek és vonalak (a rajz) relativ értéke. Nem ritkák pl. azon egyéniségek, akik csak két színben: fehér és feketében — tehát rajzban — tudják érzéseiket kifejezni; mások ismét csak stilizált módon tudnak beszélni; vannak akik csak nagy foltokban, dekorativ érzéssel, minden lényegtelen szín és vonal elhagyásával érvényesülhetnek; majd találkozunk a friss, életet ébresztő, majdnem nyers színekben tobzódó kifejezésekkel — vagy ennek épp ellenkezőjével, ahol minden szürkében vagy monokrómban olvad össze.

A tüneményekre való egyéni reagálás ezen nagy ereje lebontott igen sok mesterséges választófalat, mely mereven eltagolta a művészet birodalmát.

Hosszú idők tekintélyével rábizonyították a monumentális művészetre, hogy annak csak nagy dimenziókban és métermázsás súlyban (szobrászat) szabad megjelennie. Az iparművészetet pedig, mint afféle zabigyereket, egyszerűen kitagadták. A grafikus rajzokat lefokozták az olajfestésű kép mellett, a képet a tanulmány hegyé állították, hangsúlyozták a bevégzettséget a vázlat mellett, elválasztották a grand-art-t a kleinmeisztertől, a képzőművészetet a műiparosságtól, az eget a földtől, a csillagokat a mindenségtől.

Mindent elválasztottak.

Hála Isten, hogy erre most már csak művészi analfabéták esküsznek. Nem szükséges bizonyítgatni, hogy valamely artisztikus dolognak az értéke nem attól függ, hogy azt egy asztalláb vagy egy kilométeres kép reprezentálja-e, sem nem attól, hogy az egy hirdetési oszlop plakátja-e vagy pedig valamely zajos beszédek között leleplezett szobor-család: — de igenis, függ attól, hogy mennyi igazságot, mennyi eleven életet tudott a művész a természetből átérezni és mennyi tartalmat tudott művébe talentumából beleönteni. A hímes pillangó, bár kicsiny, épp oly szép, mint a végtelenül nagy kék égboltozat.

*

A természetben rejlő nagy harmóniának érzése, mely minden finom lélekben megvan, titkos erővel tör külső megjelenésre a művészetekben. Ezen harmoniára való törekvés: a stílus.

A stilus az egész-emberek mindenhatósága, melylyel ők külön világot teremtenek maguknak. Itt látom a fajiságot és nemzetiséget, mint erősítő elemeket, megjelenni. Ha a nagy fajikvalitások, nemes közérzések egy istenadta, nagy stilus-érzékkel megáldott alkotó szellemben egyesülnek: hát akkor támadnak azok a szép művek, melyeket írígység nélkül bámulunk, szívből szeretünk, igazán élvezünk.

A stilus megjelenése a korokban nagyszerű boldog időszakot, a nemzeteknél szerencsével bevégződött kulturát, egyeseknél tökéletességet jelent.

A korszakot alkotó stilus még epigonjait is elárasztja magnetikus erejével. Világosan látni ezt kivált oly nemzeteknél, melyeknek géniusza bírt oly csudás felfrissítő képességgel, hogy koronkint új stilusokat teremtett magának. Ilyen pl. a francia (gót) stil, a francia barokk és empire. És ebből Franciaországban közkincs lett; annak egész ízlése, kulturája érzi s élvezi hatásukat.

Új stilusra való törekvés jellemzi napjaink művészetét is és ez az, ami megkülönbözteti képírásunkat, szobrászatunkat, építészetünket minden idők artisztikus életétől. Sőt azon a ponton vagyunk, hogy a nemes mesterségek evolucióit már a nagy rétegek veszik át ízlés alakjában. És ez fényes elégtétel azoknak az igaz, nagy és jó embereknek, az érzések és kedély hitvallóinak, kiket, mint cégéres világbolondítókat, az útfélre akartak kikötni.

Minden megindultság nélkül nézem tehát a közelmult lehanyatló, elaggott művészetét. Kedélye, naivitása soha sem volt és ezért a tudással akarta erősíteni magát; ebből kifolyólag szükségszerűen az okoskodás, fontoskodás, bölcselkedés területeire tévedt. A gondolkodást: az érzések levezető csatornáját, instrumentumát, összetévesztette a tartalommal. Hibátlanok akartak lenni és így kisiklott kezeik közül az emberi. A természettel való örökös konkurrenciában kopizálókká lettek.

Így erőtlenedett el a talaj, melyen virágok soha se nyílottak. Most már az ízléstelenség mérges ködfelhője fekszik rajta.

Friss levegőre lett szükség.

VASZARY JÁNOS

TANULMÁNY
KERNSTOK KÁROLY RAJZA

MUVESZET

HAZAI KRÓNIKA

WLASSICS GYULA VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTER ez év októberében megvált tárcájától. Ennek az eseménynek politikai jelentősége nem érdekelhet minket, annál élénkebben kinálkozik most az alkalom arra, hogy mérlegre vessük: mit köszön a magyar művészet Wlassics kormányzatának.

Sajnos: művészetünknek első mecénása még mindig az állam s ennélfogva művészetünk fejlődésének gyorsabb vagy lassúbb menete még mindig a kormánytól függ, amely pedig sohasem képviselheti az igazi mecénás-individualitást. Ennélfogva a művészeti ügyek kormányzása is csak a legszélesebb keretekben folyt és folyik. Az állam, illetve a kormány nem végezhet oly szelekciót, amely döntőn hatna a művészet sorsára. Így például a francia impresszionistákat nem az állam vagy kormány fejlesztette döntő tényezőkké, hanem a társadalom mecénás-tagjai s az irodalom. A kormányzat vagy nem tud, vagy nem mer állást foglalni művészeti ügyekben, mert nem lehet e részben személyes meggyőződése. Így egyenest tehát nem is folyhat be a művészet sorsára. Közvetve azonban jó szolgálatokat tehet neki.

Wlassics Gyula kormányzata a mi szempontunkból nagyon tanulságos. Nem voltak művészeti meggyőződései, de hiszen senki sem kivánhatja meg egy kultuszminisztertől, hogy épp oly jártas legyen a képírás dolgaiban, mint a papi kongrua, a jogi oktatás, a népiskolai szervezet kérdéseiben. Szinte természetes, hogy a kultuszminiszter a művészet dolgaiban laikus.

De ha laikus volt is, megvolt benne a művelt magyar embernek az a józan elve, hogy a ránézve idegen kérdésekben meghallgatja a hozzáértők tanácsát és hogy ezeket a tanácsadókat okosan meg tudja választani. Ez nehezebb, semmint hinnők. Mert minden miniszternek sok a tömjénzője s végre maga sem igazodhatik el, hogy valamely spontán cselekedete helyes volt-e vagy sem. Nagy komolyságra és becsületességre mutat, ha egy miniszter nem ad hitelt az indokolatlan dicséreteknek, hanem a saját ténykedéseiben is meglátja a hibát s azon segíteni igyekszik. Ezzel a becsületes eljárással találkozunk Wlassics kormányzatában is s ezek békítenek ki némely hibájával, amelyeket alább szintén el fogunk mondani.

Ezt az ön-korrekturát egy példával bizonyítjuk. A millennium idejében ki volt adva a jelszó, hogy festészetünket magyarrá, nemzetivé csak akként tehetjük, ha festőinket a magyar történelem ragyogó epizódjainak megfestésére sarkaljuk. A kormány akkor ezreket s ezreket költött óriási históriás festményekre, mert hitt ennek az állításnak, amelyet különben is sűrűn hangoztatnak a képíráshoz nem értő emberek. Az eredménynek még csak látszata sem köszöntött be, amin nincs mit csodálnunk, mert ha a képen a libretto képviselné a nemzeti elemet, úgy egy derék osztrák festő, Geiger volna a legnagyobb magyar nemzeti festőnek minősítendő.

Wlassics belátta a balsiker okát s rögtön felhagyott minden idevágó rendelkezéssel. Kevéssel rá helyes érzékkel értette meg, hogy sokkal többet ér ily szempontból a festőknek magyar vidékekre, magyar milieube való telepítése. Ez az eszme a maga egyszerűségében megragadta s elismerésre méltó serénységgel erősítette, támogatta a szolnoki és nagybányai festőtelepet. Ez a két telep felvirult s bizonyos értelemben máris eredményes munkát végzett. Maradandó emlékei Wlassics kormányzatának.

Egy másik művészeti akciója volt a művészetnek az iskolába való telepítése. Természetes, hogy ennek a cselekedetnek igazi eredményei majd csak évek múlva lesznek láthatók. Itt is meg kell jelölnünk ennek az akciónak fény- és árnyoldalait. Nézetünk szerint kevés haszonnal fog járni a középiskolai tanárok nyári műtörténeti kurzusa, mert ily rövid idő alatt a legintelligensebb tanár sem tájékozódhatik annyira a művészet dolgaiban, hogy eredményesen beleplántálhatná tanítványainak lelkébe a művészet szeretetét. Ezt a rendelkezést

tehát meglehetősen sikertelennek tartjuk s bizonyára annak tartotta utóbb Wlassics is, mert később, nagyon találón, művészies iskolai faliképek révén igyekezett a tanulók művészi érzékét nevelni. E faliképek eszméje kitünő, csak a kivitel módja hagy sok kivánni valót hátra.

Még eredményesebb lesz a rajzoktatás reformja, ha oly értelemben viszik keresztül az összes iskolákban, mint ahogy Györgyi Kálmán kezdeményezéseiből megismertük.

Nagyjelentőségűvé válhat a mintarajztanoda reformja, ha szabad szellemben kerül kivitelre. Erre a reformra égető szükség volt, először azért, hogy ez az intézet ne neveljen nagyszámú művészeti proletárt, másodszor azért, hogy a növendékek itthon is helyes módszer szerint tanulhassanak s ne legyenek kénytelenek már zsenge korukban idegen kézírást elsajátítani.

Az állami művásárlásoknál Wlassics kormányzata idején kevesebb igazságtalanság történt, mint annakelőtte. Annakelőtte egész művészeti irányok proskribálva voltak, a modernebb törekvések a fekete táblára kerültek. Ilyfajta rendszeres üldözésről Wlassics kormányzatában szó sem lehetett. Elősegítette a műpártolás megkedveltetését személyes akciókkal is. Szívesen látott minden mozgalmat, amely a művészet terjesztésére irányult. Egy ponton azonban nem tett eleget a várakozásnak: a magyar művészetnek a külföldön való propagálását nem segítette elő kellőképen, holott ily dolgokban más államok még a diplomácia támogatását is igénybe veszik.

KARIATID-ANGYAL A LŐCSEI GIMNÁZIUMI TEMPLOMBAN

Minden fentartás nélkül dicsérhetjük a magyar iparművészet modern törekvései iránt való rokonszenvét s céljainak hathatós előmozdítását. Gyorsan felismerte, mily kitünő erők állnak ily irányban rendelkezésére s ezeket az erőket áldásosan érvényesítette. Minden kinálkozó alkalmat felhasznált annak hangsúlyozására, hogy iparművészetünk csak a magyarosság jegyében fejlődhetik igazán.

Nem mondhatjuk ugyanezt a magyar építészeti stilussal szemben elfoglalt álláspontjáról. Így sajnálattal tapasztaltuk, hogy semmi, épenséggel semmi sem történt a modern törekvések javára. Wlassics ebben a kérdésben nyilván oly tanácsok befolyása alá került, amelyek a modern, magyaros építészeti törekvéseket agyrémnek tekintik. Műegyetemünk most is nélkülözi az építészeti mesteriskolát: e részben a fiatal, magyar építészgárda ma is a külföldre van utalva s ott idegen befolyások veszedelmének teszi ki magát.

Talán ez a legutóbbi kifogásunk a legsúlyosabb. Egyebekben termékenyebb volt a Wlassics-éra sok másnál. Miután nem a pillanat aktualitásából írjuk e sorokat, hanem azért, hogy művészetünk eljövendő történetíróinak figyelmét e szempontokra is felhívjuk: a legobjektivebb mérlegelés tárgyává tettük Wlassics kormányzatát. — Örülünk, hogy a tárcájától megvált miniszter a művészet terén sok szép eredményt teremtett. Becsületesen fogta fel hivatását, szorgalmas volt s legtöbbször a jobbik tanácsot fogadta meg.

A KELENHEGYI ÚTON ÉPÜLT ÚJ MŰTEREMHÁZAT, melyet az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat emelt a magyar művészeknek, ez év augusztus hó 1-én adták át rendeltetésének, s ezzel a székesfővárosban fennálló művészeti intézmények száma megint egy régóta érzett hiánytpótló művész-otthonnal gyarapodott.

Az Orsz. Magyar Képzőművészeti Társulat intéző köreiben úgyszólván évtizedek óta élt az a meggyőződés, hogy a magyar művészet fejlődésében jelentékeny előhaladásra és föllendülésre vezethetne az, ha művészeink minden tekintetben alkalmas és emellett olcsó műtermekben dolgozhatnának.

Már a hetvenes évek végén, a régi műcsarnokkal szomszédos és a közelmultban eladott társulati bérház tervezésekor szóba került, hogy az épület egész emeleti része műtermek számára foglaltassék le. A társulat akkori viszonyai közt azonban ez az eszme, elsősorban pénzügyi tekintetekből, nem volt megvalósítható.

Később, 1886-ban megint felmerült az az eszme, hogy a társulat az Epreskertben a műteremhiány orvoslására műteremházat építsen, de közbejött akadályok megint szárnyát szegték az életrevaló vállalkozásnak.

Ezután egy évtizeden keresztül szunnyadt a terv, amihez nagy mértékben hozzájárult az is, hogy a társulat éppen a fönnebb említett bérház építése következtében olyan súlyos terheket vállalt magára, amelyek anyagi erejét teljesen igénybevették, úgy, hogy műtermek építésére hosszú időn keresztül gondolnia sem lehetett.

Időközben a művészi életben, a mostoha viszonyok ellenére is beállott kedvezőbb fordulat révén, a művészek száma annyira szaporodott, hogy a jó és alkalmas műtermek hiánya mind érezhetőbbé kezdett válni és nyomasztó súlylyal nehezedett rá művészetünk egészséges fejlődésére. A művészek körében ebben az irányban évről-évre sűrűbben felhangzó jogos panaszok kevéssel az 1896. évi Ezredéves Országos Kiállítás után arra indították az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat vezetőségét, hogy módot keressen arra, hogyan és miképen volnának a művészek ezirányú jogos igényei is kielégíthetők?

Egyelőre a társulat anyagi helyzete még nem engedte volna meg azt, hogy a kérdést a maga hatáskörében és a maga erejéből oldja meg és így pusztán csak arra szorítkozott a társulat akkori igazgatósága, hogy megpróbálta az illetékes körök érdeklődését az ügy iránt felkölteni és a műépítészek útján a háztulajdonosokat arra kérni, hogy legalább néhány, a művészek igényeinek minden tekintetben megfelelő műterem építésére vállalkozzanak. Sajnos, a társulat közvetítése az egész vonalon eredménytelen maradt.

Ezt látva és a művészek mind hangosabban nyilvánuló panaszait méltányolva, a társulat 1897. évi igazgatósága elhatározta, hogy abban az esetben, ha a Kmetty-utca 29. és 31. számú üres telkeket, amelyek a város egy régibb közgyűlési határozata értelmében művészi célokra vannak fentartva, a várostól megkaphatja, magára veszi a vállalkozás kockázatát és a maga erejéből építtet egy műteremházat, amelyben a művészek közül legalább néhányan otthont és hajlékot találjanak.

Miután a kezdeményező lépések ebben az irányban megtörténtek, a társulat igazgatósága egy fővárosi műépítész által terveket dolgoztatott ki, hogy ezek kapcsán a vállalkozás költségei iránt magának tájékozást szerezhessen. A tervek azonban az illetékes művészeti fórumok tetszését nem nyerték meg s így újabb tervek készítéséről kellett gondoskodni.

Időközben az igazgatóság benyujtotta a székesfővárosnál az említett telkek átengedésére vonatkozó kérvényét, amelyre azonban egyelőre csak egész általánosságban azt az elvi választ kapta a tanácstól, hogy a terv az illetékes körökben meleg fogadtatásra talált, de végleges döntést a tanács csak a társulat által benyujtandó részletes tervek és javaslatok alapján hozhat.

Ekkor az igazgatóság az égető kérdés megoldását lehetőleg siettetni óhajtván, felkérte Kann Gyula műépítészt a tervek elkészítésére s a hamarosan elkészült terveknek a társulat művészeti bizottságai által történt elfogadása és jóváhagyása után, újabb kérvénynyel járult a székesfőváros tanácsa elé, a Kmetty-utcai telkek átengedése iránt.

E másodízben beadott kérvény kapcsán, a társulat 1899. évi április hó 23-ikán tartott közgyűlése a választmány javaslatára felhatalmazta a választmányt arra, hogy a székesfőváros kedvező határozata esetén a telkeknek akár örökáron, akár használatra való átvétele iránt a szerződést megköthesse, továbbá, hogy az épület létesítésére felhasználhassa a társulat kezelése alatt álló művészi segély- és nyugdíjalapot, a jótékonycélú állami sorsjátékból képzőművészek nyugdíjalapja javára adományozott összeget, végül a kiállítási jutalékból a művészek által a nyugdíjalaphoz adott összegeket, amelyek körülbelől 120,000 koronát tettek ki. Fölhatalmazta továbbá a közgyűlés a választmányt arra is, hogy az összegek szükséges kiegészítése végett 50—60,000 koronáig terjedhető kölcsön vegyen föl és az így létesítendő műteremházat teljesen tehermentesen átadja a művészi segély- és nyugdíjalapnak.

Ekkor azonban a műteremház létesülése még mindig messze volt a megvalósulástól. A székesfővárosnál ugyanis közel két és fél esztendeig elhúzódott az ügy, míg végre 1901. évi április 17-ikén a városi közgyűlés meghozta határozatát, mely a tanács nagylelkű javaslatával szemben úgy szólott, hogy a székesfőváros átengedi ugyan a telkeket a társulatnak, de csak bizonyos előre meghatározandó évek tartamára, melyek leteltével az egész ingatlan tulajdonjoga a székesfővárosra szállana vissza.

Az ügy ebben a stádiumában az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 1901. évi április 21-ikén tartott közgyűlése elé került, mely a választmány javaslatára kimondotta, hogy a székesfővárosnak ezt az ajánlatát, mely a művészi segély- és nyugdíjalapot a legnagyobb mértékben veszélyezteti és a székesfővárosnak úgyszólván kiszolgáltatja, semmi szín alatt el nem fogadhatja és az 1899. év április 23-iki közgyűlésen hozott határozat megújításával felhatalmazta a választmányt, hogy amennyiben a székesfővárostól kedvezőbb határozatot nem kapna, más alkalmas módon gondoskodjék megfelelő telekről, amelyen a műteremház a művészi segély- és nyugdíjalap minden veszélyeztetése nélkül mielőbb felépülhetne.

Ezután a társulat igazgatósága, meggyőződvén róla, hogy a székesfővárostól kedvezőbb határozatot nem kaphat, az időközben beérkezett ajánlatok közül azt, amely a Gellérthegy déli lejtőjén, a Kelenhegyi-úton kinált egy telket megvételre, a választmány elé terjesztette s az 1901. évi június 21-ikén tartott ülésből kifolyólag kapott felhatalmazás alapján, a tulajdonosokkal az adásvételi szerződést 1902. évi július 2-ikán megkötötte és a $740^{60}/_{100}$ □-öl kiterjedésű telket 40,000 korona vételáron megvásárolta.

JUHÁSZ ÁRPÁD VÁZLATKÖNYVÉBŐL

Ez a telekcsere az eszme megvalósításának csak előnyére vált, amennyiben az új telek kiterjedése lehetővé tette, hogy rajta olyan épület emeltessék, amely tizenkilenc műtermet és egy lakást foglaljon magába, míg a régi tervek csak tizenkét műteremről szóltak.

Kann Gyula műépítész időközben sürgősen elkészítette a megvásárolt telken építendő műteremház terveit és folyamodott a székesfővároshoz az építési engedély elnyeréseért. A tanács az építési engedély kiadását, az építési szabályzatra való hivatkozással, mely a villa-rayonokban kétemeletes ház építését tiltja, megtagadta, erre vonatkozó határozatát azonban a társulat a Fővárosi Közmunkák Tanácsához megfölebbezte és a Közmunkák Tanácsa az építési engedélyt a Társulatnak 1902. évi augusztus 28-ikán megadta, úgy, hogy hosszú vajudás után az építkezésnek immár semmi sem állott az útjában.

Az építkezést Kann Gyula tervei szerint azonnal megkezdték, úgy, hogy az épület még 1902-ben tető alá került és 1903. évi augusztus hó 1-én teljesen készen átadható volt rendeltetésének.

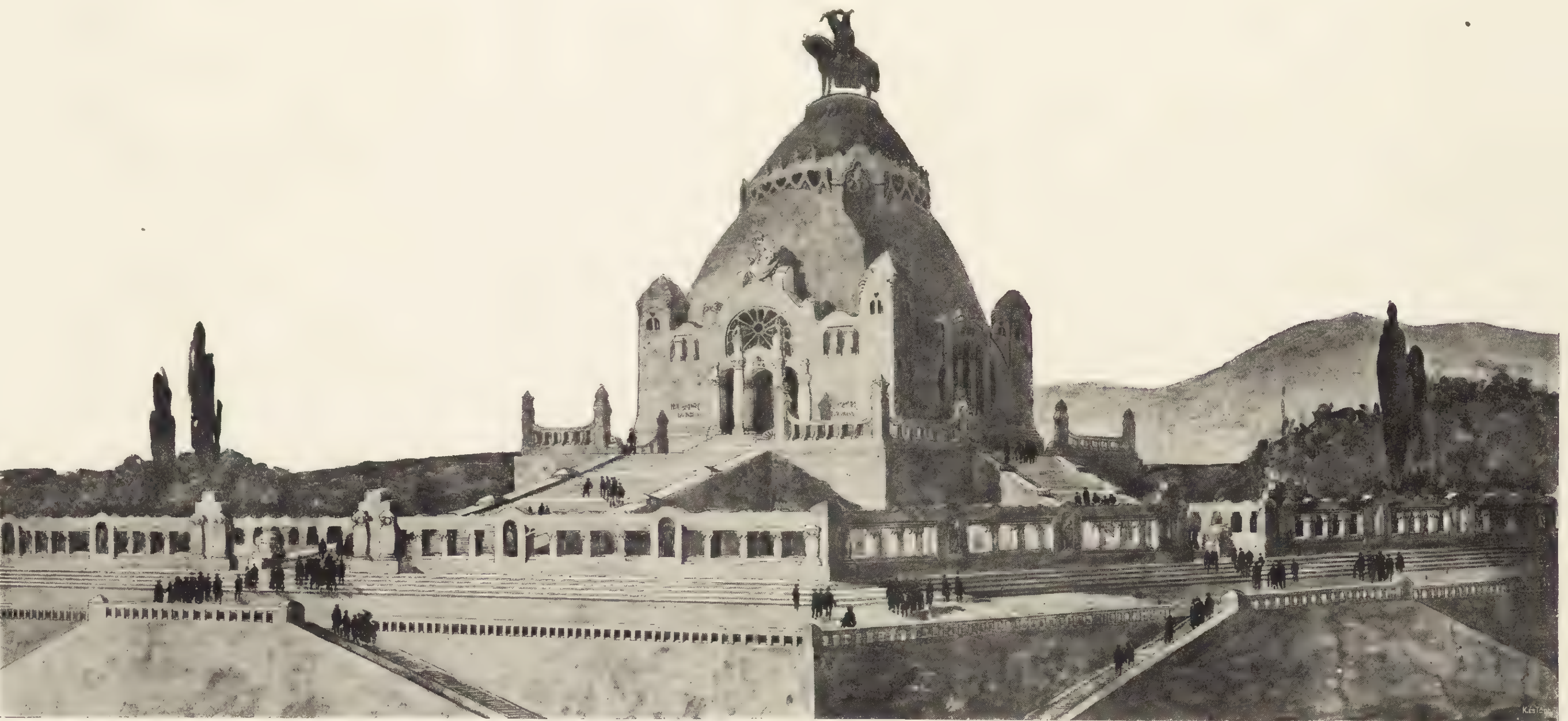
Megjegyzendő még, hogy időközben az építési költségek födözésére szükséges kölcsön fölvétele a társulatra nézve fölöslegessé vált, mert a társulat Andrássy-úti bérháza eladatván, a társulat ennek vételárából hasította ki a még hiányzó összeget.

A kétemeletes műteremház, mely a Ferenc József-híd budai környékének egyik legszebb ékessége, minden tekintetben a legmodernebb kényelemmel van berendezve és úgy művészies külseje, mint célirányos beosztása és ízléses berendezése révén tán egyedül áll a maga nemében az egész kontinensen. Az épület földszintjén lévő lakás, az összes szükséges mellékhelyiségekkel fölszerelt négy szobából áll, a műtermek közül pedig kettőnek a kivételével mindenikhez egy szoba és egy fürdőszoba készült. Az összes helyiségekbe úgy a légszesz, mint a villamos világítás be van vezetve s úgy a műtermek, mint a lakás amerikai szerkezetű és anthracittal fűlő kályhákkal vannak fölszerelve.

Az új műteremházban ezidőszerint a következő művészek dolgoznak: Bezerédy Gyula, Dudits Andor, Gergely Imre, Glatter Ármin, Grosz Aladár, Grünwald Béla, Kimnach László, Kacziány Ödön, Madarász Viktor, Karvaly József, Nagy Zsiga, Ujlakyné Madarász Evelin, Reich Kálmán, Tarján-Huber Oszkár, Tölgyessy Arthur és Zombory Lajos.

Az új műteremházban a legdrágább műterem évi bére 880 korona, a legolcsóbbé pedig 510 korona s így az új intézmény minden tekintetben megfelel annak a célnak, amelyre készült, hogy tudniillik alkalmas, jól világított, tágas és olcsó műtermekkel szolgáljon a magyar művészeknek.

ÚJ EMLÉKMŰVEK. Október és november hónapban négy művészi becsű emlékműről hullott le a lepel. A sorrendben az első a nagyatádi Kossuth-szobor, Horvai János bronzműve,

·FEJEDELMI·
·SIRBOLT·

·POGANY·MORIC·
·MUVE·

amelyet Nagyatádon október 25-én avattak fel. A mű Chernel Gyula országgyűlési képviselő megrendelésére készült. Október 29-én leplezték le Budapesten a kerepesi-temetőben Komócsy József síremlékét, a szürke gránit-alapra mintázott életnagyságú bronz-mellszobor Zala György műve. Az emléket közadakozásból emeltette a Petőfi-Társaság. November elsején leplezték le a Timapusztán Hollán Ernő altábornagy síremlékét, amelyet a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet állíttatott. Az emlék a sírkápolna jobb falát díszíti, tervét Czigler Győző készítette, a domborművű bronzképmást Szécsi Antal mintázta, a freskókat Lotz Károly kartónjai nyomán Kölber Dezső festette. November 8-án állították fel Budapesten a Városligetben Béla király névtelen jegyzőjének szobrát, amelyet Ligeti Miklós készített.

A GYŐRI SZÍNHÁZÉPÍTÉS ÜGYE. A „Művészet“ ez évi folyamának 275-ik lapján elmondtuk, hogy az újonnan építendő győri színház terveit külföldi építészszel akarták elkészíttetni. Bőven kifejtettük, mily fonák és káros volna az ilyen eljárás és ajánlottuk, hogy a színház-építtetők pályázatot hirdessenek a tervekre magyar építőművészek közt. Örömmel értesülünk most, hogy Győr város közgyűlése csakugyan ily értelemben döntött, elhatározván, hogy kizárólag magyar építészeket szólít fel a színház tervpályázatára. A pályázatot nemsokára közhírré teszik.

KITÜNTETÉSEK. A Magyar Iparművészeti Társulat által a Vízcsöpp-Társaság megbízásából művészi legyezőre hirdetett pályázatra 24 pályázó 48 pályaművet küldött. A biráló-bizottság az első díjat Dékáni Árpád halasi tanár egyik csipkelegyezőjének ítélte oda. A második díjat nem adták ki, ellenben megvásárolták Pálka Károly tervét 100 koronáért, Révész Györgyike rajzának pedig 50 kor. jutalmat szavaztak meg. Ugyancsak az Iparművészeti Társulat pályázatot hirdetett sportversenyek és gazdasági kiállítások alkalmával adható verseny-, illetőleg jutalomdíjak mintáira. A beérkezett 14 pályamű közül megvásárolta a bizottság 500 koronáért Betlen Gyulának virágtartó-mintáját és nála megrendelt egy másik pályamű nyomán egy korcsolyázó női alakot ábrázoló mintát. Ezenkívül elismerésképpen 200 koronát szavazott meg Mlinek Adolfnak.

A pozsonyi vásárcsarnok tervpályázatára 4 pályamű érkezett be. Az I. díjat Makkay Endre nyerte el, a II. díjat Láng Adolfnak ítélték oda.

A besztercebányai kereskedelmi és iparkamara székháza terveinek pályázatán a bizottság által megvételre ajánlott „N. B. A.“, „Egyszerű“ és „Városcímer“ jeligéjű pályatervek szerzői: Opaterny Flóris, Himler Dezső és Vágó László és József.

A nagy-kanizsai főgimnázium és rendház tervpályázatára érkezett 20 terv. Az 1000 koronás első díjat Jámbor Lajos és Bálint Zoltán terve, a második 600 koronás díjat Boszrucker Lajos terve kapta. Megvételre ajánlották első sorban Sándy Gyula és Förk Ernő, másodsorban Hajós G. Alfréd és Siklós Árpád tervét.

Az Erzsébet királyné emlékére Budapesten emelendő örökimádás-templomának tervpályázatán a 2000 koronás első díjat Aigner Sándor, az 1500 koronás második díjat Hofhauser Antal, az 1000 koronás harmadik díjat Stehlo Ottó nyerte. Az „Oremus“ és „Adoratio perpetua“ jeligés műveket pedig megvételre ajánlotta a bíráló-bizottság.

Az altenesseni (Németország) közvágóhíd-tervpályázaton 28 pályázó közül az első díjat Fischer-Forbát Imre nyerte el.

A kis-kún-dorozsmai róm. kath. templom belső kifestésére hirdetett pályázaton a pályadíjat és megbízást Barsy Adolf kapta meg.

Pozsony város tanácsa szűkebb körű tervpályázatot rendezett a városi múzeum és könyvtár elhelyezésére szolgáló épület terveinek beszerzésére. A pályázaton Melczer O. és Láng Adolf tervei egyformán 1000—1000 koronával díjaztattak.

Az Iparművészeti Társulat a nyár folyamán két díszoklevél-pályázatot hirdetett, az egyiket a segéd- és iparostanuló-kiállítás kitüntetettjei részére, a másikat pedig az iparosok jutalmazásául. Mindkét pályázat ismétlés után is meddő maradt, végül a megbízást Nagy Zsigmond festőművésznek ítélték.

A rozsnyai ev. ref. templom tervpályázatán az első díjat Weninger Ferenc nyerte el.

A breznóbányai ág. ev. templom toronytervpályázatára 12 pályaterv érkezett be. A bírálóbizottság az 1500 koronás első díjat és az 500 koronás második díjat Sándy Gyula és Förk Ernő terveinek, a 350 koronás harmadik díjat pedig Sebestyén Arturnak ítélte oda. Kivitelre az első díjat nyert pályamű került.

MORELLI GUSZTÁV készítette e füzet első mellékletét „Tavasz“ címmel. Reprodukciónk eredeti kétszínű fametszet.

KARL ERNŐ fejléce díszíti a 361-ik oldalt.

FERENCZY KÁROLY rajzolta a 372-ik oldalon levő „Vasaló leány“ című képet.

MÁRK LAJOS műve a 373-ik oldalon levő tanulmány.

KACZIÁNY ÖDÖN a szerzője a „Mors eques“ című rajznak, amelyet a 376-ik oldalon reprodukálunk.

ÉDER GYULA műve a 377-ik oldalon reprodukált „A marabu“ című kép. Eredetije olajfestmény.

KARLOVSZKY BERTALAN festette a 380-ik oldalon közölt arcképet. Eredetije a Képzőművészeti Társulat ez évi téli tárlatán került bemutatásra.

ZEMPLÉNYI TIVADAR „Parasztasszony“ című olajfestményét reprodukáljuk a 381-ik oldalon.

PRAVOTINSZKY LAJOS rajzolta a 396-ik és 404-ik oldalon levő fejlécet.

LAKATOS ARTÚR rajzolta a 412-ik oldalon levő záródíszt.

SARKADI EMIL műve a 419. oldalon közölt fejléc.

BÁLINT ÉS JÁMBOR művea 3 74-ik, 413-ik, 421-ik oldalon közölt fejléc. E fejlécek faldísz gyanánt szolgálnak a Műcsarnok újonnan rendezett négy kis kiállítási szobájában.

JUHÁSZ ÁRPÁD vázlatkönyvéből közlünk egy rajzot a 424-ik oldalon.

POGÁNY MÓRIC fejedelmi síremlék-tervét reprodukáljuk e 425-ik oldalon.

KERNSTOK KÁROLY rajzolta második mellékletünket „Tanulmány“ címmel. Eredetije veres krétarajz.

KÜLFÖLDI KRÓNIKA

DARMSTADT. — Élénk emlékezetünkben van még, hogy vagy négy esztendővel ezelőtt Ernő Lajos nagyherceg fiatal német művészeknek egy kisebb csoportját közös együttmunkálkodásra hívta meg Darmstadtba, amely együttmunkálkodásnak minden ízében érdekes gyümölcse volt az a kiállítás, mely 1901-ben „A német művészet dokumentuma“ címen oly nagy port vert föl nemcsak Németország, de egész Európa művészi köreiben. A kissé merész vállalkozás élesen kihívta a kritikát, mely a darmstadti „hetek“ munkálkodásának alapjául szolgáló, túlcsapongó törekvéseket ugyan kissé megnyirbálta, de azért a vállalkozás egészséges csiráját még sem volt képes megölni. Hogy ezt maga az áldozatkész nagyherceg is fölismerte, azt legjobban bizonyítja, hogy újabban tekintélyes összegű alapítványt tett, melynek kamatait a darmstadti művésztelep vállalkozásának a támogatására szánta. Ez az alapítvány lelkes műbarátok részéről már eddig is jelentékeny összegekkel gyarapodott, amelyekhez minden valószinűség szerint még újabb adományok is fognak sorakozni. Az alapítványt egy külön erre a célra alakított bizottság kezeli, mely a kamatok felhasználása iránt javaslatokat terjeszt a nagyherceg elé, aki a döntést esetről esetre a maga számára tartotta fenn.

A darmstadti művésztelepen pezsgő élet egyik érdekes dokumentuma az Olbrich-kiállítás, mely októberben nyilt meg az ottani Ernő Lajos-házban és széles körökben méltó figyelmet keltett.

ELHALT MÜVÉSZEK. Baseilhac, Jacques festő (sz. 1874-ben), meghalt Savigny-sur-Orage-ban.

Benouville, Leon műépítő (szül. 1860-ban), meghalt Párisban.

Bunel, Henri műépítő (szül. 1840-ben), meghalt Marly-ban.

Gareis, Friedrich festő és illusztrátor (szül. 1837-ben), meghalt Bécsben.

Gauguin, Paul festő (szül. 1851-ben), meghalt Taitiban.

Giese, Friedrich Ernst műépítő (szül. 1832-ben), meghalt Charlottenburgban.

Haenschke, Ernst szobrász, meghalt Berlinben.

Horsley, Talbot John festő, a Royal Academy tagja (szül. 1817-ben), meghalt Londonban.

Janin, Paul Joseph festő (szül. 1853-ban), meghalt Párisban.

Jensen, H. C., dán arcképfestő (szül. 1835-ben), meghalt Kopenhágában.

Lafon, Théodore műépítő (szül. 1849-ben), meghalt Villeneuve-Saint-Georges-ben.

Laroche, Amand történelmi festő (sz. 1826-ban), halt Bécsben.

Lippmann, Fridrich, a berlini rézkarc-gyűjtemény meghalt Párisban.

Luntz, Viktor műépítő (szül. 1836-ban), megigazgatója (szül. 1839-ben), meghalt Berlinben.

Meiners, P. festő (szül. 1857-ben), meghalt Amsterdamban.

Melly, Ferdinand festő (szül. 1863-ban), meghalt Münchenben.

Dr. Mothes Oskar műépítő és műtörténész, meghalt Drezdában.

Neszler, Friedrich műépítő (szül. 1846-ban), meghalt Karlsruheban.

Passini, Ludwig akvarell-festő (szül. Bécsben 1832-ben), meghalt Veneziában.

Rivey, Arsène Hippolyte festő (szül. 1838-ban), meghalt Párisban.

Rotta, A. veneziai életképfestő (szül. 1818-ban), meghalt Veneziában.

Schlichting-Carlsen tájképfestő (szül. 1852-ben), meghalt Kopenhágában.

Schurig, Ottó festő (szül. 1852-ben), meghalt Drezdában.

Stückelberg, Ernst történelmi festő (szül. 1831-ben), meghalt Baselben.

ADATOK MŰVÉSZETÜNK TÖRTÉNETÉHEZ

RÓNAY JÁCINT FELJEGYZÉSEI BROCKY KÁROLYRÓL. Divald Kornél e folyóirat legutóbbi füzetében egy érdekes felfedezéséről adva hírt, a nála megszokott ügyességgel és kritikával összegezi a Brocky Károlyra vonatkozó eddig ismert adatokat. A források közt megemlékezik

Pesty Frigyes 1860-ban megjelent életrajzi vázlatáról, az 1870-iki angol életrajzról és Nyári Sándornak 1896-ban közzétett dolgozatáról s megjegyzi, hogy Pesty alighanem a művész temesvári rokonaitól szerezte az 1833-ig évig terjedő adatait. De hát a későbbieket, különösen a londoni életére, továbbá a halálára vonatkozókat? Azután honnan tudott Pesty az „Arany-bulla átadása" című végképen nyomaveszett képről?

Már régebb idő óta nyomozzuk ezt a forrást, míg végre rá is akadtunk. Kiindulási pontunk az volt, hogy alighanem a magyar emigrációnak angol földre menekült tagjai között kell keresnünk azt, aki a Londonban 1855-ben meghalt kiváló magyar művészről először küldött hírt a hazába. S valóban Rónay Jácintban meg is találtuk, akit kerestünk.

Megszerezve illetékes helyen az engedélyt arra, hogy Rónaynak mindössze tíz példányban nyomatott naplójegyzeteit átnézhessük, a II. kötetben egy egész fejezetre akadtunk, melyet a lelkes hazafi művész-honfitársának halála alkalmából s annak hatása alatt írt. E feljegyzésekből mindenekelőtt kitünik, hogy Rónay szolgáltatta Pesty Frigyes közleményének egy pár igen fontos adatát. A temetés leírása után ugyanis e sorokat olvassuk: . . . . „én pedig szállásomra siettem, hogy gyászunkat a honbeliekkel tudassam s még az nap következő sorokat intéztem pesti ismerőseim egyikéhez, hogy azokat valamelyik lapban közzé tegye". S itt következik Rónay meleghangú nekrologja, melyben nem nehéz a Pesty-féle életrajz egyik főforrására ráismernünk.

Ámde nemcsak azért becsesek a Rónay-féle napló feljegyzései. Sok olyan is van ezekben, amit nem lehetett a nekrológban megírni. Már pedig minket minden legkisebb adat érdekel, ami erre a nagytehetségű művészünk életére és művészetére vonatkozik. Lássuk tehát! És lehetőleg a naplóíró eleven szavaival.

Rónay Jácint 1852-ben ismerkedett meg Brockyval s csakhamar barátságos viszony fejlődött ki köztük, habár az első két évben Rónay, „ismerve az idő értékét", csak ritkán látogatta meg a művészt. Azonban 1855-ben Mayer György, Rónaynak öreg barátja, a Brocky házában fogadván szállást, a találkozás gyakoribb, majdnem naponkinti lett. „Mayer György lévén Brocky legrégibb, úgyszólván legelső barátja Londonban, az esti órákban sokszor együtt ültünk a kandalló előtt mind a hárman; művész barátunk bizalmas társalgás közt nem egyszer ecsetelte azon nyomorúságos életet, melylyel mérkőznie kellett Bécsben, hol éjjente iratokat, hangjegyeket másolt, hogy nappal száraz kenyéren a Polytechnicumba járhasson tanulni; ecsetelte, mint aféle festő, élénk színekben későbbi küzdelmeit, reményeit és terveit . . . . Ah! sóhajtott fel néha-néha: ha úgy körülnézek szobáimban, alig bírom elhitetni magammal, hogy ez mind sajátom? hogy az a kis elhagyott fiú, ki egykoron éhesen, rongyosan járt Bécs utcáin, most háziúr!" „Minő elégülés sugárzott ilyenkor szeméből, minő szép tervei voltak, minő fényes reményei a jövőben . . . ." teszi hozzá a napló.

Rónay körülményesen elmondja, hogy voltakép miben állott Brocky háziurasága. „A művész — úgymond — öt év előtt még lakó volt mostani házában, de gazdája, mi Londonban oly sokszor megtörténik, hátralékban lévén az államadóval, egy éjjel jelentékenyebb bútoraival továbbállt. A lakók ily esetben kötelesek az adót lefizetni s ha nincs miből, még öltözékeiket is letartóztatják; így rendeli a törvény. Brockyn ez már kétszer megesett, s hogy ezentúl biztos legyen, átvette a 30 évre szóló „lease"-t, lefizette a tartozást s akarva, nem akarva — háziúrrá lőn. Londonban, a City kivételével, kevés szabad, örök időre szóló (freehold) ház van. Az épület a tulajdonosé, a hely melyen áll, a földbirtokosé, ki a lakhelyet 90 évre bérbe adja, s ha ez idő (a lease) lejár, a ház visszaesik a földbirtokosra. A házak, az engedélyezett 90 év alatt, rendesen kézről-kézre esnek s minél nagyobb a hátralevő lease, annál értékesebb a ház. Angliában még sok ily középkori foszlány létezik a törvény védelme alatt."

De sem a nyugodt anyagi viszonyok, sem a nagy küzdelemmel kivívott dicsőség, már nem sokat értek. Mert a szomorú vég rohamosan közeledett. Februárban álmatlanságról, heves szívdobogásról panaszkodott. Mindenki azt hitte, hogy csupán a túlhajtott munkának múló következménye az egész. Április 2-ikáról jellemző esetet mond Rónay: „. . . . ebéden voltam Brockynál s már-már végeztünk, midőn Prince Albert egyik főembere, Majer, a híres Winterhalter festővel beköszöntött: „Azért jöttünk, mondák a vendégek, hogy Önt szabadba vigyük, a herceg kocsija a ház előtt áll, készüljön." Brocky távozott, hogy átöltözködjék. „Bocsásson meg, hogy zavarom a társaságot, mondá Winterhalter hozzám fordulva, de e férfiút meg kell mentenünk: alig ismerek rajzolót, ki ügyességben mérkőzhetnék vele, neki szép jövője van: íme, alig hat éve, hogy meglepő kréta és aquarell művei után, olajban fest s már a legjobbak sorába küzdé magát."

De minden hiábavaló volt már, júniusban ágyba kellett feküdnie. „Reménye nem volt már senkinek, csak ő remélt még, csak ő nem gondolt a halálra, mert visszariadt a haláltól, mert nem bírta meg azon gondolatot, hogy annyi fáradalom, annyi küzdelem után, éppen akkor kelljen elszakadnia az élettől, midőn a munka gyümölcseit élvezni kezdé. „Rónay és Mayer gyöngéd figyelemmel iparkodtak minden balsejtelmet távol tartani tőle, s habár tudták, hogy rokonai nincsenek, végrendelet készítésére távoli célzást sem tettek. „Mi az a néhány font akkor, midőn az életről vagy legalább az élet utolsó órái nyugalmáról van szó."

Azonban nem mindenki gondolkozott így. A művésznek két angol barátja: Colnaghi tekintélyes képárus és ennek sógora, Pontet szivarárus, „megkérgesedett üzletemberek“, kik évek óta intézték anyagi ügyeit, „talán attól tartva, hogy Brocky vagyona vagy annak kezelése ki fog kezökből siklani, nem kimélték a beteget, figyelmeztették veszélyes állapotára, sürgették a végrendeletet . . . .“ Lehet, hogy a halál rémképe, a fájdalom óráiban néha már utólérte a beteget, de e végzetes szót még nem hallotta senkitől; a szomorú valóság megrendíté a szenvedőt s gyorsan hanyatlott. Egy este, midőn Mayerrel ott ültünk közelében, maga a beteg szóba hozta a veszélyt, a közelgő halált, szeméből könyek gördültek s fölkért bennünket, hogy legyünk tanácsadói a végrendelet készítésénél. „Magyarországot nem feledendem s csak azt sajnálom, hogy mint művész, nem tehettem többet hazámért, de ez nem az én hibám, önök tudják, hogy szép terveim voltak; különösen önt Rónay barátom kérem, legyen gondja azon festményekre, melyeket a magyar nemzeti Múzeumnak szántam.“

A napló elmondja ezután, hogy a végrendelet június 1-én készült el, azonban a két angol barátnak sikerült a magyar barátokat távoltartani.

„Nehéz napok következtek, Brocky nem foglalkozott többé földi dolgokkal, a fuldokló s már élve felbomlásnak induló csak sóhajtott, jajgatott, s Mayer és én felváltva virrasztottunk a halállal küzdő honfitárs ágyánál. Július 8-án a halál véget vetett szenvedéseinek s 12-ikén a Kensall-Green sírkertbe kisértük feledhetlen barátunkat, oda, hol kedves öregünk, Kemény Farkas, a halál álmát szunnyadja! Az utolsó „Isten hozzád“ után Mayer barátommal szomorúan visszagyalogoltam a városba, s mire az elárvult házhoz jutottunk, a kocsin járó angol barátok már felolvasták, közzé tették a végrendeletet, s mindenki tudta, beszélte a háznál: hogy Brocky szép festvényeket hagyományozott a pesti Múzeumnak, 300 font sterlinget az eperjesi prot. tanodának (Rónay itt téved: a késmárki iskola örökölt), s 400 font sterlinget egy temesvári hölgynek . . . . ; hogy Mr. Pontet, elzárva mindent, magához szedve a szekrények és szobák kulcsait, s kiadva parancsait, mint teljes hatalmú tömeg-gondnok hagyta oda a házat.“

Ezután következik a már említett nekrológ, a mely így kezdődik: „E pillanatban jövök egy férfiú temetéséről, ki szebb jövőre, hosszabb életre volt érdemes s kinek halálát a magyar haza méltán veszteségei közzé számíthatja; e férfiú Brocky Károly, ki ha a magyar festők közt nem első, bizonyosan egyike a legkitünőbbeknek. Önök hazámfiai nevét és műveit aligha ismerendik, azért szabadjon életrajzát nehány szóval érintenem.“

A nekrológ adatait Pesty felhasználta. Azonban a naplójegyzetekben van a nekrolog szövegéhez néhány későbbi időből származó megjegyzés csatolva. Igy az olaszországi másolatokról azt olvassuk, hogy „tán seholsem tünnek fel Brocky rendkívüli tehetségei fényesebben, mint ezekben, melyekért a gazdag Monrow, úgy tudom, ezer font sterlinget igért; de művész hazánkfia nem tudott megválni élte e legszebb emlékeitől“. A művész londoni pályája kezdetén készített arcképekről azt jegyzi meg Rónay, hogy ezek „kréta-rajzok, melyekben, művészek véleménye szerint, utolérhetlen volt, s többen sajnálták, hogy e tért elhagyá“. Fontos további feljegyzés az is, hogy „kevéssel halála előtt Brocky Károlyhoz címzett felszólítás érkezett, melyben az eperjesiek (helyesen: a késmárkiak) elpanaszolják, hogy saját erejükből nem képesek a kormány igényeinek megfelelni, s ha ezt nem teljesítik, a protestáns tanoda elveszti függetlenségét. E panasz bírta Brockyt, a róm. katholikust arra, hogy az eperjesi tanodának segélyt nyujtson, hazafiságból“. Palcsi István a késmárki ág. ev. lyceum történetében (84. l.) megjegyzi, hogy az iskola Brocky 300 font sterlinges hagyományához Mayer J. György közbenjárása folytán jutott. Érdekes az is, amit Rónay a nemzeti Múzeumnak hagyott Ámor és Psyché-ről feljegyez. „E mythologiai kép — úgy mond — gyönyörűen van festve; de az alakok elrendezésében nem volt oly szerencsés, mint egyébkor. Ott függött éttermében s a művésztől nem egyszer hallám: Vajha a lebegő Ámor elrepülne!“

Brocky nem feledkezett meg Rónayról sem. Július 13-ikán Pontet tömeg-gondnok tudatta, hogy a művész húsz font sterlinget hagyott neki azon megjegyzéssel, hogy az összegen emléket vegyen magának. Az emlék egy jó angol óra lett. Ekkor szóba jött a pesti Múzeumnak hagyományozott festmények ügye is s Rónay azt tanácsolta, hogy a két tábornok arcképét, a politikai viszonyok jobbrafordulásáig, célszerű volna valamely ismert angol család, pl. Lord D. Stuart, Cobden vagy J. B. Shmith parlamenti tag őrizetére bízni, minek kieszközlésére vállalkozott is. „A gondnok úr — folytatja a napló — ajánlott szolgálatomat nem vette soha igénybe, s többé nem találkoztunk. Később értesültem, hogy Pontet a képek ügyében járt az osztrák követnél, iratott Kubinyi Ágoston múzeumi igazgató úrnak, ki az arcképeket nem tartotta elfogadhatóknak s hazafiúi aggodalmak közt sürgette azok eladását, mit a végrendelet világos szavai ellen, a gondnok úr nem mert elkövetni, tehát jobb időkig maradtak birtokában. Később Mr. Pontet, nem kis bajjal, mert csak angolul beszélt, Magyarországra utazott — a tömegből kikerült — hogy saját két szemével meggyőződjék: ha van-e Pesten Múzeum? Eperjesen (illetve Késmárkon) tanoda? s ha az a temesvári hölgy valóban létezik-e?“

A művészi hagyaték sorsáról is megemlékezik Rónay s ezzel véget is ér a naplónak Brockyra vonatkozó része. „Így került — írja — Brocky

Károly vagyona két idegen, de jó barát kezébe, (?) kik hazánkfia festvényeit, rajzait egyenkint oly árakon érvényesítették, minőket a szegény művész életében nem ismert; s ha csak eddig megy vala a jó barátok törekvése, mindenki, legalább Angliában, azt mondotta volna a kép- és szivarárusról, hogy derék üzlet-emberek! de ők a kimélet és kegyelet határain túlhaladtak, mert tekintet nélkül a boldogult jó hírére, nevére, minden foszlányt árúba bocsátottak, oly rajz-tanulmányokat és kisérleteket is, melyeket a művész nem szánt soha a közönség szemének .... Dillon tájfestő, Brocky leghívebb barátai egyike, ki zokogva borult a hideg földre, mely barátját, mesterét eltakará, keserű panaszt emelt ezen eljárás ellen ... általában a művészek közt nagy volt e miatt az ingerültség; de a szívtelen elforgácsolásnak nem állhatta útját senki; — Pontet and Comp. teljes hatalommal kezelték Brocky élete szerzeményeit, — s beszámítottak egymásnak.

Ah! ez a szép világ, s az az „Animal biceps et implume“, mely míveltségével, erényeivel ég felé törekszik és szenvedélyeivel bevájja magát a porba, hogy onnét koronkint kikelve, szeretettel eltapodja embertársát, jó barátját ....!“

Azt hiszem, bátran megkockáztathatjuk azt az állítást, hogy Rónay tulszigorúan ítél Brocky angol barátjairól. Úgy látszik, nem ismerte eléggé e baráti és üzleti viszony előzményeit. Igy például eléggé hiteles adatok vannak arra nézve, hogy Colnaghi nagy szolgálatokat tett Brockynak, midőn ez Londonban az érvényesülés utjait kereste. Azután az is bizonyos, hogy az idealista magyar emigráns és a pozitiv angol üzletemberek világfelfogása közt nagy volt a különbség. Naplóírónk kapzsi önzést láthatott abban, amit ezek józan gyakorlatiasságból cselekedtek.

De bárhogyan áll is a dolog, a közölt feljegyzések egyben-másban mégis gyarapítják a Brockyra vonatkozó gyér forrásanyagot s esetleges további nyomozásokra is megjelölnek egy-két újabb kiindulási pontot. Mindenesetre szükséges volt tudomást venni felőlük. —76.

Esztegár László

BROCKY KÁROLY. Érdekkel olvasom Divald cikkét Brocky Károlyról, kiről a nagy budapesti kiállítás alkalmával magam is írtam egy tárcacikket a Pester Lloydban, igaz, hogy új adatokkal nem szolgálhatván s csak a kiállított művekből ítélgetvén meg a művészt.

Most csak néhány megjegyzést kockáztatok, hogy a Brocky-téma legalább egy pár íráshibától tisztuljon meg. A „Művészet“ (5. szám) 320. lapján említett Bécsben élő „Mousleard(?) hercegnő“, helyesen: „Montleart hercegnő“. „Taffinger tanár“ pedig helyesen: Daffinger, a hírneves bécsi miniaturista. Az eperjesi oltárkép első pillanatra rögtön elárulja a 30—40-es évek bécsi genre-iskoláját. Ha nem tudom, hogy ki festette, okvetetlen „Waldmüller-iskolát“ mondok. A leány (a magyar typust kivéve) szakasztott Waldmüller-féle parasztleány; rajzban, redőzetben, fölfogásban, sőt manirban. Azt csak akkor találták el így. Családi vonásuk volt nekik, s az kiirthatatlan. A tájkép is tökéletesen Waldmüller, a Megváltó persze stilizálva van, de fölülről derékig az is bécsi. Így festettek a Kupelwieserek. Hanem igaz, hogy nagyon nemes és nem annyira sablonszerű a Brocky Krisztus feje. —77.

Hevesi Lajos

GOEZ (GŐZ) JÓZSEF FERENC BÁRÓ, magyar származású, de külföldön élt, festő és rézmetsző. A Pallas Lexikon nem ismeri. Született 1754 febr. 28-án Nagy-Szebenben, meghalt 1815 szept. 16-án Regensburgban. Nagy Iván tévesen említi, hogy 1754—1815-ig hazánkban működött, mert tényleg ez évszámok felelnek meg születési és halálozási évének. Eleinte állami hivatalba készült, de utóbb, ha kedvezőtlen viszonyok közt is, hajlamait követte és a művészeti pályára lépett. E téren a legtökéletesebbet nyujtotta. Mint hivatalnok, az udvari haditanácsnál talált alkalmazást, majd jogi téren működött és mindaddig meg is maradt ez állásban, míg atyja élt. De ennek halála után, csekély vagyonából éldegélve, a művészettel foglalkozott, vagy utazgatott, felkeresve a képtárakat, hogy ízlését nemesbítse. 1779-ben került Münchenbe, hol csakhamar jellemképeit megkedvelték és e nemben nevét Németországban is ismertté tették. Rövid idő multán Münchent elhagyta, Augsburgba ment, majd ismét Münchenbe tért vissza, ahol mint szabadkőmívest üldözték. 1791-ben felsőbb rendeletre Münchenből kitiltatott. Ekkor Regensburgba ment, hol ép akkor az érsek képzőművészeti akadémiát akart építeni és Goez volt ennek igazgatójául kiszemelve. De a terv elejtetett. Csalódásaitól megtörve, 61 éves korában meghalt.

Goez munkái különbözők. Gouacheban festett, majd olajban, rézmetszeteket készített. Shakspere, Bürger drámáihoz több képet festett. Festményei között csak egy magyar arcképet találunk: Hadik gróf altábornagyét. — Műveit felsorolja Wurzbach: Biographisches Lexikon V. köt 250. lap. Toldy is említi Irodalmi beszédei. 1847. 271. l. —78.

Naményi Lajos

MŰVÉSZETI IRODALOM

RUSKIN ÉLETE ÉS TANÍTÁSA. Írta Geöcze Sarolta. Tizenhat képmelléklettel. Budapest, 1903, az Athenaeum kiadása. 442 l. — Eddig nem volt egyetlenegy oly magyar nyelvű könyvünk sem, amely mindenki által könnyen érthető módon, világosan s élvezetesen adná

elő a művészetek nevezetes kérdéseit. Az átlagos esztetikák nem felelnek meg az ilyen célnak, mert többnyire teoretikus tanokat tartalmaznak, amelyek megértése nem mindig könnyű, olvasása pedig a legritkább esetben kellemes. A külföldön sem teremnek ily művek bőven: megírásuk mesteri tollat, meggyőző tehetséget s a tárgynak oly ismeretét kívánja, amilyeneket csak azok szerezhetnek meg maguknak, akik maguk is művészkednek. Azt hiszszük, hogy az egész világirodalomban Ruskin műveit illeti meg ily szempontból az elsőség. E csodálatosan eredeti, mélyreható s a művészetért rajongó elme fel tudta rázni Angliát s évtizedeken át tartó munkásságával nagyfejlettségű művészet felé kormányozta a festőket, építészeket iparművészeket s a közönséget egyaránt. Ruskin neve az utóbbi évtizedben nálunk is ismertté vált, egyik művét, „Velence köveit" az akadémia adta ki magyar fordításban. De ez csak egy mű a sok közül: Ruskin egész tanítása meglehetősen zárt könyv volt azok előtt is, akik őt emlegetni szerették.

Az előttünk fekvő mű nagy nyereséget jelent művészeti irodalmunkban. Mert nemcsak Ruskin szépen és szeretettel megírt életrajzát, főbb tanainak ismertetését kapjuk benne, hanem a könyv háromnegyed részében folyton Ruskin maga szól hozzánk. Geőcze Sarolta kiválóan ismeri Ruskint, jól belelátott tanai mélységeibe s így módjában volt a nagy brittnek tanításait jó rendszerbe öltött kivonatban adni, még pedig olyformán, hogy csaknem folyton szószerint idézi szerzőjét s csak az idézeteket összekapcsoló mondatok tekinthetők tulajdonképeni kivonatnak. Ügyességét dicséri, hogy mégis egyöntetű és folyamatos olvasmány az egész könyv és sehol sem érzünk zökkenést vagy idegen gondolat becsempészését. Főkép a művészeti író szól itt hozzánk, kevésbbé a szociologus, de hisz nekünk elsősorban éppen arra van szükségünk, amit Geőcze Sarolta ad. Simán s alig észrevehetőn folyik egybe ebben a könyvben a fordítás és a magyar szerző eredeti mondatai s végül nem is veszszük észre, hogy tulajdonképen kritikát is kapunk, mert hisz kritikai művelet az ilyen összeválogatás. Ruskin pompás prózájának egyszerű szépségei is megvannak a magyar átültetésben. A könyv tehát nemcsak egy műtörténeti jelentőségű nagy író s nagy ember életével és tanításaival ismertet meg minket, hanem a legszebb művészeti olvasókönyv, amelyet csak ismerünk. Aki egyszer kezébe veszi s olvasni kezdi, rögtön barátjává szegődik, oly egyszerű és meggyőző felvilágosításokat kap a művészetek minden fontos kérdésében, amilyeneket ily könnyű szerrel más írónál nem kaphat. Mert Ruskin a legvilágosabb írók egyike, nem cikornyás, nem bonyolódik teóriákba, nem követel előzetes szakképzettséget olvasójától.

A szerzőnek nagy érdemül tudjuk be, hogy Ruskin kivonatolásának nehéz munkáját ilyen szakavatott kézzel végezte. Az a hetven oldal, amelyen a nagy angolt bemutatja, méltó előszó magának Ruskinnek munkájához.

DIE KONSTRUKTIONEN UND DIE KUNSTFORMEN DER ARCHITEKTUR, ihre Entstehung und geschichtliche Entwickelung bei den verschiedenen Völkern. Írta Constantin Uhde. Berlin, kiadja Ernst Wasmuth I. köt. 1902, negyedrét, 183 l., 345 kép. II. köt. 1903, negyedrét, 448 l., 526 kép. — E négy kötetre tervezett nagyszabású munka az építészettörténet terén nagyhírű szerző életének főműve. Uhde ebben az előttünk fekvő két kötetben teljesen eltér az átlagos építészettörténeti előadástól. Nem adja egyes korszakok vagy népek építészetének inventáriumát, nem adja a művészek életrajzát, sőt gazdag képanyagában sem mutatja be a mult kitünő építészeti emlékeit. Mélyebbre szánt s ennélfogva könyve hasznosabb amazoknál. Afféle fejlődéstan: minden építészeti anyag megmunkálása, formába szorítása szervesen lebonyolódik előttünk s ennélfogva világosan megismerjük minden, még a legszerényebb architektonikus tagban is annak a szellemnek munkálkodását, megnyilatkozása okát és módját, amelyet az építőművészet szellemének nevezhetünk. Ne higyjük azonban ezek után, hogy a könyv talán elvont teoriákkal áll elő. Ellenkezőleg: a legtárgyiasabb könyvek egyike, amelyeket az építőművészetről írtak.

Berendezésével és módszerével rögtön tisztában leszünk, ha betekintünk az első fejezetekbe. Kezdi — nagyon jellemzően — a fonálon és kötélen, mikép készítették és készítik, mint sodorják, fonják, szövik össze, mint varrnak vele ruhát, mint alakul magából a csomózási és kötési technikából egy bizonyos ornamentum. A szövőipar befolyását rögtön megismerteti velünk a fazekasmesterség készítményein. De a szövőipar s a varrási és csomózási technika szolgáltatja a primitiv lakóháznak, a sátornak egyik lényeges kellékét, a ponyvát. Néhány cölöpre kerül a bőr vagy a ponyva s magával hozza a régi ornamentumot. Viszont a laza cölöpök részben veszőfonatokkal köttetnek össze (új ornamentális elem), ami a fa behatóbb megmunkálására vezet. A szerző itt aztán előadja, hogy az embernek most s hajdan minő szerszámok álltak rendelkezésére a fa megmunkálására, mint keletkezik a fakötés eszméje, mint fejlődik ki az ácsmesterség. Kialakul a faváz és a gerendás fedélszék. Ugyanilyen módszerrel ösmerteti a kő megmunkálását, kötéseinek lehetőségeit, hozzáfűzve a műkövet (tégla), a gipszet, a vakolást is. Az öntött, kovácsolt és hengerelt vas ismertetése után kifejti, mint öltöttek művészi formát mindezek az anyagok az építészet történeti fejlődésében. Sor kerül tehát a fal, a pillér, az oszlop, a fedélzet, az emelet, a boltív elemzésére és bemutatására. Miután így az építészet anyagaival és az ezekből szükségszerűen előállott főformákkal megismerkedtünk, képet kapunk arról, mint alakult szép formává az épületek arcéle, azaz párkány-eleme az építészet összes korszakain át, az épület összes részein. Az első kötet erről a hosszas és bámulatosan szerves fejlődésről számol be.

A második kötet elejétől a végéig a faépítkezést mutatja be fejlődésében. A faépítkezés őskorából alig maradt ránk eredeti mű, a szerző tehát a történelem előtti idők kőemlékeinek néhányát mutatja be, olyanokat választván ki erre a célra, amelyek minden kétséget kizáróan faépületek, illetve fa-szerkezetek kőből való másolatai. Világosan látni, mint használták fel a fa-szerkezet formáit a kőépítkezésnél Likiában, Arzacesz sírján, a perzsa oszlopokon és kőgerendázaton stb. Feltűnő, mily szolgailag má-

solták kőre a sátraknál használatos vesszőfonásból előállott ornamentumot az ú. n. Midász-sírján. Így folyik ez a lefejtési mívelet az egyiptomi, görög, itáliai művészet korszakain át, míg végre a renaissance nagyfejlettségű faereszei, menyezetkiképzései, faburkolatai megmutatják a fa-építkezés formáinak bizonyos irányban való teljes kifejlődését. Különösen meglepők a szerző elemzései a spanyolországi mór stalaktit-ívek magyarázásánál s az arab faépületek bemutatásánál. Ezek után Német-, Orosz-, Franciaország, Svájc, Tirol, Norvégia, Anglia, India, Japán, Jukatán faépítkezésének fejlődésével ismerkedünk meg, a szerző eredeti régi faépület-maradványok híjján a megmaradt kőépületek sajátságos formáin következtet vissza az ősi fakötés és fa-szerkezet módjaira. Sajnálatunkra, mellőzi a magyarországi faépítkezés emlékeit s ezek közül csak a ploszkói fatemplomot mutatja be képben Lachner nyomán, a német faépítkezés méltatásánál. E tévedés miatt nem neheztelünk a szerzőre, mert hisz magunknak sincs még oly publikációnk, amely ezeket az érdekes emlékeket kimerítően tárgyalná. Semmi sem természetesebb, mint az, hogy mindenekelőtt magunknak kellene számot adnunk arról, minő építészettörténeti emlékeink állanak még s a mi kötelességünk volna kutatásaink eredményeiről a külföldet tudósítani.

Csak futólagos vázlatát adtuk itt ennek a valóban nagyszabású s egyben díszes műnek. A képeket, amelyek kiválóan jól demonstrálják a szövegben foglalt állításokat, legnagyobbrészt a szerző rajzolta. A következő kötetek a kő- és téglaépítkezésről s végül a modern vasépítkezésről fognak szólni.

FRA BARTOLOMMEO DELLA PORTA und die Schule von San Marco. Írta Fritz Knapp. 122 képpel. Halle a. S., 1903, Wilhelm Knapp kiadása. 326 l. — A szerző ebben a könyvben összefoglal mindent, amit eddig fra Bartolommeoról és köréről kikutattak. De jóval többet ad életrajzi statisztikánál, mert egyúttal oly részletesen adja elő fra Bartolommeo művészi fejlődését, stílusának kialakulását, oly pompásan elemzi valamennyi művét, hogy ez a monografia ily irányban is teljes és hiánytalan. Nem teszi meg félistennek, mint a legtöbb monografista a maga hősét, de ha szeretettel domborítja is ki nagy erényeit, kivált a rajzbelieket, nem hallgatja el gyengéit sem, amelyek közt fra Bartolommeora leginkább az a hiba nehezedik, hogy végre emberalakjai már csak térkitöltő feladatokat kapnak a képen. A fejlődés hosszú útján ez a mester azután csodálni való remekműveket is teremtett. Savonarola, Lionardo, Rafael, Michelangelo hatalmas alakjaival kerül vonatkozásba az ő rendkívül érdekes egyénisége, tőlük sokat kap, de részben sokat is ad. „Művészete — mint a szerző mondja, — az estifény kései hűvös megvillanása az éjszaka előtt". Hamar elfordul Ghirlandaiotól s elsősorban Lionardo hat rá. Előadása nagyszabásúvá lesz, alakjai méltóságteljesek, finom páthosz érzik rajtuk. A nagyszabású, monumentális vonás még inkább jelentkezik a rajzban, semmint festményein. A szerző e rajzok stilusának magyarázatában kiváló kalauznak bizonyult. A velencei út után fra Bartolommeo alakjainak régi szigorú vonalai kissé lágyabbakká lettek, a formák teltebbek. Természetes, hogy a színek nagy mestereitől is tanult valamit, amit Firenzében nem látott még. De szülővárosába visszatérve, ezek az emlékek lassanként elbágyadnak. Megint a firenzei levegőben zsibongó művészeti problemák foglalkoztatják: kemény logikával keresi a világos előadást. Ezt elősegítette az is, hogy szerzetes-élete a kolostor falai közt folyt: a természet gazdag, változatos játékaival nem bibelődhetett. A téralakítás nem többé a festői ösztön feladata, hanem a biztos számításé, szinte matematikai művelet. Az észnek több munka jut, mint a festői érzésnek. A törekvés az, hogy az alak bizton elhelyeződjék a térben, hogy a csoportok világosan tagoltak, jól áttekinthetők legyenek. Nem akarja többé a szemet gyönyörködtetni a formák gazdagságával és a színek ragyogásával, hanem mozdulatok révén igyekszik életet önteni alakjaiba. Egész lelkületével ellenkeznék, hogy finom sfumatókkal mintázza a test formáit, mint Lionardo tette. Csak a nagy összhatás érdekli most már a képen: alakjait úgy állítja be, hogy ezáltal mély térhatás keletkezzék; az oldalról betóduló erős fény hatalmasan egybefoglalja az alakokat, nem a plasztika kedvéért, de hogy a kép tömör, egységes hatású, nagyszabású legyen már megjelenésében is. És végre az embercsoportok csak arra szolgálnak, hogy eleven silhouettejeikkel hatalmasan kitöltsék a széles teret s nagy vonalukkal éreztessék az életet jelentő mozgást. Végre a fiatal Rafael hat rá s oeuvreje végén megérkezik a nagyszabású monumentalitáshoz. A vihar, amelyet művészlelkében a Sixtus-kápolna hatalmas kompoziciói keltettek, csakhamar elsuhant: Michelangelo inkább csak epizód az ő életében. Legegyszerűbben jelentkezik minden érzése a „Krisztus megsiratásában" (Pitti-képtár). De „Mária mennybemenetele" már bejelenti a secentót, a klasszikus képírás hanyatlását, a nyugtalan barokvilág elkövetkezését.

Knapp, midőn így behatóan elemzi fra Bartolommeo műveit s elénk tárja fejlődését, többet is ad az egyszerű monografiánál, mert Bartolommeo fejlődése egyúttal egy nagyszabású firenzei stilus fejlődését jelenti s így e könyv egyúttal egy felette érdekes irány győzelmének és bukásának is képét adja. A szerző előadása méltó a tárgyához. Azzal, hogy könyvéhez csatolta fra Bartolommeo tanítványainak monografiáját és a mester összes műveinek rendszeres és jegyzetes katalogusát is, hasznos kézikönyvet juttatott a művészet barátainak könyvespolcára. A mű kiállítása előkelő, kivált a kézirajzok reprodukciója sikerült.

DIE NATUR IN DER KUNST. Studien eines Naturforschers zur Geschichte der Malerei. Írta Felix Rosen. 120 képpel. Lipcse, 1903. B. G. Teubner. 344 l. — Ritka élvezetet szerzett nekünk ez az eredeti észjárású könyv. A szerző természettudós, szakmája a növénytan, de hajlamai a képíráshoz vonzották, utazásai közben sűrűn látogatta a képtárakat, kezdett műtörténettel is foglalkozni, jegyzeteket készített magának, míg végre évek során e jegyzetek annyira felszaporodtak s oly szervesen egészítették ki egymást, hogy most e könyvvé formálta azokat. A művészet lelkes barátjából

lassankint kitünő műértővé fejlődött, akinek érdemes volt ezt a könyvet kiadnia, mert megjegyzéseivel temérdek új gondolatott vet fel, elhanyagolt szempontokra tereli figyelmünket, sőt hozzájárul több fogós kérdés tisztázásához is. Bár műtörténeti tanulmánynak veszszük az előttünk fekvő könyvet, mégis gyakran megszólal a műtörténészben a botanikus s növénytani ismereteit sűrűn használja fel egy-egy művész fejlődésének megvilágítására vagy arra, hogy meghatározzon egy kétes szerzőjű képet. Amit Morelli a kéz, a szem, sőt a köröm rajzának és szinezésének egybevetésével ért el, azt Rosen botanikai formák összehasonlításával is folytatja.

A könyv Giottón kezdi s Rafaelen végzi. Felöleli az olasz és németalföldi festészetnek ama korszakait, amidőn lassankint felfedezték a természetet, kilesték titkait. Giotto a bizánci-román sablonok után az első igazi megfigyelő. Megfigyelései leginkább az emberre, a taglejtésre stb. terjednek ki. A táj, a szabad természet még felette elhanyagolt elem. Így például egyik páduai freskóján (Joákim és a pásztorok) úgy a hegyes háttér, mint a fák arra mutatnak, hogy Giotto itt nem közvetlenül a természetet figyelte meg, hanem szobrászati előképekhez simult. Vagy Pisano domborműveiről, vagy Pisano forrásából kölcsönözte ezt a természetrészletet. Taddeo Gaddi az első, aki beviszi a kert motivumát a renaissance képírásába. De a pontos megfigyelés még hiányzik az összes mestereknél. A pisai camposanto „triomfo della morte"-jének mestere még alig képes az egyes fák, növények fajait elkülönítően jellemezni. Gyakran fantasztikus formákat állít egymás mellé. Spinello Aretinonál látjuk első karakteres formáját a gyermekláncfűnek. Az egész kor még nem ösmeri a gyep, a pázsit fogalmát. A virágok és egyes növények elkülönítve nőnek ki a kopasz földből. A szerző meggyőzőn fejtegeti, hogy ez nem stilizálási sajátság, hanem gyenge megfigyelés, tudatlanság.

Németalföldön is szerény kezdetekből bontakozott ki a természet megfigyelése. E kezdetekről nagyon keveset tudunk. Jan van Eyck egyszeriben nagy művészként bukkan föl. A genti oltárképen vegyest adja észak és dél flórájának egész gazdagságát, jó megfigyeléssel, hibákkal vegyest. 1400 táján a Rajna mentén is gazdag változatban festik már a virágokat, de ezek is külön állanak, mint egy gyűjteményben s nem keltik a flóra benyomását. Itt is azt látjuk, mint Jan van Eycknél, hogy a lomblevelek rövidüléseit még nem ismerik. Jan is, mint sok olasz, a városok látképét, a dombvidéket, a völgyeket a valóságnál keskenyebbre veszi, összeszorítja s a függélyes vonalt hangsúlyozza, egészen a gótikus stilus szellemében, a vízszintes rovására. Jan kezdi először a hazai vidék kultuszát. Követőinek egyike, Petrus Cristus, Jan ünnepi hangulatából hétköznapi hangulatba viszi a természet képeit, a vidéket. Nem megálmodott mesevilágot ad, hanem a hazát. Rogier van der Weyden Jan pompázó virágai mellett helyet juttat a virágok proletárjainak, a vadsalátának, a geumnak stb. is. Bár Rogier is járt Olaszországban: mégis csupa hazai virágot fest. Egy hollandi festő volt az első, aki természethű sziklavidéket fest: Hans Memlinc. Gerhard Dávid az erdő igazi felfedezője.

A szerző sorra veszi a quattrocento fontos művészeit s meggyőzően jellemzi egyéni természetszemléletüket. Perugino zárja le ezt a korszakot. Azután jön a cinquecento három nagy alakja: Lionardo, Rafael és Michelangelo. A két utóbbi hatalmas egyénisége halálos csapást mér a naturalizmusra.

A könyv elejétől végig azért köti le oly nagyon érdeklődésünket, mert éppen azzal szolgál nekünk, amit a legtöbb műtörténetben hiába keresünk: meggyőzően és világosan adja elő a kiváló művészek természetszemléletét. Látjuk, mint áll egy ily egyéniség a természettel szemben s megleshetjük élete legfontosabb perceiben: amidőn egészen elmélyed a természet tanulmányozásába, amidőn annak tartalmát szinte magába szívja. Akik belefáradtak a rendszeres műtörténetek fárasztó és alapjában véve inkább statisztikus előadásába, azoknak nem ajánlhatjuk eléggé ezt a vonzóan megírt, magvas és eredeti könyvet. A képek is jók, a szerző némely növényalak, erdőkarakter, sziklaalakulás magyarázatára a festmény fényképe mellett még a természet után készített fényképet is közli, ami által megszabadul némely forma magyarázásától.

DIE KÖRPERFORMEN IN KUNST UND LEBEN DER JAPANER. Írta dr. C. H. Stratz, 112 szövegképpel, 4 színes táblával. Stutttgart, 1902, Ferdinand Enke kiadása. 196 l. — Mielőtt a szerző tulajdonképeni tárgyára áttérne, megismertet minket a „japáni faj" eredetével, antropologiai jellemvonásaival, néprajzi vonatkozásaival. A japáni faj keverék faj, amelynek egyik fontos eleme az aino-faj, amely a szerző forrásai szerint rendkívül közel áll a kaukázusi fajhoz. Az írással együtt a művészet több elemét vették át a japániak a kinaiaktól és a kóreaiaktól, az indiai eredetű vallásokkal pedig indiai művészeti elemek is szivárogtak Japánba. Stratz pontos méretek és gazdag kép-anyag bemutatásával megállapítja azokat a vonásokat, amelyeket az európai ember a japáni nőkön szépnek lát. A szerző szerint a japáni nő testén legszebb a váll és a kar formája, az apró kéz és láb (a boka kivételével), az arc (a szem mongoloid ráncától eltekintve), végre a bársonyos bőr. A leggyakoribb hiba a fej túlságos nagysága, a lábszárak rövidsége, a csipők szűk volta. Ennél az európai szempontnál sokkalta érdekesebb a japáni szempont, a japáni kozmetika. Stratz a könyvének nagyobbik felében ezt elemzi, ezt mutatja be. Hogy minőnek fogták fel fajuk szépségeit a japániak, arról művészeik munkáiban találjuk a legközvetlenebb példákat. Stratz más szerzőkkel egyetértve arra az eredményre jut, hogy a japáni ember a női szépség szemléleténél csak az arcra és a termetre vet súlyt és szépségeideálját a ruhába burkolt testről vezeti le. De a többi szerzővel szemben azt bizonyítja, hogy a japáni művész is ösmeri a mezítelen testet, azt helyesen meg is tudja rajzolni. Hisz a napi élet Japánban sűrűn nyújt alkalmat arra, hogy a művészek meztelen emberi testet láthasanak és tanulmányozhassák. Ennél a pontnál Stratz figyelmezteti az olvasót, hogy e jelenség helyes méltánylására nem szabad európai előítéleteinek helyet adni, hanem bele kell magát élnie a japáni életbe, kultúrába. A japáni éppen nem érzéki nép. Ennek következ-

tében föl sem tűnik neki a test mezítelensége. Davidsohn egy megfigyelése rögtön megvilágítja a tényállást. Kiotóban egy műtárlaton egy európai fogalmak szerint festett mezítelen nő képe is ki volt állítva. Az emberek nagy tömegben körülállták, kacagtak és nevetgéltek, sokan pedig fölháborodásuknak adtak kifejezést. Nem a mezítelen női test, hanem annak szándékos nyilvánosság elé való állítása bántotta a japániak ízlését. A kiotóiak ugyanazt érezték, amit az európai ember érezne, ha valakinek eszébe jutna ruha nélkül jelenni meg egy estélyen. Természetes, hogy a mezítelen test művészi ábrázolásánál a japániak ugyanerre az álláspontra helyezkednek. A japáni rajzmesterek nem ösmerik azt a tudományos kutatásokon alapuló bonctant, amelyet az európai festők tanulmányoznak. De azért nem kell azt gondolnunk, hogy semmiképen se tudnák a testet pontosan ábrázolni. Kioszái, a nagy művész, néhány rajzlapon kifejezetten védekezik ez európai vád ellen s bizonyitáskép néhány kezet és lábat rajzol a lapra a lehető legpontosabban. De mindegyik mellé odarajzolja, hogy miként alakítja a természet e jelenségeit a saját művészi érzése értelmében a japáni rajzoló. Hokuszái pedig egyenest paródiát rajzol az európai rajzolók rendszerező előadásáról s dicséri a japániak egyszerűsítő előadását. Stratz azután temérdek festett, rajzolt faragott példán bemutatja és elmésen magyarázza az emberi testnek a japáni művészetben előforduló szereplését, a sajátos felfogást s előadja a japáni művészi szempontokat, amelyek e művek megítélésénél fontosak. Könyve rendkívül érdekes és csaknem minden lapon oly megfigyeléseket és megjegyzéseket tartalmaz, amelyek alkalmasak arra, hogy alaposan megértsük a szélső kelet nagy mestereinek a mienktől teljesen eltérő művészi hitvallását.

TECHNIK DER BRONZEPLASTIK. Írta Hermann Lüer. 144 képpel. Lipcse, é. n., Hermann Seemann Nachfolger kiadása. A Monographien des Kuntsgewerbes című sorozat negyedik kötete. 134 l. — Mikor a szobrász elkészült agyag- vagy viaszmintájával, még sok munkára és technikai fogásra van szükség, hogy a bronzszobor előálljon. A bronzöntő mesterségével aránylag keveset törődik a közönség, sőt mondhatjuk, hogy a legkevesebb embernek van fogalma arról, miképen öntik a bronzszobrot. Az előttünk fekvő könyv megadja rá a felvilágosítást. Kizárólag ezzel a tárgygyal foglalkozik, bemutatja a bronzöntés multját és jelenét, elmondja összes fogásait, beszámol a bronzművesség remekeiről, öntési mintákat ad rajzban s minden irányban megvilágítja az e tárgyhoz tartozó kérdéseket. A könyv legnagyobb része a viaszszal való öntés technikáját tárgyalja, amely éppen napjainkban éli virágzását. A függelék felvilágosít minket a horganyöntésről, a trébelésről és a galvanoplasztikáról. Helyesen összefoglaló, mindenre kiterjedő, világosan megírt kézikönyv.

DEUTSCHE MÖBEL DER VERGANGENHEIT. Írta Ferdinand Luthmer. 142 képpel. Lipcse, é. n., Hermann Seemann Nachfolger kiadása. A Monographien des Kunstgewerbes című sorozat hetedik kötete. 137 l. — Nem kisebb ember, mint Luthmer vállalkozott arra, hogy megírja tömören és áttekinthetőn a német butorstilus fejlődését a román stilus kezdeteitől máig. A tárgy rendkívül terjedelmes, a szerzőnek mégis kiválóan sikerült a főjellemvonásokat és a döntő fejlődési mozzanatokat kidomborítani és gazdag képanyagán szemléltetőn bemutatni. Az oroszlánrész a gotikáé és a renaissanceé, a legmodernebb törekvéseket óvatosan és tartózkodva kezeli néhány hasábon. Az elmult stilusokról azonban behatóan tájékoztat s elvégre ez a könyv főcélja. Ebből az ötletből nem hallgathatjuk el azt a megjegyzésünket, hogy igazán ideje volna a magyarországi butorokat is ily tanulmány tárgyává tenni s azok fejlődését ehhez hasonló alapos monografiában előadni.

EIN PAAR WINKE ÜBER DAS MUSTERZEICHNEN. Írta William Morris. Lipcse, Hermann Seemann Nachfolger, 1902. 50 l. — A híres angol írónak e felolvasása most német fordításban is megjelent. Oly behatóan és világosan magyarázza meg a mintarajzolást, vagy ahogy nálunk mondják: díszítményrajzolást, hogy minden előkészület nélkül is bárki teljesen tiszta képet kap a művészet ez ágának követelményeiről. A füzetben a síkdíszítmény eredete, fejlődési menete, alkalmazása van bőségesen megvilágítva. Nálunk e könyvecske tanításai főkép azért érdemelnének iparosaink részéről megszívlelést, mert a szerző éppen arra tanítja olvasóját, hogy minden díszítménynek a maga anyagából kell szervesen fejlődnie, ami ellen az átlagos mintakönyvek használói oly sokat vétnek.

KABINETSTÜCKE DER MEISSNER PORZELLANMANUFAKTUR VON JOHANN JOACHIM KÄNDLER. Írta Jean Louis Sponsel. Számos képpel és melléklettel. Lipcse, 1900. Hermann Seemann Nachfolger. Negyedrét, 231 l. — Kändler egyike volt a legnagyobb európai porcellánművészeknek, technikája oly fejlett, hogy minden nehézségen átsegíti, sőt szinte már lehetetlen vállalkozásokba sodorja, amilyen például III. Ágost tizenhat rőf magasra tervezett lovasszobra — porcellánból. A meisseni mester nagy művészete azonban nem az ilyen erőpróbákban mutatkozott legszebben. A kor ízlésének megfelelő stilusban, de az élet meglepő megfigyelésével alakította kabinet-darabjait s befolyt arra, hogy e részben tanítványai is kövessék. Így támadtak azok a pompás porcellándarabok, amelyek ma irigyelt számai a drezdai gyűjteménynek. A legmeglepőbbek ezek közt az állatszobrocskák. A „vieux Saxe“ minden barátjának gyönyörűsége telik abban a mesteri előadásban, amelylyel az élet hirtelen fordulatai a porcellán anyagába zárvák. Louis Sponsel ebben a díszműben a legkisebb részletekig elemzi ezt a művészetet, sőt leírja bőségesen milieujét is, egyben a kor színvonalán álló sokszorosításokban mutatja be a legszebb kabinet-darabokat. Tanulságos az a fejtegetése, amelylyel az említett lovasszobor tervének meghiusulását előadja s amely egy darab stilisztika, a porcellán-anyagon bemutatva. A drezdai híres „japáni palota“ berendezésének története pedig eleven és érdekes fejezete a műtörténetnek s világosan mutatja, hogy a művészetek fejlődésében olykor minő kiváló szerep jut a mecénásnak.

UNSER VERHÄLTNISS ZU DEN BILDENDEN KÜNSTEN. Sechs Vorträge über Kunst und Erziehung. Írta: dr. August Schmarsov. Leipzig. 1903. B. G. Teubner 160 l. — A művészet terén többé-kevésbbé állandó napirenden lévő kérdések közül az utóbbi években feltűnő intenzivitással nyomult az előtérbe a művészeti nevelésnek és a művészet népszerűsítésének a kérdése, a melynek, különösen Németországban, alig pár esztendő alatt egészen új irodalma támadt. Ehhez a kérdéshez akart hozzászólni ebben a művében Schmarsov, a lipcsei egyetem tudós tanára is, aki a németországi művészeti irodalmat már eddig is nem egy értékes munkával gyarapította. Aki azonban a mű bevezető fejezete után azt várja, hogy a szerzőnek a művészeti nevelésre vonatkozó nézetével fog megismerkedni, az alaposan csalódik, mert Schmarsov az 1901. évi, a művészeti nevelés ügyének megvitatására megtartott drezdai nagygyűlés tanácskozásáról szóló jelentés kapcsán elejtett néhány megjegyzés után teljesen az elmélet régióiban jár s művének túlnyomó részében a művészet filozofiájának vagy tán jobban mondva élettani fejlődésének érdekesen, de meglehetősen elvont modorban tartott rendszerét adja. Fejtegetései kétségkívül értékesek és részben újszerűek is, eszmemenetében sok találó és szellemes gondolat csillan föl, mely hivatva lehet arra, hogy a régibb esztetikai tételek egyike vagy másika iránt a filozofikusan képzett elméket gondolkodóba ejtse, arra azonban már kissé nehézkes és túlságosan elvont stílusánál fogva sem lesz alkalmas, hogy a művészeti nevelés vajudó ügyét és a művészet népszerűsítését előbbrevigye. A figyelmes olvasó ugyan a művészeti nevelés szempontjából is találhat a műben egy-egy megszívlelendő igazságot, ezek azonban úgy el vannak rejtve a bölcselkedő elmefuttatások közé, hogy e könyv révén aligha fognak a közönség közkincsévé válni. Mindamellett az értékes kis mű joggal számíthat az esztetikával és a művészet elméletével foglalkozó körök érdeklődésére.

SEZESSIONSSTIL U. MODERNES KUNSTGEWERBE. Írta dr. Heinrich Pudor. Lipcse, 1903. Hermann Seemann Nachfolger. 53 l. — A szerző népszerűen megírt művészeti füzeteket ad ki „Das Moderne in Kunst und Kunstgewerbe“ címmel, a sorozatnak ez a füzet az első száma. Oktatni és korrigálni akar s azért az iparművészetnek abban az irányában, amelyet Németországban szecessziósnak szoktak nevezni, főkép a hibákat keresi és elemzi. Szerinte a modern iparművészet túlságosan egyoldalúan áldoz a „kanyargó vonal“ kultuszának s emellett sűrűn megfeledkezik a bútor s egyéb iparművészeti tárgyak használati céljairól. A túlságos vonalkultusz következtében ma már a forma alig jut szóhoz. Arra figyelmezteti a művészeket, hogy számoljanak a praktikus követelményekkel s helyezzenek kellő súlyt a formára, a plasztikus elemre is. Ilynemű elmélkedései közepette egyben azt is előadja, hogy miképen keletkezett a műipar modern stilusa Európa különböző országaiban s hogy minő befolyással volt rá egy távoli művészet: a japáni. Világos előadása alkalmassá teszi a szélesebb körökben való elterjedésre is.

ÁLTALÁNOS MŰVÉSZETI CIKKEK

A Képzőművészeti Társulat téli tárlalát ismertették: Budapester Tagblatt nov. 14.; Budapesti Hirlap nov. 14.; Egyetértés nov. 14.; Hét nov. 15.; Magyar Hirlap nov. 14.; Magyar Nemzet nov. 17.; Magyarország nov. 14.; Neues Pester Journal nov. 14.; Pester Lloyd nov. 14.; Pesti Hirlap nov. 14.; Pesti Napló nov. 14.

Rómában. Írta Wlassics Gyula. Budapesti Hirlap, nov. 18. számában.

FESTÉSZET

Ipoly Sándor hátrahagyott műveinek kiállítását ismertették a napilapok okt. 14. sz.

A Nemzeti Szalon budapesti őszi tárlatát ismertették a napilapok okt. 18-iki, a hetilapok okt. 25-iki számai.

Passini. Írta Szana Tamás. Budapesti Hirlap, nov. 18.

Jantyik Mátyás. Vasárnapi Ujság, okt. 25.

Jantyik Mátyás életrajzát közölték a napilapok okt. 17-iki számai.

SZOBRÁSZAT

Fadrusz János életrajzát közölték a napilapok okt. 26—29-iki számai, a hetilapok nov. 1. számai, a Pesti Hirlap nov. 1. sz.

Izsó és Hölzel. Írta Reményi Antal. Budapesti Hirlap, okt. 25.

ÉPÍTÉSZET

A stylusokról: Vállalkozók Közlönye, okt. 6.

A győri színház. Írta Ezrey. Vállalkozók Lapja, okt. 28.

IPARMŰVÉSZET

Roth-féle körmöci érem III. Károly királyunk születésére 1687. Numizmatikai Közlöny, II. 4.

Haider Daniel körmöci éremvéső. U. ott

Az ex-libris-kiállítás. Írta Sziebert Imre. Pécsi Napló, 1903, 123. szám.

LEJÁRÓ PÁLYÁZATOK

1903 december 20-án lejár a Nemzeti Casino ex-libris pályázata. Terveztessék egy könyvtárjegy (ex-libris), mely a Nemzeti Casino könyvtárának minden egyes kötetébe fog beragasztatni, tehát annak tulajdonjogát fejezze ki egyszerűen, érthetően s mindamellett művésziesen. Figyelembe veendő ennél az, hogy a Nemzeti Casino gróf Széchenyi István által 1827-ben oly célból alkotott egyesület, hogy az a hazai társadalmi életnek központja legyen. A könyvjelző felirata: A „Nemzeti Casino könyvtárából“ legyen. A pályázaton csakis magyar honpolgár vehet részt. Pályázni lehet névaláírással vagy jeligés levéllel. A pályabiróság tagjai Berzeviczy Albert, Vécsey Tamás, Radisics Jenő és Ilk Mihály. A jogos művészi igényeknek és a pályázat feltételeinek megfelelő pályamű díja 300 korona. A pályadíjjal jutalmazott műnek korlátlan tulajdonjoga, beleértve a kizárólagos sokszorosítási jogot, a Nemzeti Casinót illeti meg. A pályázat 1903 december hó 20-án déli 12 órakor jár le. Ezen a határidőn túl beérkező pályamunkák nem vehetnek részt a pályázaton. A pályaművek az Orsz. Magy. Iparművészeti Múzeum könyv-

tárába adandók be. Figyelemmel arra, hogy a pályanyertes mű háromféle nagyságban fog sokszorosíttatni, a pályázók felhívatnak, hogy az iránt is nyilatkozzanak, hogy tervezetüket milyen méretben kellene elkészíttetni, hogy az a lehető legjobban érvényesüljön.

1903 december 31-én lejár a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak történelmi iskolai faliképekre hirdetett pályázata. Bővebbet l. „Művészet" 1903 4. sz. 288-ik old.

1903 december 31-én lejár a Rozsnyón felállítandó gróf Andrássy Dénesné-szobor pályázata. Bővebbet l. „Művészet" 1903. 5. sz. 359-ik old.

1904 január havában nyitja meg a Nemzeti Szalon grafikai kiállítását, amelyen a következő díjak kerülnek kiosztásra: Figurális rajzra egy 500 koronás díj. Tájrajzra egy 500 koronás díj. A könyv természetéhez alkalmazkodó illusztrációra egy 500 koronás díj. Eredeti metszetre, karcra, kőnyomatra vagy a grafikai művészet egyéb fajára egy 600 koronás és két 300 koronás díj. Vízfestményre egy 500 koronás díj.

1904 január 4 én lejár a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet 1903. évi építészeti nagy pályázata. Bővebbet l. „Művészet" 1903. 3-ik szám, 224-ik oldal.

1904 január 15-én lejár a «dombovári takarékpénztár r.-t.» tervpályázata. Körülbelül 30,000 korona értékben építendő egyemeletes épület, amely földszinten kaszinó-helyiségből, az emeleten két magánlakásból álljon. Pályadíj 400 korona. A szükséges tervvázlatot nevezett takarékpénztár kívánatra megküldi.

1904 február 5-én lejár a Magyar Iparművészeti Társulatnak a kereskedelemügyi minisztérium megbízásából hirdetett következő két pályázata: 1. Terveztessék kovácsolt fémből (vas, sárgaréz, bronz, aluminiumbronz stb.) előállítható és gáz,- villamos- vagy petróleum-világításra való lámpa, úgymint sírlámpa, függőlámpa, állólámpa, falba erősíthető karoslámpa stb. I. díj 300 korona, II. díj 200 korona. 2. Terveztessenek butorvasalások s pedig teljes készlet ú. m.: kulcspaizs, pántok, forgó, fiókra való fogantyú (húzó) és hozzáillő kulcs. I. díj 200 korona, II. díj 100 korona. A Társulat föntartja magának a jogot, hogy a pályadíjakkal jutalmazott műveken kívűl a pályázó művek bármelyikét megvásárolhatja. A tervezetek természetes nagyságú rajzban vagy plasztikus mintában készítendők el. Bővebb felvilágosítással az Iparművészeti Társulat titkári hivatala szolgál Budapesten, IX., Üllői-út 33.

1904. évi március 1-én lejár a trieszti zsidó-templom tervpályázata. Az építkezésre 600,000 korona áll rendelkezésre. Első díj 8000 korona, második díj 5000 korona, harmadik díj 2000 korona. Bővebb felvilágosítás a trieszti zsidó hitközségnél kapható.

1904 március 1-én lejár a kassai honvédszobor pályázata. Az emlékszobor célja a Kassán alakult kilencedik, vörössipkás honvédzászlóaljnak s így közvetve szabadságharcunk emlékének megörökitése. Az emlékszobor költségeire, nem számítva ezekhez a talapzatot, ennek alapozási és felállítási költségeit, 20,000 kor. áll rendelkezésre Az emlékmű bronzból készítendő. A koncepcióra és méretekre nézve a pályázóknak szabad kéz engedtetik. Pályázók tartoznak az emlékmű mintáját a természetes nagyság egyheted részében bemutatni, részletes költségvetést, leírást csatolni. Csak hazai művészek pályázhatnak. A biráló-bizottság által abszolut műbecscsel bírónak, legjobbnak és kivitelre legalkalmasabbnak talált pályamű szerzője első díjként 1000 koronával, a második sorban legjobbnak talált mű 500 koronával fog jutalmaztatni. A bizottság a nem díjazott pályaművek bármelyikét 200 koronáért megveheti. A kivitellel való megbízás fölött, a biráló-bizottság véleménye alapján, a szoborbizottság dönt. A pályázat titkos. A pályabiróság hét tagból áll, tagjai az elnökön kívül három fölkért művész és a bizottság által kiküldendő három tag. A kivitellel megbízott művész köteles az egész emlékművet legfeljebb egy év alatt felállítani. A pályaművek Kassára küldendők, Münster Tivadar polgármester címére. A tér tervrajza Deil Jenő ipar- és keresk. kamarai titkárnál haphatók Kassán. Bővebbet l. e szám hirdetései közt.

1904 április 1-én lejár a szegedi fogadalmi templom tervpályázata. Bővebbet l. „Művészet" 1903. 5-ik szám, 359-ik old.

1904 szeptember 15-én lejár a főváros nagy festménypályázata. Bővebbet l. „Művészet" 1903. 5-ik szám, 359-ik oldal

KIÁLLÍTÁSOK NAPTÁRA

1903 december 20-ikán záródik a Nemzedi Szalonban Ferenczy Károly külön kiállítása.

1903 december 15-én záródik Münchenben a siketnéma művészek műkiállítása.

1903 december 20-án záródik a bécsi Künstlerhaus őszi kiállítása.

1903 december 28-án záródik a Debreceni Művész Egyesület kiállítása.

1904 január 15-én záródik az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat téli kiállítása.

1904 január 20-án nyílik meg a városligeti Műcsarnokban Tornai Gyula külön kiállítása.

1904 január 31-én záródik a hamburgi grafikai kiállítás.

1904 február 10-én záródik a városligeti Műcsarnokban Tornai Gyula külön kiállítása.

1904 március 15-én nyílik meg Heilbronnban a württembergi művészek kiállítása.

1904 március 8-án jár le az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat tavaszi kiállításának a beküldési határideje.

1904 április 1-én nyílik meg az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat tavaszi kiállítása.

1904 április 15-én záródik Heilbronnban a württembergi művészek kiállítása.

1904 május 15-én záródik az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat tavaszi kiállítása.

Felelős szerkesztő: LYKA KÁROLY

Kiadótulajdonos: SINGER és WOLFNER
Budapest, Andrássy-út 10.

Hornyánszky Viktor cs. és kir. udvari könyvnyomdája.

KÉPEK LAJSTROMA

SZÍNES MŰMELLÉKLETEK

SZÍNES KÉPEK

RAJZOK

FEJLÉCEK ÉS ZÁRÓDÍSZEK

FESTMÉNYEK

SZOBRÁSZATI MŰVEK

ÉPÍTÉSZETI MŰVEK

IPARMŰVÉSZETI MŰVEK

EMLÉKÉRMEK ÉS PLAKETTEK

MŰVÉSZEK NÉVMUTATÓJA

A dült szám képet, az álló szám szöveget, *m* műmellékletet jelent

